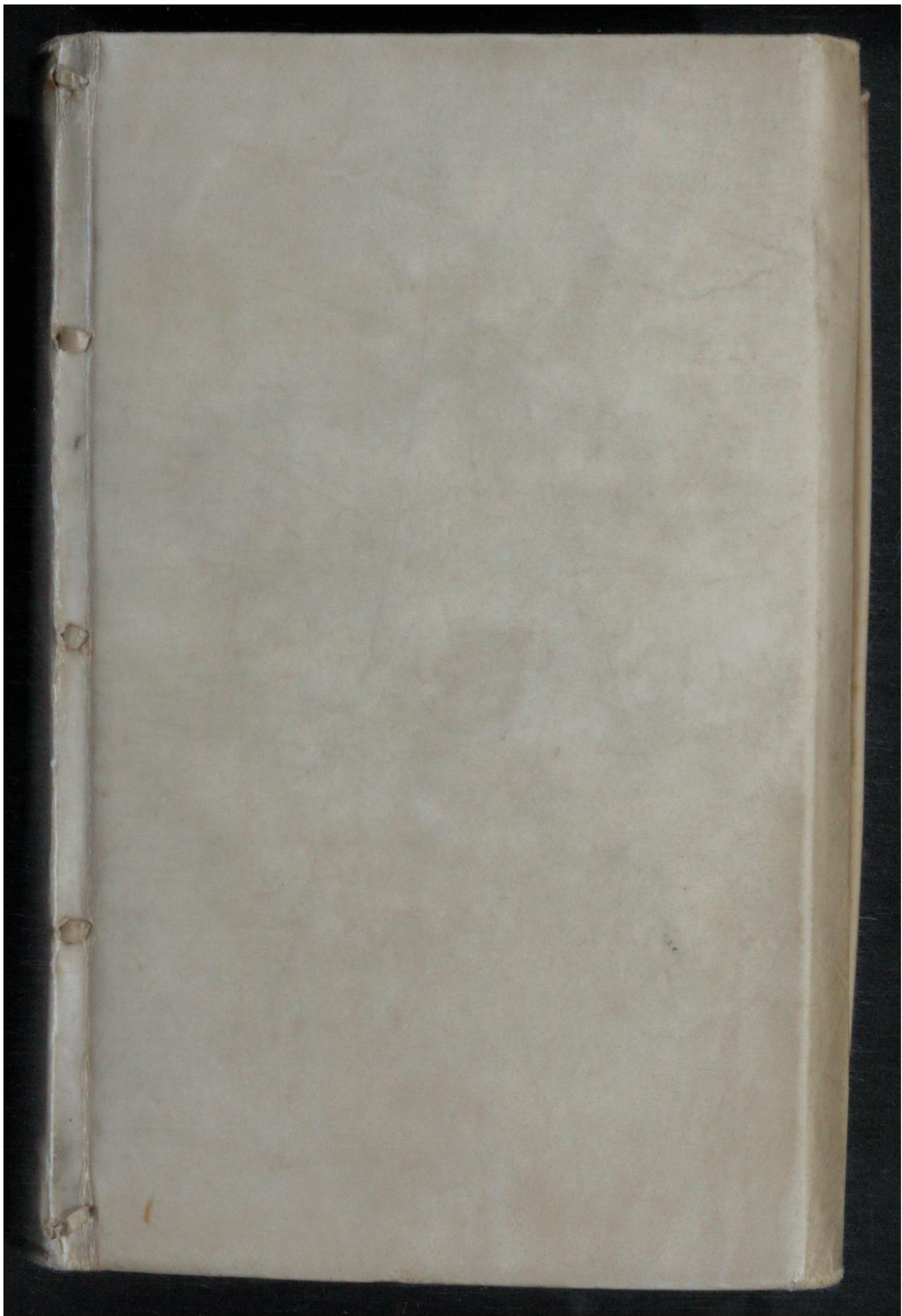
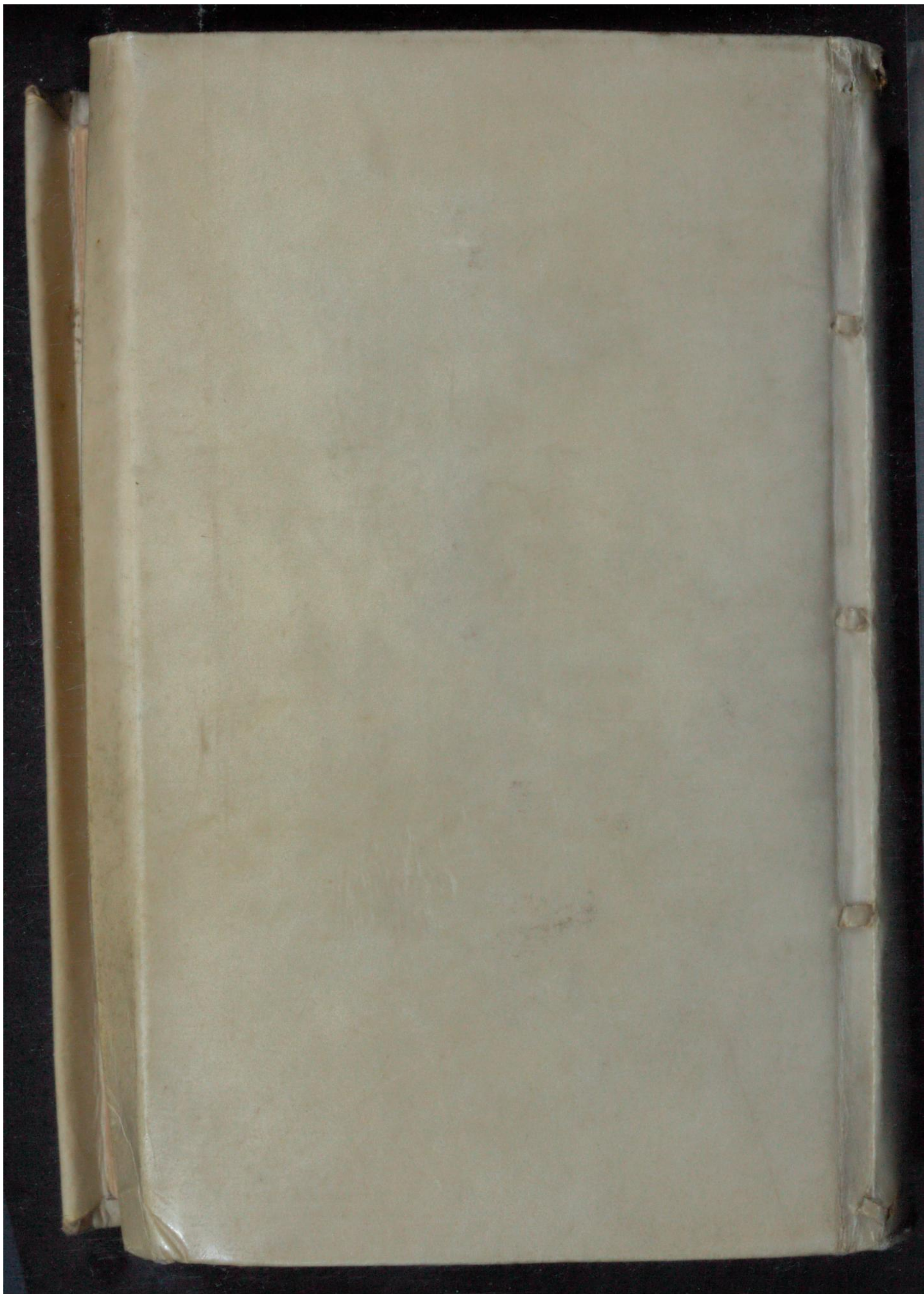

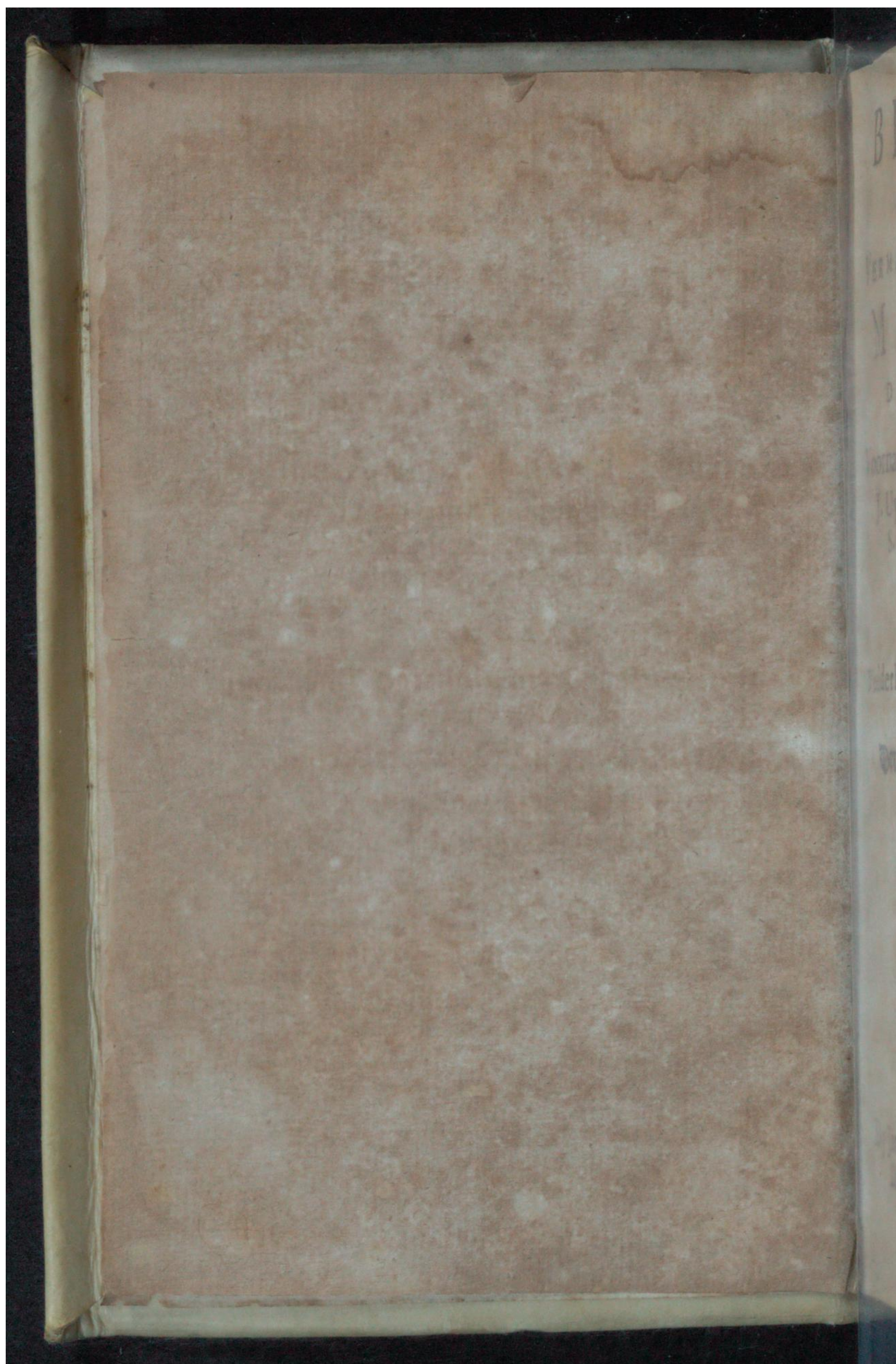

BRIEVEN
van
ARMINIUS
enz:
1137
G
10

BRIEVEN

VAN VERSCHEYDE

VERMAERDE EN GELEERDE

MANNEN

DESER EEUWE:

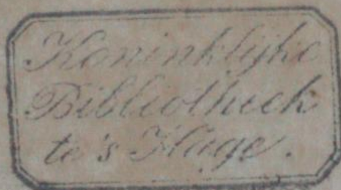
Voornamelijk van Jacobus Arminius, J. Uytenbogaert, Hugo de Groot, S. Episcopius, N. Grevinchovius, C. Niëllius, &c.

WAER IN

Veelderhande hoochwichtige Theologische materien en saecken, Den stand der kercken betreffende, verhandelt werden.

Nopt voor desen gedruckt.

T' AMSTERDAM,
By Jan Rieuwertsz, Boeck-verkooper, in Dirck-van-Assen-steech, in 't Jaer 1662.

AENSPRAECK

AEN

Den Chriſtelijcken leſer,

Gunſtige leſer:

U onlanghs zijn ons, in een gedruckten bondel, ter handt gekomen vele uytgekipte en treffelijcke brieven, van geleerde en godtvruchtige mannen geſchreven, in de voorgaende en in deſe onſe tegenwoordige eeuwe: die oock met een groote aengenaemheydt by de onpartijdige Chriſtenheyt zijn ontfangen, geleſen, en gepreſen. Doch overmits deſelve zijn geſtelt, en gelaten in ſoodanige talen, die by den meeſten inwoonderen onſer Nederlanden niet en worden verſtaen, ſoo hebben wy geoordeelt dat wy onſe tael- en landts-genoten van de byſondere nuttigheydt, die der ſteeckt in ſoodanige en diergelijcke letteren, niet t' eenemael en behoorden uyt te ſluyten: maer goet gevonden eenige derſelve, uyt hare Latijnſche, in onſe Duytſche tale over te brengen. Doch aengeſien iemants vertolckte woorden en redenen veel verlieſen van hun aengeboren kracht en luyſter; ſoo hebben wy deſe onſe vrymoedigheyt alleen

aen eenige weynige brieven durven gebruycken: en die gevoecht neffens een goet gedeelte van soodanige, die van de auteuren selfs in onse moedertael zijn geschreven. Met vertrouwen datse oock soo veel meerder smaecks en soetvloejentheydts sullen hebben boven die weynige andere; als de eygene en vrye stijl des schrijvers veel meerder aerdigheyts, en grooter nadruck heeft, dan de gebondene oversettinge van hunnen tolck en taelman.

Ende dat oock niemant en dencke, dat wy hem ofte in de Auteuren, ofte in de saken hebben verkortet: stellende personen van geringen aensien, en brieven van kleynen gewichte; in plaetse van beroemde mannen, en heerlijcke stoffe. Geensins. De selfde hoofden, die, in de Latijnsche brieven, byna doorgaens met een geleerde glans uytmuntende zijn, die vertoonen wy u hier wederom in hare Duytsche deftigheydt. Wy vertoonen u dien godtvruchtigen Arminius, dien wijt-beroemden Grotius, dien welsprekenden Uytenbogaert, dien wijsen Episcopius, en verscheyden andere, die hunne godtvruchtigheydt, hunne welsprekentheydt, hunne wijsheyt, met een groote lust en lof hebben na-geyvert.

Wat oock de brieven selve belanght, die zijn heerlijck in woorden, heerlijcker in saken, alderheerlijcxt in haer ooghmerck. De woorden drucken hier de saken uyt, met sulcken natuerlijcken kracht en geestigheyt; dat de leser, gelijck als door een verborgen lijn, tot vervullingh van het Christe-

stelijck ooghmerck des schrijvers schijnt getroc-
ken te worden. Is iemant in droefheyt, hier is stof-
fe tot sijner vertroostinge, in verscheyde swarig-
heden. Is iemant in lijden; hier vint hy prickelen
tot een Christelijck gedult. Is iemant in vervol-
gingh; hier voelt hy de sporen tot stantvastigheyt.
Is iemant in een tedere benautheyt en aenvechtinge
sijns gemoets; hier leert hy, hoe hy sijn conscien-
tie in Gode kan bevredigen. Is iemant in handen en
banden sijner verdruckers; hier wort hem getoont,
hoe men, ofte door een geestelijken yver met Chri-
sto behoort te spreken, ofte uyt broederlijcke lief-
de met Jesu te swijgen. Wordt iemandt, buyten
schult, in de schult en misdaet van boos-doenders
betrocken; hier siet hy, hoe hy met een sachtmoe-
dige verantwoordinge, en door een voorsichtige
onnooselheyt, de laster-monden kan stoppen.

Maer lichtelijck sal sich d' een of d' ander ver-
wonderen, dewijl wy sulcke goede vruchten in 't
uytgeven deser brieven beoogen; waerom wy dan
meest soodanige hebben uytgesocht, die bequaem
schijnen om de oude wonde der Nederlandtsche
kercken wederom op te krabben; daer men moge-
lijck de selfde insichten soude hebben konnen be-
reycken, door het gemeen maken van sulcke lette-
ren, die niemants bysonder ongelijck of ongeluck
rakende, sonder leet en quetsinge van anderen, yder
een even na en even nut souden hebben geweest.
Doch wy verklaren, met een goede gewisse, dat
wy, in desen deele, selfs niet het minste nadeel,
niet de minste partijschap, niet de minste wrake heb-

ben beooght. Doch ondertusschen roepen wy, ô tijden! ô seden! die ons byna nootsaken, iets soodanighs onse vaderlant mede te deelen; en waer uyt de Remonstranten mogen sien, hoe hart hare vaders, hare vrienden, en sy selve, om de bevorderinge van Christi sake, en de behoudenis van een vrye conscientie, zijn verdruckt en verdrongen: en oock den Contraremonstranten te overtuygen, datse nu langh genoegh den rock Jesu Christi hebben gescheurt gehouden; en dat het wel eyndelijck tijt waer om hunne voorgaende misslagh, door het vrywillig aen-nemen van onse aengeboden onderlinge verdraeghsaemheyt te verbeteren.

Wy bidden dan alle Remonstranten, onse lieve medebroederen, dat se in dese brieven, met stilstaende gedachten, willen aenmercken de menighvuldige verdruckingen van hare voorgaende geloofs-genoten, en insonderheyt van hare getrouwe leeraren en vaders in Christo; dat se aenmercken, hoe dese de vryheydt onser godts-dienst, die wy nu genieten, met haer goedt en bloedt, met haer schade en schande hebben gekocht. Datse aenmercken, hoe dese, in 't spijt van de arghlistigheden des Satans, in 't spijt van de bedriegelijcke lock-asen des werelts, in 't spijt van de swackheden des vleesches, als onbeweechelijcke steenrotsen, in 't geloove zijn staende gebleven. En soude het dan niet strecken tot een knagende schaemte voor de gene die van haer, als hare kinderen, met de redelijcke en onvervalste melck des Euangeliums, selfs in dien geestelijcken hongers-noot, zijn

op-

opgequeeckt; dat se van de soodanige souden verbasteren, en haer om een Evaes appel, om een schotel moes, om een handt vol goets, souden overgeven aen de gene die haer wel eer sonder reden uyt hare tempelen hebben gejaecht, ende als noch haer vonnis, dat sy tot onderdruckinge der waerheyt, en verbrekinge van de eenigheyt der kercke Christi gestreken hebben, selfs in 't minste gedeelte niet en verbeteren noch versachten? Immers tracht yder-een na een ongedwongen conscientie in 't stuck van godts-dienst: en sal men dan selfs sijn eygen conscientie dwingen en persen; terwijl men de waerheyt, die men met het herte erkent, door den uyterlijcken kerckgangh by die gene, die deselve als een ondragelijcke valsheyt hebben veroordeelt, al stilswijgende onderdruckt? Neen, vrygekochte dienaren Jesu Christi en geven haer soo licht niet gevangen onder de slavernye der menschen. En daerom hopen, vertrouwen, en bidden wy, alle rechtschapene Remonstranten, alle die eenmael de kracht onser leere hebben geproeft, alle die eenmael onse gerechtige saeck hebben beginnen te handthaven; datse om geen tijdelijcke insichten uyt en vallen van hare eerste liefde: nochte hare onderlinge by-een-komsten verlaten, gelijck sommige de gewoonte hebben: maer veel eer malkanderen vermanen, en ontsteken tot liefde en goede wercken: ende dat soo veel te meer, als wy sien dat de dagh nadert. Wie weet het! de Heere mach oock noch eenen dagh hebben bestemt, op welcke hy sich over de scheure Josephs sal ontfermen,

 men,

men, ende de bitterheydt der gemoederen door de lieffelijckheydt des Euangeliums doen veranderen.

Op dese goede hope versoecken wy mede hertgrondelijck allen Contraremonstranten, dat se dese brieven lesen met sulcken ooghwit als se haer van ons worden mede-gedeelt. Namentlijck, dat se insiende wat droevige vruchten het scheuren en lichtvaerdigh veroordeelen van sijn mede-Christen in de Christelijcke kercke heeft te wege gebracht, eens te rugge sien, en met ons arbeyden om de scheure, die deur geen goddelijcke driften is gemaeckt, door een rechte goddelijcke yver te heelen, en de seer sware ergernis die daer door aen vele oprechte, eenvoudige, en godts-dienstige herten gegeven is, wech te nemen. Belieft het haer daer toe niet te verstaen, dat se altoos de scheure niet wijder en maken, en de gemoederen, die niet dan te veel tegen malkanderen ontsteken zijn, niet meer op en hitsen. De Predick-stoelen zijn niet opgerecht in de gemeyntens, om van daer Christenen tegen Christenen op te hitsen; maer om de selve te ontsteken tot liefde en goede wercken. Niet om de gemoederen te verbitteren; maer te verbeteren. Doe de sonen Aarons met een vreemt vuur naderden tot den altaer des Heeren, soo wierdense door het vuur des hemels verteert: maer als oock de tegenwoordige Priesteren tot den geestelijcken altaer naderen met het vuur van haet en nijdigheyt, twist en tweedracht, toorn en gramschap; in plaetse dat se de voncken van liefde, vrede,

de, verdraeghsaemheyt, en sachtmoedigheyt behoorden toe te brengen; hebben die dan wel anders te verwachten, als dat se oock eyndelijck van den genen, die daer is als een verterende vuur, sullen worden gewroken? Doch boven al bidden wy dat se hier uyt leeren eenmael af te laten sulcken landt, en mensch, en siel-verderffelijcken gevoelen te stijven ende te hanthaven; wanneer se drijven, dat men de ketters (soo men se noemt) te vuur ende te swaerde behoort te vervolgen. Voorwaer is'er oyt een schadelijcke, schandelijcke, en schrickelijcke ketterye op de baen gebracht; is'er oyt een godloos onkruyt in den acker van het Euangelie der liefde, door den duyvel gesaeyt, soo is het dit. Waer leert oyt de wet van onsen sachtmoedigen Salighmaker, dat men galgh en rad sal gebruycken, om de verdoolde schapen te rechte te brengen? Waer leest men oyt dat Godt iemanden recht en macht heeft gegeven, om over der menschen conscientien te oordeelen ende te heerschen? Waer leest men oyt, dat men menschen moet vernielen, om sielen te winnen? Wat strijd'er meer tegen d' aerd der discipulen Christi, die van haren Heere als schapen onder een deel wolven uytgesonden worden, als dat se niet anders als verslindende wolven de schapen verscheuren?

Eyndelijck bieden wy dese brieven aen alle Christenen, voornamentlijck den genen, die geleert hebbende dat het Euangelium hares Heeren is een Euangelium des vredes, hertgrondelijck

 such-

suchten over de groote verdeeltheyt en party-schap die men onder de hedendaeghsche Christen-heyt siet, en daerom wenschen na een stant, dien aldereersten gelijck, doen alle geloovige hadden een herte, ende een siele. Den soodanigen bidden wy, dat se in dese brieven sien, op hoe godde-lijcken gront onse Christelijcke broederschap is gevestight, en tot wat heyligh ooghmerck sy is opgerecht: namentlijck, om de Christenheyt te leeren niemant om bloote opinien en mis-verstan-den te veroordeelen, en buyten zijn gemeenschap te sluyten: maer in tegendeel alle tot huys-geno-ten des geloofs en als leden van een geestelijck lichaem te ontfangen, die Godt houden voor ha-ren Schepper, Christum voor haren Salighmaker, den H. Geest voor haren Trooster, de H. Schrif-ture voor den regel en richtsnoer hares levens, en die dit alles met geloove en liefde bevestigen: dit is 't eynde waer toe onse broederschap aengeleyt is. Dwalen wy hier, soo willen wy liever dwa-len in een al te groote verdraeghsaemheyt, als in een al te kleyne liefde. Wy willen de dolende lie-ver noodigen, tot de schaeps-koy Jesu Christi, door den geest der sachtmoedigheyt: als dat wy haer verder souden verstroyen, ja veroordeelen, verbannen, en verdoemen, door den geesel der bitterheyt. Dit wetende, dat oock wy menschen zijn, en alle menschelijcke swackheden onder-worpen. Gehoorsamende daer in dien grooten Apostel der Heydenen; als hy segt: Broeders, in-dien oock een mensche overvallen waer door ee-

nige

nige misdaet, ghy die geestelijck zijt, brenght den soodanigen te rechte met den geest der sachtmoedigheyt: siende op u selven, op dat ghy oock niet versocht en wort.

Doch dewijl dit alles grondich en bondich in de brieven selve wordt vertoont; soo willen wy u, *Gunstige leser*, liever terstont toelaten tot het openen deser letteren; als dat wy uwe begeerte souden uytblusschen, door een verdrietigh opschrift, en een moejelijcke voor-reden. Dit alleen noch waerschouwende, dat wy die weynige brieven, die uyt het Latijn overgeset zijn, gelijck als in een bysonder deel, en met een verscheyden getal van paginas, voor aen hebben gestelt; beginnende wederom een nieu deel daer de brieven in onse Duytsche tale geschreven haer aenvangh nemen. Wy hebben oock, om u te eerder te doen vinden 't geen ghy soeckt, den naem des genen die de brief schrijft, en aen wien se geschreven wort, yder boven de sijne gestelt: en op de kant van elcks begin den korten inhout, en over-al de verduytsing van eenige tusschen-loopende latijnsche woorden en redenen, met dusdanige tekentjens († * ‡) aengewesen. Eyschende, voor dese onse vlijt en moeyte, niet anders als alleen een *Onpartydigh oordeel.*

RE-

REGISTER
Der brieven die in dit werck begrepen zijn.

a. *Beteeckent het eerste deel.* b. *het tweede.*

Hugo

H.

M.

N.

P.

R.

S.

Jacobus

BRIE-

BRIEVEN

Van verscheyde vermaerde ende geleerde mannen onser eeuwe.

HUGO DE GROOT wenscht GEDEON VAN BOETSELAER EN ASPEREN, Baron in Langerack, &c. Ambassadeur van de Edele Hoochmogende Staten van de vereenighde Provincien, in Vranckrijck, heyl en saligheydt.

Wel-edele gestrenge heer:

ICk keere wederom tot mijnen plicht van schrijven / dien ick nu een tijdt langh hadde aen d' een zijde gestelt / terwijle ick by my selven overlegge of ick op des beroemden D. Molinæi schrift iets diene te stellen / ofte niet. Soo ick swijge / vreese ick den

Van de bestuurin-ge, en kerck-gebrnyc-ken der oude kercke, van het

Over-een-brengen der genade met den vryen wille, van het gebiet der opperste machten in kerckelijcke saecken.

genen te verongelijcken die het waerachtichste gevoelen hebben aengaende de ceremonien en regeringe van de oude kercke / aengaende het over-een-brengen van de genade met den vryen wille / en aengaende de macht der hoochste Overheden over het kerckelijcke: welcke dingen alle te samen my duncken van D. Molinæo / ofte door het haesten om nae Engelandt te reysen / ofte om dat hy / die in andere verschillen door- en doorgeslepen is / te vooren niet tijdts genoeghs daer toe en heeft gehadt / niet na den eysch van sijne in het overige groote geleertheyt verhandelt te zijn. En met namen moeyt my dit / dat hy dat deel van mijnen brief heeft gelesen / waer in ick de sieckte van de Fransche kercken wat vrymoedich aentaste. Want daer zijnder weynich die hunne sweren met een bedaert gemoet laten handelen. Hy hier door ontstelt sijnde doet my groot ongelijck met soo te antwoorden / als of ick afriede / dat de vergaderingen der Protestanten naeuwer aen malkanderen souden werden verbonden / overmits ick al eenige jaren langh dat selve gewenscht en by my selven overleyt hebbe / niet nalatende alles wat in mijn macht is daer toe by te brengen. Maer dat ick geschreven hadde / was / wel-edele heer / uyt uwen brief gekomen / als ghy my bekent maeckte / dat den Ambassadeur van Engelant weynich hope gaf tot vorderinge van die sake. Hier uyt nam ick gelegentheyt om te gissen na de oorsake / waer door soo eerlijcken voornemen konde verhindert werden. Godt geve dat ick hier geen waerheyt hebbe geseyt. Of de Fransche Gereformeerden hen wel soo eerbiedigh dragen ontrent de opperste machten /

ten / als de Engelſche / daer van vreeſe ick dat deſe ſelve tijden een al te droevigen proeve ſullen geven: de Koningh van Engelant heeft al lanck dit geoordeelt / dat een al te grooten gelijckheyt der bedienaren des Goddelijcken woordts te ſamen gaet met eenige ongeduldigheyt van gehoorſamen / en derhalven is deſe ſpreuke dickwils uyt ſijnen mondt gehoordt/ neemt de biſſchoppen wech, en ghy ſult de koning wechnemen. Dat de oude kercke in Engelant meer wort toegeſchreven / als in Vranckrijck / dat verwondert my dat iemant ontkent. In de Canons van de Engelſche kercke in den jare 1571 beſchreven vinde ick oock deſen; Inſonderheyt hebben [de predikanten] toe te ſien dat ſy noyt iets voor het volck komen te leeren, dan het gene over-een-komt met de leere des Ouden en Nieuwen Teſtaments. En het gene de (a) Catholijcke vaders en oude biſſchoppen uyt die leere hebben beſloten. Of de Franſche leeraers die wet ſullen willen aen nemen daer twijfele ick geweldich aen. Wat de ceremoniën (kercken plichten) aengaet / ick houde voorſeker dat de Engelſche Liturgie of gemeenen kerckendienſt / van gelijcken / de maniere van den jonge luyden de handen op te leggen tot gedachteniſſe van den doop, de aenſienelijckheyt der biſſchoppen, de kercken-raden alleen uyt predikanten beſtaende, en wel meer diergelijke dingen / genoegſaem over-een-komen met de inſtellingen der eerſte kercke/ van welcke dingen dat men in Vranckrijck en in de Nederlanden is afgeweken / kan niet werden ontkent. Dat hy aengaende de biſſchoppen en het opleggen der handen / 't welck men beveſtiginge noemt / van wat ſachter ge-

(a) Catholici Patres ſijn hier niet de Roomſche geſinde, maer de Outvaders die het algemeene rechtſinnige geloove voorſtonden, die in tegenſtellinge van die-men ketters noemde, en hunn by-

sonder gevoelen hadden, Catholici, dat is, Algemeene, en Orthodoxi, of rechtsinnige wierden geheten.

voelen is / daer over verblijde ick my voorwaer. Maer hy weet'et wel / dat'er onder de sijne sijn / die het eerste een vont des Satans / en 't andere het merck des Antichrists noemen. Dusdanigen slagh van menschen . . . . . hoe grooten hinderpael sy voor het bevorderen van de eendracht der kercke setten [wie weet dat niet?] Het is ten hoochsten waerachtich dat D. Molinæus seyt / dat blijvende verschil in den kercken-tucht en ceremoniën den vrede wel kan worden onderhouden. Maer op dat sulcx geschiede / moet men sich sorchvuldelijck wachten / datmen sijn eygen dingen niet al te hooch boven die van anderen kome te stellen / en met namen datmen dingen die eerst nieuw bedacht sijn niet te verre kome te verheffen boven die al van oudts sijn aengenomen. D. Molinæus meynt / dat ick hem door list met een slinger-slach soecke in te wickelen in de verschillen in Nederlant. Doch ick mach wel heylichlijcken betuygen / dat ick niets anders beoocht hebbe / dan dat ick met sijnen raet door u uyt te locken / soo ick als andere soude mogen helpen den vrede bevorderen. Want als ick te voren een ander schrift hadde gesien van den selven Molinæus / nopende het herstellen van de eendrachtigheyt der gener die van de Protestantsche Religie zijn / wordende de Lutersche mede daer in besloten / in 't welck hy uytdruckelijcken bekent / datmen vele questien ter saligheydt niet noodigh zijnde moet over het hooft zien / als met namen die van Arminius zijn voorgestelt over de predestinatie / den vryen-wille / en de volhardinge der Heyligen / soo beelde ick my vastelijcken in dat hy een formulier van de leere raeckende die stucken soude voorstellen / waer

in het

in het gevoelen / ick segge nu niet dat Arminius / maer dat Melanthon heeft gehadt / niet wierdt verdoemdt / D. Molinæus stelt eenige (*) stellingen voor / welcke hy zeyt over-een te komen met de leere van Augustinus / Prosper / Fulgentius / en van het Concilië van Orangien. Maer die van D. Molinæo in gevoelen verschillen / sullen vragen / waerom de achtbaerheydt van Augustinus meer moet gelden dan die van de outvaders van de eerste en sunderste eeuwe / dat is die geleeft hebben binnen de eerste vier hondert jaren na Christi geboorte? De Koningh van groot-Brittanjen en de meeste onder ons belijden opentlijck dat sy het gene van dese aengenomen is noyt sullen verdoemen: dat nu die Outvaders alle te samen / die naest aen der Apostelen tijden hebben geleeft / en hunne navolgers / oock vele al selve bisschoppen en martelaren zijnde geweest / het voornemen en de predestinatie hebben gelooft volgens de voorwetenschap, en dat Godt daerom eenige gemaeckt heeft vaten ter eeren en andere vaten ter oneere, om dat hy een iegegelijcks eynde heeft voorsien, en onder die hulpe van genade, in welcke die wesen soude met sijnen wille en doen, van te voren heeft geweten, sulcks getuygen en hunne schriften, en belijdt Prosper met even soo vele woorden. Het is 't bestendige gevoelen der selver Oudtvaderen, dat selfs in het geloove de vryenwille plaetse heeft, nochtans niet sonder de goddelijcke hulpe. Belangende het Concilië van Orangien / daer in wort die gantsche questie van de predestinatie / of die is uyt de voorwetenschap of uyt een besluyt sonder de voorwetenheydt / selfs niet eens aengeroert: maer

* Theses.

den vloeck wort 'er uytgesprooken over die gene, die seggen dat 'er sommige tot quaet door de goddelijcke macht sijn gepredestineert. In het selve wort mede geleert / dat allen die gedoopt willen werden de genade tot het geloove wort medegedeelt, en dat alle die gedoopt sijn konnen volbrengen die dingen, die ter saligheyt noodich zijn door de hulpe Christi. Dese seer klare leerstucken komen van Prosper: dat niemandt tot de sonden wort gepredestineert: dat oock van die genen, die niet gepredestineert sijn de erfsonden door de genade des doops werdt wech-genomen, en soo wie dat loochent, dat die niet Catholijck is: Dat die niet gepredestineert zijn, daerom niet zijn gepredestineert, om dat sy, soodanige als sy sullen wesen, dat is, dat sy afvallen sullen sonder verbeteringe van leetwesen, soodanige oock sijn voorweten: Dat 'et wel geseyt is, datse alle zijn vry gekocht, maer niet datse alle uyt de gevanckenisse zijn verlost: Dat Godt wil dat alle menschen salich worden en tot de kennisse der waerheyt komen, maer dat die komen door Godes hulpe worden bestuurt, die niet en komen door hunne eygen hartneckigheydt wederstaen: ende dat derhalven dit woort (alle) niet anders dan in 't algemeen moet werden verstaen. Dat alle menschen hooft voor hooft altijt een sekere mate der opperste leere is toegevoecht, welcke hoewelse van een minder en bedeckter genade is, nochtans genoech is voor eenigen tot een genees-middel, en voor allen tot overtuyginge; ofte gelijck het selve elders wort verklaert, dat de genade Godes by allen menschen is door veelderley werck, en na verscheyden mate, dat de hulpe door ontelba-

telbare middelen aen allen wort gebruyckt, dat allen een mate van de gemeene genade wordt gegeven; dat die van velen wordt veracht, dat ſulcks hunne booſheydts ſchuldt is, dat die van velen wordt aengenomen, dat ſulcks het werck is van de genade Godes en des menſchen wille. Dit is Fulgentij beſchrijvinge: Godt ſullende betoonen wat wederom gegeven, en wat gegeven moet werden, heeft die gene tot de ſtraffe gepredeſtineert, welcke hy te vooren wiſt, dat door de foute van een quaden wille ſouden afwijcken, en tot het koninckrijcke gepredeſtineert die hy voorweten heeft, dat door de hulpe van de voorkomende barmhertigheyt ſouden gelooven, en door de hulpe van de volgende barmhertigheyt in hem ſouden blijven. Uyt Auguſtino ſouden vele plaetſen by gebracht kunnen werden / oock in ſijne laetſte ſchriften / in welcke hy toondt dat de vryen-wille door de genade wort geholpen en verbetert, maer niet wech-genomen. Dit altijts ſal voorſeecker geen neerſtich leſer van der ouden ſchriften ontkennen / dat Auguſtinus ſelve / Proſper / Fulgentius / en ſoo vele Catholijcke ſchrijvers als 'er voor hen ſijn geweeſt / dit gevoelt en dit geleerdt hebben / dat veele gerechtvaerdichde en weder-geborene, niet blijven in het geloove dat door de liefde werckt, en ſommige oock onherſtellijcken vallen. Of hier mede genoech over-een-draecht 't gene D. Molinæus ſchrijft / dat mogen die gene zien / die in deſe ſaecken bedreven zijn. Ick hebbe dat bevonden / dat in de oude kercke dit gebruyckt is geweeſt / dat ſy in de geloofs-artijkelen maer alleen die dingen ſtelden / waer over onder de Catholijcke ſchrij-

vers altijdt was over-een-gekomen, die saecken voor-by-gaende / waer over beroemde schrijvers hadden getwijfelt. En desen voet dunckt my dat de vaders in het Concilië van Orangien hebben gehouden / als mede den bisschop van Romen Celestinus / ongetwijfelt met toestemminge van die hoochgeleerde Ouderlingen die toen te Romen waren / en voor hen de Bisschoppen die te Diospolis / Carthago / en Milevi waren vergadert / als mede Innocentius en Zosimus beyde Bisschoppen van Romen / alle te samen hunne gevoelen gebraecht zijnde over dese selve verschillen. Welcker zedicheydt (om met Molinæo te spreecken) het veel beter is te volgen / dan met handt en tandt te willen blijven hangen aen sijn eenmael aengenomen gevoelen / ofte die gene van de eenicheyt des lichaems afrucken die gemeenelijcke redenen hebben / om anders van subtile spitvindige verschillen te oordeelen.

Maer dat ick gelooven soude dat de marteIaren Ignatius / Irenæus / Justinus / Cyprianus / ende daer na Athanasius / Basilius / Gregorius Nyssenus / Nazianzenus / Chrysostomus / Ambrosius / Hieronymus van ons souden veroordeelt zijn / als de genade Godts te kort doende / ofte als het vertrouwen en den troost der heyligen te niet maeckende / dat kan ick mijn gemoet noch niet diets maecken. In D. Molinæi schrift vinde ick veele redelijcke en besadighde dingen: oock en twijfele ick daer niet aen / by aldien onse predikanten sijne voorsichtigheyt wilden navolgen / of wy souden een veel vreedtsamer kercke hebben / dan wy nu doen.

Maer het gene my in het lesen en herlesen

in den

in den sin is gekomen / is ten naesten by dit. Hy stelt als ten hoochsten seker / datter veele dingen nootsaeckelijck geschieden, die vrywillich geschieden. 't Welck my anders dunckt. Godt, seyt hy / is nootsaeckelijck goet. Dat stae ick toe. En nochtans vrywilligh. Doch dit kan ick niet aennemen. Want vrywillich is, dat tot beyden onbepaelt is. Godt nu wort van sijne nature, dat is / van de Godtheyt selve tot de goetheyt bepaelt, soo dat'et sich selven tegen spreeckt te seggen / dat Godt is / en dat hy kan niet goet zijn. Godt kan niet Tit. 1, 2.
liegen, seyt den Apostel / soo en is hy dan niet vrywillich in niet te liegen. Het is wel waer / dat Godt van selfs waerachtich is: maer alles wat van selve geschiet, geschiet niet vrywillich, gelijck de Philosophen dat wel aenmercken. Doch dit bedrieght veelen / dat sy de hoedanigheyt of het geslacht van de daet niet onderscheyden van elcke bysondere soorte. Godt heeft vrywilligh den mensch geschapen / heeft hem vrywillich vry gekocht / ende heeft alsoo op dese en op gene maniere vrywillich sijne goetheyt aen den dach gebracht: maer dat is niet vrywillich goet zijn, maer vrywillich dus ofte soo sijne goetheyt bewijsen. Soo doet de duyvel noodtsaeckelijck quaedt / na dat hy hem selven eenmael door een vrywillige daedt tot die nootwendigheydt heeft gebracht: maer nochtans doet hy 't vrywillich als hy Iob met boose sweeren plaecht / en Christo het broodt aenbiedt: want hy konde wel boos wesen, en op die wijse geen boosheyt bedrijven. Van gelijcken een mensch onder de sonde verkocht sondicht nootsaeckelijck / niet vrywillich: want hy niet kan niet sondigen: maer hy hoereert /

en steelt vrywillich / hy is vrywillich een doodt-slager / hy is vrywillich een bloetschender. Oock en sal ick dit niet toestaen, dat om de vryheyt te stellen, genoech is, dat den dwangh wort geweert, want de nature staet niet minder tegen vryheyt, als dwangh. Want den dwang bepaelt uytwendich en de nature van binnen/ en maeckt derhalven dat het gene geschiet / niet vrywillich geschiet. Nochte 't en staet aen den wille niet / van eenen diens oogen open staen, niet te zien / om dat de nature van het ooch en van de sienelijcke dingen soodanich is / dat men niet kan nalaten te sien. En sy duncken my verlooren moeyte te doen / die dingen in wesen van malkanderen verschillende, als daer is nootsaeckelijck en vrywillich (want de vrywilligheyt is de moeder van gebeurlijckheyt) met opsichten soecken over-een te brengen. Dit dunckt my op het aldermeeste waerachtich te wesen / insonderheyt / soo men maer slecht alleen spreeckt van de gewoonlijcke maniere van de goddelijcke voorsienigheyt / op wat maniere Godt de willen beweecht, dat niet te min de wille hare vryheydt, en de saecken hunne gebeurlijckheyt blijven behouden, gelijck D. Molinæus dat seer wel seyt. Maer die dat stelt / moet met eenen nootsaeckelijcken mede stellen / dat den wille van Godt niet bewogen wort met dien te voren te bepalen. Want het kan niet vrywillich wesen / dat van eenige oorsaecke / veel meer dan soo het van de eerste oorsaecke / aen wiens kracht en werckingen alle de andere lager oorsaecken in haer wercken hangen / wort bepaelt en geperst. Oock kan niet gebeurlijck wesen / waer van het onmogelijck is dat het niet soude zijn. Want een te
voren

vooren bepalinge gestelt zijnde / soo is het onmogelijck dat de te vooren bepaelde werckinge niet kome. Ick keure oock voor goet / dat D. Molinæus seyt / dat de mensch niet recht wort gestraft / om dat hy het zaet misbruyckt dat hem van de nature is ingeplant, en dat hy het selve niet gebruyckt op die wijse en soo verre als hy dat wel hadde kunnen gebruycken. Wat dan, indien hy het selve zaet gebruyckt op de wijse en soo verre hy kan, mits het bykomen van de goddelijcke hulpe in die mate, welcke niemant geweygert wort? Sal hy echter niet te min verdoemt worden? Soo en moet men dan niet seggen / dat hy daerom wordt verdoemt / om hy 't qualijck heeft gebruyckt / indien hy 't wel gebruyckt hebbende evenwel moet verdoemdt werden. D. Molinæus vraecht / indien iemant op het ende van de werelt wonende de eerste genade quame te gebruycken / soo dat betaemt / of Godt hem een Predikant oft Engel sal senden? Soo iemant hier ja op antwoort / ick weet niet hoe D. Molinæus sulcks sal kunnen tegen spreecken. Want des Heeren hant is niet verkort. Maer sulcks gebeurt noopt / seyt hy: Maer hoe weet hy dat? Wy lesen 't niet. Als of wy de historien van die volckeren hadden / ofte / dat oock het gene aen elck in 't bysonder geschiet / als daer is het senden van Engelen / in de historien plach verhaelt te worden / daer dickwils soodanige dingen niet komen tot kennisse van de naeste vrienden. Doch ick kan niet sien hoe hy 't ontkennen kan dat sulcks noyt is geschiet. Is Godt niet aen Abraham verschenen, daer hy onder de Chaldeen wandelde, en aen Abimelech? By aldien men seyt / dat dese de gemee-
ne

ne gaven niet recht hebben gebruyckt / dan sal ick vragen / wat reden ons sal dwingen te gelooven / dat Godt sijne macht minder wil doen blijcken aen die sijne gaven wel / als diese qualijck gebruycken? Hebben niet de Propheten / hebben niet de Apostelen de predicatie des woorts tot vele volckeren gebracht / onder welcke volckeren eenige sijn geweest / die indien sy se niet wel gebruyckt hebben / de selve ten minsten niet halsstarrich hebben misbruyckt? Tot Cornelium den Hooftman, als hy badt en aelmoessen gaf / 't welck uyt genade oock eenen doen kan / die noch in Christum niet en gelooft (gelijck Augustinus dat van Cornelius met klare woorden seyt) wort en eenen Engel en een Apostel gesonden: wie sal ons nu seggen dat Godt ofte minder wil / ofte minder kan doen. Cornelius was nu voorseker al begifticht met den Geest des wets / welcke door Mosen is gegeven. Nu wort het by allen toegestaen / dat de wet die in de herten in geschreven / en die door Mosen gegeven is / in maniere van geven en in klaerheyt van malkanderen verschelen / en in inhout over-een-komen. Hierom heeft oock dese wet den huyper den Geest by haer die tot bekeeringe noodicht; en dat verder gaet / ick en kan niet sien / hoe hy wederleyt kan worden / die vertrouwt / dat Godt het gebruyck van dese gave mede wil op hopen met grooter gaven / volgens dese algemeene uytspraecke: Wie heeft, dat is / die de voorgaende gaven wel gebruyckt / dien sal gegeven worden, dat is / hem sullen grooter gaven vertrouwt worden: Oock moet hy niet lichtvaerdelijck als een drijver van nieuwigheyt verdoemt werden / die van Godes goetheyt aldus gevoelt. Want het is

Matth. 13. 12.

Pro-

Proſpers ſeggen: Want duſdanige gaven zijn ſoo generael geweeſt, ende zijn het als noch, dat de menſchen door der ſelver getuygeniſſen konden geholpen worden om den waren Godt te ſoecken, door welcke gaven die haren gever alle eeuwen door betuygen, de miltheyt der byſondere genade overſtort is. En van Augustinus is dit geſeyt: 't En wort u niet tot ſchult toegerekent, daer ghy buyten uwen wil onkundich van zijt, maer dat ghy verſuymt te onderſoecken dat ghy niet en weet; nochte dat ghy de gewondede leden niet en verſamelt, maer dat ghy hem, dieſe vergaderen wil veracht. Bullingerus ſeydt/ dat 'et de Heydenen ſelve aen de ware religie niet heeft ontbroken/ indien ſy die hadden willen gebruycken. Muſculus betuycht/ dat de Heydenen de kenniſſe hebben gehadt/ welcke tot de ware maniere van Godt te dienen moet leyden/ want ſy ſou daer toe leyden/ 't en ware ſy de ſelve door afgoderye hadden belet. Martyr, dat de Heydenen niet te verontſchuldigen zijn geweeſt/ om dat ſy het gene ſy volbrengen konden niet hebben gedaen. Nu doch/ ſoo iemandt wilde ſtaende houden/ dat de predikatie der Apoſtelen gewiſſelijck tot allen Heydenen is gekomen/ en dat de blijckſelen daer van niet 't eenemael zijn verdwenen/ ſelfs by de Indianen ofte de Tartaren niet/ dien ſouden geen groote bewijſen ontbreken: doch men ſouw van een Theologiſche queſtie tot een Hiſtoriſche overtreden.

In ſijn II. Boeck van . . Cap. 25.

Van de nature en de genade. Cap. 67.

(*) De verdienſte na waerde, gelijck het de Papiſten noemen/ veroordeelt D. Molinæus wel te recht: echter en meyne ick niet dat van hem onder dien name mede begrepen wort/ dit ge-

(*) *Meritum congrui*, verdienſte van

overeen-komingh of nae waerde. gevoelen / 't welck stelt / dat'et met den goddelijcken wille wel over-een-komende is, dat hy den mensch, wel sulcks niet waerdich, maer die de voorgaende gaven selve oock voor het geloove, soo veel als hy kan wel gebruyckt, grooter gaven geeft. Want dit gevoelen beslupt gantsch geene verdiensten in zich: I. Om dat dit wel gebruycken selve niet voort-komt uyt de krachten van de nature / maer uyt de krachten welcke de voorkomende genade heeft medegedeyldt aen den mensch / die niet alleen niet goedts / maer alle quaedt hadde verdient. II Om dat de waerdigheyt van des menschen doen by Godt de meerder weldaet niet en verdient / maer de onverdiende genade Godes doet dat / op dat'et zy genade voor genade. III. Om dat dit den aert van de verdienste is / dat het gene na verdienste wordt gegeven, in de verdienste sijne geheele oorsaecke heeft, en daerom nae de selve gegeven wordt, en sonder de selve niet wort gegeven. Maer de verkondiginge des Euangeliums / en de gaven die daer op volgen / geschieden aen veelen / die de eerste gaven schandelijcken hebben misbruyckt: sulcx dat'er in het alderminste geen evenmatichden regel van dit geven uyt het gebruycken der voorgaende genade gemaeckt kan worden. En daer op dringen de Outvaders aldermeest / dat sy toonen / dat de genade des Euangeliums niet uyt verdiensten wordt gegeven. Want het gene / sonder eenige voorgaende verbintenisse / sonder eenich onderscheydende teecken / den genen die de voorgaende gaven wel gebruyckt gemeen is met den genen diese niet wel gebruyckt / ja verleent wordt aen veel meer die de selve qualijck dan diese wel gebruycken / dat moet noot-

saecke-

ſaeckelijck een loutere en bloote gifte weſen/ ſoo wel in deſen/als in genen. Dat de vryen-wille van nature geen kracht heeft tot eenich geeſtelijck goet, dat de werckende genade (namentlijck door de tweede werckinge) het niet tegen-ſtaen ſelve geeft, en het willen ſelve, dat de ſaligheydt geheel en al het werck is van de goddelijcke gifte, dat wy Godt, als hy ons roept, volgen, dat moeten wy de goddeljcke genade danck weten, en alle het andere/ dat van D. Molinæo tot eere van de genade wordt geſeyt/ dat alles meyne ick onder de Gereformeerden buyten verſchil te zijn. Doch alhoewel een menſch noch niet herboren zijnde geen geeſtelijck werck kan verrichten/ (dat namentlijck waerlijck en eygentlijck ſoodanich is) alhoewel oock niemant ſonder het geloove God kan behagen/ te weten tot rechtveerdichmaeckinge/ ſoo volcht echter daer uyt noch niet/ dat van een menſch door die voorkomende genade opgeweckt/ hoewel noch niet wedergebooren zijnde/ uyt kracht van die genade niet ſoude kunnen gedaen werden 't welck de goddelijcke milthcydt voor ſoo verre aengenaem ſoude weſen/ dat zy den genen die dat doet tot die genade wil brengen/ ſonder welcke hy niet kan gerechtveerdicht worden. Deſhalven/ als D. Molinæus zeydt/ dat men ſonder het geloove in Chriſtum geen trap van genoechſame genade mach ſtellen/ ſulcks dan wel ten hoochſten waerachtich is/ ſoo men daer door verſtaet de genade/ welcke tot de ſaligheyt ofte de vergevinge der ſonden aldernaeſt genoechſaem is. Echter zijn Proſper/ en die niet Proſper ſtellen dat die generaele genade/ welcke voor het geloove voorgaet/ genoech is tot een geneeſ-middel

del / niet te berispen / nademael sy een genoech-saemheyt van verre verstaen: om dat nament-lijck die genade bequaem is om tot verdere als met de hant te leyden, en door Gods instellinge daer toe genoech is. Also houde ick dat niet ont-kent mach worden / dat 'er voor het geloove sel-ve / in sommige eenige gesteltenissen voorgaen / zijnde nochtans door de kracht van de voor-gaende genade te wege gebracht / welcke in an-dere menschen niet worden gevonden. Want als Christus Johan. vij. 17. seyt: Soo yemant den wille des Vaders wil doen, die sal van de-se leere bekennen, of sy uyt Godt is, dan of ick van my selven spreecke, dan stelt hy duy-delijcken een sekere genegentheyt om te gehoor-samen voor het geloove selve voorgaende. Al-dus wort van eenige geseyt / dat sy niet verre zijn van het koninckrijcke der Hemelen. Marc. xij. 34. Dat sy zijn εὔθετοι, wel gestelt, bequaem tot den koninckrijcke Godts. Luc. ix. 63. Dat zy εὐγενέστεροι, edelder zijn dan an-dere. Actor. xvij. 11. Dese genegentheydt nu dewijsle men die de voorgaende genade moet danck weten / soo zijnder die hier op passen dat 'er geseydt wordt dat geloofst hebben τοὺς τε-ταγμένους πρὸς ζωὴν αἰώνιον, de geordineerde, berey-de / bequame / tot het eeuwige leven, die wel gestelt zijn tot het eeuwige leven / ofte met een ernstige begeerte tot het selve sijn ontsteec-ken / en het andere dat die uyt Godt is / door die aenblasinge der godtsalicheyt / Christi woort hoort door de toestemminge van het geloove. Dit is voorwaer al te openbaer dan dat het ye-mandt soude derven ontkennen / dat de heylige Schrifture te lesen / die neerstich te overwegen / over des selfs sin by sich selven te overleggen / neer-

Actor. 13. 48.

neerstich ter predicatie te gaen / sich tot bidden te stellen / in des menschen macht staet / die nu misschien herbooren wordt / maer noch niet t' eenemael wedergeboren is. Ick stae het D. Molinæo mede toe / dewijlder soo ick meyne niemandt van de Gereformeerde is / die dat tegenspreeckt / dat de uytverkorene niet tot den eynde toe blijven wederstaen: ja datse niet kunnen tegenstaen / in een 't samen-gesetten sin: maer aengaende den verdeelden sin / daer valt alle het verschil over: en dat daerom / om dat / 't welck Molinæus selve bekent / Godt den wille soo buyeht / dat hy de vryheyt niet wech neemt. Want de vrage is offer tot de bekeeringe des menschen eenige voorgaende werckinge Godes nootsaeckelijck wordt vereyscht (ick segge een voorgaende / want met de t' samengaende werckinge is het anders gelegen) boven de mededeylinge van genoechsame krachten: Want oft sommige seggen / daer wordt noch yets boven vereyscht / en dan wort ontkent / 't gene toegestaen was / dat namentlijck die krachten genoech zijn: Ofte die krachten sijn in der daet genoech; en dan volcht daer uyt / dat'er niet meer toe wort vereyscht. Nu / de genoechsame krachten gestelt zijnde / soo blijft den wille vry / dat is / onbepaelt om te doen ofte niet te doen: En dat selfs aen de zyde der uytverkorenen / ofte den genen die in der daet bekeert worden. Maer in andere / die niet met'er daet bekeerdt worden / datmen de oorsaecke waerom die genade niet krachtich is / Godt sal toeschrijven / dat dunckt eenigen hart / overmits het geen genade schijnt genoemdt te mogen werden / die volgens het oochmerck van den gever krachteloos is: Oock en schijnt

 nie-

niemandt te swaerder daerom gestraft te mogen werden / om dat hy niet gedaen heeft / 't gene gansch niet heeft kunnen geschieden / te weten / om dat hy de genade uyt haer selven / ten minsten met het opsicht tot den genen / daerse in is / krachteloos zijnde / niet heeft krachtich gemaeckt. Den selven schijndt het mede niet genoech te wesen / datmen dat mijde dat Godt geen autheur van het ongeloove werde genoemdt / 't welck D. Molinæus meynt / datmen ontgaen kan / met de oorsaecke daer van te leggen op des menschen nature; doch sy oordeelen datmen oock met eenen dat behoort te vermijden / datmen niet en stelle dat de teeckenen van Godes wille niet wel over-een-dragen met sijnen wille / en alsoo niet de goddelijcke eenvoudicheydt en oprechticheydt te kort en doe. Want hoe salmen kunnen seggen dat zy met ernst geroepen zijn / die met dat, dochmerck geroepen worden / dat sy niet sullen komen / ja dat meer is / oock niet kunnen komen? Nu komen my hier maer dese spreucken voor: Ick wil den doot des sondaers niet, maer dat hy hem bekeere en leve: wat soude ick doch meer doen aen mijnen wijnberch, dat ick niet gedaen en hebbe? Ick hebbe u willen vergaderen, en ghy hebt niet gewilt: En diergelijcke plaetsen meer / welcke soo aen de zijde Godes schijnen te stellen den wille / ten minsten eenigen wille tot de bekeeringe van den mensch / en aen de zijde van den mensch / die niet bekeerdt is / niet een bloote natuerlijcken wille en dien volgende een nootsaeckelijcke schult (gelijck als het voor een steen nootsaeckelijck is niet te leven / 't welck D. Molinæus by-brenght) maer die door het gene alreets gege-

Esech. 18.32. ende 33.11. Jesai. 5. 4. Matth. 23.37.

gege-

gegeven is / ofte bereydt stondt om gegeven te werden / vermijdelijck is. Want daer wort te kennen gegeven dat oock voor de gene / die ter bruyloft genoodicht zijnde niet hebben willen komen / alles bereydt was. En om de waerheydt te seggen / 't en zy het dus met de saecke staet / soo schijnt de mensch wel gestraft te kunnen worden om sijne boosheyt die hem verhindert dat hy niet en geloofte / maer nochtans om dat selve niet te swaerder / om dat hy / die boosheydt en die wel onvermijdelijck verhinderende zijnde gestelt / niet en heeft geloofst. Dat D. Molinæus vorder seydt / dat Godt noodtsaeckelijck maeckt / dat de uytverkorene niet willen wederstaen / daer in schijnt hy / indien men de eygenschap van de woorden naeuw wil ondersoecken / wat meer te seggen / dan Augustinus geseydt heeft / wanneer hy de predestinatie beschrijft te zijn een voorbereydinge tot de weldaden / waer door op het alderseeckerste verlost worden / die verlost worden. Want dit woordt (alderseeckerste) stelt voor uyt eene voorwetenschap van de uytkomste der middelen / maer en stelt niet de middelen / die / op dat ick soo spreke / nootsaeckende zijn: Derhalven dat den selven Augustinus elders seyt 't geender volcht (by den Apostel) die ons Godt te voren bereydt heeft op dat wy daer in wandelen souden, dat is een predestinatie / welcke sonder voorwetenschap niet wesen kan. Die maniere van spreecken nu / welcke D. Molinæus mispriijst / dattet by den mensch is Godt als hy roept te volgen ofte niet / niet tegenstaende datse een gevaerlijcken sin kan hebben / soo heeftse niettemin nochtans treffelijcke mannen tot voorstanders / en kan daerom een goede uytleg- Ephes. 2. 10.

Van de roepinge der Heydenen. II. Boeck Cap. 28. In sijn 83. Boeck de 68. Vrage. Van de leeringen der Kercke Cap. 21.

legginge hebben. Die geholpen worden op dat zy gelooven, seyt Prosper / hebben 't in hunne macht dat sy komen. Maer Augustinus: Nochte sy moeten 't hun selven niet toeschrijven die gekomen zijn, om dat zy geroepen gekomen zijn; nochte die niet hebben willen komen dat eenen anderen wijten, maer hun selven alleen, om dat het in hunne vrywillige macht stont, geroepen sijnde te komen. En elders: Het beginsel van onse saligheydt hebben wy door den ontfarmenden Godt: dat wy toestemmen de salichmaeckende aenblasinge, dat is in onse macht gelegen. Soo verklaert de selve Augustinus dan roepinge na het voornemen / door die maniere van roepen / op welcke het bequaem is / dat yemant werdt geroepen op dat hy volgen moge: niet op welcke hy geroepen sijnde niet kan nae-laten te komen. Doch alhoewel de selve Augustinus seer dickwils de roepinge beschrijft met het woordt van aenraden / soo houde ick het evenwel nochtans daer voor dat alle godtsalige luyden Molinæus dit lichtelijcken sullen toestaen; dat God niet en handelt met bloote aenradingen alleen / en dat hy niet alleen op het verstandt werckt / maer oock op den wille / namentlijck met de selve heylsame genegentheden in te geven / maer niet met de eygentschap die den wille aengeboren is te veranderen. Nopende die vrage / waerom sommige het Evangelie niet wordt verkondicht / ofte de predikatie hun gegunt zijnde / hun het herte daer door niet wert geopent / welcke Molinæus aenroert / daer op sie ick dat met tweederley opsicht tweesints van de Oudt-vaders wort geantwoort. Want soo men onbepaelt vraecht / waerom het Evange-

lium

tium aen eenige volckeren van Bythynië en Asien op dese ofte dien tijdt niet is verkondicht geworden / de antwoort sal wesen / om hunnen vrywillige en soodanigen slach van sonden wille / waer over Godt gedreycht heeft / dat hy senden sal eenen honger na het woordt. Van gelijcken indiender gevraecht wordt / waerom Godt eenigen dien het woordt gepredickt is / verhart? de antwoort is gereet / om dat sy hen selven eerst hadden verhart. Want, gelijck Augustinus spreeckt / toen hebben sy de verdienste van de straffe begonnen, als sy geroepen sijnde versuymden te komen. Maer indien de vrage is in vergelijckinge met anderen / waerom desen meer het Euangelium wort verkondicht dan genen / waerom aen het herte van desen stercker wordt geklopt dan van genen / dan mach hier soo niet geantwoordt worden datter aen beyde zyden een generale oorsaecke wordt gestelt in den mensch. Want het is seker dat menichmael die het swaerste verdient hebben grooter weldaden worden bewesen. Derhalven moetmen hier sijn toevlucht nemen tot de vryheyt Godes / en tot dat vrye besluyt / 't welck Augustinus met den naem van predestinatie beschrijft: wiens in den selven sin seer waerachtige woorden / dese zijn: Godes barmhertigheyt is ondoorgrondelijck, waer mede hy sich erbarmt over wien hy wil sonder eenige voorgaende verdiensten, en ondoorgrondelijck is sijne strengheydt, waer mede hy verhart wien hy wil, wel om sijne voorgaende verdiensten, maer die met den genen over den welcken hy hem ontfermt meesten tijdt gelijck zijn. Hier staet op het woordt meesten-tijdt te letten. Want Augustinus wil niet ontkennen / dat

Het 83. Boeck de 68. vrage.

Van het goet der volhardinge. Cap. 11.

sommige barmhertichepdt bekomen / die niet seer qualijck hebben geleeft: maer dat sy de selve daerom niet verkrijgen; om dat oock die qualijcker geleeft hebben de selve genieten: soo dat het blijckt dat de quade wercken / wanneer Godt wil / dese barmhertigheydt niet kunnen beletten. Want Augustinus handelt daer van een meer bysondere barmhertigheydt / welcke de gemeene en generale barmhertigheydt niet uytsluyt / maer voor henen vast stelt / 't welck hy elders dus verklaert: Uyt die genen, voor welcke de rechtvaerdige waerheyt straffe hadde bestemt, heeft hy na de onuytspreeckelijcke barmhertigheyt van de verburgene beschickinge vaten verkoren, die hy tot eere soude maecken, sommige heeft hy van den toekomenden toorne door de gifte der genadige roepinge vry gemaeckt, andere achterlatende heeft hy tot een oordeel van gerechticheydt bewaert, nochtans heeft hy niemant de macht benomen van de waerheydt te kunnen erkennen. Dat nu dese geheymenisse van de goddelijcke vryheydt in die gene die van gelijcken gesteltenisse sijn aldermeest wordt beschouwt / dat leert ons den selven seer geleerden Schrijver elders: God verlost niemandt, dan uyt een onverdiende barmhertigheydt; en verdoemt niemant, dan met de alderrechtvaerdichste waerheyt. Waerom hy nu den eenen meer verlost, dan den anderen, dat ondersoecke die de groote diepte sijner oordeelen kan doorgronden, doch wachte hem voor den steylen afval: En elders/ waerom hy desen treckt en genen niet en treckt, wilt daer niet van oordeelen indien ghy niet missen wilt. En dit is de diepte van die vrage welcke Prosper seyt dat door het willen

Van de voor-schickinge en genade. Cap. 13.

In sijnen 105. Brief.

en niet willen van den vryen-wille niet wordt opgelost / wel te recht daer by voegende dat het oordeel Godes meer ondoorgrondelijck is in de verkiesinge der genade als in de vergeldinge van de rechtvaerdigheyt. In dese stucken houde ick dat Augustinus geensins van de oudtste Oudt-vaders en verscheelt / dan dat hy de goddelijcke vryheydt klaerder heeft vast gestelt / en allen schijn van verdienste voor de rechtvaerdighmakinge krachtiger heeft om verre geworpen. Ick en twijffele daer oock niet aen / of men soude over dese en andere stucken wel een treffelijcke over-een-stemminge van geloofs-belijdenissen kunnen maecken / ofte oock wel een nieuwe geloofs-belijdenisse / en die allen Gereformeerden gemeen soude wesen / in het t' samen-stellen van welcke / mijns bedunckens / men dese dingen soude hebben te vermijden. I. Datmen niet en stelle dat het absolute besluyt van de saligheyt te geven voorgaet voor dat van het geloove te geven. Want andersins worden alle die Confessien veroordeelt / welcke stellen dat de questie van de predestinatie (die aldermeest op dit punt draeyt) onnoodich is. En nademael in Godt alle sijne besluyten even eeuwich zijn / wat behoeft men dan daer over seer bekommert te wesen wat eer oft later is? Ten opsicht van ons is het openbaer / dat het geven van 't geloove voorgaet voor het geven van de saligheydt. II. Dat de mede werckinge van den wille in het verkiesen en wercken van het goede niet ontkendt en werde. Want de Zwitsersche Confessie stelt die duytelijcken / verwerpende die genen / die den mensch tot een stock en een block maecken / dewijle Godt onsen hulper wordt genoemt / ni

In 't 1. Boeck van de Roepinge der Heydenen. cap. 25.

 kan-

kanmen van niemant seggen dat hy geholpen wordt / dan die selve mede wat doedt. Dit selve past Perkinsius mede op den eersten oogenblick van de bekeeringe. III. Datter niet soodanigen maniere van werckende genade werde gestelt / die nootsaeckende ofte te vooren bepalende zy. Want dat doet (indien ick niet en missche) geene Confessie: En het is gewis en seecker / dat selfs de aldergeleerdtste onder die genen / die hen onlangs tegens Arminium hebben gekant / daer in van verscheyden gevoelen zijn / onder welcke Tilenus eenen is. Dese klippen gemijdt zijnde / sal (soo ick meyne) de eendrachticheyt in de overige dingen en die van veel meer gewichts fijn licht te vinden wesen.

Cate-chismus der Gereformeerde,

Aengaende de sekerheydt der salighheydt.

Nu kome ick tot de seeckerheydt der saligheydt, maer in myn wonderlijcke wel behaecht dat D. Molinæus stelt: I dat'er eenige trappen zijn van het waerachtige geloove / die wech genomen worden. II. Dat sommige uytverkorene aen hunne salighept twijffelen. III. Dat'er een bysonderen trap van 't geloove is / die noyt uyt en valt. IV. Dat men Godt om volkomen verseckertheyt moet bidden. Hier uyt besluyte ick I. Dat het geloove dat wech-genomen / en dat niet wech-genomen wort / niet soo seer in wesen als wel in trappen verschelen / het welck oock Junij gevoelen is ghewcest. II. Dat de volhardinge van Christo verkregen / en van Godt onder dat bedinch ofte op die voorwaerde beloofst is / dat wy met vuurige gebeden daerom bidden en smeecken moeten / en dienvolgende niet t'eenemael absoluyt. Doch op dat wy door de dobbel-sinnigheyt der woorden niet werden misleydt / soo staet daer op te letten / dat het alle de Ouden aldus stellen /

dat

dat dat geloove 't welck wech genomen wordt/ ſoodanich een waer geloove weſen kan / dat ſy het ſelve oock niet ſonder de werckinge der rechtvaerdichmaeckinge en houden. Want ſy ſeggen opentlijck uyt / dat 'er vele om hunne navolgende ſonden verdoemdt worden welcke de voorgaende al vergeven zijn. Oock en dragen ſy daer in mede niet minder over-een / dat de rechtvaerdichmaeckende genade met de ſonde tegens de conſcientie / als daer is doodtſlach/ overſpel / en diergelijcken / op eenen en den ſelven tijdt niet te ſamen kunnen beſtaen. Derhalven dan / nadien eenige geloovigen / na het ontfangen van de gave des geloofs in ſoodanige ſonden komen te vervallen / gelijck ſulcks niet dan met al te veele exempelen wort bewe-ſen / ſoo volcht daer uyt / en wort dat oock opentlijcke van de heylige Vaderen geſeydt/ dat'er eenige tijdt na het ontfangen des geloofs kan weſen / wanneer een geloovige niet is in den ſtaet van rechtvaerdichmaeckinge. Dit ſoude ick / indien het noodich ware / met het getuygeniſſe van veele Schrijvers kunnen betoonen: met de welcke die Confeſſien der Proteſtanten over-een-komen / welcke die genen verdoemen / die ſeggen dat die eens gerechtvaerdight ſijn den heyligen Geeſt niet kunnen verlieſen: ofte in tegendeel leeren / dat wy na dat wy den Geeſt ontfangen hebben van de genade kunnen afwijcken: dat de herborene den heyligen Geeſt kunnen wech-werpen, en ſchuldich worden aen de gramſchap Godes en de eeuwige ſtraffen. My dunckt dat de Oude drie manieren van verſeeckeringe erkennen van de ſaligheydt. Welcker eerſte is een buyten gewoonlijcke maniere door openbaringe / welcke An-

De Auſburchſche Confeſſie in het 11. artikel. De Engelſche, artikel 16. De Saxiſche het 10. artikel.

Augustinus te kennen geeft dat aen sommigen gebeurt / als hy aldus spreeckt ; Wat mensch kan weten, dat hy in de werckinge en den voortgangh van de gerechtigheydt sal blijven volharden tot den uyt-eynde toe, 't en zy dan dat hy door eenige openbaringe daer van werde versekert van hem, die aengaende dese saecke, door een rechtvaerdich en verborgen oordeel, wel niet allen onderwijst, maer niemant en bedriecht. Daer sijn twee gewoonlijcke manieren / welcker eene genomen wordt van den tijt / en de andere van den trap des geloofs. Uyt den tijdt kan een geloovich mensch van sijne salighevdt versekerdt wesen als hem den doodt nu aenstaende en geen hope van leven meer overich is. Want als een geloovich mensch weet dat hy gelooft / en weet dat de geloovige by Godt gerechtvaerdicht is (welcke twee dingen wy tegen de Pausgesinden uyt de Heylige Schrifture en met de godtsalige oudtheydt verdedigen) en desen tijdt voor een geloovigen den laetsten tijdt is / soo weet hy derhalven dat hy in den staet van genade sterft / en soo is hy van sijne saligheyt verseker t. Prosper hier op siende / als hy geseydt hadde dat de predestinatie by ons onseker was / so heeft hy'er dit by gevoecht / soo lange als wy in de gevaerlijckheden deses tegenwoordigen levens zijn. De andere gewoonlijcke maniere van verseeckertheydt ontstaet uyt den trap des geloofs. Want de Oude leeren eenparichlijck / dat de volmaecktste liefde (na de volmaecktheyt in dit teghenwoordige leven / want de aldervolmaecktste / gelijck Augustinus seyt / heeft men in dit leven niet) nooyt verloren wort. Het is een aenmerckens-waerdige spreucke van Hiero-

En sijn 11. Boeck van de Stadt Godts Cap. 12.

conyinus: Die liefde welcke in Petro voor sij- Over 't 6. Capit. van Amos.
ne verloocheninge / een kruydtjen is geweest/
en in eenen yegelijcken spruyt eer se volwast/
die wordt voor hare volmaecktheyt verloren en
herstelt. Dese is dien wortel van welcke Au-
gustinus seydt / dat se alhoewel de sonne heet
brandt echter niet kan verdorren. Oock schijnt
de selve Schrijver nergents anders op gesien te
hebben / als hy vraecht : wie isser uyt de me-
nichte der geloovigen / die hem selven sal laten
voorstaen dat hy onder het getal der gepredesti-
neerden is? want het getal der geloovigen noe-
mende / soo schijnt hy eenige weynige en uyt-
gesonderde uyt te sluyten. Behalven dese drie
volkomene manieren van verseeckeringe sijn-
der noch eenige mindere trappen van verseec-
kerheydt. Want gelijck dit Bernardus selve
met de gantsche Outheydt bekent / Godt en
laet sijne uytverkorene in dit leven niet sonder
getuygenisse van troost. Dit getuygenisse nu
is des te seeckerder / hoe der meerder en grooter
oeffeningen van godtsaligheydt zijn. 't Welck 2 Petr. 1.
de Heylige Schrift klaer bewijst / als sy ons
belast door 't geloove / deucht / kennisse / ma-
tigheydt / lijdtsaemheydt / godtvruchtigheydt/
minne en liefde onse roepinge en verkiesinge
vast ofte sterck te maecken. Hierom seyt Au-
gustinus met de Oude wel over-een-komende/
soo veel als de liefde toeneemt / dat de vreese soo
veel af neemt.

Nu kome ick tot dat deel van het geschrift/
in het welcke D. Molinæus hem selven af son-
dert van die gene / die tegens de geheele Oudt-
heydt aenstellen dat'er menschen geschapen
worden tot dien eynde om verloren te gaen/ en
de verwerpinge voor den val stellende hen sel-
ven

ven nootsaecken Godt toe te schrijven een krachtighe voor-beleydinghe van alle oock de eerste sonde / om dat hy namentlijck die absolupt het eynde ordineerdt / oock de middelen moet ordineren sonder welcke men dat eynde niet bereycken kan. Hier uytet desen geleerden man / sijnen tredt sachtjens en voorsichtich settende / sijn oordeel vreesachtich genoech / en seyt dat hy die manieren van spreecken niet kan verdouwen: om dat sy namentlijck van grooter aensien zijn / die met desen euvel besmet zijn. Maer voorwaer het fenijn leyt niet in de maniere van spreecken maer in de leere selve. Want dat gevoelen loopt regel recht tegen die vloecken aen welcke van het Concilie van Orangien / van Augustinus en Prosper niet schroomachtich maer kloeckmoedich zijn uytgesproken. En hier moet ick my daer over verwonderen / daer de oude Kercke alle die gene die de oorsaecke van de sonde stellen in een

(*) Fatale. (*) nootlottige nootsaeckelijckheydt / onder de snootste en meest verhaetste ketters de Manicheen heeft gereeckendt / maer de halve Pelagianen noch seer lange in hare gemeenschap heeft verdragen / waerom in tegendeel nu ter tijdt / dese luyden / die Godt ten deelen onrechtvaerdich / ten deele onbarmhertich / en ten deele den autheur van alle gruwelen maecken / sonder berispinge ongestraft henen gaen; doch soo yemandt van de genade wat ruymer gevoelen heeft / schoon hy verre binnen de palen van het halve-Pelagiaensdom blijft / sy dien met allen man van allen kanten gelijckelijck op het lijf vallen. Is het dan soo veel minder misdaet den weldoender met lasteringen te beswaren / als de weldaedt te ontkennen? Waerlijck te

recht /

recht/en soo wel met de Fransche als Neder-landtsche Confessie over-een-komende seyt Molinæus/dat de verwerpinge niet geschiedt dan over het verdorven gros. Dit bedurven gros nu mercken sommige aen in de erfsonde alleen/by het hayr grijpende het gene van Esau en Jacob wort geseyt/daer nochtans dit even soodanich is als het gene daer voor gaet/van Isaack en Ismaël/'t welck den Apostel selve elders met uytgedruckte woorden verklaert/dat het by gelijckenisse gesproken is. 't Is wel Augustini gevoelen geweest/'t gene de meeste Gereformeerden mishaecht/dat eenige kleyne kinderen in hunne kintsheydt stervende om de erfsonde verdoemdt worden. Maer van Esau heeft Augustinus dat gevoelen niet kunnen hebben/overmits volgens sijn gevoelen de be-snijdenisse de erfsonde heeft wech-genomen. Andere mercken het verdorven gros aen leg-gende in de dadelijke sonden: den welcken Mo-linæus schijnt toe te stemmen/als hy seydt/dat sommige menschen om de sonden die sy wil-lens/en God daer toe niet aensuwende/begaen hebben/ter straffe zijn bestemt. Eyndelijck sijn-der oock eenige die den verdurven hoop aen-mercken niet in allerley sonden/maer in het verachten van de roepinge: tot welcker stijvin-ge schijnt te dienen dit seggen Augustini van den selven Esau: Hy heeft niet gewilt/en hy heeft niet geloopen: maer soo hy gewilt/en geloopen hadde/hy souder/met Godes hulpe/toe gekomen hebben/die hem oock door de roe-pinge het loopen en willen soude geven/ten wa-re hy de roepinge verachtende een verwurpe-lingh wierde. Volgens dit gevoelen dan soude by D. Molinæi woorden dit gevoecht kunnen Galat. 4. 24.
wer-

werden / Godt daer toe niet aenstuwende / ja oock ernstich tot bekeeringe noodigende. Dus verre heeft my / die niet minder / dan sulcks in gedachten hadde (want als ick den brief eerst begonde te schrijven / was mijn voornemen / maer een zijdtjen papiers ofte twee te beschrijven) het overlesen van dat schrift gebraeht / in 't welcke D. Molinæi gevoelen wort vervat: over het welcke ick wel mijn oordeel niet hebbe willen geven / ick en wille oock niet / dat ghy 't soo neemt: maer gelijck het voor my een soet dingh is / de schriften van de Ouden tegen de hedendaechsche te vergelijcken / alsoo hebbe ick my laten voorstaen / dat het de pijne waerdich soude wesen / indien ick / wel edele Heer / u vermaende / welck het neerstich lesen (soo ick niet dapper bedrogen ben) my geleerdt heeft het gevoelen der ouden te wesen over dese questien. Ghy sult / dewijsle ghy van een scherp oordeel zijt / de uytleggiuge van de Oude en Nieuwe Schrijvers met malkanderen kunnen vergelijcken / en soo veel als het verrichten uwer saken toe sal laten / overwegen / welcke van die verscheyden uytleggingen met den text van de heylige Schrifture / met de van Godt verlichte reden ende de stichtinge van de gemeente alderbest over-een-komt. In D. Molinæi schrift volcht / na de verklaringe van sijn gevoelen een register van sommige artikelen / waer in hy meent dat de partyen lichtelijck sullen over-een-dragen. Dat'er op dese artikulen yets van my is aengemerckt / kan uyt het gene boven is geseyt blijcken: Want ick ben eenige dingen voorgekomen / op dat de materie niet van malkanderen wierde gescheurdt; sooder yets aen ontbreeckt / dat sal ick'er nu by doen.

Dat

Dat den vryen wille tot godtvruchtige wercken door den val der eerste Ouderen verloren is/ dat wort met recht geseyt; voor-soo-veel sy tot die soorte van wercken gantsch geene krachten heeft: doch niet dat daer wort te kennen gegeven dat de aengebooren vryheydt niet soude in den wille zijn/ sonder welcke de wille geen wille kan wesen/ en waer door sy alles wat tot de daedt van nooden is gestelt zijnde kan willen en niet willen/ dat is/ als de krachten om te kunnen willen haer gegeven zijn. Derhalven seyt Augustinus: Wie van ons seydet, dat door de sonden van den eersten mensch den vryen-wille van het menschelijck geslacht verlooren is? En dat wy hier de godtsalige wercken niet t' eenemael daer van uytsluyten/ daer toe sijn andere spreucken/ die daer tegen zijn/ als dese: Indiender geen genade Godts is, hoe maeckt hy de werelt salighß Sooder geen vryen-wille is, hoe oordeelt hy de werelt? Van gelijcken: Die geboden Godes souden den mensch geen voordeel geven, ten ware hy sijnen vryen-wille keure hadde. Insgelijcks mede: Het algemeene geloove loochent den vryen-wille niet, noch tot een quaet noch tot een goet leven, nochte het schrijft den selven soo veel niet toe, dat die iets soude vermogen sonder de genade. Ende elders: Wie den vryen-wille loochent, die is niet Catholijck. Al wie seyt, dat hy sonder Godt het goede werck niet beginnen, nochte voltreecken kan, die is Catholijck. Met welcke spreucken dit niet wordt te verstaen gegeven/ dat wy door de nature hebben/ het goede te willen ('t welck Pelagiaensch is) maer dat wy/ door de nature hebben dat willen selve/ waer door wy door de genade on-

Aen Bonifacium, 1 Boeck, 1 Cap.

In den 66. Brief.

Van de Genade en den Vryen-wille. cap. 11.

der-

derwesen sijnde wel willen. Want de genade is dat beginsel waer van daen het komt/ en de wille ofte de vrye keure is het begin waer in de bekeeringe geschiet. Dese sprencke Augustini/ als Godt wil saligh maecken, dan wederstaet hem geen vryen-wille der menschen, moet soo werden uytgeleyt/ dat daer door niet werdt om verre gestooten een andere sprencke van dien selven man welcke flus is aengetrocken/ alwaer hy seyt dat'et veelen tot misdaedt wort toegereeckent dat sy Godt als hy hen wil salich maken verachten. Soo isser dan een geconditioneerde wille/ welcke Prosper een noodigenden wille noemt: daer is oock een absoluten wille/ welcke op seeckere voorwetenschap ten minsten een geconditioneerde voor-wetenschap volcht. Dit seggen D. Molinæi/ die Godt heeft gepredestineert tot het eynde/ dat is tot de saligheydt/ die heeft hy mede gepredestineert tot de middelen/ schijnt vlack af te stellen/ dat Godt eer hy iets besluyt raeckende het geloove/ dat hy eerst besluyt dien mensch absoluyt salich te maecken. Door welck gevoelen alle de Oudtvaders die voor Augustinum hebben geleeft van ons werden afgescheyden: Of het met Augustino selve wel overeen-komt/ dat wordt bedisputeert: Het ware misschien het woort predestinatië soo ruym wierde genomen/ dat'et in sich mede begrype niet een absolute voorbestemminge/ maer welcke/ de middelen naderhant gestelt zijnde/ absoluyt wort. Van het woort genade, die genoechsaem is/ ende van noortsaeckelijck, en vry, hebben wy voor henen gesprooocken. Dat'er niemant van die gene kan vergaen/ welcken God tot het Koninghrijcke der Hemelen heeft gepredesti-

destineert / nochte dat iemant van die gene/ die hy niet tot het leven heeft te vooren bestemt op eenigerley maniere kan behouden worden / is in een te samen-gevoechden sin t' eenemael waerachtigh / op wat wijse oock de predestinatië wort genomen / alsmen maer slechts een absolute predestinatië verstaet. Maer in eenen verdeelden sin sal dat selve gevoelen dan eerst waerachtich zijn / als blijcken sal dat de verwerpinge geschiet sonder voorwetenschap van een vrye werckinge. 't Welck Molinæus selve schijnt te ontkennen. Voorwaer Prosper heeft hem niet ontsien te seggen: Om dat sy voorweten sijn dat sy sullen vallen, soo sijn sy niet gepredestineert: nu souden sy gepredestineert sijn indien sy wederom keeren en in de heyligheyt blijven souden. Noch/ om dat hy voorweten heeft, dat sy met hunne eygen wille souden vallen, daerom heeft hy hen met geene predestinatië van de kinderen des verderfs afgescheyden. Insgelijcks / Daerom sijn sy niet gepredestineert, om dat sy voorweten zijn, soodanige te sullen wesen uyt hunne moetwillige overtredinge. In het voorby-gaen sal ick 'er dit noch by voegen / dat het boeck van het geloof aen Petrum / waer uyt de nu een weynich te voren genoemde spreucke wort aen getrocken / van geleerde mannen geoordeelt wort Augustini werck niet te wesen / en dat met seer gewichtige redenen. Dat geseyt wordt dat Godt de gepredestineerde heeft uytverkoren/ dat wort met recht geseyt / overmits alle weldaet / daer alle niet toe en komen / in de Schrifture te recht met het woordt van verkiesinge wort beduydt. Nochtans volcht hier uyt niet/ datmen van de selve geensins seggen kan / dat

Op de tegenwerpinge van Vincentius de 12. antwoordt.

De 7. antwoort op de Hooftstucken der Fransche tegenwerpingen. Sijne sententien. Cap. 7.

sy uytverkoren / dat is / gerechtvaerdicht worden om dat sy gelooven / wanneer het woordeken / om dat, niet een verdienende / maer eene op alderley maniere voorgaende oorsaecke beteyckene. Op de selve wijse doet hy aen ons barmhertigheydt / op dat wy geloovich zijn: echter kan het niet ontkent werden / dat'er eenige barmhertigheyt is / die op het geloove volcht / en dienvolgende geoeffent wort aen de geloovigen / voor soo veel sy soodanige zijn. Godt het geloof gevende maeckt dat wy het woordt waerdichlijcken hooren: maer daerom moetmen niet ontkennen dat Godt volgens sijne onmetelijcke goetheyt / waer door hy veele / die langen tijdt wederspannich zijn geweest / bekeert / met opset van die weldaet geensins wil uytsluyten minder wederspannige / ende neerstige lesers en hoorders des goddelijcken woorts: oock schijnt niet ontkent te mogen werden / dat die gene die de verkondigers des goddelijcken woorts met aendacht hooren minder de gave des geloofs onwaerdigh zijn / dan die hunne ooren daer voor stoppen / hoedanige Stephani toehoorders zijn geweest. Soo wort den Apostelen in den Euangelio belast / dat sy in een stadt oft vleck komende sullen ondersoecken wie in de plaetse waerdich is / waer tegen als onwaerdige gestelt worden die de Apostelen niet souden ontfangen / nochte het woort gehoor verleenen. Matth. x. 11 / 12 / 13 / 14. En in de Handelingen der Apostelen wort van de Joden geseyt / dat sy toen eerst hen selven des eeuwigen levens onwaerdich (verstaet met een grooter en bysonderder onwaerdigheydt) hebben geoordeeldt / na dat sy vol van gramschap het woort hebben tegen gesprooken / en
dat

dat noch met lasteringe. Cap.xiij.45/46. Maer soo iemandt meynt dat'er in een onherboren mensch iets / niet oneygentlijck / ofte / in vergelijckinge gesproocken / kan wesen / waer door hy waerdich is om tot het geloove te komen / dat die een gevaerlijck gevoelen heeft / en sal niemant / soude ick dencken / ontkennen. Als D. Molinæus seyt / dat de oorsaecken / waerom hy dese verkoozen / en gene niet verkozen heeft / by Godt zijn / en dat ons die niet sorchvuldich staen na te vorsschen / soo schijnt hy voor eerst te willen seggen / dat van dit onderscheyt de eenige en algemeene oorsaecke het welbehagen Godes niet is. Want die oorsaecke soude openbaer genoech wesen / om alle andere oorsaecken / hoedanich die oock souden mogen wesen / daer van uyt te sluyten. En als hy seyt dat men die niet al te sorchvuldich moet na vorschen / dan schijnt hy toe te staen / dat die dan ten minsten eeniger maten kunnen werden ondersocht / 't welck niet veel schijnt te verschelen van dat gevoelen Augustini / dat vele meynen van hem wederom ingetrocken en verbetert te zijn / volgens 't welcke hy seyde / dat de oorsake waerom dese meer dan gene verwurpen is / voortkomt uyt de alderverburgenste verdiensten. Dat de menschen tot het leven niet worden geschickt om hunne verdiensten / dat selve bewijst Augustinus menichmael / daer mede selfs om dat de rechtvaerdighmaeckende genade (die na sijn seggen het voornaemste van de predestinatie is) op geene voorgaende verdiensten wort gegeven. Doch dat de menschen niet gepredestineert worden tot de verdiensten / dat soude Augustinus in onsen sin genomen wel toestaen / maer niet in dien sin / in welcke het

woordt verdienste meesten-tijdt van de godt-vruchtige outheyt is gebruyckt. Want om dat de grove Papisten het woort verdienste passen op den aert van het werck en de vergeldende rechtvaerdigheyt, daerom sijn wy met het hooghste recht afkeerich van dat woort. Maer de Oudt-vaders hebben verdienen maer genomen, voor iets verkrijgen ofte bekomen met doen, en verdienste voor een godtvruchtigh werck, waer op men uyt een vrywillige en genadige belofte den loon schuldigh is. Hierom/ gelijck als Augustinus erkent dat wy tot het geloove worden gepredestineert/ alsoo en ontkent hy niet dat wy mede tot de verdiensten ofte de wercken worden gepredestineert. En Prosper seyt/ dat de verdiensten van die genade beginnen/ welcke wy sonder verdiensten verkregen hebben/ en dat de wille daer toe wort opgeweckt door goddelijcke hulp-middelen; dat sy begint in 't werck te stellen tot de verdienste/ 't welcke sy door het zaet van bovenen heeft ontfangen tot oeffeningh. Het woordt verdienste dus versacht zijnde/ soo sullen wy ons selven daer over te minder verwonderen/ indien wy by de Oudt-Vaders/ die voor Augustinum geleeft hebben/ vinden dat de mensch gepredestineert wordt uyt de verdiensten. Want zy spreecken van een absoluyt besluyt om de heerlijckheyt te geven by maniere van loon: hierom seyt Ambrosius: welckers verdiensten hy voorweten heeft, der selver belooningen heeft hy oock gepredestineert.

Van de Roepinge der Heydenen in het I. Boeck Cap. 18. In het II. Boeck Cap. 16.

In sijn V. Boeck van het geloove. Cap. 3.

Nu kome ick tot het besluyt van dit deel/ en oordeele t' eenemael met D. Molinæo/ dat'er soodanigen artikel aengaende dese verschillen soude kunnen werden ghemaeckt/ welcken

de Francoysen / de Engelsche / Nederlanders / Zwitschers / Hooghduytschen en alle kercken / die de Gereformeerde Religie omhelsen / wel sullen onderteyckenen: ende dat dien artikel alderbest soude kunnen genomen werden uyt het Concilië van Orangien en Prospers spreucken op de Hooft-stucken der Francoysen. Het oogmerck nu hier van houde ick dat dit wesen moet / dat in het goede de eere van de genade in haer geheel en ongeschonden werde bewaert / dat in het quade de mensch hem selven beschuldige / maer Godt in geene gemeenschap van zijne sonde en trecke. Daer beneffens dat den mensch geleert werde / nochte aen de goddelijcke hulpe te wantrouwen / nochte eenige sorgeloosheydt te soecken welcke vreemt is van den yver der godtsaligheyt. Ick achte datmen met eenen oock die matigheyt moet gebruycken in de uytspraecke over dese questiën te doen / dat'er niet alleenlijck op Augustinum / Prosperum / en Fulgentium na behooren werde gelet / maer datmen sich oock onthoude van het verdoemen van die gevoelens / in welcke het bekent is / dat de seer heylige mannen geleeft hebben en gestorven zijn / die na de Apostelen / en voor de regeringe van Constantinus / en in tijden beroemt van wegen alle godtvruchtigheydt / door het woort / door hunne schriften / met hunne leven en bloet / de kercke Christi hebben gebouwt.

Ick ben nu tot het laetste stuck gekomen 't welck handelt van het Magistraets-ampt. Hier seyt D. Molinæus al schertsende / dat hy van my geholpen wordt / om dat ick van selfs leere wat men heeft te gevoelen; waer in hy toont dat hy geensins verstaen heeft / waer ick henen wille. Want ick hebbe daer mede niet

voorgehadt / dat ick ofte hem (dien ick meynde dat wel van u over eenige saecken als van selfs most werden aengesproken / maer niet dacht dat hy in dat mijn schrijven opt soude hebben gesien) ofte iemandt soude onderwijsen; maer om mijn gevoelen / in vryheyt by u / Wel-edele Heer / te uyten: en dat by die gelegentheyt / dat ick uyt uw' Ed. verstaen hadde / dat D. Molinæus de geleerde Magistraten eenich recht gaf / dat hy de ongeleerde niet wilde toestaen. Dit nu bekenne ick / dat my niet wel heeft behaecht; en daerom hebbe ick een klaer onderschept gemaeckt / en dat mijns beduenckens duydelijck genoech is / tusschen het recht ofte de macht, en tusschen de bequaemheydt. Doch het isset soo verre af dat D. Molinæus hier mijn meyninge soude hebben gevat / dat hy my het tegendeel van het gene ick geseyt hebbe / toeschrijft. Hy seyt dat ick wille dat een geleerde Magistraet het recht toekomt om wetten te maecken. Dat hebbe ick niet geseyt / ja ick hebbe daer-en-tegen te kennen gegeven / dat de geleertheydt, wat het recht selve belanght, niet en geldt. Stracks daer aen seyd hy / dat een Raetsheer oft Rechter / indien hy een Rechts-geleerde is / dat is voor soo veel hy een Rechter is. Wat my aengaet / ick kan dat geensins voor goet keuren. Want vele Rechts-geleerden sijn geen Rechters / en vele Rechters geene Rechts-geleerden. Het eerste raeckt de kennisse / en het andere gaet het ampt aen. Ick sal een ander exempel bybrengen. Vele Leeraers zijn (dat te beklagen is) al te onervaren in de Heylige Schrifture. Het is deser ampt wel de Heylige Schrifture te verklaren / oock ontbreeckt het hun aen het recht niet / maer sy
hebben

hebben de daer-toe-vereysche bequamigheydt niet. De wetenschap dan geeft noch beneemt het recht niet / maer maeckt dat het recht wel werde gebruyckt. Een onbedreven Koningh (op dat ick onder-en-tusschen van Kerckelijcke saecken swijge) heeft geen minder recht om in het politijcke geboden te geven en wetten te maecken / als den alder-geleertsten Koningh. Hier over verwondere ick my seer dat dit van een schrander spitsvindigh man niet is aengemerckt. 't Gene ick van de kennisse hebbe geseyt / acht dat oock van de vromigheyt des gemoets geseyt te wesen. Het moet een vroom man wesen die wel sal regeren. Maer het recht daer toe hanght niet meer aen de deucht / dan het gebiedt over bysondere huys-saecken. Want een gierigaert is niet minder een heer over sijn goet / als een miltdadich man over het sijne / onaengesien een mildtdadich mensch die middelen wel gebruyckt / die een gierigh mensch misbruyckt. Meynt Molinæus dat ick wille dat de Magistraet die over de Kercke regeren sal / rechtsinnigh van gevoelen zy. Gewis ick wilde dat wel: gelijck als ick wel wenschte dat alle rijcke luyden mildt waren. Hy vraecht / wie daer van oordeelen sal oft de Magistraet gesont is in de leere? indien hy selve? het gevaer is groot: indien andere? dan staet hy onder het oordeel van anderen. Ick sal van gelijcken vragen / wie daer van oordeelen sal of de Magistraet genoegh in burgerlijcke saecken is afgerecht? en by aldien die maniere van besluyten kracht sal hebben / dan sal ick besluyten dat de Magistraet onder het oordeel van 't graeuw staet. Ick sal andermael vragen / als iemandt in de Magistrature zijnde zich tot de eene ofte

d' andere kercke moet begeven / wie daer van oordeelen sal / of dese kercke meer recht-gevoelende sy dan gene? hy selve? of de kercke? Indien hy selve / dan hebt ghy daer de selve gevaerlijckheyt. Indien de kercke / dan sal die haer eygen rechter wesen / 't welck immers alsoo seer in verschil staet / dewijlder geen by-een-komste van Christenen gevonden wort / die haer selven niet de kercke / en dat noch de rechtsinnige kercke noemen sal. Maer seyt hy / een ongeloovige Magistraet sal dat exempel misbruycken / om zich selven dat eygen selve recht aen te nemen. Als rechts of een swarigheyt by te brengen / ware het bewijs wederleggen. Wat isser in de wereldt / dat sijne swarigheydt niet en heeft? Sal het my van gelijcken niet geoorloft sijn te seggen / indien men 't de kercke overgeeft / dat ick meynde dat men de Magistraet moet toe geven / dat oock de vergaderinghe van Ketterschе Leeraers haer dat selve recht sal aenmatigen / soo zy ergents de overhandt krijght / 't welck dickmaels gebeurt. Derhalven sal ick dan met Augustini woorden antwoorden: De Koningen wanneer zy in dolinge steecken, dan maecken zy tot voorstandt van de doolinge wetten tegen de waerheydt: wanneer sy by de waerheydt zijn, dan maecken zy van gelijcken wederom tot voorstandt van de waerheyt wetten tegen de dwalinge, en dus worden de goede door quade wetten beproeft, en de quade door goede wetten gebetert. Nu siet ghy wel hoe weynigh Augustinus over dat ongemack bekommert is geweest. En voorwaer het is van geen gewicht. De Keyser Aurelianus is niet Orthodox geweest. Soo dan heeft hy den Ketter Samosatenum van

sijn

sijn Bisschops ampt niet kunnen afsetten. Die heylige Oudtvaders hebben dit gevolgh in het alderminste niet kunnen sien / die het oordeel over Samosatenus soo verre aen den Keyser hebben gestelt / dat sy begeert hebben / dat hy / kennisse van de saecke genomen hebbende / hem volgens sijne Keyserlijcke authoriteyt uyt sijnen stoel soude stooten. Oock soude Paulus hem niet op den Keyser Nero beroepen hebben / by aldien hy gelooft hadde / dat hem het recht niet hadde toegekomen / om op saecken des geloofs ondersoeck te mogen doen. Gelijcker wijs dan als Trajanus borgerlijck vroom / Nero onvroom zijnde / nochtans in het recht van regeren gelijck sijn geweest / alsoo staen Constantinus de Godtvruchtige en den godtloosen Nero in het recht van kennisse te nemen wel gelijck / maer sijn ongelijck in bequamigheydt. Vorders vraecht dien geleerden Heer / of ick door de kercke te regeren / verstae rechter te wesen over de artikelen des geloofs / dan of ick daer door verstae de macht om de Kercke te suyveren van de ergernissen / en te gebieden / datmen geloove het gene in Godts woordt begrepen is. Maer ick ben daer over verwondert / datmen die dingen van malkanderen scheyt / die ick houde dat onafscheydelijck aen malkanderen hangen en vast zijn. Want indien het den Koningh toekomt te gebieden / dat de waerheyt geleert / en de ergernissen gemijdt worden / in die dingen daer de ketterijen plaetse hebben / hoe sal hy dat doen / 't en zy hy oordeele wat waerachtich en wat ketterije is? Want tot het werck van gebieden, wordt de macht van oordeelen vereyscht. Maer seyt hy / te gebieden / dat die dingen gelooft werden /

welcke in een by-een-komste van rechtsinnige Leeraren zijn vast gestelt: en die dit seyt / toont die niet / dat'er ten minsten dit toe wordt ver-eyscht / dat hy oordeele / welcke rechtsinnige Leeraers zijn ofte niet? Doch om dat de exempelen van Koningh Eduard / van de Staten van Hollandt / en van den Prince van Orangien worden te berde gebracht / soo vrage ick / alsser in Engelant Roomsch-gesinde / en oock Leeraers van de protestantsche Religië waren / alsser in Hollant behalven de Gereformeerde / niet alleen Roomsch-gesinden / maer oock Doopsgesinden / en Lutersche Leeraers waren / dat de Gereformeerde Religie toen over-al is ingevoert / en de andere ofte verboden / ofte van de baen zijn geraeckt / of sulcx niet geschiet is / om dat de Koningh / de Staten / de Prins dien Godtsdienst voor den aldersupversten hebben gekeurt? Soo hebben sy dan die dingen aengenomen welcke hun van getrouwe harders waren voorgedragen / en uyt de Schriftu-re bewesen / niet om de geloofwaerdigheyt van de Leeraren (want daer waren veele gesinthe-den van Leeraers) maer om dat sy selve oordeelden dat die dingen met de Schrifture over-een-quamen. Schoon sy de manieren en uytvluchten van de Theologië niet en kenden / soo was het echter genoech dat sy de Paepsche afgoderye en tyrannye / en andere dwalingen / met een gewis oordeel voor quaedt keurden.

Volcht nu een vrage die hier niet seeer te pas komt / aengaende een Koningh / die met eenen lasterenden mondt het heylige Avontmael soude willen gebruycken. Ick antwoorde / ofte dit selve is verboden in de goddelijcke wet / ofte niet. Soo 't door het goddelijcke recht wordt verbo-

verboden / (dat ick ſae houde / ſoo lange als de Koningh noch geen berouw en leetweſen betoont) ſoo volcht daer uyt niet het gene D. Molinæus ſeyt/dat de Koningh dan onder de wetten van de kercke ſal ſtaen; maer onder de goddelijcke wetten / 't welck niemant ontkent. Diergelijcken heeft mede plaets in een rechter dien over kleyne ſaecken ſijnde geſtelt van den Koningh belaſt wort tegen de billickheyt te vonniſſen / deſen rechter ſal niet ſwijgen indien hy wijs is. Staet nu de Koningh onder dien rechter? in het alderminſte niet. Maer de rechter ſtaet in dier voegen onder den Koningh / dat hy boven den aerdtſchen Koningh erkent het gebiet van eenen hemelſchen Koningh / die hem verbiet iemandt onrecht te doen. Stelt ghy een wet die niet goddelijck / maer gemaeckt is / en die uyt menſchelijck goet-duncken is voortgekomen / indien iemant ſeyt / dat de Koningh die ſoo onderworpen is / dat hy den bandt van die wet om geene oorſaecke ter werelt wat vot ſoude mogen vieren / die ontkent dat een Koningh Koningh is. Want het komt een Koningh toe / die waerlijck een Koningh is / (dat is / indien hy alleen het gebiedt heeft / en niet met de Staten van het Rijck de opperſte macht t' ſamen heeft) wetten te maecken / die af te ſchaffen / te verſwaren en te verlichten. De Canons van veele Synoden verbieden Biſdommen in de Hooft-ſteden op te richten / ofte van de Hooftſteden te vervremden / ſy verbieden dat'er nieuwe Biſſchoppen / ofte dat'er Biſſchoppen van de Hooft-ſteden worden gemaeckt / ofte dat van een Biſſchop in eens anders Biſdom den heyligen dienſt ſal worden bedient; ſy verbieden den Biſſchoppen zich werelt-

keltijcke saecken te onderwinden. En nochtans is dit alles door bevel van de Keysers seer dickwils geschiet. De Griecksche uytleggers gevender dese reden van / om dat de Keyser onder geene wetten nochte Synodale besluyten
Den 72. Brief. staet. Ivo den Bisschop van Carnoten is meer een gunstelingh van den Paus dan van den Keyser geweest / die nochtans betuycht dat Gervasius van hem tot de gemeenschap is aengenomen geweest (ick geloove niet na . . .
. . . . maer voor den tijdt in de Canons bestemt) brengende tot voorstant van de Koninglijcke heerlijckheydt dusdanigen regel by : soo wat misdadige de Koninglijcke macht ofte in de genade van sijne goedertierentheyt sal hebben aengenomen / ofte aen sijne tafel deelachtigh sal hebben gemaeckt / desen sal de vergaderinge der Priesteren en der gemeente oock in de kerckelijcke gemeenschap moeten ontfangen : Op dat het gene de voornaemste godtvruchtigheydt aenneemt / oock van de Priesteren Godes niet voor vremt werde gehouden. Korts daer aen vraecht D. Molinæus of de Koninghs Raden oock Doctoren in de Godtheyt moeten wesen / of het oock voor een Koningh nootsaeckelijck is geleert te zijn in de Theologie? Ick voor mijn deel houde dat de kennisse van de goddelijcke dingen vereyscht wort in den Koning en zijne voornaemste Raedts-heeren / niet op dat hy Koningh / en sy Raedts-heeren zijn / maer op dat sy hunn' ampt wel mogen bedienen. Doch ick segge niet soodanig eene wetenschap / dat hy seeckerlijck alle waerheyt van onwaerheyt wete te onderscheyden / (want wie / selfs den grootsten Doctoor in de Theologie / sal sich selven dat derven beloven) maer dat hy onder-

scheyt

scheydt kan maecken tusschen het gene nootsakelijck is om geloooft ofte gedaen te werden, en dat niet nootsaeckelijck is, tusschen 't gene kettersch en niet kettersch is. Op de selve wijse houde ik dat in een Koning mede vereyscht wort Rechts-geleertheyt en de kunst om wel te regeren. Maer seyt D. Molinæus / het is redelijck dat een ongeleerde van sijn geleerder werde onderwesen. By aldien dat bewijs ten dien eynde dient / dat een minder geleerde hem selven 't oordeel van een iegelijck / die geleerder is dan hy / moet onderwerpen / dan sullen de Predikanten in de Synoden mede voor de Doctoren in de Theologie moeten wijcken / want dese noemt D. Molinæus als de aldergeleertste. Nu is het seker / dat de Prediktanten geen minder / indien slechts geen meerder recht hebben / als de Doctoren. En plegen onse luyden het getuygenisse van Panormitanus te gebruycken / die zeyt / Datmen het oordeel van eenen ongeletterden die met meerder kracht van Schrifture gewapent is moet stellen boven het oordeel van een Patriarch. Om tot de saecke te komen / het is wel den plicht van een geleerder dat hy de ongeleerder leere / maer niet dat hy over die ongeleerder sal heerschen. Soo is een boeren Schepen / (gelijck ons dat de rechten leeren) niet verder gehouden aen de antwoordt der Rechts-geleerden / nochte een siecke gebonden aen het seggen van sijnen Doctoor / dan voor soo veel geene reden sijn gemoet niet krachtigh het tegendeel rade.

Volcht noch een ander vrage, Of de Magistraet sich wel voegen mach by het minste deel van de Predicanten. 't Is wonder dat dit van een Gereformeert Predikant wordt ge-

brаecht/

braecht / daer alle Magistraten, die by onse tij-den de Kercke hebben gesuyvert het minste deel tegen het grootste hebben geloofr. Maer in het Synode van Niceen weeck Constantinus voor de meeste / en voeghde hem niet by de minste; ja hy weeck voor de bekende en onderwonden waerheyt; welcke toen / door de genade Godes / van het grootste getal wierdt gevolcht. 't Welck niet altijts is geschiet. Want dickwils heeft de grootste partie de beste overwonnen. Sal men des stemmen moeten tellen en niet overwegen / dan sal het Synode van Ariminen meer moeten gelden / op het welcke vier-hondert Bisschoppen zijn verschenen / dan dat van Niceen / daerder maer hondert en achtien waren. Wat stont den Keyser dan te doen op dien tijdt / wanneer de gantsche werelt / na het getuygenisse van Hieronymus / suchte en haer verwonderde / datse Ariaensch was? Most toen mede het kleynder getal veracht / en de menichte gevolcht worden? Dat sal geen gesont verstant seggen. Twee Koningen worden beschuldicht om dat sy niet liever eenen Micha alleen dan vier-hondert valsche Propheten hebben geloofd. Soo moetmen dan beyde de twistende partyen hooren / maer de Vorst moet sijn gesagh verleenen / niet die saecke / die de meeste stemmen wegh draecht / maer van welckers billijckheydt de kracht van de langh ondersochte waerheydt sijn gemoet heeft overtuyght. Desen regel / Men moet een yder in sijne konst gelooven, heeft wel eenige waerschijnlijckheyt / maer geen gedurige sekerheyt. Daer is mede onderschept tusschen de kunstenaers; soo dat'et somtijts beter is weynige dan vele te gelooven. Soo menichmael sietmen 't
over

over al gebeuren dat het spreeckwoort waer is/ de meeste hoop de quaetste koop. De Theologie is wel een konst den Koningh niet eygen. Maer dat is een konst hem op het alderhooghste voegende / die de geleerde noemen de konste (*) van Koningh / Vorst / en Bouw-meester te wesen / waer van veyre het voornaemste deel is die wetenschap van goddelijcke saecken welcke ick geseyt hebbe; niet dat hy sich vernedere tot alle de schoolsche knibbelarye / nochte dat hy oock niet en blijve binnen de rouwe wetenschap van een gemeen burger-man / maer van elck de beginselen en soo veele leere / dat wat'er aen gebreeckt / sulcks door den dienst van anderen verbult kan werden. Dat'er oock geen andere mate van kennisse in de andere konsten in een Koningh wordt vereyscht / dat hebbe ick nu te vooren al geseyt / alhoewel ick niet en twijfele of / sooder eenige wetenschap is daer den Koningh een bysonderen vlijt aen moet besteden / dat het de Theologie is: en dat zy hen swaerlijcken besondiger / die de selve ofte soo duyster afschilderen / ofte maecken / dat zy de Vorsten daer door van die neerstigheydt af-schricken / welcke de wet Godes hun soo hoogh recommandeert. By aldien men den Koningh daerom de opperste macht over kerckelijcke saecken sal moeten weygeren / om dat hy juyst den grootsten Godtgeleerden niet en is; soo en sal hy nu oock in burgerlijcke saecken geen recht hebben om wetten te maecken / om dat'er veele zijn / die beter rechtsgeleerden zijn dan de Koningh. Ick duchte dat dese selve reden mede wel veele Predikanten van hunne recht van stemmen mocht berooven. Wat D. Molinæus van den Koningh van Engelandt wil seggen/

(*) βασιλική, ἡγεμονική καὶ ἀρχιτεκτονική.

De Koninghlijcke, Vorstelijcke, en Boukonstige.

gen / dat en verstae ick niet ter degen. Hy seyt dat die den opperſten rechter is in alle ſoo wel kerckelijcke als burgerlijcke ſaecken / maer dat hy evenwel nochtans geen rechter is over de verſchillen in 't kerckelijcke / en dat hy ſich oock dien titel niet aenneemt. Ick en kan niet zien / hoe de verſchillen daer van kunnen uytgeſondert worden / alſmen alle ſaecken noemt / dewijle byna nergens anders over plagh geoordeelt te worden als over verſchillen. Doch hy ſchijnt een onderſcheyt te maecken tuſſchen de ſaecken des geloofs en andere kerckelijcke ſaken. Maer te oordeelen / wat een afgodt / en wat afgoderye is / raeckt dat het geloove niet? De Koninginne Eliſabeth / en de Koningh Eduart voor haer / hebben de reformatie boven de Papiſterije geſtelt: niet door een blinde drift / gelijck ick meyne / maer met oordeel. De Koningh ſelve / wiens woorden worden by gebracht / als hy het oordeel over de artikelen des Geloofs van hem afwijſt / heeft hy niet tot Hampton aen de eene zijde de Biſſchoppen / aen de andere zijde de Puriteynen gehoort / als tuſſchen beyden ſtaende / en als rechter / alſſer gediſputeert wierdt niet alleen over de regeringe der Kercke / maer oock over het ſtuck van de predeſtinatie / en de ſekerheyt der ſaligheydt? Heeft hy niet de uytſpraecke gedaen wat hem daer van dacht? Wat is het dan dat hy van hem afwijſt? Die authoriteyt / welcke de Paus ſich ſelven aenneemt / die hem ſelven maeckt tot een rechter diemen ſonder eenige reden op zijn bloot ſeggen alleen moet glooven / oock buyten de Schrifture ſelve. Derhalven ſtelt hy by malkanderen als dingen malkanderen beſtaende / artikelen te maecken / en ſich tot een

rech-

rechter te stellen over de artikelen des geloofs. Voorwaer dat recht komt noch den Koningh toe nochte de Synode. Want men moet de Synode niet gelooven om haer selfs wille maer om de getuygenisse der Schrifture daer zy op steunt. Want men kan geen waer geloof hebben aengaende de goddelijcke dingen / als door eene geloofwaerdigheydt die louter goddelijck is. De Koningh selve / ofte D. Molinæus/ verklaert seer wel dese spreucke van den Koningh / in sijn boeck tegen de Cardinael Perron / als hy zeyt / dat de Keysers hun selven noopt hebben toegeschreven een absolupt en onfeylbaer oordeel van de leere. Maer dat sy nochtans kennisse genomen hebben van de vonnissen der Concilien / en niet alleen van de kercken-tucht dat bekent en bewijst hy op de selve plaetse. Hy voecht'er by / dat de Keysers ondersocht hebben of'er in de vergaderinge van de Bisschoppen niets besloten wiert / dat tegen de voorgaende Concilien strijdigh was. Indien sulcks een Koningh niet geoorloft is / dat dan een Koningh niet anders wesen sal dan een beul der kerckelijcken. Hier uyt blijckt nu klaer genoegh / dat het oordeel van den Koning gebonden is aen het woort Godes / doch dat het door de by-een-komste der Bisschoppen van zijnen tijdt / geleert / onderwesen / en geleyt wort/ nochtans niet soo / of hem komt oock noch zijn eygen oordeel toe. En voorseker de reden vereyscht dat oock. Want daer is geen goet werck/ dan dat van het oordeel des doenders voortkomt: maer den plicht van een Koningh is de ware leere met wetten te koesteren / en het gene daer tegen strijt te dempen; soo dan moet hy oock van de leere selve mede oordeelen.

Nochte hier wordt een Koningh niet meer toe
geſchreven dan een gemeen menſch: de gemee
ne luyden moeten mede voor hun ſelven van d
artikelen des geloofs oordeelen uyt Gode
woort: maer de werckingen daer van verſchee
len ſoo veel van malkanderen/ als een Koningl
meerder macht heeft dan een gemeen burger
gelijck oock het oordeel van een huyſvader di
over een groot huys te gebieden heeft wijde
wordt uytgeſtreckt/ dan dat van eenen/ di
maer een kleyn huyſgeſin heeft. Die ſchampe
re ſtreeck van D. Molinæus/ als hy het werc
van die genen/ die in Hollandt die vrage (ſo
hy ſeyt) eerſt hebben voor geſtelt/ een vley
werck noemt/ kan lichtelijck met een ander
ſchampſcheut verſet worden/ te weten/ dat zy
met goet recht verdacht zijn van na een nieuw
Pauſdom te ſtaen, die voor het oordeel van god
vruchtige Magiſtraten ſoo vervaert zijn. '
Geender volcht/ dat het lichter ware te verdra
gen/ dat de verſchillen over het geloof van d
Magiſtraet wierden geoordeelt, by aldien on
vaderlant verſekert was van altijts diergelijc-
ke Magiſtraten te ſullen hebben als het nu heeft
dat kan ick niet t'eenemael toeſtaen/ wel we
tende/ dat de ſtellingen niet moeten verander
worden na geſteltenisſe van de tijden: nocht
dat iets/ om dat het voordeel geeft/ daerom
meerder ofte minder waerachtich is. Daer i
miſt hy mede/ als hy weynige Magiſtrate
ſtelt tegen een groote vergaderinge van Predi
kanten. Want by ons ſtaet de regeringe aen
geen minder getal dan die gene zijn/ die gewen
zijn op de Synoden by malkanderen te komen
die ſchoon zy in de hoochſte ſtucken van d
Theologie niet ſoo ervaren mochten weſen al
de

de Predikanten/ (hoewel hy die van dat bedencken is niet ſeer en weet / wie en hoedanige vele van onſe Predikanten zijn) maer om dat toe te geven/ ſoo zijn ſy voorſeker niet weynigh meerder genegen tot de onderhoudinge van ruſt en vrede / dan die gene die den vrede verkondigen. Want ſoo veel voordeel als de ervarentheyt het oordeel kan aenbrengen / ſoo veel verhindert de partyſchap aen d' andere zijde wederom. Wy ſeggen dit niet ten dien eynde / als of wy meynden/ datmen het oordeel der Synoden moſt voorby gaen : geenſins/ want dat heeft een ſeer groot nut. Maer dat een Koningh geheel en al daer aen ſoude gebonden weſen/ ſoo dat hy/ zijn conſcientie hem anders getuygende / echter de leeringen van de Synoden moet volgen / dat kan ick my ſelven niet vroet-maecken. En daer over valt wel by ons diſpuyt. Maer in Duytſchlant en elders oeffenen de Vorſten dat recht opentlijck / ſonder dat'er iemant van de leeraren over diſputeert. Maer voorwaer het is nu eens tijt / dat ick een eynde maecke : want ſoo ick alle dat my in den ſin komt op het papier wilde werpen / ick ſoude over mijn tijdt niet ſpaerſaem / en over den uwen verquiſtigh weſen. Dit ſal ick nochtans eerſt betuygen / dat ick aengaende de predeſtinatie / de genade / den vryen-wille en andere queſtien liever het oordeel van anderen hooren wil dan het mijne uyten. Maer van de Magiſtraten is hier niet van my geſeyt / dat ick niet ſeecker genoech wete / nochte genoech ondervonden hebbe. Maer ghy ſult wel-edele heer gedencken &c. Geſchreven 1615.

U-l. dienſtwillige vriend,

HUGO DE GROOT.

Den geleerden, godvruchtigen, ende mijn hertelijck-beminden broeder en heere,

D. JOHANNI UYTENBOGAERT,

wensche ick

HADRIANUS SARAVIA,

heyl en zaligheydt.

MYn hertelijck beminde broeder in den Heere; uw' tractaet van de autoriteyt der hoochste Overigheyt in kerckelijcke saken is my ter handt gekomen / waer uyt ick sulcken vreught heb geschept / als droefheyt uyt de Leydtsche twisten. Ick dancke Godt / dat hy u die sinnen en couragie heeft gegeven / dat ghy door een publijck schrift uwe luyden hebt derven afschricken van soo verderffelijcken dooligh: want ick vreese datse de kercken Christi meer quaets sal aenbrengen / als die wel dencken / diese hartneckigh staende houden. Om dit verschil werden hier in Engelandt de conscientien der ellendige Papisten dapper gequelt. 't Verschil is alleen ontrent die gene die 't opperste gebiet toekomt / 't welck hier berust by een Monarch / by u lieden by een meenichte ofte van Staten / ofte van het volck: welcke saeck de swarigheydt vermeerdert. Om dat uwe Staten niet alle en zijn eens van gevoelen in 't stuck van religie / soo is 't dat eenige uwer Predikanten / soo niet alle / haer / als ware Christenen die zy veyligh mogen betrouwen / niet

niet derven toelaten tot rechters in kerckelijcke saken. 't Schijnt een schoone reden te zijn. Maer sy en sien niet / dat sy op de selfde manier sullen bewijsen dat die gene by welcke 't opperste gebiet is geen macht en hebben om te oordeelen over wevers en pelsers / over saken die de scheeps-vaert aengaen / en andere hantwercken daer zy geen kennisse van en hebben. Sy en schijnen niet te weten / dat de Magistraet die dingen die zy niet en verstaet leert van die gene die der selve kundigh zijn / die de wevers aengaen van wevers / die de smits aengaen van smits / en die de schippers aengaen van schippers / welcken de saeck daer over geschil is niet en raeckt. Derhalven het gesagh in kerckelijcke saken behoort even seer tot het opperste gebiedt / al is 't schoon dat die gene by dewelcke het selve is zijn ongeloovige of quade Christenen / als tot geloovige en godtvruchtige. Men moet in dese saeck niet letten op het geloove en godts-dienst der persoonen / maer op de macht haer van Godt gegeven. Indien een ongeloovige Magistraet geboden heeft in kerckelijcke saken 't geen recht is / men moet het gehoorsamen; daer men een geloovige Magistraet indien hy beveelt 't geen onrecht is / niet moet gehoorsaem zijn. Die Godt gewilt heeft dat een anders gebiedt onderworpen zijn / die / indiense godtvruchtigh zijn / sullen alleen acht slaen op het gebodt en de macht van Godt ingestelt. Doch wy / en soo vele als hier in Engelant den kerckendienst bekleeden / betuygen door een solemneele eedt / dat wy erkennen dat de Koningh heeft het opperste gebiedt / niet alleen in burgerlijcke / maer oock in kerckelijcke saecken. Ick voege hier den eedt by / op dat

ghy siet hoe onbillijck uwe luyden zijn tegen de opperste machten. 't Formulier van de eedt is aldus. Ick N. betuyge opentlijck, en verklare uyt mijn conscientie, dat de Konincklijcke Majesteydt is de eenige en opperste gebieder deses rijcks, en van alle andere heerlijckheden en landtschappen zijne Majesteyt toebehoorende, soo wel in alle geestelijcke of kerckelijcke, als tijdelijcke saecken, en dat geen uytheemsche prins, persoon, Staet of potentaet, heeft of moet hebben eenige kerckelijcke of geestelijcke jurisdictie, gesagh, opperheydt, voorrecht of autoriteyt, binnen dit rijck: en derhalven segge ick af en verwerpe geheelijck alle uytheemsche jurisdictien, machten, opperheden en autoriteyten: en belove dat ick voortaen trouwe en oprechte gehoorsaemheyt sal betoonen aen de konincklijcke Majesteydt, en zijn erfgenamen en wettige nasaten, en na mijn vermogen voor te staen en te beschermen, alle jurisdictien, privilegien, voor-rechten en authoriteyten, de konincklijcke Majesteyt, zijne erfgenamen en nasaten toe-gestaen en toebehoorende, ofte aen de Keyserlijcke kroone van dit rijck gehecht ende vereenight. Soo waerlijck helpe my Godt: en by 't geene in dit boeck begrepen is. Dit formulier van eedt ofte diergelijcke /waer te wenschen dat gebruyckelijck was by u-lieden / om wech te nemen alle suspicien op de Predikanten en herders uwer gemeynten / welcke my geheught / doen ick aldaer was / dat aen de Magistraten soo veel niet hebben toe-gestaen / als zy schuldigh waren / wanneer zy gantsch geen gesagh der selver in kerckelijcke saken erkennen. 't Geen aengaende dese saeck is verhandelt by de alder-

tref-

treffelijckste Theologanten / verwonder ick my dat uwe luyden niet hebben gelesen / ofte gelesen hebbende verwerpen: want sy moeten gehouden werden voor geen andere als voor oproermakers / die de opperste autoriteyt van de hoochste macht oock selfs in kerckelijcke saecken niet erkennen / en hare aristocratie toeschrijven die autoriteyt in kerckelijcke saken / die de Paus toeschrijft sijne Monarchie. Maer besiet eens de quaedtwilligheyt van oordeel deser menschen. Onderdruckt zijnde door de tyrannie des Roomschen Paus hebben wy onse toevlucht genomen tot de autoriteyt en bescherminge van de burgerlijcke Overigheyt / hoedanigh die oock was / en hebben begeert van haer in een saeck / die puur kerckelijck is / gehoort te werden: en doe wasser geen macht / of wy stondense de burgerlijcke Overigheyt toe / wie het oock soude mogen zijn. Getuyge hier van is de brief aen den Koningh van Spanje / en de Staten der Nederlantsche Provintien / welcke voor desen gestelt is geweest voor de belijdenisse des geloofs der kercken / en overweeght by u selven van wat religie sy zijn geweest / en nochtans hoe veel wy haer hebben toegeschreven in het stuck des geloofs. Ick was in die tijt Predikant van de Fransche kercke tot Antwerpen / en hebbe besorght dat de exemplaren van die confessie wierden vertoont aen den Prince van Orangie en den Grave van Egmont. Mijn huysvrouwen broeder was kamerlingh van Graef Lodewijck / die my by zijn Heer heeft gebracht / op dat ick in zijn kennisse soude geraken / en de exemplaren van de versch-uytgegevene confessie geven / die hy verder aen de Princen soude uytdeelen. Ick heb

in die tijdt met behulp van de Heer van Colossa / broeder van de Heer van St. Aldegonde / aldereerst tot Brussel een kercke versamelt uyt hovelingen en eenige weynige burgers van de Fransche sprake. Ick hoore datmen in de Leydtsche twisten die confessie des geloofs ende den Catechismus by breyght / en daer op dringht / niet anders offe Godts woordt selve was. Verkeerde menschen: de confessie van Augsburgh verwerpen sy stoutelijck / en die voor wat sediger willen gehouden zijn / seggen dat daer iets in is / dat sy gaerne souden verandert sien; maer in haer confessie / als offe een regel des geloofs waer / willen sy niet gedoogen dat iets verandert werde. Ick betuyge dat ick een van de eerste autheuren deser confessie ben / gelijck oock Hermannus Modet / ick weet niet dat'er noch meer in 't leven zijn. Sy is aldereerst in de Fransche tale beschreven door den dienstknecht Christi ende martelaer Guido de Bres: maer al eer sy uytgegeven wiert heeft hyse aen alle Predikanten die hy konde krijgen gecommuniceert / en voorgestelt om te verbeteren indien'er iets in mishaeghde / oock om by te voegen / en af te doen; soo datse voor het werck van een man niet moet gehouden werden; maer niemant van die gene die der de hant hebben aengeslagen heeft opt gedacht een regel des geloofs uyt te geven; maer uyt de Canonijcke schriften zijn geloove te bewijsen. Nochtans isser niets in / mijns oordeels / dat ick berispe of begeere te veranderen: zijnder eenige die alles niet voor goet keuren / ick oordeel dat mense moet hooren / en uyt Godts woordt onderwijsen / indien dat gene 't welck sy berispen met Godts woordt over een komt. Niemandt
moet

moet lichtvaerdelijck onder de goddeloose gerekendt werden / die bereyt is sich te laten onderrechten. Alle artijckelen zijn niet van even grooten gewichte; daer kunnender zijn / van welcke soo eenige verschillen sy moeten gedult/ en geensins daerom van de kercke verbreemt werden. Dat selve oordeele ick oock van uwe Catechismen/ die ick selve voor desen oock heb geleert soo in de Fransche als Duytsche kercken: nochtans verschille ick van die in de uytlegginge van Christi nederdalinge ter hellen: na dat ick van de uwe uytgeworpen hier ben weder-gekeerdt / heb ick mijn gevoelen verandert / hier in Engelant beter onderwesen zijnde door de predikatien en schriften / soo van den seer geleerden en eerwaerdigen Bisschop van Vinton / als van andere geleerde mannen / die in geenen deele voor Calvinus of Beza behoeven te wijcken: waer over ick aen de kercken/ die men Gereformeerde noemt / twee boecken hebbe geschreven / die noch niet in druck zijn. Hier zijn meer boecken over dese materie geschreven in 't Engelsch. Ick sal in korte door uwe bode senden een uytgeschreven exemplaer. Ondertusschen groete ick u hertelijck / en bidde dat ghy de waerheydt mannelijck voorstaet. Tot Cantelbergh den 13. April na de Engelsche stijl 1612.

Uwe van herten toegedaene

HADRIANUS SARAVIA.

Jck sende u hier een copie van een brief / welcke ick / doen ick tot Leyden woonde / hebbe geschreven aen D. Helmichius / en die my nu recht van passe / terwijl ick eenige andere papieren doorsocht / in de handt is gekomen : want uwe luyden roeren nu niet eerst dese stinckende poel : 't is een oude dwalingh / die uyt ledigheyt is gesproten / soo haest als de kercken hebben beginnen vrede te krijgen.

Eerwaerdige broeder in Christo :

DEn 16. April N. St. van Middelburgh t' huys gekomen zijnde / hebbe ick uwer liefde brief gevonden / den 25. Maert O. St. geschreven / waer uyt ick verstaen hebbe uwe vlijt en genegentheyt tot de vrede en eenigheyt ; waer van ick noyt en hebbe getwijffelt : want ick weet dat ghy alles hebt by gebracht om de scheuringe die in uwe stadt is ontstaen wech te nemen. Maer men soeckt niet na de oorsaeck en auteur / maer na 't eynde / en hoe ghy de suspicie die de Magistraet van u-l. en de kerckelijcke order heeft geschept / soud' mogen wech nemen ; of die te recht of t' onrecht is geschept werdt al mede niet ondersocht. Ick sie dat de censure onser kercken doorgaens den Magistraten suspect is / als of onder deselve eenige tyrannije schuylde / welcke door verloop van tijdt in macht aengegroeyt zijnde / eyndelijck over de autoriteyt des Magistraets sal willen heerschen. 't Is bekendt hoe qualijck 's menschen verstant een onwettige heerschappije kan verdragen / want het haet alle die sich selven eenige macht willen aentrecken. Indien dese opinie

opinie niet wech genomen werdt/'t is te vergeefs wat ghy arbeydt. Het versche exempel van onse broeders in Schotlant moet ons bewegen en vermanen dat wy ons voorsichtigh in dese saeck dragen: want door dat gantsche rijck waren de kercken gestelt in soodanige forme van regeringe/als hier te lande; maer de Koningh heeft die door een publijck plackaet afgeschaft/en een andere door zijn autoriteyt ingestelt: en ik kan niet sien dat wy iets beters kunnen hopen. Hoe veel autoriteyt dat uwe voorsichtigheydt de Christelijcke Magistraet toeschrijft in kerckelijcke saken/ weet ick niet. Ick vreese dat de Magistraet ergens al iets is geweygert/dat men haer hadde behooren toe te staen: dat ick daer aen twijffele/doet het exempel deser kercke/en van andere welcker gevoelen ick gehoort en gelesen hebbe: nochtans wil ick hier niet lichtvaerdigh oordeelen/ick segh alleen dat ick het vreese. Maer om met weynigh woorden te verklaren 't geen ick gevoele/en oordeele veyligh van alle gevolcht en vast gehouden te moeten werden: ick houde dat de Christen Magistraten geen minder autoriteyt hebben in kerckelijcke saken/als eertijts hebben gehadt de Koningen en Vorsten van het volck Gods/welcker geboden God gewilt heeft dat de Priesters en Leviten/in die dingen die haer ampt betreften/gehoorsaem souden zijn/ soo langh sy bleven binnen de palen van Godts wet. Moses de Vorst van het volck Gods/en Josua/en de andere rechters/hebben bevelen gegeven aen de Priesters en Leviten. David heeft geordineerdt de bouwinge des Tempels/ en de order die de Priesters en Leviten in des selfs dienst souden houden. 't Is niet van nooden

den dat ick meer dingen by-brengh / nadien wy dese questie wijdtloopigh hebben verhandelt by onse Theologanten / welcke ick niet en twijffel of uwe luyden hebbense wel gelesen. Indien wy de Magistraet niet en geven 't geen haer toekomt / sy sal meer als behoort tot haer trecken. Indien ghy de Engelsche of Schotsche sprake verstondt ick soude u de verantwoordinge van den Koningh van Schotlandt senden / in welcke hy reden geeft waerom hy die kerckelijcke regeringe die de Predikanten hadden ingestelt / heeft afgeschaft of liever verandert / en self een andere voorgeschreven. Uwe Magistraet sal altijdt tegen u contrarie Predikanten stellen / door welcke sy uwe pogingen sullen te niete doen. Wat ick oordeele dat hier in van de Schotten misdaen zy / is niet van nooden te schrijven : op dat u-l. het selve niet te pas en kome / soo moet ghy in tijts toesien en overwegen voor hoe veel en hoe verre men de verschillende / oock in eenige stucken der leere / moet verdragen : ten anderen / welcke daer sy de autoriteyt van een burgerlijcke Magistraet in de kerckelijke regeringe ; of sy den Predikanten en herders der gemeente kan in kerckelijcke saken politijcke wetten voorschrijven / die sy gehouden zijn te gehoorsamen. etc.

Ghy kunt hier sien hoe dat ick in dit stuck altijdt van een en 't selfde gevoelen ben geweest. Hermannus Modet was al in een ander verstandt : en of ick aen hem al hadde geschreven / ick soude maer den moeriaen gewasschen hebben : my is groot ongelijck geschiet / maer (Gode sy danck) 't heeft my geen hinder gedaen : isser eenich quaet op gevolgt / de auteuren self hebben de schade geleden ; want ick hebbe al-

altijt ten hooghsten genegen geweest tot vrede en autoriteyt des Magistraets / soo seer als eenigh Predikant. Daert noch eens wel hertelijck beminde en eerwaerdige broeder.

De selfde Hadrianus als boven.

PETRUS MOLINÆUS
AEN
JOANNES UYTENBOGAERT.

Mijn heer / en seer beminde broeder:

ICk ben wel verblijt geweest / verstaende uyt uwe brieven / dat uw' Synode haest sal gehouden worden / nochtans sal daer seer beswaerlijck iets goets van komen / indienmen daer in dispuyt treet: en insonderheydt soo 't waer is / dat de materie / daer men over disputeren wil / dese zijn: Of Godt de menschen absoluyt heeft verkooren, of met opsicht op 't geloove. Of de mensch de wederbarende genade kan wederstaen. Of Christus voor alle menschen gestorven zy. Of 't ware geloove kan verlooren worden. Dese questien zijn ingestelt in hatelijcke en twijffelachtige termen. En dese dingen willen wel onder vrienden en in de schoolen gedisputeert worden: maer het volck en behoordt met die swaere saken / daer men onwetend' van kan wesen en niettemin een goedt Christen zijn / niet ingenomen te worden. In de vriendelijcke communicatie die wy t' samen gehadt hebben / daer ik u goet verstant en wijsheyt met een uytnemende geleertheydt te meer in hebbe erkent / Van het dispuyt over de predestinatie.

hebbe

hebt ghy my geseyt / dat d'intentie van de partyen was / om te sien hoe verre dat ghy-l. 't eens waert / en verbodt te doen van niet verder te disputeren : dat advijs is goet / oock ter eeren Godts / en noodtsaeckelijck voor den tijdt daer wy nu in treden / in welcken meer als opt van nooden is / datmen 't met malkanderen wel eens zy. Ick weet / mijn heere / dat ghy daer 't uwe toe doen sult / en dat ghy een nut instrument sult zijn tot vereenigingh der kercke : daer ick mijn gebeeden tot Godt by voege / met betuygingh van d'eere en 't respect dat ick u sal toedragen / als de gene die u al zijn leven zijn sal /

mijn heer /

Uw' seer ootmoedige en seer gehoorsame dienaer,

DU MOLIN.

Decemb. 1607.

PHILIPPUS MORNÆUS Heer du Plessis,

AEN

JOANNES POLYANDER Professor der Theologie tot Leyden.

Advijs tegens de scheuringe.

Ick en ben niet van 't advijs der geener die een afscheydingh en opentlijcke afscheuringe van de strijdende partyen voorslaen / om dat'er / wat ontbindingh van 't geheel dat'er sy / noch eenigh

eenigh middel is om 't selve te herbatten / soo lange sich die partyen noch aen malkanderen houden: maer als d' af-snijdingh gemaeckt is / dan isser geen balsem / noch natuerelijcke / noch door konst gemaeckte / die'er weer kan t' samen voegen. Mijn advijs sou dan zijn / dat de partyen verbonden wierden sich ontrent de verschilpuncten / als sy daer van spraken / te houden binnen de termen of palen der H. Schrifture. Ende datmen tot dien eynde over een quam / belangende de manieren van spreken / welcke de H. Geest gebruyckt heeft / om die uyt te drucken / sonder daer over te stappen; of de misverstanden te vergrooten / of tegens malkanderen uyt te vaeren. Alsoo verwachtende dat'er door een Synode van uwe natie in versien wierde: oock datmen hier op wachtende / sich aen beyde de sijden soude onthouden van in dese materie te schrijven / om de verbitteringen en hevigheden / die in 't schrijven veel eer toe als af nemen / t' ontgaen: en nademael de geseyde partyen alreedts niet dan te veel ontsteecken / en tot formele partijschap schijnen gekomen te zijn / dat (derhalven) uyt de kercken der omleggende landen van de selve belijdenisse / geroepen en genoodight wierden / eenige voortreffelijcke / voorsichtige / geleerde / moderate en yverige persoonen / om de hevigheyt der twist te matigen / de curieuse en onnootsaeckelijcke questien in te houden / ende een iegelijck te houden binnen de paelen van 't geen hy glooven en leeren moet ter saligheydt. Voor al vermijdt soo veel als ghy kont / een formeele scheuringe; want non datur regressus, men kan alsdan niet wederkeeren: en ghy siet waer toe de saecken in Duytschlant verloopen zijn. Den lesten May. 1616.

over 't verschil, ter saecke van de predestinatie.

De Staten van Holland

wenschen

Den alderdoorluchtichsten en onverwinnelijckſten Vorſt

JACOBUS,

Koning van Groot-Britanien,

heyl en zaligheydt.

Alderdoorluchtichſte en onverwinnelijckſte Koningh:

Van het ſliſſen van den kercken-twiſt in de Vereenighde Nederlanden brandende.

* *Reſpublica*, Gemeene-beſt.

DEwijle het ons bekendt is / dat'er aengaende de verſchillen welcke onſe kercken ontruſten / verſcheyden geruchten geſtroopt / en de leugenen onder de waerheydt worden vermenght; ſoo ſchijndt de goede genegentheydt van uwe Majeſteyt tot onſen * Staet / mitſgaders onſe eerbiedigheydt tot uwe Majeſteyt te vereyſchen / dat wy haer den ſtant van de ſieckten en des ſelfs oorſaken ontdecken; vaſtelijck vertrouwende dat'et geſchieden ſal dat'er niets meer aen ſal ontbreecken / of uwe Majeſteyt den oorſprongh en aert van de ſieckte kennende / ſal ons / volgens hare wijſheydt / de alderbeſte geneesmiddelen aenwijſen / en dat wy de ſelve / ons getoont zijnde / ſeer begeerigh ſullen aennemen.

De verſchillen dan in deſe geweſten opgereſen / nadienſe eensdeels de kerckelijcke regeringe / en anderdeels Theologiſche queſtien / zijn betreffende / ſoo ſullen wy van de eerſte / als in

tijdt

ijdt voorgaende / beginnen / en daer na dan tot
e andere voortgaen. Ten tijden als in dese lan=
en door de schriften van Erasmus en Luthe=
us het licht aldereerst wiert ontsteecken / waer
oor geen kleyn getal van menschen verlicht
wordende / de tyrannije der Pausen / de afgode=
ije / by-geloovigheydt / en andere te mets in de
ercke ingevoerde doolingen hebben beginnen
e mercken. Soo hebben de leeraers die over
l godts-dienstighe gemeentens hadden versa=
melt / om dat sy de publijcke wet tegen hadden /
n dienvolgende des selfs bescherminge niet
onden gebruycken / door den noot daer toe ge=
wongen zijnde / na het exempel van Vranck=
ijck / een sekere kerckelijcke regeringe ingestelt /
welcke uyt de leeraren en eenige Ouderlingen
uyt het lichaem der gemeente gekoozen / be=
taende / van de minder tot de meerder verga=
eringen / als met trappen opklom. Maer na
at wy de eerste van allen beneffens de Staten
an Zeelandt / onder 't beleyt van den alderbe=
oemsten Heldt / Wilhelm Prince van Oran=
ien / de wapenen opgenomen zijnde tot be=
cherminge van de vryheyt ons van onse Voor=
aders nagelaten / tegen de onwettige heer=
chappye / met eenen / 't gene godtvruchtige
Overheden betaemt / onse sinnen gestelt hebben
om de Gemeente op te helpen / de kercken / van
e beelden gesuyvert / overgegeven aen leeraers
van een suyverder leere / en hen met mildadige
ractementen uyt 's landts middelen voorsien
ebben; soo isser terstont onder eenige leeraren /
n de meeste Magistraten twist ontstaen: wil=
ende de Predikanten dat die regeringe / welcke
oor den noodt van vervolginge kracht hadde
ekomen / sonder eenige veranderinge soude

werden behouden / en hun selven en den Ou-
derlingen alle de macht aenmatigende van ker-
kelijcke wetten te maecken / en de kerckelijcke
bedieningen te vergeven: de Magistraten
daer-en-tegen oordeelende / dat / de tijden nu
verandert zijnde / blijvende het onderschepdt
van ampten / eenige veranderinge most werden
gemaeckt in de forme van regeringe. Want
overmits / gelijck sulcks de Nederlandtsche be-
lijdenisse des geloofs uyt Godes Woort leerdt /
het Magistraets-ampt niet alleen bestaet in
het besorgen dat de Politie wel worde bewaert /
maer dat die oock hunnen vlijt daer toe moeten
aenwenden / dat de valsche godtsdiensten wegh
genomen / het Euangelium gepredickt / en het
Rijcke Christi worde voort geplant: als sy hun
ampt betrachten / dat die selve Magistraten
dan zijn de opperste Regenten / soo in burger-
lijcke als kerckelijcke saecken: en dat'er der-
halven geen uyterlijcke regeringe is welcke niet
soude staen onder het opperste gebiedt in den
* Staet: om dat / gelijck de treffelijcke spreuc-
ke van Optatus Milevitanus luyt / niet de
Staet in de kercke / maer de kercke in den
Staet is. Dewijle den aldermanhaftighsten
en grootmachtighsten Prince van Orangie van
dit gevoelen was / soo heeft hy eenige wetten
ontwurpen en de selve tegen de tegenwerpingen
eeniger kerckelijcken verdedight. Daer-en-
boven heeft hy ons en de Staten van Zeelandt
geraden / dat wy doch met herte en ziele dese
sorge wel souden behartigen / voor-seggende /
dat / indien wy in dit deel van ons' ampt nala-
tigh waren / sulcks den ondergangh van het
Vaderlandt en de kercke soude wesen. In den
last / welcke de selve Prince van Orangien van
ons

* *Respublica.*

ons heeft ontfangen aengaende het gebruycken van de macht hem gegeven/ stont dit mede/ dat hy ordre soude stellen op saecken de Religie roerende: van gelijcken/ dat hy niet soude toelaten dat'er eenige consistorien waren/ dan die van ons ofte de Magistraten waren ingestelt. Na des selfs doodt/ als de Graef van Lycester het gebiedt hadde/ heeft de Nationale Synode soodanige besluyten gemaeckt/ dat wy toen ter tijdt goet vonden een besluyt daer tegen te maken/ dat wy wilden dat het vergeven van Predikants-ampten aen ons/ de Edelen/ en de Magistraten van de steden in zijn geheel soude werden gelaten. 't Welck de Graef van Lycester oock schriftelijcken belooft heeft te sullen nakomen. En voorwaer niet ten onrecht/ nademael onse Voor-ouders/ en de Staten van de Provincien noch onder het seer swaere jock van de Pausschijcke en Spaensche Tyrannie suchtende het afkondigen van de Canons van het Concilie van Trenten hebben gesocht af te bidden/ om dat soo doende het van oudts her in gebruyck zijnde recht van Patronaetschap/ wel niet regel-recht/ maer als van ter zijden wiert gequetst. In andere Provinciën zijnder aengaende kerckelijcke saecken/ ofte by de Staten eenige wetten gemaeckt/ ofte eenige Canons ten deele by de selve toegestaen/ ten deelen verbeterdt zijnde/ hebben de kracht van wetten gekregen. In ons Hollandt en West-Vrieslandt heeftmen menichmael tot sweetens toe daer over gearbeydt: doch te vergeefs. Het zijn nu ses-en-twintigh jaren geleden/ dat'er by ettelijcke Gecommitteerden/ eensdeels Politijcke en ander-deels kerckelijcke personen/ een formulier van wetten is ontworpen: maer

Consistoria, kercken-raden, kercken-kamers.

het heeft tot geen besluyt gebracht kunnen werden / overmits eenige Steden klaeghden / dat in eenige articulen hun recht wiert verkort / en met namen in dat artikel / in het welcke tot het verkiesen van Predikanten en Ouderlingen de Gecommitteerden uyt de Magistraten en uyt de kercken-raet in gelijcken getale worden gestelt. En aldus is / 't gene ten hooghsten te bedroeven is / en dat buyten twijffel den oorspronck van groote onheylen is geweest / den staet der kercke geheel Hollandt en West-Vrieslandt door sonder eenige publijcke wetten gebleven: uytgenomen alleen / dat in een niet heel langh geleden gemaeckte Resolutie / waer van wy den afschrift by desen brief hebben gevoecht / den genen / die de maniere van verkiesen wilden onderhouden / die / gelijck wy geseydt hebben / voor ses-en-twintigh jaren in geschrift was gestelt / en soo wel van den Doorluchtighsten Prince Maurits / als van beyde de hoven van rechten was voor goedt gekeurdt / toegelaten wierdt sulcks te mogen doen: oock wierdt den Magistraten toegelaten / soo sy wilden / in de kerckelijcke vergaderinghen te verschijnen. Middelertijt / maer insonderheyt in de twee ofte drie naest verleden jaren / het is wonder / waer toe zich de ongebondentheyt van sommige al te vurige ijveraers voor de kerckelijke autoriteyt / niet al heeft uytgestreckt. Daer zijn boeckjens meest al in de onse moeders / dat is / de Nederduytsche tale onder den gemeenen man gestrooyt / die het recht van Patronaetschap niet / gelijck het Concilie van Trenten / verminderen / maer 't eenemael willen wegh genomen hebben / als een paepsch verdichtsel plat af tegens het goddelijcke recht strijdigh zijnde. Daer

wor-

worden der ghevonden die alle Magistraten/ oock de hooghste machten selve / van het maecken van wetten de ordre of welstandt der kercke betreffende / van de laetste kennisse der kerckelijcke saecken / van het verkiesen der Predikanten en Ouderlingen / opentlijck t' eenemael uytsluyten / hun niet anders overlatende / dan maer slechts alleen het uytvoeren van het gene de kerckelijcken hebben goet gevonden. De daedt komt met de woorden over-een. Men hout kerckelijcke vergaderingen / die van de Staten niet beroepen / ja oock verboden zijn: de eere der Magistraten wordt / met blaeuwe boeckjens en woorden onder de gemeente gestropt / gequetst: op veele plaetsen daer geen verschil met allen valt over de leere / wordt de kerckelijcke eendracht daerom alleen gebroken/ om dat de Magistraten / volgens een gebruyck in de oude kercke seer wel bekent hunne sitplaetse mede hebben in de kerckelijcke vergaderingen / en tot het verkiesen van Predikanten en Ouderlingen mede / beneffens de Predikanten en Ouderlingen selve / worden gecommitteert. Om deser oorsaken wille wort de gemeente met opgesochte teeckeningen tot verlatinge van de predicatien opgehitst. By aldien de Magistraten hen daer tegen stellen / en dat afwijcken / 't welck van een seer quaet gevolgh is / niet willen toestaen; soo zijnder die opentlijck gewelt dreygen. Daer zijnder mede al geweest die feytelijckheyt gedaen hebben. Wy onder-en-tusschen wetende / hoe veel grooter recht / soo in het bestellen van kerckelijcke saecken / als in het verkiesen van Predikanten/ oeffenen niet alleen de Koningen en Keurvorsten/ die de Euangelische waerheyt belijden / maer

oock de Graven in Duytschlant / en soo wel de regenten van de steden in het selve Hooghduytschlandt / als van de Zwitsersche steden: hoe te Geneven de Ouderlingen van de kercke niet anders dan uyt de Magistraten / en van de selve Magistraten gekosen worden; achten het onbetamelijck dat wy / die tot beschermin-ge van de ware Religiē soo veel gedaen en geleden hebben / als nauwelijcks iemant anders / voor soo menigerley weldaden met dusdanigen danck sullen worden betaelt. En alhoewel wy uwe Majesteyts voorsichtige wijsheyt altijts met eerbiedigheyt in groote achtinge hebben gehadt / soo hebben wy 't echter voor desen met onse gedachten noyt ter degen kunnen begrijpen / dat de publijke autoriteyt met soo grooten gevaer wiert gedreyght van die Presbyteriale regeringe / welcke onder het hooghste gebiet niet en staet / als uwe Majesteyt al voor langen tijt / soo met levende stemme / met namen in de vergaderingh tot Hampton / als met gedruckte schriften voorseyt / en de treffelijcke godt-geleerden van Engelant het selve volgende / met vele redenen hadden bewesen. Niet tegenstaende oock alhier in voortijden de Prince van Orangien / de blijcksselen van de toen noch eerst opkomende ongebondentheyt toen al hadde voorsien. Doch nu / als de droevige ondervindinge met soo vele voorseggingen over-een-komt / soo en hebben wy niets dat wy eerder mogen beschuldigen / dan onse lijtsaemheyt en sachtigheyt / die al te langh hebben geduert. Ondertusschen vertrouwen wy dat Godt Almachtigh / den insteldér van alle wettelijcke machten / die den Hebreuschen Koningen uytdruckelijcken geboden heeft niet de bedieninge / maer

maer de bestuyringe over het heylige te hebben/ en het versuym in dien plicht een swaere sonde heeft verklaert / niet toelaten sal / dat wegh-genomen worde 't gene hy selve heeft vergunt/ en sonder het welcke nochte de kercke in eenen bloejenden staet kan blijven / nochte de gerust-heydt van den Staet in veylighevt wesen. Wy hopen mede dat uwe Majest. noch niet uyt de geheugenisse zijnde 'tgene sy inden jare 1597 tot Edenburgh onder gelijcken deckmantel van gelijcken slagh van luyden geleden heeft / sal op alderley maniere betoonen hoe seer haer dat scheursiecke en oproerige wroeten mishaeght.

Het andere deel van de swarigheden welcke onse kercken in onrust houden hebben wy ge-seyt ontstaen te zijn uyt Theologische questien. Want dus is het met de saecke gelegen. Al van het beginsel der reformatië af by ons / is soo wel onder de harders / als onder de gemeente der geloovigen verscheydentheyt van gevoelen geweest over het stuck van de predestinatie en den aenkleven van dien. Want sommige heb-ben die leerstucken aengenomen/ welcke door de achtbaerheyt van Calvinus / Beza en ande-ren geen kleyn aensien hadden bekomen / te we-ten die eygen selve/ welcke de seer geleerde man-nen Withakerus en Perkinsius in Engelant hadden voorgestaen: andere wederom van hun verschillende roemden dat hunn' gevoelen tot voorstanders hadde mannen van geen geringe achtbaerheydt / als Erasmus/ Melanchthon/ Bullingerus / en anderen. Alhoewel nu het openbaer is uyt de uytgegevene boecken dat 'er in Gelderlant en Vrieslant mede niet ontbroken heeft aen Predikanten / die het laetste gevoelen verdedighden; soo is nochtans in Hollant / in

West-Vrieslant / en de Provincie van Uytrecht het getal van die genen / die dus van gevoelen waren / altijts grooter geweest: zijnde ten deelen alsnoch in het leven en ten deelen al gesturven / so Professoren als Predikanten / die dese maniere van leeren opentlijck hebben gehouden / sonder dat iemant hen daerom eenige moeyelijckheyt aendeede. Soo wanneer het gebeurde / dat / in kerckelijcke by-een-komsten / daer die het eerste gevoelen voorstonden de meeste waren / eenige aen hunne broederen daer over kerckelijke straffe sochten te oeffenen; soo hebben wy al voor twintigh en meerder jaren met ons gesagh tusschen beyden komende / die censure belet / en de herten der Predikanten tot eendracht bewogen. Den selven voet hebben wy mede gehouden / wanneer den twist uyt de Academie / binnen welckers muuren het billijck en recht ware geweest dat die spitsvindige en hooge disputen besloten waren gebleven / verder inde kercken was voortgekropen / en dat de voorstanders van het eerste gevoelen / het andere beschuldighden als tegen de H. Schrifture / de Nederlantsche Confessie / en den Heydelberghschen Catechismus strijdigh zijnde; de andere daer-en-tegen zich selven en hunne leere verdedigende. Hier van daen is die Conferentie voort-gekomen / welcke in den Hage voor onse vergaderingh in den jare 1609. is aengestelt en gehouden. Waer van dit de uytkomste is geweest / dat wy den verschillenden partyen sonder nadeel van het eene ofte andere gevoelen den vrede en liefde hebben gerecommandeert in die resolutien waer van wy het afschrift van gelijcken oversenden. Wy zijn dapper versterckt geworden door uwe Majesteyts brief / dien het uwe Majesteyt gelieft

lieft heeft aen ons te senden in de maent van Meert / in het jaer 1613. Want in die brief / die saecken die in verschil wierden getrocken zijnde overwogen / soo vermaent uwe Majesteyt volgens hare hooghste voorsichtigheydt / dat sy by ondervindinge geleert hadde / dat dusdanige verschillen beswaerlijck door Theologische disputen kunnen ge-eyndicht worden: dat het beter is / datse door publijcke authoriteyt worden in stilte gebracht / met de Predikanten te verbieden / die disputen op den predickstoel en voor het volck te brengen / en te gebieden dat sy vrede houden / en malkanderen in die verscheydentheyt van verstant en gevoelen sullen dragen / ten minsten soo lange / tot dat het stuck rijpelijcken overwogen zijnde / door publijcke authoriteyt daer in anders worde voorsien. Uwe Majesteyt voeghde daer by / dat sy bevonden hadde / dat geene van beyde die gevoelens soo verre buyten 't spoor loopt / of het kan noch wel bestaen met de waerheyt des Christelijcken geloofs / en der zielen salighèyt. De Ambassadeurs van de Staten der Vereenighde Nederlanden / die in 't jaer 1610 in Engelandt waren geweest / hadden nu te voren al verhaelt / dat sy diergelijken over dit stuck uyt uwer Majesteyts doorluchten mont hadden verstaen. 't En was oock niet onbekent / dewijle al eenigen tijt voorleden die selve questien in de Academie tot Kantelbergh hevigh waren gedreven geweest / dat wel eenige Lambethaensche stellingen waren gesmeet / maer dat het publijcke gesagh daer noyt was by gekomen. En als uwe Majesteyt in den jare 1603 van Reynout en zijne met-gesellen wiert gebeden / dat uwe Majesteyt wilde gedoogen dat die selve artikelen by de Engel-

sche Confessie soude mogen gevoeght werden; soo heeft het uwe Majesteyt geensins dienstigh gedacht voor de kercke/dat het Confessie-boeck gevult soude werden met Theologische besluyten. In een ander boeckjen door uwe Majesteyt beschreven en uytgegeven / heeftmen dat het getal der dingen / die absoluyt ter salighe yt nootsaeckelijck zijn/ niet groot is. Dat hierom uwe Majesteyt oordeelt dat'er geen korter weg is om tot eenigheyt te geraecken / dan dat de nootsaeckelijcke van de niet nootsaeckelijcke dingen naeukeurigh wierden onderscheyden/ en datmen allen vlijt daer toe moet aenwenden/ datmen aengaende de nootsaeckelijcke dingen moge over-een-komen; dat in de niet nootsaeckelijcke dingen / de Christelijcke vryheyt plaetse wierde gegunt. Maer als eenige aen onse eerste resolutie dit meynden te ontbreken/ dat'er seeckere palen van verdraeghsaemheyt wierden gestelt / op dat niet onder den deckmantel van die disputen eenige leeringen quamen in te sluypen / waer door ofte Godt tot een autheur van de sonden gemaeckt / ofte de eere van de waerlijck onverdiende genade wiert te kort gedaen; soo isser een concept gemaeckt/'t welck die dwalingen verwerpende / welcke de Oude en Gereformeerde kercken hebben verdoemt / de verdraeghsaemheyt in de disputatien en dingen die in de conferentie waren verhandelt binnen eenige palen soude besluyten / met een gebodt daer by/ dat niemant aengaende de andere stucken van de leere / iets soude leeren / dat quame af te wijcken van het gene by de Gereformeerde kercken was aengenomen. Dit concept is aen uwe Majesteyt mede gesonden / en gelesen soo van uwe Majesteyt / als van uytsteeckende Godt-

ge-

geleerden in Engelant. Van een seer beroemt man is wederom geschreven / dat niet alleen onse resolutie van uwe Majesteyt / en andere seer deftige mannen wiert goet gekent / maer oock de stellinge selve. Want dat'et bleeck / dat hier mede te wege was gebracht / dat de gemeente van twee / in dese leere even gevaerlijcke klippen / te weten van de klippe der Manicheen aen d' eene / en der Pelagianen aen de andere zijde wort afgehouden / en in de leere versterckt / die het eerste en laetste / het begin / den voortgangh / en de voltreckinge van onse saligheyt Gode alleen toeschrijvende / nochtans de verachtingie der goede wercken niet in en voert. Dit concept dan aen de steden van Hollant en West-vrieslant zijnde omgesonden / is by vele Predikanten / soo wel van het eerste als van het andere gevoelen voor goet gekeurt / en heeft het grootste deel van onse vergaderingh wel behaeght / en is daer van een resolutie gemaeckt / welcke uwe Majesteyt mede is vertoont. Naderhant zijn daer noch eenige verklaringen bygekomen / waer in wy betuyght hebben dat wy niet wilden dat van beyde de partyen d' eene boven de andere soude werden gestelt: wordende dit voor soo lange geboden / tot dat nader wierde ondersocht; en dat middelerwijlen / de Confessie en Catechismus dat aensien souden blijven behouden / dat sy tot noch toe hadden gehadt; sulcks dat'et niemant vry soude staen iets strijdighs tegen de selve te leeren. In het sticht van Uitrecht was te voren dese onse Resolutie nopende de verdraeghsaemheyt over het verschil van de predestinatie en de daer toe behoorende poincten / door het toestemmen van een Provinciale Synode / door het ge-

bodt van de Staten van die Provincie / al be-
vestight / gelijck sulcks uyt de Canons die hier
van gelijcken worden vertoont / te sien is. Ont-
langhs hebben mede de Staten van de Provin-
cie van Over-Ysel een plackaet gemaeckt tot
onderhoudinge van de verdraeghsaemheydt /
't welck mede wort overgesonden. Wy vertrou-
wen vastelijck / dat van ons en van de Staten
der nabuerige Provincien in dit stuck niets en
is gedaen / 't welck niet soude over-een-komen
met den plicht van goede Magistraten / en het
aldersekerste gevoelen der Gereformeerde kerc-
ken / als welckers beroemste leeraers / over-
een-komende met uwe Majesteyts aldervol-
maecktste oordeel / dat die verschillen / welcke
bestaen in het verklaren van de besluyten Go-
des / waer door de genade en heerlijckheyt te vo-
ren wort bereyt / ofte de straffe voor de voorge-
kende sonde wort gereet gemaeckt: in het over-
een-brengen van de inwendige werckingen der
genade / welcke tot allen goet noodigh zijn / met
het toestemmen van de vryheyt van des men-
schen wille: in het te samen-stellen van het ver-
trouwen ofte de goddelijcke hulpe tegen de aen-
vechtingen / welcke het eenige is dat de godt-
vruchtigen vertroosten kan / met het vreesen en
beven in het welcke ons belast wort onses selfs
salighevt te wercken; hebben gestelt niet als
het fondament / maer onder die dingen die daer
op worden gebouwt / zijnde ten deelen gout en
silver / en ten deelen hoy en stoppelen / en daer
mede bewesen hebben / dat dusdanige verschey-
dentheyden in gevoelen niet en maecken / dat
de eenigheyt der kercke en de Catholijcke ge-
meenschap niet soude kunnen werden onder-
houden / welcke beyde de leeraren en de Ge-

meen-

meentens van de Gereformeerde kercken / beyden den Harders ende de kudde van de Ausburghsche Confessie / die soo in dese als ontrent andere stucken meer van hun in gevoelen verschillen / seer dickwils hebben aengeboden. Hierom bedroeven wy ons daer over / dat met vinnige oratien / en boecken / ende door 't samen-rottingen / de sake tot een openbare scheuringe is gebracht in die plaetsen / daer geen andere verschillen getoont kunnen worden / dan die in de Haeghsche Conferentie zijn verhandelt. Daer zijnder / die gemeynt hebben / dat dese verschillen door de uytspraecke van een Nationael Synode moeten werden beslecht. Doch wy bidden uwe Majesteyt / dat'et haer gelieve / volgens hare hooghste wijsheyt soo in alle saecken / als met namen in dingen / welcke tot het ordineren van den staet der kercke behooren / eerst te overwegen of dese uytspraecke over de verschillen oock oorbaerlijck sal wesen: ten anderen of het gevoeghlijck door een Nationale Synode kan verricht werden. Belangende het eerste / wort uwe Majesteyt gebeden / of het geloofslijck is dat in die verschillen / waer van de verscheydentheyt van gevoelen der Oudt-Vaderen openbaer is / waer in de eerste Reformateurs niet hebben kunnen over-een-dragen / en waer in 't selfs de Pausgesinden niet eens zijn; van de verstanden van dese onse eeuwe te wege gebracht kan werden dat geene tijden ter werelt tot noch toe hebben kunnen verrichten / dat in een saeck van soo duysteren doorsicht iets sekers sal werden gestelt / waer in de gemoederen van alle ofte van den meesten hoop hunn' genoegen sullen nemen: dan of wy niet liever behooren te vreden te wesen met de Canons welcke de Bis-

schop-

schoppen van Africa in drie Concilien te Carthago en een te Milevi gehouden/ende de Francoysen in het Synode van Orangien/gemaeckt hebben tegen de Pelagianen en halve Pelagianen / ende die in het tegendeel doolden : waer by gevoeght kunnen werden die vijftien uytspraken / 't sy van Augustinus ofte Prosper / over de Fransche articulen ; en die uytspraken welcke Cælestinus Bisschop van Romen aen den Bisschop van Vranckrijck heeft overgesonden. En ofmen van het overige niet soude mogen seggen 't gene de selve Cælestinus van het selve stuck heeft geseyt : gelijck als wy de diepe en sware stucken / van de voorvallende vragen en verschillen / niet kleyn derven achten ; alsoo en behoeven wy die oock niet vast te stellen. Want indien eenige andere / soo schijnen dese questien van dien slagh te wesen / daer dit seggen van Augustinus met het grootste recht op gepast mach werden : Daer zijn sommige dingen waer in oock de geleertste en alderbeste voorstanders van den Catholijcken regel niet over-een-dragen, blijvende echter de eenigheyt des geloofs ongeschonden. En die van Vincentius Lirinensis : Het oude eenparige over-een-stemmen der heylige vaderen moet niet in alle questi-tjens over de goddelijcke wet ; maer slechts alleen, immers voornamentlijck, in den regel des geloofs met grooten ernst van ons nagevorscht en gevolght werden. Nu schijnen dese saecken des te beter op onse verschillen gepast te kunnen werden / indien wel werde overwogen / 't gene de eene van de verschillende partyen de andere toestaet / waer van wy uwe Majesteyt mits desen een register senden / op dat daer uyt blijcke hoe vele dingen bekent gestaen wordende / sy de

de disputatien binnen enge palen besluyten. Hier komt dit noch by / dat gantsch Hollandt en West-vrieslant door/en in eenige andere Provincien/het getal der genen die over dese stucken dus en soo van gevoelen zijn / soo groot is / soo wel onder de Predikanten als anderen / die van de gemeente en buyten bedieninge/als die in publijcke ampten zijn/ dat'et geschapen staet/dat/ over wat zijde de uytsprake komt te geschieden/ ofte het aensien van de kercke ofte de gemeene rust in gevaer sal worden gebracht. Het andere dat wy aen het doorsichtige oordeel van uwe Majesteyt setten / is dit / of het oock veyligh genoegh / en met de eendracht van alle kercken over-een-komende is / datmen over verschillen/ die by na door alle kercken zijn doorgedrongen/ de uytspraecke doen sal in een Synode van onse Natie alleen. Uwe Majesteyt / dien alle kerckelijcke Historien wel bekent zijn / weet dat aengaende de eenheyt des goddelijcken wesens/ en de Drievuldigheyt der personen: aengaende de eene persoon Christi en zijne twee naturen; de manieren van spreecken / waer door de ketters ontdeckt/en de rechtgevoelende bekent konden werden / niet in Nationale / maer in Algemeene Concilien zijn gevonden: en soo wanneerder in de by-een-komsten van eene Natie alleen eenige Canons wierden gemaeckt raeckende de leere / als tegen Pelagium en zijne overblijfsels; dat die dan niet eerder voor besloten wierden gehouden / dan na dat die eerst aen alle kercken gesonden zijnde geweest / het goet-kennen van een algemeen oordeel hadden bekomen. En soo menighmael alsser anders wiert gehandelt / soo sien wy bykans doorgaens / dat sulcx niet sonder schade aen de Catho-

tholijcke eenigheyt is afgeloopen. Als in voorleden tijden verschil ontstont / of den doop van de ketters waerlijck een doop was ofte niet / soo heeft de Nationale Synode van Africa / bestaende uyt seven-en-tachtigh Bisschoppen / neen verklaert ; zijnde de andere kercken de geheele werelt door van een ander bedencken ; en als deser gevoelen quam boven te drijven / soo hebben de Donatisten door de achtbaerheydt van dat Synode een ongeneeslijcke scheuringe aengerecht. Van gelijcken mede als na de tijden van de algemeene Synoden / de kercke van het Westen in de artikelen des algemeenen geloofs dese woorden hadde ingevoeght / dat de heylige Geest van den Vader en van den Sone voortkomt ; Soo heeft de Oostersche kercke / qualijck nemende / datmen buyten algemeen toestemmen iets by dat formulier hadde gevoeght / den bant van eenigheyt gebroocken / welcke sedert noyt wederom ter goeder trouwen heeft kunnen geheelt worden. Wy hebben oock noch een versch exempel in Duytschlant / alwaer als de Saxische Godtgeleerden en Predikanten met malkanderen een boeck hadden gesmeet / dat sy het concordie-boeck noemen / waer in sy uytspraecke doen over vele dingen roerende de vruchten van de selfstandige vereeniginge der naturen in Christo ; over de maniere van de tegenwoordigheydt van het lichaem Christi in het Avontmael : alsmede over dese onse verschillen / welcke aengaen de Predestinatie / den Vryen-wille / en het kunnen verliesen van den stant der gerechtigheyt ; soo heeft het de Koninginne Elisabeth / en de godtsalige Duytsche Vorsten goet gedacht / een vergaderinge aen te stellen tot Franckfort waer op de

Ge-

Gesanten van de Koninginne selve / insgelijcx van de kercken in Vranckrijck / Polen / Hongaryen / Bohemen / van de Zwitzers / en uyt ons Nederlant / zijnde verschenen / met gemeenen raet eenen brief aen de Vorsten van Duytslant hebben geschreven / waer in sy toonen / dat die wel souden hebben gedaen / soo sy oock hadden raet gevraeght aen andere volckeren / die met hun den selven Godt aenroepen. Daer is noch voor de handt een gedruckte seer godtvruchtige en geleerde oratie van Robbert Bely gesant van de Koninginne van Engelant aen de Vorsten van de Augsburghsche Confessie / waer in hy toont dat uyt bysondere uytspraecke de verdeeltheden der kercken volgen : dat allen raeckt / dat dat oock van allen moet verhandelt werden / soo der ergens over een uytspraecke moet werden gedaen / dat dan een vergaderinge moet werden uytgeschreven / waer op sy alle worden geroepen / die de Gereformeerde Religie belijden : nademael wy gelooven dat Christi kercke algemeen is ; en dat de saecken de selve aengaende behooren algemeen en niet bysonder te wesen : ende dat'er van wegen de gemeenschap welcke onder de leden der kercke moet wesen / geen oordeel in de kercken van Duytschlant kan gegeven worden / 't welck niet mede op anderen siet / en hen aengaet : by na het eygen selven hebben / op de eygen selve tijdt mede vermaent onse Nederlantsche kercken / in een treffelijck hoewel kleyn tot die saecke dienende gedruckt boeckjen. Als de Saxische Doctoren nae soo godtvruchtigen / en gematighden raet niet wilden luysteren / maer het toestemmen van eenige weynige Provincien met hunne onderteyckeninge hadden bekrachtight

tight/ soo is daer op gevolght de voor ons soo droevige/ en voor de vyanden der Euangelische kercken profijtelijcke scheuringe. 't Welck ons dock genoegh tot een goet baecken behoort te verstrecken/ dat wy niet wederom iets dierge-lijcken en bestaen. En sal het soo veel te meer den staet der Euangelische kercken raecken/ wat'er aengaende de Predestinatie en den aen-kleve van dien sal worden gestelt/ om dat de Theologanten van de Augsburghse Confessie in dese verschillen nu ter tijdt aldermeest haer stuck vast houden. Weshalven men sich voor-namentlijck daer voor schijnt te moeten wach-ten/ dat wy niet door een nieuwe uytsprac-ke over de in verschil staende stucken die gene verder van ons vervremden/ die uwe Maje-steyt/ de Keurvorsten Paltsgraven/ en by ons mede de Prins van Orangien/ en geheele Sy-noden oordeelen/dat wederom tot onse gemeen-schap moeten genoodight werden. Oock mach dit niet met stilswijgen werden voor-by-ge-gaen/dat'er door de dus-lange by ons betwiste-de verschillen weynich leeraers worden gevon-den/die niet by de eene ofte de andere partyen voor verdacht worden gehouden: dewijlder nu alreede voor-oordeelen zijn soo van bysondere personen/ als van gantsche vergaderingen/ die de achtbaerheyt van het toekomende oor-deel niet weynich den neck breecken. Daer is niet aen te twijfelen/ of uwe Majesteyt sal on-der de gedurige bekommeringen voor den wel-stant der kercken/ menighmael in de gedachten zijn gekomen van een generael Synode te be-roepen uyt alle de Gereformeerde kercken. Want voorwaer ten past niemant beter daer in te arbeyden/ als den genen/ die Godt onder

de Princen der Gereformeerde Religie de hoog-
ste plaetse heeft gegeven. Och of / gelijck in
andere deughden / alsoo oock in dit werck ge-
luckigh ten eynde te brengen / uwe Majesteyt
dien grooten Constantijn mocht gelijck wesen/
die van den Hemel uyt dit selve uw' Engelant
den kercke is gegeven geweest. Voorwaer/dat-
'er niet alleen om dese onse / maer oock / om
veel meer andere qualen der kercke te genesen/
geen gereeder middel is / dat vermanen ons seer
geleerde Predikanten / dat heeft ons mede / al
voor tien jaren / vermaent de Keurvorst Paltſ-
grave Frederick. En gelijck die selve Keur-
vorst toen al gemeynt heeft / dat middeler-tijdt
tusschen die gene / die in Duytschlant over dese
en andere stucken van verscheyden gevoelen
zijn / soodanigen over-een-stemmen / en sooda-
nigen eenigheyt moet gestelt en onderhouden
werden / als tot Sandomir was gemaeckt/
Om dat sy alle (het zijn des Keurvorsten eygen
woorden) een fundament des geloofs en der sa-
ligheyt hebben, en gelooven dat sy door de ge-
nade Christi alleen behouden worden, en alsoo
leden zijn van een lichaem, welckers hooft is
Christus, maer dat gebreckelijckheden en on-
volmaecktheyt onderlingh moeten verdragen
worden, door eenen seeckeren raet; dat sulcx
by Godt aengenamer, en voor beyde de par-
tyen nutter sal wesen, dan een hartneckigh vol-
harden in de verdeeltheyt: alsoo laten wy 't
voor uwe Majesteyt om in bedencken te ne-
men / of by ons het selve mede niet staet na te
volgen. Onder-en-tusschen dewyle niet soo
seer de verscheydentheyt van opinien / als wel
de twistachtige maniere van het volck te leeren/
soo wel de gemoederen van de Predikanten als

van de gemeente verbittert; soo oordeelen wy 't voor nut / dat'er sonder naedeel van de verschillende gevoelens / uyt het gene van alle beyde de partyen wort toe-gestaen / ofte andersins seker genoegh is / een gematight en tot matigheyt streckende formulier worde ingestelt / 't welck na de gelegentheydt des tijts alderbest tot vrede en stichtinge konde dienen / waer na de leeraers hunne predikatien hadden te richten. In 't stellen van welcke formulier bysonderlijck schijnt in achtinge genomen te moeten
Deuter. 29. 29. werden dese spreucke Mosis: De verborgene dingen komen den Heere onsen Godt toe, maer de geopenbaerde dingen zijn voor ons en onse kinderen tot in der eeuwigheyt, dat wy doen sullen alle de woorden der wet. En dese daer mede seer wel over-eenkomende lesse Pauli:
Rom. 12. 3. Dat niemant wijs en sy boven het gene men behoort wijs te zijn, maer dat hy wijs sy tot matigheyt. Gedenckwaerdigh is den Canon of regel van uw' Engelant: Insonderheyt sullen de Predikanten toesien dat sy noyt de gemeente iets voordragen, 't welck sy willen dat van het volck godtsaienstelijk onderhouden en gelooft sal worden, dan dat met de leere des Ouden en Nieuwen Testaments is over-een-dragende; en het gene de Catholijcke Vaders en oude Bisschoppen uyt die leere hebben besloten. Doch eygentlijck schijnt den staet van onse kercken aen te gaen 't gene de seer geleerde Hieronymus Zanchius by geschrift heeft nagelaten: Wanneer beyde in gevoelen verschillende partyen tot ergernisse van de kercke onvoorsichtig en ontijdigh uytvaren, dat de Vorst alsdan gebieden moet, dat sy aen beyde sijde hen moeten vergenoegen met de maniere van spre-

ſpreecken die de Schrifture gebruyckt; van gelijcken dat de eene partye de andere in het openbaer voor de gemeente niet ſal hebben te veroordeelen, tot dat die ſaecke in een vry Synode wettelijcken onderſocht en een uytſpraecke daer over ſal weſen gedaen; want dat dit is den raet des Apoſtels, meer als duyſentmalen van Auguſtino ten deſen aenſien verhaelt: ſoo vele dan als wy volmaeckt zijn, laet ons dit vaſt houden (Chriſtum namentlijck het fundament) indien ghy iet anders gevoelt, Godt ſal dat mede openbaren, als wy maer ſlechts daer in blijven, daer wy toe gekomen zijn. Philip. 3. 15. Doch wy houden dat'er niet waerachtiger kan werden geſeyt, als het gene in uwe Majeſteyts laetſten brief geſchreven aen de Staten der Vereenighde Nederlanden ſtaet: dat'et het werck is van al te weetgierige verſtanden op den predick-ſtoel van de predeſtinatie breet te handelen. Dat ſoodanige verhandelingen niet alleen vruchteloos zijn; maer dat in plaetſe van rechtſchapen ſtichtinge, de jeuckerige gemoederen door de ſtekelachtige ſpitsvindigheyt van een al te hoogen en duyſteren materie, dan datſe van den gemeenen man begrepen ſoude kunnen werden, worden gaende gemaeckt. Alhoewel nu onſe Reſolutien voor deſen, na dat eerſt het oordeel der Predikanten daer op was gehoort, gemaeckt, op dat wit mickten; ſoo en wanhopen wy der noch niet aen, of, die omſichtigheden onderhouden wordende, ſoude men noch wel kunnen over-een-dragen in het vinden van een nader en korten regel. In het ſtellen van welcken ons dapper ſoude kunnen helpen het wijſe oordeel van uwe Majeſteyt, en der godtgeleerden van Engelant. En op deſe wijſe hou-

den niet alleen wy / de Staten van Hollant en West-vrieslant / maer oock de Staten van eenige andere Provincien mede / dat bekomen kan werden dat gene / waer na uwe Majesteyt ons vermaent met alle kracht te trachten / dat namentlijck die droevige / en ongetwijfelt / soo voor de kercke als voor het gemeene-best / verderffelijcke verwijderingen / welcke de verschillen over de predestinatie ende aen vast zijnde stucken hebben mede gebracht / gesmoort souden werden ; ten minsten soo lange tot dat'er / gelijck nu geseyt is / een algemeen oordeel van de Gereformeerde kercken / over die stucken wesen sal. Maer die poincten van welcke het openbaer is ofte uyt de oude Synoden / ofte uyt de Harmonië der Confessiën / waer onder de onse mede een is tot dien eynde uytgegeven / datse strijdigh zijn tegen het algemeene over-eenstemmen oft van de Oude oft van de Gereformeerde kercken ; daer van oordeelen wy / datse geensins mogen gedult noch door de vingeren gesien werden / 't welck wy oock in vele Resolutiën hebben betuyght ; en het bedroeft ons ten hooghsten / dat / terwijle die draeghlijcke dinghen / daer wy boven van gesproocken hebben / niet werden geleden / uyt de ongebondentheyt der scheuringen geboren wort een verniesinge van de kerckelijcke ordre / welcke daer na te wege brenght / dat'er dingen insluypen / die veel minder zijn te verdragen. Wy verstaen seer wel / dat wy ten aensien van het ampt dat wy bekleeden / aen den Koningh der Koningen en den Heere der Heeren verbonden zijn om / soo veel ons mogelijck is / onse best te doen / om dit onkruyt uyt te wieden. Daerom zijn wy oock met alle kracht daer op uyt / dat de gescheurde

kerc-

kercken / en de kerckelijcke vergaderingen we-
derom mogen werden herstelt / en dat sy alsoo
het oordeel over de leerstucken met soodanigen
strenghept / als dat betaemt / mogen oeffenen.
En ons oock daer mede niet alleen vergenoe-
gende / soo hebben wy daer-en-boven noch aen
eenige openbare verachters der selve burgerlijc-
ke straffe gebruyckt: sullende / door Godes ge-
nade / in dit selve godtsalige en kloeckmoedige
voor-nemen stantvastigh volharden / op dat'et
uwe Majestept / met wien door de eenigheydt
des geloofs / en een verbont van vrientschap ver-
eenight te zijn / wy voor het grootste deel van
ons' geluck rekenen / en voor de geheele Christen
wereelt moge blijcken / dat wy doen / het gene
uwe Majestept ons vermaent te doen / te we-
ten / dat wy ons houdē aen die ware en oude lee-
re / waer van wy tot op desen tijt toe belijdenisse
hebben gedaen / en die door het eenparigh en al-
gemeen over-een-stemmen der Gereformeerde
kercken voor goet is gekent / en aengenomen /
welckers gemeene belijdenisse als het cement
is / waer mede uwe Majestepts Koninghrijck
en de vrientschap deser Provinciën aen malkan-
deren als gemetselt zijn / 't welck wy oock met
een danckbaer gemoet erkennen.

Nopende een gemeen Synode der Vereenig-
de Provinciën / 't welckmen een Nationael Sy-
node noemt / daer van zijn de meeste Provin-
cien al van outs vry wat vremt geweest. Voor
eerst / om dat ydere Provincië al voor ettelijc-
ke eeuwen herwaerts hunne eygene privilegien
en wetten / en dien volgende oock een volkomen
Republijck by haer selven heeft gehadt / en
daer sy vele door maetschappye van wapenen
en een naeuw verbont met malkanderen zijn
ver-

verbonden; soo en hebben sy echter die oude rechten van hunn' gebiet in het minste niet met malkanderen vermenght. En aengaende de Religie / hebben sy dit met namen willen verse-kert en bedongen hebben / dat elcke Provincie hare vryheydt ongeschonden sal blijven behouden / om daer over na goet vinden te ordineren / sonder het gebiet van de andere Provincien daer in onderwurpen te willen zijn. Derhalven zijn / oock na de Unie van Uytrecht / welcke als den bant van dit bontgenootschap is / en na dat / door Godes weldadigheyt / alle de Provincien / het Pausdom veroordeelende / de Euangelische waerheyt hebben aengenomen / de kerckelijcke wetten niet gemaeckt geworden door authoriteyt van de Staten Generael / maer op den naem en door bevel van de Staten van de Provincien. By dese sorge voor de beschermin-ge van het recht is noch bygekomen de sware proeve van twee Nationale Synoden / van welcker het eene / in den Jare 1581 tot Middelburgh gehouden / den voornaime Steden met zijne besluyten soo aenstootelijck is geweest / datmen opentlijck met gedruckte boecken het Synode heeft tegengesproken: het andere in het jaer 1586 / onder het Stadthouderschap van den Graef van Licester / heeft ons en de Staten van de andere Provincien genootsaeckt contrarie besluyten tegen het Synode te maecken. Op welcken eygen selven tijdt oock de regeringe tot Uytrecht / door den oproer in de kercke / wiert verandert / wordende vremdelingen door gewelt en muyterije in de ampten en bedieningen ingedrongen. De hope nochtans / welcke in minder oproerige tijden / en de gemoederen veel meer als nu besadight zijnde / vrome mannen

nen hadden geschept / dat in een Nationale Synode eenige woorden in de Nederlantsche Confessie / welcke wat hart uytgeleyt / en scherp gedrongen wordende veler conscientien hebben bekommert en ontrust / waer uyt altijts nieuwe censuren / en klachten over die censuren zijn ontstaen / ofte met een kleyne veranderinge ofte door een sachter uytlegginge soo versacht souden kunnen werden / datse lichtelijck de toestemminge van allen souden verkrijgen / en alsoo den vrede der kercke vast stellen; heeft gemaeckt dat wy / het zijn nu twintigh jaren geleden / ons bereyt toonden tot het beroepen van een Nationale Synode / onder dit bedingh en voorwaerde / dat in het selve de Nederlantsche Confessie na het richtsnoer van Godes woort soude werden ondersocht. Men heeft tien jaren langh moeten arbeyden / eermen de toestemminge van de andere Provincien daer toe heeft kunnen verkrijgen. Soo moeyelijck viel dese saecke om de te voren gemelde oorsaecken. Eyndelijck isser in het jaer 1606 een Resolutie genomen van een Nationael Synode te beroepen / wordende dit bedingh wederom wel duydelijcken daer by gevoeght / dat in het selve een ondersoeck soude worden gedaen op de Nederlantsche Confessie en de Heydelberghsche Catechismus. Maer als dese voorwaerde ettelijcke Predikanten niet wel en smaeckte / soo heeft die saecke het beroepen van 't Synode vertraeght; waer by noch een andere hinderpael is gekomen / dat namentlijck geen kleyn getal van Predikanten / in het beroepen en beleyden van de Synode / en het ondersoecken van des selfs handelingen / den Staten dat recht weygerden / 't welck blijckt dat de Christen

Keysers / Koningen / en andere Overheden en hunne gecommitteerden van outs gehadt hebben / en dat de Princen en Regenten die de Euangelische waerheyt belijden noch heden ten dage gebruycken. 't Welck als de Staten van sommige Provincien sagen / en met eenen gewaer wierden dat de meeste Predikanten meer tot hevigheydt dan tot gematighthteyt neyghden / en soo in boecken als in heymelijcke byeen-komsten daer mede bezigh waren / dat sy alles wat hun in die sware verschillen over de predestinatie niets te wel en smaeckte / in anderen veroordeelden / waer uyt niet anders stont te verwachten / dan groote schade voor de kercke / bestaende uyt luyden van verscheyden gevoelen / en geduyrige oproeren in den staet; soo hebben sy hunn' stemme die sy tot het houden van de Nationale Synode hadden gegeven wederom ingetrocken / door dien het eynde dat sy gehoopt hadden wiert gemist / en de saecken tot erger waren verandert. En alhoewel van dit tegenwoordige jaer eenige Provincien wederom op een Nationael Synode hebben beginnen te dringen / en dat aengevangen hebben te beschrijven; soo weygeren nochtans die Provincien / die in de oude verschillen dieper ingewickelt zijnde een schrick hebben voor het voorbarige veroordeelen / hunn' stemme daer toe te geven / ende meynen niet dat andere Provincien dat recht is toegestaen / dat sy / alware het dat 'er maer eene eenige Provincie tegen was / veel min alsser vele tegen zijn / eenigh gebiet ontrent het kerckelijcke sich mogen aennemen op den gemeenen naem der vereenighde Provincien / overmits elcke Provincie in het bysonder dat gesagh / met een bedingh daer

gantsch

gantsch geen twijfelachtige dubbelsinnigheydt
mede vermengt is / voor hun selven ongeschonden
hebben willen bewaren / zijnde wel met den
bandt van Godtsdienst aen hunne nabuurige
Provincien verbonden / gelijck sy met uwe Majesteyts
en andere Rijcken in Europa / die de
Evangelische waerheyt volgen / in verbont
staen / maer sonder eenige de minste onderlinge
onderwerpinge: gelijck als de Keurvorsten /
Vorsten / Graven / en Steden in Duytschlant
van de Evangelische belijdenisse / door verbonden
aen malkanderen verknocht zijnde /
nochtans elck in 't bysonder op de kerckelijcke
saecke ordre stellen / gelijck sulcks uyt hunne
bysondere Confessien / en kercken-ordre blijckt:
't welck mede te sien is in de Switsersche Steden /
die van de Evangelische Religie zijn.
Sulcks dat'er niet aen te twijfelen is / indien
de Provincien die tot een Nationael Synode
neygen in hunn' voornemen voortgaen / of de
andere sullen gelooven / dat de Privilegien / wetten /
verbonden / het gebiet / en recht geschonden /
en dat hun het grootste ongelijck van de
werelt wort aengedaen: en nu zijnder by 't gepasseerde
alreets betuygingen daer over gemaeckt.
Hierom moeter of eenen anderen weg
worden ingegaen / waer door men beyde de partijen
kan voldoen / ofte uyt de tegen den anderen
strijdende resolutien wort gedreyght een eeuwighduerende
scheuringe in de kercke / en uyt
dat dispuyt over het publijcke recht / een verbreeckinge
van die eendracht / waer door wy tot
noch toe staende zijn gebleven. Welck Godt
alle-beyde wil verhoeden. Hier mede / 't welck
wy oprechtelijcken / soo als het met de saecke
is gelegen / uwe Majesteyt vertoonen / wort
uwe

uwe Majesteyt gebeden daer op te willen let-
ten / en by de hooghste weldaden desen staet be-
wesen noch dese te doen / dat sy de wettige Re-
geerders des selfs / in het beschermen van het
recht van haer gebiet de hant biede; alsmede met
haer gesagh dat sy met recht seer groot heeft,
en met den raet van hare geleerde Theologan-
ten / het voornemen van scheydinge om verschil-
len / die ter salighheyt niet nootsaeckelijck / en
daer-en-boven seer swaer en nauwelijcx te ver-
klaren zijn / eer de gemeene uytspraecke der
kercke is geschiet / als oock de wettelijcke trap-
pen in een Evangelische vermaninge vereyscht
niet na gekomen is / soo veel mogelijck is ver-
hoede. En sich van gelijcken van onse zijde
volkomen verseeckert houde / dat wy in on-
sen plicht niet traegh sullen zijn / en dat wy in-
sonderheyt onse neerstigheyt daer toe sullen
doen / dat de leeringen tegen de aengenomen
waerheyt strijdende door een kerckelijck oordeel /
en / soo 't noodigh is dat'er die oock bykome / pu-
blijcke straffe / uyt de kercke werden wech ge-
nomen / en alles moge geschieden / dat ofte de
salighmaeckende waerheydt ofte de Christelijc-
ke liefde vereyschen. Godt begunstige het;
wiens goddelijcke beschuttinge / alderdoorluch-
tighste / en met eenen aldergodtsdienstighste en
alderwijste Vorst / wy uw' leven / uwe gesont-
heyt / en den voorspoet van uw' Koninghrijcke /
tot nut en welstant uwer onderdanen / en van
de geheele Christen werelt / en tot heerlijckheyt
van den name des Heeren / met de aldervuu-
righste gebeden bevelen. 1618.

DE

De Staten van Holland en West-Vriesland

wenschen

Den doorluchtichsten Prince,

Keurvorst des H. Rycks, Hertoch van Beyeren, Paltsgrave aen den Rhyn,

heyl en zaligheyd.

Doorluchtichste Keurvorst:

AL van het begin der reformatie by ons/ hebben wy voornamentlijck met twee swarigheden te worstelen gehadt: de eerste is belangende het gebiedt dat den Christen Magistraten ontrent het kerckelijcke toekomt/ waer in wy/ gelijck als alle Gereformeerde Koningen/ Princen/ en Magistraten altijdts geoordeelt hebben dat de behoudenisse van het landt en de kercke gelegen is/ tegen het gevoelen van eenige bedienaren des Goddelijcken woordts/ die opentlijck arbeyden in te voeren een uyterlijcke kerckelijcke regeringe onder de hooghste macht in het landt niet staende: de andere is aengaende het verscheyden gevoelen der Theologanten over de Goddelijcke Predestinatie en den aenkleve van dien/ sommige leeraers hunn' gevoelen vinnich drijvende/ niet sonder verdoemen en naemschendinge van anderen: wy in tegendeel oordeelende dat'et beter ware die verschillen/ Aengaende het te houden Synode Nationael.

als

als het verstandt der gemeene luyden te boven-gaende/ van de predickstoelen wierden geweert/ en dat niet tegenstaende het verschil over questien/ waer over by de Oude en de Gereformeerde soo dapper is gedisputeert/ den vrede der kercke wierde onderhouden / en dat noch te meerder/om dat de Gereformeerde kercken / en met namen uwer Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt Ouders/ja uwe Keurvorstelijcke Doorluchticheydt selve / mitsgaders sijne voortreffelijcke Godgeleerden/den kercken van de Augsburgse Confessie noch verder van hun verschelende/ deselve vrede en broederlijke gemeenschap menichmael hebben aengeboden. Ende wy hoopten dat de wapenen / die te vooren schier alle onse sorge en bekommeringe tot haer hadden doen wenden/afgeleyt sijnde/ de kercke door den raedt van Godtvreesende mannen / en publijcke authoriteyt door wetten vast gestelt en door een gematighde billickheydt aen malkanderen gebonden sijnde / van ons in haer geheel souden kunnen werden gestelt: tot welcken eynde seer veele arbeydts van ons/ met het alderbeste oogmerck is aengewent/ gelijk uwe Keurvorstelijcke genade dat lichtelijcken sal kunnen verstaen uyt het hier beneffens gaende afschrift van den brief/ dien wy aen den alderdoorluchtighsten en onverwinnelijckten Koningh van Engelant senden/ en eenige andere hier toe dienende schriften meer. Maer eenige leeraren hunnen plicht/ mitsgaders 't recht dat wy over hen/ en de weldaden die wy aen hen bewesen hebben/ vergetende/ hebben niet eerder kunnen rusten/ voor dat sy/ de kercke jammerlijcken gescheurt zijnde/ het graeuw/ en insonderheyt den vremdelingen onder ons wonende een voor-
beelt

beelt en gelegentheyt om sich by wat ongehoor-saem aen te stellen hadden gegeven: die / ge-lijck als sy door desen / hunne broeders in saec-ken swaer om te verstaen / van hun verschillen-de / gelijck het begrijp van een yder mensch ver-scheyden is / met de Synoden / die sy Nationa-le noemen / op het lijf vielen / met scherpe cen-suren sochten te keer te gaen en te pramen / ende de Magistraten van het beroepen der Predi-kanten / en den vorderen opsicht der kercke pooghden uyt te sluyten: alsoo meynen sy nu oock / dat'er vorders niet meer te doen is / dan dat het gene sy tegens de wetten dus verre heb-ben gebrouwen / nu door Synodale besluyten kracht en gesagh verkrijge. Alhoewel nu eenige van de Geunieerde Provincien / die genoemde verschillen soo seer niet onderhavigh zijnde / daer toe zijn gebracht / dat sy tot het uytschrijven van dusdanigen Synode hebben gestemt / en tot dien eynde brieven geschreven / usurperende den naem van Staten Generael; soo hebben wy noch-tans / wetende / en dat den stant der kercke by ons anders is / en dat volgens het verbont met onse naebueren aengegaen / het recht van onse Republijck / en in onse Republijck de kercke te regeren / in zijn geheel en ongeschonden aen ons was gebleven / en dat wy in die saecke niet meer gehouden zijn onder het gebiet van anderen te staen / als andere onder het onse / andere mid-delen aengewesen / welcke behoudens ons' recht en de publijcke wetten / beter souden dienen tot heylinge van de kercke: welcke van gelijcken gesien kunnen werden in de papieren die wy oversenden. Wy nu vertrouwen geheel en al / dat uwe Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt dit verstaende / niet alleen op geenderhande manier iemant

iemant behulpsaem sal wesen tot het uytvoeren van die dingen / die tegen ons' recht strijden/ maer in tegendeel by alle gelegentheyt daer toe sal arbeyden/ dat ons' gesach over onse kercken-dienaren ongeschonden moge blijven / en dat de eenigheyt der Evangelische kercken / die door uytspraecke te doen over duystere verschillen/ gemeenlijck in gevaer plach gebracht te werden / door een sachter wegh / namentlijck de Christelijcke gematigtheyt en verdraeghsaemheydt / moge behouden blijven. Dese weldaet sullen wy met de alderdanckbaerste herten omhelsen / bereyt zijnde sulcks wederom te vergelden / soo menighmael als sich eenige gelegentheyt daer toe sal aenbieden. Ondertusschen bidden wy Godt/

Alderdoorluchtighste Prince Keur-vorst,

dat Hy uwe Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt lange in gesontheydt en voorspoet beware. Gegeven in onse Hof in 's Gravenhage. 1618.

BRIEVEN

Van verscheyde vermaerde ende geleerde mannen onser eeuwe.

JACOBUS ARMINIUS AEN ANNA van den BROECK, Huysvrouwe van Joannes Uytenboogaert.

Genade ende vrede van Godt den Vader / ende van Jesu Christo. Amen.

SEer waerde ende beminde suster in den Heere Jesu Christo / nae vriendelijcke groetenisse ende onse behoorlijcke recommandatie aen u-l. sal u-l. believen te ontfangen dit tegenwoordige boecxken / ende te bestellen ter plaetse daer het behoort / gelijckerwijs mijn u-l. man van Utrecht geschreven heeft / dat ick het u-l. soude oversenden / ende sulcx met den eersten.

Vertroostinge over haer mans afwesen in 't leger.

eersten. En hebbe daerom niet gewilt zijn in gebreke; te meer / dewijle daer aen gelegen is dat het metten eersten bestelt worde aen den genen dien het toebehoort / namelick Reynier Donteklock / Predicant ten Briele. Vorders heeft my u-l. man geschreven / dat hy met sijn Excellentie reyst / om hem by te zijn in den leger / 't welcke voorgenomen is te slaen ter eerster gelegentheyt: waer over ick my uwenthalven / oock om mijnent wille / niet weynigh en bekommere: doch dewijle het den Heere Christo belieft uwes mans dienste te gebruycken / in soodanige gelegentheyt ende plaetsen / wie zijn wy die ons daer over souden willen te onvreden houden? 't Is waer / hy is aen u-l. verplicht op 't hooghste / ende sijne tegenwoordigheyt is u niet alleen seer aengenaem / maer uytermaten nuttigh / ja oock noodigh: maer hy is meer aen Christo verbonden (als sijnen Heere ende Salighmaecker /) ende die selfde sal u door sijnen Geest by-zijn / ende genadelick in sijne wegen geleyden / alsoo dat ghy de lichamelicke tegenwoordigheyt uwes geliefden mans te beter sult komen oversetten ende ontbeeren; wanneer ghy maer alleen u in desen den wille des Heeren in lijdtsaemheydt onderwerpt; gedenckende dat de Heere in plaetse van dese droeffenisse / u wederom segeninghe sal verleenen ende vreughde laten genieten / ja selfs den heerlicken loon sijns moeyelicken ende ghevaerlicken arbeyts / u mede uyt genaden toe-rekenen / ende desselfden deelachtig maken: want soo iemant eenen Propheet ontfangende inden naem eenes Propheten den loon des Propheets ontfangen sal / sal die oock niet / welcke haren weerden lieven man / een Propheet zijnde in de Kercke

Go-

Godes / een tijdt lang met gedult van sich laet
eysen om het ampt eenes Propheten tot meer-
der stichtinge te bedienen / insgelijcks eens Pro-
pheten belooninge genieten? Daerom sal u-l.
wel toesien / dat ghy u deses heerlijcken loons
deur te groote droefheyt niet en berooft. Ghy
sult mogen seggen / waerom uwe man meer als
andere hier toe wordt gebruyckt? Ick en wil
hier op niet antwoorden / 'tgene my van pluym-
strijckerije soude mogen verdacht maken; al-
leen sal u-l. gedencken / dat een heere vele dienst-
knechten hebbende / ende eens yders naturere /
manieren / ende bequaemheydt ten vollen ken-
nende / weet waer toe hy eenen yder van dien sal
ghebruycken / ende macht heeft om hier inne te
doen nae sijn believen: stelt dan uwe wille in de
sijne / ende seght: Heere uwe wille ghesciede /
siet hier uwe dienstmaeght / doet met haer nae
u welbehagen; alleen geeft wederom gratie dat
ik moge in alle tentatien en benautheyt staende
blijven / en deur uwes Geests kracht overwin-
nen. Maer uwe man soude in u afwesen mo-
ghen iets menschelijcks lijden / ende van deser
wereld scheyden / het welck swaer soude zijn om
te verdraghen / ofte immermeer te vergheten.
Sulcx sult ghy deur uwe geduerige gebeden tot
Godt arbeyden na den wille Godes te verhin-
deren / ende hem een langer leven te verwerven /
op dat hy u langer moge by-blijven / waer me-
de de Heere uyt ghenade u kan beloonen / ende
den tijdt sijnes afwesens van u recompenseren.
Ick en sal oock niet naelaten den Heere voor
hem te bidden / dat hy hem wille sparen / ende
met gesontheyt wederom by u brengen. Daer
zijn vele vrome herten ende geloovige zielen / soo
in 's Gravenhage als elders / die sijnes dienstes

ende vruchtbaren arbeyts / met versterckinghe ende verquickinghe harer ghemoederen / dickwils hebben ghenoten ; dese en sullen haren schuldighen plicht teghens hem niet vergeten / ende Godt sal het vuerige gebedt soo veler niet versmaden en verachten. Gedenckt hoe dickwils ghy hem gesien hebt in sware gevaerlijcke sieckten ter doot toe leggende / ende hoe genadelick hem de Heere heeft ghespaert / sonder twijfel om dat hem de Heere als een instrument sijner ghenade nevens vele heeft willen gebruycken ; ende 't is noch de tijt dat vele sijns diensts behoeven ende hooghelijck van noode hebben ; 't welck ick weet dat u-l. niet onbekent en is. Vertrout dan / dat de Heere voor hem sorge sal dragen om veler wille ; ende en neemt niet qualijck / dat de Heere vele eyscht van den ghenen dien hy veel ghegheven heeft : bedenckt eens of ghy u daerinne niet somtijdts en verblijdt met een oprechte goddelijcke vreughde : ick meene jae / ende het behoort soo. En wilt dese uwe blijtschap niet besmetten met een begeerte strijdigh tegens den wille des genes die u oorsaecke deser vreughde heeft gegeven. Ja soo ick dorste vrymoedelijck tot u spreken (ghelijck ick vertrouwe op onse ongeveynsde vriendtschap dat ick vermach) ick soude segghen dat een van tween noodigh is / ofte dat uwe man niet en zy soodanigh als hy is deur de gave Christi / ofte dat ghy sijne absentie met lijdtsaemheydt moet verdraghen. Ick schrijve uwe godtsaligheydt toe / dat ghy het eerste niet en begeert / jae dat ghy Godt den Heere daghelijcks bidt / dat hem de Heere hoe langhs hoe meer met sijne gaven wille vercieren en verrijcken : Neemt dan het andere aen met een gheruſt ghemoet / ende de

Heere

Heere sal ghenaemheydt ende een welbehagen aen u hebben. Siet / beminde suster / mijn herte is geopent teghens u / ende soude voorts den loop van de penne volghen; dan ick achte niet noodigh iets meer hier by te voegen / dewijle ick wete dat ghy selfs zijt vol kennisses ende wetenschaps / alsoo dat ghy niet alleen u selven / maer oock andere kondt vertroosten met den troost dien Godt de Heere in den sijnen werckt / deur sijnen Gheest des troostes. Sal daeromme desen eyndigen / u-l. den Geest des troostes toewenschende / ende de Heere biddende dat hem believe het leger sijns volcks te bewaren / uwen man met gesontheydt wederom t'huys te brengen / ende onse vaderlandt overwinninge te verleenen. Amen. Desen 18. Junij 1601. Uyt Amsterdam. Mijn huysvrouwe doet u-l. seer hartelijck groeten.

U-l. dienstschuldige broeder in den Heere,

JACOBUS ARMINIUS.

JACOBUS TAURINUS AEN De Edele Mogende Heeren Staten 's Landts van Uytrecht.

Edele/hooghwijse/geleerde/voorsienige/vermogende Heeren:

ICk en twijffel niet / of daer sullen vreemde gheruchten van mijn absentie hier en daer werden Redenen waerom hy uyt

het landt geweken is, met versoeck van sauve guarde, en presentatie om sich te verantwoorden.

werden uytghestroyt: om de welcke / soo ver moghelijck is / te breken ende wech te nemen, hebb' ick my soo tot mijne defensie en stichting der Kercke / als van wegen 't respect dat ick uw' Ed: Mog: schuldich ben / genoodtsaeckt gevonden desen aen uwe Ed: Mog: te schrijven / ende door de selve met alle reverentie op rechtelijck te kennen te gheven / dat ick niet en ben vertrocken ter oorsake van eenighe quade feyten rakende de Kercke ofte Politie; alsoo ick my (sonder roem ghesprooken) daer inne soo hebb' gequeten / dat ick my dies aengaende wel soude derven beroepen op uwer Ed: Mog: eygen oordeel: als dewelcke mijnen handel ende wandel nu by de dertien jaren langh genoechsaem hebben gesien ende vernomen. Maer alsoo ick / om sekere affairen uytgetrocken zijnde / van goeder handt bericht ben / dat eenige Engelsche soldaten de waghen / daer mede ick te Bommel gekomen was / in 't wederkeeren hebben vervolght in meyninge my te attrapperen / ende uyt last der Hoog-Mog: Heeren Staten Generael (soo zy lieten verluyden) in apprehensie te nemen / seggende daer by / dat alle de Engelsche ende Schotsche guarnisoenen gelijcken last hadden ontfangen / belettende ende molesterende de voornoemde soldaten oock in hare reyse de genen die my hadden verghefelschapt / ja dreygende die te apprehenderen; sulcx dat ick in dese gelegentheyt mijns lijffs niet seecker en soude zijn / maer genoegsaem tot een proije van het krijchs-volck ten besten ghegheven / van de welcke my niet lange voor mijn vertreck binnen Utrecht / op vollen strate / mede eenige affronte was bejegent: dat ick insgelijx een groot onweder hadde sien ontstaen / 't welck vast al-

reede

eede eenige van de kloeckste ende getrouwste Patriotten onses Vaderlandts / gelijck eenen lixem hadde getroffen: behalven dat ick mede ot verscheyden reysen / ende uyt verscheyden quartieren was geadverteert / hoe dat sommige tegens my mede iet sochten te attenteren: soo en hebb' ick ten lesten alle goede waerschouwingen van goede vrunden niet langer willen n de windt slaen: siende insonderheydt dat men (soo my geseyt wiert) niet alleen kerckelijcke maer oock Politijcke persoonen (die soo veel van 't landt ghemeriteert hebben) buyten alle ghewoonlijcke ordre / daer sy in publica legatione waeren / hadde geapprehendeert ende in verseckeringhe ghestelt / niet tegenstaende nochtans eene van de voornoemde Heeren noch onlangs te vooren by d' Ed: Mog: Heeren Staten van Hollandt in hare protectie was genomen / ende alle sijne actien ende proceduren gelaudeert waren ende geapprobeert; in dier voegen dat hare Ed: Mog: 't gene tegens sijner E: persoon / ter cause van dien / gedaen soude worden / niet anders en souden (oock niet en konden) nemen / dan of 't tegen hare Ed: Mog: ende de souvereynitëyt van den lande selver ware geschiedt. Alle welcke proceduren ongelijk heftiger zijnde als de geen die in 't jaer 1610. teghen die aengevanghen wierden / die binnen Utrecht soldaten aengenomen hadden / niet om populaire tumulten in de steden te stillen ende voor te komen / of de goede burgers voor plonderingh ende andere ongheregheltheyden te beschermen: maer om haer directelijck tegen de Generaliteyt te opposeren / oock soo verre datse het legher voor de stadt lieten komen / neffens andere insichten meer / die ick hier voorby gae;

Publijcke besendinge.

of my geen rechtvaerdighe oorsaeck en hebben gegeven om voor een tijdt langh dit tempeest te ontgaen / wil ick uwe Ed: Mog: ende alle verstandighe laten oordeelen. Dienvolghende ick my voor eerst in seeckere plaetse van Hollandt hebb' getransporteert / om van na-by te hooren wat cours dese saken souden nemen / ende alsdan met meerder fundament op mijn stuck naerder te resolveren / hoopende dat de goede Godt / die een rechtveerdigh Rechter is / sich eenmael sijner kercke ende onses vaderlandts sal erbarmen / ende tot voorstandt der onschuldigen eyndelijck opwaken / om sijne waerheyt / ende onse gherechtigheydt yder-een klaerlijck voor ooghen te stellen. Ick en kenne my in 't minste niet schuldigh (dat weet de Heere) in iet dat den staet van 't landt toucheert; ben oock daerom niet ghewecken; absentere alleenlick om dieswil dat ick voor desen / ten dienste van Godts kercke ende mijn lieve vaderlandt / eenige schriften hebb' in druck ghegeven / die by sommighen soo qualijck zijn ghenomen en ghedupdt / dat men my dickwils seer swaerlijck / als of ick een groot crimen hadde ghecommitteert / daer over heeft ghedreyght / ende noch is dreyghende: alhoewel ick nochtans hope voor alle onpartijdighe rechters te sullen bewijsen / dat ick in de gemelde schriften doorgaens hebbe ghetracht te mainteneren de publijcque authoriteyt mijner wettelijcke Overheydt / de vryheydt der conscientie / en der landen gherechtigheydt: daer in ick meyne ghedaen te hebben het ampt van een ghetrouw liefhebber des vaderlandts / het welcke meer gheloont dan ghestraft behoort te worden; als in allen ghevalle niet hebbende my misgrepen teghens eenigh plac-

placcaet dat opt in observantie is gheweest: daer ter contrarie van d'andere zijde vele schriften zijn uytghekomen / tenderende directelijck tot vilipendie der publijcke authoriteyt / invoeringe van een onlijdelijcke conscientie-dwang / ende berooving onser duur-gekofte vryheydt / (voor dewelcke mijne / ende der mijner vooroudcrs mede geen kleyne diensten en hebben gedaen) sonder dat men de autheurs daer van opt ghesocht heeft eenige moeyte aen te doen. Op dat nu dit mijn segghen te klaerder mach blijcken / ende mijn oprechtigheyt te beter aen den dagh komen / hebb' ick goet ghevonden u Ed: Mog: te openen / hoe dat ick te vreden ende overbodigh ben my selven te presenteren ende judicio te sisteren / by aldien uwe Ed: Mog: ten regarde van de ghetrouwigheydt die ick t'allen tijden mijn Heeren hebb' betoont / soo veel ghelieven te effectueren / dat ick van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generael / ende sijn Pr. Excellentie / mach verwerven brieven van sauve-guarde in debita forma, daer mede ick ten vollen mach zijn verseckert / dat niemandt van wat qualiteyt of conditie hy zy / my / ter oorsake van eenige schriften by my gestelt ende in druck verbaerdicht / en sal moghen molesteren ofte quellen / ende dat ick mijn sake / in 't ghene iemandt op my soude hebben te pretenderen / per procuratorem sal mogen vervolgen ende defenderen / onder verbandt van mijn persoon ende goederen / sonder dat ick vorder gehouden sal wesen eenighe cautie te stellen pro judicato, nademael my ongelegen is ex vinculis te responderen, ende dat ick niemandt anders in swarigheydt en begeere te brengen: Biddende ende versoeckende ootmoedelijck / dat uw' Ed: Mo: indien

Voor 't gerechte.

Vry geley in behoorlijcke forme,

Door een Procureur.

Voor 't gewesene. Uyt de gevangenisse.

indien het doenlijck is / soo ick de selve eenighen aenghenamen dienst hebbe ghedaen / in faveur van de Kercke Christi / op dat die t'onrecht niet gelastert en werde / my dese gunst ghelieven te doen / dat my soodanigen verseeckeringh / in voeghen voorseydt / mach ghewoorden / ten eynde de waerheydt niet en werde onderdruckt / ende ick tot mijne onschuldt uyt mijnen dienst verlaten ende verstooten. 't Welck by soo verre my wedervaert / sal ick Godt bidden my te willen nemen in sijn H. protectie: met vertrouwen dat sijn Goddelijcke Majesteyt (dien geen middelen en ontbreecken) niet en sal naer-laten mijne innocentie door den eenen wech of den anderen / t'sijner tijdt / voor al de werelt aen den dagh te brenghen. Voor al wil ick uwe Ed: Mog: gantsch dienstelijck gebeden hebben / mijne bedroefde swanghere huysvrouw ende onnoosele kinderen / te willen nemen in uwer Ed: Mog: protectie / ende in goede recommandatie te houden: uw' Ed: Mog: door desen uyt gront mijnes herten bedanckende voor alle voorgaende eere ende weldaden / die ick van uwer Ed: Mog: ende E: Magistraet der stadt Utrecht hebb' genoten ende ontfangen. Hier mede eyndigende wil ick uwe Ed: Mog:

Edele / hoogh-wijse / geleerde / voorsienige / vermogende Heeren / den Almachtigen bevelen; dien ick bidde uwer Ed: Mog: regieringe tot welstant der Republijcke en de Kercke / mitsgaders tot weringhe van alle onheyl / ghenadelijck in voorspoet te willen zegenen: die my oock in desen mijnen staet met ghedult versterke / om den wegh te wandelen daer langs de Heere my sal gelieven te leyden. In haest den 24. Augusti 1618. ouden stijl.

Uwer Ed: Mog: onderdanige en ootmoedige dienaer,

J. TAURINUS.

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
JOANNES TAURINUS.

Eersame lieve broeder:

ICk hebbe desen voormiddagh een brief gheschreven / en aen u-l. ghesonden: houdende aen u-l. broeders huysvrouwe / daer by sy wert herwaerts ontboden / en vorders wat in den selven te lesen was. Dien ick schreef; om dat hy te swack was / en alleen eenige propoosten daer onder schreef met sijn eyghen handt. Desen brief / gesonden aen mijn huysvrouw / hope ick u-l. wel ter handt ghekomen te zijn. Tot dien tijdt toe is uw' broeder my getrouw gheweest: Maer sedert heeft hy eenen anderen cours genomen / is van my ghescheyden / en heeft my alhier in groote droefheyt alleen gelaten. Ick hadd' het hem niet toe betrouwt / dat hy sulcx soude hebben gedaen. Maer hy seyde my / toen hy van my gingh / dat het hem alſo belast was / dat hy dat moest doen / so dat daer gheen remedie teghen en was. Ick hadde hem so gaerne ghehouden; en bad' met tranen. Maer ten mocht niet zijn; hy moest reysen / en wilde reysen: doch bedanckte my voor zijn reysen van alles goets; en belaste my / zijn huysvrouw / ende oude moeder / en u-l. met sijne swaghers en vrienden seer te groeten; en dan noch vorders dat ick nu niet schrijven en kan. Ick was verwondert / dat een so swacken mensch schielijck so grooten sterckheyt kreegh / dat hy reysen konde / met sulcken kloeckmoedigheyt / en dat soo

Vertroosting over 't afstervē van sijn broeder Jacobus Taurinus, in Brabant.

vex'

verr' een reyse. Maer 't was een goddelijcke/ die hem aenquam: na dat hy Gode zijn ziele ende lichaem hadde bevolen / met heerlijcke betuygingen van 't vertrouwen / dat hy hadd' op God / en Jesum Christum sijnen Heer en Salighmaker/ tot vergevinge sijner sonden. Oock dede hy heerlijcke verklaringen van d' oprechtigheyt / daer in hy hadde gewandelt / ten aenhooren van verscheyde treffelijcke ghetuyghen; die hem alle adieu seyden. Ick vraeghde hem/ waer hy heen wilde/ so alleen/ sonder my te willen mede hebben; daer hy nochtans sag' dat ick hem so gaerne gheselschap ghehouden hadde? 't Scheen hy met een vyrigen wagen opgetoghen wiert: als ick riep / och mijn broeder den wagen Elias komt! maer hy voer henen/ met so vrolijcken blijden aengesicht / so lieflijcken/ dat het allen een vreught was / om aen te sien. Hoewel ick het niet en konde zien / dan met overvloedige tranen: so dat het herte my dacht te barsten/ overstolpt met over-groote droefheyt tot stervens toe / vallende in onmacht. Hy voer evenwel heenen na den Hemel toe: so dat ick weder tot my selven quam / en sagh dat hy my het koffer hadde gelaten / daer zijn vroome/ godtsalige/ wackere / vlijtige / nu salighe geest in hadde gewoont; om dat na de wijse der Christenen te doen bewaren / tot dat den aerts-Engel de basuyne soude komen blasen / tot opweckinge der slapenden. Dan soud' hy weder komen / ende zijn koffer weder nemen / veel heerlijcker / als vooren / tot een eeuwighe besit van sijn hooghste goet/ na ziel en lijf. Wat dunckt u van dese tijdinge/lieve broeder? Ick weet dat'et u een van de droevighste tijdingen is / die u souden mogen toe komen. Maer ick bidd' u/ overdenckt/

denckt / of ghy niet veel eer oorsaeck en hebt / u te verblijden van so eene onverwachte uytkomste uwes lieven salighen broeders uyt so veele swarigheden. Hier moet ghy nu u selven een man / ja een Christen man / een sterck man toonen na den geest; niet alleen uw' eyghen gemoet met genade te versterckten / maer oock uw' oude moeder / daer hy sonderlinge mede was bekommert / ende bysonder zijn lieve huysvrouw; over den welcken u-l. zich moet vertoonen als vader ende vooght / met alle troost ende hulp in Gode / immers na uw' vermogen. Vraegt u-l. wanneer hy van my scheyde? Desen midder-nacht. Den middagh te voren hadd' hy een Medicijn by hem / ende wy schepten goede hope / dat hy noch soude hebben gebleven: Maer teghens den avondt nam hy de reyse so vast voor / dat hy niet en ruste / hy en was uyt dit dal der tranen in dat hemelsche Jerusalem / by die salighe zielen; latende my / alsoo geseyt is / sijn koffer / soo soet en lieffelijck aen te sien / dat ghy sout seggen / dat hy noch daer by waer; so soet en lieffelijck scheyde hy daer van / dat het een wonder was / om te sien. Maer een hope heeft hy my gelaten; dat ick hem haest volghen sal. Dat is oock mijn hooghste wenschen. Want ick hebbe nu hier geen vaderlant meer / 't is boven in den Hemel; van waer wy Christum verwachten. Klapt nu in uw' handen te samen / ghy vyandige menschen / die hem sijn leven hebt suur ghemaeckt! Verheught u. want hy / die u een doorn in den voet was / is nu uyt uwen wegh! Ghy en behoeft gheen moeyten meer te doen / om hem in Engelandt te senden / noch duysent gulden daerom te geven. Hy isser al: en dat van selve; om sijn sake

voor

voor den hooghsten rechter te verdedigen. Och! hoe gaerne gingh hy daer! En hoe blijde was hy / om in die Synode te moghen verschijnen/ daer sijn partijen gheen rechter en souden wesen; maer daer hy een onpartijdighen rechter hebben soude! Ende hy versekerde zich t'eenemael / daer sijne zake te verdedigen / dat zijne partijen noch 't sidderen en beven souden; so zy haer niet en bekeerden; daer hy Godt om badt. Siet broeder / dese tijdinghe moet ick u schrijven : met wat een hert ende gemoet / geve ick u te bedencken. Hadden mijn tranen bequaem geweest om leesbare letteren te maken/ in plaets van inckt/ ick soude desen brief daer mede hebben geschreven; want ick die genoegh hebbe ghestort. Ende nu ben ick bekommert/ wat ick met het koffer doen sal. Denckt vry/ dat ick niet weynig daer in bekommert en ben. Hope het nochtans alsoo te maken / dat het van niemandt/ van Paep / of Jesuit / daer hy noyt ghemeenschap mede en hadde / en sal besmeert werden. En evenwel ghy ondanckbare Vaderlant / ghy en sult zijn gebeenten niet hebben. Ick en mach niet meer : en 't is ghenoegh voor eene reyse. Overdenckt nu / hoe ghy sijn huysvrouwe dese tijdinge sult mede deylen. Dat sal ick tot uwe discretie laten / om dat discretelijck te doen; lettende op hare dracht en andere gelegentheden. Sijne Collegæ t' Utrecht moeten daer toe gheemploieert zijn; aen den welcken u-l. sal believen dit te schrijven. Godt wil de vroome deughtsame weduwe vertroosten/ ende die weeskens bystaen! Och wat swaerder besoeckinge over uw' volck / broeder; en over my ouden man! Maer ick moet het bekennen / 't is waer / 't is de wegh na den hemel. Gelooft

zijt

zijt ghy ô Godt/ die ons waerdigh maeckt/ om uwes naems wille te lijden! Maer dit hebt ghy gewilt/ Heer/ dat ick een ghetuyge soude wesen van desen sal: mans af-scheydt. Nu mooght ghy seggen/ vyandige menschen/ dat een man sijn trouwe handt quijt is; maer hy is de rechterhandt des Heeren niet quijt: die sal hem ondersutten/ dat hy niet tot schandt en werde. Gheschreven in een huys ten platten lande/ in de selfde kamer/ daer uw' salighe broeder van my scheyde nu ontrent vier uren gheleden; en daer hy my 't koffer liet/ 't welck ick sit en beware/ altemet mijn aengesicht met traenen besprengende/ en seggende: Ick sterve den doot der Rechtveerdigen.

Inder nacht ontrent vier uren/ den 23. Sept. 1618.

Uw' bekende vrient, broeder en dienaer,

JOANNES UYTENBOGAERT.

JOANNES UYTENBOGAERT AEN N. N.

Genade ende Vrede.

Waerde beminde suster in den Heere.

HOewel u-l. nu eenighen tijdt uyt mijnen oogen is gheweest/ soo is u-l. evenwel selden uyt mijne gedachten; niet alleen overmits de langhe kennisse ende Christelijcken ommeganck/ maer insonderheydt om uwe godtvreesentheyt/ oock trouwhertigheyt ende liefde aen my

Beklagh over sijn droevige balling-schap, en vermaninge tot

Standvastigheydt in de leere der waerheyt.

my ende mijne huysvrouwe bewesen in dit swa-re kruys / ende in de welcke u-l. noch continueert / soo mijne huysvrouwe my betuyght met haer schrijven. Ick danck u daer van / ende Godt sal uwen loon wesen. Hoedanich mijnen staet teghenwoordigh zy / heeft u-l. / achte ick / soo nu soo dan uyt mijn huysvrouwe verstaen / nae 't gheen ick haer daer van / van tijde te tijde hebbe gheschreven. Voorwaer droevigh na den vleesche / hoewel niet sonder vertroostinghe des geestes. My en heeft (Godt lof) tot noch toe gheen nootdruft ontbroocken / oock gheene vrientschap / die ick groot hebbe gevonden / oock by onbekende / die noyt dienst of vriendtschap van my en hadden ghenoten. Ick hebbe tot noch toe vol-op ghehadt / ende / wanneer iemandt mijne gelegentheyt hadde gesien / ende daer van hadde geoordeelt na 't uyterlijcke onthael / soude hebben geseyt dat in dien deele mijne gelegentheyt verbetert / niet verargert was: Soo groot is de vriendtschap my in dese quartieren aenghedaen; niet by de partijen / van de welcke men my heeft nageseydt dat ick voor desen groote correspondentie hebbe ghehouden / ('t is onwaerachtigh / ick en heb oock niemant van dien slach ghesocht / noch ghesproken / ben ook van niemant van hun aengesproken) maer van luyden die de knien den Baal noyt en hebben gheboghen. Hier over moet ick God dancken / die de eerste beginselen mijner ballingschap daer mede heeft willen versachten / ende my in dien deele wat verquicken / op dat de swarigheyden van 't selve my niet t' seffens overvallen / maer ick dat sware kruys allencxkens gewennen soude / ende also niet beswijken wanneer het op 't swaerste wil aenkomen. Midde-

ler-

er tijdt en kan ick niet uytspreken de droefhe-
ien my in desen korten tijdt overghekomen:
oorwaer soodanige / dat 't en ware Godt uwe
nde anderer vromen gebeden (die ick gheloove
lat daghelijcx voor my werden gheoffert) ver-
loort / ende my sonderlingh ghesterckt hadde/
ck ware daer onder beswecken. De particula-
iteyten daer van kan ick niet alle verhalen;
vaer toe soude 't dienen? Ick sie my van mij-
ie gemeynte afgeruckt / van mijn huysghesin
zescheyden / berooft van t' geselschap van mij-
ie lieve huysvrouwe / ende van uwe ende ande-
e vromen troostelicke en stichtelicke aenspra-
ke / in 't gesélschap van vremde / die soo sitten
dat sy niet dan niet omsien van Goddelijcke
saecken en mogen spreecken / dervende d' uyter-
lijcke bedieninge van Godes woort en d' onder-
wysinghe ende troost die de geloovige daer uyt
scheppē / die ons vrientschap doen met schreum
ende vreese van na de wetten des lants achter-
haelt te worden. Van huys en krijgh ick niet
eenen brief die my de tranen niet uyt en perst/
ende 't herte doorsnijt / vermits de sware tijdin-
ge daer inne vervatet / jae de swaerste bykans
die ick uyt die quartieren soude mogen hooren.
Een eenigh vertrouwde man / vrient ende broe-
der / die ick hoopte dat mijn soulaes soude wesen
in mijne eensaemheyt / als wesende een herte en-
de siel met my in affectie ende broederlijcke ghe-
negentheyt / wort my ontruckt / ende soo / dat
ick / die d' oudtste / ende billick de swackste zijn
soude om in dese geleghentheydt van hem ver-
troost ende onderstut te worden / hem troosten/ Jacobus Taurinus.
stercken / dienen / heffen / beuren / vermanen / en
met waecken ende bidden nacht ende dach by-
zijn ende bystaen moet / sijne leste godtsalige
B Christe-

Christelijcke propoosten ontfangen/sijnen gee
den Heere sien opofferen / de ooghen luycken
doen ontweyden / ende met duysent swarigh
den in vreemder luyden huysen (die selve al
onder't kruys sitten) ende door vreemde hande
ter aerden moet doen besteden / sonder deselv
begravinghe met eenige superstitien te laten b
smetten. Die alles overdenckt / kan oordeele
in wat benautheydt ick gheweest ben / ende wa
groote omsichtigheyt men hier inne heeft mo
ten gebruycken. Hier op gevolcht zijnde da
ick (die te voren hier was als onbekent) be
outdeckt ghewordeu / by die gene die daer in'
lant (ick segge mijn vaderlant) mijn ziele soe
ken / krijgh ick d' eene waerschouwinge op d
ander van my voor te sien / daer niet te blijven
op mijn verseeckerheydt te letten / om dat me
na mijn leven staet / &c. Aldus sie ick my nu by
Psal. 11. kans in Davids spoor / die op de bergen vluch
1 Sam. 16 ten moest / ende als een vogel vliegen ; ofte al
Psal. 120. een vloo van d'een op d'ander springen ; zijnd
bedwongen te woonen in de hutten Kedar / en
de onder d'onbesnedene : ofte oock Pauli / die
Act. 9. om sich te salveren / met een mande over d
mueren ghelaten wierdt. Hoewel my dit see
swaer valt / in dese mijne afgesloofde dagen / so
en is dit evenwel 't meeste niet ; maer dat me
my noch na-geeft / dat my mijne quade con
scientie heeft doen vluchten / ende dat ick n
verkeere onder die gene / met de welcke ick te vo
ren heymelijcke gemeynschap gehouden / end
welcker giften ende gaven ick lange voor dese
ghenoten hebbe / &c. dat is my 't swaertste
Neen / neen / mijne quade conscientie doet my
de justitie niet ontloopen / maer mijne goed
conscientie doet my voor de tyrannije vluchten/
die

die door den haet mijner broederen / de dollig-
heyt des dommen volckx / ende de verbolgent-
heyt der Groote / wel mocht op de been gehol-
pen worden om my te onderdrucken / ende de
goede Christelijcke saecke / die ick voorsta na
mijn beroep / onder 't pretext van eenigh poli-
tijck verloop buyten mijn beroep / een kladde
aen te wrijven / ende Christum / die daer toe ge-
boren ende in de werelt gekomen was, om der Joh. 19.
waerheydt ghetuygenisse te geven, om hals te
helpen / als een die oproer aengerecht, ende ver-
boden had' den Keyser tribuyt te geven: want Luc. 23.
men sich noch ontsiet den naem te hebben / dat
men iemandt om sijne leere vervolghen soude.
Daerom laet men noch onse broeders predic-
ken; maer hoe lange? Tot het Synodus toe.
Dit is kortelijck mijne gelegentheydt / beminde
suster in den Heere / die ick u daerom opene /
dat ghy my helpen soudt met uwe ghebeden.
Want hoewel my Godt noch gesontheyt ver-
leent / ende sonderlinge sterckt / soo hebbe ick
evenwel stercke hulpe van noode uyt den he-
mel / die ghy ende andere vrome my van daer
moet helpen verwerven met kracht van bid-
den: want het gebedt des rechtveerdigen ver- Jac. 5.
mach veel. Dit is 't eerste dat ick van u bege-
re / ende van alle die den name des Heeren aen-
roepen met reynen herten / ende Godt vreesen:
want Godt en verhoort de sondaers niet. Het Joh. 9.
ander daerom ick bidde is / dat ghy stantva-
stigh blijft in de leere der godtsaligheydt / die
ick u hebbe voor-gedragen / na de mate der ga-
ven my verleent / ende dat ghy malkander in 't
goede versterckt. Ghy weet mijn suchten / kar-
men ende tranen / nu jaer ende dagh gedueren-
de: ghy weet wat de geest my betuyght heeft /

ende wat ick u voorseydt hebbe. Nu siet ghy d
verbullinghe. Nu moet men niet beswijcken
Luc. 7. maer toonen dat men 't riet niet gelijck is / da
met alle winden waeyt. Ghy weet d' oprech
tigheydt mijns gemoets soo het iemandt weet
naest mijn aller-familiaertste. Ick behoeve
daer van niet veel tot mijn onschult te seggen
't Derde dat ick begeer is / dat ghy voortgae
in de liefde tot my ende mijne huysvrouwe
De Heer versterke u. Vaert wel in den Heere
Uyt Antwerpen. Den 6. Octobris 1618.

Uw' broeder en dienaer,

JOANNES UYTENBOGAERT.

JOANNES UYTENBOGAERT AEN NICOLAES van SORGEN, Advocaet voor den E. Hove van Hollandt.

Mijn Heer:

Versoeckt advijs over sijn vertreck.

De penne en kan niet uytdrucken hoe aengenaem my alle uwe voorgaende / maer insonderheyt uwen lesten is geweest / ende wat vertroostinge in mijn droefheyt / verquickinge in mijn lijden my deselve heeft toeghebracht. Ick dancke u uytten gront mijns herten / ende bidde Godt u die kostelijcke aelmisse / ghedaen aen mijne ziel / te willen vergheldén. Ick ben een mensch / die de menschelijcke swackheden gevoel als andere / onderworpen d' aenvechtin-

gen / die de bekommernissen van den omleggenden noodt deses tijdtlijcken levens / mede brengen; nessens dat de briesschende leeuw soo wel rondt-om my gaet / om my te verslinden / als andere Christ-geloovighe menschen. Dese bekommernissen druck ick altemet uyt in mijne brieven / aen mijne bysonderste ende getrouste vrienden / op dat sy my soo met bidden tot Godt / als met aendieninghe troostlicker schriftuerlicker redenen helpen strijden. Godt en stelt de leeraers niet extra sortem communem humani generis, anders soude hy Engheleu ghebruyckt hebben; maer stelt haer altemet in den selven staet daer alle andere / oock de geringste / somwijlen mede bevangen zijn; op dat sy / voelende hoe noodigh hun is anderer troost / te beter leeren kennen de waerdigheydt ende noodtsaeckelijckheydt van haren dienst / ende in den selven daer naer te neerstiger opwaecken. Ende in der waerheyt is mijn lijden swaer / in veel respecten. Ick en weet niet of andere haer dat soo konnen inbeelden; maer stelde ick my om 't selve te minuteren / ick meyn u-l. souden 't levendigh voelen. U E. voelt het oock / want waer uyt anders dat groot medelijden met my? Maer noch dunckt my dat 'et meer is: doch die de schoe aen den voet heeft / voelt aller best waer se hem wringht: dat een ander in allen deelen die selve perssing hebben soude / is onmogheliick. Ick stae evenwel door de genade Godts / ende worde sijn hulpe gewaer merckelijck. Allermeest perst my dit / dat ick vreese niet wel ghedaen te hebben / dat ick de banden / die ick vastelijck houde dat my bereyt waren / mogelijck de doot / ontloopen ben / ende dencke of het niet Christelijcker / eerlijcker / ende stichtelijcker

Buyten het gemeene lot der mensch.

lijcker ware geweest / de goede saecke ter eeren, my daer te offeren; so soude ick levendiger ende krachtiger hebben gheleert met mijn exempel, dewijle ick dat nu niet en kan met de levendige stemme / gelijck u E. my vermaent te doen. Ick achte mijn huysvrouw u E. gecommuniceert heeft het advis van Bernardus / haer by my overgheschreven; ick ken des mans oprechtigheydt / ende weet het uyt een goet herte komt / ende raeckt my meer als alle dat ter contrarie geraden wordt. Vreesende nochtans Godt te tenteren / ende vermetelijck te doen / houde ick my hier / maer met hondert mael op eenen dagh te dencken / of ick niet beter soude doen daer te gaen / my opentlijck vertoonen / ende te toonen dat ick uyt geene quade conscientie geweken ben / maer bereyt ben te lijden om een goede saecke. Waer ick dese tentatie quijt / die my met soodanighe advisen t'elckemael vernieuwt wordt / ick soude veel gheruster zijn. My dunckt dat ick mijnen goeden naem / die ick altijdt soo sorghvuldelijck heb ghesocht te conserveren / niet genoegh in waerden hebbe gehouden / ende den vyanden met mijn weghgaen / al te groote stof hebbe ghegeven / om my ende de goede saecke / nu ende ten eeuwigen tijden / te blameren / over dit wegh-gaen / ende dat ick de doodt liever hadde behooren te kiesen / dan soo te vluchten om die te ontgaen. 't Is waer / met goede conscientie mocht ick eenighsins vluchten / maer met goede conscientie mocht ick oock wel blijven; het stont in mijne vrijheyt: al hadde ick een huys vol kinderen gehadt / ick hadde se behooren den Heere te bevelen / ende evenwel de banden te verwachten. Hoe-veel te meer nu / nu ick alleen ben?

De

De goede conscientie moet my nu troosten / als eene onwederleggelijcke ghetuyghe mijner onschult : maer als sy my vraeght / waerom loopt ghy dan ? wat sal ick haer antwoorden ? Met het vluchten van d'eene plaets / doet men alte-met voordeel op d'andere / waer van u E. exempelen allegeert : 't is waer : maer ick doe hier gantsch geen vrucht / sie oock daer toe geen apparentie. Jae selve en heb ick niet dat u E. meynt / ruymte / vryheydt / vergeselschappinge van goede vrienden. Ick sit als ghevangen besloten in een kamer / den geheelen dach / niet dervende uyt gaen by daegh / om niet gesien te worden : selve moet ick my in huys mijden voor den gaenden ende komenden man. Ten platten lande was ick in de ruymte / maer daer kan ick my langher niet houden / want men tracht my na / neffens dat 't et de winter oock niet en lijdet. De luyden daer ick by was / zijn selve vertogen in de stadt. Gheen ghesellschap dan die van den huyse / goede vriendelijcke luyden / maer seer scrupuleus en schreumachtigh. 't Is in effect eene gevangenisse / hoewel niet so swaer. Daer-en-tusschen heb ick mijne kercke verlaten / verplicht zijnde om die te stichten met de stem soo langh ick konde / anders / met mijn exempel in de banden : ick had behooren nu by mijne broeders te wesen / die mijn absentie nu beklaghen / om mijn presentie roepen / om hare saecken teghen dese synodale rasernijen wat te helpen bestieren / en met raedt en daedt te assisteren. Het gaen van daer / werdt genomen voor een argument van schult / niet over de saeck van de religie / want men daer over niemant / immers met banden / en beswaert / maer over iet anders dat crimineel en strafbaer is. Mijn komen en blij-

ven hier / wordt ghehouden voor een verificatie van de gedroomde correspondentie / &c. of van affectie tot dese partije. Middelertijdt legghen mijn broeders daer / en hobben en tobben tegen 't Synodus / ende ick / die haer behoor te helpen / sit hier. Alle d' andere blijven / ende ick vluchte alleen / daer ick moghelijck alleen hadde behooren te blijven als alle d' andere vluchteden. Ick sit hier onder de Mesoriten in duysent swarigheden hoe ick 't maken sal so ick kranck wierde / want dan soude ick my moeten openbaren (of de luyden daer ick ben souden in ghevaer komen) ende consent versoecken hier te moghen blijven en sterven; 't welck eerst een groote roep / daer na meer inconvenienten mede brengen sal. Om dit inconvenient / dat groot is / t' ontgaen / dacht ick verder te gaen: dan weet niet waer. De verre reyse / noch d'onkosten / soude ick my noch niet ontsien (hoewel se drucken) wist men waer? Men waerschouwt my voor Hamborgh / Wesel / Vranckrijck / Engelandt / Keulen / &c. waer dan henen? Noopende Hamborgh / ick kan u E. niet ghenoegh dancken voor de aenwijsinge / addres / ende vordere presentatie / bysonder die van u E. broeder / die ick acceptere / ende daer op ick u E. sommeeren soude / by soo verre ick gheresolveert ware dien cours te nemen: maer veel schrijven my / dat ick my doch wachten soude daer te gaen / alsoo sy houden dat men om my schrijven soude / ende dat de Heeren my souden laten volgen / vermits d' alliantie / ('t schijnt of die vernieuwt soude wesen) ende dat Hamborgh nu de Heeren Staten van doen hebben. Aldus maeck ick my selve mijn proces met groote ongerustigheyt mijns gemoets. Ende nochtans /

Godt

Godt weet het / dat ick in mijn wegh gaen niet mijn eygen genegentheyt / maer anderer raedt / ja aendrijven / hebbe ghevolght / sedert tot tweemael gheresolveert zijnde weder derwaerts te gaen op Godts ghenade / 't en ware men het my niet soo seer ontraden als met groote instantie belet hadde. Alle den troost dan die u E. my geeft (die anders in haer selven heerlijck ende treffelijck is / ende te kennen geeft dat u E. niet te vergeefs in Christi school geweest en is) soude my dienen / indien ick daer sate by de anderen / maer niet in dese mijne vluchte / om mijne conscientie te versekeren dat ick wel ghedaen hebbe. Men seydt het wel / dan ick hoor weynigh reden. De ballinghschap soude my niet verdrieten / waer ick by sententie in ballinghschap ghedreven: want soo soude alle de werelt de redenen weten / die moghelijck soodanigh souden zijn / datse my elders souden te aenghenamer maecken / soo dat ick my opentlijck soude moghen vertoonen : oock waer de nood my dan een bevel Godts aen my als aen Abraham : maer nu is 't / fugiunt nemine persequente. Denckt hoe men daer mede de tanden stoockt / ende den wijn drinckt / ende of dat oock niet kan gedupdt worden tot der anderer Heeren beswaringe / soo wel als d'ongelucKige doodt van Ledenbergh (elck in sijn graed) als of wy een wonder monopolium onder malkander hadden gehadt / daer ick nochtans niet meer van en wete dan u E. My selve nu sonder soodanige noodt in ballingschap geworpen hebbende / soo komen die andere bekommeringhen van tijdelijcke middelen &c. daer by / als accidenten / daer tegen uwe E. vertroostingen in desen casu niet en dienen. Hier op most men 't

Sy vluchten daer haer niemant vervolgt.

nemen/of ick wel heb gedaen te vluchten / ja of ick hadde behooren te vluchten. Ende om d'affirmative te bewijsen / most men gheen argument ghebruycken van 't perijckel daer ick in was / blyvende ; want dat is petitio principii : De questie is/of ick positis periculis, & quidem certissimis, deselve met de vlucht behoorde te ontgaen / wanneer ick my onschuldigh kende : want schuldigh zijnde (des neen) soude ick de vlucht wel konnen billijcken ; maer dan most ick oock mijn schuldt bekennen / Godt de eere geven/ende pardon versoecken; dat ick nu oock niet doen en kan. Ick wenschte om vele dit stuck met u E./ V. Episcopio / ende N. Grevinckhovio eens te moghen coram debatteren/ ende de reden hooren ; ende och of dat ghesch iet ware voor het wegh gaen ! 't welck ick my beklage te precipitant geweest te zijn. Ick en beschuldigh de vrienden niet die het my gheraden hebben / sy hebben wel ghedaen ; maer my selve dat ick 't gevolght hebbe. Ick hadde behooren andere vastigheyt ende couragie te toonen. Hier nijpt het my / mijn goede heer ende vriend/ ende soo / dat ick (ick wil het u wel rondt uyt segghen) van dagh te dagh meer ende meer inclinere van wederom daer te komen / niet om te latiteren / gheensins : maer om my heymelijck in den Hage te begeven in mijn huys (om onderwegen niet gevat te worden/ne videar invitus pertractus ad vincula) om dan uyt mijn huys onverwacht my op de straet ende in de kercke te begheven / ende alsoo te verwachten met een manlijcke resolutie / wat my gebeuren sal. Ende om u E. mijn meeninge noch naeder te ontdecken/ ick gae my resolveren om dat te doen metten eersten / sonder vorder vragen/

Al 't selfde. Ghestelt zijnde dat ick gevaer/ ja seker gevaer liep.

Mondelingh.

Op dat ick niet en schijne onwilligh getrocken te werden tot de gevangenisse.

't en zy u E. met de voornoemde persoonen de saeck met malkanderen wel overleydt hebbende/ my daer van met goede redenen/ die my uyt Godts woort gerust stellen konnen/ diverteren/ daer op ick u om Christi wille bidde de moeyte te nemen/ om eens met die luyden te spreken/ en my metten eersten antwoordt te laten toekomen: ick geve u E. daer toe volle acht dagen na de receptie van desen: neemt Taurinum daer by. Maer seght mijn huysvrouw niet daer van voor dat ghy ghe resolveert en zijt/ scio enim quid possint preces muliebres. Mijn hert brandt my in mijn lijf/ om my daer te offeren voor de waerheyt en de vryheyt des vaderlants; want wat wil ick leven als die beyde sterven? En hoe kan ick/ die ouderdomshalven niet veel langher te leven heb/ 't werck met een eerlicker eynde kroonen? Sal ick mijn gemack soecken in de vryheyt/ daer die vrome Heeren/ mijne soo goede vrienden/ sitten in banden? Sal ick hier sitten obbrutesceeren ende suffen/ ende mijn tijdt verslijten met brieven te ontfanghen ende te schrijven/ ende geagiteert te worden met duysent verscheyden advijsen/ den klanck latende/ dat ick by de vyanden ben/ ende daer mede correspondere/ &c. terwijlen mijne broeders daer gesleuret ende gesleypt worden voor de Synode/ om de saecke Christi/ daerom ick mede in alle dese swarigheyt ben geraeckt? Nu ick hier ben/ geloove ick dat sommighe broeders my advijseeren te blijven/ en dat ick wel doe gegaen te zijn/ om my niet te bedroeven met ander advijs; maer als sy souden spreken na waerheyt soo het in haer herte is/ twijffel ick sy anders spreken souden. Nolo ut mihi adblandiantur, ne parcatis mihi: si salva conscientia & existimatione mei mini-

Want ick weet wel wat de gebeden der vrouwen vermogen.

Ick en wil niet dat sy

miniſterij & cauſæ ſanctiſſimæ ſecus fieri nequeat, paratus ſum & ſanguinem profundere pro hac cauſa, eodem in loco qui tuis ædibus è regione eſt, & in quo ipſe ſæpiſſime preces ardentiſſimas fudi pro ſalute miſerorum pro maleficiis luentium. Fiat, fiat ille locus ſacer Deo Opt: Max: & Jeſu Chriſto filio unigenito, me illum conſecrante in altare etiam martyribus deſtinatum, ut ibi ſua morte veritatem obſignent, & fidelitatis atque conſtantiæ præmium, vitæ æternæ coronam, adipiſcantur. Ick ſie 't wil daer noch toe komen/ anders en ſal den haet des booſen volcks teghen my niet werden geſtilt/ noch den yver der vromen recht opgeweckt/ noch de wraeck Godts wacker gemaeckt tegen d' ongerechtigheyt. Dan op een dinck moeten u E. letten/ dat ick preſupponere mijn onſchuldt/ beyde in 't ſtuck van de religie ende de politie/ ten aenſien van 't geen men my aengaende 't leſt/ ſoude willen te laſt legghen. Twee dingen ſtaen daer aen te mercken/* factum & facti juſtitia. 't Factum is u E. ende d' andere bekent/ ick weet niet meer als ghyluyden en doet: is'er dan eenigh factum dat te laſt ghelepdt/ ende niet ontkendt ſoude konnen werden/ ſoo moet men examineren facti juſtitiam. Gaet men daer vaſt/ gelijck ick 't houde/ ſoo gaet men in 't onſchuldt vaſt. Ick heb diſcourſen gehoort/ ſommige met ſtilſwijgen gepaſ-

my vieyen/ ſpaer my niet: indien 't anders niet en kan ſijn behoudens een goede conſcientie en de achtinge van mijn dienſt en de heylige ſake/ ick ben bereyt voor deſe ſaeck oock mijn bloet uyt te ſtorten op die ſelfde plaets die tegen over uw' huys ſtaet/ en waer ick ſelve menigmael vierige gebeden hebbe gheſtort voor de ſaligheyt der ellendigen die om hare miſdaden geſtraft wierden. Laet/ laet die plaets den alderhoogſten Godt en ſyn eenigh-geboren ſoon J. Chriſtus geheyligt werden; laet ick hem inwyen tot een altaer oock den martelaren toebereyt/ op dat ſy aldaer met haer doot de waerheyt verſegelen/ ende 't loon van hare getrouwigheyt ende ſtandtvaſtigheyt/ de kroone des eeuwigen levens/ verkrijgen.

* 't Feyt/ en de rechtveerdigheyt van 't feyt.

passeert / sommighe beantwoordt dus / sommighe anders / niet dan als discoursen / niet gerecherecheert / maer my te huys ghebracht om een praetjen te houden / malkander te vermanen / vertroosten over den bedroefden standt; buyten beroep / of tot nadeel van 't landt / tegen de authoriteyt van de hooghe overheydt of sijn Excellentie niet een woordt / de saeck zijnde verstaen nae 's landts wetten / soo veel my die bekent zijn. Wil men 't nu anders nemen / patientie. Ick heb geen schult / doch ick wacht u oordeel. Laet Taurinus u E. mijnen lesten brief vertoonen / ick schrijve daer kort dat hier in 't lange. Bernardo heb ick geantwoort / dat ick hem bidde zijn advis de kerckenraedt voor te draghen / ende te maecken dat my sulcks uyt haren naem werde overgeschreven / al waer het maer by pluraliteyt van stemmen / ick sal komen. Helpt my / want hier perst het my. Hier in gerust zijnde / sal het wel zijn. De Heer sal de rest versorghen. Heb ick qualijck ghedaen met wegh gaen / ick kan het repareren met weder komen. 't Is waer / dat ick nu oock hier van sal moeten verantwoorden / waer ick gheweest ben / wat ick hier gedaen hebbe / &c. maer dat kan ick wel doen / heeft gantsch gheen swarigheydt / kan goede ende pertinente rekeninghe daer van geven. D' ellende van 't ballingschap quelt my niet / oock niet van alles wat my in 't ballinghschap soude moghen toekomen; dit gepresupponeert / dat ick wel gedaen hebbe / ende niet anders en behoorde te doen / na Godt ende sijn wille. Maer dat niet zijnde / sal my de gevanckenisse / ende daer na ballingschap of doot lichter vallen als dese mijne teghenwoordighe standt. Nu en wil ick van hier of daer te ver-

trecken niet meer spreken; dit is 't punct alleen daer alle mijne quellinge op draeyt: daer moet men my uyt helpen / of ick vergae hier / of kome daer. Dit is 't slot. Ick bid adverteert my van daech van de receptie deser / ende of u E. doen sal dat ick begere / ende daer nae voorder. Ick recommandeer u middelertijdt mijn huysvrou ende haer affairen / helptse na vermogen. Wat doet u confrater N. N. is hy doot of leeft hy? staet hy vast of keert hy? Is alles wel (dat ick hope) groet hem: vindt u E. het geen oorbaer / laet het blijven. Daerentusschen wil ick Godt bidden / dat hy my met blijvende ende geduerige kracht versterke; si hinc discedendum, ad carceres, & equuleos, & mortem eundum erit. Helpt my bidden / ende vaert wel. Uyt Antwerpen den 24. October 1618.

Indien ick van hier moet vertrecken / sal ick moeten gaen tot de gevangenisse / tot de pijnbancks / en tot de doodt.

Men most sich wat spoeden / want ick most daer zijn voor 't Synodus Nationael / als ick daer komen soude.

Uwe in den Heere gantsch-verplichte
en bedroefde broeder en dienaer,

JOANNES UYTENBOGAERT.

JOAN-

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
NICOLAES van SORGEN
Advocaet voor den E. Hove van Hollandt.

Mijn goede heer / ende beste vriendt:

HOe loopen de saken dus over stier? hoe is de Heer dus over ons vertoornt? wat is onse sonde? In 't bysonder hebben wy alle grof ende groot / ick voor al / tegen den Heere gesondight. Maer de saeck / de saeck die ick hebbe voorgestaen / is die niet goet / goddelijck / Christelijck / stichtelijck / ende zijn wy niet conscientie ende ampts-halven benoodight gheweest te doen dat wy gedaen hebben? Ghy weet / Heer / dat ick daer in noch eer / noch profijt / maer alleen uw's H. naems eer / ende der menschen salighept heb gesocht. Waerom vervolght ghy ons dan dus hart? Aengaende 't politijck / och mijn heer gelooft dat ick ontschuldigh ben; al dat ick daer van weet / dat weet uw' E. dat verklaer ick voor Godt: soo kondt ghy daer van oordeelen. Och wat gheweldt / wat overlast / wat outragie doet men ons / met ons dus te overliegen / dat wy schelmen / lant-verraders / &c. zijn / die 't landt in een bloedt-bad hebben willen brengen. Och hadde men dat willen doen / soude men niet wat anders gedaen hebben? waren de machinatien tegen ons / ons onbekent? Ende wan men hadt ghewilt / soude men niet hebben konnen? Onse Christelijcke

Beklagh over de bedroefde stand des vaderlands.

patientie / niet haer wijsheyt / ons niet willen wederstaen / ende 't land in een civile oorlogh werpen / maer liever lijden ende alles te voren geven / niet haer macht ende gewelt heeft haer gebracht daer sy zijn. Noch moeten wy het gedaen hebben: 't schaep heeft het water getroubleert; wy hebben getyrannisëert ende alle het quaet gedaen dat men ons op-leyt; d' andere hebben geleden / hebben onder 't kruys ghesetten: jaese voorwaer / als sy een Prins met alle sijn gewelt hebbende tot hare devotie / al eenige jaren langh all' hebben gedaen wat sy ghewilt hebben / ende onse zielen met gestadige onbillickheden ten uytersten benauwt. Non possum quin has querelas effundam in sinum hominis amicissimi. Vix mihi tempero. O si libere loqui & scribere liceret, quibus coloribus depingenda esset istorum hominum prætextu reformationis inhumanitas, barbaries, feritas, ne quid dicam gravius. Ad alia. Ick wacht uw' / D. Episcopij / en der anderen advijs op mijn lesten tot mijne gerustigheyt / want het quelt my seer / bysonder als ick my omringt vinde met alle dese swarigheden / vreesende dat my de Heere straft om dat ick mijn kercke verlaten hebbe / hoewel sy eer my als ick haer heb verlaten. Ick sal uw' schrijven wachten. Ick verschrick my van 't geen uw' E. my schrijft van een van de goede heeren; hope niet dat het waer zy: maer uw' E. noemt niemant: wie is 't? Och Godt / *ne inducas in tentationem. Ick vreese Taurinus al gesuspendeert is: daer mede hebt gy heyligh-

Ick kan niet laten dese klachte uyt te stozten in de schoot van mijn beste vriend. Ick kan my nauwlyckx inbinden. O mocht ick vryelick spreken en schrijven / met wat voor coleuren behoorden men af te schilderen de onmenschelijckheyt / woede / en wreetheyt / op dat ick niet harder en spreke / deser menschen / en dat alles onder dexsel van reformatie. Ick gae voort tot andere saken.

* Leyt hem niet in versoeckinge.

igh-avont. My verwondert dat ick op de Synodus niet worde geciteert soo wel als andere/ al waer het maer pro forma. Maer neen / men heeft wat anders met my voor: Leve nimis esset hoc supplicium. De Heer wil my versterken. Ick danck u goede vrient van alles: gaet soo voort; verlaet my niet / noch mijn huysvrouw met goeden raden; de Heer sal uw' loon zijn: hout seker dat ghy het doet een Propheet of discipel in den naem eens Propheets of discipels: ghy en sult uw' loon niet verliesen. Antwerpen/ den 3. November 1618. Om welstaens wille. Dat soude al te sachte straf zijn.

S. EPISCOPIUS, N. GREVINCHOVIUS, &c. AEN JOANNES UYTENBOGAERT.

Eerweerdige / hooch-geleerde / voorsienige broeder in den Heere:

UWe missive van den . . houdende aen ons ondergeschreven in 't gemeen / is by ons van sulcken importantie ende gewichte geweest / na behooren / dat wy over deselve in den Hage by malkanderen zijn gekomen / om met ghemeen advis ende raedt / uwer E. begeerte / soo veel onse kleynigheden moghelijck was / te voldoen / tot uwer gherustheydt ende vertroostinghe; tot de welcke / gelijck wy ons / door uwe menichvuldighe trouwe diensten aen de kercke Godts/ aen de saecke der Remonstranten in 't gemeen / ende oock aen onse personen Advis over sijn vertreck.

in't particulier / gantsch verplicht ende verbonden houden ; soo en zijn wy oock niet min / met een broederlijcke / ja als met een kinderlijcke affectie tot onsen vader / ganschelijck genegen/ wenschende de selve met alle mogelijcke diensten uwer E. dadelijck bekent te maken ende te vertoonen : houdt voor seker / eerwaerdige broeder / dat wy onse handen ende harten dagelijcks opheffen tot Godt in den hemel / met vierige gebeden / tot uwer E. versterckinge ende vertroostinge in dese uwe sware beproevinge / en droevige ballingschap / die uwe E. voor de saccke Christi is lijdende. Och of't Godt anders hadde belieft! uwer E. tegenwoordigheydt / raedt / en beleydt / 't welck wy tot noch toe / soo geluckelijck genoten hebben/ soude ons niet alleen ten hoochsten aengenaem / maer oock gantsch dienstich ende noodich zijn / in desen strijdt / in den welcken wy ons nu bevinden als krijchsknechten sonder capiteyn / ende als schapen sonder herder : Edoch in aensien van de swarigheydt die uwe E. ten hoochsten perst/ ende daer over uwe E. dit ons advijs is versoeckende / tot sijner contentement ende gerustheydt ; verklaren wy ondergeschreven eenpaerlijck ende heylichlijck / als voor den Heere / dat wy niet en konnen verstaen / dat uwe E. sich eenichsins in 't wijcken van hier / of door onbedachtheyt / of door verbaestheyt / of andersins soude vergrepen hebben ; maer houden in 't tegendeel wel ende wijsselijck gedaen te hebben/ in 't ontgaen van soodanigen onheyl / als u E. (na alle menschelijcke apparentie/ na aller vromen ende verstandigen oordeel / ende na alles wat men sedert hier gesien ende gehoort heeft) seeckerlijck ware overkomen ; want / waer in

soude

soude uw' E. doch in desen misdaen hebben/ende tegen wien? in 't vlieden? dat is immers een Christen/ja een leeraer oock geoorloft/volgens 't gene Christus sijne Apostelen selfs heeft toegelaten/ja genoechsaemlijck belast heeft/haer te wachten van den menschen/van d'eene stadt in d'andere te vlieden/&c. daer van wy exempelen hebben in Christo selfs/in Paulo &c. In aenmerckinge van welcken/wy u E. lieber oock met een mande van de vesten hadden laten afdalen/om 't perijckel te ontgaen/dan tot het selfde te raden. Maer mogelijck was hier geen perijckel: wy seggen/ende alle verstandige met ons/dat het immers was/ende seer na-by was; waer u E. niet ontweken/wy houden seker/dat de gevanckenis al over lang uwe herberge geweest ware/ende wie weet dan noch wat meer? dreygementen/torturen/&c. om van uwe E. te weten dingen/die uwe E. gantsch niet en weet; hadde dan uwe E. door swackheydt dit of dat bekendt/hoe onwaerachtich/hoe kleyn dat het ware/het ware genoech geweest/om alle de actien van de partye/niet alleen tegens u E. maer oock tegen andere te justificeren: 't kan zijn/dat u E. sulcks alles soude hebben konnen wederstaen; maer 't konde oock anders zijn gevallen: wy en hebben daer geen belofte van; ende daerom en moetmen/als de Heere eenen wech opent om het onheyl te mogen ontvlieden/niet blijven staen om hem te versoecken/ende hem selven in onnoodige versoeckinge te brengen. Mogelijck sal u E. seggen/dat de saecke der gevangene heeren hem niet aen en gaet/maer dat hy om 't stuck der religie/om de saecke Christi/soude geleden hebben/om welcke dat men behoort

hoort altijdt bereydt te zijn tot het lijden: 't is waer / als ons de Heere daer toe merckelijcken roept / dat is / wanneer hy ons alle behoorlijcke middelen af-snijdt / om 't lijden te konnen ontgaen: ten anderen / men soude door alle quade middelen u E. in de saecke der heeren betrocken hebben; ende wie weet (seggen wy noch eens) of u E. dat alles soude hebben konnen uytstaen ende verdragen? daer door dan alle de werelt soude geoordeelt hebben / dat het lijden niet om de saecke Christi / noch van de religie / maer om politijcke affairen / buyten u beroep / uwe E. overkomen waere: daer ter contrarie / uwe E. nu oock lijdt / soo wel als dan / ende dat niet-te-min met vryheyt ende macht / om / t' sijner tijdt / de oorsaecke sijns lijdens voor alle de werelt te vertoonen. Uyt welcken allen wy besluyten / dat u E. door 't vlieden / hem selven niet alleen niet en heeft vergrepen / tegen de getrouwigheyt / die u E. Christo schuldich was; maer oock in 't tegendeel / recht na den wille Christi gedaen te hebben / die sijnen discipulen alsoo de trouwe beveelt / dat sy oock voorsichtich sullen zijn / als slangen: ende dat eygentlijck ende voornamentlijck in 't ontgaen van 't perijckel der vervolginge. Daer uyt dan oock noodtwendelijck moet volgen / dat u E. door dese vluchte / geen ontrouwe aen sijne gemeente gedaen heeft; want u E. niet vorder aen de selve gehouden en was / dan Jesus Christus de Heere uw' E. daer aen en hadde verbonden. 't Is waer / dat een harder oock sijn leven moet stellen voor sijne schapen; maer hier en was 't niet om de schapen / maer om den harder / dat is / om u E. alleene te doen: de schapen ondertusschen werden noch geweydet;

het

het is wel soo/ dat sy na u E. mogen wenschen/ ende verlangen uyt uwer handt gespijst te worden/ verleckert zijnde aen de uytnementheydt van uwe gaven; maer hier in so moeten sy oock Godts rechtveerdich oordeel over haer selven erkennen/ 't welck sy door hare nalatigheydt/ ondanckbaerheydt/ ende walginge tegen 't hemels broodt/ hun by u E. soo vaderlijck/ soo wijsselijck/ soo menichmael voorgesneden/ wel verdient hebben; ende also niet u E. maer haer selven de schuldt van desen honger geven; gelijck sy oock inder waerheydt u E. niet en beschuldigen/ maer beklagen; ja oock niet beschuldigen konnen met eenige reden; want heeft den kercken-raedt niet al te voren bekent gehadt/ dat het in uwer E. vrye macht stondt/ te vertrecken/ als 't u E. soude believen? hebben sy niet u vertreck geapprobeert/ met expresse acte/ die sy noch gestanden tot den huydigen dach toe? verstonden sy/ dat u E. tegenwoordigheydt ende dienst soo noodigh waer tot behoudenisse van dese gemeente/ dat oock alle 't perijckel van uwe persoone daer tegen niet opwegen en konde/ soo behooren sy selfs u E. wederom te roepen; maer neen/ sy laten sich (hoewel anders wel verlangende na uwen dienst) met de gaven uwer mede-dienaren voor desen tijdt genoegen; ende niet alleen die van den kerckenraed/ maer oock de gemeente selfs/ blijckende by het naerstich gehoor van de predicatien/ waer in sy noch al continueren op den ouden voet/ insonderheydt als D. Taurinus predickt/ die sijn best vast doet/ om de gemeente in alles te genoegen. Ende doch/ genomen u E. hier blijvende/ in hechtenisse geraeckt ware (des wy niet en twijffelen/ of soude gebeurt

zijn) wat dienst soude dese gemeente dan meer van u E. gehadt hebben / als nu? ja minder als nu; want nu kan u E. noch hier ende daer/ door brieven eenigen troost mededeylen in 't bysonder/ 't welck dan niet en soude konnen geschiet zijn: ende voorts en twijffelen wy niet/ of u E. afwesende na den vleesch / is nochtans by haer met den geest / harte / gedachten ende gebeden; vaerdich zijnde / om / soo haest de Heere openinge sal geven / wederom tot het werck der bedieninge te treden; welcke wilvaerdicheyt in u E. wy niet en twijffelen / of sy en werdt by Godt den Heere / in dese gelegentheydt aengenomen / als eene dadelijcke ende werckende bedieninge / die hy uwe E. in den dage sijner komste ten oordeel / niet min vergelden en sal / dan alle uwe voorgaende trouwe ende menichvuldige diensten.

Ende / om u E. noch wat naerder ende vrymoediger onse meyninge in desen te openen/ wy laten ons voorstaen/ dat tusschen de tijden ende bedieningen der Apóstelen ende de onse / vry wat onderscheyts te maecken is ; want / doen als het woordt des Euangeliums noch niet beschreven en was / soo was de predicatie van dat selvige woort / soo noodich / dat sonder de selve/ de menschen tot de kennisse Christi niet en konden gebracht werden : maer nu / genomen datter geen predikanten ter werelt en waren / hebben sy niet de H. Schrift des N. Testaments/ die sy konnen lesen / ende elck by hem selven/en met anderen overleggen / tot onderlinge stichtinge in de godtsalighteydt? 't welck wy niet en seggen / om het predick-ampt / als gantsch onnut te verwerpen/ maer om u E. aen te wijsen/ dat sijne tegenwoordigheyt ende bedieninge des

woorts

woorts met de levendige stemme/ niet en is van sulcker noodtwendigheydt / als daer was het mondelingh euangelizeren der Apostelen / in dien tijdt; gelijck oock vryelijck onse bedieninge van de hare in haer wesen ende natuere veel verscheelt; insonderheydt soo wanneer het selfde met soo grooten ende merckelijcken perijckel gemengt is : daer uyt wy dan / onses achtens/ wel ende bundich aldus besluyten; indien Christus oock doen ter tijdt / sijnen Apostelen bevolen heeft het perijckel te vlieden / als 't predicken gantsch ende al noodtwendich was / tot voortplantinge van sijn rijcke; hoe en sal 't in ter noodt niet geoorloft zijn te vlieden / daer 't predicken soo absolutelijck niet noodich en is?

Siet hier / eerwaerde broeder / ons advijs/ slecht ende recht/ doch/ na ons verstant/ getrou; niet om u E. te leeren / maer om onse affectie t'uwaerts te toonen/ gelijck wy schuldigh zijn/ wenschende met meerder dienst u E. te mogen believen : onse redenen / die wy by-brengen / en zijn u E. niet onbekent; dat weten wy wel; ende souden in sulcken geval de selvige by u E. soecken / soo wanneer wy in dien staet waren: maer doch / dewijle het gebeuren kan / dat door de heftigheyt ende langduerigheyt des strijdts/ daer in u E. hem-selven nu bevindt / de overdenckinge van alle redenen werde gestoort / de apprehensie van de selve geswackt / het oordeel verbijstert ende verstompt / in summa / dat de affecten boven de reden soecken te domineren : soo en hebben wy niet willen nalaten uwe E. met desen onsen geringen dienst te hulpe te komen / niet twijffelende / of u E. sal door aenmerckinge van onse redenen / hier voren aengetogen / komen tot erinneringe van 't gene

door de onstuymigheydt der affecten mochte uyt de memorie ofte rechte nadenckinge zijn wech-genomen / ende voorts daer door komen tot een naerder ende klaerder insichte van vele andere redenen / die wy / na onse eenvoudigheyt / niet versinnen / noch bedencken konnen; sonderling in 't midden van desen swaren strijdt / die ons aen allen zijden t' seffens overvalt / niet sonder merckelijcke verstooringe van onse gedachten / oordeel / ende verstant / 't welck wy buyten de selve / tot naerstich ondersoeck / ende scherper opmerckinge van alle redenen tot uwer versterckinge in desen / gantsch ende al souden mogen besteden. Neemt het in 't goede / gebruyckt het soo verde als 't strecken kan tot uwer gerustheydt / ende houdt ons altijdt voor die gene / die wy zijn / ende altijdt verhopen te blijven /

Uwer E. gantsch dienstwillige en getrouwe vrienden ende broeders in den Heere /

S. Episcopius. N. Grevinchovius.
A. Borrius. Ed. Poppius.
B. Duinglo. P. Cupus.
N. van Sorgen.

NICOLAES van SORGEN

A E N

JOANNES UYTENBOGAERT.

Waerdste heer / ende vriendt:

Beklagh over de bedroef-

MIjn laetste voor desen is geweest van den 28. October / uytgenomen den gemeynen

nen aen uw' E. gesonden onder de signature van ons ses of seven / hoewel ick daer na verstaen hebbe dat die by Taurinum niet en is geteyckent; hebbe my selven 't sedert dickmaels voorgeport om te schrijven / ende den uwen van den 24. October wat naerder te beantwoorden; maer hebbe 't niet konnen by-brengen / het welck bidde my ten goeden wilt afnemen. 't Sedert heb ik den uwen van den 3. deser noch mede ontfangen. Uw' E. en zijt nimmermeer / dat weet Godt / uyt mijn herte ende gedachten; maer ontroere my ten hoochsten over 't gene uw' E. ende meer andere vromen overkomt / ende dat wy hier dagelijcks hooren ende sien: maer mijn domestijcke affairen occuperen jae urgeren my dickmaels / dat ick daer niet af en mach: behalven dat ick 't sedert oock veel tijts gelaten hebbe met de dingen concernerende onse kercke ende de synode / doch die is altans gescheyden: ick hebbe daer van wegen de kercken-raet twee drie reysen om de sake Taurini geweest / als oock om haer aen te seggen / dat uw' E. met consent van de kercken-raet absent waert. Maer / lieve Godt / zijn dat vergaderingen van Theologanten! is dat een synodus! is dat een preparatijf tot den vrede der kercken ende voorstant der waerheyt! Ick hebbe nimmermeer van die uytwendige dingen veel gehouden / maer abominere die altans / ende en kan niet bedencken wat gevoelen van religie of godts-dienstigheyt sy moeten hebben / die met soodanige gemoederen in sulcke saken alsoo handelen. En souden sulcke vergaderingen ons wetten in geloofs-saken voorschrijven? controversien decideren? O cæcas hominum mentes, O pectora cæca, die haer alsoo laten leyden!

de standt der kercke.

O blinde menschen.

leyden! Interim de sake wil derwaerts uyt: selfs veele / die alle de grouwelen stekende in het hooch-drijven der predestinatie ende aenkleven van dien / abommeren / ende ront uyt verwerpen / willen evenwel de fondamenten niet wech genomen hebben: sy bleven haer selven / ende sluyten haer oogen ende ooren moetwillich / of houden de bekende waerheyt t' onder: ick verwondere my dickwils de groote industrie van sommige / hoe sy haer selven met een vijge-blad weten te decken. Taurinus is gesuspendeert / uw' E. gedeporteert / Nicolaus belast niet meer te prediken: in somma tot over de tseventich predicanten toe werden geseyt op een lijste gestaen te hebben om alsoo afgevaerdicht te werden. Op gisteren is in de kercken-raedt geëxhibeert een acte van de H. H. Staten / daer by Boseus wert gerestitueert / den kerckenraet belast hem op sijne beurte ende anders te laten predicken. Wat verder geschieden sal / sal de tijt leeren. Vertrouwe dat Godt alle eerlijcke luyden sal middel toe-senden om te leven / hoewel my seer jammert over veelen: maer my verdriet boven al / dat soo goede en goddelijcke sake soo wert vertreden ende verworpen / ende houde het voor een ongetwijffelt teycken dat Godt over dese landen vertoornt is / ende sijne straffe niet lange en sal verbeyden. Ick verklare uw' E. mijn heer / wist ick my selven met mijn huysvrouw en kinderen elders eerlijck te generen / dat ick met lust van hier soude trecken / als het hier op dese maniere wil voortgaen: ende Godt geve dat my ende meer andere sulcks ende erger niet en overvalle op het ongelegenste en onvoorsienste: Nihil enim moderatum exspecto ab iis qui alios non modo

Want ick verwachts.

modo recusant ferre, sed & odio habent, quia errores suos norunt & rejiciunt. Sal iemandt nochtans die in Godt ende sijn heylich woordt gegrondet is daerom vertsagen? daer beware ons de goede Godt voor / ende en late niemant der gener die hem vreesen beproeft werden boven haer vermogen:* Scimus omnes hujus temporis afflictiones non esse comparandas cum gloria quæ præparata est illi qui perseveraverit; scimus nec potestates, nec persecutiones ullas nos posse separare à dilectione Dei quæ est in Christo Jesu: non probatur justitia causæ vel amor Dei fælici in hoc mundo successu; & quanquam nec res adversæ semper electos Dei arguunt, visum est tamen optimo Patri filios suos ita plurimum in hac vita exercere, nec decet pium pectus ullis afflictionibus adduci ut dubitet de veritate cognita, & in S. Literis, quæ nobis esse debent norma & amussis fidei, tradita. Quod tamen ut scio me vere & pie dicere, sic rogo etiam te (non fratrem tantum, sed & patrem in Christo, variisque ærumnis exercitatum) ne juvenili magis alacritate scriptum putes, dum domi quietus sedeo, quam verô animi affectu, & Deum imprimis, ne vel me eousque affligi patiatur ut animæ meæ inde creëtur periculum, vel arroganti aliqua cogitatione, ne dum verbis eum irritem vel tentem. Per crucem, per adversa omnia Deus plerumque voluit Euangelicam veritatem progressus suos facere: & tantum abest ut verear ne ulla Satanæ machinatio lucem illam quam sub modio jam abscondere conatur, penitus extinguat; ut è contrario persuasum plane habeam, quod nec labor vester inanis erit in Domino, nec verbum illud revertetur in Deum unde exi-

vit,

niet mæderacts van die gene/ die andere niet alleen weygeren te dulden/ maer ook haten/ om dat sy hare dolingen kennen en verwerpen.

* Wy weten dat alle de verdrukkingen van dese eeuwe niet en zijn te vergelijcken met die heerlijckheyt welcke bereyt is den genen die volstandigh is; wy weten dat noch machten/ noch eenige vervolgingen ons kunnen scheyden van de liefde Godts die daer is in

vit, priusquam effecit quæcunque Dominus voluerit: Inveniet locum apud animos dociles, apud humiles spiritus & contriti cordis homines; feriet, ubi paulum desævierit tempestas, aures multorum, qui nunc, tanquam vi fluminis abrepti audire nequeunt: Non fuit quæsitus honor mundi hujus, non dignitas humana, non corporales commoditates; eoque quanquam sit

Christo Jesu: de rechtvaerdigheyt van een saeck ofte de liefde Godts wert niet bekent door een geluckig succes in dese werelt; en alhoewel de verdruckingen niet altijt een teken zijn dat men van God uytverkoren is / soo heeft het nochtans den alvergoedertierensten Vader belieft sijn kinderen ten meestendeele op dese wijse in dit leven te oeffenen / en 't en betaemt geen godvruchtig gemoet door eenige verdruckingen verrukt te werden / dat hy twijffel van de bekende waerheyt / en in de H. Schriften / die ons moeten zijn een regel en richtsnoer des geloofs / overgelevert. 't Welck nochtans gelijck ick weete dat ick met waerheyt ende godtvruchtelijck segge / soo bidde ick oock u (niet alleen mijn broeder / maer oock vader in Christo / en door veel kruys geoeffent) dat ghy niet en denckt / dat die meer is geschreven door een jonge onbedachte yver / terwijl ick t'huys gerust sitte / dan door rechte beweginge des gemoets; ende Godt insonderheyt / dat hy ofte niet toe en late dat ick soo verre verdruckt werde / dat daer door eenigh gevaer ontstae voor mijne ziele / ofte dat ick hem niet met eenige laetdunckende gedachten / laet staen woorden / en vertoorne of versoecke. Door kruys / door alderhande tegenspoet wil Godt gemeenlijck de waerheyt sijns Euangeliums voort-setten: en 't is soo verre van daer / dat ick soude vreesen dat eenige list of gewelt des satans dat licht / dat hy nu onder een koorn-mate soeckt te verbergen / geheel sal uytblusschen / dat ick ter contrarie my versekert houde / dat noch uwe arbeydt ydel sal zijn in den Heere / nochte dat woort sal wederkeeren tot Godt / van wien het uytgegaen is / voor dat het sal verricht hebben alles dat de Heere gewilt heeft. 't Sal plaetse vinden by leersame herten / by nederige gemoederen / en menschen met verslagen herten; het sal / als dit onweder een weynigh bedaert is / treffen de ooren van veele / die nu als door kracht van de vloet wech-geruckt niet en kunnen hooren. Daer en is geen eere deses werelts gesocht / geen waerdigheyt by de menschen / geen lighamelijck gemack; en daerom al valt het hart van dit alles gebreck te lijden / jae berooft te werden / laet ons nochtans niet schijnen daerom versteken te zijn van ons ooghwit dat wy hier in gehadt hebben: maer ons verootmoedigende voor onsen Godt / hem bidden dat hy ons versterckе door sijnen Geest in dese sware tyden / op dat wy of niet en seggen / waer is de Heere? ofte onse oogen niet en wenden ter rechter of ter slinckerhandt; maer dagelijcks nieuwe krachten geve / op dat wy onvermoeyt in de voorgestelde loop-baene loopende het gewenschte eynde mogen bereycken; waer van wy ons versekert mogen houden / want de Heere is getrouw.

ſit durum iis carere, imo exui, ne videamur tamen propterea fruſtrati ſcopo hac in re petito; ſed humiliantes nos coram Deo noſtro, rogemus eum ut nos corroboret ſuo ſpiritu in adverſitatibus hiſce, ne vel dicamus, ubinam Dominus? vel deflectamus oculos ad dextram vel ſiniſtram; ſed novas quotidie addat vires, ut indefeſſi in propoſito ſtadio currentes, optatam metam poſſimus attingere, de quo certiſſimi ſimus, eſt enim fidelis Dominus. Uwe E. geſchriften Latijnſch en Duytſch hebbe ick geleſen / ende zijn overgelevert / maer / 't welck ick rondelijck bekenne / tegens mijn advijs: want ick en kan noch niet bemercken dat de tijden daer nae geſtelt zijn: doch het Latijnſche vand ick geraden / gelijck oock als noch / dat men 't op het ſpoedichſte doe drucken. Rem quam optas deſcribi vivis & veris ſuis coloribus, puta ita ut dicis poſſe deſcribi, etiam exiſtimarem è re Eccleſiæ fore. Dat mijn broeders affectie uw' E. aengenaem is / verſtae ick ſeer gaerne / ende wenſche wel dat uw' E. daer waert deſe winter / om dat ick my vaſtelijck inbeelde dat uw' E. wel mocht eenen tijdt lang ſwack ende ſieckelijck zijn / 't welck dan daer / mijns achtens / minder beſwaerniſſe ſoude veroorſaecken / dan ter plaetſe daer uw' E. altans zijt. Het bedencken daer uw' E. van ſchrijft / meyne vaſtelijck dat uw' E. geen ſwaricheyt van hebben ſoude / immers om niet gewaerſchout te worden; ende en ſoude aen geen goede vrienden ontbreken. Als die van Oſtende / Duynkercken / of Nieupoort / niet aen en moſten leggen / men ſoude lichtelijck een goet getrouw ſchipper van Rotterdam daer laten komen / en dan van daer voort varen. Gaet uw' E. op Weſel /

De ſaeck die ghy wenſcht dat met haer levendige en ware verwen afgeſchildert werde / naeuwelijck ſoo als ghy ſeght datſe kan beſchreven werden / ſoude ick oock oordeelen / dat ſoude ſtrecken tot dienſt der kercke.

sel / als uw' E. maer geasseureert kond reysen / vinde 't mede niet quaet: maer uw' E. soude / mijns bedunckens / daer niet lang gerust kunnen zijn / om den wrevel van eenich kerck-volk. Het ongeluck daer van ick geschreven hadde meyne nu dat niet waer en is / gelijck men diergelijcke leugenen veel gestropt heeft : watter nochtans af zy / daer is doen ter tijdt wat meer als ordinaris te doen geweest / daer uyt de quaet-willige terstont occasie namen om haer leugenen te divulgeren. Men meynt hier / dat de gevangen heeren wel mochten elck op een huys / als d' eene tot Muyden / d' ander tot Woerden / en soo voorts / gebracht werden; 't welck de tijt sal leeren. Waer in ick uw' E. huysvrouwe / of uw' E. met eenich advijs / raet / hulpe ende alles wat in my is kan helpen / verhope te loopen ende niet te gaen / daer op uw' E. sich mach verlaten. Verhope dat de Heere noch naer dit lijden sal verblijden geven. Hier mede / waerde heere / vriend / ende broeder in Christo / zijt naer groete den Almogenden in genade bevolen. Hage. 11. November 1618.

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
NICOLAES van SORGEN.

Besondere goede vrient ende heer / hertelick beminde broeder in Jesu Christo.

Beklaegt de bedroefde stand des

ICk heb met groot contentement gelesen den uwen van den 15. Blijde daer naer uyt dien van den 19. vermerckt te hebben dat u-l. gaerne

hie heeft gesien den mijnen aen D. Taurinus/ om dat u E. daer in wat meer couragie speurde als wel in eenige mijne voorgaende. Een ding bedroeft my/ dat ick uwer E. swackheyt vermercke/ hopende nochtans dat de goede Godt u E. noch sparen sal/ om sijns naems eere ende uwer familie wil. U E. discours vermaeckte my daer in/ dat ick sie u E. soo wel oordeelt van de Synodale vergaderingen/ als selve nu hebbende gesien wat daer omme gaet. Dit zijn de Synoden daer men dus om geroepen heeft. Dit is 't oraculum/ daer men gaet vernemen/als uyt den mondt Gods/ wat men gelooven of niet gelooven en sal. Wat dunckt u? en sal 't tot Dordrecht beter gaen? ja wel meerder parade ende magnificentie uyterlijck/ om alles met een religieuse gravitept te bekleeden; maer niet met meerder waerheyt noch liefde/ vreese ick. Souden wy dan van die uyterlicke dingen geen afkeer hebben? met groote reden. Ende soo gaet het vast met alle secten. Waer sullen wy ons dan vinden? in de ingetogene ootmoedigheyt ende gelatenheyt eenes stillen sachtmoedigen geestes/ die in Christum geloovende/ ende sijne voetstappen soo na hy kan natredende/ Godt aenroept in den geest ende in der waerheyt/ sich bewarende van de besmettingen deser werelt/ ende sijnen naesten dienende na vermogen/ uyt liefde tot Godt ende tot den selven. In dit hol moeten wy kruypen/ ende ons stil houden/ tot dat de tempeesten over gaen. Ick meyn het nu daer al t'eenemael geklonckten is/ met kercken-raedt en all. wel aen. dat en sal evenwel niet beletten u E. ende andere/ den middel ende gelegentheyt hebbende/ de vrome in 't goede te versterc-
ken.

kercke: en betoont sijn gedult en couragie in sijn verdruckinge.

ken. Ick en heb noyt getwijffelt/oft dat u-l. siet en soude geschieden; als oock/dat vele het grouwelijck gevoelen verwerpende/ evenwel de fondamenten willen behouden/soeckende industrieuselijck vyge-bladeren om haer te bedecken. Men soeckt d'uyterlijcke ruste / religie en dient maer de politie. Daer sal 'er noch soo vele den rock om-keeren. Maer hier in moeten wy ons getroosten / dat wy 't onse gedaen hebben. De Heer die wy gedient hebben / sal ons niet meer eyssche. Dat Godt over den lande vertoornt is / is seecker. Vele houden de waerheydt in ongerechtigheydt / ende gebruycken de religie maer tot een deckmantel / dienen den tijdt. Ende 't generael gebreck is / men bemindt de werelt. 't Heeft my lang op 't gemoet gelegen/ dat het soo gaen soude: ick sach onder de predikanten bitterheydt / onder de politijcken laffigheydt / ende onder 't volck onwetenheydt / ende onder allen weynich vreese Godts. 't Synode is nu daer: Godt wil de hongerige spijsen / de dorstige laven / de ballingen woonstede verleenen / ende alle de bedroefde troosten ende stercken. Ick heb mijn deel passelijck / maer en heb 't noch niet al. Ben ick de capiteyn (soo de Delfsche sententie seydt) soo moet ick boven aen hangen. Ick ben te vreden. Dat het duytsche schrift overgegeven is / is my lief; ick heb daer mede bekomen dat ick begeerde / namelick/ sommiger humeuren gesondeert; dat dient my om mijne rekeninge noch wat naerder te maecken. Ick wist wel dat het geen mirakel doen soude / daerom en versocht ick niet / 't was my genoech verklaringe te doen. Soude het evenwel niet geerne gedruckt hebben / om oorsaeck. 't Latijnsche is een ander materie / dat moet

sijn gang gaen; maer / is 't mogelijck / dat het duytsche werde opgehouden / 't is noch te vroech / daer moet wat anders komen / op dat die tegen schrijven willen / wat meer wercks vinden. Gesien hebbende mijn sententie / sach ick dat ick most resolveren of daer te gaen my verdedigen op 't Synode Nationael / of haer laten beworden / ende niet meer om 't landt noch al haer bannen te dencken / maer mijn wooninge in vreemde landen soecken. My seer gepoort vindende tot het eerste / door de Remonstranten die my gaerne daer hadden / stelde ick de requeste noodich om sauve guarde te versoecken / blyde dat nu de vrienden selve dat niet goet gevonden en hebben / ende te vreden zijn dat ick my van daer houde. Ick laet het dan blijven by de schriftelijcke apologie ad exteros, die ick meyne u E. voor 't leveren van dese sal hebben gesien: 't zy men die overgeeft of niet / quod vestri arbitrii facio, ick denck het voortaen te laten daer by blyven / ende hebbe my geresolveert op 't uyterste / dat is / de saeck den goeden Godt op te geven / oock met een / eer / naem / faem / goet / bloet / ende alles wat des meer is te bevelen / mijnenthalven alles onder de voet te treden / haer laten bannen / excommuniceeren / al soo sy dat goet vinden; ende my te stellen appellant aen den hove des hemels / bereydt voor Christi rechter-stoel te verschijnen / ende daer mijn vonnis te verwachten. Ick ben niet bedroeft van hun gescheyden te worden / nademael sy hun van Christo scheyden: dat doen sy gewisselijck met sulcke handelingen. Ick kan wel een gereformeert Christen zijn / al en ben ick in hare uyterlijcke gemeynte niet; wel met Christo gemeynschap hebben / al en ga ick met

Aen de uytheemsche.

Dat ick in u-lieder goetvinden stelle.

hun niet ten avondmael; ende mijnen naesten leeren ende stichten / weynich of veel / al en ben ick haer predikant niet; noodtdruft hebben om te leven / al en treck ick haer gagie niet; een huysgenoot Godts / al worde ick van hun gebannen; d' aerde betreden/de locht aessemen/de sonne aenschouwen / den hemel tot een dack hebben / ende water vinden om te wasschen / of oock te drincken / al en woon ick in Hollandt niet / daer de vryheydt wech is / de waerheydt onderdruckt / de gerechtigheydt verpletet wordt/ ende men arbeydt om eene Geneefsche / gelijck elders de Spaensche ... in te voeren. * Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor. Als de tyran seydt / ‡ sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt, qua juvat reges eant: soo moet een Christen antwoorden; † nomen, fama, existimatio, fortunæ bona, vita ipsa, mundana sunt, quibus spretis qua juvat fideles, qui & reges, eant. Sedert dit Delfsche vonnis (gelooft my mijn goede heer) vinde ick my beter gerust en getroost / beter geresolveert/ ende gesterckt van Godt als voor henen. Ick heb lang gestreden te voren / ende dapper te worstelen gehadt; nu is 't gedaen; Godt heeft mijn gebedt verhoort/ ende gegeven dat ick tot hier toe d' overwinninge gehadt hebbe / door Jesum Christum onsen Heere. Ick was te voren gebonden/nu dunckt my dat ick vry ben / geen slave der menschen meer / noch aen hare insettingen gebonden/ maer een recht dienaer Christi. Dat sy my daerom afstellen/ dat ick een hooft ben van soo goeden werck / rekene ick my tot eere; en hoewel

* Alle land is 't vaderland voor de kloeckmoedigen / gelijck de zee voor de visschen.

‡ Heyligheyt/ vromigheyt/ trouwe/ sijn goederen van particuliere/ de koningen mogen gaen door sulcken weg als 't haer lust.

† De naem / de faem / het aensien / de uyterlijcke goederen / ja het leven selfs / zijn werelische dingen / welcke verachtende de geloovige / die oock koningen zijn / mogen gaen door sulcken weg als haer lust.

wel ick 't hooft niet en ben / ende andere my verre overtreffen / nochtans verheuge ick my dat sy die saeck hebben uytgedruckt. Sy sullen 't daer by niet laten / maer tot excommunicatie gaen; maer ick hope oock dat te overwinnen. Ick wenschte maer dat mijn huysvrouw mijne armoede daer gered hadde / ende wy te samen iewers een stille woonstee hadden / om ons leven in stilligheydt / ende buyten 't gewoel der werelt te eyndigen. Desen winter moet mijn huysvrouw daer blijven / ende ick hier. Ick wensche wel tot Hamborch te wesen / maer sal nu niet willen vallen. Ick moet d' uytkomst van dit Synode wachten / daer mede is de winter over / de sonne beginnende te klimmen mach men dencken op verhuysen. Middelertijt danck ick u ende u E. broeder hertelijck: ick mocht wel de gunst bewaren tegen die tijdt. Nu bid ick u E. oock niet mismoedich te worden in alle dese wederwaerdigheden / daer in u E. wel degelijck uwe portie heeft. Denckt op geen verhuysen / maer blijft; soo hebben wy arme ballingen noch iemandt in dat quartier / daer aen wy ons in versekerheydt met een brief ken addresseren konnen. Ick bidde u E. om twee dingen; eerst / dat u E. sorge draecht voor onsen waerden broeder Bernardo / dat hy niet verlaten werde / of hy mogelijk den dienst niet langer aldaer mocht bedienen / hoewel ick wel achte / hem geen onderhoudt sal geweygert worden: Het ander / dat ghy mijn huysvrou blijft met goeden raedt assisteren; de Heer sal u loon zijn / ende ick sal my in u E. alle mijn leef-dagen houden verbonden. Ick beveel se u-l. by desen hartelijck. In haest desen 28. Nov. 1618.

Uw' E. dienstwillige

JOANNES UYTENBOGAERT,

DE REMONSTRANTEN,

Geciteert op de Synode tot Dordrecht, aen

JOANNES UYTENBOGAERT.

Eerwaerdige/hooch-geleerde/seer godtvruchtige ende voorsienige broeder in den Heere Christo:

Verhael van't geen op de Synode passeerde, ende klachte over des selfs onbillijckheyt.

UWe E. missive/gedateert den 5en deser/ is ons/ by malkanderen tot Dordrecht vergadert zijnde/ behandicht; ende hebben daer uyt gaerne verstaen uwe E. bestendige yver tot de sake J. Christi ende sijner H. waerheyt; mitsgaders de vaderlijcke sorge voor ons/ die u E. betoont door Christelijcke ende ernstige vermaningen aen ons/ om sonder iemant te vreesen ons te quijten in het werck/ dat ons van onse opper-herder J. Christo is opgeleght. Het is oock waerde broeder/ ja vader/ in Christo/ onse vaste voornemen/ het talent/ dat ons betrout is/ tot winninge aen te leggen/ ende de waerheydt/ die wy uyt de H. Schrifture geleert hebben/ ten aenhooren van een yder/ kloeckmoedighlijck te belijden. Maer so dickmael wy aen u E. gedencken/ welck dagelijcks in allerleye voor-vallende saken geschiet/ bedroeven wy ons seer/ dat wy nu/ als ons de hoochste noodt treffet/ van u E. jegenwoordigheyt ende getrouwe raedt berooft zijn; te meerder/ dewijle wy gewoon zijn/ in allen saken onse oogen naest Godt op u E. te slaen/ onse ooren tot u E. advijsen te laten

laten oopen zijn / sonder raedt sijnde uytkomste van u E. te verwachten ende te ontfangen; kortelijck / het beleydt van de geheele sake u E. gelijck u E. meriteerdet ende wy van nooden hadden / te betrouwen. Hadde den goeden Godt belieft hem over ons te erbarmen / ende soodanich stierman te laten behouden in dese tijdt / daer groote stormen haer tegen ons verheffen / ende de baren van dese woedende zee / ons ende onse goede sake de ondergangh dreygen / wy souden oorsake hebben / om grootelijcks ons te verheugen. U. E. hebt op het naeste ende nauste doorsien / dat tot vorderinge der waerheydt behoort; ende sijt / meer als iemandt anders / ervaren in de synodale proceduren; ende over sulcks bequaem / om ons in allerleye swarigheydt met hulpe / ofte ten minsten met goede raedt / te dienen. Doch also het den Heere belieft toe te laten / dat u E. dese droefheyt / ende ons / ja de gemeene sake selfs / so merckelijcke schade aengedaen wort / moeten wy ons oock in desen te vrede stellen: vertrouwende dat de Heere / den welcken wy dienen / niet sal toelaten / dat sijn waerheyt te schande gemaeckt werde. Hy sal / onse ende des volcks sonden genadelijck vergevende / na sijn belofte ons geven in dese ure wat wy spreecken sullen / ende ons bequaem maken om die leere / die na godtsaligheydt is / door onse geringen dienst meer ende meerder op de kandelaer te stellen / tot confusie der gener / die de selvige tot noch toe verduystert ende tegen-gesproken hebben / tot blijdtschap van alle vroome / ende grootmakinge van sijne ende sijns soons J. Christi heylige name. Wy bevinden oock datelijck sijn hulpe: want hy ons / die hier zijn /

tot noch toe / alſo geſterckt heeft / dat wy te ſamen eensſins zijnde / reſolutie genomen hebben / om der menſchen vreeſe niet te vreeſen / maer kloeckmoedighlijck te strijden voor 't geloove / dat eenmael den heyligen gegeven is / voor ſchade achtende / al wat in de werelt ons ſoude mogen aengenaem zijn / ende verachtende alle 't gene ons van menſchen ſoude konnen aengedaen worden / op dat wy dit eenige winnen mogen / dat wy onſen Heere getrou zijn. Wy hebben ons ſelven hem ten dienſte geheyliget / ende uyt liefde tot ſijn waerheyt dragen onſe ſielen in onſe handen. Doch konnen wy den goeden Godt niet genoechſaemlijck dancken / dat hy ons D. Episcopium bygevoecht heeft / ende hem alſo met kloeckmoedigheydt ſterckt / dat niet meerder te wenſchen ſy. Sijne E. heeft ten ingangh van onſe handelinge ſo treffelijcke oratie / ende met ſoodanige vrymoedigheyt gedaen / dat het onſe partyen wee doet / ende wy ons niet genoechſaemlijck verwonderen konnen: voorts oock tot noch toe heeft ſijne E. hem alſo gequeten / dat wy niet twijffelen / of alle de gene / die onpartijdige ooren toebrengen / ſullen goet contentement daer aen genomen hebben. D. Barleus is ons mede een trouwe noodthulper in 't concipieeren ende ſtellen van onſe ſchriften. Voorts een yder brenght toe / na dat hy gaven van Godt den Heere ontfangen heeft: De eendrachtigheydt ſoude u-E. lief ſijn om ſien. De Heere geve dat ſulcks ten eynde toe gecontinueert werde. Wy ſouden u. E. midts deſen gaerne ſenden de copien van alle ſchriften / die wy overgelevert hebben / mitſgaders van onſe verbael: doch het kan te deſer tijdt niet geſchieden; wy hopen

voortaen

voortaen wat meerder tijdts te sullen hebben. Met korte woorden sullen wy yets melden. Nadien de voorgaende oratie is gereciteert geweest / so hebben wy een tamelijck lang schrift gelesen / dienende tot justificatie van de twaelf conditien / aengaende den Synodum / in onse remonstrantie gestelt; daer in wy met vele redenen hebben bewesen / dat de provinciale in den Synodo meerendeels onse adversarij ende schismatici zijn / ende over sulcks onbequaem om onse rechters te zijn. Maer het Synodus heeft ons seer onbillijcken bejegent: voor eerst / soeckende D. Episcopium op valscheyt te achterhalen / hem opleggende / dat hy / als sijn oratie / na datse gereciteert was / van hem ge-eyschet werde / soude hebben geseyt / non habeo aliud exemplar, ende dat hy een ander exemplar / als 't welck hy in 't reciteeren gebruyckt hadde / soude hebben overgelevert. Daer van 't laetste wel waer is / dewijle hy gebruyckte sijn autographum, dat niet bequaem was over te leveren: Maer 't eerste aengaende / hadde hy geseyt / non habeo aliud exemplar satis nitidè descriptum. De laetste woorden heeft de Preses ofte niet gehoort / ofte niet willen weten / ende men heeft daer door gearbeydet / ons by de toehoorders in na-dencken te brengen. Hier van is veel wercks gemaeckt / het geheele Synodus ende meest alle uytheemsche hebben tegen D. Episcopium getuycht. Nochtans is het niet waer: daer van wy naest by hem sittende getuygenisse hebben gegeven. Loopt de leugen snel / de waerheydt onderhaeltse wel. Men heeft ons mede te laste geleyt / dat wy de H.H. Staten ende sijn Excellentie oock voor scheur-makers gescholden hadden. Onse schrift

Tegen-partye en scheur-makers.

Ick en hebbe geen andere copye.

Minute.

Ick en heb geen andere copye net genoegh uytgeschreven.

tot justificatie van de conditien ingesteldt / is mede seer qualijck genomen / ende sonderlinge seecker protest / dat wy daer na hebben overgelevert / daer mede wy verklaerden / dat wy het Synodus voor geen richter kenden / * & judicium illius nullum apud nos, & Ecclesias nostras pondus habiturum. Daer tegen schriftelijcke advijsen van alle de uytheemsche overgegeven zijn / oordeelende meest alle / dat de Contra-Remonstranten geen scheur-makers zijn / ende dat zy / niet tegenstaende / dat sy † adversa pars zijn / wel mochten richters wesen. Daer by quam oock een decreet van de Gecommitteerde van Staten Generael / beneffens een scherpe censure des Synodi. In plaetse van onse redenen te beantwoorden / heeft het Synodus behagen gehadt / ons met censuren ende decreten van hare H. Mog. te overvallen. Copie van de laetste censure / ende de redenen der uytheemsche hebben wy niet konnen tot noch toe bekomen. Door geitereerde decreten / ende groote hevigheyt van de Heeren (die ons niet toe-lieten eens uyt te gaen / om te delibereeren) willende weten / of wy wilden haer voorige decreet gehoorsaem zijn ofte niet / sijn wy so verre gekomen / dat wy belooft hebben tot de sake te komen / mits salvâ conscientiâ nostrâ & judicio de hac ipsa Synodo. Maer sulcks haer toe-geseyt zijnde / hebben sy in schrift geeyscht onse sententie over de vijf articulen / en de consideratien over de Confessie ende Catechismus. Wy hebben aengehouden op collatie : maer is ons afgeslagen. Is ons mede aen-geseydt / dat wy alleenlijck onse vijf articulen souden proponeren / expliceren / defenderen / sonder haer gevoelen te wederleggen.

* En dat het oordeel des selven by ons en onse kercken van geen gewichte wesen sal.

† Tegen partye.

Behoudens onse conscientie ende oordeel over dese Synode selfs.

gen. Wy hebben onse sententiam over 't eerste artijckel overgegeven / wel degelijck haer gevoelen mede uyt druckende. Dit nam het Synodus qualijck ; derhalven wy wederom een swaere censure verwachteden / ende waren geresolveert alle te samen de handelinge af te breecken / indien men ons wilde perssen haer gevoelen te verswijgen. Doch 't is met een beleefde vermaninge afgeloopen / alsoo verscheyden exteri Theologi hebben geoordeelt datmen ons sulcks niet konde opleggen : Nu is ons geboden / eer wy voortgaen tot explicatie ende defensie van 't eerste artijckel / dat wy onse sententiam oock proponeeren sullen over de andere artikelen : 't welck wy sullen doen tegen den 17. deser. Van de Uytheemsche hebben wy niet goets te verwachten ; ten ware van de Bremensibus, ende insonderheydt D. Martinio / die verre de billijckste is / ende adviseert na conscientie. Op huyden heeft hy geseyt / datmen ons behoort toe te laten / soo wel 't een als 't andere gevoelen voor te stellen / ende dat sy oock selve niet ongaerne behooren te retracteren / indiense beter onderwesen worden. De opperherder J. Christus wil hem over sijn gemeynte erbarmen ; ende ons sijn geringe dienaren / met de nootwendige gaven sijns Geestes verrijcken. Die selvige wil oock u E. waerde ende hertelijck beminde broeder / versterken in u E. groote droefheyt ; Laet het u E. niet ter neder-slaen / dat de wereldt tegen u woedet. Het is der heyligen lot ; beswijckt niet / ende wert niet kleynmoedigh. Het sal een lichtelijck vergaende lijden zijn : De boven mate onbegrypelijcke swaerte der eeuwiger heerlijckheyt sal u loon zijn. Uwe goe-

Gevoelen.

Uytheemsche Theologanten.

Gevoelen.

Die van Bremen.

de conscientie sy uwe wapen / troostet u ende weest sterck in den Heere: hy sal mogelijck na dit droevich onweder / noch sijn Sonne laten schijnen. U E. wetet / ende wy getuygen het mede / dat alle uwe arbeyt tot bevorderinge der waerheyt aengerichtet is geweest. Eerwaerdige ende beminde broeder in Christo / de Heere Christus geve u E. ende ons dat wy den strijt des geloofs volstrijden mogen / ende de kroone der gerechtigheyt bekomen. Hy stercke onse herten in dit onse / jae zijn / werck / ende geve goede uytkomste. Strijdet voor ons in den gebede by den grooten Godt / gelijck wy oock uwer noyt vergeten sullen. De Heere zy met u E. ende weest van ons allen hertelijck gegroetet. In Dordrecht. Desen 14en December 1618.

Uw' E. gantsch dienstwillige broederen, de Remonstranten op den Nationalem Synodum geciteert, neffens andere, die by haer zijn,

ende uyt aller name,

EDUARDUS POPPIUS,
J. ARNOLDUS CORVINUS,
BERNARDUS DUINGLO,
PHILIPPUS PYNACKER.

JOAN-

IOANNES UYTENBOGAERT
AEN
DE REMONSTRANTEN,
Geciteert op de Synode tot Dordrecht.

Genade ende vrede door Iesum Christum.

Eerwaerdige/hoochgeleerde/seer godtvruchtige / ende voorsienige mannen ende broeders in den Heere Jesu Christo.

UWer E. brief heeft my gedient tot een sonderlingh vermaeck in den geest / niet alleen om de groote affectie die ick daer inne speure tot mijn persoon/ siende dat ick/ die my anders hier vertreure ende schijne alreede verstorven te zijn / noch leve in u E.E. gemoet; maer voornamelijck van wegen d'onderlinge christelicke eenigheydt / die ick daer bemercke te zijn onder uw' EE. tot handthavinge van de saecke Christi / mitsgaders uwer aller mannelijcke standvastigheydt tot bevorderinge van de selve: soo dat ick 't in desen deele nauliex anders soude konnen wenschen. Derhalven ick oock mijne knien buyge voor Godt den vader onses Heeren Jesu Christi / hem daer over uyt gront mijns herten danckende / ende biddende uwe EE. door sijnen H. Geest hoe lancx hoe meer daer inne te willen versterckē / ende met noodige krachten van boven aendoen / tot volvoering van soo een heylich / godtlick / noodich werck. 't Geen wy te voren soo dickwils

Kloeckmoedige aen-maninge tot standvastigheyt.

onder

onder malkanderen hebben overleyt ende geseyt / bevinden uwe EE. nu metter daet/ grijpende met de handt 't gunt dat wy van verre als na by sagen / aengaende de jammerlicke gestaltenisse der Christenheyt / selve der Gereformeerden / mitsgaders de sobere apparentie die daer was / dat d' ellende derselver in soodanige vergaderingh als dese haer nu laet verluyden (hoewel wy deselve / soo men ons nagaf / niet en hebben belettet) soude worden geholpen / vermits de kleyne liefde tot waerheyt die vast over all' gespeurt wordt / zijnde de passien soo hooch gestegen / dat niet alleen de christelicke mededoogenheydt / maer oock de redelickheyt ende billickheyt selve naulicks plaets en vinden in de selve / hoewel men deselve met hooge titulen weet te vercieren / ende met all' het uytwendich pareersel / dat men van hier ende daer ontleent / weet te behangen/ op dat 't geen niet en is by den sienden / wat schijne by de schemerende. Wie heeft meer doen

Heylige ende eerwaerdige Synodus. klincken de woorden van sancta & venerabilis Synodus, als die de waerheyt meest den voet op de keele hebben geset? 't Is wel geswooren dat men alles sal handelen na Godts woordt/ wanneermen alreede van huys gebracht heeft

Bevelen. de mandata die men volgen moet / ende selve in de tas heeft eenen sin van Godts woordt na de welcke men wil dat alle sinnen haer moeten voegen / sonder mede te brengen eene onpartydige eenvoudige gelatenheydt / met de welcke men oock eens anders sin hooren wil/ om dan oprechtelick te overwegen of die de sin Godts niet naerder en komt: of / soo men de saeck vol swarigheyts siet / ende ten weder zyde reden is van groote schijnbaerheyt / evenwel

gantsch

rantsch niet en wil in medio laten tot naerder openbaringe Godts / in meeninge middelertijt voort te gaen in't geen daer in wy eenssins zijn/ met rechte onderhoudinge van broederlijcke liefde ende vrede. Dit en wil de genaemde Christenheyt niet; daer mede deselve dan valt 1. in woedende secterije / die uytberst tot ondergingh verdoemen / ende (dat veeltijts daer uyt volcht) bloedich vervolgen: 2. in niet minder als atheistische godtloosheyt: 3. in schande ende verachtinge / zy die door 't licht der waerheyt / dat midden in haer schijnt / alle de werelt billick soude tot haer trecken / op dat Christus daer over als koninck alleen heersche. Dat dit soo is hebben vele niet gesien: maer Godt heeft het ons niet alleen doen sien / maer oock den sin ende 't hert gegeven / om / volgens ons ampt / ende tot quijtinge onser conscientien / 't selve te kennen te geven daer ende soo het behoorde / besoeckende of men soude willen den dach der besoeckinge erkennen / ende bemercken dat tot den vrede Jerusalems dient. Wy hebben dit gedaen in ende aen ons vaderlant / daer de vryheyt noch scheen eenige plaetse behouden te hebben ende haer hooft te mogen op-heffen: wy hebben 't geseyt den genen die ampts halven daer op behoorden acht te nemen: wy hebben't gedaen / sonder nochtans te condemneren 'tgeen wy wel wisten tegen Gods woordt te strijden / om met voorbarige condemnatien niet te vallen in 't selve quaet daer tegen wy remedie sochten. Wat en hebben wy hier omme niet moeten hooren / lijden / en verdragen? Ick weet het. U EE. mede elck in't sijne. Wat was het? Babel heeft niet willen geheylet zijn / vertredende liever omnia jura di-

Tusschen beyden.

Alle goddelijcke/

vina

burgerlijcke/ en naturerlijcke rechten. vina, politica, naturalia, dan dat sy ten minsten eens met gemack ende toegenegen ooze ende gemoet soude hooren spreken die gene/ die Sions welvaren van herten soecken : deselve houdende voor ketters die men verbannen/ ende voor ongetrouwe borgers die men in ellende versenden moet / soo men hun noch die gratie doen ende 't leven vergonnen wil. Deselve geest dan die te Romen onder dat aensicht / elders onder een ander heerschet / wil oock hier

Grijns. domineren onder dese larva, en alleen meester zijn / op dat Israel alleen woone / gelijck de klachte van hare kercke houdt. Wanneer ghy-luyden hier sat (seydt uwen president)

Nu heeft het Godt anders belieft. wy souden moeten buygen / jam Deo aliter visum. Is't niet fray geseyt ? ende waerom ? om dat sy 't gewelt hebben ende de sterckste zijn. Hadde ick dat voordeel/ seyde eens de Grave van Solms tegens my/ ick had rechts genoech om my monarch van de geheele wereldt te maecken ; want (seyde hy voor reden) daer Godt 't gewelt geeft / daer geeft hy 't recht :

Soo is 't recht in de wapenen. Sic jus in armis. Wil men dit plaets geven in 't politijck / ick laet het passeren / de werelt gaet haren treyn. 't Is my bykans gelijck of een of vele / ende onder de vele/ of dese of die regeert: onder hun woonende wil ickse gehoorsaem zijn als een borger / sonder my veel te bemoeyen of sy door de deure daer toe gegaen / of ten dake ingekropen zijn.*Mihi hic facile legitimum quod juris aliquam habet speciem. Maer in de kercke Godts/ ‡ quæ columna & firmamentum veritatis est, dat te sien / is soo monstrueux / dat ick / dat gewaer wordende / niet een oogenblick

in

* 't Is voor my in dat stuck haest wettigh/ dat maer eenige schijn van recht heeft.

‡ Welcke is een pilaer en vastigheyt der waerheyt.

n die societeyt en blijve/maer liever den knecht/ ıft sot / volge / die sijn meester siende 's Paus voeten kussen / sich ter kamer uytpackte / uyt vreese men hem wat ongalickers te voren leggen soude. De schout en behoeft niet te vragen of men soldaten aennemen wil / want hy weet wel in sijn gemoet (gelijck hem wel geantwoort wierdt) dat u EE. des noch wil / noch macht en hebben : maer sijne E. lach apparentelijck in 't hooft de praxis der gener daer hy mede gescheept zijnde / over wil. Over dit stuck en willen wy dan niet contenderen / laten hun gaerne de werelt / willen sy ons den hemel laten : maer dat sy de waerheydt door belet van vry ondersoeck der selver de deure sluyten willen / ende aller menschen sin na haren sin buygen/dat is onlijdelijck. Ende alwaer ick in allen specialibus met hun eens/ soo soude ick achten/ dat /indien die specialia rusten op dat generale intentum, dat daer regnum antichristi is / achtende veel dragelicker een sware doolinge van een die luysteren wil na den sin Godts / als een klare waerheydt van een die heerschen wil met sijnen sin : want die in dier voegen waerheydt heeft/ heeftse maer by rencontre / of by geval / niet by wettige besittinge van recht / spruytende uyt goddelijcke gifte door ware kennisse van de selve : hy heeftse staende niet op haer eygen steunsel / maer op een vreemd van elders ontleent/ 't welck haer tegen de borst is / soo seer / datse niet en wil blijven daerse soo gevangen is/ maer haer uyt sulcke handen maeckt / om te gaen in 't vrye landt / daerse als in 't vrye veldt haer behelpen mach met haer eygen wapenen. Dese dingen heeft Godt u EE. doen verstaen/ mannen broeders/ ende de waerheyt is nu by u

De praktijck.

Bysondere stucken.

Generale ooghwit.

't Rijcke des Antichristis

in 's

in 't leven ende kracht / den anderen alleen de schaduwe latende: laetse u niet benemen / maer houdtse vast / strijdt daer voor vromelijck / gelijck ghy doet / oock soo / dat sy hoe langs hoe meer gewaer worden mogen / dat ghy hare vreese niet en vreest. Lecht het vry op een scheyden aen / want 't sal doch moeten wesen; maer brengt hun eerst 't licht der waerheydt in 't gesicht ende voor de oogen / hoe noode sy die sien ende hooren / al en waer het hun maer tot een getuygenisse; de Heere heeft u daer toe geroepen. Sy hebben u volle verklaringe over alles afgeperst / ontwijffelijck door een merckelijck beleydt Godts / tot haer eygen confusie. Na mijne gissinge hebben sy 't nu al / statum over de vijf articulen / consideratien op de confessie / op catechismus; en de verklaringe over de Delfsche articulen kan haer niet onbekendt zijn. Hadde men konnen ontgaen van soo verre niet te komen / voor soodanige rechters / 't waer mogelijck niet 't quaetste geweest / maer dewijl ghy derwaerts als metten haire geruckt zijt / doet hun nu gevoelen dat u geestelijck sweert snijd ende krachtich is (Hebr. 4.) Soon des menschen / ick heb u gesonden tot een ongehoorsaem huys / sy hooren 't dan of laten 't &c. Siet niet op de uytkomste / maer op u ampt: dit moeten u EE. doen / dat moet ghy Godt bevelen. 't Sal u EE. tot eere gedijen / niet alleen hier by alle vrome (ghy zijt alreede alle te samen (ende sonderlinge uwe E. D. Episcopi die nu onse Aaron zijt) tot verwonderinge / ende behaelt grooten lof by ontallijcke menschen / oock by uwe partijen daer ende elders / daer weet ick wat beschepts van) maer voornamelijck by Gode / in den dage Jesu Christi. Alle

De staet des geschils.

de

e werelt siet op u broeders: voor al Christus en
ijne Engelen; draecht u dan mannelijck (ge-
ijck ghy doet) in den Heere : ende bysonder
houdt eendrachtich aen een sonder malkander
e verlaten: voor seecker houdende / dat by dat
volck voor u niet te verwachten en is (soo ghy
egen u gemoet met hun quaemt te heulen) als
verachtinge / ende / na de selve / spade berouw
met een knagende worm. Of schoon des eenen
onsideratien mogelijck wat verder gaen in In 't by-sonder.
pecie als der anderen / soo zijn u EE. noch-
ans hier in eens / dat dese sectische meester-
ijckheydt ende heerschinge in 't huys des Hee-
en / bestaende in 't precijs determineren van
alles wat in questie valt / en 't verdoemen van 't
ontrarie / niet en dooch / maer moet tegen ge-
taen zijn. Soo moet dit dan oock onder ons
plaets hebben / dat wy 't fondament Jesum
Christum behoudende in de leere der waerheydt
die na de godtsaligheydt is / mogen lijden dat
een ander de selve vryheydt houde die wy voor
ons begeeren / in matigheydt ende tot stichtin-
ge. Uwe devoir gedaen hebbende na genoech-
saemheydt / schuddet eendrachtelijck het stof
van uwe voeten / ende scheydt uyt Babel op
dat ghy hare plagen niet deelachtich en wordt /
want se zijn voor handen. Houdt my ten be-
ten / broeders / dat ick dus vry tot uw' EE.
schrijve / willende leeren die gene van de welcke
ick billijck leeren soude / ende veel te leeren
hebbe: maer dat is mijn meeninge niet / mijn
herte is uytgebreydet by u EE. dat doet my
dese ongekoockte dingen uytwerpen. Der we-
relt woedende gramschap tegen my / om oor-
saecken u EE. bekendt / en die noch alle dage
meer (soo ick verneme) ontbrandet / neffens den
E goeden

goeden raedt die uwe EE. selve my hebt gegi
ven / beletten my metten lichame by u EE. t
wesen / niet als een die u EE. hulpe toebren
gen kan (de wil is'er / maer krachten feylen
maer als die u EE. soo vromelijck siende stri
den een sonderlingh vermaeck daer inne soud
scheppen. 't Is seeker; ghy prickelt daer vele
herten / ende raeckt veler conscientien / neem
veler gedachten gevangen: de hooftman di
Christum hielp kruycen / most voor sijn bors
kloppen / ende den soon Godts bekennen. Vel
die u EE. hier tegen staen / sullen / t' huys gaen
de / mede dragen dat sy sullen willen verbergen
maer niet konnen. Dat ghy saeyt / sal opgaen
Gaet dan voort in Gods naem: en laet het goe
eynde 't goede werck kroonen. Ick sie dat Go
De ver-borgentheyt der ongeregtigheyt. met u is. 't Mysterium iniquitatis moet ontdek
zijn. Ghy-lieden zijt ten deel des Heeren mon
daer door het moet geschieden. Danckt God
van de eere die hy u EE. doet / u EE. gebruyc
In soo vermaerden schouwplaets. kende in tam celebri theatro, tot uytkondigers
ende uytroepers van sijne goddelijcke waer
heydt. *Prima coitio acerrima. Ghy zijt d'aen
*De eerste aenval is de scherpste. sichten nu gewendt: haer actien toonen dat sy
bloot zijn van redenen. 't Soet koosen van u
wen president over den lieffelijcken troost va
de verkiesinge / ende dat men 't daer by wel kan
laten blijven / sonder veel te spreecken van ver-
Dat sy hare sake wantrouwē. werpinge / geeft te kennen diffidentiam cau-
sæ. Valt daer op aen / ende dwingtse in t
gaen / of 't geweldt tot hulp te nemen. ‡ Utrin-
‡ Hoe 't gaet de victorie is aen uw' zijde. que viceritis. Siet niet om wat ghy dan sull
doen als ghy uytgeworpen zijt: dat sal God
dan wijsen: doet nu maer u devoir / ende quij
u EE. conscientien in alle bescheydenheyt / al
tijdt met behoorlijck respect ende billijcke ge-
hoor-

hoorsaemheyt der gener die over u EE. gestelt
zijn/ non tamen ultra aras. In die societeyt te
blijven soo wy daer in geweest zijn / is ondrage-
lijck: wy hebben 't dickwils geseydt. 't Moet
nu tot de practijck komen. Dan 't is tijdt dat
ick ophoude/ uwe EE. loopen so wel dat mijne
spoore onnoodich is. Houdt het my ten besten/
't is mijn eenich vermaeck met u EE. te mo-
gen spreecken. Brenge ick vergeefsche woor-
den / laet se daer henen vliegen / ende laet daer-
om niet wel te doen. Mijn mondt is open/mijn
herte wijt uytgebreydt / by u-lieden. Ick wor-
de vertroost over uwe vertroostinge / ende de
verdraechsaemheyt uwer verdruckinge is oock
in my. Ick danck u EE. uyt grondt mijnes
herten/ heylige broeders/ dat uwe EE. midden
uyt den drang van soo vele ende sware occupa-
tien noch de moeyte neemt van my te schrijven.
De Heere zy uw' loon. 't Vermaeckt my tot
in 't binnenste van mijne ziele / ende verlicht
mijn swaer kruys sonderling / bysonder / nade-
mael ick daer uyt versta uwe goede resolutien
ende kloeckmoedigheydt / om vast te blijven by
de goede saecke. Ick derf u EE. niet vergen
dat ghy meer schrijft / 't waer eene al te groo-
te importuniteyt. Ses regultjes nochtans sou-
den my als eene aengename aelmisse zijn / als
het te passe komt. 't Sal nu aengaen ; sy
moeten nu tot collatie komen of tot een oordeel.
Hoe sy het maecken/ de waerheydt sal over hun
triumpheren door uwen lieffelijcken dienst in
Christo Jesu. Strijdt ghy-luyden vromelijck/
ick ben op den berge / mijne handen sullen niet
swaer worden / mijner armen swackheyt zijn-
de onderstut door den geest des gebedts. Bege-
ren uwe EE. iet vorders van my/ schrijft/

Nochtans niet verder als de godsdienst kan lijden.

ick ben tot uwer aller dienst in den Heere / n
mijn gering vermogen. Ick groete u alle va
herten/u / D. Episcopi/ Poppi/ Corvine/Bar
lee/ Leo /Gossuine/Matthisi/Dwinglo/Sap
ma / Pynackere / Isaace / Nerane / Nielli
Hollingere / Theophile / Cupe / Deseki / end
soo noch iemandt meer daer is tot getrouw
hulpe; Godt biddende dat hy u geve hoe lang
hoe meer sijnen heyligen wil te doen tot over
winninge der werelt met haren prince / op seec
ker verwachten der uytnemender heerlicker be
looninge in de openbaringe Jesu Christi. Zij
daer-en-tusschen in uwe gebeden ende ander
sins mede indachtich

Uwen ouden mede-dienaer in den Heere / n
bry wat swack na den lichame / hoewe
niet ter doot soo veel hy mercken kan/

JOANNES UYTENBOGAERT

In Antwerpen den 2. Januarij 1619.

DE REMONSTRANTEN,

Geciteert op de Synode tot Dordrecht, aen

JOANNES UYTENBOGAERT.

Eerwaerdige / hooch-geleerde / seer godt-
vruchtige / hertelijck-beminde broeder,
ja vader / in den Heere J. Christo.

Beklagh over de onbillijcke.

UWer E. gedachtenisse (die altoos / ge
lijck behoort ende u E. meriteert / nieu
by ons is) verquickt ons dagelijcks / doch niet
son-

nder bygaende droefheyt / om dat wy u E. enschijn niet mogen sien: derhalven so dick-nael ons tijdinge van u E. gebracht wort / ge-ijet ons die selvige tot vreuchde / overmits daer oor als een schaduwe van uwe jegenwoordig-eyt ons vertoont wordt: maer als u E. mis-ven ons behandiget / ende van ons gelesen oorden / worden wy met blijdtschap vervult; lsoo wy in die selvige u E. jegenwoordich sien / nde tot ons hooren spreecken: ja de dienst uwer enne leydet ons in tot de binnen-sale uwes erten ende maeckt ons uwer goede gedachten / vijse raedt / ende gewenschte advijsen deelach-ich. Soodanige zijn / ende worden van ons ehouden / alle u E. missiven / ende sonder-ngh dese laetste / den 2. Januarij gedateert: vol zijnde van christelijcke onderwijsingen / va-erlijcke vermaningen / en / niet min wel gefun-eerde / als ons noodtwendige vertroostingen: eneffens dat in alle deelen des selven klaerlijck lijckt u E. groote lijdsaemheyt in 't verdragen es kruyces / dat de Heere J. Christus u E. heeft laten overkomen / ende in het midden des selven uwe bestendige yver tot bevorderinge van de goede sake / die wy ten dienste J. Christi door vele jaren by der handt genomen hebben: alles dienende om ons krachtelijck te bewegen / om alsulck exempel ons altoos voor oogen te laten zijn / ende uwe voetstappen na te treden. Wy sullen het oock doen door de hulpe onses Godts: vertrouwende dat hy / die ons gegeven heeft te gelooven in sijnen sone J. Christum / ons oock geven sal / indien 't noodigh is / te lijden om sijns naems wille. De boge is alreede tegen ons gespannen / ende het swaert uytgetogen; wy vertzagen dan noch niet / maer met

handelingen des Synodi, en vertroostinge daer tegen.

de wapenen onses Godts aengedaen zijnde, hopen den goeden strijdt te vol-strijden / ende in den boosen dagh wederstaende / de overwinninge te behouden. Ende hoe souden wy in deser kleynmoedigh zijn / ofte aen goede uytkomste twijffelen konnen / by soo verre wy des Heeren werck niet traechlijck doen? waerheyt is de grontvest van onse werck; eere Godts ende Christi is onse doelwit; verdediginge van waerheyt die na godsaligheyt is / is het werck selve; de behulp-middelen / die wy gebruycken / zijn vierige gebeden tot Godt; de maniere van doen is oprechtigheydt des herten / ende kloeckmoedigheyt by ons selven / ende eenigheyt met malkanderen. Het sal ons oock / vertrouwen wy / aen den leydtsman den H. Geest niet ontbreecken / die onse doen dirigere / de listen onser partyen ons ontdecke / ons dagelijcks nieuwe krachten mededeyle / ende tot den eynde toe volstandigh make. Wel is waer / dat veele tegen ons vergadert zijn / die groote naem ende een schoon-schijnende gedaente hebben / bekleedet daer-en-boven met auctoriteyt; Synodus veneranda sc. meerendeels met vyandtlijcke bitterheyt ende partijschap tegen ons ingenomen: uytheemsche (seer weynige uytgesondert) van eene ende de selvige aerdt zijnde met de inlandsche. U E. soudet u verwonderen ende bedroeven over hare onvoorsichtige advijsen / indien wy die souden verhalen. Maer dewijle wy weten / dat sy alle menschen zijn / die de adem in de neuse hebben / ende wy oock geleert zijn gering te achten / dat wy van eenen menschelijcken dage geoordeelt worden / soo en vreesen wy hare vreese niet; maer gebruycken vrymoedigheyt / niet schamende ons Christi ende sijns Evan-

Eerwaerdige Synodus / quansuys.

Euangelij. Wy belijden de waerheyt / die wy geleerdt hebben / ende bieden aen / de selvige na eysch van saken te ontleden / ende met redenen te bevestigen: wy seggen hen aen / dat sy horrendas & monstrosas opiniones, in Deum contumeliosas & bonis moribus noxias, onder hen voeden / ende zijn bereydt documenten daer van te geven / oock met vaste ende bondige redenen te wederleggen. Wy wijcken haer niet een hayr breedt. 't Gene sy behoorden van ons te eysschen / presenteren wy haer / ende worden afgeslagen: die ons ten strijdt behoorden te roepen worden van ons uytgedaeght / ende maken haer te soeck: die ons amptes halven onderwijsinge schuldigh zijn / weygeren ons die / hoewel daer toe gebeden zijnde. Wy soecken met haer in collatie te treden; het is hen onaengenaem / ja konnen de name nauwlijx verdragen: wy bestaen vrymoedighlijck onse leere hen voor te dragen / ende haere misdracht te ontblooten / 't wordt ons verboden. Wy willen hen openbaren ende in hare schoot uytschudden wat ons om 't herte leydt / sy weygeren het te hooren / ende dringen ons tot een ontijdigh examen. Wy wijsen hen aen de billijckheyt van onse doen door gewichtige redenen: sy opposeren ons auctoriteyt. Synodale decreten ende resolutien / geapprobeert ende bevestigt van de hooge Overigheyt / zijn haer geweer ende wapen. Doch also brenger deses selve gesien ende gehoort heeft / wat hier ommegaet / ende oock door eenige schriften u E. 't selvige sal doen blijcken / is onnoodig / dat wy nu wijtloopend verhael daer van doen; blijvende niet-te-min schuldig ende oock bereydt / om u E. copyen van alle onse schriften over te senden: het welcke tot noch

Grouwelijcke en monstreuse opinien die Gods sijn eere benemen en de goede seden hinderlijck sijn.

toe niet heeft konnen geschieden. Waerde ende beminde broeder / indien wy voor eenighe jaren u E. advijs gevolgt / ende het Synodum van de machtige onses vaderlandts geimpetreert hadden / wat dienst souden wy de waerheyt gedaen / ende hoe groote confusie onse partyen veroorsaeckt hebben? Wy souden ten minsten in gelijcke graet gestaen hebben met den genen die ons nu onbillijcke wetten smeden.

Bestierders. Wy souden andere moderatores ende Præsides de Hoogh-mogende HH. Staten hebben sien representeren. Wy souden onder de uytheemsche Theologos alsulcke personen gesien hebben / die de waerheyt met verstant ende kloeckmoedigheyt souden hebben gemainteneert; ja dese selvige / indien sy mogelijck waren gecompareert / souden wy een ander liedt hebben hooren singen. Wy souden u E. onsen Aaron / ende andere helden / ten dienste van de sake Christi / by ons hebben gehadt. Maer lieve Godt wat hebben dese tijden voor een Synodum ons voortgebracht? de selvige personen zijn partyen / getuygen ende rechters: noch waerheyt / noch godtsaligheyt / noch vryheyt / noch vrede / gaet haer ter herten: Christi sake wordt onderdruckt; menschen gedichtselen worden verschoont: op conscientie der gene / die onderwijsinge uyt den woorde Godts soecken ofte willen geven / wort geen acht genomen:

Soo wil ick 't / soo gebiede ick 't / mijn wil zy redens genoech. het gelt by-na in alle deelen sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Waer toe zijn vervallen / die hen selven de name van de kercke Christi toemeten? Is dit het Synodus / daer men soo veel van gesproken en soo lange na gewacht heeft? sullen aldus de droeve geschillen geslichtet worden? och of niet hier door het vier der

oneenig-

meenigheydt welck ontsteken is / eerst gesien werde boven de daken te branden ende blakeren. Doch wy willen een eynde der klachten maken / die ons niet konnen vorderen / ende keeren ons tot onsen opper-herder J. Christum/ mitsgaders onse herten ende handen tot den hemel opheffen / biddende om genade des H. Geestes / daer door wy gesterckt zijnde mogen verachten alles wat den rijcke Christi tegen is/ en voortaen ridderlijck strijdende de waerheydt hanthaven / het mysterium iniquitatis ontdecken / ende onse sielen in lijdtsaemheyt besitten. Ghy stercke heldt J. Christi strijdet voor ons met uwe vierige gebeden by den grooten Godt/ op dat hy ons arme aertwormen tot sijnen dienst meer ende meer heylige / ende dit onse/ jae zijn / werck segene. Die selve groote Godt ende vader aller barmhertigheden vertrooste u E. in alle uwe verdriet / behoede u E. voor den quade / ende doe u genieten den voorsmaeck van de vreugde der hemelscher geluckfaligheyt; op dat ghy geensins beswijckt; maer met de vleugelen uwes geloofs tot uwe Godt opvliegende in alle lijden wel getroost moget zijn. U edel gemoedt laet hem in den Heere verheugen; uwe goede conscientie sy een vast bolwerck tegen alle calumnien: alle verdriet / dat menschen kinderen u aendoen / sal lichtelijck vergaende zijn / ende wercken in u de boven maten onbegrijpelijcke swaerte der eeuwiger heerlijckheyt. Als u E. uwe ouderdom aenmerckt/ laet u die tot vreugde gedijen: want daer door bekent ghy dat de tijdt uwer ballingschap haest een eynde nemen sal. Gevoelende oock de swackheyt uwes lichaems verflaut niet / de jaren brengen sulcks mede: alsulcke vaderlijcke kastijdin-

De verborgentheyt der ongerechtigheyt.

stijdinge geeft oock geen kleyne nuttigheyt/ doende ons naerder op de geboden Gods letten/ onse wegen besinnen / ende ons bereyden om voor den richterstoel J. Christi te verschijnen. De tijdt genaeckt / dat het aerdtsche tabernakel deser onser woninge sal gebroken worden: maer wy weten / dat wy hier na verwachten een woninge / die van dit maecksel niet sal sijn: ende daerom verlangen wy uyt dese lichamen te verhuysen / ende by den Heere te gaen woonen; daerentusschen arbeydende hem te behagen. Doch wetende uwe vastigheyt in Christo/ ende dat wy meerder van node hebben van u E. getroostet te worden/als u E. eenige troost mede te deylen / Eerwaerdige / hoochgeleerde Godtvruchtige Broeder / ja vader in Christo/ eyndigen wy desen / bevelen u E. den almogenden Godt in bewaringe / ende groeten u E. gesamentlijck van herten / verwachtende van u E. by alle gelegentheydt / geestelijcke versterckinge. In Dordrecht / desen 7en Januarij 1619.

Uw' E. gantsch dienstwillige broeders in Jesu Christo,

ende uyt aller name,

SIMON EPISCOPIUS,
EDUARDUS POPPIUS,
BERNARDUS DUINGLO.

BER-

BERNARDUS DUINGLO
AEN
NICOLAES van SORGEN,
Advocaet voor den E. Hove van Hollandt.

Gunstige heere / ende vriendt:

VOorleden maendage den 14en deser / hebben wy ons af-scheydt gekregen van de Synode / met groote valscheyt ende bitterheyt / zijnde door den Preses afgeschildert niet anders als of wy formele Contra-remonstranten waren geweest / dat wy met liegen / bedriegen / &c. de Synode hadden opgehouden / vol van alle listen / practijcken / schalckheden ende doortraptheden / die met liegen begonnen hadden / en met liegen eyndichden; en daerom verklaert wierden onweerdich met welcke de Synode langer soude handelen; dat sy onse listen alle de wereldt souden bekent maecken / ende betoonen dat haer geen geestelijcke wapenen en ontbraken om onse rebellie en ongehoorsaemheydt te straffen: en dit alles niet tegenstaende de redelijcke aenbiedinge by ons op den 12en voor de Politijke en hare vergaderinge gedaen / welcke u E. uyt de ingeleyde acten sal sien: ende dat wy noch daerenboven op den 14en in Synodo 't selfde hebben aengeboden / ende daer beneffens overgegeven een geschrift van tweeen-dertich bladeren / verbatende de verklaringe soo van onse / als der Contra-remonstranten gevoelen over den eersten artijckel / met bewijs uyt de eygen auteuren van dat se sulcks lee-

Verhael hoe de Remonstranten door den president Bogerman uyt de Synode zijn geset.

leeren; aenbiedende 't selfde over alle d'andere articulen te doen / en dan voorts tot de defensie te komen / soo men ons tijdt wil geven. Wy hebben op alle sijn bitter schelden geswegen / ende belast zijnde met sulcke los uyt te gaen / zijn opgestaen / ende hebben met bedaerde korte woorden geseydt: Wy sullen met onsen Salichmaecker op sulcks alles swijgen; Godt sal onse leugenen en practijcken oordeelen; wy beroepen ons over dese iniquiteyt voor den rechter-stoel Christi, daer staen sullen om geoordeelt te werden, welcke nu hier sitten om te oordeelen. Evenwel werden wy hier gehouden / ende verstaen dat eenige na den Hage gisteren gegaen zijn andermael over ons te klagen / onder andere Polyander mede: hebben daerom noodich geacht u E. met desen te interpelleren; toonder deses is onsen hospes / een vroom / stille / en vertrouwt man; uyt welcke u E. breeder bescheydt sal konnen verstaen: bidden daerom u E. vriendtlijck / is 't mogelijck / dat door d'een oft d'ander iets kan vernomen werden / wat men tegens ons handelt / met een letterken ons daer van in vertrouthevt te verwittigen / 't sal secreet genoech blijven. Brenger deses reyst haestich / soude anders breeder schrijven; maer sal het uytstellen tot de eerste gelegentheyt: ende hier op u E. antwoorde verwachten. Hier mede / gunstige heere en vrient / blijft de genade des Heeren bevolen / ende van D. Episcopio / D. Isaaco / D. Niellio / en andere broeders gegroet. Strijt voor ons in den gebede; soo wy hier voor de waerheyt doen. In Dordrecht den 16. Januarij 1619.

Uw' E. dienstwillige vrient,

BERNARDUS DUINGLO.

NICOLAES van SORGEN
AEN
DE REMONSTRANTEN,
Geciteert op de Synode tot Dordrecht.

Eerwaerdige / wijse / voorsienige / godtvruchtige heeren / waerde vrienden ende broeders:

HOewel de continuele geruchten die van Dordrecht herwaerts komen / de ontsteltheydt ende moetwillige blintheydt des gemeynen volcks / ende den aert der tegenpartyen daer mede u EE. te doen hebben / my dickwils bedroeven / niet sonder quetsinge van mijn tegenwoordige dispositie; soo doet my nochtans de oprechtigheyt van de saecke / ende 't vertrouwen op de goedigheyt Godes / die ick verhope dat sijnen toorn niet soo verre sal laten gaen / dat hy soude toelaten dat men ons om sijne waerheydt / ende sijn godlijcke waerheydt met ons / t'eenemael soude verdrucken ende uytroeyen / wederom ter contrarien hopen en eenen moet scheppen / dat Godt sijne saecke sal by der handt nemen / ende u EE. om sijns naems eere sal stercken ende by-staen / op dat sijne kercke ende gemeente / die hem naer sijn woordt in godtsaligheydt soecken te dienen / eenmael mogen gevrijdt worden van den blaem der godtslasteringen daer u EE. zijn tegens ingetreden / ende vreedsaemlijck behouden hare herders ende leeraers / die haer spijsen met het onvervalschte

Vertroostinge in haer lijden, en verhael wat in den Hage tegen haer verhandelt was.

valschte woordt des Heeren: daer toe / gelijck mijne gebeden onophoudelijck strecken / alsoo duncke my als van verre eenen glans der godlijcker hulpe te gevoelen / als ick hoore de blijdtschap ende gerustheyt van u EE. gemoederen / niet tegenstaende alle de wederwaerdigheden daer mede u EE. werden bejegent. 't Welck my dunckt dat niet en soude komen geschieden / 't en ware dat by u EE. waer ende in u EE. woonde den selven geest / die den Apostelen dede met vrolijckheydt uytgaen van den genen die haer met onrecht soo qualijck gehandelt hadden. Ick bidde u EE. broeders / en vertsaecht niet / al waer 't dat de zeebaren noch al vry holder gingen: Godt is getrouw / ende en sal u EE. niet verlaten / noch so menich vroom gemoet dat onophoudelijck tot hem roept ende suchtet. Ende oft hy ons de genade niet en verleende / van in ons leven te zien de vryheydt van sijn heylich woordt onbevleckt te mogen predicken; soo en sal hy u EE. nochtans niet sonder krachtigen troost laten / ende u EE. arbeydt en sal voor hem niet ydel zijn. Sijn woort dat hy in u EE. mondt gegeven heeft / sal niet ledich weder tot hem keeren; het legge dan als versturven in der aerden / soo lange het wil. De Heere noodicht ons tot meerder perfectie als hy ons met soodanige tegenheydt oeffent / ende onderwijst ons wat de levende practijcke is van sommige dingen die haer lichter by velen met den monde laten seggen dan by weynigen met'er daedt plegen: te weten / de ware gelatenheydt / ende patientie eens Christen gemoets; hem selven versaecken; gelastert ende gescholden te werden / ende sijnen mondt niet open te doen; en diergelijcke maximen onses leermeesters

sters Christi; maer sijn woordt en sal hy niet verlaten / ende (soo ick verhope) selfs in dese landen niet laten verdrucken. Alle 't welcke hoewel ick wete / dat u EE. overvloedelijck meer bekendt is dan my / ende vertrouwe dat u EE. meer ter herten gaet dan iet dat tijdtlijck is / als die nu mede verscheyden levende preuven daer van hebt gegeven / soo is 't my nochtans eenen troost / u EE. te helpen troosten in dese bekommertheden: de Godt en vader des troostes / van den welcken dat alle goede gaven komen / versteercke u EE. gemoederen/verlichte u EE. verstanden/beleyde u EE. raedtslagen / zegene u EE. arbeydt / beware u EE. personen / ende zy met u EE. in alles; tot sijns naems eere / opbouwinge sijner gemeynte / ende u EE. saligheydt.

Belangende u EE. schrijvens van den 16en deser / my op huyden behandicht / dat hebbe ick meest al den heere N. N. voorgelesen / die my seyde dat'er op gisteren by den gedeputeerden den heere van Brederode / Muys / Festus / ende Fockelius / was rapport gedaen / op soodanigen wijse als men wel kan bevroeden; oock alsoo / dat sijne Ed: seyde beweecht geweest te zijn om te seggen / dat het scheen de heeren commissarissen niet genoech te zijn rapport te doen / maer dat sy oock moesten accuseren / dewijle dat sy (te weten de Theologantsche gedeputeerden) niet alleene den mondt ende 't herte vol hadden van de groote hertneckigheydt ende rebellie der Remonstranten / maer seyden oock dat D. Episcopius onder sijne discipulen die hy privatim instituëerde / hadde gestelt theses / daer by hy niet alleene de Synoden verachte / maer oock Godts woordt selfs versaeckte; In't bysonder.

te; ende dat het konde blijcken by de selve gedruckte theses / hoewel sy meynden dat die niet by hem maer by andere uytgegeven waren / ende dat hy selfs van 't uytgeven der selver niet en wist. Op dit lieve rapport was geresolveert dat men noch eenmael aen den Synodum soude schrijven / 't welck den Remonstranten soude voorgelesen werden / daer by haer noch soude toegelaten werden haer selven den Synodo te onderwerpen: maer so sy dat noch evenwel niet en wilden doen / dat men dan soude hare schriften by der hant nemen / daer uyt den statum controversiarum formeren / en daer op alsoo voort gaen: waer inne als sommige wat vierich voort gingen / seyde sijn Excellentie / dat hy niet en begeerde dat men iemandt soude dwingen / ofte ergens inne / 't welck de conscientie aengaet / lastich vallen; maer recommandeerde den Theologanten / ende wilde dat oock den Synodo soude geschreven worden / dat men de saecke soo tot accommodatie soude decideren (talia videntur mihi fuisse ejus verba) als eenigsins uyt Godts woordt konde geschieden; met verklaringe dat sijne Excellentie de sachtste en de moderaetste is / van alle die in het collegie zijn ende vrylijck derven spreecken. Dit schrift soude Festus ende Fockelius in-stellen; ende zijn de heeren Staten daer op nu desen dach wederom vergadert geweest / om 't selve te visiteren (soo sijne Ed: meynde / alsoo die van dage selfs aldaer niet en was by geweest) ende alsoo te arresteren: hebbe oock Festum heel vrolijck / al lachende / ende wel gemoedt naer boven sien gaen / soo dat ick meyne dat het selve alsoo gedaen sal zijn. Ondertusschen is mede geresolveert dat men u EE. persoonen daer

Staet des geschils.

Soodanigh dunckt my dat sijn woorden zijn geweest.

aer noch evenwel houden sal / om / als men u EE. van doen heeft / 't zy om ietwes te vragen / voor te dragen / ofte aen te seggen / dat men niet en behoeve te wachten naer iemandts komste / naer dat men u EE. by der handt hebbe. Van enige verder beswaringe van iemandts personen / verklaerde my sijne Ed: dat / sijns wesens tot noch toe / noyt eenich vermaen en was geweest / oock geen nadencken daer van te hebben / niet tegenstaende vele geruchten ter contrarie / ende beloofde my dat soo dien-aengaende ietwes by sijne Ed: kennisse quame voor te vallen / dat sijne Ed: my daer van dadelijck adverteren soude.

Dit is 't gene ick hebbe konnen vernemen van de gemeyne kerckelijcke saeken: niet twijfelende dat 'er iet anders van eenige importantie is verhandelt. Bevele hier mede

Eerweerdige / wijse / voorsienige / godtvruchtige ende hooch-geleerde heeren / waerde vrienden en broeders / naer groete en wenschinge alles goets / u EE. in de genadige bescherminge onses Heylandts en Salichmaeckers / om wiens wille u EE. aldaer versmaetheydt lijdet; biddende ende vertrouwende dat hy een heylsame uytkomste sal geven / ende u EE. arbeyt kroonen met de vrede van een goede conscientie / ende vreuchde van de gemeynte te sien wassen ende toenemen beyde in kennisse der waerheydt ende godtsaligheydt. In den Hage / den 18. January 1619.

Uw' EE. dienstwillige

NICOLAES VAN SORGEN.

DE REMONSTRANTEN,

Geciteert op de Synode tot Dordrecht, aen

JOANNES UYTENBOGAERT.

Eerwaerdige / hooch-geleerde / seer godtvruchtige / ende ons van herten beminde broeder ende vader in Christo.

Vertroostinge in sijn swaer lijden, bereydtwilligheydt om hem na te volgen, en beklach over de onchristelijcke handelingen soo in de Synode als elders gepleegt.

OCh of de goede Godt gave / dat wy u E. aenschijn mochten sien / ende onse herten eenmael gesamentlijck in uwe schoot uytschudden! In dese gelegentheyt van tijt souden wy naulijcks hier op aerden eenige sake meerder wenschen: so hangt onse herte aen u E. gedenckende uwer E. trouwhertige vermaningen/ voorsichtige advijsen in alle voor-vallende saken / ende andere geestelijcke gaven / die u E. gewoon zijt ten dienste van uwen naesten te gebruycken. Doch het kan nu niet geschieden. Waerom? ofte / wien sullen wy het te laste leggen? Om ons niet over menschen ende haer doen te beklagen / sullen wy alder-liefst hier noemen het kruyce / dat ons de Heere toegevoecht heeft : ons / seggen wy / om dat de droevige standt onses vaderlandts ende der gemeynte Christi in de selve ons ten hoochsten druckt ; ende oock / om dat de tegenspoedt / die u E. specialijcken treffet / mede de onse is / ende wy die selvige ons alsoo ter herten laten gaen/ als of wy selve in den lichame met u E. benaut waren : bereyt zijnde / so wanneer het Godt believen sal den selvigen beker ons in te schencken/

ten/met beyde handen begeerichlijck daer na
e grijpen; ofte oock noch swaerder lijden uyt
e staen/ indien de gelegentheyt van onse ge-
neynten suicks vereysschen sal. Maer sal
hier-en-tusschen dit kruyce ons van malkande-
ren doen vervreemden? dat sy verre. Wy wor-
den daer door naerder met Godt ende Christo
Jesu onsen Heere vereenicht/ ende volgens
dien mede met alle de gene/ die Christi zijn/ en-
de voornemelijck met u/ onsen vader in Chri-
sto/ dien wy alle van herten beminnen. Onse
lichamen zijn door de verre gelegentheydt van
plaetsen verscheyden van u E. maer met den
gemoede zijn wy na-by u: onse genegentheydt
is te voren tot u E. seer sterck geweest/ maer
nu branden onse herten van liefde: wy lijden
met u; wy suchten ende weenen met u over de
gemeene noodt; wy strijden met u ende voor u
met onse vierige gebeden by den grooten Godt;
op dat wy het met een woordt seggen/ onse sie-
len zijn aen uwe siele onafscheydelijk gehechtet.
Daerommme/ o vrome ende strijdtbare heldt/
wetende dat ghy in onse herten ende veler duy-
senden hier te lande also begraven leght/ hebt
ende houdt goeden moet/ (welck wy van u E.
gantschelijck vertrouwen) op dat onse lijden
niet te swaerder en zy; volstrijdet desen strijdt
des geloofs onder de baniere Jesu Christi/ ende
hoopt volmaecktelijck op den Heere; schortet
op de lendenen uwes verstants/ ende slaet uwe
verre-siende oogen op uwen ende onsen Salig-
maker/ die eenmael komen sal/ ende alle tra-
nen van onse oogen af-wasschen; van vele on-
danckbare ende onheylige menschen verstoo-
ten zijnde/ vlieget op met de vleugelen des ge-
loofs/ ende omhelset den Heere Christum met

het hemelsche geselschap; van uwe aerdtsche vaderlant verre zijnde / gedencket / dat wy hier geen vaste stadt noch blijvende wooninge en hebben; dringht door met uwe siele door dese duysiere wolcke / ende beschouwet dat ghy met Christo alreede in de hemelen / uwe ende aller heyligen eeuwich-duerende vaderlandt / van Godt gesettet zijt. Dit is het kruys / welck onse Heere ende meester op onse schouderen geleyt heeft / doen wy den eersten intredt in sijn schole gedaen hebben; dit wil hy / dat wy gaerne ende dagelijcks dragen sullen. Dit is het lijden / dat genade by Godt is / ende ons doet salich genaemt worden: dit is 't lijden / welcke / al is 't dat onse uyterlijcke mensche daer door verswackt wort / onse inwendige mensche doet vernieut worden van dage te dage; ende van welcke wy weten / dat dit lichtelijck vergaende lijden werckt in ons een boven-maten onbegrijpelijcke swaerte der eeuwiger heerlijckheyt. O heylige doornen-kroone / die wy met den leyts-man ende volmaker onses geloofs gemeyn hebben! Salich is hy die overwint / want hy sal 't al besitten / Godt sal sijn vader / ende hy sal Godts sone zijn. Derhalven heylige broeder / wat op aerden is / schade achtende / ende als dreck verachtende / mede vergetende 't gene achter is / schicket u meer ende meer tot dit werck / stellet u dit wit voor oogen / jaget nae desen prijs der hemelscher roepinge / ende met uytgereckten halse verwachtet de toekomste uwes verlossers / die al na by de deure is. Het is doch uwe aerdt al voor lange geweest / gelijcker wijs voorsichtichlijck te letten op het van-verre-toekomende ongeluck / also in het teghenwoordighe kloeckmoedigh te zijn / en-

de tegen alle lasten met den palm-boom op te rijsen; stelt dit nu te werck: de natuere te hulpe hebbende / ende door de genade Christi gesterckt zijnde / betoont hoe onbeweeglijck ende onverwinnelijck ghy zijt. Wy sullen / als kinderen / getrouwelijck ende vlytichlijck uwe / als onses geestelijcke vaders / voetstappen navolgen. Het heeft den Heere Christo behaecht / ons nu ten toone ende als op een hoogen berch te stellen ten aenschouwen van de geheele werelt / om reeckenschap te geven van de hope / die in ons is / ende syne salichmakende waerheyt tegen heyloose leeringen ende gedichtselen van menschen te verdedigen. (Heere / hier zijn wy uwe dienstknechten / voordert uwe werck door onse handen / ende maeckt groot uwe kracht in onse swackheydt / op dat uwe name daer eere van hebbe.) Wy hebben ons tot noch toe niet onwillich daer toe betoont / maer hebben met een bereydt-willigh gemoedt het werck aengevangen / niet vreesende de lasten der gene / die de waerheyt soecken te onderdrucken / niet ontsettende ons voor de toornicheyt der gene / die met macht gewapent zijn / mede geringh achtende het sinistre oordeel dat van vele quaetwillige over ons gevellet wort. Onse herte / onse tonge / ja lichaem ende siele hebben wy ten dienste ende tot bevorderinge van de waerheydt geheylicht. De Heere heeft ons oock kloeckmoedigheyt ende een onvertsaecht herte tot verwonderinge van de wedersprekers / gegeven. Ende waer voor souden wy vreesen? het is des Heeren saecke / die wy by der hant genomen hebben / ende tot welckers voorstandt wy geroepen zijn. Wy staen oock noch / gelijck van aenbegin / eendrachtelijck ende een-

moedichlijck in den selvigen yver; alle te samen kloeckmoedich/resoluyt/ende genegen om 't aengevangen werck te volvoeren; bereyt zijnde om alles te lijden/dat door toelatinge des genen den welcken wy dienen/ons van menschen sal konnen aengedaen worden. Is het sijn wille/dat de gevangenisse onse huys/ende de pijnbanck onse bedde zijn sal/ja dat wy tot den bloede toe strijden sullen/de toegeneychde wille is daer; hy stercke ons met sijnen geest/ende verhenge ons door de smaeck des eeuwigen levens/wy sullen hem volgen daer sijne handt ons henen leyden sal. Het sal ons beter zijn door strijden ende lijden in het koninckrijcke onses Godts in te gaen/als in de armen des duyvels ende des werelts op sachte pluym-kussenen hier een tijdt langh te rusten. Helpt ons/waerde broeder in Christo/hier toe met uwe vierige gebeden/ende sterckt ons door uwe schrijven/daer na wy verlangen; verwitticht ons oock van uwe staet ende gelegentheyt: wy willen mede hier noch een weynich na de gelegentheydt deses tijdts van onse saecken melden. U E. hebt sonder twijffel voor desen verstaen/dat de HH. Gecommitteerde van de Hooch-mogende HH. Staten generael/nadien wy van den Synodo onwaerdichlijck uytgeworpen waren/ende 't selvige by hare Hooch-mogende geapprobeert ende geratificeert was/ons hebben opgeleydt in geschrifte te stellen/alle het gene wy noch/aengaende de vijf articulen te seggen hadden/ende 't selvige binnen veertien dagen hare Ed: te behandigen. Wy hebben aengenomen te doen so veel als ons mogelijck was. 't Is mede van ons gedaen/ende hebben den vijfthienden dagh daer na/

welck

welck was den 7en Febr. den Heeren overgelevert een schrift / groot 204 bladen / vervatende beneffens een voorreden / de defensie van onse eerste artijckel (namelijck bewijs dat geen ander besluyt der verkiesinge in de Schriftuire bekent is / dan 't gene van ons gestelt wort / van de geloovige salich te maken; antwoort op de getuygenissen der H. Schrift die hier tegen gemeenlijck voortgebracht werden; doch sonderlinge tweederleye uytlegginge over het 9. cap. tot den Rom. daer van d'eene is O. Vorst; mede antwoort op de spreucken der H. Schrift / die geallegeert worden / pro reprobatione absoluta; een lang tractaet tot wederlegginge van de absolute reprobatie.) Ende de verklaringe van het tweede artijckel / met bygaende syllabo paradoxorum circa illum articulum. Doch voor desen onsen arbeydt hebben wy geen ander loon ontfangen / als harde woorden / ende swaere ongefundeerde bestraffingen: doch is eyndelijck ons belast binnen acht dagen al 't gene resterende is vaerdich te maken. Wy onse vlijdt aengewendet hebbende hebben op gisteren / den veertienden deser / den heeren in handen gegeven de verklaringe van het darde / vierde / en vijfde artijckel / op dat zy souden sien dat wy niet soecken iets achter te houden van onse gevoelen / of sy mogelijck ons voorder geen tijdt wilden geven om iets meerder te stellen. Wy hebben hier by gevoecht de paradoxa contra-remonstrantium tegen de gemelte articulen. De heeren het schrift (lang festich bladeren) ontfangen hebbende hebben ons met bequame woorden (de Geldersche hoofden waren absent) aengeseyt / dat wy terstondt wederom werck beginnen souden in het volgende / namelijck de

Voor de absolute verwerpinge.

Register der ongerijmde stellingen omtrent den eersten artijckel.

Ongerijmde stellingen der contraremonstranten.

defensie van de articulen/ende dat sy ons (alsoo sy niet alle by malkanderen waren) souden laten aenseggen / binnen wat tijt men onse schriften soude moeten overleveren. Dit hopen wy nu door des Heeren genade aen te vangen. In den Synodo doet men yder weecke twee oratien publicè tot wederlegginge van onse gevoelen. De Uytheemsche toonen haer in desen seer partijdigh / voornemelick Schultetus / Steinius / Beckius / die nu alreede beneffens de Engelsche ende den Scotum hebben geperoreert. Het heeft niet veel om 't lijf 't gene sy doen. Voorts houdtmen in den Synodo privatas sessiones. Onse gemeenten doorgaens in 't geheele landt worden meer ende meer met yver ontsteecken soo in 't hooren van predikatien/ als in voorstandt van waerheyt: probeeren 't gene van ons is gedaen / ende doen ons sulcks verstaen door besendingen / ofte door brieven: daer door wy seer gesterckt werden. De inquisiteurs van de Suyt en Noort-Hollantsche Synoden gaen vast voort in hare tyrannique proceduren. De drie predikanten van Hoorn zijn gesuspendeert (D. Sapma is by ons): de gemeynte komt daer sondaechs (wel duysent in getale) ende in de weke by malkanderen / oeffenende haer in 't lesen van de Decadibus Bullingeri &c. In den Briel is Burchvliet gesuspendeert / Nannius is daer alleen. Galenus tot Schoonhoven is gesuspendeert/ (Wittius wort in den Hage gehouden) mede de predikant van Nieupoort en Bergh-ambacht. De predikanten (twee) van der Goude schijnt dat de hals daer sullen door slepen tot 'et uyt-eynde deses Synodi. Cupus is gedeporteert. Bricquingij is de dienst opgeseydt / die men oock met gelt heeft gesocht

In 't openbaer.

Heymelijcke sessien.

Huys-boeck.

gesocht te bekoren. De predikant van Sluyp-wijck ende Nieukoop zijn gesuspendeert. Die van Leyden een lange strijt met haer uytgestaen hebbende/verwachten alle dagen de sententie. Die van Rotterdam sullen haer beurte noch hebben. Hare onchristelijcke proceduren sullen sonder twijffel den nakomelingen een anathema zijn. Het iammerlijcke suchten der desolate gemeynten sal sonder twijffel den Heere bewegen/ om eenmael sijn barmhertige oogen neder te slaen/ ende hem sijns volcks te erbarmen/ indien de mate onser sonden noch niet vol geworden is : daer toe alle/ die bidden konnen/ haer moeten opmaken/ ende haerselven een muere stellen tusschen de toorn Godts ende de sonden des volcks. Wy versoecken gantsch ernstelijck/dat u E./waerde broeder en vader in Christo/ tot desen eynde oock in uwe vierige gebeden (gelijck wy vertouwen) gelieve te volherden : op dat wy genade mogen vinden. Biddende met eenen/ gelijck als vooren/ kloeckmoedigh te zijn in alle uwe swarigheydt/ ende doch voorsichtichlijck op uwe hoede te zijn : uwe vyanden leggen u lagen/ ende sullen haer geen boosheyt/ noch listen ontsien : wachtet u sorchvuldichlijck niet in handen te komen ; betrout niemant als van welcker trouwe ghy verseeckert zijt. De Heere sal met u zijn/ ende niet toelaten/ dat de quaetwillige haer boosheden aen u plegen. Wy bidden u in Christi name alle gesamentlijck/ weest op uwe hoede/ op dat onse droefheyt niet meerder werde. De Heere behoede/ beware ende stercke u. Hy ontferme hem oock over ons/ onse vaderlandt/ ende de gemeynte in de selvige. Wy eyndigen met hertelijcke groetenisse uyt onser aller

F 5 name.

name. Haestich / in Dordrecht / den 15^{en} Februarij 1619.

Uw' E. gantsch gunstige ende dienstwillige broeders in Christo, de Remonstranten geciteert op den Synodus Nationael,

SIMON EPISCOPIUS.
EDUARDUS POPPIUS.
BERNARDUS DUINGLO.

De broederen bidden uwe W. hertgrondelijck / dat u-l. gelieve eenige 't zy vermaningen / 't zy vertroostingen / 't zy predicatien / over te senden / die wy vertrouwen / dat vele by uwe W. zijn / om met de selvige de gemeenten hier en daer te onderhouden / ende in de lust van de exercitien te voeden over al.

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
DE REMONSTRANTEN,
Geciteert op de Synode tot Dordrecht.

Eerwaerdige / hoochgeleerde / seer godvruchtige mannen / hertelijck-beminde broeders in Christo Jesu / ghy die daer tot Dordrecht strijdt voor 't geloove dat eenmael den heyligen gegeven is: genade / vrede / ende bermhertigheyt zy u-lieden / van God onsen Vader ende den Heere Jesu Christo.

Advijs, wat middelen in dese sware tijden

WErde broeders. Hoe aengenaem ons zy geweest / soo uwe EE. voorgaende als leste schrijvens / soo van alle in 't gemeyn als van eenige uyt uwer EE. vergaderinge in 't parti-

particulier/ en is my niet mogelijck met de pen-ne uyt te drucken. Sy zijn geweest eene ver-quickinge in mijn gemoet/ eene laeffenisse mij-ner zielen/ vol van heylsame troost ende ver-sterckinge in dese mijnen droevigen staet/ ver-vult van allerhande materie van stoffe/ om my van der aerden op te trecken tot in den hemel. My docht dat ick niet hier beneden maer bo-ven in de wolcken was als ick se las: voelde 't herte in mijnen lijve kloppen ende opspringen van vreuchde. Ick las se met overvloedige tra-nen/ ende en konde my niet bedwingen in te-genwoordigheydt van den brenger/ den welc-ken ick moste doen vertrecken op dat hy mijnen excessum mentis niet en soude volkomelijck mercken/ tot dat het over was. 't Waren tra-nen spruytende beyde van droefheyt ende blijdt-schap onder-een vermengt. De droefheydt quam uyt innige gedachten van den seer ellen-digen stant der kercke ende onses lieve vader-lants; de blijdtschap uyt de aendachtige aen-merckinge van uwe overvloedige liefde te my-waerts/ ende voornamelick uyt uwer aller een-moedige stantvastigheyt in den swaren strijdt/ die ghy soo lange uytgestaen hebt en noch uyt-staet voor de saecke Jesu Christi. Met de tra-nen most ick eens mijn gebedt storten tot dancksegginge/ voorbiddinge/ ende smeeckinge voor u-lieden/ voor de gemeynte/ voor 't vader-lant/ ende voor alle die om de trouwe voorstant van beyden in swaer lijden zijn. Met dese sauf-se uwe delicate spijse overgoten hebbende/ smaeckte se my noch beter/ ende heeft my soo vermaeckt/ dat ick noch eenen soodanigen winter van vervolginge ende benautheydt als dese van ses maenden is geweest/ wel daer by

tot behoudinge der Remonstrantsche saecke dienen in 't werck gestelt: en vertroostinge over de verdruckinge die sy leden om den name J. Christi.

Ontroeringe des gemoets.

soude varen. Ick dancke u'we EE. ende LL uyt den grondt mijns herten / en des te meer, dat ick niet en behoorde iet sulcx van u'we liefde te verwachten van wegen de persse daer ghy inne steeckt / ende den kleynen tijdt die ick u'wete overich te zijn van soo gewichtige ende dicht op malkander dringende occupatien. Om welcke niet te beletten ick bewogen was / ten deel / u'wen lesten aen my tot noch toe onbeantwoort te laten / vreesende u'we LL. heel ontijdich tot weder-antwoordt te verbinden. Nu / wat sal ick schrijven? ick wil ophouden u EE. meer te vermanen : maer bidden / of ick mogelijck voor desen my selven daer inne te veel vrymoedigheydts mocht hebben aengenomen / steunende niet alleen op u'we EE. ende LL. hertelijcke ende welbekende affectie tot my / maer oock op eenige vryheydt die ick meynde my geoorloft te zijn aen u'we EE. te gebruycken / dat my sulcks ten goeden geduydt worde. U'we EE. loopen soo wel dat geen vorder prickelinge van nooden is. Ghy noemt my vader: ick ben den naem niet waerdich. 't Is een woordt van al te grooten respect / dat my / in 't reguard van u'we EE. niet toe en komt. Mijne ouderdom en verschilt soo veel niet van die van eenige leden onses lichaems / mijne weldaden zijn te geringe en te mager / dan dat ick my daer mede dien waerdigen naem in u'wer EE. aensien soude hebben gebaert. Ende wat den voorganck ende onderwijsinge aengaet / die transscribere ick u'we EE. my stellende onder de volgers / ende die vele van u'we EE. ende voornamentlijk van sommige onder u'we EE. (hier onnoodich in specie te noemen) geleerdt hebbe. Mijne advisen ende raden zijn raedtselen

In 't bysonder.

elen geweest / niet spruytende uyt eenige gron-
ige wel besette wijsheydt / maer altemet uyt
lliegende insichten / sommige nochtans met soo
waerschijnlijke redenen bekleet / dat ick wensch-
e dat eenige / dien het kruys nu wel het alder-
swaerst druckt / deselve hadden willen der ern-
stiger overlegginge waerdich achten. Ick heb-
e tot de saecke Christi weynich gebracht / maer
dat weynich was al dat ick konde. Ick en had-
e maer twee duytkens / meer en konde ick in
de offer-kiste niet werpen. Mijn Heer sat ende
sach het aen / ende 't was hem aengenaem / ick
weet het; want hy heeft het my selve geseydt in
mijn gemoedt. Dat uwe EE. haer soo seer be-
klagen of immers bedroeven / soo het schijnt /
dat sy in desen swaren storm mijne bystant niet
genieten en mogen / of / om noch beter te seggen /
dat uwe EE. mijne presentie ende bystant al-
daer wel hebben gewenscht / schrijve ick uwer
aller goede opinie toe / die de grootheyt uwer ge-
negentheydt tot my / van my heeft doen schep-
pen / niet eenigen waerachtigen noodt / selve
oock niet eenige behoefte: want ick doch weder
met mijn arme duytkens soude voortgekomen
zijn / de welcke of se schoon den meester / die den
goeden wille dickwils neemt voor de daedt / we-
derom souden aengenaem zijn geweest / en sou-
den evenwel tot de fabrijk of reparatie des tem-
pels (want ick weet dat onse kiste / korban of ga-
zophylacium niewers elders toe geemployeert
en wordt) niet veel maecken. Lieve broeders /
ghy weet mijne kleynigheydt / waerom spreeckt
ghy soo? wanneer ick uwe oprechtigheyt niet
en kende / ende niet en wiste dat het nu geen tijd
en is te boerten of te hoven / ick soude sulcke re-
den of honesto joco, of eenigen geconterfey- Een eere-lijcke boerterije.
ten

Hoofsche streeck.

ten aulicismo toe schrijven. Ick schame my in my selven / als ick denck wat werck ick nessens uwe EE. hebbe onderstaen / ende de soberheydt van mijnen huysraedt overlegge.

De krachten miste ick / de wil wasser / en die alleen / is die te prijsen.

Defuêre vires, adfuit voluntas, & quidem sola, hæc si laudanda, ick laet het soo gaen / maer passeert doch (ick bidde het u) die termen niet. Hadde ick evenwel by uwe EE. komen zijn / ick soude desen mijnen goeden wil gaerne wederom hebben vertoont : maer de Heere my allerbest kennende / en mijne swackheyt aensiende / heeft my voor henen wech geleyt ; want ick niet dan den vyanden tot spot / my tot schande / ende u EE. tot een beletsel soude zijn geweest. Hoe het zy / 't is een merckelijck beleydt Godts geweest over my. Tot wat eynde / leerdt den tijdt. Daer-en-tusschen is uwe werck soo treffelijck ende soo volkomen / dat ick niet en kan sien wat daer aen ontbreeckt / soo veel ick kan oordeelen van 't gunt my bekendt is. 't Journael heb ick gelesen / oock eenige / doch weynige / van uwe schriften. Op eenige propoosten van partije / in 't journael aengeteeckent / hadde wel wat meer konnen geseydt worden / dunckt my / om dien supercilieusen recht Pharisaischen geest wat op den stock te doen bijten :

Met voordacht.

maer ick weet dat het judicio gelaten is / ende ick soud 'et oock soo gedaen hebben ; want in die verwoedtheydt niet alles en mach geseydt worden / ne conversi lacerent vos. En noch sult ghy daer niet ongeschendt af komen. * Salvabimini, sed velut per ignem. Ick houde seecker dat 'er zijn geweest / die met den Cardinael wenschten dat of ghy stom / of sy doof geweest waren. Ick en kan anders niet zien of

Op dat sy haer omkeerende u niet en verscheuren.

de

* Ghy sult behouden worden / maer als door een vier.

e victorie en is u / of der waerheydt in u. Alle
are proceduren toonen / dat haer meeninge
oyt en is geweest op sijn Roomsch voor de
uyst / maer op sijn Africaens met schielijck
enloopen / los drucken ende vluchten / te krij-
en. Waerheydt en is haer wapen niet ge-
weest / sy en dorsten haer daer mede niet behel-
en / vreesende dat sy haer selven daer mede sou-
en quetsen. Adversus veritatem & pruden-
iam vestram hebben sy gehadt μεθοδείαν pro scu-
o & authoritatem pro muro. Ick antwoorde
en paidant. Ick danck Godt die mijne blijdt-
chap vervult. Oock houde ick voor een son-
erling beleydt van Godts voorsienigheydt / dat
hy niet meer en spreeckt maer schrijft. 't An-
oteren van de woorden komt op hare scribas
en / die altijdts meer geloof gegeven sal wor-
en als uwe bysondere aenteekeningen / maer de
chriften die overgelevert worden kan men soo
iet altereren noch verdonckeren voor de po-
teriteyt / die ick houde dat in blijdtschap sal
naeyen 't gene wy nu in tranen zaeyen. Als
at geschiedt / wel gevochten. Ick spreeck van
ny niet / want ick gae / maer onder u-l. zijnder
ie blijven sullen tot dat de Heere komt / sullen 't
ien ende haer verblijden : want / sy mogen
Christum dooden / begraven / in 't graf sluyten
net een swaren steen / 't selve verzegelen / met
wacht besetten / ende d'eene exorbitantie poli-
ijckelijck ende kerckelijck voor / d'ander na / by
e handt nemen / om de saeck / daer tegen sy met
sulcken furie ingespannen zijn / t'eenemael te
verpletten / maer 't is verloren / Christus sal
verrijsen. Maer de goede-vrydach moet voor-
gaen / paesschen sal volgen. Wy hebben des
Heeren geruchte gehoort / ende hebben reden
ons

Tegen uwe waerheyt en voorsichtigheydt hebben sy gehad de lagen tot een schild / en het gesagh tot een muur.

ons t'ontsetten / want het volck moet voort, wy moeten in de gevanckenisse; maer zijt seecker de Heere sal sijn werck levendich maecken/ ende sijn volck bewaren in 't midden der jaren/ ende ten lesten in den toorn sijner barmhertigheydt gedencken: hy sal van Theman ende Paran komen / ende sijne verborgene stercke sal ondeckt worden: maer eer 't geschiedt sal de duyvel (die presideert over de vergaderinge der gener die seggen dat sy Joden zijn / ende en zijn 't niet / maer zijn sijn volck) sommige noch in de gevanckenisse werpen / ende sult verdruckinge hebben tien dagen / maer weest getrouw tot in der doodt / hy / de eerste ende laetste (die Doot geweest is ende leeft) sal u de kroone des levens geven. Ick hadde geseydt uwe EE. niet meer te vermanen / nochtans doe ick 't. Mijn herte is open tot u / broeders: het selve te schrijven en verveelt my niet: ick en segh niet dat het u seecker maeckt / want u en ontbreeckt niet in desen deele: maer 't vermaeckt my dat ick met u EE. spreecke. De duyvel brouwt een * mysterium iniquitatis in 't landt / Christus het ‡ mysterium pietatis: dit vorderende door uwe EE. wil hy dat ghy oock tegen dat / het † τὸ κατέχον zijt. Dit sult ghy zijn soo ghy oprechtelijck eendrachtich van een hart ende van een sin blijft: want daer mede behout ghy over al de gemeynten die haer over Godts woordt verblijden ende ten eeuwigen leven geschickt zijn. Die sien alle op u / ende geen listen en sullen daer op vatten soo lang sy uwe standtvastigheyt / eendracht/ ende goeden voortganck zien. Ick heb opinie dat de Synodus soo niet simpelijck tot condemnatie en sal komen van onse vijf pointen/ maer sullen eenige theses stellen in soo moderate termen/

* Verborgentheyt der ongerechtigheyt.

‡ Verborgentheyt der godtsaligheyt.

† 't Gene tegenhoud.

Stellingen.

ꝛmen als ſy komen / die ſy ſullen verklaren
e zijn de leere der kercke die alle pꝛedikanten
ehouden ſullen zijn te volgen : ende daer tegen
enige harde manieren van ſpꝛeecken verkla-
en de leere der kercke niet te zijn. Daer me-
e ſal men ſommige onder uwe E E. ſoecken
en te locken en de gemeynte genoech te doen.
In den grondt ſal 't even-wel zijn item het ſel-
e. Maer de werelt die bedꝛogen wil zijn / ſal 't
enemen / ende haer ſelven wijs maecken dat
nen nu de begeerde moderatie heeft beko-
nen / ende ſich daer mede behoozt te vꝛeden te
ellen : ſommige ſullen dit doen als niet beter
etende / ende 't bedꝛoch niet merckende ; ſom-
nige / als dat niet willende mercken / om met
eren weder by den grooten hoop te komen/
nde haer der moeyten / koſten / ende pericuſen
e ontſlaen. Verder en ſal de Synodus Natio-
ael / beſtaende / ſoo ſy nu te ſamen zijn / uyt
n- ende uytheemſche / niet gaen. Maer hier
oven ſal men particuliere cenſuren houden te-
ens eenige in 't beſonder over beſondere facta, Feyten.
ie by foꝛme van gravamina ter vergadering
ullen werden gebꝛacht / daer mede men de ge-
epoꝛteerde in ſynodis particularibus D. Gre- In de particu-liere Syno-den.
inchovium / my / ende andere voozt ſal depoꝛ-
eren / ende oꝛdꝛe ſtellen over de voꝛdere cen-
uren tegen ons te exerceren : want de kercke
net het depoꝛtement niet ſtil ſtaen en kan /
naer moet gaen tot excommunicatie / ſoo men
iet en reconcilieert. Sommige geſuſpendeerde
al men voꝛder depoꝛteren / andere anders / na
elegentheyt : of men ſal de voꝛder cenſuren de
particuliere Synoden ende hare gecommit-
eerde bevelen / alſoo dat men de naem van 't
Nationael ſal mogen gebꝛuycken om meerder

gewicht. D' uytheemsche sullen hier niet veel geven of nemen / want 't zijn particularia, die sy lichtelijck konnen van sich schuyven: d' on se sullen oock wel te vreden zijn dat d' andere hun daer mede laten bewerden / op dat men niet veel tijdts en verliese met d' andere te instrue ren / ende op dat sy in dit stuck alleen domine ren / ende hare wraeckgiericheyt tegen dese en de die exerceren mogen: te vreden zijnde alleen een seer quaet gevoelen van die luyden te heb ben ingedruckt / op dat sy in Duytslandt / Zwit serlant / of oock Franckrijck (dese salmen door schrijven adverteren) komende / geen plaets en vinden / selve niet (daer sy het konnen beletten) om te mogen woonen: om ons alsoo te dwin gen of Polen te kiesen of Roomen / 't en ware iemandt liever hadde sijn broodt in Mennoos braedtpan te doopen. De middel hier tegen is, dat van nu aen soo vaste fondamenten als doenlijck is geleydt worden / tot onderhoudin ge van de kercken ende gemeynten in soo vel plaetsen als men kan / ut serventur reliquiæ in hac nostra patria. Om hier toe te komen / moe ten de verstandichste lidtmaten / ende door desel ve d' andere / wel ende grondich onderricht wer den vande deformiteyt der Gereformeerde kerc ken; niet juyst in de vijf poincten / maer mee andere die sy (de Gereformeerde) selve dagelijc meer ende meer ontdecken met hare boose on goddelijcke proceduren en andersins. D' aen merckingen op de confessie ende catechismus nu overgelevert / ende die evenwel by hun niet gebetert en sullen worden / behoort men te re sumeren / om te sien of daer niet en is dat noch tans gebetert moet zijn; ende indien ja / dien men sulcks den godvruchtigen ende verstandi

Parti-culiere dingen.

Op dat het over-schot be-houden werde in dit ons va-derlant.

gen

gen wel in te drucken / op dat men niet en meyne dat het om 't schraepsel van den nagel te doen is. Men moet en behoort dit te doen / om dat sy vermaent zijn / ende vermaent zijnde niet en beteren. Met-een oock aenwijsende waerom men sich oock niet en dient te incorporeren met andere / als Mennonisten / Lutherschen / Ec. hoewel men se niet in alles condemneren en wil. Soo men merckt dat dit hechten wil / soo most men dencken de oppidatim constituendis presbyteris, ende soo voort. 't Waer te wenschen dat dese dingen eerst onder uw' EE. die daer nu by-een zijn / sonder ommesien en met vast onderlingh vertrouwen mochten werden verhandelt : ende gesproken van eenige van de gesuspendeerde / ende na geen reconciliatie met dat volck luysterende / godtvruchtige / verstandige / voorsichtige dienaren / die men herwaerts en derwaerts mocht senden / om de gemoederen (sonder daer toe formele predikatien te doen) te instrueren van 't geen in desen noodich ende oorbaerlijck is / volgens d' instructie hun by uwe EE. op notule / die sy tot versterckinge van de memorie selve mochten aenteeckenen / mede te geven. Oock mocht men daer toe gebruycken eenige godtvruchtige kloecke welbeproefde studenten / al soude men die in uwe EE. vergaderinge de handen opleggen. De middelen van gelde hier toe noodich / mosten wesen in voorraedt ; ende met-een de gemeynten vermaent tot wechlegginge van een schat tot onderhout der heyligen / die van haer tractement zijn of sullen berooft worden / om de saecke Christi / op dat se haer werck vlijtelijck doen sonder suchten. Hier moet men de gemeynschap der heyligen gedencken. Ende of op 't

Om in alle steden Ouderlingen te stellen.

uyt-eynde eenige met my souden moeten landvluchtich worden / soo most van nu aen provisie gedaen worden / dat de blijvende 't werck by de handt nemen / ende dat d' absenten met schrijven / adviseren / stuuren / raden / troosten / stercken / 't beste doen. Sal men dan een nieuwe secte oprechten? wy hebben 't niet willen doen / maer de gebreken onser kercken in de kercke te beteren / ende dat gedaen hebbende te sien hoe wy andere tot ons souden mogen trecken met godlijcke matigheydt. 't En wil niet zijn / Babel heeft op dien voet niet willen geholpen zijn. Soo moet het op een ander manier geschieden. Laet het vry de Remonstrantsche kerck of gemeynte heeten. Indien ons fondament is Godts waerheyt / ende 't wit ware godtvruchtigheydt / Godt sal het zegenen / ende gestelt zijnde sullen komen met andere in liefde spreecken / om te sien of door christelijcke moderatie wy dan met andere / en andere met ons / mochten vereenicht worden / ende met behoudenis van 't fondament / alle afgoderije uytgesloten / ende toelatinge van verscheyden gevoelen in de reste / de oeffeninge der liefde ende godtsaligheydt wat beter onder de Christenen planten mochten. Maer wy mosten eerst een corpus stellen dat vast aen een gebonden ware / doch soo / dat den bandt ons niet en binde dan aen 't gene volkomen seecker ende buyten alle twijfel is in Godts woordt / stellende in de reste ordre provisioneel tot stichtinge / alsoo dat men daer inne mach veranderen door beter gesicht en onderwijsinge / sonder als-dan in die veranderinge ontsticht te zijn. Dit most den luyden te voren wel ingescherpt zijn / op dat sy weten wat het vaste onveranderlijcke fondament is daer op

Lichaem,

sy

sy staen sullen / ende in de reste leeren vrpelijck propheteren tot ondersoeck der waerheydt ende liefde. Op dese saeck / broeders / moet gedacht zijn / anders en hebben wy niet uytgerecht / dat blijven ende beklijven kan ende de posteriteyt overlaten tot Godes eere. Ick en twijffel niet of de broeders en zijn alle te samen in 't scheyden uyt dien Babel wel geresolveert / 'ten ware men noch eenige merckelijcke veranderinge tot beterschap speurde in de leyders / daer ick weynige hope toe hebbe. Foey / foey / met een volck ingespannen te zijn daer soo weynich liefde is tot waerheyt / daer de waerheyt die sy hebben soo weynich liefde baert / daer men sulcken heerschinge siet over eens anders geloove / daer men soo stoutelijck eens anders insichten / eer men die wel weet te wederleggen / condemneert / daer men de kercke willende reformeren ende suyveren van de tyrannije des Pausdoms / de selve tyrannije gaet invoeren tot voorstant van de reformatie / soo dat men alle de selve schoenen gebruyckt / maer gesteecken aen andere voeten / deselve kap geset op 't hooft van een andere Monick. Dit heeft ons Godt gegeven te sien / ende opent ons de oogen dagelijcks meer ende meer. Laet ons toonen dat wy het zien / ende dewijl wy een beroep hebben om oock te spreken / en te straffen / spreken ende straffen in ernst : oock met macht ende betooninge van geestelijcke kracht / daer uyt een yder sien mach dat het ons om den hemel te doen is / niet om de aerde ; 't welck niemandt van ons en sal glooven / 't en zy wy het met rechte versaeckinge ons-selven ende der werelt / om gekruyst den gekruysten na te volgen / bewijsen. Hier toe vermanen u EE. my niet soo

treffelijcke reden / ende soo vol van hemelsch wijsheydt / dat ick my niet en wil onderwinden om met gelijcke stoffe de uwe te beantwoorden want mijne mate soo verre niet en reyckt: alleen segg' ick dit weynige / om te kennen te geven dat ick geresolveert ben / door des Heeren genade / den wech in te gaen die uwe EE. my wijsen / ende u EE. exempel te volgen / soo seer als ghy geneegen zijt om 't mijne na te treden, om malkander op gelijcke bane van lijden hier, ende van verblijden hier na / te ontmoeten. Dit wensch ick maer / dat ons werck een blijvende vrucht hadde / tot Godts eere / onser verheuginge in den Heer / ende veler menschen zalicheyt Daer toe dient dat ick hebbe voorgestelt: ick bidde uwe EE. houdt het my ten besten; ende doet dat ghy doet / in alle ernst daer op lettende dat de gemeynten versterckt worden. Ick vermercke uyt uwe EE. schrijven / dat de gemeynten u EE. besenden om uwe EE. wijsen raet te hebben / dat sy haer oock verblijden / ende seer goet genoegen hebben in 't geen by u EE. is ende wordt gedaen / zijnde voorts wel geresolveert om te houden dat sy hebben / ende voort te gaen tot meerder vordering. Dien yver moet waergenomen ende gestijft zijn in alle manieren. Maer men moet hun voor 1. niet verswijgen / dat men door vele verdruckingen moet ingaen in 't rijck der hemelen: ende hun 2. vragen / of sy wel drincken willen den beecker die haer meester gedroncken heeft: ende indien ja / 3. of se van haer tijdtlijcke faculteyten de bedroefde afgestelde dienaren / en andere dienstknechten Christi / die hun 't geestelijcke saeyen / van noodtdruft willen helpen versorgen: 4. of sy oock wel weten waerom het ons te doen is / ende

ende waerom het hun te doen moet wesen / te weten / niet om juyst in dese of die opinie te prevaleren / of een wereltsche partyschap onder 't deckfel van religie te voeden / of om iet dat wereltsch is / maer om een recht godsalich leven onder de menschen te planten / ende alsoo een ruymen toeganck te krijgen in 't koninckrijck Jesu Christi. Die hier toe gesint zijn / mostmen vorder aenwijsen 5. dat het noodich is ten naesten by 't getal te weten ; eerst van die gene die men tot voorgang sou konnen gebruycken / daer na tot volgers / hun altijdt inscherpende haer te wachten van rebellije of wederspannigheydt tegen de Overheden. Dit hebbende / kan men voortgaen. Hoe dit nu voort in specie op dese of die plaetse soude aengeleydt worden / weten u EE. best / als die by der handt zijt / ende de omstandigheden kennen my onbekendt. 't En ware die vrome ende strijdtbare heldt / die nu onder u-l. licht als een sterre / D. Episcopius / my hier van hadde geschreven / ende wat advijs van my over dese saeck hadde begeert / ick en soude my niet hebben derren verworderen my soo verre in te laten by die gene die duysentmael wijser zijn in desen als ick : maer doe het om uwe EE. ende sijne begeerte te voldoen / hoewel het al confuse dingen zijn die ick voorstelle / die eer te seggen als te practiseren zijn : maer ghy-luyden / die alles gewoon zijt per genesin ende analysin in sekere ordre te brengen / moocht het disponeren so ghy het goet vint ; ick wist op een generale vrage geen specialer antwoort te geven. Uwe EE. begeren verwitticht te zijn van mijn staet ende gelegentheydt ; ick sal 't kortelijck doen. Met de lichamelijcke gesontheydt is 't nu redelijck / Godt lof : dan ick hebbe

In 't bysonder.

hebbe het dese winter vry pijnlijck gehadt / so van wegen mijne ordinarise swackheydt door de sinckinge van catharren / als eenige andere accidenten / veroorsaeckt door 't gestadich sitten / gebreck van exercitie / ende veranderinge van locht / voedtsel ende andersins : ick hebbe my eene reyse ofte twee gevonden in groote alteratie van grooten brandt ende herte-kloppinge / daer in ick my soo weynich ontsettede / dat ick my verheuchde / hopende dat de Heere quam om my te verlossen / na 't groote verlangen dat ick hadde om te verhuysen ende by Christo te wesen : maer haest nam my de Heer dat weder af. De quellinge in 't hooft is my langdueriger geweest ende alle besoigne belettet / soo verre / dat ick niet meer hebbe konnen doen dan somwijlen wat lesen ende een brief schrijven. Ick ben noch niet vry van 't selve accident / ende vreese noch de Maert. Hier uyt konnen uwe E.E. af nemen hoe weynich sy te verwachten hebben van sulcks als sy begeren van my / van predicatien ende andersins : want beneffens dat ick mijne copulaten / of geene schriften / of boecken daer toe noodich hier en hebbe / soo en ware my niet mogelijck van wegen mijns hoofts swackheydt my tot sulcke meditatien te begeven. Daster plaets / ende beter gelegentheydt hebbende / denck ick mijne behoeften te ontbieden / ende dan te doen ten dienste van de gemeynte dat ick kan / want mijn gemoet t' eenemael derwaerts streckt : hoewel het seecker is dat het weder op den quadrant of duytkens aen komen sal. Met het gemoedt is 't (Godt zy daer van eeuwich lof ende danck) wel : mijne conscientie wel in alles doorsocht hebbende / en getuycht my niet dan alles goets / oock soo

verre /

heere / dat het my ten hooghsten leedt ware de saecke / voor de welcke uwe EE. strijden ende om de welcke ick lijde / niet by der handt genomen te hebben. Wanneer het noch te doen ware / ende ick voorsage schoon al 't geen ick nu gevoele (waer van ick al een goedt deel voorsien hebbe) ick soude het noch doen. 't Geen my beswaert / is / dat ick niet genoech gedaen en hebbe. In eene saecke heeft my d'ervarentheydt wat geleerdt / dat ick te voren niet en dachte. Ick meynde (uw' EE. mede) dat het seer der kercken te beteren soude zijn in de kercke blijvende / met onderlinge verdraechsaemheydt: wan het nu te beginnen waer / ick soude het soo niet aenleggen / maer een andere procedure gebruycken / ende my regelrecht tegen de logen opmaecken / ende die met anderen ernst bestrijden. Dan 't is ten besten soo gedaen / dat weet de Heere die ons oordeelen sal / ende onse gebreken genadelijck bedecken ende vergeven. In 't politijck heb ick niet misdaen / maer ben mijne wettige overheydt in alles (naest Godt) gehoorsaem geweest. Ick ben noyt in vergaderingh geweest / daer toe aengeleydt / om iet politijck te verhandelen of te besluyten / hebbe oock noyt over besluyten van soodanige nature / sy waren dan goedt of quaedt / geseten. By particuliere aenspraecke van politijcken passive niet active, hun daer toe niet gesocht hebbende maer van hun gesocht zijnde / heb ick vele discoursen op de voorvallende gelegentheden des vaderlants gehoort / maer geene (dat verklare ick voor den Heere) dan die streckten tot handthavinge van de wettige autoriteyt / privilegien / vryheden / ruste ende welvaren van 't landt / tegen den Spanjaert ende den Paus

buyten/ mitsgaders alle confusien/ ongeregeltheden ende populaire factien binnen. Hebbe oock sulcke discoursen van niemandt gehoort dan van sulcke die die vermochten te houden na haer beroep. Ick heb geen kennisse van iet dat tegen d'autoriteyt ende hoogheydt van sijn Princelijcke Excellentie/ weyniger tegen den persoon (dien Godt beware) of oock tegen hare Ho. Mog. autoriteyt soude voorgenomen zijn/ noch in Hollandt noch t'Utrecht. Wel heb ick verstaen eenich misnoegen dat sijn Excellentie de publijcke autoriteyt van de HH. Staten van Hollant niet genoech by en woonde/ gelijck sy/ die dat seyden/ meynden deselve by eere ende eedt daer toe verplicht te zijn. Hebbe my oock laten seggen dat sijn Excellentie by de selve persoonen oock tot sulcx is vermaent geweest. Op 't stuck van de Waertgelders/ heb ick soodanige onderrechtinge ontfangen/ dat ick geloofde dat het aen-nemen van dien mocht geschieden van de hooge Overheydt/ namelijck de HH. Staten van yder Provintie/ sonder diminutie van de authoriteyt van hare Ho. Mog. ende van sijn Excellentie/ alles volgens de naerder Unie. Dit geloovende/ heb dat doen van mijne hooge Overheydt (de HH. Staten van Hollandt) by occasie voorgesproken daer het wierdt gecalommieert. Dat ick 'er toe geseydt heb (want ick niet alle tijdt en ben stom geweest) al mede by forme van discours/ is dit in summa: dat hare EE. wel deden haer eere ende eedt den lande gedaen/ wel ende kloeckmoedelijck te betrachten; maer dat sy souden toesien van geen extremiteyten van wapenen of andersins te gebruycken tot voorstant van de saecke der Remonstranten/ alsoo

sulcx

sulcx tegen onse meeninge ende onbehoorlijck soude zijn. Ende ghy weet broeders/ wat desen aengaende by ons eendrachtelijck besloten was in onse leste by-eenkomste t'Utrecht/ in presentie van eenige broeders van Gelderlandt/ om daer het behoorde van onsen wegen/ in sulcker voegen als nu geseyt/ dit leste punt belangende/ aengedient te worden/ geresolveert was: het welck ick oock getrouwelijck hebbe verricht/ soo daer t'Utrecht/ als in den Hage. In der Remonstranten saecke/ als een saecke de religie ende mijn beroep betreffende/ ben ick opentlijcker ende vrymoedelijcker gegaen/ soo u-l. weten. Oock houde ick dat u EE. (met welcker sommige ick in alle vertrouwen/ van alles wat ick hier ende daer hoorde/ gesproken hebbe) weten dat ick vorder niet gegaen en hebbe. Nu dan: in 't eerste my hebbende gedragen als een vroom borger ende trou onderdaen/ ende in 't leste hebbende mijn beroep gevolcht in oprechte conscientie voor Godt/ soo verklare ick met den Apostel/ dat ick my niewers in bewust en ben/ hoewel ick my voor Godt bekenne den sondichsten die leeft. Hier over worde ick nu gelastert als een schelm ende landtverrader/ die met den vyandt correspondentie heb gehouden; ick worde genoemt de eenige autheur van de troublen des landts/ die alle secreten weet/ en geparticipeert hebbe in de bloedige aenslagen die men hadde voorgenomen/ soo men met louter onwaerheyt (na de kennisse die ick daer van hebbe) den vromen gevangen heeren na-geeft. Hier over moet ick in mijn oude dagen huys/ hof/ huysvrouw/ familie/ vrienden/ ende 't vaderlandt verlaten/ ende onder de Philistijnen schuylen; hier over geeft men be-

stellingen

stellingen om my op alle banen gade te slaen, met beloofte van merckelijcke sommen van penningen aen hem die my leveren kan levende of dood / ja oock dat ick in een besloten stadt van massacre niet vry en soude zijn / soo ick geadverteert worde / ende uyt indicien colligere niet uyt de locht geschept te zijn. Men wil my in hechtenisse hebben / om dan onder specie van justitie my mijn eynde-vaers te lesen / of van der werelt te helpen op wat maniere het zy. Helaes wat vervolgen sy! een die van sommige die hun hier mede mengen heel ander tractament (ick mach het met waerheyt sonder roemen seggen) verdient hebbe : ende in allen geval een dooden hondt / die afgeslooft ben ende niet meer en mach ; ende soo hy iet vermochte 'tselve bereydt is tot hunnen dienst te strecken naer alle sijne krachten / in den Heere. Hier over is 't noch dat ick my genootsaeckt vinde oock van hier daer ick ben te begeven in heel verre en vreemde landen / alsoo ick alles versocht hebbende hier niet langer in 't secreet blijven en kan / niet eene eenige plaetse daer toe komende vinden ; ende in 't openbaer hier te wandelen ongeraden is / sonder sauve-guarde van dese zyde / die ick my om verscheyden oorsaecken ongeraeden vinde te versoecken. Soo moet ick my dan van hier begeven binnen weynich dagen / sonder noch ten vollen geresolveert te zijn werwaerts ick den cours setten sal. Denckt broeders / hoe my dit ter handen sal staen. Uw' EE. waerschouwen my van my niet van hier te begeven ; maer ick moet / om dat my niemandt in 't verborgen houden en wil / ende ick in 't openbaer niet wandelen en mach / sonder de seeckerheydt voornoemt / die ick niet en wil versoecken om den

en calumniateurs / tot nadeel van onse ge-
neyne saecke / den mondt niet open te doen.
Of my nu op mijn vertreck iet overquam / be-
minde broeders / 't ware dat my de Heere hael-
e / oft ick onderwegen gegrepen wierdt by die
ene die mijn ziele soecken ende na mijn leven
taen / soo hebbe ick u EE. als voor 't leste dit
lles aldus willen openen / op dat ghy van mij-
e voorgaende handelinge / ende de tegenwoor-
ige gestaltenis mijns gemoets / mocht versee-
ert zijn / namelijck / dat ick my wel bewust
nde in den Heere wel gerust ben / ende my
erblijde dat ick weerdigh gevonden ben wat
e lijden om den name Jesu Christi. Worde
ck gevat / ick vertrouw de Heer dat hy my
terckheyt geven sal om met opgeheven hoof-
e ende blijd gemoet oock mijnen ouden halse
yt te strecken voor de goddelijcke waerheydt
n de vaderlantsche vryheydt / wetende dat het
my tot lof ende eere gedyen sal in den dach Jesu
Christi. Maer een dinck is sonderlingh noo-
dich / dat u EE. ende 't geheel heyr der geloo-
vigen voor my strijdt ende my helpet strijden
met bidden. Ick schrijve dit met innerlijcke
vreugde / ende offere my den Heer op met vreug-
de / niet sonder beweginge mijns gemoets / nu
noch tegenwoordich betuycht / met mijne langs
de wangen bickelende tranen / door t' over-
dencken van de droevigen stant der kercke ende
des lants / mitsgaders het schrijven van u / mij-
ne hertslieve broeders (die ick als mijn eygen
herte ende ziele beminne) met onuytspreecke-
lijcke liefde / dat kan ick met waerheyt seggen:
Staet vast / houdt u als mannen / weest sterck /
strijdt vromelijck / onse droef heyt sal in vreuch-
de veranderen / ghy sult strijden / overwinnen /
en

en gekroont werden. Wy en hebben 't aertsche noch in eere / noch in rijckdom / noch in wellust niet gesocht; hadden sommige van ons daer op gesien / ende de versmaetheydt Christi niet liever gehadt / sy souden hebben verheven zijn geweest daerse nu vertreden zijn / dat weet ick seecker. Maer wat waer dat? overwonnen te zijn van de begeerten der werelt / ende van de selve tot slaven gemaeckt te zijn. Nu overwinnen wy de wereldt / ende doen saecken die de Cæsares / Pompeij / Alexandri / &c. niet en hebben vermocht te doen; ja dat niemandt en vermocht als de Soon Godts Jesus Christus / niemandt en vermach als die sijne zijn. Wat dit voor eene victorie is / ende wat krooninge daer op volgen wil / is noch niet openbaer / maer 't sal blijcken als hy geopenbaert sal zijn / dat wy hem sullen gelijck wesen. Ick recommandeer u EE. de kercken in't gemeyn in manieren als voor is geseydt / en specialijck de gemeynte in 's Gravenhage. Want hoewel de gelegentheyt van de plaets ende veler inwoonderen / vele heeft doen te rugge deynsen ende omme-sien / bysonder onder luyden van qualiteyt / soo vertrouwe ick evenwel dat Godt aldaer noch eenige overblijfselen heeft / ende dat mijnen arbeydt aldaer niet heel ydel en sal zijn geweest. Dese wenschte ick dat mochten behouden worden / door middelen u EE. best bekent. Ick meyne wat devoirs gedaen wordt / maer zy moeten met bescheydenheydt aenghepoorret zijn. Ende alsoo by den soodanigen die nu vast blijven ende getrou zijn de meeste middelen niet en zijn / bidde ick dat haer gebreck door anderer overvloet te hulpe gekomen werde. Hier mede wil ick uwe EE. al te samen / beminde broe-

iers in den Heere / Godt almachtich bevelen: nde / soo ick van hier vertrecke ('t welck ick meyne in korten te sullen moeten geschieden) soo geseydt/een eeuwich adieu seggen: alsoo ick vreese u aenschijn niet meer te sien. Alle gevoegelijcke middelen om te blijven heb ick getenteert/ al te vergeefs/ 't en ware ick my openbaer gave/ 't welck ick niet en meyne dat u EE. souden goedt vinden om d' opspraecke/ indien ick daer toe de noodige seeckerheyt name. Ick late het om uwe EE. ende der gemeyner saecken wille. Geeft Godt noch op 't lest eenich onverdacht middel / ick blijve / anders moet ick voort in weynich dagen/want ick moet uyt het huys daer ick ben / ende en weet niet waer in gaen. Willen u EE. my dan noch wat schrijven dat ick wel wensche/ maer niet en der begeren om uwer occupatien will'/ ick most dat hebben binnen veertien dagen ten langsten na date deser. Brengt my de Heer ter verseeckerder plaets / ick sal 't u EE. datelijck daer na adverteren: ende soo kondet gebeuren / dat iemant van u EE. genootsaeckt zijnde te vertrecken of andersins / wy malkander weder iewers ontmoeteden / want geen plaets en sal my soo lief zijn / ick en sal die geerne verlaten om uwe EE. geselschap te genieten / ende mijn leven by u EE. te eyndigen / indien het my gebeuren mach: 't welck ick Godt ende den tijdt bevelen wil. Houdt my dese verdrietige prolixiteyt ten besten / ick en konde / begonnen hebbende / met uw' EE. te spreecken / niet van u komen ende eyndigen. Stoot u oock niet aen mijn krabbelich schrijven / noch aen de kladden veroorsaeckt door nattigheyt der oogen / die op 't papier gevallen zijnde de penne onbedachte-

lijck

lijck daer op komende/ dede vloeyen. Ick hadt geen tijdt te herschrijven / vondt het oock niet noodich / want ghy kont het evenwel lesen / ende 't respect dat ick u EE. alle te samen als Christi dienaers / ende mijne waerde broeders/ toedrage / en bestaet daer inne niet: houdt my ende mijnen name in gedachtenis/ om die met waerheyt ende bescheydenheyt voor te staen tegen de menichvuldige calumnien daer het noodich is.

Dese brief al eenige dagen geschreven zijnde / beminde broeders / ende hier gebleven zijnde leggen/ by gebreck van seeckere bode/ heb ick sedert verstaen 't gene t' Utrecht is gepasseert in het deporteren van alle onse broeders aldaer. Wat barbarischer proceduren zijn dat! Ick hope D. Neranus die daer by u-l. (soo ick meyne) is/ sich hier over niet te seer ontsetten en sal: als die reeckening van voor lang hebbende konnen maecken. Onder andere is D. Speenhovio te laste geleyt in de volle vroetschap aldaer / dat hy met landt-verraders / ende namentlijck met Uytenbogaert / gemeynschap heeft gehouden/ ende heeft Berck aldaer weder verhaelt/dat ick tegen hem geseyt hadde/dat het dese landen met den Koninck van Spangien al eens waeren. Mijne vrage is/ of ick niet en behoore aen den Raedt of vroedtschap aldaer te schrijven / ende Berck te excipieren pro meritis. Soo niet / soo blijft de calumnie: so ja/ sal 't strecken tot meerder verbitteringe om mijne confiscatie te haesten; want het my niet mogelijck sal zijn soo te spreecken / of sal iet moeten seggen dat sommige ongaerne sullen hooren/ want eene slappe justificatie met smekelijcke woorden / staet my niet aen. Geeft wat raedts. Voorts heb ick

Naer zijn verdienste.

noch

noch ten lesten een andere gelegentheydt alhier bekomen/ maer seer ongelegen en onbequaem/ by vreemde arme luyden/ puerlijck alleen/ die my niet en kennen/ ende die ick niet en ken. De brenger van uwen brief heeft die bestelt/ daer ick hem van bedancke/ want anders had ick moeten vertrecken. Ick geve ses stuyvers 's daechs voor de bloote kamer/ al de reste selver. Ick schick my na den tijdt. Maer soo ick geen andere gelegentheyt kan vinden/ dencke omtrent April of wat daer na Franckrijck te besoecken. Maer daer-en-tusschen sullen wy hope ick naerder tijding van u-l. hebben/ daer my seer na verlangt. Ick bidde de broeders/ D. Arnoldum/ Assuerum/ Dwinglonem/ Nielsium/ my te willen ten besten houden dat ick nu in 't bysonder hare brieven niet en beantwoorde/ 't en was my nu door de veranderinge ende verstroytheydt van sinnen niet mogelijck/ hope my te beteren ende hun genoech te doen/ soo haest ick wat sal besadicht zijn. Ick heb al vry wat strijdts; ick bidde de broeders dragen mijne swackheydt. Ick groet de broeders alle te samen in den Heer met eenen heyligen kusse/ ende bidde Godt dat hy u versterckе in alles aen ziel ende lichaem/ om volstandelijck te loopen den strijdt die u-l. is voorgestelt. Desen lesten Februarij 1619.

Uwer EE. aller dienstwillige dienaer ende broeder in den Heere,

JOANNES UYTENBOGAERT.

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
NICOLAES van SORGEN,
Advocaet voor den E. Hove van Hollandt.

Mijn heere ende sonderling getrouwe vriend boven alle die ick in den Hage hebbe bewandelt:

Danck voor de bewesene diensten: en vertooninge van sijn onschult, tegen 't mandament tegen hem gepubliceert.

* Demas heeft my verlaten/ hebbende de tegenwoordige eeuwe lief gekregen.

HOe sal ick u E. immermeer genoech konnen dancken van de overgroote trouhertigheydt / hulpe / ende gedienstigheydt my ende mijne bedroefde huysvrouwe in desen swaren overval ende hoogen noodt bewesen? Waer zijn mijne lieve N.N. ende andere / nu? nu men dateliick behoort te toonen wat liefde men sijnen neve / bloedtverwant / vriendt / harder ende leeraer toedraecht? * Demas me deseruit, seyde d' Apostel / amplexus præsens seculum : Sal ick dat van hun oock moeten seggen? Eene trouwe Sorge / daer ick de jongste kennisse aen hebbe / moet het al besorgen / beloopen / bestellen / ende sijnen armen bedroefden broeder de handt bieden / als hy met voeten getrapt / tot stof ende assche vermalen wordt: sijn lieve huysvrouwe / die alle tijdt haer huys ende alles wat haer de Heer verleent heeft / tot der vrienden dienste heeft gehadt ende gebruyckt / wordt in dese hare hoochste noodt ende droefheydt verlaten van alle / uytgenomen van eenen Sorge / die met sijne sorge al besorcht / ende sonder welckers hulpe (naest Godt) sy haer troosteloos

indende / hadde moeten beswijcken. O trou-
oosheyt aen d'eene/trouwe ende oprechtigheyt
en d'andere zijde! Dus leert men niet alleen
e luyden / maer oock de Christenen / kennen/
en 't ware merckteecken der discipulen Chri-
ti / 't welck is de liefde: daer men die niet en be-
oont aen sijn harder ende leeraer / hoe sal men
e betoonen aen een minder? soo niet aen sijn
roeder ende vriendt / hoe aen sijn vyandt? soo
iet aen een die lijdt om de gerechtigheydt / hoe
en een die om sijne quade feyten in 't lijden
omt? Dit en gedencken vele niet / maer ghy
gedenckt het / mijn heere / dien ick noyt de min-
te dienst of vriendtschap en hebbe gedaen of
connen doen: ghy alleen troost / sterckt / helpt
n raedt my; daer met tegenwoordigheydt/hier
met brieven in alles wat ghy kond/ende en hebt
uw' persoon noch niet willen sparen om selve
herwaerts te komen/ ende uw's ouden leeraers
tranen met uwe aenspraecke ende troostelicke
reden af te dwalen / 't en ware het uwe eygen/
my niet onbekende / swackheydt hadde belet.
Och mijn heere / hoe sal ick dat immer konnen
vergelden / mijn goeden heer ende getrouwe
vriendt / boven alle (met waerheydt mach ick't
seggen) die ick nu op aerden wete? ick en weet
daer toe de minste raedt niet / maer moet en sal
Godt bidden / dat hy het u vergelde na sijne
groote barmhertigheydt in de opstandinge der
rechtveerdigen. Wilt doch/mijn lieve hertelijc-
ke vriendt / niet vertragen / Godt is niet on-
rechtveerdich / dat hy den arbeydt uwer liefde vergeten soude. Siet doch niet om / maer gaet gelijck ghy doet/recht door. Verè advocati ende patroni hoc est, de hulpe te bieden den ellendi-
gen ende verdruckten om der gerechtigheyt wil;

Dit is 't ampt van een recht advocaet en voorspraeck.

 noch

't Ampt van een recht Christen.

noch meer / verè Christiani. Mijn huysvrouwe en kan uwe deuchde niet genoech aen my verbreyden; wilt doch deselve noch meer ende meer aen haer laten blijcken / tot dat sy t' eenemael gereddet zy. Laet u de schade Josephs ter harten gaen / gelijck se doet. Maer wat dunckt u / mijn lieve vriendt / hebben de redenen by u-l. overgeschreven / als in den mandamente verhaelt / oock wat om 't lijf? Dat van de religie geseydt wordt is puur calomnieus: dat van de secrete vergaderingen / ende den kop te breken / is puer gelogen: dat van de Unie te dissolveren ende het bloetbad / zijn hare illatien / die soo verre zijn geweest van mijne intentie / als de hemel is van de aerde. Dat van Valborgen is waer / namelijck dat van den Bosch my heeft geseydt dat uyt Valborgen gehoort te hebben / ende dat ick 't vander Mijlen hebbe geseydt: ging 't ons niet aen? Van den Bosch heeft het gemainteneert; heb ick 't dan versiert? de ander heeft het ontkent; wat roert my dat? Ick heb 't hem niet aengeseydt / ende en ben sijn partye niet; die het my geseydt heeft staet het noch: is hier by my misdaen? Maer dat quelt my meest wat die andere groote dingen zijn / die de heeren noch hebben / ende daer over men sich verwonderen sal als men se sal openbaren. Zijnder valsche getuygen geweest om Naboth te doen steenigen? heeft iemandt van de gevangenen / denckende dat ick buyten perijckel was / my beswaert om sich-selven te verlichten? ick vrage mijne conscientie wat het is / sy weet het my niet te seggen. Mijn goede heere / verswijcht my niet soo ghy iet vorder weet: ende soo ghy meynt dat ick my vergrepen hebbe / segt het my vrypelijck / op dat ick my bedencke / maer

naer ick kan 't niet vinden. Geeft my oock raedt/ wat ick tot mijne defensie sal doen. Ghy hebt gesien 't gesonden schrift/ maer dat en particulariseert niet/ wist ick de capita accusationis, ick soude naerder antwoorden. Och mijn heer/ heb ick my dan soo grof verloopen? segt het my. Ick kan 't niet vinden; siet ghy het/ roert mijne conscientie vry om. Soo niet/ troost my: want ick niet anders en weet ick en lijde om eene gerechtige saeck/ 1. om Christi waerheydt als een leeraer/ 2. om de vryheydt van 't vaderlandt als een getrou onderdaen ende borger. Dat Grotius/ Hogerbeets/ Ledenberch/ Moersbergen &c. in mensa souden zijn geweest ten mijnen huyse/ ende daer geaccourageert/ puta pura fabula, mendacium merum: nunquam dictum, nunquam factum. Ledenberch/ Moersbergen/ Grotius/ hebben in jaer en dach tot mijnen huyse niet gegeten noch gedroncken: segt het vry en vol uyt/ vraecht het mijn huysvrou/ sy weet het alsoo wel als ick. Oock nergens elders by hun te samen ten eten geweest. Den dach als sijn Excellentie t' Utrecht ging/ is niemandt tot mijnen huyse geweest. Ledenberch ende Moersbergen waren t' Utrecht/ ick in den Hage/ hoe konde dat wesen? mendacia sunt, &c. Den 3. July zijn Ledenberch/ Hogerbeets/ Grotius/ ende de Haen tot mijnen huyse geweest omtrent den avont tusschen seven en acht uren/ sonder eten sonder drincken/ zijn ten acht uren weder gegaen. Ledenberch was van Utrecht gekomen/ had de heeren gesocht te spreken/ niet gevonden/ was heel vermoeyt/ vraechde of ick niet wist waer men se soude vinden/ ende dat hy se eens mocht spreecken dien avondt/ of apart/ of te

Hooftpointen van beschuldiging.

Aen tafel.

Is een louter versierssel/ een opgeraepte leugen: 't is noyt geseyt/ noyt geschiet.

't Zijn logenen.

samen/ liever te samen/ biddende dat het mocht geschieden tot mijnen huyse / om tijdt te winnen. Ick ginck by de Haen / seyde hem dit; die nam aen te maecken dat se na sevenen tot mijnent by Ledenberch souden komen. 't Geschiede; ick brachtse in de kamer / sloot de deure toe ende ginck wech: sy riepen my dat ick sou blijven / ick seyde dat sy te doen hadden / sy seyden neen / 't waren familiare propoosten / ick mocht het wel hooren. Ledenberch vraechde hun of de heeren van Hollandt noch bleven by hare resolutie van de Waertgelders te mainteneren: d'andere antwoorden ja. Ledenberch seyde dat se t'Utrecht oock wel waren geresolveert / maer vreesden voor contremine / by faute van middelen / vragende of die van Hollandt haer niet eenige penningen souden konnen verstrecken: wierdt geantwoordt sy wisten daer niet van / mosten met haer principalen daer van spreecken / 't welck sy 's anderen daechs souden doen / ende dan weder by-een komen ende nader spreecken. Anders geschiede daer niet; dit hebbe ick gehoort: na zijn sy by-een geweest / soo ick na verstondt / maer niet tot mijnen huyse / ick ben daer niet by geweest / weet niet wat sy gehandelt hebben. Is dit een vergaderinge? is hier iet besloten? ick weet van geen andere vergadering voor noch na: mijn huysvrouw sal u dit wel seggen / want ick heb 't haer vertelt; meyne het oock u E. voor mijn vertreck verhaelt te hebben. Dit was den derden July / sijn Excellentie vertreysde op Utrecht den vijf-en-twintichsten / doe vinde ick niet dat een mensch tot mijnent is geweest: al versierde dingen. Hogerbeets reysde na Thorenvliet / en Grotius naer Utrecht den vier-en-twintichsten/

en/als sijn Excellentie verreysden den vijf-en-wintichsten: hoe konden sy dan tot mijnent wesen? res apertissima. Men soeckt het op my/ maer men sal 't daer niet vinden. Ick heb gewacht op 't geen uwe E. my hadde geschreven van Hamburch: och hoe heeft my verlangt met u E. selve hier over en van andere dingen te spreken! Ick vinde geraden dat u E. door u broeder eens aldaer doe sonderen wat apparentie daer is tot de sauve-guarde: 't en kan niet schaden. Hier is een Ouderling van de Confessionisten/ die my heeft geseyt dat het daer geen swarigheyt hebben en sal/ ende dat hy de sauve-guarde door sijn volck daer wel soude weten te bestellen. Dan ick vinde noch niet goet door hem te wercken; u E. sie eens wat de selve sal konnen doen door sijn broeder/ men most my met naem en toenaem noemen/ ende opentlijck gaen. Gae ick middeler-tijt tot Rouaen/ konde in 't lest van de somer (soo my Godt het leven spaert) van daer te scheep op Hamborch varen/ ende mijn huysvrou mocht my dan daer komen vinden. Ick verlang hoe dat af-loopen sal van de handtschoenmaecker. Ick wacht uwe E. antwoordt op desen/ ende bidde u E. om Christi wil/ verlaet my ende mijn huysvrouw niet in desen noodt. Vaert wel hertelijcke ende getrouwe vriend.

De saeck spreeckt selfs.

Uw gantsch-verplichte vriend,

JOANNES UTENBOGAERT.

In Antwerpen den 3. April 1619.

PHILIPPUS PYNACKER
AEN
De gemeente van Alckmaer.

Eersame hertslieve broeders ende susters in den Heere Jesu Christo / lidtmaten der gemeynte Jesu Christi tot Alckmaer / ende elck van de selve in 't bysonder / mitsgaders allen den genen die binnen de voornoemde stadt de waerheydt / die na de godtsaligheydt is / van herten lief hebben / ende haerer zielen zaligheydt boven allen dingen soecken; genade ende vrede zy uwe E. vermenichvuldicht van Godt den Vader ende onsen Heere Jesu Christo. Amen.

Vermaent haer tot standvastigheyt, en betoont met vele bondige redenen dat sy haer niet moeten begeven tot de gemeenschap der contraremonstrantsche kercke.

BEminde broeders en susters / hoewel dat ick zedert mijn vertreck van Alckmaer vele ende groote swarigheden / verachtingen ende smaetheden neffens den anderen broederen / so buyten / als insonderheyt in de Synode hebbe moeten uytstaen; soo en heeft my evenwel geen saecke soo seer het herte getreft / ende de siele doorwont / als de bootschap van de swarigheydt die u-l. is overgekomen / door dien dat u-l. gantschelijck benomen is het middel om het woort Godts door de levendige stemme sijner dienaren te mogen hooren verkondigen. Want gelijck Godt almachtich den armen ende verlooren mensche geen grooter weldaet en doet op der aerde / dan dat hy sijn woordt den selven doet predicken / om haer door 't geloove van dien salich te maken / alsoo en is 'er niet/

waer

waer voor wy soo seer behooren te vreesen / als dat Godt de Heere ons geheelijck ende eyndelijck van 't gehoor sijnes woorts soude willen berooven. Dit is de hoochste straffe die Godt sijnen onvruchtbaren wijnberch dreycht. Esa. 5. ende sijnen ondanckbaren volcke. Amos 8. Gelijck Christus mede met dese straffe heeft gedreycht de hertneckige Joden van sijnen tijdt / seggende dat het rijcke der hemelen van haer soude genomen ende eenige anderen gegeven werden. Math. 21. D' oorsaecke is / om dat sulcx in 't gemeyn een teycken is / dat Godt de Heere sulck een volck voortaen niet meer en wil genadigh zijn / maer geeftse over tot haer eygen begeerlijckheden / ende de gedachten haeres herten. Doch dit en is Godt niet gewoon te doen / dan aen de gene die sijne heylsame waerheyt / nae datse die lange gehoort hebben / niet en willen waernemen / om haer leven ende wandel daer nae te beteren; die de genade Godts te vergeefs hebben ontfangen / ende sijne waerheyt in ongerechtigheyt onder gehouden; meer beminnende de werelt dan Christum / ende den Sathan meer als Godt; ende derhalven den raet Godes tegens haer selven versmadende / ende achtende haer selven onwaerdigh des eeuwigen levens.

't Welck nochtans daeromme / lieve broeders ende susters / van my niet en wert geseyt / dat ick u-l. onder 't getal van sulcke godloosen ende overgeven menschen soude willen inreeckenen / als of ick meynde dat ghy van Godt t' eenemaelen soud verlaten zijn; geensins / want hoewel dat de sonden van velen sulcke straffe wel hebben verdient / nochtans en twijffele ick niet of daer en sijn onder u-l. als oock onder an-

dere gemeynten/ die met u-l. in eenderley ongeluck steecken / noch vele ende oprechte sielen/ die nae haer vermogen Godt in eene goede conscientie soecken te dienen / ende in ootmoedighey haers herten nacht en dach tot hem suchten ende schreyen / biddende dat Godt om de ondanckbaerheydt van eenigen de straffe niet uyt en breyde over allen / noch den kandelaer sijns woorts uyt sijn plaetse niet en weire. Vertrouwe oock vastelijck / dat hy na sijne trouwe ende barmhertigheyt de gebeden van den sijnen verhoorende / sich over sijn wijnbergh sal ontfarmen / datse den beeren ende wilde beesten niet geheelijck tot eenen roof en werde overgegeven. Maer dat hy door dese weghneminge der herderen de gemeynte tot meerder yver ende naerstigheydt wil opwecken / op datse daer na de vryheyt van sijn woort te mogen hooren/ wederom van sijne goetheyt verkregen hebbende/ des te yveriger mogen zijn om 't selve te hooren ende te gehoorsaemen.

Daer-en-tusschen als ick sie/dat de gemeynte van hare goede ende getrouwe herders berooft zijnde/in perijkel is geraeckt om verstroyt te werden/hoe soude ick my van droefheyt konnen onthouden? Godt een kenner aller herten is mijn getuyge / die my oordeelen sal aen dien doorluchtigen dage / dat ick in 't aen-nemen ende bedienen van mijnen dienst / noch eere/ noch profijt / noch gemack en hebbe gesocht; maer hebbe alleen gesien de voortplantinge van sijne salichmaeckende waerheyt / ende de stichtinge sijner gemeynte / die in de godtsaligheyt is.

Daeromme my als noch geen dinck soo lief en is / of waer in ick my soo seer verblijde / dan

dat

dat de gemeynte/over welcke my de Heere (hoe-wel des onwaerdich) tot eenen dienaer gestelt heeft / door mijne geringe gaven eenichsins mo-ge werden gebouwet ende bevesticht. Ende ter contrarie en kan my geen dinck so swaer val-len / dan dat de selve soude werden verstrooyt ende verdestrueert.

Jck weet / seer beminde in den Heere / hoe swack dat des menschen nature is / hoe listich de Satan / ende hoe wacker die gene / die u-l. sullen soecken te rooven ende tot hare gemeyn-schap te brengen / hoe sy hare dolingen weten of te ontkennen / of te verschoonen / en met schoone verwen te bestrijcken om den eenvoudi-gen te verstricken. Niet om de luyden tot Chri-stum te brengen/hoewel sy dat voorgeven/maer om met het groote getal te proncken / ende door u-l. te onderdrucken de gene die ghy alder-liefst hebt / dat is / uwe getrouwe herders en-de leeraers. 't Js altijdt de manier geweest der gener die aenhangen ende factien sochten/ datse met prijsen ende schoon spreecken (als Paulus seyt) verleyden de herten der eenvoudi-gen. Sy sullen u-l. beloven datse u-l. in u ge-voelen sullen dulden ende lijden / insonder-heydt by soo verre ghy daer van wilt swijgen. Sy sullen u-l. toeseggen datse het gevoelen van Calvinus ende andere leeraers niet en sullen predicken voor het volck: misschien oock daer by voegen/ datse selve daer een weersin ende af-keer van hebben; datmen behoort eenigheyt te houden met de kercke / ende de leere die soo lan-ge daer in is geleert ende gepredickt geweest; in-sonderheydt dewijle de Remonstranten selve voor vele jaren hebben verklaert / datmen om dese poincten niet en behoorde te scheuren/maer

mal-

malkanderen tolereren ende dulden; Jae ben nu alreede seeckerlijck onderricht / datse dese ende diergelijcke dingen voorgeven. Maer ick bidde u. l. altesamen ende elck bysonder / op soo lief als u is de godlijcke waerheydt ende uwer sielen salicheyt / wilt my eenen kleynen tijt goedertieren audientie verleenen / ende op 't geene ick seggen wil met de redenen van dien / niet aendacht letten / ick en twijffele niet of u l. sullen soo klaer als den dach konnen sien / dat het enckel bedroch ende verleydinge is / ende datse anders niet en soecken met alle hare schoone ende verbloemde woorden / dan ons uyt te sluyten, op dat ghy over haer soud vyerich zijn. Gal. 4. 17. Ick en sal niet spreecken uyt verkeerde passien / of menschelijcke affecten / die lichtelijcken den mensch buyten het rechte spoor doen treden / maer uyt enckele dwangh der waerheyt / uyt liefde van uwer E.E. tijdelijcke ende eeuwige behoudenisse / ende in aller godtlijcker oprechticheyt als voor de oogen Godes.

De vrage dan / is dese: of / namelijck / de Christenen / ofte lidtmaeten der kercke in conscientie vry staet / gemeynschap inden uyterlijcken godtsdienst te houden met den geene / diemen nu Contra-Remonstranten noemt / ofte die de leere van de precise Predestinatie met haren gevolge soecken in Godes kercke in te voeren of alreede in sommige plaetsen ingevoert hebben? Daer op antwoorde ick rondt uyt / Neen. Van meyninge sijnde om dit mijne neen eerst met bondige redenen klaerlijck te bewijsen; Ende daer na op 't gene sy bybrengen om de luyden tot haer te trecken / volkomentlijck te antwoorden.

I. Den uytwendigen godtsdienst / waer

van wy hier spreecken / bestaet in drie dingen. I. In 't gehoor van Godes woordt. II. In 't gebruyck der Sacramenten. III. In publijcke en openbare gebeden. Indien nu kan bewesen werden / dat men in geen van dese drie met den Contraremonstranten behoort gemeynschap te hebben / soo sal klaerlijck blijcken / datmen met den selven geen gemeynschap en moet hebben in den uytwendigen godtsdienst.

Ende eerstelijcken wat belangt de predikatien / dat men daer in geen gemeenschap met haer en behoort te houden / kan met verscheyden redenen bewesen werden.

I. De eerste is; om dat sy over 't point der Predestinatie met den aenkleven van die / een ongerijmde / schaedelijcke ende ergerlijcke leere drijven / ende de selve met verscheyde gedruckte boecken / als oock in predikatien / als 't haer dienstelijck schijnt / den Christenen gesocht hebben en noch soecken in te planten. Vraecht gy welcke dese leere is? I. Dat Godt de Heere almachtich van alle eeuwicheyt door een onveranderlijck voornemen eenige bysondere menschen verkooren heeft tot de salicheyt: ende alle de andere sijnde verre den meesten hoop, verworpen om die eeuwichlijck ende onophoudelijck te straffen; sonder dat hy op eenich goet ofte quaet, geloove of ongeloove der menschen hebbe gesien; alleen om dat het hem soo belieft heeft. II. Dat Godt gewilt heeft dat sijn soone Christus alleen voor de uytverkorene soude sterven en geensins voor de verworpene. III. Dat Godt het Euangelium des vredes ende der salicheyt veelen menschen doet voordragen ende verkondigen, ende con-

se-

sequentelijck roepen, bidden ende nooden tot de saligheydt, dien hy nochtans besloten heeft de bekeeringe ende saligheyt niet te geven, sonder datse sulcx met hare voorgaende sonden hebben verdient, ende wanneer sy soo geroepen zijnde niet en komen, 't welck haer, vermits Godts besluyt, onmogelijck is, dat hyse dan met swaerder verdoemenis straffen wil. IV. Dat Godt die gene die hy tot de saligheydt uytverkooren heeft, te sijner tijt tot het geloove ende bekeeringe treckt, met sulcken geweldigen treckinge, datse niet en konnen nae laten te gelooven, ende haer te bekeeren. V. Dat de geloovige wel komen te vervallen in grove leelijcke sonden, ende oock wel eenen langen tijt daer in blijven leggen, maer datse evenwel uyt de liefde ende genade Godes niet en konnen uytvallen, of eenichsins haer saligheyt verwaerloosen.

Dat dit hare leere is en konnen sy niet ontkennen / en is haer uyt verscheyden hare boucken genoechsaem en overvloedelijck aengewesen. Ende hebben het haer oock hier in de Dortsche Synodus opentlijck aengeseyt ende aengeschreven / bereyt zijnde daer over met haer in conferentie te treden / maer is by de Synodus afgeslagen.

Dat oock dese leere grouwelijck / schaedelijck ende lasterlijck is / kan een iegelijck die maer redelijck verstant heeft genoechsaem begrijpen; strijdende directelijck tegens Godts natuyrlijcke goedigheyt / barmhertigheyt / rechtveerdigheyt / waerheyt ende liefde tot den mensche / ende den wegh baenende tot roeckeloosheyt ofte desperatie. Behalven noch alle de schrickelijcke ende ongerijmde consequentien / die nootsa-

kelijck daer uyt moeten volgen/ gelijck de prin-
cipaelste voorstanders van die leere ende die
recht uyt spreecken willen / niet en ontkennen.
Als by exempel/ dat God eenige menschen sou-
de geschapen hebben / om de selvige met de eeu-
wige helsche pijnen te straffen. Dat Godt ge-
wilt heeft dat de menschen / die hy alsoo totter
hellen geschapen heeft / souden sondich en boos
werden; jae als sommige onder haer seggen/
vervult souden werden van sonden ende boos-
heden / ende daer in sonder bekeeringe sterven/
op dat hy mocht rechtveerdige oorsaecke heb-
ben om de selvige tot de verdoemenisse daer
hyse toe geschickt hadde te brengen; dat der-
halven Godts wille ende besluyt is de oorsaec-
ke / jae opperste oorsaecke van alle sonden. Dat
Godt met een eeuwige straffe sommige men-
schen straft/ om de sonden die sy niet en konnen
vermijden ende daerom niet en konden / om
dat haer Godt het vermoogen niet en heeft wil-
len geven. Dat Godt eenen dubbelden wille
heeft; eenen in 't verborgen / ende eenen die hy
in sijn woort openbaert / welcke sy seggen dat
tegen malkanderen strijden; soo dat hy met
sijnen heymelijcken wille vele dingen / insson-
derheyt mede de sonden/ wilt / die hy nochtans
in sijn woort seyt niet te willen / ja ten hooch-
sten te versoeyen. Dat den heymelijcken of
verborgen wille de nootsaeckelijckheyt is van
alle dingen. Datmen wel doen kan den heyme-
lijcken wille Godts ende nochtans sondigen;
ofte (gelijck een van haer luyden uytdruckelijc-
ken derf schrijven) dat Godts eygentlijcke wil-
le doen een doodtlijcke sonde is. Dat de men-
schen niet meer goets doen konnen dan sy doen/
noch oock meer quaets laten dan sy laten / om
dat

dat Godt sulx precieselijck heeft besloten.

Dese ende diergelijcke leelicke lasteringen volgen uyt der Contraremonstranten gevoelen te vooren verhaelt / ende werden oock van hare principaelste voorstanders rondelijck bekent / ende sijn hier meest met haer eygen woorden ingestelt.

Hier wil ick nu u alle te samen / beminde broeders ende susters / ende alle dien / die de heylichmaeckinge des godtlijcke naems ter herten gaet ende die alle dagen biddet na Christi bevel / uwen name werde geheylight, u l. segge ick / alle te samen / die alle lasteringe ende ontheyliginge van Godts naem van herten vyant sijt / wil ick gevraecht hebben of uwe siele haer niet en ontsettet / of uwe herte in het lijf niet en schricket over soodanige onheylige ende verfoeyelijcke leeringen / diemen gaerne als een goede gesonde leere den Christenen soude willen voorstellen? Om dat wy dese laster-leere tegenspreecken / worden wy alomme van haer luyden gehaet ende vervolcht / voor ketters ende verleyders uyt geroepen ende uyt onse diensten verstooten: souden der dan noch wel eenige vrome ende godtlievende luyden gevonden werden / die haer tot sulcker leeraren gemeynten souden willen begeven? Laet sulcx verre van uwe gedachte wesen / op dat ghy de sonden van andere menschen niet deelachtich en wort.

De tweede reeden is / om dat de voorstanders van de absoluyte predestinatie veeltijts in hare predikatien het eene tegen het andere leeren / ende omstooten met de eene hant datse met de andere meenen te bouwen. Want meenichmael als sy lange ende breet hebben in hare predicatien gesproken van hare leere der verkiesinge

ge ende verworpinge sonder aensien van geloof
of van ongeloof; dat Christus den doot maer
voor eenige weynige gesmaeckt heeft / dat God
het geloove ende bekeeringe in den mensche
werckt door een onwederstandelijcke genade.
Dat de geloovige door alle de sonden van de we-
relt hare verkiesinge niet en konnen te niet ma-
ken (soo spreken sy.) Ende als sy dese poincten
als nootsaeckelijcke leeringen hebben gesocht
in te stampen / soo komen sy dan in het laetste
van de predikatien tot vermaningen / die soo
weynich met hare voorgaende leere over-een-
komen als water ende vier; sy vernamen de luy-
den datse niet alleen Godts woort moeten neer-
stelijcken aenhooren / maer datse oock alle ver-
hinderingen van haer doende haer herten als
een goede aerde daer toe moeten bereyden: dat-
se moeten toesien datse de genade Godts niet te
vergeefs ontfangen hebben ende den heyligen
geest niet tegen en staen; maer hoe past doch
die vermaninge op de leere van de onwederstan-
delijcke bekeeringe? Sy predicken dat hare toe-
hoorders alle te samen ende elck in 't bysonder
moeten gelooven dat Christus tot haerer salig-
heyt voor haer den doot gestorven is; maer hoe
rijmt dat met haere leere / dat Christus alleen
voor weynige uytverkorene is gestorven om
haer salich te maecken? sy waerschouwen de
luyden datse moeten toesien van den waren ge-
loove niet af te wijcken / datse tot den eynde toe
moeten volherden / daer by voegende die belof-
ten der salicheyt voor die gene die het doen; ende
dreyginge der eeuwige verdoemenisse voor die
gene die afwijcken: maer hoe kan dat bestaen
met hare leere / dat het onmogelijck is dat een
ware geloovige soude afvallen? of souden de ge-

loovigen moeten toesien ende vreesen daer geen
perijckel is / noch wesen en kan? jae daer God
wil datse vastelijck sullen gelooven datter geen
perijckel is? wat ongerijmde dingen! Ende
evenwel worden menichmael dese strijdende
dingen van haer in eene ende de selve predikatie
geleert ende gedreven / so dat de verstandige en
de aendachtige toehoorders ten hoochsten daer
aen ge-ergert zijn / ende in bedencken komen
dat den predicant selve niet en weet wat hy seyt,
ofte dat hy soo wat heen predickt om den kost
daer mede te winnen voor wijf ende kinderen,
sonder dat hem de saecke seer ter herten gaet.
Wie kan dan sulcke predikatien met stichtinge
gaen aenhooren: Daermen siet dat de fonda-
menten van alle goede vermaningen werden
gekrenckt ende strijdende dingen voorgestelt.

De derde reden is: om datmen uyt haere pre-
dicatien (indien 't waerachtich is 't gene sy lee-
ren en drijven) gantsch geen vrucht ofte nuttig-
heyt en kan halen; want is 't by aldien dat ghy
van Godt tot de saligheyt uytverkoren zijt son-
der eenich aensien van geloove of gehoorsaem-
heyt so kan u het hooren van predikatie niet ba-
ten; want so ghy het geloove niet en hebt; ghy
sult evenwel ter bestemder tijt / die Godt van
eeuwigheyt daer toe verordineert heeft / het ge-
loove seeckerlijck en onvermijdelijck krijgen:
voor dat dien oogenblick vervult is en kont ghy
het niet ontfangen / al hoorde ghy alle dagen
seven predikatien / dien tijt gekomen sijnde moet
ghy het geloove verkrijgen al wasser niemant
die u predickte: maer so gy het geloove alreede
ontfangen hebt / so zijt ghy buyten alle sorge en
perijckel van nimmermeer 't geloove te konnen
verliesen / nae haer meyninge; waer toe dan
ooch

noch de predikatien? Segt ghy om in geloove ende gehoorsaemheyt toe te nemen. Ick antwoorde / dat suicks na hare leere door 't hooren van de predikatien niet en kan geschieden. Want sy rondt uyt drijven/dat de mensche niet meer goets doen en kan dan hy doet, om dat Godt sulcks van eeuwigheydt precijselijck besloten heeft. Maer ter contrarie is 't by aldien dat ghy niet en zijt uytverkoren / maer absoluytelijck verworpen / soo en konnen u alle de predikatien / gebeden / bondts-teyckenen niet brengen tot het geloove ende de saligheydt / of Godt selve most (na hare leere) veranderlijck worden. Ja sy seggen rondt uyt / dat de verworpenen soo veel vermogens hebben om te doen 't gene daer toe sy vermaent worden, als een doode krenge heeft om te vliegen. Dat noch meer is / sy seggen / dat Godt den soodanigen verworpenen het licht ontsteeckt, op datse souden te blinder worden; dat hy se leerdt, op datse souden botter worden; dat hy de medicijne aen haer gebruyckt, maer om datse niet en souden gesondt worden. Dit zijn / beminde broeders ende susters / haer eygen woorden; dit zijn haer ongerijmde dwalingen / met de welcke sy anders niet en doen dan alle hare predikatien onnoodich ende onprofijtelijck maecken / 't zy dat iemandt (na hare meyninge) verkoren of verworpen is. Daerenboven/ en moeten sy niet door hare leere de kracht des woordts Godts gantsch vernietigen / wanneer se drijven en schrijven / dat de mensche niet door de uyterlijcke predikatie des woordts en wordt bekeerdt / maer door sulck een onwederstaenlijcke treckinge of inblasinge des H. Geests/ dat de menschen daer in hy werckt / die werc-

kinge noch willen, noch konnen, noch konnen willen tegenstaen; 't zijn hare eygene woorden. Dit verklaren sy dan noch met dese gelijckenisse: gelijck Christus (seggen se) niet door 't woordt dat hy sprack / maer door sijne goddelijcke kracht / den levendigen geest in Lazarus heeft gestort / ende hem alsoo van de dooden opgeweckt; alsoo wordt oock den uytverkorenen het vermogen tot de bekeeringe / niet door 't woordt, maer door een levendige geest Christi ingestort. Is dat waer / gelijck sy 't daer voor houden / wat hebben dan alle hare predikatien en vermaningen te beduyden? ende wie sal sijnen kostelijcken tijdt willen bestedigen / om te gaen hooren sulcke leeraers / die van haer eygen predikatien soo verachtelijck spreecken? Wat is dit anders als een nieuwe geest-drijverije te willen invoeren / die / Godes woordt verachtende ende aen een zijde stellende / alleen op de inblasingen des H. Geests / buyten ende sonder het woordt / haer verlaten.

De vierde reden is / om dat de leere der Contraremonstranten de ware godsaligheydt / sonder de welcke niemandt en kan salich werden / ten hoochsten vyandt ende schadelijck is / wanneer die in haren aert ende natuure wel ingesien wordt: want I. wordt door hare leere den ruymen wegh gebaent tot de sonde. II. Als de sondaer in sonde gevallen is / neemtse wegh de droefenisse ende het wroegen der conscientie om die bedrevene sonde. III. Sy beneemt den mensche den yver ende neerstigheydt om uyt de sonde op te staen / ende hen van herten tot Godt te bekeeren. Dat een leere die sulcke drie schadelijcke werckingen voortbrengt / een godtloose ende versoepelijcke leere is / en kan geen

Chri-

Christen immermeer ontkennen. Indien dan/ dat ick klaerlijck kan bewijsen/ dat die drie boose vruchten uyt onser wederpartijen leere voortkomen/ wanneer de selve in den grondt wel verstaen/geloost/ende gevolcht wordt; soo sal elck oprecht ende godtvreesende herte moeten bekennen/dat hare leere by haer selven/de ware godtsaligheydt ten hoochsten schadelijck is/ ende derhalven met de selvige geene gemeynschap en behoort te hebben. I. Dat de leere onser wederpartijen/ een wegh baent ende een ruyme deure open doet tot allerley sonden/wort aldus bewesen: Om dat sy wegh neemt 't gene waer door de menschen behooren in den toom gehouden te werden/ dat se niet met vollen loop tot de sonden ende boosheden en loopen; dat is/ de vreese van gestraft te werden/ by aldien sy haer niet sorchvuldelijck van de sonden wachten. Om dit wel te verstaen/ moet men weten/ dat de mensche van hem-selven tot de sonde ende wereldtsche lusten of begeerlijckheden des vleeschs niet dan al te veel genegen is. Ende dat sy sonder twijfel daer toe loopen souden/ 't en ware dat hem de vreese des Heeren/ die het beginsel der wijsheydt is/ ende die de sonden doet vermijden/ als in den toom hielde/ende binnen de palen van sijnen schuldigen plicht dede blijven: gelijck daerom Godt sijnen wille niet alleen den menschen simpelijck uytleydt ende te kennen geeft/ maer heeft daer by gevoecht de beloften des eeuwigen levens/ende dreygingen der eeuwiger verdoemenisse/ om alsoo door hope ende vreese den mensche tot de gehoorsaemheydt te brengen/ende hem daer in te behouden. Dit is soo klaer dat het geen uytlegginge/ende soo seker dat het geen bewijs van

nooden heeft. Leest de gantsche Bybelsche Schrift van 't begin tot het eynd/ ghy suit naeulijcx een bladt daer in vinden/ dat hier van geen getuygenisse geeft. Of nu iemant den mensche socht wijs te maecken/ ende door eenigen schijn van redenen hem dadelijck wijs maeckte/ dat sulcke dreygingen maer ydele bullebacken zijn/ ende dat het Godt soo qualijck met den mensche niet voor en heeft/ dat men wel sondigen mach sonder van Godt gestraft te worden/ ende al en doen sy geen neerstigheydt om een heylich ende onbestraffelijck leven te leyden/ dat hy evenwel kan ende sal salich worden: ja dat oock de sonden/ die hy doet/ hem tot sijner saligheydt dienen sullen: soude dit niet alle banden van vreese los maeckende/ den mensche den ruymen toom geven om sonder schreumen te loopen tot alle ongebondenheyt? Sonder twijfel ja. Maer dit doen de Contraremonstranten met hare leere van de precijse predestinatie ende den aenkleven van dien; wanneerse rondt uyt leeren en drijven/ I. dat de uytverkorene alle hare sonden al van eeuwigheydt vergeven zijn/ niet alleen diese gedaen hebben/ maer oock diese noch doen/ en mogen doen in toekomenden tijt: soo dat alle de sonden van de werelt haer niet en konnen scheyden van de saligheydt die haer is toegeschickt. II. Dat alle menschen/ ende insonderheydt dien het Euangelium gepredickt wordt/ schuldich zijn te gelooven/ dat sy alsoo uytverkoren zijn.. Daer uyt dan noodtsaeckelijck moet volgen/ dat alle dien 't woordt des Euangeliums gepredickt wordt/ oock schuldich zijn te gelooven / dat alle hare sonden/ voorgaende/ tegenwoordige/ ende toekomende/ haer alreede van eeuwigheydt vergeven zijn/

ende

nde dat geen sonden hare verkiesinge en kon-
nen omstooten. Daer by komt noch datse vol-
nondich leeren en schrijven / dat die gene / die
eens met het ware geloove begaeft zijn / door
geen sonden of schelmstucken / als daer zijn
doodtslach / overspel / hoererije / dronckenschap /
ketterije ende dergelijcken / van het ware ge-
loove / noch van de liefde Godts en konnen uyt
vallen. 't Welck inder daedt anders niet en is /
dan of iemandt seyde / dat se vrijelijck mogen
sondigen / sonder vreese of perijckel van gestraft
te worden: is dat niet de deure wijt open geset
tot alle sonden / soo en versta ick 't nu niet. Ick
sal 't met een exempel verklaren / uyt het welc-
ke u-l. oock met eenen duydelijck sult konnen
mercken / waer die leere van daen gekomen
is / ende wie se eerst tot des menschen verley-
dinge in de wereldt gebracht heeft. Godt de
Heere hadde onse eerste voor-ouderen een wet
gegeven / ende daer by een dreyginge gevoecht /
dat sy souden sterven ten welcken dage sy die
wet souden komen te overtreden. Die straf
was daer by gestelt / om haer / door vreese der
selfder / in den toom te houden / datse niet en
souden eten van de vrucht / die anders in haer
oogen lieffelijck was / ende wel om te eten: daer-
om oock Eva als se van de Satan werde ver-
socht tot overtredinge van dat gebodt / ter-
stont allegeerde de gedreychde straffe / seggen-
de: van de vruchten des booms midden in den
lusthof heeft Godt geseydt, Etet daer niet van,
roert hem oock niet aen, dat ghy niet en stervet.
Wat doet hier de satan / om de vrouwe te ver-
leyden / ende haer tot overtredinge te brengen?
Hy beneemt haer die vreese / ende maeckt haer
wijs / datse niet en sal daerom gestraft worden

metter doot; maer ter contrarien/dat haer sulcken verboden werck ten goeden gedyen sal / ende profijt sal aenbrengen; ghy en sult (seyde hy) geenerley wijse des doodts sterven; maer, Godt weet het, dat in welcken dage ghy daer van etet, soo worden uwe oogen geopent, ende sult zijn als Godt, ende weten wat goet ende quaet is. Dat leugen-woordt directelijck gestelt tegen Godts waerachtige dreyginge / van Eva gelooft zijnde / is terstondt daer op de sonde gevolght / want daer en was niet overich/ waer door hare begeerlijckheydt konde gebreydelt ende ingehouden worden; ende ter contrarie het beloofde goet / dat sy daer uyt meynden te bekomen / porde ende prickelde noch meer hare quade begeerlijckheden / de welcke dan ontfangen hebbende, heeft de zonde gebaert; ende de zonde volbracht zijnde, heeft de dood veroorsaeckt, Jac. 1. 15. Gaet nu eens henen ende vergelijckt de leere van de Contraremonstranten met dit exempel / ende ghy sult bevinden / dat het in allen dingen over-een-komt. Godt heeft uytdruckelijcken geseyt / soo elders / als insonderheydt Ezech. 18. 26. Wanneer hem de rechtvaerdige keeret van sijner gerechtigheydt ende doet quaedt, soo moet hy sterven. Daerentegen seggen onse Contraremonstranten volmondich uyt / Neen; soo ghy rechtveerdich zijt door den geloove / ende komt te sondigen / ghy en sult geensins des doodts sterven. Ende dat meer is / uwe zonden sullen noch tot uwen besten ende zaligheydt gedijen: als Jeremias Bastingius seydt in sijne uytleggingе over de eerste vrage van de Catechismus. Wat dunckt u Christenen / komt die leere niet fijn over-een met de predikatie daer Eva door verleydt

eydt wierdt? Wie dan de eerste auteur ende
vinder van de selve is/ kan een yegelijck by hem
selven besluyten. Siet daeromme toe / bemin-
de in den Heere / dat niet eenichsins gelijck de
slange Evam door hare listigheydt bedrooch,
alsoo oock uwe verstandt bedorven worde, af-
wijckende van de eenvoudigheydt die in Chri-
sto is, 2 Cor. 11. 3. Laet u-lieden niet verley-
den, boose redenen bederven goede zeden:
ontwaeckt rechtveerdelijck, ende en zondicht
niet; want sommige en kennen Godt niet.
1. Cor. 15. 33/ 34.

Uyt het gene dat geseydt is blijckt waerach-
tich te zijn / dat de leere van de Contraremon-
stranten bequaem is by haer selven / om de son-
den een deure te openen / ende den mensche vry
geley tot alle boosheden te geven/ wech nemen-
de de heylsame vreese ende het beven / met welc-
ken wy onse salighеydt moeten bewercken.

2. Ten anderen dat hare leere bequaem is/om
het wroegen der conscientie / ende de droefheydt
over de bedrevene sonden/ uyt der sondaren her-
ten wech te nemen/kan daer uyt blijcken/ I. dat
sy luyden / ende die gene daer sy 't in dese que-
stien mede houden / leeren / dat alle dingen ter
wereldt / goede ende quade / noodtsaeckelijck
geschieden ten aensien van Godts besluyt ende
predestinatie / soo dat de menschen niet meer
quaedts konnen laten dan sy laten. II. Dat al-
le sonden geschieden na Godts verborgen wil-
le/ die eygentlijck (soo sy seggen) sijnen wille is/
ende dat die noodtsaeckelijck moet geschieden.
III. Dat Godt selfs alle dingen in den mensche
werckt/soo wel het quade als het goede. Maer
waer is 'er iemandt die met rechten ernst in sij-
ne conscientie bedroeft / beangst / ende benauwt

kan wesen/om dat hy gedaen heeft dat hem onmogelijck was te laten/ vermidts Godts ordinantie; dat hy weet geschiedt te zijn na den almachtigen wille Godts / ende dat Godt de Heere selfs in hem gewrocht heeft?

3. Ten derden/ dat de selve leere den gevallenen sondaer beneemt den yver ende neerstigheydt om uyt sijn sonden op te staen / ende hem te bekeeren / is mede openbaer: want indien 't waerachtich is 't gene sy leeren / namelijck/dat die gene die eens gelooft hebben / daer na komen te vervallen in grouwelijcke sonden / in 't midden van de selvige 't geloove altijdts behouden / ende van hare salighepdt konnen verseeckert zijn; wetende dat haer het eeuwige leven van Godt is toegeschickt sonder aensien van hare bekeeringe; hoe waer 't mogelijk dat sulcke sondaers / insonderheyt soo lange als sy noch de soetigheydt ende lusten der sonden genieten/ een oprecht ende inwendich berouw van hare sonden ende oprechte beterschap hares levens souden arbeyden te betoonen? Wat soude haer daer toe bewegen? de vreese van verdoemt te worden? geensins: want nadien sy eens waerlijck gelooft hebben / soo zijn se verseeckert van hare verkiesinge / die door geen sonden en kan vernieticht worden. Of souden se daer toe beweecht worden door de hope van de genietinge der eeuwiger saligheydt? dat en kan oock niet geschieden: want die is haer van Godt toegeschickt sonder aensien van hare bekeeringe / ende daer van zijn se door hare leere verseeckert. Soo moet dan die opinie noodtsaeckelijck den yver ende sorchvuldicheydt / om sich te bekeeren / doen verslaeuwen/ of de selve t'eenemalen uytblusschen.

Seydt

Seydt iemandt / gelijck sy gewoon zijn hier op te antwoorden / dat se haer noch in 't eynde seeckerlijck sullen bekeeren / op dat Godts predestinatie vast blijve: soo antwoorde ick / dat door sulck seggen den yver ende neerstigheydt ter bekeeringe noch meer vernieticht wordt; want wat behoeft iemandt bekommert te zijn om te bekomen 't gene hy weet dat hem seeckerlijck ende onvermijdelijck sal gegeven worden? Hy mach dan wel rusten / ende wachten tot dat hem Godt de Heere (al en waer 't niet dan in het laetste snackjen sijns levens) de ware bekeeringe sal komen in-storten.

Nadien dan dat ick nu klaerlijck hebbe bewesen / dat uyt de leere van sulcke predikanten / als nu vast over-al in de publijcke tempelen leeren / die drie schadelijcke ende perikuleuse vruchten ontstaen / die te voren zijn genoemt / soo moet dan volgen dat het is eene ergerlijcke ende schandaleuse leere / voor de welcke sich alle vrome Christenen / die hare saligheydt van herten soecken / sorchvuldelijck behooren te wachten / na de vermaninge Pauli Rom. 16. 17. Ick bidde u, broeders, hebt acht op die gene, die tweedracht ende ergernisse maecken, tegen de leere die ghy geleerdt hebt, ende wijckt van hen. Ende 1. Timoth. 6. 3. Is dat iemandt een andere leere leerdt, ende niet over-een en komt met de gesonde woorden onses Heeren Jesu Christi, ende der leere die na de godtsaligheyt is, die is opgeblasen, &c. wijckt van den selven.

Dat men tegenwerpt dat 'er nochtans onder die gene / die de leere der predestinatie drijven / vrome ende godtsalige luyden gevonden worden / en wordt by ons niet ontkendt: maer seggen

seggen alleen dat sulcx niet en dient om te wederleggen 't gene nu by ons bewesen is: namentlijck dat haer leere in ende by haer selven, dat is, in haren aert ende natuyre soodanich is als nu is geseyt; ende dat het daerom seer perikuleus is, met sulcken leere gemeynschap te houden: hoewel dat de selve leere ondertusschen niet in allen die se toe staen, sulcke vruchten voortbrengen, 't zy dat se die niet vastelijck en gelooven, of dat sy se soo niet grondigh en verstaen met alle hare schadelijcke consequentien; ofte oock dat se meer letten op de goede vermaningen ende getrouwe waerschouwingen, die doorgaens in Godts woort geschieden, als wel op de leeringe harer predikanten, die daer tegen strijden. Gebeurt het oock niet wel dickwils, ja (Godt betert) meesten tijt, dat niet uyt de goede ende gesonde leere des H. Evangeliums, die na de godtsaligheyt is, in allen toehoorderen geen vruchten en volgen, die den Evangelio waerdich zijn? En nochtans sal geen Christen daer uyt besluyten dat het Evangelium geen suyvere ende heylige leere is. Het is genoech dat se by haer selven ende hare natuyre bequaem is om den mensche door 't geloove te heyligen ende wederbaren. Insgelijcks mede, hoewel niet alle de gene, die een verleydende leere aenhangen, ofte daer van professie doen, dadelijck godtloos en boos zijn, soo en kan evenwel daer uyt niet besloten worden, dat die leere niet bequaem is by haer selven, om de luyden tot sonden en godtloosheyt te brengen. Soo doende soude men wel bewijsen, dat by alle secten, geene uytgesondert, de waerheyt en suyverheyt der leere gevonden wordt, om dat men onder alle secten wel eenige vrome degelijcke luyden vind. Dit en sluyt niet.

De

De leste reden is / om de onchristelijcke lief-
eloose en landtverderfelijcke leere van 't straf-
en ende dooden der gener die sy voor ketters
houden: welcke leere by de principaelste voor-
standers der Contraremonstranten / als Bo-
german / (de president van 't tegenwoordige
Dortsche synodus) Geldorp / Smoutius / Wil-
lem Teelling / en anderen in openbare boecken
verdedicht is / sonder dat de auteurs van de selve
op iemant van hunluyden tot op den huydigen
dach toe daer over zijn bestraft of tegengespro-
ken: 't welck anders niet en is dan een nieuwe
tyrannije invoeren over de conscientien / en de
goede Overigheden leeren niet alleen dat het
haer vrystaet / maer oock datse schuldich zijn onnoo-
sel bloet te vergieten; strijdende directelijck te-
gen 't seste gebodt / Ghy en sult niet dooden.
Indien dan de Salichmaecker Christus de die-
naers en de gemeynte van Pergamus en Thy-
atiren bestraft ende dreycht / om datse gemeyn-
schap hadden met de leere der Nicolaiten / die de
hoererije seyden geoorloft te zijn; hoe veel te
meer behoort men sich te scheyden van die gene /
die het ombrengen en vervolgen der ontschuldi-
gen niet alleen seggen geoorloft te zijn / maer
oock de Magistraten sulcx als haren schuldi-
gen plicht / ende als een goet christelijck werck
aenraden ende aenprijsen?

Uyt welcken allen dan onwedersprekelijc-
ken volgt / dat het den goeden ende waerheyt-
lievenden Christenen in conscientie niet vry en
staet met sulcke leeraren / die de boven-verhael-
de grouwelen dryven / ende de selvige 't zy
opentlijck / 't zy heymelijck ende bedecktelijck
soecken in de gemeynte Christi in te voeren /
gemeynschap te hebben ofte te onderhouden in
hare

hare leere / ende tot betuyginge van dien / hare predikatien ordinaris te gaen hooren: maer dat se sich daer van behooren af te sonderen / eensdeels om het perijckel nu te vooren aengewesen te vermyden / eensdeels om daer mede te betoonen dat sy sulcke doolingen ende schadelijcke opinien niet en approbeeren / noch met haere tegenwoordigheyt ende stille swijgen tot de selvige ja ende amen schijnen te seggen: want of iemant al schoon hem selven sterck genoeg kende / ende meynde soo wel in de waerheyt te zijn bevesticht / dat hy soodanige leeraers ende haere predicatien soude konnen hooren sonder daer door verleyt te worden; nochtans behoort sulck een te dencken dat hy door sulcke uyterlijcke gemeynschap anderen swacken tot een ergernisse is / van welcke de Salichmaecker seyt / dat het hen beter waere datse met een molensteen aen den hals in 't midden van de zee geworpen worden.

Wat nu ten tweeden aengaet de Sacramenten of uyterlijcke teeckenen des verbonts / Doop ende Avontmael / in de welcker gebruyck het andere deel des uytwendigen Godtsdienstes bestaet / naedien de selvige sijn als segelen ende aenhanghselen der leere / ende dat het by allen Christenen kennelijck is / dat wanneermen in eenige kerck de Sacramenten ontfanght / men daer mede als een openbare belijdenisse doet / datmen met de leere der selfde gemeynschap heeft / die toestemt ende voor waerachtich hout / soo moet oock volgen datmen veel meer sich van 't gebruyck der selfder teyckenen als van 't gehoor der predicatien / in de publijcke tempelen daer de Contraremonstranten preecken moet onthouden. Andere reden meer / oock van ge-

wichte

dichte / souden konnen tot voorder bevestinge
vorden by gebracht / ten waere ick de al te groo-
e lanckheyt vreesde / ende dese eene reeden tot
bewijs achtede genoechsaem te zijn.

Doch eene eenige reden houde ick noodich
hier noch by te vougen / aengaende 't gebruyck
des heyligen doops / om datmen deurgaens siet /
dat de goede luyden seer licht met hare kinderen
gaen tot den doop der gener die sy nochtans in
den gront der leere niet toe en staen; of by den
welcken sy selve nimmermeer ofte heel selden
ter predikatien gaen. De reden is dese:

Om dat by de Contraremonstranten voor den
doop eenige vragen den ouderen ende getuygen
worden voorgehouden / op de welcke nae haere
leere niemant met verseeckerder conscientie en
kan jae seggen / 't welck sy nochtans begeeren.
Sy vraegen den geenen die haere kinderen tot
den doop brengen / ofse niet en gelooven dat die
kinderkens / die sy daer ten doop presenteeren /
in Christo zijn geheylicht / ende daeromme als
lidtmaten sijner gemeynte behooren gedoopt te
wesen? Daer tegen leeren sy uytdruckelijck /
dat 'er vele jonge kinderkens zijn / selfs van ge-
loovige ouders gebooren / die tot de verkiesinge
niet en behooren / maer onder 't getal der ver-
worpenen zijn al-eer zy ontfangen of gebooren
waeren: niet om dat Godt voorsach datse door
haer eygen dadelijcke sonden de kracht des
doops aen haer geschiet / souden te niet maec-
ken / maer sonder op eenige hare sonden te sien.
Daer benessens leeren ende drijven zy dat Chri-
stus niet en is gestorven voor de verworpenen /
om die door zijn bloet te heyligen / maer alleen
de uytverkorenen. Soo dese hare leere waerach-
tich is / wie kan dan verseeckert zijn / dat sijn
kint

kint dat hy begeert gedoopt te worden / uyt het getal der uytverkorenen is / en derhalven geheylicht door het bloet Christi? Ende hoe kan iemant met een versekert gemoet ende in goeder conscientie hare vrage met ja beantwoorden? wie sal de ouders van de heymelijcke verkiesinge harer kinderen verseeckeren? moeten niet sulcke leeraers bekennen dat vele ouders ende getuygen onwetende liegen / by aldien haere leere waerachtich is? Ende wat troost kan haer den doop / die aen haren kinderen geschiet / aenbrengen / soo lange zy onseecker zijn of hare kinderen tot het getal der uytverkorenen / ofte der verworpenen behooren? Jae hoe konnen sulcke predikanten met een goet en versekert herte de kinderen doopen / ende het verbont der genaden aen haer versegelen / alsoo se (na haer eygen belijdenisse) niet en weten offe tot het verbont der genade behooren of niet? Welcke ongerijmtheyt eenige onder haerluyden siende / hebben in hare Confessie de predikanten vermaent dat sy onder het doopen altijt in hare gedachten souden hebben / hoewel niet uytspreecken / dese conditie / O Godt ick doope dese / by aldien hy na den raedt uwes willens uytverkooren is. Wat dunckt u / lieve Christenen / wanneer uwe kinderen soo gedoopt zijn / zijt ghy dan niet wel verseeckert dat Godt haren vader / Christus haren verlosser / ende de H. Geest haren heylighmaecker is? Ende soo moetense altijt doopen indien hare leere van de Predestinatie waerachtich is.

Te seggen datter weynich aen gelegen is wat de predikant gelooft of niet en gelooft / als maer de ouders of getuygen / die de kinderen ten doop presenteren / gelooven dat hare kinderen

in

n Christo geheylicht zijn / dat neemt de boven-
verhaelde swarigheyt niet wech: want als ghy
uwe kinderen door den doop in hare kercke
wilt hebben ingelijft / soo geeft ghy met'er daet
te kennen / dat ghy mede van herten toestemt
die leere / die in de selve kercke geleert wort: dat
is / ghy doet belijdenisse met haer-luyden / dat
niet alle jonge kinderen in Christo zijn geheyl-
igt / (want dat is haere leere) ende evenwel be-
kent ghy op hare vrage dat uwe kint ofte kin-
deren in Christo zijn geheylicht / ende daerom
behoort of behooren gedoopt te worden. Soo
maeckt ghy dan u selven door die daedt schul-
dich aen hare dolingen / ende steeckt in de selve
swarigheyt daer sy in steken.

De derde soorte van uytwendige godtsdienst /
bestaet in publijcke ofte gemeyne openbaere
gebeden / de welcke op hare predikatien ende be-
dieninge der Sacramenten in de vergaderin-
gen worden gedaen. Want van bysondere ge-
beden / die in de huysen ende huysge[s]innen ge-
schieden en wordt hier niet gesprooken. Dat
men in dit deel des godtsdiensts geen gemeyn-
schap en behoort te houden met de Contrare-
monstranten sal ick kortelijck gaen bewijsen.
Tot een fundament van dit bewijs stelle ick /
dat men met haer-luyden geen gemeenschap en
kan hebben / om dat sommige gebeden op hare
leere gepast zijn / insonderheyt om dat altijdts
in de selve werdt gebeden dat Godt hare leere
wil zegenen / krachtich laten wesen in de toe-
hoorderen / die in de herten inschrijven &c. soo
datmen Amen seggende op haer luyden gebedt /
oock met eenen Amen tot hare leere seydt / ende
de selve toestemt. Dit gestelt zijnde besluyte ick
daer uyt / dat men geensins Amen behoort te

seggen op haere gebeden / 't zy dat hare leere op de welcke die gebeden gepast zijn / valsch is ('t welck wy voorseecker houden) 't zy dat se waerachtich is. Is de leere valsch / soo moet men immers wel toesien / dat men toestemmende de gebeden oock niet met eenen hare valsche leere voor goet en kenne. Maer is de leere waerachtich / soo zijn alle hare gebeden ydel ende te vergeefs; want hare leere is / dat alle dingen geschieden noodtsaeckelijck na Godes eeuwigh ende onveranderlijck besluyt / welck besluyt gaet over alle dingen / soo wel quade als goede (na hare meyninge /) soo dat 'er onder de sonne niet anders en geschiet / noch geschieden en kan / dan dat Godt te vooren onvermydelijck heeft verordineert. Soo dat waerachtich is / wat konnen dan alle onse gebeden uytrichten? of soude den armen mensche meynen dat hy door sijn bidden / Godts eeuwige besluyt soude konnen veranderen / ende maken dat Godt om sijnent wille de saecke anders soude doen geschieden dan hy in sijnen eeuwigen raet heeft besloten? Dat waer even soo veel als of de mensche wilde Godt veranderlijck maken (na hare opinie) 't welck onmogelijck is. Soo moeten dan oock alle hare gebeden ydel ende te vergeefs zijn; ende dienvolgende en behoort men op sulcke gebeden geen amen te seggen. Voecht hier noch by / dat het de Contraremonstranten onmogelijck is na Pauli vermaninge te bidden / te smeecken / te verbidden voor alle menschen met goeden ernst ende vasten geloove / om dat sy wech nemen de kracht van het fondament / op 't welck Paulus die vermaninge is bouwende: namelijck / om dat Godt wil dat alle menschen zalich worden, ende tot kennisse

der

der waerheydt komen : welcke woorden des Apostels sy verdraeyende / in plaets van alle menschen, stellen / allerley menschen, ofte menschen van allerley staet ende conditie / om alsoo hare opinie vast te houden / dat Godt het grootste deel der menschen heeft van de eeuwige saligheydt verstooten / ende niet en wil datse tot de kennisse der waerheyt komen. Soo en konnen se dan oock niet bidden voor alle menschen / 't welck Paulus nochtans ernstelijck beveelt / maer alleen voor allerley menschen / of voor die weynige / die Godt uyt allerley staten van menschen uytverkoren heeft. Dat meer is / sy en hebben geen oorsaeck om te bidden voor eenige menschen ter werelt / want alle menschen zijn of verworpen / of uytverkoren / na hare leere : voor de verworpene te bidden is t' eenemael te vergeefs / want Godt heeft besloten absoluptelijck de selve noch het ware geloove / noch de saligheydt immermeer te geven. Voor de uytverkorene te bidden is oock gantsch onprofijtelijck : want of men niet en bidt / sy sullen t' sijner tijdt het geloove ende de saligheydt seeckerlijck ende onvermijdelijck verkrijgen. Is dat niet alle noodtsaeckelijckheyt des gebedts wech genomen / den yver ende devotie uytblusschen / ende den gantschen uytwendigen godtsdienst verydelen ende vruchteloos maken / soo en weet ick niet wat het is.

Nadien dan / lieve broeders ende susters / dat het met de leere der Contraremonstranten / met de bedieninge der Sacramenten / ende de publijke gebeden die in hare tempelen geschieden / alsoo gelegen is gelijck nu geseydt is ; soo bidde ick u-l. alle te samen / dat ghy selve sonder alle affecten ende partyschap wilt oordeelen / of het

oock een vroom ende oprecht Christen / die de waerheydt / die na de godtsaligheydt is / van herten bemint ende najaecht / wel vry staet met sulcke leeraers ende hare leere / Sacramenten ende gebeden te communiceren ende gemeynschap te houden. Mijnenthalven verklare ick een van beyden waerachtich te zijn : ofte dat men naeuwelijcks om eenige dolingen ofte ketterijen / sy zijn dan soo grof en schadelijck als se willen / en mach noch behoort te scheyden van de gemeynschap eeniger kercken ; ofte dat men 't behoort te doen om dese / die ick nu te voren hebbe aengewesen.

Niemandt en dencke dat ick haer-luyden ongelijck hebbe gedaen haer toeschrijvende ende opdichtende een gevoelen dat se niet en hebben ; want ick ben bereydt alles wat ick hier hebbe geschreven/ende noch al veel meer / uyt haer gedruckte boecken soo klaer als den dach te bewijsen / by soo verre sy het souden derven ontkennen.

Dus verre dan bewesen hebbende dat men sich van der Contraremonstranten gemeynschap behoort te onthouden / resteert / dat ick oock beantwoorde de redenen / door de welcke (soo ick van goeder handt onderrecht ben) sy-luyden poogen de eenvoudige ende onvaste te over-reden / ende tot hare gemeynschap te trecken.

De redenen / die sy daer toe gebruycken (immers soo vele my daer van kennelijck is) zijn twee. De eerste is een belofte / dat hare predikanten haer neerstich sullen wachten 't gevoelen Calvini ende diergelijcken, op den predickstoel te brengen ; daer by voegende / dat sy selfs dat niet gaerne hooren. Ende dat men de Remon-

monsttants-gesinde predikanten niet juyst daerom en deporteert, om dat sy der selver gevoelen soo seer ongerijmt oordeelen; maer om dat se eenmael van de warringe en tweespalt in de Gereformeerde kercken soeken ontslagen te zijn. Schoone woorden vol bedrochs; die ick wat naerder sal examineren/ om haer 't momaensicht af te trecken/ ende te vertoonen soo se zijn.

Soo vele ick mercken kan uyt de woorden/ soo zijn 't die van den kerckenraedt/ die dese beloste doen van hare predikanten/ ende voorgeven dat se 't gevoelen Calvini selfs mede niet gaerne hooren/ Ec. 't welck ick daerom aenmercke/ om dat men op hare belofte niet vast en gaet/ 't en ware dat se dit seyden met kennisse ende goedtvinden van hare predikanten; die andersins t' avont of morgen op die belofte/ buyten haer kennisse gedaen/ niet passende/ 't gevoelen Calvini ende diergelijcken mochten opentlijck op de predickstoelen brengen/ ende de menschen voor eene noodtsaeckelijcke leere aenprijsen: soo waert ghy jammerlijck door het soet geluyt van dit lock-pijpjen onder het net gebracht/ ende soudt ondertusschen uwe getrouwe waerschouwers veracht ende verlaten hebben. Maer laet het ons soo nemen als of dit geseydt worde/ niet alleen uyt den name van de predikanten/ maer als of sy het selve seyden/ ende ondersoecken of dit redens genoech is om sich tot hare gemeynschap te begeven. Sy seggen voor eerst/ dat hare predikanten het gevoelen Calvini ende diergelijcken niet en sullen op de predickstoel brengen: daer uyt ick voor al besluyte dat hare predikanten in het gevoelen Calvini ende diergelijcken zijn: want wat

waer 't anders van nooden sulcks te beloven? sy souden 't wel vry uyt seggen indien 't waerachtich was / dat hare predikanten in dat gevoelen niet en zijn; dat soude meer krachts hebben om de goede lidtmaten die Calvini gevoelen haeten tot haer te trecken. Maer nu sy soo spreken als se doen / geven sy te kennen dat hare predikanten in de leere van de absolupte predestinatie ende gevolge van dien / gelijck die hier te voren by my verhaelt is / met Calvino ende diergelijcken eens zijn. Indien een predikant om gewichtige oorsaecken van sijne medebroeders werde gesuspecteert / ja uyt sijne predikatien ende gedruckte schriften overtuycht / dat hy toestondt de dwalingen van de David-Joristen ende diergelijcken / ende hem de gemeynte daerom begonde te mijden als een valsch leeraer / ende sulck een predikant / om een aenhang te maecken / begonde te beloven dat hy 't gevoelen van de Davidianen en diergelijcken niet en soude op den predick-stoel voor het volck brengen; soude die predikant dan niet in effecte bekennen dat het waerachtich was / daer mede hy beschuldicht worde? gewisselijck ja. Het selve geldt hier mede in de Contraremonstranten.

Sy zijn dan wel in dat gevoelen; maer sy en sullen 't op de predick-stoelen niet brengen. Siet doch eens hoe dese lieden haer weten te schicken na den tijdt / en het zeyltjen te keeren na den windt / om hare saecken te vorderen. Voor weynich jaren als onse hooge christelijcke Overigheydt / tot bevredinge onser droeviger geschillen by formele resolutie / selfs met 't advijs van den Koning van groot-Britangien / hadde verboden op de predick-stoelen ende

onder

onder 't gemeene volck te brengen die hooge disputen / uyt welcke die ongerijmde extremiteyten volgen / dat Godt eenige menschen heeft geschapen ter verdoemenisse; dat hy den mensche noodtsaeckt tot de zonde; ende dat hy tot de saligheydt noodicht die gene, die hy gantschelijck besloten heeft de selve niet te geven: 't welck noodtsaeckelijcke gevolgen zijn uyt de leere Calvini ende diergelijcken: daer ginck men sich met allerley kracht tegen stellen; men schreef en wreef tegen die resolutie; men konde die met goeder conscientien niet gehoorsamen; men riep dat de Staten sochten uyt de kercke te wijsen de leere van de predestinatie / die altijt in de Gereformeerde kercken geleerdt was: het was het ampt der getrouwe dienaren metten Apostel Paulo / alle den raedt Godts te verkondigen / in welck ampt sy niet en mochten nalatich zijn / sonder haer tegen Godt te besondigen: sy mosten de leere der waerheyt na Christi exempel opentlijck verkondigen / al was het dat vele sich daer aen stieten. Dit was doen ter tijdt haer tale. Vergelijckt nu eens de selve met het gene dat nu de Contraremonstrantsche ouderlingen van Alckmaer seggen: dat hare predikanten haer neerstich sullen wachten het gevoelen Calvini ende diergelijcken op de predick-stoelen te brengen / ende dat sy luyden selve dat niet geerne en hooren; hoe komt het dat die luyden uyt soo verscheyde monden spreken? of liever (als het spreeckwoordt luyt) heet ende koudt uyt eenen mondt blasen? Te voren en konde het hare conscientie niet toelaten / dat se van dat gevoelen op den predickstoel souden swijgen om vredes willen / al waer 't dat haer hooge Overheydt haer geboodt / ja sy en konden

Siet antwoort op 3. vragen.

den geen trouwe dienaers Christi wesen / noch den toorn Godts ontgaen / indien sy daer van swegen: nu beloven sy / dat sy haer neerstich sullen wachten dat op de predick-stoelen te brengen: wat is dat anders als met Godt / met de religie / ende met de conscientie te spelen / ende die te gebruycken tot eenen deckmantel om tot haer voornemen te komen? want te voren doe sy seyden en riepen / dat sy 't conscienties-halven niet en konden verswijgen / doen hadden se voor de scheuringe te maecken / ende haer par force van de Remonstranten af te sonderen / om de saecken daer toe te brengen / daer sy se nu toe gekregen hebben / dat is / om de Remonstranten door 't gantsche landt met gewelt te onderdrucken. Maer nu sy dien hoeck te boven gekomen zijn / wenden sy 't schip op eenen anderen bouch / ende beginnen een geheelen anderen register te trecken. Daer sy te voren sulcken conscientie van maeckten / dat sy doen ter tijdt sonder ontrouwigheydt / ende sonder in de ongenade Godes te vallen niet en konden doen; dat beloven sy nu den gemeynen man te sullen na komen. Waerom? want sy sien dat het haer nu dienstich is om aenhang te maecken / ende de luyden aen hare koorde te krijgen. Maer siet wel toe / ghy goede gemeynte / ende gelooft geen weerhaenen die nu dus / morgen anders spreken; want als se u-lieden in hare kercken sullen hebben gekregen / ende de Remonstrantsche predikanten (uwe getrouwe leeraers) sullen t'eenemael verdempt hebben / wat geldt het of se niet haest wederom het oude liedtjen sullen singen; namelijck / datse de leere der prædestinatie, die altijdt in de gereformeerde kercken geleerd is (soo sy seggen) moeten

ten predicken al souden 'er oock vele aen geergert werden? Waer sult ghy u dan henen wenden wanneer ghy door u licht-geloovigheyt sult gemaeckt hebben / dat uwe eygen leeraers die u de waerheydt hebben geleerdt / verdreven sullen zijn / die ghy nu door uwe eendrachtige bestendigheydt by u sult behouden mogen?

Sy voegen daer noch by / dat se selve die leere niet geerne en hooren: dit is wat wonders. Hooren de ouderlingen van de kercke niet geerne de leere van de absolute predestinatie / die se nochtans selve seggen waerachtich te wesen? ja daer sy tot noch toe soo voor geyvert hebben / dat se gescholden / gelastert / gekettert / gemijdt hebben die gene / die de selve tegenspraken? souden sy dan die luyden wel zijn / van de welcke Paulus voorseydt heeft / dat se de gesonde leere niet sullen verdragen? 2. Timoth. 4. 3. Indien sy se houden voor een ongesonde leere / waerom en scheydense sich daer niet af / ende raden oock andere sich daer van te wachten? waerom en hebben sy tot noch toe niet gaen hooren / die sulcke leere niet en hebben geleerdt? Seggen sy / dat se wel waerachtich is / maer niet stichtelijck / dat strijt tegen hemselven: want hoe soude Godt in de H. Schrifture een leere hebben geopenbaert aengaende der menschen salighevt ende verdoemenisse / die niet stichtelijck en is? Maer / seggen sy dan / die leere en is niet stichtelijck voor de swacken. Ick antwoorde / dat de ouderlingen die dit seggen / niet swack en zijn / na haer eygen oordeel. Ten anderen / dat se dan oock met de Papisten souden moeten seggen / dat de H. Schrift niet en is gegeven voor de slechte idioten / maer voor den sterckcen ende geleerden: want segt my eens / is de leere van

uwe predestinatie niet begrepen in 't 9. capittel tot den Romeynen / ende in het eerste tot den Ephesien? Ghy sult seggen (hoewel met onrecht) ja. Soo vrage ick u / of die sendtbrieven geschreven zijn alleen aen de predikanten / ende anderen die in 't geloove sterck waren; of oock aen de gemeyne ende noch swacke Christenen? want dat 'er onder die gemeynten oock swacke waren blijckt uyt de vermaningen / dat de stercke schuldich zijn de krancken op te nemen / ende der swacken kranckheden te dragen / Rom. 14. 1. ende 15. 1. siet Ephes. 4. 14. Seght ghy dat se alleen voor de geleerde geschreven zijn / soo zijt ghy Paeps / ende wilt den gemeynen man den Bybel uyt de hand nemen: maer segt ghy dat se geschreven zijn voor alle Christenen sonder onderscheydt / ende dat se die behooren te lesen; hoe kondt ghy dan seggen / dat uwe leere van de predestinatie / die ghy meyndt daer in begrepen te zijn / niet stichtelijck is voor allerley Christenen / oock de swacken? Een van beyden dan / of ghy weet beter wat de gemeente stichtelijck is dan den Apostel Paulus / die van de predestinatie aen de gantsche gemeynte heeft geschreven; of uwe leere van de predestinatie en is de selfde niet / die Paulus aen de gantsche gemeynte geschreven heeft: want Pauli leere was stichtelijck oock voor de swacke Christenen; maer de uwe en is niet stichtelijck / selfs niet voor de ouderlingen; want sy en hooren se niet geerne. Maer ick moet haer andermael vragen / waerom sy de leere van de absoluyte verkiesinge eeniger menschen ter zaligheyt niet geerne hooren? ick segge van de absoluyte verkiesinge: want de leere van de verwerpinge is een hatelijcke materie / die in hare kercke / die quan-

quansuys alleen uyt verkorenen bestaet / niet en behoort / ofte ten minsten heel magerlijck/ geleert te worden. Is niet de leere van de verkiesinge (na haerluyden seggen) een lieflijcke/ aengename / troostelijcke leere? ja (gelijck eenen uyt den haren schrijft) den eenigen troost der Christenen? Heeft niet Rippertus Sixti/ predikant tot Hoorn / een formeel dispuyt gehouden met Dominicus Sapma/ doen ter tijdt ooch predikant aldaer / om te bewijsen dat'er uyt de leere der Remonstranten geen saligen troost en konde werden geschept / maer dat die alleen in hare / dat is / der Contraremonstranten leere te vinden was? Hoe komt het dan dat sy die troostelijcke leere niet geerne en hooren? Of soude se wel alle te samen enckel geveynstheydt ende bedroch wesen / om de eenvoudige / ende die haer treecken niet en kennen / te abuseren / ende tot hare gemeynschap te brengen? dat soude ick best gelooven. Ende op dat se souden schijnen niet alleen van haer eygen leere af keerich te zijn / maer ooch eenigermaeten de leere der Remonstranten toe te staen / seggen sy voorder / dat men de Remonstrans-gesinde predikanten niet juyst daerom en deporteert, om dat men haer gevoelen voor soo seer ongesont oordeelt ; maer om dat men eenmael der warringe ende tweespalt uyt de Gereformeerde kercken wil ontslagen zijn. Maer waerom spreecken se soo beschreumdelijck van onse leere? 't schijnt dat se die niet en willen heel ongesont verklaren / om dat se in haer herte anders daer van oordeelen ; ende daerom seggense dat se niet soo seer ongesont en is. Ondertusschen moet de goede gemeynte dit tot haeren voordeel nemen: want is onse leere / selfs nae 't

oordeel onser tegenpartyen / niet soo seer ongesont / ende der Contraremonstranten leere is soo gantsch ongesont datmender lichtelijck de doot aen eten soude / gelijck te vooren bewesen is; soo is 't seeckerste ende veylichste te blijven by onse leere / en sich te wachten van de leere der Contraremonstranten. Maer waerom doet men dan de ronde door 't geheele lant / om overal de Remonstranten af te setten? Niet (seggense) om dat hare leere soo ongesont is, maer om eenmael van alle verwarringe ende tweespalt ontslagen te zijn. Maer nadien dat onse leere niet soo ongesont en is / waerom heeft men dan warringe ende t'weespalt tegen ons gemaeckt? waerom heeft men de gemeynten overal tegen ons opgehitst ende scheuringen gemaeckt / schuyren tegen kercken / ende vergaderingen tegen vergaederingen opgericht / en alles in tweedracht ende confusie gestelt? Dit is dan wederom een exempel van hare bedriegelijcke geveynstheyt. Voorhenen om het volck op te maken tegen ons / ende hare voorgenomen scheuringe te formeren / heeft men onse gevoelen op 't leelijckste afgemaelt / ende als een onlijdelijke ketterye ende valsche leere veroordeelt / tot dat se door hare factien de saecke soo verre hebben gebracht / dat se alomme de Remonstranten die haer te vergeefs altijt de vrede hadden aengeboden / eyndelijck van hare diensten hebben gedeporteert. Dat verkregen hebbende gaen se nu de goede luyden wijs maken / dat het is om alle warringe ende tweespalt (daer se selver auteurs ende stoockers van hebben geweest) uyt de kercke wech te nemen / maer niet om dat hare leere soo ongesont is. Maer meynen sy door sulcke harde onchristelijcke middelen de swarig-

rig-

righeden uyt de kercke wech te nemen/ so zijn se bedrogen. De goede gemeynten sullen nimmermeer sulcke onbillijcke proceduren konnen approberen / ende sullen meer ende meer van sulcke onvreedsame luyden / die niemandt neffens haer konnen lijden / een afkeer krijgen: gelijck 't selve de ervaerentheydt (Godt lof) alomme overvloedich leerdt / ende noch alle dagen meer sal leeren.

Maer wilt ghy noch klaerder bewijs hebben van deser luyden dubbelheydt ende quade trouwe / siet maer de acte die dit jaer 1617. den 25. January tot Amsterdam is gemaeckt/ in de heymelijcke vergaderinge der Contraremonstranten/ ende laetstmael by de Remonstranten in druck uytgegeven / achter aen hare laetste remonstrantie / daer seggen sy ront uyt / dat de Remonstranten zijn afgeweken van de waere leere Christi en sijner Apostelen, dat se de eere Godts ende de verdiensten Iesu Christi verkleynen, dat se een ander oogemerck ende leere hebben als Christus, sijne Apostelen, en de Gereformeerde kercken tot noch toe hebben gehadt. Hare leere noemen sy nieuwigheyt, schadelijcke vijf artijckelen ende fenijn. Dese acte heeft Jeurriaen Harmansen / als ouderlingh van de dolerende kercke van Alckmaer mede onderteyckent / sonder twijfel met goedtvinden ende uyt commissie van de gantsche kerckenraet. Hoe konnen die luyden dan nu seggen met goeder conscientie/ dat sy de leere van Calvinus ende diergelijcke niet geerne en hooren/ ende dat de Remonstranten niet en werden af-geset om dat men haer leere soo ongesont oordeelt / 'ten zy saecke datse willen seggen dat een schadelijck fenijn niet seer ongesont en is?

Uyt welcken alle de goede gemeynte oogenschijnlijck sal konnen verstaen hoe dese luyden haer weten te accommoderen na den tijt / nu het eene / morgen het andere spreeckende / soo 't haer best te pas komt / om hare factie te stijven / tegen de leere Pauli 1. Timoth. 3. dat een diaken niet en moet twee-tongich zijn. Ende is daerom soo verre van daer / dat de lidtmaeten haer door sulcke praetgens souden laten verleyden / datse veel eer / merckende sulcke listen / practijcquen / treecken ende dubbelheyt / haer van sulcker luyden gemeynschap sullen onthouden.

De andere reden diese by brengen om uwe EE. (gelijck ick onderrecht ben) ofte sommige van de selven tot hare gemeynschap te trecken / is een presentatie ofte aenbiedinge / van dat se uwe EE. in uwe gevoelen geerne willen tolereren ende verdragen, ende om te bethoonen dat uwe EE. daer toe behoort te verstaen / brengen sy by dat de Remonstranten selfs voor veele jaren hebben verklaert dat men elckanderen wel tolereren ofte dulden mochte. Ick sal antwoorden eerst op de presentatie van dulden / ende daer na op de reden / met de welcke sy die bekleeden.

I. Hare presentatie is soodanich dat se noch van haer luyden met goeder conscientie kan werden uytgeboden / noch van uwe EE. behoort geaccepteert oft aengenomen te werden.

Wat haer luyden belanght / hoe konnen sy onder haer met goeder conscientie dulden / ende voor haer lieve broeders ende susters in Christo houden / die sy selfs oordeelen besmet te zijn met schadelijke ende fenijnige leeringen / afwijckende van de ware leere Christi ende sijner Apostelen? Sy hebben altijt geroepen ende in openbare

te gedruckte boecken gesocht te beweeren dat men in saecken van religie niet en mach modereren/ dulden/ of toegeven; dat sulx anders niet en is dan de waerheyt met de leugen/ Christus met Belial ende Godt met den duyvel vermengen. In de bovengemelde acte van scheydinge/ die by Jeuriaen Harmans/ inwoegen voornoemdt/ is onderteyckent/ prijsen sy de broeders/ die van de Remonstranten haer hebben afgescheyden/ voor reden gevende/ om dat de waerheyt met de leugen geen gemeynschap kan hebben; verklaren oock dat se schuldich zijn de Remonstranten te houden voor die, met welcke haer niet vry en staet byeenkomsten te houden, of voor mede-leden van haer te erkennen. Die te voren soo gesproken hebben/ hoe konnen die nu met goeder conscientie van dulden/ modereren/ en verdragen beginnen te spreken? Of is nu 't gevoelen/ dat te voren soo grouwelijck ende verdoemelijck was in haren sin/ datmer gantsch geen gemeynschap mede en konde hebben/ sonder de leugen met de waerheyt t' samen te voegen/ nu/ zedert dat se meester geworden zijn/ beter ende lydelijcker geworden? Ten is niet gelooflijck.

Sy sullen misschien antwoorden dat se in die acten alleen spreecken van leeraers ende predikanten maer niet van gemeyne lidtmaten/ ende dat het met dese een ander bescheyt heeft; maer daer over wil ick haer wel eens gevraecht hebben/ of de poincten die nu onder ons in verschil staen van sulck een gewichte zijn by haer herten/ dat daer in gantsch geen duldinge en kan vallen/ ofte niet? Zijnse van sulcken gewichte niet/ waerom sy dan sulcke verklaringe hebben gedaen dat het haer niet vry en

stont

stont met den Remonstranten byeenkomsten te houden / of voor mede-leden van haer te erkennen? ende dat noch soo ontijdelijck / sonder eens het oordeel des Nationalen Synodi daer over te wachten? maer zijn se van sulcken gewichte dat'er gantsch geen duldinge over en valt / hoe sy luyden dan met goeder conscientie de duldinge iemant ter werelt konnen aenbieden?

Te willen seggen dat men 't in de gemeyne lidtmaten kan dulden / mits dat sy beloven daer van te swijgen; maer dat de leeraers niet en konnen swijgen / ende daerom niet duldelijck en zijn / dat en dient ter saecken niet: want zijnde verschillen by haer selven niet duldelijck / vermits hare grouwelijckheyt en schadelijckheyt / gelijck sy voorgeven / soo en mach men die in niemant dulden al willen sy die schoon verswijgen; want soo soudemen die gene voor broeders ende susters moeten erkennen / die vermits hare dolingen ende ketteryen geen kinderen Godts en kunnen wesen. Daer-en-boven is 't oock ongerijmt te seggen: dat men de lidtmaten wil dulden / mits dat sy beloven te swijgen / want dat en is geen dulden maer verdempen ende over eens anders geloove tyranniseren / als Trigland ende andere selve bekennen. Die stilswijgen wil ende niemant sijn gevoelen openbaren wat behoeft die gedult te worden?

Belangende uwe EE. ghy lieden en behoort geensins sulcke presentatien aen te nemen / ende dat om verscheyden redenen / I. Om dat het der waerheyt / die ghy belijdt / prejudicabel ende nadeelich is: gemerckt die gene die geduldet wort in eenige gemeynte ofte vergaderinge / gehouden wort in dwalinge te steecken / ende de

vergaderinge die hem tolereert of duldt / wordt gehouden rechtsinnich te zijn. Indien ghy dan op de Contraremonstranten wilt gedult zijn / soo bekendt ghy met 'er daedt / dat ghy-luyden de leugen ende sy de waerheydt hebben. Daerom oock de Remonstranten ('t welck moet genoteert werden) noyt hebben begeert van haer-luyden gedult te worden: maer gesustineert dat wy malkanderen behoorden te dulden / dat is / dat men om de tegenwoordige geschillen niet terstonts en behoorde te scheyden / ende de gemeynte van malkanderen te deylen. 2. Om dat dit dulden altijdt by haer-luyden verstaen is / ende sonder twijffel noch verstaen wordt met dese conditie / dat de gene die geduldt worden / sullen moeten swijgen van de verschillen / ende de leere der kercken (gelijck sy seggen) niet tegenspreecken / 't welck een onlijdelijcke heerschinge is over eens anders geloove ende conscientie; ende een jock / dat niemandt hem en moet op den hals laten leggen. 3. Om dat als men al schoon swijgen wil / niet altijdt by haer en kan gedult worden / maer alleen tot'er tijdt toe dat sy gelegentheydt sullen vinden / die se oock neerstelijck sullen waernemen / om van dulden ophoudende / uwe gepretendeerde dwalinge op een andere wijse te beteren; als Triglandius leerdt in sijn boeck van de moderatie. Een ander schrijft rondt uyt / dat men niet en mach resolveren, om voor altoos eenige bekende dwalingen in de gemeynte Godts te dulden, maer alleen soo lange als het dwalen van dien bevonden wordt te stichten: Dat is te seggen / soo lange sy daer profijt by vinden. De selve drijft expresselijck / dat de duldinge niet anders als tot stichtinge van hare kercke

Willem Teeling in sijn Eubulus pag. 223.

moet gedirigeert worden ; gelijck hare practijc
ke ons genoech geleert heeft : want te voren doe
sy achteden dat 'er voordeel voor haer in gele
gen was / en wilden sy niet dulden ende en kon
den niet dulden / maer nu sy meester van 't spe
geworden zijn / ende dat sy meynen tot profij
van hare kercke te dienen dat men dulde / nu
spreken sy wederom van dulden : ende gedenck
'er my by / indien sy t' avont of morgen sien/
dat 'er hare kercke aen gelegen is dat men d
duldinge af-schaffe / ende u-l. de schop geve / s
en sullen 't niet laten. In somma / hare presen-
tatie van duldinge en is anders niet/ als een ne
om de slechte ende eenvoudige luyden te van-
gen / ende dan met haer om te springen na hae
believen : ende derhalven moeten uwe EE. we
toesien/ dat se door sulcke stricken niet bedroger
en worden.

Doch om dese hare loose presentatie eeniger
schijn te geven / seggen sy / dat de Remonstran-
ten al voor eenige jaren hebben gesustineert
dat men malkanderen in dese differenten we
dulden en tolereren mochte. Te voren / als de
Remonstranten dit presenteerden/ soo riepmen,
dat het geensins geoorloft en was / dat het met
Godts woordt / met der getrouwer dienaren
ampt / ende met de goede conscientie niet be-
staen en konde / dat men dulden / dragen / ende
tolereren soude ; ende nu willen sy die presenta-
tie gebruycken om andere te raeden / 't gene sy
doen ter tijdt als godtloos verworpen hebben.
Was onse presentatie goedt / billijck/ ende chri-
stelijck / waerom hebben se die soo onweerde-
lijck verstooten / ende de gemeynte Christi / ja
het gantsche vaderlandt door haer scheurmaec-
kinge in roeren gestelt ? Was sy oock quaedt,
onbil-

onbillijck ende onchristelijck / hoe konnen sy dan met goeder conscientie die gebruycken om de goede gemeynte onder 't decksel van dien tot hare gemeynschap te trecken? Die oprechtelijck ende sonder erchlistigheyt wil handelen / die en moet eens anders meyninge niet verdraeyen tot sijn eygen voordeel / maer sijns naesten woorden laten staen in dien sin / die de selve voor heeft gehadt. De Contraremonstranten weten selve wel dat de meyninge van onse presentatie noyt en is geweest / dat sy luyden eerst het geheele lant deur souden gaen scheuringe maecken in de gemeynten / factien aenrichten / de hecken verhangen / de Remonstranten allesins uyt hare diensten verstooten / ende alle dinck na hare hant stellen / ende dat se dan quansuys uyt speciale gunste eenige weynige schapen / die van hare herders berooft souden zijn / in hare schaeps-koye souden duiden / doch onder stricke beloften van den muyl toe te houden / en hare grove dolingen niet tegen te spreken / noch hare eygen gevoelen / dat se uyt Godts woort geleert hebben / tot stichtinge ende onderwijsinge van haren naesten voor te stellen / op peyne van voor geen schapen meer gereeckent te worden / maer dadelijck getransfigureert te worden in loose en schalcke vossen, die den wijnbergh des Heeren heymelijck door-kruypen, welcke men oock daerom vangen moet, als Trigland in sijn boek van de moderatie drijft: maer dat onse meyninge is geweest dat alle dingen blijvende in haer geheel / sonder scheuringe te makē in de gemeynte / of d'een den anderen overlast aen te doen met censuren / suspensien / of deportementen tot den Synodum Nationael toe; de dienaeren des woordts ende de lidtmaten der kercken onder-

tusschen met den anderen souden in vrede ende eenigheyt leven / verdragende malkanderen in der liefde / ende trachtende d' een den anderen met sachtmoedigheyt uyt Godts woort te onderwijsen / ende alsoo sonder scheuringe ende ergernisse / die altijt daer uyt ontstaen / de misverstanden uyt Godts kercke wegh te nemen, ende te verbeteren 't gene verbeteringe mochte van nooden hebben. Is 't dan saecke dat de Contraremonstranten onse bovengemelde presentatie voor goet kennen / en meynen dat men de selve behoort in 't werck te stellen / laet se dan eerst rondelijck condemneren ende verklaren qualijck te zijn gedaen alles wat zedert onse presentatie by iemant ter contrarien is by de hant genomen / ende in 't werck gestelt; laet se na vermogen / daer toe helpen arbeyden / dat alle dingen herstelt mogen worden in den staet, gelijck se stonden ter tijt als die presentatie by ons werde ghedaen : dat de scheuringe werde wechgenomen / de eenigheyt wedergebracht / de bitterheydt versoetet / de afgesette predikanten haren gemeynten weder gegeven / ende dat se dan eens ernstelijck spreecken van onderlinghe duldinge / tolerantie / liefde / sachtmoedigheyt, vrede ende eenigheyt te betrachten / wy sullen dan geerne onse presentatie gestant doen / ende ons verblijden dat Godt de Heere haer luyden beter sinnen ende vreedsamer gedachten heeft verleent. Maer dat se nu / na dat se de arme gemeynten door stijffsinnige weygeringe van onderlinge tolerantie en daer op gevolghde scheurmakinge / jammerlijck hebben verscheurt ende van hare trouwe herders allesins berooft / sich willen komen behelpen met onse voorgaende ende by haer menichmael versoeyde presentatie /

ie/ dat en is in der daet anders niet/ dan met de goede gemeynte in hare droef heyt ende ellende/ daer sy se ingebracht hebben/ bitterlijck ende schemperlijck gespottet.

Doch om niet alleen de Contraremonstranten den mondt te stoppen / maer oock andere vrome luyden hier over volkomelijck te onderrechten / ende onse voorgaende presentatie van de onderlinge verdraechsaemheyt / met onse tegenwoordige weygeringe van haer-luyden gemeenschap te accorderen / soo bidde ick dat men acht neme op dese poincten: I. hoedanich de Contraremonstranten waren als dese presentatie haer werde aengeboden: II. hoe ende op wat conditie de selve presentatie gedaen is.

I. Als wy den Contraremonstranten eerst de onderlinge duldinge aenboden/ spraecken sy heel anders van haer eygen gevoelen ende oock van het onse / dan sy sedert hebben gedaen ende noch tegenwoordigh doen. Sy en dreven haer eygen gevoelen niet als nootsakelijck ter saligheyt ende als een ongetwijffelden artijckel des geloofs / maer alleen als waerachtich. Sy en verdoemden oock ons gevoelē niet als een schadelijcke ende fenijnige leere / om de welcke men ons alle eenigheyt ende broederschap behoorde op te seggen. Ter contrarie stonden sy bekent/ dat ons gevoelen / soo het leyt/ waerachtich ende schriftmaetigh is / gelijck in de Haechsche Conferentie te sien is. Dat noch meer is / men dorste doen wel opentlijck voor de geheele wereelt belijden / dat onse leere en gevoelen 't fondament is van het Christendom ter saligheydt noodigh, luydende als het Euangelium, ja dat het is het Euangelium selve; ende ter contrarie dat hare leere van de predestinatie niet en is ter

Donteklock tegen Castellio.

saligheyt noodigh / noch oock 't fondamen van 't Christendom; maer nu zijn se soo veran dert dat het de selfde luyden niet en schijnen t wesen; haer gevoelen drijvense als nootsaecke lijck / richten scheuringen aen tegen die gene / di met haer niet eens en zijn / condemneren het on se als strijdende tegen de leere Christi en sijne Apostelen / als nadeeligh de eere Godes ende de ware verdiensten Jesu Christi. Ec. Sulcke luyden en hebben wy noyt gepresenteert in goe de eenigheydt ende christelijcke broederschap met haer te leven / 't waren doen andere luyden daer wy doen mede te doen hadden. Daer-en-boven gaven sy doen noch eenige hope van beteringe; de Remonstranten lieten sich voorstaen dat hare partyen allengskens door vriendelijcke vermaningen ende veelvuldige onderwijsingen tot beter verstant souden werden gebracht, ende dat se erkennende de dwalingen ende abusen / die in de Gereformeerde kercken ingekropen waren / de Remonstranten tot verbeteringe der selfden metter tijt souden de hant bieden. Maer bevinden nu tot onsen grooten leetwesen / dat se door onse sachtmoedigheyt bitterder ende wrevliger geworden zijnde / hoe langer hoe meer betoonen dat alle hope te vergeefs is; ende dat wy derhalven na 't exempel Christi / sijner Apostelen / ende andere treffelijcke mannen ons met recht daer van / als van menschen die buyten hope van beteringe zijn / mogen afsonderen / ende anderen tot gelijcke afsonderinge vermanen / bevelende haer den rechtveerdigen oordeele Godts / totter tijt toe dat se van hare hartneckigheyt afstaende haer tot de waerheyt bekeeren: volgende de vermaninge Jeremie cap. 5. Wy hebben Babel ge-

beelt

eelt, doch sy en willen niet heel werden, soo aet se varen, &c.

II. Maer hoe ende op wat conditien hebben op de Contraremonstranten dese presentatie gedaen? I. niet voor altijt / maer alleen tot de Synode Nationael/niet soodanich als'er nu gehouden wort / maer een wettige, vrye vergaderinge, te houden onder der Heeren Staten authoriteyt, presidentie, beleydt, mede-oordeel ende moderatie, daer men de Remonstranten volkomentlijck hooren, hare redenen behoorlijck overwegen, ende de poincten staende in verschil, naerder insien ende ondersoecken soude. Soo luyden de woorden van de presentatie gedaen in die aldereerste remonstrantie by den onsen aen de Heeren Staten van Hollant overgelevert. Maer heeft men in desen deele den Remonstranten contentement gegeven? verre daer af. De Synode is beroepen / maer men heeft 'er de Remonstranten niet volkomelijck willen hooren/ op hare redenen niet willen antwoorden/ hare schriften niet gelesen/ alle conferentie afgeslagen/ende de leerpoincten niet ondersocht. Ja soo verre is 't van daer dat men in dese Synode de grouwelijcke ende lasterlijcke leeringe / daer 't de Remonstranten meest op geladen hadden / eenichsins soude verbeteren/ dat men ter contrarien seer hoogh heeft gepresen de leeraers / die de selve op 't hoochste hebben gedreven ende voorgestaen / ende niet eens willen gedoogen dat de Remonstranten die souden aenroeren; alsoo metter daet approberende alle 't gene die auteuren dies aengaende hebben geschreven / zijnde de selfde ongerijmde ende lasterlijcke leerpoincten / hier vooren by my aengewesen. II. De presentatie is gedaen met

conditie / dat de Contraremonstranten van dese materie niet en souden leeren dat de godtsaligheydt, ende de goede zeeden schadelijck ware ; mede blijckende uyt de voornoemde remonstrantie. Maer hoe dat de Contraremonstranten zedert in hare schriften / predikatien / ende bysondere propoosten hebben van dese poincten gesproocken / is alle de werelt kennelijck. Seggense dat se het voortaen willen laten / dat is te vooren genoeghsaem beantwoort. III. By de presentatie is noch in 't leste gevoegt dese conditie / dat ondertusschen / tot dat in de Synodo volkomen kennisse van dese saecke soude werden genomen / niemant, hy zy in kercken of school-diensten, noch voor het tegenwoordige, noch voor het toekomende, nochte voor die gene die alreede de selve diensten betreden, noch oock voor die die in toekomende tijden tot de selve geroepen mochten worden, om de voorsz leerpoincten verdacht, gesuspecteert, gewraeckt ofte in 't minste beswaert soude werden: ofte soo die gene, die anders gevoelen (dat zijn nu de Contraremonstranten) 't selve niet doen en wilden, dat se den Remonstranten dan uyt Godes woort beter souden onderrichten. Dit zijn de formeele woorden van de remonstrantie voornoemt. Hoe dese conditie den Remonstranten is gehouden / is onnoodigh te verklaren / de groote menichte van vrome predikanten ende school-dienaren / die onlanx onder verscheyde niets-weerdige pretexten uyt hare diensten zijn verstooten / ende met wijf ende kinderen / als op den dijck geset / konnen daer van genoegh getuygen.

Wat onbeschaemtheyt is het dan de goede luyden op dese presentatie te sommeren / ende haer

haer selven daer mede te willen helpen / die niet anders en is geschiet dan op seeckere conditien ende voorwaerden / van welcke sy der niet een en hebben willen houden / maer directelijck daer tegen gedaen? Na dien dan datter soo vele ende gewichtige redenen zijn / waerom alle vrome ende waerheyt-lievende Christenen sich van der Contraremonstranten gemeynschap in den uytwendigen godts-dienst behooren te onthouden / ende ter contrarie genoech is gebleecken dat alle hare redenen van inductie / die sy daer toe gebruycken / gantsch ydel ende krachteloos zijn / soo konnen dan uwe EE. beminde broeders en susters / mitsgaders alle andere vrome herten / die hare salighevt lief hebben / wel besluyten wat haerlieden in desen deele te doen staet; namelijck / let op de vermaninge des Apostels Pauli Colloss. 2.4. Dat u niemant en bedriege door valsche redenen, met woorden, die eenen schijn hebben; ende onses Salichmakers Math. 16.6. Siet toe ende wacht u van den deessem der Phariseen en Schriftgeleerden, want een weynich suyrdeessems versuyrt den gheheelen deegh / Gal. 5.9. Blijft by de waerheyt / die ghy tot noch toe uyt Godes woort geleert hebt / ende kampt voor 't geloove dat eenmael den heyligen is gegeven. Laet niet toe dat den arbeyt tot u-l. onderwijsinge aengewent te vergeefs zy / ende en laet u niet omme voeren met menigerley ende vreemde leeringen. Biddet met den Propheet David Psal. 119. Wend van my den valschen wegh, ende gunnet my uwe wet: wend uwe oogen af dat se niet en sien na onnutte leere, maer verquickt my op uwe wegen: ende neemt doch niet van mijnen monde het woort der waerheyt, want ick hope

op uwe rechten. Hout u by malkanderen in goeden vrede / liefde ende eendracht ; staet na de godtsaligheydt / en hout in achtinge de leere die u daer toe kan leyden. Weest mijner altijt in uwe gebeden gedachtigh / op dat my Godt verleene wederom tot u-l. te keeren ende u-l. de geestelijcke gaven / na de mate my van Christo gegeven / mede te deylen / gelijck ick uwer altijt in mijne gebeden gedencke / dat de Godt ende de Vader onses Heeren Jesu Christi u-l. in sijne waerheyt wille heyligen ende bevestigen / op dat ghy-lieden tot alle goede wercken meucht bequaem zijn / ende staen in den geloove / om met allen heyligen hier namaels te verkrijgen de onverderff'lijcke / onbevleckelijcke / ende onverwelkelijcke erve / die de getrouwe Godt in de hemelen heeft wegh geleydt allen die hem lief hebben ende sijne verschijninge verwachten. Amen. In Dordrecht / desen . . April anno 1619.

Uwer EE. geaffectioneerden dienaer in den woorde Godts tot allen dienste bereydt,

PHILIPPUS PYNACKER.

JO-

JOANNES UYTENBOGAERT ENDE N. GREVINCHOVIUS AEN SIMON EPISCOPIUS

En sijn mede-geciteerde op de Synode van Dordrecht.

Eerweerdige hooghgeleerde heeren/ strijdbare helden / en hertelijck beminde broeders in Jesu Christo onsen Heere.

BEyde de uwe van den eersten ende tweeden deser zijn my op gisteren door mijne lieve ende getrouwe huysvrouwe wel gelevert / ende met bovenmaten groot verlangen by my ende onsen medegenoot alhier gelesen: want de geruchten van 't geen aldaer gepasseert was liepen vreemt; ende hoewel wy die geen geloove en konden toestellen hielt ons d'onsekerheyt evenwel in groote ende angstige bekommeringe. Wy en konnen niet sien hoe de broederen / of iemant van hun / de ge-eysche beloften doen konnen met een goede conscientie / ende sonder Gode in haer beroep ongehoorsaem te zijn / de waerheyt Godts te kort te doen / hare soo heerlijck verkregene overwinninge te besoedelen / hare goeden name ten hoochsten te krencken / haer selve te spot te stellen by vrienden en vyanden / mitsgaders de kercken te ruineren: ende meyne van elck deser poincten goede reden te konnen geven wanneer het noodich ware. Derhalven

Aenmaninge tot standvastigheyd en weygeringe van het teykenen van stilstant.

halven wy niet en konnen den Heere onsen Godt genoechsaem dancken / ende uwe E. mitsgaders d'andere broederen genoech loven ende prijsen / dat hy hun de genade gedaen heeft van soodanige beloften af te slaen / ende dat sy hier inne niet vleysch ende bloedt niet en zijn te rade gegaen: biddende daer by te willen volherdich blijven. Maer wy verwonderen ons allermeest hoe de heeren uwe EE. soo schandelicke propositie hebben derven doen / ende haer niet ontsien hebben haer soo bloot te geven ende hare schaemte te ontdecken. Wie en siet niet waer onse partyen / die de heeren opmaecken / henen willen ende wat men soeckt / namelick in 't kerckelijck ende in 't politijck de luyden een bal in den mont te steken / ende alsoo gelijck als na 't vier te leyden / op dat hare ongerechtigheydt niet aen den dach en kome / wel wetende hoe ruineus hen dat soude zijn. Nu / wat het kussen aengaet / wy laten haer 't selve gaerne houden / om daer op soo gemackelick te sitten als sy mogen / tot dat iemandt anders kome die het hen van onder wech neme / gelijck sy 't andere wech geruckt hebben: maer soo veel aengaet 't kerckelijcke / men en mach nochte kan hun daer inne / in dier voegen soo sy daer inne gaen / niet te wille wesen. Siet men niet dat de vrome heer van Oldenbarnevelt om die saecke / voornamelick die men nu op hope van sommiger flauhertigheyt gaerne t'eenemael gedempt sage / namelick om de saeck van de religie (want hier op schijnt alles te drayen) sijn bloet heeft moeten storten? Siet men niet dat alle d'andere vrome heeren / ende wy mede / voor onse portie / daerom in 't lijden zijn? Sullen wy kerckelijcke nu selve te voren geven 't geen daerom

de vrome politijcke hebben moeten lijden? wat sal men seggen van ons / is 't saecke dat wy / of om wat gagie / of om in 't landt te blijven sitten by den heert / op ons gemack / beloven te swijgen 't geen ons Godt ende de wettige overheyt belast heeft te spreecken? Non possumus quæ vidimus & audivimus non loqui. Voorwaer / zijn d'oude tijden weder gekomen in 't stuck van tyrannie / conscientie-dwanck / ende sware vervolginge om de waerheydt wille / laet se oock wederkomen in 't stuck van kloeckmoedigheyt / christelijcke resolutie / ende onverwinlijcke standtvastigheyt om de waerheyt te belijden / en de tyrannen met onbeweechlijcke resolutie ende patientie moede te maecken. Men behoeft hier niet verre te gaen om raedt te vragen wat hier inne te doen staet: res est obvia. De loutere vreese der gener die sulcke schandelijcke beloften eyschen (want hier uyt spruyt haer doen) mitsgaders de blijtschap der kercken over uwe constantie in 't niet inwilligen soo onbetamelijken (wy hadden bykans geseyt godloosen) eysch / leert wel wat een godvruchtich kerckendienaer / die geleerdt heeft de menschen die niet dan 't lichaem dooden en konnen niet te vreesen / in soodanigen saecke te doen staet / bysonder den sulcken die soo grondich en soo manlijk / soo voorsichtelijck ende soo standtvastelijck / met verachtinge van soo vele gevaerlijckheden / versmaetheden / bespottingen / ende kleynachtigheden hun aengedaen / hebben verdedicht / ende hare partyen selve tot een verwonderinge zijn geweest / sonder dat wy van noode achten meer daer van te seggen. U E. verstaet ende beschrijft hare konsten seer wel / en raeckt de nagel recht op 't hooft. Hadden sy maer een jaer /

Wy konnen niet laten te spreken het gene wy gesien ende gehoort hebben. Act. IV. 20.

't Wijst sich selven.

ja

„ja half jaer de waerheydt de mondt gestopt / om
„'t veldt ruym te hebben / alleen / sy souden mey-
„nen over de selve t' eenemael te triumpheren / en
„haer wel soo swaren steen op 't lijf te leggen dat
„sy daer na qualick soude konnen op staen. Wy
„ghelooven wel dat 'er geadviseert wort van still'
„te houden / om in 't lant te blijven / om ten min-
„sten de vryheyt van particuliere aenspraecken
„te behouden / oock om de krancken te mogen be-
„soecken : maer of de noodt vereyschte dat daer
wat meer gedaen wierdt om de kercken te be-
houden / ende men met beloften van niet meer
te doen verstrickt zijnde niet en konde doen dat
noodich ware / wat raet dan ? sal men dan doen
tegen de beloften ? soo is 't veel arger. Sal men
niet doen / soo beswaert men sijne conscientie
ten hoochsten. Maer de noot wijst alreede dat-
'er meer moet gedaen worden : ende de kercken
roepen daerom / begeren broodt. Soo en mach
men sich dan die niet onttrecken met soodani-
ge beloften. Oock souden de particuliere aen-
spraken maer van vier personen / voor predika-
tien worden gerekent / en 't besoecken der kranc-
ken en soude niet gereeckent worden voor een
bysonder werck der liefde / daer toe een yder
Christen is verplicht / maer voor een publijcke
bedieninge. Exempel in onsen broeder Caro-
lo t' Utrecht. Doch men moet niet alleen de
krancke / maer oock de gesonde besoecken. Ge-
heel ende al stil te sitten / ende Godts water over
Godts landt te laten gaen / wat waer dat ? of
geen gevoelen hebben / of met oochluyckinge
de boosheydt ende logen toestemmen ; of onder
't jock sitten duycken / stenen ende krochen &c.
als luyden die noch hert / noch moedt / noch
couragie en hebben / noch liefde tot Godt / noch
tot

ot haren naesten / noch tot het vaderlandt / ja niet oock tot haer selven ende de nakomelingen. Ende wat is'er arger als in soo een servituyt te leven? Degeneres animos timor arguit. Somma / 't behaecht ons ten hooghsten dat de broeders soo standvastich zijn; 't en behoort oock niet anders; ende wy bidden dat sy daer inne continueren. Dan dit hebben wy wel gedacht / indien men seecker ware dat het voornemen ware de weygeraers te compingeren in een lanckduerige gevanckenis / of iewers te relegeren daer sy niet souden konnen van daen komen; dat dan beter ware de beloste te doen / alleen om soodanige tyrannie (daer door men heel onnut gemaeckt soude werden) t'ontgaen ende datelick uyt het landt trecken / ende alsdan met schrijven te doen al wat men kan / mitsdien men dan niet langer aen de beloften verbonden soude zijn buyten hare jurisdictie / uytgenomen eenige die in 't landt mosten blijven latiteren / om alsoo goet te doen buyten en binnen. Maer soodanige beloften doen om een bannissement te ontgaen ende in 't landt onnut te blijven / en achten wy niet te konnen bestaen. Ick en weet niet hoe 't komt dat ick hier over soo vele woorden overhoop hale by die gene die het beter weten als ick / ende beter doen als ick immermeer soude konnen doen. Dan 't is d'indigniteyt van de begeerte / ende de schandelicke ende schadelicke consequentie van 't inwilligen van dien / die my soo doet spreecken. Tot iet te stellen op de sententie / ben ick heel onbequaem / bysonder wanneer het in 't latijn soude moeten geschieden / hadde wel gewenscht hier over der broederen meeninge wat breeder te verstaen / ende insonderheydt te hebben eene korte aenwijsinge

De breese ontdeckt de veraerde gemoederen.

hoe

hoe de broeders meynen dat men daer in behoort te gaen. Ick sie soo vele dingen die te stellen zijn / dat ick niet en weet waer beginnen: ick diende wel na veler meeninge eene apologie te stellen / soo voor 't gemeyn / geroert in de sententie van de heeren / als voor my in 't particulier / daer toe ick meyne wel degelick stoffe te zijn. Maer men dreycht my met assasinaet indien ick 't doe / dat een kleyne saeck ware / had ick maer securiteyt van plaets / mijne papieren / ende gelegentheydt van drucken. In de reste / aengaende iet te stellen op de sententie / gedrage ick my tot den brief van onsen vriendt / voor weynich dagen uyt beyder name geschreven. Wat u-l. aengaet D. Frater, wy zijn met u E. persoon bekommert ten hoochsten / ende en vreesen niet soo seer u E. bannissement als gevanckenisse / om u E. onnut te maecken / in welcken geval wy liever hadden dat u E. by tijdts haer selve bande ende herwaerts quame / om in communi te beraedslagen van de plaets onser residentie. 't Compareren dat heeft geen groote swarigheyt / wanneer men wist dat men het in allen gevalle kort maecken / ende met een bannissement eyndigen soude / maer daer iewers in een gevanckenisse vergeten te worden is 't archste / ende u E. dient dat te ontgaen in alle manieren. Ende wy houden het daer voor / dat u E. in dese gelegentheyt buyten zijnde by ons / ongelijck meer goets soude konnen doen dan daer in 't landt / als u-l. aldaer niet vrylick leeren ende schrijven en soude konnen; het welck ick in allen gevalle achte / u-l. insonderheydt / niet sal toegestaen worden. Den brenger / mijn neef / wil wech; bevele u-l. hier mede /

In 't gemeen.

Hooch-

Hoochgeleerde / godvruchtige Heer / ende seer weerde broeder / den almachtigen Godt ende barmhertigen Vader / mitsgaders al de broederen aldaer niemandt uytgesondert: biddende te mogen metten alder eersten verstaen der broederen wedervaren. Desen 4. Junij 1619.

Uw' E. dienstwillige broeders ende dienaers in den Heere,

JOANNES UYTENBOGAERT.
NICOLAUS GREVINCHOVIUS.

NICOLAES van SORGEN AEN DE REMONSTRANTEN, Geciteert op de Synode tot Dordrecht.

Waerde heeren ende broeders:

Door occasie van brenger deses / hebbe niet komen naer laten u E. te wenschen genade ende barmhertigheydt van Godt deur Christum / in wiens baniere ghy nu dient ende strijdet / ende met eenen te bidden dat u E. niet verdrietich en wert in de loopbaene daer in ghy gestelt zijt / gelijck als ick God dagelijcx bidde dat hy u E. begave met kracht van boven / om te mogen bestandich zijn in den tijt der beproevinge: hoewel ick nochtans aen d' ander zijde me- Van het teyckenen van de acte van stilstand.

mede wete ende erkenne dat God onse voor-ouders swaerder besocht heeft / ende ons de mate noch vry wat naerder soude mogen leggen / sommige tot straffe haerder sonden / temminge des vleysches / ende besnoeyinge der doornen daer in sy haer siele andersins souden mogen verwonden : u E. tot beproevinge uwes geloofs om anderen te dienen als exempelen der lijdtsaemheyt ende bestandigheyt / ende uwe lichten alsoo te laten lichten niet alleene voor de gene die nu zijn / maer oock voor die na komen mogen / ende de oogen deur de vervolginge geopent souden mogen werden : want nae de saecken haer vertoonen / soo en hebben wy hier te lande noch de laetste swarigheyt van dese droevige alteratien niet gehadt. 't Geen ick laetstmael van advijs was / dat als u E. met de simpele belofte van in een jaer niet te prediken hadde konnen van daer ontslagen werden; daer en ben ick noch soo vreemt niet van/maer wensche dat niet swaerder en gebeure : want mijns oordeels souden u E. met minder offensie de respective kercken (oock sonder te predicken) tegenwoordich zijnde meer dienst konnen doen/ dan daer blijvende / 't welck u E. doch evenwel het predicken belettet / ende mogelijck u E. moeyelijcker valt ende meer quelt dan het andere soude gedaen hebben : mijn intentie was noyt dat men een saecke / die ick verstae de eere Godes en 's menschen salighevdt op 't hoochste aen te gaen/soude oft nalaten oft kleyn achten/ of om een schotel moes verkoopen : maer dat men om de selve te beter te mogen vorderen / een meerder inconvenient wel soude mogen verwisselen met een minder / om alsoo te bequamer/ vryer en onverhinderder te mogen doen 't gene de

de vorderinge van Godes woort en opbouwinge der gemeente soude vereyschen. Een dinck heeft my daer in nochtans doen te rugge sien/ dat is/ dat u E. meynen/ vele swacke die soodanige consideratien niet en konnen naer behooren opwegen/ daer deur grootelijcx souden mogen ge-ergert werden : bekenne dat daer op dient grootelijcks gelettet : maer gelijck niet alle ergernisse en geven daer aen wel ergernisse genomen wert / soude men oock de swacke als soodanigen gelegentheydt verscheen / ende de selve oorbaer gevonden werde aen te gaen/ daer inne konnen naerder onderrechten. Doch 't en is daer op noch niet aengekomen : want soodanige conditien als ick verstae u E. voorgehouden te zijn / soude geensins komen raden om te bewilligen. Wat men altans voor heeft / en kan ick gantsch niet verstaen / anders dan dat sy soecken hare Canones te doen canoniseren/ ende hare banden vaster te leggen dan opt te vorens ; maer van u E. personen en hoore niet/ 't welck my deur 't verlangen dickwils te meer ontrustet ; wensche menichmael dat u E. mocht d' een hier ende d' ander daer zijn / hoewel (God lof) herders zijn die haerselven niet en ontsien in perijckel van swarigheyt te stellen. Het is hert te moeten derven sonder 't welcke des menschen leven niet anders dan een doodt is / ende gelijck ick voele dat my 't selve dickwils tot in 't gemoet raeckt meer dan ick hebbe konnen verstaen eer ick 't selve gevoelt hadde/ alsoo verhope dat aen d' een sijde den yver der gener die God in een goede conscientie naer sijn woort soecken te dienen sal deur-branden / ende dat de Heere in den sijnen niet en sal verlaten 't gene hy in haer aengevangen heeft / daer toe

u E. presentie op diversche plaetsen verschepden luyden tot troost ende onderwijsinge (oock sonder predicken) soude konnen dienen. Ick heb somtijts imaginatien dat God ons mogelijck eerst sal willen ontblooten van al dat voor de wereldt aensienlijck is / beyde van de bescherminge ende gunste der Overheden / ende van uytmuntende welspreeckende ende geleerde mannen / ende alsdan sijne waerheyt laten deurbreken / op dat alle de werelt sie ende bekenne dat het sijn ende geen menschen werck en is. Belosten en hebben wy daer niet specialijck van: maer dat weten wy / dat de Heere totten eynde des werelts sal wesen by den genen die in sijnen name vergaderen ende op hem vertrouwen: ende dat hy getrou is / ende niet en sal verlaten het werck dat hy in ons begonnen heeft: soo het de goede God gelieft sijne waerheyt ende gemeente te vorderen ende verbreyden / soo gevalt het my: wil hy u E. daer noch voor eenen tijt laten houden / hy kan 'tselve mede tot sijns naems eere doen gedyen: ons staet toe altoos in sijne vreese met aendachtigheydt des herten alle raetslagingen daer henen te wenden dat sijnen name gepresen / sijne waerheyt gevordert / sijne kercke gebout / de swacke gesterckt / ende de godtsaligheyt in allen gevordert werde; 't welck gelijck de Heere weet dat mijn uyterste wenschen is / alsoo wete dat by u E. niet anders tot noch toe gesocht is / ende bidde dat u E. daer inne voorts wilt continueren / deur de genade des genes die u E. geroepen heeft met een heylige roepinge / ende altans gestelt als tot een teycken daer vele het ooge op hebben / om in plaetse van yder sijne eygen gemeynte met de stemme / nu met malkanderen

alle

alle de gemeynten te dienen als levende exempelen. Iet verstaende dat seecker gaet / ende u E. noodich ofte dienstich is geweten / sal niet naer laten u E. te adviseren. Hier mede eyndende / wensche u E. in de genadige bescherminge des Heeren / die u E. wil stercken ende bywoonen met sijnen geest aen siel en lichaem. In den Hage / desen 23. Juny 1619.

Uw' EE. dienstwillige dienaer, vriend, ende broeder,

NICOLAES van SORGEN.

REDENEN

Waeromme de Remonstrantsche Leeraers niet en behooren haer te laten bewegen, deur beloften van tractement, dreygementen van straffen, ofte andersins, om stille te staen, en sich te onthouden van alle ofte eenige bedieningen des woordts, 't zy in kleyne 't zy in groote vergaderingen, daer de selve haren dienst ofte van noode mochte zijn, ofte versocht mochte worden. Gestelt door

SIMON EPISCOPIUS.

Eerste reden.

OM dat het expressélijck strijt met den last ende het gebodt dat Godt selve den leeraren des woorts in sijn H. Evangelis oplegt / beveelt

beelt ende recommandeert; dat sy namelijck het woort leeren / tijdelijck / ende ontijdelijck aenhouden / berispen / bestraffen / vermanen / 2 Timoth. 4. 2. dat sy vast houden aen het woort der leere / op dat sy krachtich zijn in 't vermanen met de gesonde leere / ende den tegensprekeren de mondt stoppen kunnen / Tit. 1. 9. dat sy niet moeten verwaerloosen noch versloffen de gave die in hun is / 1 Timoth. 4. 13. maer op haer selven ende op het leeren acht nemen / daer in blijven; op dat sy dat doende / haer selven en anderen die haer hooren / mogen behouden / 1 Timoth. 4. 16. Dat sy (de leere der salichmakende genade) sullen spreken ende daer toe vermanen met alle macht / Tit. 2. 15. Dit woort dies te meer bevesticht / om dat Paulus van Godes wegen expressselijck sijnen discipel Tito beveelt / dat hy wil dat hy vlijtelijck inscherpe den genen die gelooft hebben de leere der heyligheyt ende godsaligheyt / Tit. 3. 8. dat hy sijnen discipel Timotheum beroept ende betuycht voor God en den Heere Jesu Christo / die de levenden ende dooden oordeelen zal / dat hy het woort predike ende uytroepe; dat hy aenhoude tijdelijck en ontijdelijck / &c. Item dat hy onder het officie van een oprecht bisschop mede begrijpt dat hy διδακτικὸς zy / dat is bequaem / ende te gelijck vuyrich of yverich om te leeren / vast houdende aen het woort der leere / &c.

Soo iemant hier tegen seggen wil dat de Remonstrantsche leeraers nu niet langer voor leeraers te houden zijn / dewijle de Synodus haer onweerdich heeft verklaert om den dienst te betreden / ende de Magistraten haer den dienst te doen verboden hebben: Die moet verstaen I. dat het officie van leeren en prediken niet en depen-

deert

deert van de Synode oft de Magistraten/ maer van den last en het bevel dat Jesus Christus aen allen den genen die bequaem zijn om anderen te leeren / ende alsoo van hem bereydet zijn om te leeren / gegeven heeft: de Synodus ende de Magistraten kunnen niet verder gaen als dat sy verbieden de publijcque bedieningen onder den genen die sy van hare societeyt alleen houden te zijn / ofte die haer selven daer onder laten begrijpen : over den genen die van haer societeyt ofte uytgeworpen zijn / ofte van selfs uytgegaen/heeft sy niet te seggen/noch te gebieden / noch te verbieden. Want niet het leeren/ maer het leeren op seeckere plaetsen ende met seeckere ordre en wijse dependeert alleen aen die gene / die haer van een societeyt rekenen te zijn. II. Genomen dat de Synodus die macht hadde om het predicken den genen die eens leeraers geweest zijn te verbieden / soo moest het blijcken dat de Synodus wettelijck hadde geprocedeert tegen den soodanigen die sy het prediken verbiedet: Nu 't is soo verre van daer dat de Synodus wettelijck tegen de Remonstrantsche leeraers geprocedeert heeft / dat het tegendeel niet dan al te veel notoir en is. Ten III. genomen de Synodus hadde noch al wettelijck geprocedeert / soo lange nochtans als een leeraer by sich selven niet overtuycht is in sijn gemoedt dat hy ongelijck heeft / maer ter contrarie oordeelt dat hem ongelijck geschiedt / ende dat 'er duysenden ofte oock eenigen zijn die sulcks met hem oordeelen/ende derhalven sijnen dienst gaerne souden gebruycken tot harer zielen behoudenisse ; soo moet een dienaer niet volgen de last des Synodi / maer sijnes opper-meesters Jesu Christi / in het leeren en prediken.

Wat aengaet het gebod van de Magistraet/ dat en moet hem niet beletten in sijn officie te doen: I. nadien de Magistraets autoriteyt haer niet uyt en streckt soo verre/ dat die hem verbieden soude mogen 't gene Christus hem beveelt; insonderheydt wanneer daer noch by komt dat hy deur een onbehoorlijcke wijse gekomen is daer toe dat hy 't verbieden wil: als by exempel/ deur een partydige synodale oordeel/ dat hy quansuys voor laet gaen/ om te schijnen met fondament te gaen in 't verbieden. II. Nadien selfs de autoriteyt van een Magistraet niet verder en streckt als tot de bedieningen die in publijcke plaetsen geschieden/ ende van hare natuere-wegen voor den staet des landts periculeus konnen zijn; daerom bedieningen die puur en louterlijck ecclesiastijck zijn/ ende alleenlijck strecken tot oeffeninge van godtsdienst/ in kleyne ofte groote vergaderingen/ die moeten vry ende liber zijn/ ende eens yders conscientie bevolen worden. Doch om securiteyt en verseheringe voor een staet/ mach de Magistraet/ volgens haer hooge autoriteyt/ toesien ende opsicht nemen of de vergaderinge alleen daer toe streckt om den godtsdienst te plegen/ en soodanigen godtsdienst/ die alleen de conscientien tot hare gerustheydt om salich te worden van nooden hebben/ ofte die daer toe dienen kan; dan of se strecken tot eenige andere politijcke factien ende seditien/ die voor haren staet sorgelijck en dangereus zijn.

Tweede reden.

Om dat de Heere Christus de hoochste ende eeuwige straffe dreyght den genen die hare gaven/ die sy ontfangen hebben/ niet aen en leggen om

om winst en woecker daer mede te doen / onder de parabel van den onnutten knecht die sijne talent-pondt in de aerde begraven hadde in een snuyt-doeck / ende geen winst daer mede gesocht te doen / by Matth. 25. 24/ 25/ &c.

Segt ghy / maer 't wort de Remonstrantsche leeraers verboden van hooger handt / dat sy hare gaven die sy meenen te hebben niet sullen bestedigen / op dat sy daer geen schade mede doen souden ; soo antwoorde ick / dat noch het oordeel van anderen / nochte de autoriteyt van dese ofte die genoechsaem zijn moet / om iemant te bewegen sijne talenten te begraven in d' aerde : want soo lange als ghy oordeelt in conscientie / dat 't gene ghy hebt ontfangen op winst kan geleydt worden / en ghy doet het niet / soo begraeft ghy uwe pondt / ende doet tegen uwe conscientie / niet behoudende 't gene ghy wel soudet konnen behouden hebben / ende geen winst doende daer ghy se soude hebben konnen doen. Vide Ezech. 3. 18. 19. 20. 21.

Derde reden.

Om dat de wet der liefden gebiedt / dat men sijnen even-naesten op 't alderbeste ende t' allen tijden als 't ons mogelijck is / helpe ende bevordere in 't gene tot sijnen besten noodich ofte dienstich is ; soo verre / dat elck-een uyt kracht van die wet / soo als se onsen Heyland verklaert heeft by Joan. in sijn eerste sentb. cap. 3. sijn even-naesten soo hertelijck en soo veel goedts altijdt doen moet / als hy wenscht dat hem selven gedaen werde / ja sijn leven voor hem geven / dat is / hem boven sich selfs mede lief hebben. Nu wanneer het dan gebeurt / dat wy houden dat onse even-naesten in dolinge steeckt / en op den onrechten wech geraeckt is /

die hem tot sijn eeuwich verderf soude konnen brengen/ soo zijn wy schuldich na den eysch van die wet die te rechte te helpen; ofte wanneer hy in perijckel van schadelijke dolingen soude lichtelijck geraken door onse versuymenisse/ en dan noch veel meer als die selvige op den rechten wech zijnde/ hertelijck begeert en verlanght/ ja smeeckt en bidt/ dat men hem in den rechten wech soude willen versterckenende onderhouden soo veel ons mogelijck is/ waerschouwen ende vermanen tegen alle perijckelen die hem souden mogen aen boort komen/ de listen ende practijcken daer door hy soude mogen verleydt worden/ dagelijcks aenwijsen ende bekent maken: dese wet is hooger dan dat se ofte deur decreten van Synoden/ ofte deur placcaten van Overigheden soude konnen te niete gedaen worden/ om niet langer te obligeren ende te verbinden de conscientien aller Christenen/ insonderheydt der leeraers/ om haren even-naesten niet te helpen bevorderen op het alderbeste in 't gene hare saligheydt eenichsins aengaet en betreft/ al waer 't oock met schade van lijf ende leven.

Vierde reden.

Om dat de leeraers der Remonstranten solemnelijck ende wel expresselijck Jesu Christo belooft hebben/ dat sy haer tot sijnen dienste willen gebruycken laten/ om hem een volck te vergaderen/ ofte die vergadert souden zijn te behouden/ soo veel in haer is/ tot de eeuwige onsterffelijckheydt. Van dese belofte kan niemandt/ noch geen dinck/ haer ontslaen/ soo lange sy verstaen dat sy Jesu Christo dienst doen konnen/ al waer 't dat alle de werelt tegen hun ware ingespannen om dat selvige te beletten en te

[d]e verhinderen: 't welcke daer uyt te meer be-
[v]esticht wordt / dewijle de belofte van hun ge-
[d]aen is met expresse en uytgedruckte termen/ Vide verba confess. artic. 28.
[d]at sy noch deur placcaten van Overigheden/
[n]och deur vreese des doodts / haer sullen laten
[a]f-schricken om haer niet te houden by de rech-
[t]e kercke Jesu Christi / en volgens dien de sel-
[v]ige met hare gaven niet te helpen stijven ende
[s]tercken in de kennisse en de liefde van de salich-
makende waerheydt.

Ghy sult seggen / maer sy hebben mede be-
[l]oost / dat sy haer het oordeel der kercken sullen
[o]nderwerpen. Antw. 't Is waer/maer dese be-
[l]ofte gaet niet aen allerley oordeel/maer I. wan-
neer het oordeel wettelijck ende rechtveerdelijck
sal gedaen worden: II. wanneer het selvige van
hun verstaen sal worden als wel en wettich ge-
daen: ten III. en soo het mochte onwettich
zijn / ofte onrechtveerdich by hun gehouden
worden / dat sy niet-te-min sullen haer selve
onderwerpen soodanigen oordeel soo verre / dat
sy soo lange sy ofte in hare societeyt blijven wil-
len / ofte daer uyt niet geworpen worden / haer
sullen voegen na de wetten van die societeyt.
Maer wanneer sy daer ofte selve uytgaen/ ofte
't zy tegen haren danck / 't zy niet ongaerne
daer uyt geworpen worden / ende sy in conscien-
tie verstaen het selvige buyten reden ende sonder
oorsaecke te geschieden / ja onwettelijck en on-
behoorlijck tegen alle natuerlijcke ende christe-
lijcke billijckheydt; soo en zijn sy aen die belof-
ten gantsch niet gehouden / maer moeten doen
't gene sy in conscientie oordeelen wel gedaen
ende conform den wille hares Heeren ende
Meesters te zijn / ende haer houden aen de be-
lofte die sy hebben gedaen / om te leeren ende te
prediken

predikẽn het woordt der waerheydt tijdelijck e ontijdelijck / &c.

Vijfde reden.

Om dat de heylige mannen Godes / t' alle tijden / oock in de swaerste en meeste perijckelen van lijf en leven / goedt en bloedt te verliesen 't contrarie hebben gedaen: ja vele 'tselvige me haer bloet betuycht ende besegelt: siet alleen he exempel van Daniel / wanneer hem uyt des koninclis name belastet wierde dertich dagen stille te staen van het aenroepen sijnes Godts: hy en laet hem niet alleen niet deur des koninckx autoriteyt en bevel daer toe bewegen / maer gae selve op sijn ordinarise en gewoonlijcke bede plaetse met open venster na Jerusalem toe / dat het sijne vyanden zien konden / sijne godtsdienst of gebeden plegen / als'er staet Dan. 6. 10. Insgelijcx sien wy dat gedaen hebben de Apostelen en de discipelen Jesu Christi / Act. 4. invoegen dat sy ront uyt verklaerden niet te konnen swijgen 'tgene dat sy selfs gesien en gehoort hadden. 't Selvige hebben mede gedaen vele trouwe en vrome martelaren / die daerom oock in banden / gevankenissen / stocken / en blocken / ja aen staecken ende op schavotten geraeckt zijn: gelijck wy sien dat oock noch alle daechs by de onsen gedaen wort die in Brabant / Vlaenderen en elders / daer haer de exercitie van haren godsdienst op de hoochste indignatie des koninckx en straffe verboden wort / niet nalaten de selvige in kleyne oft groote vergaderingen / na gelegentheyt van tijt en plaetse te oeffenen / en dat met goetvinden van die genen die nu niet schijnen te willen toelaten dat anderen onder haer gebiet 't selvige mede doen.

Seste reden.

Om dat deur onse stilswijgen ende stillestaen
e swacke/vrome/en oprechte lieden/de waer-
ydt hertelijck beminnende / groote en sware
ernissen gegeven konnen worden / als
I. Dat wy tot noch toe om dingen van kley-
n gewichte ende importantie / die wy soo
el hadden mogen swijgen doe als nu / gestre-
n hebben / en veel waters vuyl gemaeckt/
le gerusteden ontrust / ende vele sachtmoedi-
n verbittert hebben/ &c. occasie tot scheurin-
n ende dissentien gegeven/ &c.
II. Of soo wy de waerheydt die wy voorge-
aen hebben groot achten / ende noodich / ofte
nmers seer dienstich om der menschen salig-
eyt te bevorderen / dat wy ons om gelt hebben
ten omkoopen / ofte deur vreese laten ver-
aren om de selvige niet te derven leeren en pre-
ken / en volgens dien dat wy een hoop huer-
ngen ende buyck-dienaers zijn.
Ten III. daer uyt dan nootsakelijck moet
ntstaen een achterdencken / ofte een suspitie in
herten der swacken / of die leere die sy voor-
estaen hebben al de rechte leere des Euange-
iums zy / dewijle sy doch geen oprechte trouwe
eraers zijn maer een hoop huerlingen / &c.
nde dewijle de menschen die aen 't glijen ko-
nen lichtelijck van d' eene trap tot de andere
ervallen / een bedencken of het dan al de ware
eligie is die het Euangelie leerdt ; nadien de
redestinatie / soo als die van de Contraremon-
ranten geleerdt wordt / doch met geen religie
estaen en kan / maer alle religie in de grondt
ech neemt ; ende 't geen dat Remonstrantsche
eraers geleerdt hebben / by hun de pijne weert
iet geacht en wordt dat het geleert ofte gepre-
dickt

dickt sal worden: daer uyt dan ontstaet eyndt-
lijck een geheele achteloosheydt/ ja verachting
van alle religie / ende een volkomene atheismu
ofte godtloosheydt.

Voecht hier by dat de Schrifture noemt di
leeraers / die haer laten met gelt omkoopen/ o
te deur hope van eenich tijdelijck profijt end
welvaren bewegen / om van haer leeren / ver
manen / en waerschouwen stille te staen / stom
me honden die niet blaffen konnen: daer-en
tegen de andere die haer devoir doen / uytroe
pers / wachters die terstondt te kennen geven
als 'er onraedt is / opsienders / episcopos, her
ders / euangelisten / die belast werdt hare stem
men te verheffen. Siet een heerlijcke plaetse by
Ezech. 3. 17. O ghy sone des menschen, ick
hebbe u tot een wachter oft verspieder gestel
over het huys Israëls: so hoort dan mijn woor
uyt mijnen monde, en vermaent het volck van
mijnent wegen. Ick sal zijn bloedt van uwe
handen eyschen.

Eyndelijck / om dat wy schuldich zijn te hel
pen bevorderen / soo veel in ons is / dat de vry
heyt der conscientien / die niet alleen bestaet in
vryheyt van gevoelen dat iemant by hem sel
ven heeft en hout / maer oock in de vryheyt van
soodanige exercitien die iemandt in conscientie
verstaet tot voedtsel ende tot bevorderinge van
sijne saligheydt en sijn gevoelen te komen strec
ken / gelijck het selvige t'allen tijden soo by onse
eerste reformatie als oock by de Heeren Staten
Generael van dese geunieerde Provincien voor
desen is verstaen ende gesustineert geweest:
dat dese vryheyt / segge ick / in onse lieve vader
landt mach ongeschent en ongequetst bewaert
worden voor ons en onse posteriteyt / als zijnde
een

n fondament sonder welcke geen rechte ende
ye godts-dienst geoeffent kan worden / maer
ickele tyrannie in de regenten / ende hypocrisie
de onderdanen veroorsaeckt plach te wor-
n.

Tegen alle dese redenen sal mogelijck iemant
pwerpen een van dese swarigheden:

Eerstelijck / of een recht leeraer dan sijn ge-
noet niet genoech quijten kan als hy sich sel-
en op het bevel van Overigheyt onthout van
lle vergaderinge / 't zy te maecken 't zy by te
oonen / en daerentusschen in 't particulier nu
' een nu d' ander gaet leeren en vermanen?

Antw. Als dit selvige bequamelijck kan ge-
chieden / ja: maer wanneer 't selvige niet kan
equamelijck geschieden / maer dat 'er perijckel
s van eenige te versuymen / neen. En daerom
oo is 't niet genoech dat een leeraer in 't parti-
ulier sijn devoir doet als 'er groote menichte
an luyden is die bediendt konnen worden.
II als se versoecken bedient te worden. De re-
den is: om dat een leeraer en herder sijne scha-
pen moet soecken te besorgen op 't alderbeste
dat hem mogelijck is. Een visscher sal sijn net-
ten spannen en setten / daer hy meendt dat de
meeste visch te vangen is: sal een visscher der
menschen / ende een ziel-sorger minder doen?

Maer / sult ghy seggen / 't is wat anders als
het de Magistraet niet toelaten wil / want die
moeten alle zielen onderworpen zijn / en gehoor-
samen. Antw. De autoriteyt van de Magi-
straet streckt haer soo verre niet uyt / dat sy hare
ondersaten mogen dwingen om dese of die exer-
citien van godtsdienst te plegen / als se seker zijn
dat se puer en louter ecclesiastijck zijn / ende tot
de conscientie alleen behooren: andersins soo
moet

moet de Magiſtraet macht gegeven worden ofte sy moet haer ſelven arrogeren recht tot conſcientie-dwang: 't welcke ongerijmt is: 't en zy dan ſaecke dat die gene die ſe dwingen wil van haer gagie ontfange / in hare publijcke plaetſen en tempelen blijven / ende met haer in een ſocieteyt verkeeren wil: want over deſ heeft de Magiſtraet te gebieden in die dingen die tot de publijcke exercitien van den godtsdienſt in de publijcke kercken behooren.

De reſt wort vermiſt.

CASPAR BARLÆUS

AEN

De Remonſtrantſche Kercken.

Lieve/godſalige/ende beminde broeders ende ſuſters in den Heere Jeſu Chriſto.

Vertrooſtinge over het onrechtveerdich banniſſement van hare predikanten op het Dortſche Synodus geciteert.

NU bevinden wy waerachtich te zijn / 't gene den H. Apoſtel Petrus ſeyt / dat het oordeel begint van Godts huys; alſoo het een ſeecker ende ongetwijffelt merckteecken is van Godts Kercke ende Gemeynte / om der gerechtigheyt wille vervolginge te lijden. Want gemerckt Godts ware Kercke twee dingen betrachten moet / belijdeniſſe der waerheyt, ende oeffeninge der godtſaligheyt, door welcke beyde zy als door twee vleugelen tot Godt ende den Hemel opgetogen wort / ſoo is het dat den duyvel ende ſijne dienaers de wereltſche menſchen daer toe dagelijcks arbeyden / om aen d' een ſyde de heylſame waerheydt des Euange-

liums

ums met schadelijcke dwalinge te vervallen / ende aen d' ander syde den cours der godtsaligheyt te stutten / ende het kleet der gerechtigheyt / daer wy mede aengetogen moeten zijn / met de vuyligheden der wereltsche wellusten te besoedelen ende te besmetten. Dit bevinden wy oochschijnelijck in dese tijden / ende in dit ons vaderlandt / van het welcken wy moeten seggen 't geen den Propheet Iesaias eertijts sprack van het Jootsche volck / ende de stadt Jerusalem: Hoe gaet dat toe dat de vrome stadt een hoere gheworden is? Sy was vol rechts, gerechtigheyt woonde daer in, nu raer-en-teghen, plunderaers / lasteraers / ende bloedtdorstighe menschen. U zilver is schuym geworden, ende uwen wijn met water ghemenght, uwe vorsten zyn afvallighe, &c. De leere des Euangeliums is besmet met de oude ende weder-opgerechte dwalinghen der Manicheen / ende predestinateurs / die daer leeren: Dat Godt den eenen mensche ter zaligheydt, den anderen tot de verdoemenisse, na zijn absoluyt welbehaghen heeft gheschapen, ofte dagelijcks door de geboorte noch schept. Dat / alles wat'er gheschiet goet of quaet, moort, overspel, ende dierghelijcke, van Godt is te voren gheordineert, ende naer dese ordinantie nootsakelijck geschiet. Dat Adam moeste vallen, ja op sulcke conditie ghetschapen was, op dat hy vallen soude. Dat die zy uytverkooren noemen, zonder aensien van het gheloove in Christum, zijn verkooren, ende die zy verworpen noemen zonder aensien van ongeloove in Christum, zijn verworpen ofte voorbygegaen. Dat de verkoorne door een onwederstandelijke macht worden bekeerdt, dat de verworpen haer

niet en konnen bekeeren, om dat Godt haer geen ghenoechsame ghenade wil geven. Dat Godt alle menschen wil zalich maken na zijn geopenbaerde wil, maer alleen sommige weynige naer zijnen verborgen wille. Dat Christus zijn dierbaer bloet alleen heeft vergoten voor weynige, ende niet voor de sonden des geheelen werelts. Dat die zy uytverkoren noemen, door geen sonden van Godts salichmakende genade konnen uytvallen. Dat zy oock door geen sonden hoe swaer, hoe veel, hoe grof die zijn, het geloove geheel konnen verliesen. Dat die absolutelijck uytverkoren is, versekert is dat hy sulcks is ende altijt blijven sal. Dat die eens gelooft heeft, verseeckert is dat hy altijt in het geloove sal blijven, ende soo hy in grouwelijcke sonden komt te vervallen, dat hy verseeckert is, dat hy niet en kan sterven, soo lange hy in die sonde blijft, maer dat Godt noortwendichlijck hem moet bekeeren eer hy sterft. Dat oock alle kinderen der geloovigen in den H. doop de sonden niet waerachtelijck worden vergeven, noch de aen-neminge tot kinderen Godts verzegelt, maer alleen den genen, die onder de kinderen verkoren zijn. Dese ende diergelijcke dwalingen ende ketterijen meer/waer van sommige over veel hondert jaren in publijcke en algemeyne Concilien sijn als ketters veroordeelt/sijn eenige jaren herwaerts/wederomme door de Contraremonstranten in de Kercke Godts ingevoert. Waer door/de eere Godts ten hoochsten wort gelastert, de Sacramenten verydelt, de gebeden krachteloos gemaeckt, de vleeschelijcke sorchloosheyt gevoet, ende wanhope van saligheyt in sommige veroorsaeckt wordt. Ende dese

dwa-

walingen heeft het Synodus van Dordrecht
n deele gearresteert ende voor goet gekent/
n deele / om dat zy te schrickelijck zijn / met
ilswijgen alleen voorby gegaen / daer de Chri-
elijcke gemeynten wel op hebben te letten/
erdragende nochtans alle de grouwelen in
ommige Contraremonstranten / die sulcks
ebben geleert ende met schriften onder het
olck gestroyt. Ten deele hebben sy oock som-
nige herde ende aenstootelijcke puncten met
enige woordekens wat gesocht te versachten/
oudende nochtans de sake selfs in zijn geheel/
nde dat alleen om het eenvoudige volck te be-
riegen / ende te misleyden. Nochtans die
naer een weynich op de artijckelen van het
Synode let / sal sien / dat zy de absolute ver-
kiesinge van den eenen, ende verwerpinge van
le andere, over al arresteren ende canoniseren.
Nu broeders ende susters / soo is het u ampt/
t niet te laten verleyden door sulcke valsche en-
e bedriechelijcke leere / die den vleesche seer
aengenaem is / doch een doodelijck vergift is
oor de ziele. Wat isser aengenamer dan dat
nen den mensche wijs maeckt dat hy verkozen
s / ende verkozen zijnde / door geen sonden kan
ytvallen van de genade? Ende nochtans
gaender dagelijcks duysent ende duysent men-
chen verlozen / die haer hier op verlatende/
nde midden in hare sonden haer vertroostende
net de verkiesinge / haer selven jammerlijcken
edriegen. Soo ghy gelooft broeders/dat God/
een barmhertich Godt is, soo en kont ghy son-
der godtslasteringe niet gelooven / dat hy het
meerendeel van de menschen tot de verdoeme-
nisse heeft geschapen / ofte soo het Synode
spreeckt; in Adam gevallen zijnde tot de ver-

doemenisse, en soude schicken ofte voor by gaen, sonder de saligheyt in Christum verkregen / haer eenichsins te willen mede deylen. Soo ghy gelooft dat Godt een wijs Godt is, soo en kont ghy niet glooven dat hy de menschen soude scheppen / ofte dagelijcks noch het tijdelijcke leven van hare ouders laten ontfangen / op dat zy tot de eeuwige verdoemenisse souden gebracht worden. Soo ghy gelooft dat uwen Godt rechtveerdich is / hoe sal u herte dan konnen glooven / dat hy de mensche soude willen met weygeringe van saligheyt straffen / sonder beweecht te zijn / door hare eygen sonden ende ongeloovigheyt? Soo ghy gelooft dat hy oprecht ende eenvoudich is / hoe sult ghy konnen glooven / dat hy sommige menschen uyterlijck de saligheyt aenbiet / die hy de saligheyt na sijnen verborgen ende inwendigen wil niet en begeert te geven? Die dan sulcks leeren / wat doen zy anders dan dat zy Godts goetheyt in wreetheyt / zijn wijsheyt in onwijsheyt / sijn rechtveerdigheyt in onrechtveerdigheyt / zijn oprechtigheyt in geveynstheyt veranderen? Ende daerom moet ghy u wachten van die leere / ende van die leeraers afscheyden / die sulcke leere met hare schriften verbreyden / ende als het haer goet dunckt op den predickstoel de gemeynte voor goede spijse voordragen. Ende wat troost kont ghy hebben lieve vaders ende moeders / uyt den doop uwer kinderen / aengesien ghy niet en zijt versekert / of u kint verkoren is / ende alleen / soo de Contraremonstranten spreecken, na den aert der liefde moet oordeelen / dat sy in den doop tot kinderen worden aengenomen? wat kan u troosten het Avontmael der Contraremonstranten / die

ie u niet en konnen verseeckeren dat Christus
oor u gestorven is / alsoo hy na haer seggen/
oor het meestendeel der menschen niet en is ge-
torven? ende hoe sult ghy bidden voor de bekee-
inge en saligheyt aller sondaren/aengesien sy u
eeren / dat Godt het meestendeel der sondaren
iet en wil genade doen om bekeert te werden/
elfs niet onder de gene daer Christus gepre-
dickt en geleert wert? Hoe kont ghy oock door
reese van Godts ongenade tot godtsaligheyt
ewweecht worden; als sy u leeren/dat ghy door
geen sonden van Gods gratie ter saligheyt kunt
fvallen? Daeromme broeders / wacht u van
ulcken ziel-verderffelijcken leere / die soet in de
mont is/maer bitter voor de ziele. Sy heeft den
honing in de mont / ende den fenijnigen angel
n den steert. Sy leydt gemackelijcke kussens
onder de ellebogen / maer op de welcke ghy al-
engskens een doodelijcken slaep sult slapen.
Die ooren heeft om te hooren, die hoore.
Neemt den tijdt uwer besoeckinge waer / ende
versuymt de heylsame onderwijsinge niet / der
gener / die u schriftelijck ofte in haer predika-
tien mondelijck u inplanten; Dat Godt alle
sondaers in Adam gevallen lief gehadt heeft,
ende dat hy Christum heeft gesonden om te
dragen de sonden van het gantsche mensche-
lijck geslacht, ende dat hy niemant de vrucht
van de doodt zijns Soons laet genieten, dan die
met waerachtich geloove hem aennemen. Dat
Godt oock niemant en roept tot het geloove
ende de saligheyt, die hy niet bereyt soude
zijn genoechsame genade ende krachten te ge-
ven om te konnen gelooven. Dat oock die ge-
ne, die eens gelooft heeft, moet toe sien dat hy
niet en valle, alhoewel het nimmermeer aen

Godt ontbreken sal, soo hy komt te vallen en de van het geloove te vervallen. Dese leer geeft Godt sijne eere / zy hout de H. Sacra menten in hare krachten / als oock de gebeden der Christenen / ende is voorderlijck tot god saligheydt / om onse saligheydt / soo Paulu spreeckt / met vreesen ende beven te wercken Wilt men nu eens in-sien hoe het staet met he leven der Contraremonstranten / ghy sul klaerlijck sien / dat zy de ware kercke Chris niet en zijn. Christenen moeten niet liegen noch met leugenen andere beswaren. De Con traremonstranten daer-en-tegen beswaren on ten onrechten / als zy onder het volck stropen, dat wy het Pausdom willen invoeren / dat wy leeren / dat wy door goede wercken den heme verdienen / dat wy de voldoeninge Christi loo chenen / dat wy uyt ons selven komen salich worden / welck alle wy verklaren niet te geloo ven / gelijck wy oock sulcks niet / maer wel he tegendeel onse leeraers hebben hooren prediken De Christelijcke kercke moet overvloeyen i wercken der liefden. Daer-en-tegen siet men dat de Contraremonstranten tegens ons inge nomen zijn met sulcken haet / toorn / ende ver volgentheydt / dat wy langhs de straten gaen de worden bespot / naer geroepen / gestooten, geslagen / gequetst / gedoot / gelijck tot Ley den gebeurt is. Dat onse huysen worden ge plondert ende geschent / gelijck gebeurt is bin nen Amsterdam / ende nu noch over eenige da gen tot Leyden / daer tot drye arme lieden all de glasen in hare huysen zijn uytgeslagen / ha re weestouwen bedurven / om dat sy tot War mont hadden geweest ter predikatie. Christe nen sullen geen conscientie-dwangh in voeren

Mae

Naer dit doen de Contraremonstranten / als
n onse leeraers afsetten / afgeset zijnde upt ha-
e steden / daer naer upt het landt bannen / het
predicken verbieden / in 't heymelijck / oock
upten de steden / haer vervolgende met maer-
chalcken / provoosten / procureurs-generael /
chouten / baljouwen / diefleyers / hackers / sol-
daten / stoepen / ende eyndelijck jagende ons op
het lijf een hoop kanalie / een uptschot van boe-
ven. Christenen sullen haer bedroeven in het on-
geluck hares even-naestens. De Contrare-
monstranten lachen en juygen in het vervolgen
der Remonstranten. Christenen sullen met siec-
ke en krancke / met bedroefde vrouwen en
kinderen compassie hebben. De Contrare-
monstranten verbieden de Remonstransche pre-
dikanten op een vry Synode geroepen zijnde / te
gaen by hare vrouwen die in barens-noot zijn /
by hare susters die in de laetste ure hares doots
verlangen om haer eygen broeder te mogen
spreken / gelijck geschiet is aen de predikant
van Leyden ende van de Grave. Sy doen de
vrouwe / hebbende maer acht dagen te gaen /
in absentie van haren man verhuysen. Ande-
re vrouwen schuppen zy ten huyse upt / beroo-
vende haer van wooninge ende van onderhout /
niet tegenstaende het bidden der vrouwen van
te mogen in hare huysen blijven tot dat hare
mans t' huys gekomen zijn.

Maer dit alles gaet noch te boven dat on-
rechtvaerdich bannissement nu over eenige da-
gen gedecreteert / tegen die vrome mannen en-
de lichten der kercke Jesu Christi / die men te
lande heeft uptgeleyt met dienaers als on-
waerdich om langer hier in de landen te woo- Het rechte der volckeren.
nen. In welcke daer gevioleert is jus gentium

 ende

De publijcke trouw.

ende fides publica, die men in alle sodanige vrye Synoden schuldich is te houden/ den genen/ die daer toe geroepen worden: want dat niet gesupponeert zijnde/ dat men daer vry sal gaen ende weder mogen keeren elck tot de zijne/ wie soude op sulcke vergaderingen hebben willen verschijnen? Daerom is het oock een eeuwighe infamie voor het Concilie van Constans/dat sy Johannes Hus met vry geley gekomen zijnde/ hebben ghehouden en verbrandt. Doch in het Concilie van Trenten/ welck billicker en rechtveerdigher is gheweest dan het Synode van Dordrecht/ heeft men de Gereformeerden vry gh

eley ghegeven/ ende oock ghehouden den genen die daer verschenen. Doch alleen het Pauselijcke Concilie van Constans uytghenomen/ vintmen geen exempel van eenighe Synoden/ daer sulcken schandelijcken stuk in is gepleecht/ dat men dertien predikanten/ en twee die als leden van het Synode waren geroepen/ in het selfde Synode seven maenden lang in arrest hout/ sonder selfs eens in den uytersten noot van vrouwen ofte van vrienden t'huys te moghen gaen/ ende dan daer naer het Synode geeyndicht zijnde/ uyt het landt bant binnen den tijdt van vijf of ses uren/ sonder met vrou ofte kinderen eens te mogen spreken. O ongehoorde daet! foey Nederlantsche Provintien! die u unieren in dit werck/om vry geley dat gy uwen geciteerden onderdanen schuldich waert/te violeren ende te schenden. Staet'er niet uytdruckelijck in de brieven van citatie/ dat ghy de Remonstranten roept/om vryelijck haer gevoelen te komen verdedigen? Maer gearresteert te worden/ is dat vryelijck komen? gebannen te worden/ sonder eens t'huys te mogen gaen/ is dat

dat vryelijck komen? Onder de twaelf condi-
tien / die de geciteerde vande Synode hebben
bedongen / is dese oock / dat sy vry geleyt ver-
soecken. Men antwoordt schriftelijck door den
Secretaris Heynsius / dat op alle die conditien
der Remonstranten ordre is ghestelt, ende dat
in alle de selvighe is voorsien. Maer waer is
het effect van dese antwoorde? De eerste reden
van 't bannissement is, om dat sy eenighe decre-
ten in de Synode haer voorghehouden niet en
hebben willen nakomen. Maer sy waren ont-
boden om vryelijck haer ghevoelen te seggen/
ende en mogen derhalven met geene politique
decreten geconstringeert worden/om haer saec-
ke anders te verdedigen / als sy selfs dochten
goet te zijn. Ten tweeden / dese decreten bela-
sten haer naer te komen 't gene de Synode haer
voorhiel. De Synode hiel de Remonstranten
voor / dat sy het stuck der predestinatie souden
verhandelen voor soo veel ende op sulcken
wijse als het den Synode soude goet duncken.
Nu dit hebben de Remonstranten geweygert:
waerom? Om dat de Synode party was / en-
de om dat sy het gevoelen van het Synode selfs
moesten bestrijden. Souden sy dit te recht doen/
soo moeste de Synode haer niet voorschrijven/
hoe ende hoe veer sy dat doen souden / maer sy
moesten volle vryheyt hebben van spreecken/
soo sy geraetsaem vonden tot hare sake te sullen
dienen / ende niet soo hare partye haer soude
voorschrijven. Oock brochten de brieven van
citatie mede / dat de Remonstranten souden
hare sake verklaren ende verdedigen soo veel
zy konden en noodich achten. Maer dit heeft
men haer niet toegelaten. De Remonstranten
hebben gegeven vele redenen van hare weyge-

ringe; versocht dat men daer op soude antwoorden: men heeft het noyt gedaen. Is dan onbillick/ dat sy om dese daet souden worden beswaert/ ick late staen gebannen. Ja dit niet tegenstaende/ heeftmen noch haer door Commissarissen binnen Dordrecht gepresenteert/ soo sy wilden beloven niet te sullen predicken/ dat men dan noch favorabelijck op haer tractement soude disponeren. Hebben het de Remonstranten op het Synode soo gemaeckt/ dat men haer noch dit presenteert/ hoe komen sy dan met recht ende reden gebannen worden/ om't gene te voren in de Synode is gepasseert? Luyden die verdient hebben om hare ongehoorsaemheyt gebannen te worden/ salmen die gaen presenteren hare tractamenten? Dit is geschiet. Waer uyt dan volcht/ ofte dat sy niet en hebben in den Synode gedaen/ dat bannissement verdient/ ofte dat men nu maer gaet soecken/ ende op raepen iet/ waer op men hen bannissement wil fondeeren. De tweede oorsake van het bannissement is/ om dat sy zekere acte niet en hebben willen teeckenen, namelijck van niet te sullen predicken/ noch yet te doen dat directelijck ofte indirectelijck den kerckendienst aengaet. En dit is de rechte oorsake/ waerom sy gebannen zijn/ al-hoe-wel onrechtvaerdich. Want soo mach geen predikant dat beloven/ want die is van God ende van Christo beroepen om zyne gemeente te dienen altijt/ soo lange als hy leeft/ ende God hem krachten geeft/ om dat te komen doen/ dien hebben sy heylichlijck belooft/ doen sy bevestickt werden. Nu met die acte heeft men haer contrarie afgeeyscht. Sy konden wel beloven in de publijcke tempelen niet te sullen prediken/ maer niet van buy-

huyten de tempelen niet te predicken. Predicken moeten sy / want dat wil Godt hebben. Maer in die ofte in die kercke te predicken / is niet noodich; want dat wil de Magistraet hebben ofte niet hebben; plaetsen te stellen ofte te weygeren is politijck / maer te predicken is goddelijck ende van Christo ingestelt. Wee my seyt Paulus zoo ick niet en Euangeliseere. Vervloeckt is die knecht die sijn pont inder aerden begraeft. Jonas werdt gestraft als hy weygerde te predicken. Christus noemt haer huerlingen / die als de wolf komt de schapen verlaten. Eer moeten hebben by Godt ende de menschen de veertien geciteerde Remonstranten / die sulcken schandelijcken belofte / streckende tot quetsinge haerder conscientie / offentie van Godt ende Christo / ende ergernisse haerder gemeente / niet en hebben gedaen. Maer let hier op broeders. Hadden de Remonstranten dit willen beloven / ende alsoo haer schapen ten besten geven / dan soude men op haer onderhout favorabelijck hebben gedisponeert. Dit was de rechte duyvels temtatie / die Christo de koninckrijcken des werelts beloofde / wilde hy hem aenbidden. Hadden onse trouwe broeders desen Mammon ende dit tractement oock willen aenbidden / ende haer hier aen willen verslicken / dan souden sy t' huys mogen gaen hebben. Ende nu dit vossen-vel niet en heeft konnen helpen / nu heeft men het leeuwen-vel tegen haer aengetrocken / ende uyt toorn te landen uytgebannen. Maer / o geluckige broeders / dit u ongeluck is u hoochste geluck / dese schande is u hoochste eere / dese droefheydt moet u grootste blijschap wesen. Al zijt ghy uyt seven provintien gebannen / in de hemel-

melsche provintie / daer geen Arzenicum is, hebt ghy u erfdeel. Al zijn uwe lichamen van uwe gemeenten / ghy leeft midden in hare herten. Den dach die u heeft wech gevoert / is geweest den dach der opbouwinge uwer gemeenten. Hebt ghy uwe gemeenten in lijden voorgegaen / wy sullen u in lijden volgen / ende de bane tot de vryheyt der conscientien met ons goet ende bloet banen. Weest maer in den Heere getroost ende versterckt. De Propheten zijn voor u uyt de landen wech gevoert. De Gadariten dreven Christum selfs uyt hare lantpalen / doe sy sagen dat hare verckens verdroncken waren. De Apostelen zijn uyt de steden ende landen gebannen. Noch hebben dese al meer geleden / ende de Heere sal u oock aendoen met stercke uyt de hoochten / om voor de waerheyt meer te lijden. Onse gebeden / die wy tot Godt storten / het suchten uwer vrouwen / en de tranen uwer kinderen sullen onsen Godt bewegen / om sich onser ende uwer te ontfermen. Ende ghy christelijcke gemeente / die de leere uwer trouwer predikanten conform Gods woort hebt aengenomen / laet u niet verslaen door dit bannen uwer herderen. Door sulcke middelen wort Godts kercke vergadert / gebout / ende gesterckt. Kruys is haer velt-teecken. In voorspoet vint men weynich Christenen. In tegenspoet is de gelegentheyt geboren om een rechtschapen Christen te zijn. Is uwen Salichmaker buyten Jerusalem geleyt om gekruyst te worden / waerom sullen wy onverduldich zijn in dit uytleyden onser broederen? De landen waren haers niet waerdich / gelijck
Heb. 11. 38. van Enoch geschreven staet: Sy lijden voor de gerechtigheyt / voor de waerheyt / niet als

schel-

schelmen noch als dieven. Sy hebben haer stuck niet mistrout / daerom zijn zy op den Synode gegaen / sy hebben hare saecke manhaftich verdedicht / ende en hebben door geen dreygementen van politijcke ende kerckelijcke straffe / haer laten bewegen / om de waerheyt te verraden / ende hare partije ten besten te geven. Sy hebben ten uyteynde voet by stuck geset: ende alhoewel sy van alle kanten werden gewaerschout van wech te gaen / ende in den Hage niet te komen / soo hebben sy nochtans de resolutie genomen om derwaerts te gaen / geresolveert zijnde gebonden / gevangen ende gespannen te worden om de gerechtigheyt harer sake. Daeromme volcht dese hare stantvastigheyt na / ende blijft by hare leere / die de leere Christi is / die sy met haer kruys ende smaet hebben bevesticht / ende noch voorder met haer bloet bereyt zijn te bevestigen. Noemen dit de H. H. Staten hertneckigheyt / wy sullen dit noemen stantvastigheyt ende het goede vertrouwen van een goede saecke / ende seeckerheyt van een oprechte ende onschuldige conscientie. Blijft ghy maer yverich in het gehoor / ontsiet geen perijckelen. De Heere sal uytkomste geven. Die niet en verlaet vader / moeder ende al wat hy in de werelt lief heeft / die is mijns niet weerdich / seyt Christus. Wat apparentie was'er in de eerste troublen / doen Duc d' Alba de landen en steden met soldaten hadde beset? Godt nochtans heeft sijne kercke midden in de hitte der vervolginge meer ende meer opgebout. Den selfden Godt leeft noch. Sijnen arm is niet verkort. Hy heeft de herten der princen ende koningen in sijn hant / hy keertse waer hy wil. Laet u niet bewegen door dit Synode

van

van Dort / want die ons geoordeelt hebben / zijn ons gesworen ende gepassioneerde vyanden geweest. Het oordeel is gevelt / sonder dat de Remonstranten hebben mogen repliceren / ende hare redenen in den Synode voorstellen. Hare schriften zijn nauwelijcr gelesen / ofte naer dat sommige artijckelen al afgehandelt waren. Den H. Geest heeft daer niet gepresideert / maer eenen Bogerman / vol bitterheyt / toorn ende gal / ende die het ketter-dooden drijft. Doen de condemnatie der Remonstranten in de kerck gelesen was / heeft men een groote maeltijt gegeven voor de uytheemsche / daer de speel-lieden ende trompetters van de omliggende plaetsen zijn ontboden / ende daer heeft men den rijnschen wijn gedroncken / de schalmeyen hooren klincken / ende alle wereltsche vreucht ende jolijt gemaeckt. Men leest van sulcke Synode niet / soo lange de werelt gestaen heeft. De Apostelen hielden Synode Actor. 15. maer men leest van geen speel-lieden / die het Synode besloten. Ende als het al om komt / wat zijn daer meer geweest / als een hoop menschen / die alle konnen doolen / die haer aen de politijcke heeren hebben vergaept / ende alles besloten / dat sy te voren wisten haer aengenaem te sullen zijn; soo dat alles na den staet van politie / ende niet naer conscientie ende den regel van Godts woort is gerichtet geworden / op hope van elcx een goede vereeringe te sullen verdienen / gelijck sy oock elcx met penningen zijn vereert / de uytheemsche met gouden ende de provintiale met silvere. Welcke maniere van doen oock noyt in eenige Synode is gepleecht. Slaet dan uwe oogen van die Synode / die door haer onbillijcke proceduren haer

pgen authoriteyt niet en heeft konnen bewa-
ren / teghens de welcke oock de geciteer-
de ende nu gebannen Remonstranten hebben
openbaer protest gedaen. Hare artijckelen en-
de Canons zijn ten deele valsch / ende ten deele
bedriegelijck. Sommige zijn waerachtich / en-
de sullen oock van de Remonstranten werden
toegestaen. Het harde gevoelen van Calvinus /
Beza / ende Gomarus gaen sy voor by / sonder
het selfde te condemneren. Latende nochtans
dat grouwelijck gevoelen in de kercke Gods
blijven. Waer uyt men sien kan / dat sy het niet
en hebben dorven oordeelen / mogelijck om dat
Gomarus / die in dat gevoelen is / daer selfs
tegenwoordich was / daerom hebben sy het op
zijn beloop laten staen. Maer met wat con-
scientie dat Gomarus die artijckelen heeft kon-
nen teyckenen / geef ick een yegelijck te bedenc-
ken / want hy in de academie openbarelijck
heeft gedefendeert / dat de scheppinge is een
middel om de verkiesinge ende verwerpinge
uyt te voeren. Ende in dese artijckelen heeft hy
mede geteyckent / dat de predestinatie is ge-
schiet onder den val. Doch eer lange sult ghy
pertinente openinge hebben van de valscheyt
ende bedroch van die artijckelen / als oock van
de sententie ende condemnatie der Remonstran-
ten daer op gevolcht. Daer zijnder hier ende
daer / die om politijcke insichten haer noch by de
Contraremonstranten begeven / vreesende meer
de menschen als God / hebbende veel liever een
arm tractement / dan de eere Gods die door de
leere der absoluyte predestinatie wordt ten
hoochsten gekrenckt. Maer ghy broeders en su-
sters / steurt u daer niet aen. Demas was lange
by den Apostel Paulus geweest / maer doen hy
sach

ſach dat hy hem niet als kruys ende tribulat
te halen was/is van hem gegaen. Judas hadd
Christum lief / maer om de beurſe. Vele he
ben de Remonſtranten bemint / maer om d
keucken. Nu deſe perijckel loopt/hangt men d
conſcientie op den tuyn. Zoo kan Godt de ver
burgen gedachten aen den dach brengen / end
door het kruys als door een vyer beproeven wi
trou ende oprecht zijn. Vele die noch in har
herten de Remonſtranten toegedaen zijn
ſpreecken van hen qualijck / ja vervolgen haer
om vrienden van den keyſer te blijven. Dit zijn
de quaetſte / want gelijck de eerſte ſondigen uyt
ſwackheyt/ ſoo ſondigen deſe uyt booſheyt/ver-
druckende in een ander / dat ſy in haer herte
voor waerheydt houden. Dan God die een
richter is des werelts / ſpant ſijne vyerſchare
om deſe ſaecke te richten / ende elcx te vergelden
na ſijn doen. Wel hem die volſtandich gebleven
ſal zijn tot den eynde : die Christus niet en heeft
geſchaemt voor de menſchen / dien ſal hy niet
beſchamen te belijden voor ſijnen hemelſchen
vader ; maer die hem beſchaemt hebben / ſal hy
oock ſchamen. Daeromme ghy Christelijcke
gemeynten der Remonſtranten / die nu ſoo in
uwe herders als in u perſoonen ſelfs verdruckt
ende vervolcht wort / hebt goeden moet / ver-
ſlaeuwet niet / vreeſt geen menſchen / ſiet op
Godt / op ſijn woort ende beloften / deſe ſullen
u niet bedriegen/ noch vruchteloos laten tot den
dage des oordeels. Trooſt malkanderen / ver-
ſterckt malkanderen / helpt malkanderen. De
genade des Vaders / des Soons / ende des H.
Geeſtes zy ende blijve by u in der eeuwigheydt.
Anno 1619.

JOANNES CORVINUS
AEN
NICOLAES van SORGEN.

Erntfeste / wijse / voorsienige / seer discrete heer en vriendt:

ICk en hebbe tot noch toe 't sedert onse ballingschap uwe E. door missive niet begroet / dat officium hebben andere broederen voor ons ende in onse name gedaen: nu ick tot Antwerpen mijn wooninge hebbe getransporteert / kan niet nalaten / dewijle de andere broederen noch tot Waelwijck zijn / by dese occasie desen aen uwe E. te addresseren. Ick bedancke uwe E. voor de weldaden ons soo voor 't convoceren van de Dortsche Synode / als geduyrende den tijt wy tot Dordrecht zijn geweest aen ons gedaen / bidde uwe E. gelieve te continueren in de goede affectie soo in 't gemeyn tot de voorstanders der waerheyt / als particulierlick tot mijn persoon. Faveur en gunste hebben wy in dese boose tijt van noode. 't Is ons een vertroostinge in ons gemoet / als wy mercken dat die gene de goede sake byblijven / die de Heere grondige kennisse daer van heeft verleent: dat verlicht ons lijden / 't welck wy andersins gaerne verdragen om des Heeren wille. Ons gemoet is daer in gerust / dat wy versekert zijn te lijden om de goede conscientie ende om der gerechtigheyt: ja dancken die Godt ende Vader onses Heeren Jesu Christi / dat hy ons weerdich heeft gekent die hy om sijns naems wille dit lijden soude laten aendoen / zijn oock bereyt noch meer te lijden:

Bewijs dat het ongeoorloft is de acte van stilstant te teycken.

Plicht.

den: want wy en hebben tot den bloede toe noch niet gestreden / de stramen Christi en dragen wy noch niet in ons lichaem / 't kost maer schande en tijdelick gemack. Edoch voelen wy dickmael dat ons de menschelikheyt aenhangt / als wy beproeven dat wy van wijf en kinderen afgeruckt / en uyt ons lieve vaderlant verstooten zijn / en dies te meer / als wy oock hooren dat onse bloet-vrienden allenskens afdruppen. Daerom leeren wy te meer weerderen die vrienden / die ons in dit ons lijden haer gunst en faveur betoonen. Wy dancken derhalven mijn heer van den Andel / die ons / dewijl hy tot Waelwijck is geweest / alle faveur heeft bewesen: de Heer vergelde het sijne E. na sijn groote barmhertigheydt. Wat hoor ick / is oock sijn swager vander Pol uytgeleyt? Die vrome ziele! moet die oock desen kelck drincken / en met desen doop gedoopt werden? maer dat is fijn dat die gene / die haer selven met 'er hant Christo hadden toegeschreven / niet beloven willen hem af te gaen / maer hem totter doot toe willen getrouw blijven. Ick weet dat 'er verscheydene broeders zijn die de acte teekenen / die ons voorgeleydt is / en die niet van de minste / oock onder die eenige niet van de flaeuhertichsten; maer kan niet bedencken wat haer beweecht. Zijn het tijdelicke insichten? zijn 't ouders / wijf / kinderen / vrienden / magen? dat en behoort immers niet. 't En zijn geen rechte getuygen Godts / die / om haer vrienden ende magen te behagen / haer beroepinge af-gaen. Zijn 't de soodanige die de Schrift oordeelt bequaem te zijn om de rechten Jacobs te verkondigen? Neen trouwe. Men mach hier niet wachten / tot dat men sijn vader hebbe begraven.

en. Hebben sy eenige redenen die de conscien-
ie konnen gerust stellen / die wilde ick wel
veten / want 't soude my oock wel dienen in
et landt gemackelijck te mogen blijven / ende
mijn gemoedt in desen evenwel niet te quetsen.
Jck hoor / sy meenen dat se in 't landt blijven-
e / meer dienst konnen doen / als buyten zijn-
e. 't Is waer. Maer hoe konnen sy dienst
oen als sy belooft hebben van alle kerckelijc-
ke bedieningen af te sullen staen? Meenen sy
at men maer verstaet de bedieningen in de pu-
lijke kercken? neen. de omstandigheyt van de
laets daer den dienst geschiet is alleen niet ver-
boden / maer de dienst selfs / ende al wat daer
aen dependeert / predicken / schrijven / parti-
culiere aensprake en besoeckinge / tot onderwij-
singe ende versterckinge in 't geloove / verma-
ninge / ende vertroostinge / besoeckinge der siec-
ken / ende soo voorts. Meenen sy dat men sich
sal laten contenteren dat sy sulcks als voorsz/
of iet daer van / niet en doen in qualiteyt van
predikanten / maer als Christenen? men sal we-
der op de qualiteyt niet sien / maer op de sake
self. Want men wil oock niet datse iet indirec-
telijck sullen doen 't welck verstaen wort tot den
kercken-dienst te behooren. En soo sy haer dit
laten voorstaen / weten sy wel dat sy dan be-
looft hebben den dienst haren even-naesten niet
te doen die d' een Christen den anderen niet
weygeren mach? En dat het ergste is; sy heb-
ben belooft van nu voortaen van alle 't gunt
voorsz is / sich te sullen onthouden: wat onvoor-
sichtigheyt is dat? sijn mont / sijn handen / hem
selven te laten binden en sluyten om voor al-
toos de waerheyt te moeten verswijgen / ende
daer van noch met de tonge noch met de pen-

ne sijn naesten niet te mogen onderrichten. Mijn Godt beware mijn ziele / dat ick noyt sulcke belofte doe. Waer toe zijn die vrome herten gekomen? Dat slechts dese daet de eenvoudige niet en gedye tot te groote ergernisse ende tot verachteringe van de sake Christi. Daer voor vreese ick seer: maer hope evenwel dat de goede Godt daer in door sijn geest voorsien sal. Wy zijn verseeckert dat wy wel gedaen hebben / ende soude mijnenthalve nu anders niet doen als ick gedaen hebbe: de waerheyt die wy verdedicht hebben is my te lief / ick achtese al te noodich als dat ick die soude willen beloven te sullen verbergen. Neen / men moet se op den kandelaer setten / men moet de tegenstrijdende leugen ontdecken / bestraffen / berispen / de vuyle ende stinckende leeringen / die men quansuys uyt de fonteyne Israels wil schijnen te putten / moeten ten toone gestelt / ende den stanck daer van geopenbaert worden / op dat die gene mogen stinckende werden die se de gemeente Gods willen aenprijsen. Kan men oock wel verswijgen die schendige mishandelingen / wreetheden / vervolgingen van de voorstanders der selver / tsedert eenige tijt herwaerts aengewent? Moeten wy de gemeente Godts de geesten leeren beproeven of sy uyt Godt zijn / sullen wy konnen nalaten haer desen weeldigen ende wulpsigen geest te ontdecken? Neen / wy sullen haer leeren / dat het is een geest als was de geest Israelis doe sy 't gulde kalf goten en daerom dansten / ende niet den sedigen ende sachtmoedigen geest Christi; dat het is een geest als was der discipulen geest doe sy het vier uyt den hemel wilden doen dalen en de Samaritanen versinden / ende niet den geest des ge-

nen

ten die gekomen is om de zielen te behouden. De Heer geve ons daer toe sijn genade en gratie: wy en laten niet op dagelijcx onse gemeenten met gemeene ende particuliere brieven te versterchen. Een is gedruckt / maer meer looten by geschrifte onder het volck / meene dat over weynich dagen een aen de broederen in den Hage is gesonden : soo niet / sal ordre stellen dat het geschiede / oock sonder schrijven daer van te verwachten : soo ick die aen uw' E. niet sende / sal se evenwel senden met last om uwe E. te communiceren ; want mijn meeninge is oock eerstdaechs de heeren Strijen ende van Andel danckbaerheyt te betoonen. Ick hebbe langh gewenscht hier te mogen zijn / ben nu door Gods genade op mijn stel / ende meene nu meer als ick tot Waelwijck hebbe gedaen / my te begeven tot 't gene waerom ick my uyt mijn vaderlant hebbe laten setten : want ick en twijffele niet of wy sullen hier onverhindert wel mogen woonen. Hadde ick al mijn goet van Waelwijck gekregen / soude met brengerse deses noch den gemelten brief senden / dan hope eerstdaechs daer toe gelegentheyt te sullen hebben. Een partye goet hebbe ick hier / maer de copye van den brief is noch daer / verwachte die op morgen. Och dat de goede Godt doch gave dat de goede gemeente stantvastigh blijve by de belijdenisse der waerheyt die na de godsaligheyt is! Dat sal onse vreuchde vervullen. Laten wy dan vry moeten swermen herwaerts ende derwaerts / geen lijden sal soo swaer opt geoordeelt worden / of het sal ons licht vallen. Want dat is onse vreuchde / dat wy sien mogen / dat ons lijden vrucht doet by de eenvoudige ende vrome ledematen Jesu Christi : want het is immers

om der gemeenten wille dat wy lijden / o
dat wy haer hebben willen dienen gelijck w
in voorspoet hadden gedaen. De liefde tot d
gemeente heeft verteert de affectie die wy on
lieve ouders/wijf en kinderen toedragen. Wan
wy weten dat den bandt daer mede wy ae
Christum en sijn gemeente verbonden zijn / va
ster is als die ons verbint aen de uyterlijcke e
de lichamelijcke maechschap. Hebben wy on
selven / hebben wy onse tijdelijcke vriende
noch niet genoech versaeckt / is'er noch me
te lijden / op dat de gemeente gesterckt ende b
't geloove gehouden worde ; wy hopen dat d
ons gegeven heeft dit om sijns naems wil
te lijden/ ons oock sal tot het ander versterckei
Want wy offeren op ons selven ende al wa
wy hebben / ja onse eygene leven ten dienst
Godts ende sijner kercke. Souden wy 't volc
Godts laten hongeren / als de Heer ons hee
gegeven waer mede wy duysenden konnen sp
sigen ? souden wy ons pont in d'aerde begrave
als het winninge doen kan by die gene / die da
van oock gebruyck konnen hebben ? soude
wy onse mont toe houden ende swijgen/ als d
Heer tijt geeft om te spreken ? Wy vertrouwe
dat wy ons in allen desen gedragen sullen a
getrouwe dienaren Christi / ende uytdeelder
sijner verborgentheden. Ordre is maer no
dich / dat die buyten ons vaderlandt zijn ni
min gedient worden als die daer binnen zij
soo met schrijven als andersints. Die sal n
door des Heeren genade sich selven vinden/ en
oock eerstdaechs gestelt konnen worden. D
predikanten zijn vast gesift / men weet nu w
wat doen wil. Och hadde de Heer gegeven d
sommige niet geteeckent hadden / welcker uy

eeckende gaven bekent zijn. Ick ken mijn
vackheyt / ende geringh vermogen. Maer
oenwel is alles Gode ende sijn volck ten dien-
e wat ick vermach. D. Uytenbogaert is wat
wack / wort heel van de katarre gequelt / hope
at de goede Godt dien man lange in 't leven
al sparen. D. Episcopius wert hier oock ver-
vacht. Bernardus Dwinglo / Pijnacker heb-
en haer in den Bosch neder geset: meer broe-
ers sullen daer ende hier komen: maer oock
en goedt getal tot Waelwijck blijven. Dat
achte ick goet / op dat wy verspreydt zijnde / te
ichter hier gedoocht mogen werden / en de cor-
espondentie in ons vaderlandt oock te seker der
ijn. Maer dat ordre gestelt worde / waer door
e vrienden mogen weten waer elck-een sijn
vooninge houdt. De broeders van Over-Yssel
ijn noch vredelijck te Vreden in Westphalen.
De Godt des vredes beware uw' E. ende geve
vrede in u huysgesin / ende spare u E. met
uwe gansche familie in langdurige gesontheyt.
Ick groete uwe E. met uwe lieve huysvrouw.
Groet oock van mijnent wegen de heeren
Strijen ende van Andel met de haren / met sijn
swager Voorburch / ende des selfs soon. Uyt
Antwerpen / desen 17. September 1619.

Uwe E. dienstwillige dienaer ende broe-
der in den Heere,

J. Arnoldus Corvinus,

JOANNES CORVINUS
AEN
NICOLAES van SORGEN.

Mijn heer:

Nader bewijs dat men niet en mach acte van stilstant teyckenen.

DOor uwer E. schrijvens bewogen zijnde hebbe ick mijn voornemen na gelaten/ en 't schrijven op gehouden. My selven 't sedert bedenckende goet gevonden 't selfde aen uwe E. te addresseren/ omme daer mede voorts sulcks te doen als uwe E. tot beste stichtinge sal dienstelick achten. 't Is uyt gemeene naem gestelt/ ende aen verscheydene kercken gesonden. Onse weygeringe is daer in alleen gejustificeert/ de onderteeckeninge der andere broederen sonder eenige scherpigheydt indirecte alleen gelaeckt/ welck aengaende mercke dat ons oordeel verscheelt. Ick houde dat onderscheyt gemaeckt zijnde tusschen die in 't gevoelen der Contraremonstranten sijnde geteeckent hebben/ ende die in 't gevoelen der Remonstranten zijn/ seer qualicken is van dese gedaen/ datse de acte hebben geteeckent; kan oock niet sien hoe de daet kan geexcuseert werden/ oock niet onuytgesondert die'r daet die van wegen haer ouderdom eenige excuse souden konnen bybrengen/ alhoewel ick niet en wil ontkennen dat der selver daet minder foute heeft. Uwe E. meent wy en behooren die niet scherp te bestraffen/ om vredes wille. Vrede is ons noodich die eens gesint zijn: maer sullen wy om der vrede willen sulcke daden onberispt konnen ende moeten laten gaen/ die onse weygeringen condemne-

benmeren? Of sy hebben qualick gedaen / of wy zijn in onse daet te bestraffen; of sy hebben gesondight / na latende 't gene sy schuldich waren te doen / uyt te groote vreese / of insichten van de werelt / of wy hebben ons vergrepen in 't gene wy wel laten konden halsterrich zijnde tot verdriet van onse huysvrouwen ende kinderen. Is ons doen gekomen tot voordeel des Euangelij / ende heeft het by sich self daer toe gestreckt / haer doen en kan niet als tot desselfs nadeel strecken: wy hooren ook aen alle kanten de schade die het doet. Ende gave God / dat die broeders oock selfs van ons niet en spraken / in dier voegen dat se over ons een oordeel van halsterricheyt velden. Wy en zijn des niet soo wel versekert / maer hooren de geruchten van sommige / ende met een de quade devoiren die deselfde doen. Ontkenne evenwel niet dat van andere contrarie / dat is goede getuygenisse werdt gegeven. Maer weten wy wel wat diensten dat de selfde broeders doen / dat die alle tegen hare onderteeckeninge strijden / ende dat oock sy daer van als ontrouwe ende meyneedige van de partye gelastert sullen werden? Recht uyt gegaen is beter; ende te toonen dat men niet en vreest om de waerheydt te lijden / is de rechte wech om die te doen triumpheren. Ick schame my des kruyce Christi niet / roeme daerentegen daer in. Gelooft zy de Heere die my gegeven heeft om sijns naems wille te lijden / die my oock heeft kracht gegeven om sijn kruys te verdragen. Gave Godt dat die schaemte van 't kruyce Christi geen oorsaeck en ware geweest van de onderteeckeninge. U we E. meent dat soo wy die onderteeckeninge berispen / die geteyckent hebben sullen ontrusten / ende tot de-
 fensie

fensie van de voorsz onderteeckeninge verwecken / ende vreest gedeelte ende splissinge onder de Remonstranten; maer de splissinge is alreede; d' een heeft geteyckent d' ander niet / elck defendeert alreede sijn stuck / de noot is daer toe veroorsaeckt door de daet self / ende wy die geweygert hebben / mercken dat met de onderteeckeninge onse wygeringe werdt gecalumnieert / ende gedamneert voor halsterrigheydt; men schelt ons voor rabauwen die wijf ende kinderen buyten noot in verdriet brengen. De gemeenten werden ontrust / ende men begint te disputeren of men al behoeft in gevaer de toegaderingen te continueren: men maeckt dese facit; indien de predikanten met een vrye conscientie wel mogen beloven te willen ophouden van prediken / dat de goede gemeente dan wel mach na-laten haer vergadering te continueren. Wat sullen wy hier doen? sullen wy alle dese discoursen en argueringen met goede ooren aenhooren / en daer op niet seggen? Bysonder nadien men dagelicx verneemt dat tot stilstant van exercitien die predikanten vermanen die geteeckent hebben. U E. vreest dat uyt de voorsz berispinge nieuwe oneenigheyt soude ontstaen / tot voordeel der partyen. Maer de oneenigheyt is al veroorsaeckt uyt de teeckeninge soo is geseydt / de tegensprake sal dan die niet verwecken; oock niet vermeerderen / als maer die tot verdedigingh van de weygeringe by ons gedaen / werdt gedirigeert / ende niet tot vyandige terginge. Ick en wil eens anders dienstknecht niet oordeelen / dat zy verre van my / hy staet en valt sijn heere / maer dese daedt moet nootsakelijck tot nadeel des Euangelij gedyen / wy en konnen niet nalaten die tegen te spreken/

ken / doch met discretie ende bescheydenheydt: altijdt gedenckende dat het onse broeders zijn die haer vergrepen hebben. Uwe E. meent dat onder die daet geen faute schuylt. Ter contrarie meene ick dat die faute / die daer onder schuylt / soo groot is / dat se niet te excuseren is. Uwe E. neme mijn vrymoedich oordeel ten besten. Wert de faute verborgen / 't sal met nadeel van de kercke wesen ende van de waerheyt daer voor wy lijden: de bestraffinge in terminis ende met goede discretie gedaen / die is 't die tot voordeel van beyden sal konnen gedirigeert worden. Men moet in mallkander veel verdragen; ende wy zijn oock bereydt in onse broeders die faute te dragen / als sy maer haer actien tot stichtinge aenstellen: maer wy vreesen / dat de conscientie eenmael geforseert zijnde (want dat oordeelen wy) voort wijcken sal. Ick wilde wel redenen hooren / waer mede de teeckeninge soude konnen werden geexcuseert; ick hebbe mijn lieve huysvrouwe ende kinderkens soo waert / dat ick om die'r wille wel soo veel soude willen buygen ende toegeven als mijn gemoet immermeer soude konnen of willen lijden. Wenschte daerom gaerne met uwe E. over die sake te mogen confereren: maer ben noch soo gesint / dat stonde my de sake noch als se gestaen heeft / te doen of te laten / ick soude noch tot de teeckeninge niet konnen verstaen: Ick meene dat die acte te teeckenen is per indirectum de Canones teeckenen. Paradoxum loquor, maer 't is mijn oordeel ende heeft my te standvastiger doen weygeren. Mijn reden is; dat de waerheydt / die 't fondament is van alle stichtingen / te verswijgen; de bestraffinge van de leugen die 't fondament is van alle outstichtinge

Ick spreek wat wonders.

tinge na te laten / is / met stilswijgen soo veel in u is / te arbeyden tot de onderdruckinge van de voorsz waerheyt / en tot de voortplantinge van gemelte leugen. Men mach niet stil wesen daer sulcke ijsselicke dolingen met kracht ende gewelt in de kerck werden ingedrongen / 't en zy wy gehouden willen wesen voor stomme honden die niet bassen konnen / of vlieden als den wolf komt om de schapen te verscheuren. Ick maecke het te langh op eene materie / uwe E. neeme 't my ten besten; uyt overvloedigheydt des herten loopt de penne. Vertrouwt evenwel mijn heer / wy en sullen de liefde tot vrede niet nalaten; want tweedracht en dient ons niet. Twee uytersten sullen wy mijden / niet t' eenemael stil swijgen / niet te scherp bestraffen / ende tusschen beyden deur gaen. Soo hopen wy dat wy stichten ende niet breken sullen. Uwe E. wil desen ingeleyden communiceren met de goede vrienden / Strijen ende van den Andel / ende dan voorts na discretie met de vrome herten daer se vrucht kan schaffen. Die goede heeren sal ick oock mijn plicht betalen voor dese mael / soo den schipper my niet en verrast; want ick op Leyden veel te schrijven hebbe : soo niet / uw' E. believe te doen mijne gebiedenis en presentatien van mijne ootmoedige dienst / ende voorts aen alle onse vrienden. Uyt Antwerpen / den 8. Octobris 1619.

Uwer E. dienstwillige

J. ARNOLDUS CORVINUS.

N I-

NICOLAES van SORGEN AEN JOANNES UYTENBOGAERT.

Waerde heer / vriendt ende broeder / in Jesu Christo:

DE overgroote droefheydt die wy hier nu sedert eenigen tijdt herwaerts hebben gehadt / over 't gene hier is gepasseert / heeft my onbequaem gemaeckt om u E. met mijn schrijvens te presteren het gene ick my toe vondt verobligeert / in soo overvallenden noodt ende swarigheyt ; ende alhoewel de selve reden ende de effecten die daer deur in my werden veroorsaeckt / noch op dees tijt niet en cesseren / en hebbe nochtans niet konnen naerlaten dese weynige regulen u E. huysvrouwe mede te geven / soo tot getuygenisse van mijn medelijden dat ick hebbe met de Remonstranten in 't gemeyn / als in welcker personen (onder ick en wete niet wat pretext) Godes woort verdruckt / de conscientien gedwongen / de reformatie tot roem der Pausgesinden gebrantmerckt / ende vele duysent godtvruchtige zielen tot in 't binnenste ende op het hoochste bedroeft werden ; ende met u E. particulierlijck / op den welcken geen kleyn deel der algemeyner swarigheden is uytgeborsten : als oock namentlijck om u E. soo vele in my is / te helpen vertroosten ende versterken met en in Godt / wiens heyligen wille is geweest niet alleene u E. christelijck gedult ende gelatenheyt des gemoets hier mede te beproeven ; maer oock de oprechtigheyt uwes geloofs hier mede als met een kroone te verrijcken

Christelijcke vertroostinge over sijn menichvuldige verdruckingen en swarigheden.

ende

ende anderen tot een exempel voor te stellen: Het is hert sulcx te moeten overkomen gelijck u E. bejegent / ende bekenne dat het in eenigen deele de doot passeert / daeromme oock de strijdende gedachten uwes gemoets my niet alleene niet vreemt en duncken / maer soude daer mede schier in condescenderen als ick het ooge wilde slaen op het gene of de grootmoedigheyt des herten of eenige vleyschelijke consideratien my souden dicteren; maer dewijle ons niet toe en staet te verkiesen oft Gode een wet te stellen / wat / hoe veel / wanneer / van wien / onder wat pretext / wy willen lijden / maer van sijne vaderlijcke hant onderdanichlijck ende met een ware ootmoedigheydt ontfangen het gene hy ons opsendet soodanich als het dan is; soo bidde oock dat u E. die dit alles beter weet ende verstaet / dan ick ofte mijne pen dat kan uytdrucken / alle dese dingen ontfanget niet als van menschen / maer als van de handt des Heeren / noch het ooge niet en slaet op u E. onschult ende contrarie meriten / maer op het welbehagen Godes / nae 't welcke hem gelieft heeft u E. daer mede te versoecken: de Heere laet dickmaels sijne kercke voor een tijdt lanck bedroeven / maer de heerlijckste verlossingen zijn veeltijts gevolgt na de swaerste vervolgingen; is het sijnen wille / hy kan alle onse tranen haest wederom afwassen ende in vreuchde veranderen. Ende of het hem al in desen tijt niet en geliefde / soo en hebben wy doch niet te twijffelen aen den toekomenden troost / om den welcken te genieten men de werelt met alles wat daer in is / niet anders dan dreck en heeft te achten. Godt die u E. beroepen heeft tot een leeraer sijnder gemeente / eyscht nu dat u E. die leert met

met wercken in plaetse van woorden: voecht u E. daer in gewillighlijck ende bevlijticht desen nieuwen dienst getrouwelijck; hy sal u E. ontwijfelijck altans so overvloedelijck begenadigen van boven met lijtsaemheyt om alle dese onheylen te mogen verwinnen/ als hy te voren heeft gedaen met welsprekenheyt ende andere gaven in dien dienst noodich. Verlaet de gemeynte nu niet/ want daer zijnder noch vele die op u E. sien/ ende die u E. met een christelijck exempel der lijdtsaemheydt soo seer sult stichten ende stercken als met vele predikatien: ende deselve alsoo stichtende/ sal u E. hem selven gesterckt ende getroost vinden van den genen die getrou is/ ende den sijnen niet en laet beproeven noch bedroeven boven de gaven die hy haer tot wederstant mede gedeelt heeft/ ofte bereyt is mede te deelen/ alsmen die van hem biddet. By den ouden vint men hooch gepresen het geloove ende gedult der gener die 't berooven haerder goederen met vreuchden hebben aengesien/ het laet hem lichtelijck seggen/ ende met schoone woorden exalteren; maer het gepresene te betrachten heeft dickmaels meer in sich dan den onervarenen bekent is. In die schole roept u E. nu ons aller Heere. Ende ick en wete niet of dit niet mede voor een van de hooger prefecturen soude mogen genomen werden/ die de Heere wil geven den genen die in het kleynder getrou zijn geweest. Segt nu met Job God gaf God nam/ ende betoont oock dat u E. voor desen beter schatten in de hemelen vergadert hebt/ die niemant confisqueren en kan/ dan die alleene die ons belast heeft niet te vreesen den genen die 't lichaem konnen dooden/ maer hem die

lichaem

lichaem ende ziele beyde in de helle kan werpen Betoont oock dat u E. den bewaerder van die schatten gaerne de andere laet af nemen / om de zelve wederom tienvoudich hier namaels te vinden. Dit is ('t en zy ick my groffelijck abusere) de ware practijcke der theologie / ende dit zijn de tijden dat u E. de vruchten van uwen veeljarigen arbeydt aen u E. eygen ziele kondt gewinnen: vertsaecht niet: toont ook het manlijck herte; niet alleen uytwendelijck / maer weest gelaten voor Godt die de herten deursoeckt / ende en twijffelt niet of hy die de mensschen versorcht / en sal u E. oock niet verlaten: hy weet sijne schepselen / ende waeckt over den genen die hem vreesen. 't Is waer ick vermane mijn wijser / mijn ouder / die geoeffender sinnen in de swarigheden deses wereldts heeft dan ick / ende in summa mijn leeraer / ende dat noch in een saecke dien ick bidde dat Godt my nimmermeer en late smaecken / veel min dat ick daer in eenige ervarentheydt soude hebben: maer de apprehensie die ick hebbe van u E. droefheydt / doet my by brengen als tot eenen grooten brandt het geringe water dat ick hebbe. Ick wete dat u E. genoech versien zijt van wapenen / om dese slagen / hoewel sy hart zijn / te wederstaen; maer de menschelijcke swackheydt hangt den mensche somtijdts meer aen dan men gedacht hadde / ende dient daerom mijne aenspraecke niet om u E. te onderwijsen / maer eenen moet te doen scheppen / ende dat vleysch ende bloedt u E. zinnen niet en verdwelmen. Vertrout dan Gode / ende maticht uwe droefheydt: als de mate der beproevinge sal vervult zijn / soo sal het lijden keeren. Niet die wel heeft begonnen / maer die volhert sal hebben/

hebben / ſal ſalich zijn. In 't ſchrijven van de-
ſen wert nu u E. ende D. Grevinchovij ſchrij-
vens van den 27. deſer behandicht. Dat uw'
E. ſchrijft van herwaerts te komen / ick bidde
en laet ſoodanige gedachten in uw' E. niet
komen: het en is niet dan ſwaermoedigheyt /
die uw' E. moet tegenſtaen: meyne dat uw'
E. grootelijcks voor Godt ſoudet beſondigen
met u ſelven willens ende wetens buyten noot
in ſoodanigen noot te brengen: verdraecht een
weynich tijdt den dicken roock der calumnien
ende laſteringen / tot dat die verdwijnt / de tijt
ſal komen dat uw' E. ſult geloont en gelooft
werden / bewaert u ſelven tot die tijt. Meynt
uw' E. dat de leugen / hoon / en laſter dan min-
der ſouden zijn / oft dat die uw' E. minder quet-
ſen ſouden / als niet alleene uw' E. defentie
ſoude onbekent zijn / maer oock uw' E. lig-
haem ende geſontheyt gekrenckt worden? deſe
ſelve rechters / die nu deur den gemeynen haet
des volcks tegen uw' E. lichtelijck ſouden kon-
nen werden geabuſeert / konnen daer na / als
dat wat ſal verſtuyven zijn / ſelfs mede een an-
der gevoelen van de ſake krijgen / ende uw' E.
ſelf mede helpen juſtificeren / in plaetſe dat ſy
nu iets ſwaerders ſouden mogen ſtatueren.
Etiam prudentiſſimo cuique hujuſcemodi tem-
poribus tenebræ offundi poſſent; nec unquam
ſapiens ſe oppoſuit ſævienti tempeſtati, quam
diu finem ejus exſpectare licuit. Ne ſpernas in-
gens illud beneficium quo te Deus eſt dignatus
præ aliis illis viris, in quos tamen vulgus non
minus

Oock ſelfs den alder-voorſichtichſten kan in ſoodanige tijden het verſtant

P

benevelt werden; en nimmermeer heeft een wijs man ſich gekant te-
gen het woedende onweder / ſoo lange het in zijne macht is geweeſt des
ſelfs eynde af te wachten. En verſmaet die groote weldaet niet / met
welcke Godt u begenadicht heeft boven die andere mannen / tegen wel-
ke nochtans het g[illegible]euw niet minder en woed als tegen u.

minus furit quam in te. Dien Godt roept t
eerlijck sterven / dat die sulcks manlijck doe
maer dien Godt het leven bied / waer toe sal d
hem selven in den doot werpen? 't selve segg
oock van banden / gevangenisse / tormente
ende alle 't gevolch van dien. Jae dat meer is
hoe sal een recht gelaten gemoet van den ha
schudden / dat hem Godt oplegt / ende gae
buygen onder een jock dat hy hem selven op de
hals haelt? * Non est nostri arbitrij pati quo
volumus, sed muneris fortiter & patienter fe
re quod Deo visum nobis imponere: Deus d
versimode exercet suos, ende maticht dickwi
de beproevingen na de mate der krachten end
genaden die hy haer mede heeft gedeelt om
wederstaen de swarigheden die hy haer opsen
Als uw' E. gevangen zijnde bevont qualijc
gedaen te hebben / ende 't gemoet wederon
daer over ontstelt wierde / wie soudet dan rep
reren? wie soude 't herte dan bevredigen / al
de conscientie soude seggen; ‡ Non est hæc cru
Domini, sed tua, frustra petis solatium ab e
cujus crucem rejecisti: & quanquam major
misericordia Dei, quam ut propterea despe
randum esset, an non tamen ingens ex eo orire
tur animi dolor? deinde, nunc patent solat
amicorum, conjugis, totiusque ecclesiæ; so
lam tunc intus haberes conscientiam, extus in
fensiores forte, & quorum aspectus solus do
lore

* 't En staet in onse keur niet / te lijden wat wy willen / maer 't is ons ampt kloeckmoedigh en lijdtsaem te dragen dat God belieft ons op te leggen. Godt besoeckt de sijne op verscheyde wysen.

‡ Dit is niet het kruys des Heeren / maer het uwe; te vergeefs b
geert ghy troost van hem wiens kruyce ghy hebt verworpen: en a
hoewel de barmhertigheyt Godts grooter is / als dat men daerom so
de behoeven te wanhopen / soude nochtans daer uyt niet een groo
benautheyt des herten ontstaen? daer benevens / nu hebt ghy de troo
van vrienden / huysvrouw / en de gantsche kercke; als dan soud' gh
alleen van binnen hebben de conscientie / van buyten mogelijck binn
ger vyanden / welcker gesicht alleen beyde de smerten der ziele ende d
lichaems soude beswaren.

ores animi & corporis pariter aggravaret. Bidde overleght dit alles met soo veel andere ende meerder redenen / als Godt uw' E. meerder daer van begaeft heeft / strijt mannelijck tegen soodanige gedachten / ende Godt sal uw' E. daer tegens kracht geven. Ondertusschen wensche ick dat Godt uw' E. met sijnen geest bywoone ende versterke na ziele ende lichaem. Hage 1619.

Uw' E. van herten genege vriend,

NICOLAES van SORGEN.

REM EGB. BISSCHOP AEN ABRAHAM BOOM,

Schepen der stadt Amsterdam.

Mijn heer ende bysondere vriend:

UW' E. discretie verstout my / beneven de noodt / dese weynige regulen aen uw' E. te schrijven. Mijne gelegentheyt weet ghy ten deele / alsoo 't alle de werelt weet / Godt betert; en mocht ick uw' E. met eenige onpartijdige verhalen soo het in de grond is / 't soude my aengenaem zijn; want ick spreecke als voor den Heere / dat ick wenschte dat alle heeren het binnenste mijnes herten mochten weten / sy souden / meen ick / niet van my oordeelen gelijck sy nu doen; en bysonder vertrouw ick 't uw' E. toe / dewijle ick mijn leven niet hebbe voorgenomen

Beklaecht en verantwoort sich tegen de harde en onbillijke proceduren tegen hem aengestelt, die hem persen uyt 't landt te vluchten.

nomen in mijn herte / dat tegen 't gemeene be-
ſte ſtrijd / noch mijn dagen my bekommert met
iets dat tegen eenich Magiſtraet ſoude mogen
zijn : wel mede van geſproken in 't hondert / als
andere / doch mijnes wetens noyt anders dan
met reverentie / als een eerlijck burger be-
taemt : maer in mijn religie geyvert / dat be-
kenne ick / de vryheyt voorgeſproken / niet voor
mijn opinie / maer voor ieders opinie die vroom
ſochten te leven onder de gehoorſaemheyt hae-
rer overheyt ; ende dat docht my / dat daerom
gevochten / en ſchatting niet van eenderley ge-
voelen / maer van allerley ſoorten / toe gegeven
was ; en altijt wel konnen vaten en lijden / jae
oock gepreſen / dat / ſoo de Magiſtraten in de
ſteden de ſaeck verſtonden / in de publijcke kerr-
ken behoorde geleert te werden ; maer die 't ſoo
niet verſtonden / dat men die door ooghluijckin-
gen behoort te gedogen 't exerceren van haren
Godts-dienſt / ſoo men niet een deel atheiſten
en libertijnen wil maken ; want niemandt wil
gedwongen Godt dienen / maer ſal liever in de
herberch lopen. Hier door is van ſommige lie-
den / die een ſonderlingh deſſeyn hebben / haet
op my geſchept / en op andere goede patriotten
en beminners van de vryheyt : my (om dat mijn
broeder Profeſſor was gelove ick datter oock
toe helpt) heeft men willen ſtellen tot een exem-
pel van verſchrickingen / ſoo 't gebleecken is
anno 1617. alle dagen jarich : hoe onburger-
lijck dat doen met my gehandelt is / weet uw'
E. en veel met u : die 't deden die ſagh ick / maer
die 't gepeupel daer geſtiert hadden warender
niet by / die der gelt toe gegeven hebben ſijn
openbaer geworden daer nae. Mijn heere /
gond het my dat ick 't mach verhalen : konde
men

nen niet wel verder sien als tot dat volck / 't
welck aengeseyt was dat men t' mijne huyse
gedickte / 't welck valsch gelogen was?
Daechs te voren was by den E. raet geordi-
neert dat men sorgen soude voor de geruchten
die men langs de straet hadde gehoort: worden
't niet belooft dat het geschieden soude? waren-
er die onwetende van doe 't geschiede? hebbe
ick 't niet geduldich verdragen / om geen com-
motie te veroorsaken? hebbe ick niet / gelijck
ick met waerheyt verklare / over de vijf duysent
gulden schade geleden aen mijne goederen? be-
halven de verschrickingen ende accidenten die
vrouw en kinderen daer van bequamen / die
ick noch wel om soo veel wilde af koopen / be-
halven 't geen ick aen mijn huys verloren heb-
be? hebbe ick niet alles betaelt / ende yder eer-
lijck voldaen / en noyt weer-wraeck gesocht /
niet tegenstaende de handt-daders gevangen
werden? Noch heeft men my al de schult wil-
len geven / my die 't geleden hadde. En alsoo 't
een werck is dat hem yder die raet of daet daer
aen schuldich is / eeuwich schamen moet voor
eer-lievende menschen / soo heeft men met ernst
gesocht een stock om my te smijten / op dat men
daer na soude mogen seggen / hadde dese geen
misdader geweest / men soude hem niet geban-
nen of uytgeseyt / sijn goederen niet geconfis-
queert hebben; gelijck over drie jaren doe sijn
huys geplondert wierde / Godt wrake dede
door de jeucht; want soo misbruyckte men de
nacht Godts om sijn vuyl te bedecken. Dit
sach ick komen langh te voren aen de humeu-
ren van eenige menschen / waerom ick oock
gesolveerde mijn huys te verkoopen; doch al-
soo my mijn vaderlijcke stadt / en veel vromen

daer binnen ſeer lief zijn / konde ick noch nie
van daer ſcheyden / hopende uyt mijn huy
zijnde dat de haet wat minderen ſoude / gelijc
't oock is gebeurt / van 't graeuw / dat nu min
der my na-riep : maer andere / die ick in de wec
ben / hebben niet dan te heſtiger geſocht / hoe ſ
doch den ſtock mochten vinden / om alſoo har
gedachten des herten te openbaren ; want ſ
weten dat ick een lief hebber was der Remon
ſtranten / of Arminianen / ſoo men ſeydt / even
wel in dies my ſoo voorſichtich dragende / da
men op my niet en konde vinden ; noch heb ic
my in handel en wandel / dat yder weet / ooc
ſoo gedragen als een eerlijck burger betaemt
Hier over ſwollen wel eenige als padden / nie
konnende haer fenijn loſen ; hebben eyndelijc
een middel gevonden / om te onderſoecken wi
't zijn mochte die de uytgebannen predikante
met vrou en kinderen in haer nood aſſiſteren
men ſocht de predikanten vaſt in de heymelijc
ke vergaderingen / die even door Godes Enge
len bewaert worden als de Apoſtelen : me
moeſt aen particuliere / want haer te aſſiſtere
is tegen 't placcaet : tot Leyden een nieuw
Schout gemaeckt zijnde / die een doodelijck
haet op de Secretaris Stochius hadde / kreech
conſent die in ſijn comptoir te vallen / ſoeckend
naer iets om hem leed te doen / want hy was
een goet vriend van de Remonſtranten : hy
worde 's middachs overvallen ; hadde hy quaet
op de leden gehad / hy hadde wel konnen wech-
loopen / want 's avonts ten ſes uren quamen ſe
hem ſoecken en vangen ; 't ſchijnt ſy meynden
dat hy wech-loopen ſoude : by hem is de ſtock
gevonden daer men Rem mede ſlaen mach : nu
waren eenige vrolijck ; daer waren twee brief-
jens

sens by hem/daer in stond / soo men seyd/ dat de visscherye hier tamelijck toeging; dat druyd men voort op 't vergaderen van collecten / daer had men 't / hier mede was 't landt verraden/ nu souden sy den staet vast maecken/ die in haer herte staet en waggelt / want sy weten op wat fondament sy getimmert is/ nu sal men de gene wel vinden die 't landt turberen : soo riep men eer men wat wist. Ick worde ontboden/soo ick onlangs te voren het vangen en beschuldigen Stochii gehoort hadde: mijn huysvrou dit mede wetende / liet niet toe / noch om lief noch om leedt dat ick compareren soude; ick soude 't met waerheydt hebben gewaecht en gegaen / dan hebbe door goede advertentie naderhandt bevonden de banck soo gespannen / dat het geen raed en waer geweest : ick absenteerde / soo 't noch blijckt : 's anderen daechs valt men in mijn comptoir met Schout en Schepenen; men ondersoeckt alles / tot het minste papierje/ men doorleest meest alle brieven / wel by de drie uren durende; daer sulcks by den Officier plach te geschieden / en Schepenen maer kennisse volgens haer ampt hier in dragen / waren Schepenen wel tienmael nauwer soeckende dan de Officier. Die sulcks siet / ende niet en merckt wat de klock heeft/ moet wel blind zijn. Men neemt twee brieven mede van mijn broeder de Professor / een brief van een goet vriend tot Dantsich aen my geschreven / en een copije (soo men seydt) van een brief die ick aen een vriend geschreven hebbe / met eenich gedruckt goet : daer stroyt men over straet / dat men wat sonders heeft : ick hebbe / seydt men / overgeschreven de verandering der Magistraet / de proceduren die hier gehouden worden (seer vi-

keyn/heeft een goet heer geseyt/doch niet tegen waerheyt) wie sal dat hinderen? is 't niet openbaer by de straet geloopen met gedruckte brieven? als de veranderingh in de meeste steden geschiet is/hebbe ick 'er by geschreven/dat het my niet en geviel of 't een Calvijnsche geest was die 't regeerde: 't kan zijn/ick weet het niet; maer dit weet ick/dat het veel duysenden met my niet heeft gevallen: is dit sulcken crimen dat aen een goet vriendt in 't particulier te schrijven? Van de Professors brieven hoortmen niet/daer is oock niet in. Maer/seyt men/daer is oock een cedel met dertigh of veertigh namen gevonden: Of 't waer is/weet ick niet/dan of 't geseyt wort om dat men gaerne meer goede lieden in lijden soude willen helpen: want ick mercke aen de persoonen/die men al seyt dat daer op staen souden/dat het onmogelijck is waer te zijn; dan seyt men datter die/dan weder niet die maer andere in staen/al om my verhaet te maken. En lieve ick bidde of 't waer was datter een cedel met namen gevonden waer/sijn dat ongeoorloofde dingen/als men niet kan seggen datse tot onbehoorlijcke middelen gebruyckt worden? Wil men seggen dat het geschiet is/laet men 't bewijsen/en my na 't plackaet dat daer tegen is straffen. Sal 't gebruyckt worden/soo en isser noch geen quaet gedaen. Wie kan seggen dat het niet namen sijn die ick hebbe willen brengen in een cedel van begraeffenisse? 't mach noch wel de cedel sijn die ick maeckte op de begraeffenisse van mijn kindt: 't kan oock zijn/dat ick eenige van de bekenden by een geset hebbe doen wy somwijlen tot Abcoude ter predikatie voeren: 't kan oock sijn dat ick die geset hebbe/die ick
vermoe-

vermoeden mocht of eens gelegentheyt voor-viel dat hier een Remonstrantsch predikant mocht komen / dat noch vijf-en-twintigh gulden avonturen souden willen om hem te hooren. Sijn dit sulcke sware saken? En al waer 't dat het na haer wille was / dat ick die lieden hadde opgestelt om te bewegen tot hulp van de bedroefde vrouwen ende kinderen der gebannen predikanten / is dat een misdaet om een burger in te luyden op confiscatie van sijn goederen / en dat noch juyst op den laetsten dagh der regeringe dier Heeren / die enckel die saecke wilden gaende maecken eer sy afgingen / op dat immer niet versuymt soude worden aen my te doen een werck / dies gelijcke men in menichte / ick derf niet seggen in hoe veel jaren / geen burger gedaen heeft? voecht 'er dan by / dat'er waren die in 't privé tegen goede vrienden dorsten seggen / dat ick door die daet (noch niet eens ondersocht zijnde) waerdich was aen vier quartieren geleyt te worden. Mach men niet met alle redenen alsulcke ontwijcken / op hope van wat onpartijdiger te bekomen? oordeelt ghy mijn heere / ende stelt u in mijn plaetse. Ick meyne als uw' E. dit met het voorverhaelde overweecht / dat uw' E. my soo grooten ongelijck in't wijcken niet geven sult. Mochte ick de Amsterdamsche bancke bekomen soo se over acht / tien / negen / seven / ses / vijf / vier / ja drie jaren noch geweest is / ick soude wel derven compareren / maer nu derf ick niet / kennende de humeuren der gener die de wervel nu draejen. Dat meer is / ick ben bericht / dan kan niet seggen of 't waer is / hoewel 't voor my geloofflijck valt / dat als men onder de heeren wat difficulteyt vonde / of men een burger soo soude in-

Ian Willemse Bogaert.

roepen om sulcken saeck op confiscatie van sijn goederen / eenige wel schamperlijck presenteerden een pot met water te doen halen / dat se haer handen als onschuldich mochten wasschen: recht / wy derven 't wel op ons nemen: maer sulcks geschiede te Jerusalem mede / dan doe die wel gaerne haer souden hebben gewasschen en konden se niet / 't viel haer suur / het roepen sijn bloed zy op ons en onse kinderen. Mijn heere ick en hope niet dat uwe E. en alle onpartydige sullen oordeelen / dat ick lichtvaerdich geweken ben: Godt almachtich wille doch de goede stadt niet toerekenen d' onbedachtheyt en groote partyschap van sommige / hy weet dat'er vele over suchten / soo ick mede doe. Ick en hebbe niet konnen laten dit verhael / soo 't na waerheydt is / uw' E. voor te dragen / uw' E. discretie toe-betrouwende het selve by gelegentheydt / en daer 't voordeel doen kan / tot verdediging van mijn eerlijcke naem (als uwe E. mede-burger en goet patriot van 't vaderlandt) te gebruycken; versoeckende dat ick in uwe ende aller goede bekende heeren / van de Beemster bysonder (als mijn lieve collegen) goede gratie mach blijven / siende de gelegentheydt mijner saecken soo in / als se is; anders begeere ick niet: ghy-lieden weet / hoe ick nu tien jaren onder uw' EE. gewandelt hebbe; ick hope sich niemandt aen dese mijne verdruckinge sal ergeren; saluterende hier mede het gantsche collegie van Dijckgraef / hooft-ingelanden / en hooch-heemraden / als oock de heer Secretaris; en sal nu voort verwachten wat'er by de nieuwe heeren in mijn saken sal gedaen worden. Ick hope dat eenige heeren nu regerende Schepenen zijn / die in 't jaer 1617 mede

in dienst waren / ende seyden dat se niet wel tot het straffen van de wit-wercker ende andere huys-stormers en roovers mijner goederen komen konden / om dat de oorsprong was uyt de religie / en dat de saken van de religie teer zijn: die / hope ick / sullen immers wel sien dat dit saken van religie zijn: want die ten besten oordeelen kan / dat iemandt een ander mans huys by schoonen dage twee uren bestormt en in-neemt / kisten en kasten opslaet / ende al uytdraecht wat'er in is / en dat / om dat hy die man haet om sijn religie / welcke religie hy selfs voor de heeren bekent dat hy niet en verstaet; want hy van eenige gevraecht zijnde / seyde dat ick voorstond ('t gene ick van herten vyandt ben) als dat Godt eenige menschen soude tot de verdoemenis geschapen hebben / &c. Kan men sulck een (segh ick) oordeelen te moeten vry zijn / om dat hy uyt verkeert verstant quaet doet / steelt / dat alle religien verbieden / hoe sullen die nu soo hart kunnen straffen den genen / die sy weten dat niemandt verkort / eerlijck burgerlijck leeft / en sijn naesten in nood by-staet / gaern Godts woordt hoort / ende met eerbiedinge daer van spreeckt / alleen om dat men wat yvert in sijn gevoelen? dat is volkomen de religie selve / ende niet een oorsprong. Dit wenschte ick wel dat uw' E. eenigen indachtich maeckte / die doen mede regeerden: heer N. N. hope ick dat de selve propoosten noch wel sullen indachtich wesen / die sijn E. met my ten huyse van Jan Carel daer van gehadt heeft: als sulcks de heeren wat wort indachtich gemaeckt / en belieft haer dan noch even hart met my te procederen / ick sal my gequeten hebben / ende Godt de sake bevelen / die my evenwel niet en sal verlaten / met

alle

alle die hem van herten ſoecken : in wiens bewaringe ick uw' E. met uwe E. collega de E. heer Burgemeeſter wil bevelen / die uw' E. voor alle ſchade aen lichaem ende ziele wil bewaren ſoo veel hy weet dat ſalich is. Amen. Deſen Februarij 1620.

REM EGB. BISSCHOP
AEN
ABRAHAM BOOM,
Schepen der ſtadt Amſterdam.

Eerſame / byſondere / gunſtige heer ende vrient / Abraham Boom :

Geeft reden waerom hy niet en verſchijnt, niet tegenſtaende hy driemael met de klock tot Amſterdam in geroepen was.

NA dienſtwillige ſalutatie dient deſe / dat ick hebbe verſtaen uyt mijn huyſvrouwe/ dat ghy betoont te ſijn mijn vriendt / gelijck 't geſchenen heeft / en by my oock altijt ouſe gemeenſchap voor oprechte vriendſchap is gehouden geweeſt : Gode zy lof / die den genen/ welcke daer van anders geſproken hebben / in faute vallen laet: hoe wel de eene ſonder de andere leven kan / ſoo is nochtans heugelijck onderlinge goede vriendſchap/ die by my t'uwaert oock ſal blijcken. Aengaende mijn ſake / ick bevinde dat de drie geboden van 't ſtadthuys al gegaen zijn / en mogelijck ten overvloedt over een maendt noch een ſal by-komen. Ick hadde wel mogen lijden / dat de Schout met ſijn eyſch en concluſie ware voort-gegaen / want als men immers ſterven moet / ſoo gaet een korte dan een lange doot. Dat men my de tijt ver-

erlanght om noch te compareren / en dat ick mogelijck / soo ick geley versocht / wel veertien dagen of een maent soude bekomen / daer uw' E. uyt goethertigheyt my soude toe raden / soo ick uw' broeder waer / dat neme ick heel wel aen / en soo der niet eenige waren / die daer door iet anders practiseren / dan uw' E. wel wort bekent gemaeckt / ick geloove dat het aennemelijck soude sijn voor my : maer mijn huysvrouwe met swaerhoofdige ervindingen / kan 't my soo wel voorstellen / dat ick wel kan mercken / dat men my dat soude toelaten / niet om mijn voordeel / maer / niet genoech hebbende tegen my / om met den minsten schijn van recht my te konnen tracteren soo 't eenige gaerne sien souden ; soo hoopt men door dreygementen ofte anders wat meer van my te bekomen : hoewel vergeefs : want schoon genomen dat men uyt my perste dat ick moest bekennen de broeders in haer noot geassisteert te hebben / want door pijn belijt men veel / 't soude immers tot mijn beswaer dienen ; want nu kan men 't niet klaer bewijsen : doet men 't om dat men wil weten of ick tot soo een goet en Christelijck werck iemant hebbe soecken te bewegen / en wie die luyden zijn : soo soude immers sulcks wesen om andere in verdriet te brengen / oock wel eenige Heeren / die daer na willen souden datse nimmermeer soo scherp ondersocht en hadden na de goetdadigen ; 't zijn haer somwijlen soo navrienden die noch gaern den vromen hongerigen spijsen / datse niet gaern sien souden / dat deselve met my souden moeten lijden. Maer men meent mogelijck wat anders uyt my te vernemen / en daer en is niet in ; en als men uyt een orangie-appel / daer weynich sap in is / met

met gewelt veel sap uytdouwen wil / soo kneust men wel de schael / en al krijcht men der te meerder niet uyt / om dat 'er niet in is / de schael wort evenwel gebroken: dat soude my niet dienen: want ick weet dat het maer seggen van eenige is / die 't voorstellen als of 't tot mijnen besten wesen soude; even gelijck als men seyde / doen mijn huys geplondert was / de heeren wilden my mijn schade vergoeden: hoe is 't gemeent? alsoo / dat men daer na noch wel geproponeert heeft dat ick de kosten van de gevangene / die ongestraft uytgelaten zijn / behoorde te betalen: soo vreese ick soude 't nu oock gaen. Dit eerste weet ghy dat waer is / en sult ons nu te beter kunnen te goede houden / dat wy van alsulcke / daer wy die ervaringe van hebben / geen goet kunnen hopen / maer wel wat anders verwachten: want / mijn heere / ghy weet dat sulcke luyden nu zijn maistre fait tout, die my om dat goede werck / daer men my van verdacht hout / en tegen 't placcaet der Ho. Mog. Heeren Staten strijt / doch maer op een straf van drie hondert gulden en arbitrale correctie / dorsten seggen dat ick waerdich was dat men my aen vier quartieren soude houwen / en andere ten exempel aen yder poort een vierendeel hangen / (om dat doch yder een schrick soude krijgen voor goet doen) dese zijn 't / heere / die ons doen vreesen / die soo boven hare wetten oordeelen / en soo weynich conscientie betoonen / dat men opentlijck seyt tegen andere heeren / die meenen dat men in sulcke saken niet behoort boven / maer wel beneden de placcaten te gaen / dat men die bereyt is een pot water te halen / datse hare handen wasschen mogen met Pilato; dit gaet 'er om / en dat weet ick.

Ian Willemse Bogaert.

ick. Oordeelt ghy nu / mijn heere en vrient/ of mijn vrouw geen reden en heeft om my te verhinderen dat ick comparere? want dat dit aldus geschiet is weet sy soo wel als ick: mocht ick verschijnen voor onpartijdige rechters / ick soude my niet beraden; maer te moeten komen voor alsulcke / die tegen mijn naesten vrient seggen in 't privé / dat men soo op de Arminianen met de borst sal vallen / om die gantsch t' onderdrucken / 't kost wat het wil/ hoe kan ick van alsulcke wat goets hopen? en ick weet oock dat sy 't genegen sijn te doen / en oock doen soo veel sy komen: 't blijckt aen de strenge placcaten: ick meyne oock dat ick wete haer oorsake waerom sy 't moeten doen. Van desen allen sult ghy / mijn heer en vrient/ seker kunnen zijn dat ick u niet en verdencke/ als wetende / of immers hopende / dat ghy en veel andere heeren seer wel konnen en mogen lijden dat andere gesintheden nevens u woonen / ende in hare exercitien vry leven. 't Behoort oock soo in ons lant / daer wy weten waerom dat gevochten is / en wat u vader sal^r. en veel andere al hebben geleden en gewaecht/ om datse Godts woort wilden hooren / daerse meenden dat het suyver geleert worde: waerom niet wy nu oock? want onse voor-vaders hebbender al vry wat meer om geleden ende gedaen / dan die / dewelcke nu dese nieuwe vervolgingen der Arminianen / soo sy 't noemen/ dus hart drijven: Godt wil 't haer vergeven als se haer beteren sullen / want eer vergeeft Godt geen quaet-doen / voor dat men der van aflaet. Dit hebbe ick uw' E. willen schrijven/ als tot mijn vriendt / op dat ghy mijn redenen soud' konnen sien van non comparitie, en dat
ick

ick uwen raedt niet lichtvaerdich verwerpe. Mijn couragie is wel soo groot / dat / by aldien ick alleen was / en 't beswaer op my alleen mocht komen / ick lichtelijck eens soude komen sien / hoe sulcke / als voor verhaelt / haren lust aen my koelen souden / door dien ick wel wete niet misdaen te hebben / dat ick my behoeve te schamen / ofte eenige van mijn goede vrienden of bloet-verwanten tot schande kan gerekent worden / al waer 't schoon dat het klaer bleeck het gene daer men my van verdenckt: want de boete daer van soude dan sijn drie hondert gulden en arbitrale correctie / die na reden niet meerder kan sijn dan de boete principael: hoewel ick bekenne dat men tot Leyden en elders dit anders geobserveert heeft / daer men de boete in 't placcaet geroert genomen heeft / en voor de arbitrale correctie d' een twee / d' ander een / sommige drie jaren (na exigentie van de sake / soo seyt het placcaet) gebannen heeft uyt hare stadt: ick hope dat Amsterdam over my niet swaerder sal doen / 't en ware dat het selve moeste geschieden / om dat ick niet gecompareert ben: maer die non comparitie kan oock met mijn huysvrouws swaermoedigheyt / en ons lijdtsaem verdragen in 't jaer sestienhondert seventien in 't plonderen van ons huys / wel geexcuseert worden / soo men wil: kan 't al niet zijn / en heeft men in den sin my wederom tot een nieuw ongehoort exempel te stellen / als doen / wy sullen 't Gode bevelen / en mede by 't andere moeten setten: dan ick hope dat de reden by de meeste heeren plaetse sal hebben / en dat my recht sal geschieden / daerom bidde ick Godt alleen / want die is 't bekent wat ick gedaen hebbe / daer op ick wel recht be-

gere

begere van de menschen. My wordt geschreven / dat men wonderlijcke mostert maekt op de brieven door my aen Stochius tot Leyden geschreven / alwaer ick hem by den eenen / zijnde een vierde deel van een vel / op sijn begeren hebbe gesonden vijf-en-twintich pondt stockvis / gekocht waerachtich tot Arend Jacobse / sijn dienaer heeft se selve aen de schuyt gebracht: dit wil men met kracht hebben dat een sack met geldt is / dit moet al allegorice verstaen worden / hoore ick / en dat daerom / om dat ick in den selven brief hadde geschreven / dat de visscherije in dese nevelige donckere avonden wel toeging / en dat de vader Jacobs sijn beste deede: 't kan wel zijn dat ick sulcks in den brief hebbe geschreven / maer ick weet het niet perfeckt / alsoo ick daer van geen copije gehouden hebbe. Dan wie kan / als men wil recht gaen / niet verstaen wat daer mede tusschen hem ende my gemeent worde; ick verklare in goeder conscientie niet anders gemeynt te hebben / dan dat het in de heel donckere avonden seer bequaem was een heymelijcke predikatie te hooren / en dat de predikant sijn beste dede om in die tijd te arbeyden. Dit / hoore ick / wil men al van geldt vergaderen verstaen hebben. Item / dat ick soude hebben gesocht te handelen met de heeren van Staden / om eenige uyt het landt te brengen daer henen / om dat Stochius my een brief hadde gesonden om op Staden te bestellen: tot welcke ick geen lust hadde / waer in ick oock swarigheydt sach / en niet doen en wilde / alsoo ick vertreckende dien wech uyt / voor eerst niet te Staden soude willen gaen. Aldus bevinde ick dat men al vast gaet soecken / en met kracht wil hebben dat ick aen vele dingen schult hebbe /

daer mede ick mijn leven niet te doen hebbe gehadt noch begere te hebben / dat is / om andere uyt het landt te troonen / maer heb wel gedacht voor my selven op vertrecken / doen ick sach die veranderinge van regeeringe / en dat men meyne dat ick wel weet / daer ick niet van en weet. Wilden my de heeren die eer aendoen / en van my antwoordt hebben op die dingen die ick weete / sy souden na waerheydt konnen onderrecht worden ; wel-verstaende / dat ick niemandt soude willen beschuldigen over wercken van Godt geboden / en van de Magistraten verboden / die alleen zijn geestelijck / en niet politijck : want daer in meen ick dat men Godt meer moet gehoorsamen dan de menschen. Ick hebbe my met geen dingen bemoeyt / dan dat de religie die ick voor goet kenne aengaet / daer in bekenne ick geyvert te hebben / en de gelegentheydt van ondersocht / hope oock geen blindt oordeel daer van te voeren / maer hebbe daer van gaerne altijt gesproken soo langh als 't in ons vaderlandt vry mocht geschieden : daer hoop ick oock ter bequamer tijdt reden van te geven / heb 't oock niemant geweygert / noch heeren / noch predikanten / noch ouderlingen ; maer met andere saken my niet bemoeyt. En als ick dan die vryheydt door nieuwe inquisitie nu moet missen in ons vaderlandt / soo sal my te met alle de werelt even aengenaem zijn / siende dan dat alle regerende Monnicken een ding zijn / of se swarte of graeuwe kappen dragen ; ende als men slave moet wesen / soo ben ick 't soo lief onder vreemden / als onder sulcke die 't in andere voor quaet / en in haer selven voor deught achten. Als men dit alles met een onpartijdich ooge wil insien / soo kan men my geen ongelijck geven

at ick uytblijve tot dat de heeren van een an-
ere opinie zijn. Men seyt oock van eenige pas-
uillen op mijn comptoir gevonden / of dat me-
e vry wat was: maer uw' E. weet wel beter/
at ick die niet en make; want mijn sin niet en
s iemant met pasquillen wat te doen verstaen/
naer wel met goede reden / als 't pas geeft/
hoewel ick niet een pasquil / 't zy van welcke sij-
e het quam / als 't eenighsins aerdich ge-
naeckt was en ick 't bekomen konde / hebbe
a-gelaten uyt te schrijven en te bewaren; daer
an twee / soo my geschreven wort / gevonden
ijn: dan Godt zy mijn getuyge dat ick geen
gemaeckt hebbe: en op allen desen sal mijn
chuldt gefondeert werden: wilt dit eens over-
eggen / heere / en daer op doen 't geen behoort.
En merckt daer uyt hoe men my met looden
choenen na-gaet: heeft men my niet soo onge-
hoort in 't jaer 1617. laten tracteren sonder ee-
nige straffe te doen aen de openbare gewelde-
naers? heeft men ons niet met steenen gewur-
pen / en op straet / of op de ooster-marckt ende
ernende-steegh met voeten soecken doodt te
loopen? isser wel iemandt over berispt? heeft
men niet soo onmanierlijck buyten alle behoo-
ren onse vergaderingen laten stoten / stoelen/
bancken / laten breken / wegh-rooven / en ver-
koopen by schoonen dage? isser wel iemant een
quaet woort over gegeven? heeft men ons op
de straten niet bespot of wy fielten en rabauwen
waren / hoewel wy soo vroom en eerlijck leef-
den als de beste Contraremonstrant? hebben
wy 't niet al met geduldt verdragen? ende wie
heeft 'er om geleden / wat vileynie dat men ons
gedaen heeft? Heeft niet een Schepen selve/die
t en my wel bekent is / en my wel een vriendt

voor de oogen heeft geschenen / gesocht den gevangen drucker Biestgens aen te strijen dat het antidotum tegen het Dortsche Synode / by hem begost te drucken / door my hem aenbesteedt was / ofte ten minsten / dat ick most borge voor de penningen zijn ? (en soodanige zijn 't nu die 't gesach hebben / creatueren zijnde van anderen die door haer wat uytrechten willen) het welck niet waer en was, noch directelijck / noch indirectelijck ; want, gelijck de drucker seyde / ende waer was / hy sijn leven met my van sulcks niet gesproken heeft : ja 't en is mijn sin oock niet geweest, mijn partyen / die ick wiste dat my soo natrachten / soo veel stof te laten hebben tegen my / over saken die eenichsins konnen verschoven worden : maer liefde tot mijn gebreckelijcke broeders te bewijsen / hoop ick niet dat galgh of radt my sal verschricken te doen : Daerom / al hebben de heeren nu geen stof om my sulcks klaer te bewijsen / ick vinde mijn gemoedt soo gestelt / dat ick niet soude willen laten mijn naesten goedt te doen / al warender noch wreeder placcaten tegen ; doch uyt geen ander ooghmerck / dan tot onderhoudinge der vromen die verjaecht zijn ; ende ick sal wel ten jonghsten dage derven verschijnen voor Godt met sulcken daedt / al worde ick daerom hier voor een misdader en perturbateur van de gemeene rust gescholden ('t welck doch maer een rust is / daer sommige meer door soecken te wesen / dan se met recht ende na reden anders souden konnen worden) vrymoedich tegen die gene / die inquisiteurs nu zijn van sulcke placcaten : ende wat ruste dat s' er mede in 't landt maecken / sien de vrome met droef-
heydt :

heydt: Godt sal 't aen soodanigen t' sijner tijdt openbaren / gelijck hy aen diergelijcken gedaen heeft. Middelertijdt kastijdt ende straft hy de sijne door soodaniger menschen wreedtheydt / ende eyndelijck sal hy haer vergelden na hare wercken: ick meyn dat se vry wat geruster van gemoet zijn / de vervolchde / dan de vervolgers / 't welck hare actien genoech te kennen geven. Maer wat noodt waer 't / sagen wy door sulcks onse lieve vrye vaderlandt niet vallen in soo grooten slavernye / en dat onder 't decksel van religie? is dat niet moye religie / daer yder heer / die in officie blijven wil / de canons moet onderteyckenen / daer sommige de minste kennisse niet van en hebben / nae 't seggen der Contraremonstransche predikanten over vijf ses jaren selve? soodanige tekenen nu wech / 't is al goedt: een ander / die 't officie niet wel missen mach / en in sijn hert verstaet dat het niet recht is / die wort een huychelaer / gaet hy maer te kercken en ten avontmael soo is 't al wel: en sulcke sullen nu de beste Gereformeerde maken: al die dit sien en doogen niet: Over vijf ses jaren schreef men boecken / dat het der politijcken werck niet en was te oordeelen van de religie / al waren 't lieden die 't wel ondersocht hadden: nu wy 't radt omgedraeyt hebben naer ons sin / zijn se soo wijs geworden / dat se van eens te hooren lesen de Canones Synodi, daer men over 't maecken soo lang besich is geweest / met goeder conscientie konnen teeckenen datse gehouden worden door Godts woordt gelijckformich: ende als men de meeste van die se teeckenen vraechde wat 'er in staet / sy souden niet daer van weten. Siet om / hoe blinthockt men de menschen /

even als men met 't Concilium van Trenten dede.

De rest wort vermist.

Desen 25. Meert 1620.

BERNHERUS VESEKIUS

AEN

De Directeurs der Remonstrantsche Societeyt.

Eerweerdige / hooch-geleerde / godtsalige / ende seer beminde broeders:

Verhael van sijn gevangenis en examen.

ICk twijffele niet of uwe W. W. hebben verstaen mijn droeve gelegentheyt ende gevanckenis / in welcker ick geraeckt ben / door eenen dien het noch ten aensien van sijn staet in welcken hy is / noch ook ten aensien van de oude kennisse ende vriendtschap die tusschen ons geweest is / sulcx geensins en betaemde. Alsoo ick den
1620. 3. Mey reysde door de venen om te gaen na Amsterdam / soo is my ontmoet onvoorsiens op den wegh / de Secretaris Bruyninck van Enchuysen / dewelcke my kennende / te Kuydelsteert in een herberge sittende om eens te drincken / is overvallen / geaccompaigneert met een jonghman / die (soo ick naderhant hebbe verstaen) de soon was van de Burgemeester Pauw / ende heeft / met groot getier en ongestuymigheyt in huys komende / geseyt / Bernhere Dezekij / hebbe ick u daer / ick neme u gevangen van wegen de Heeren Staten Generael: ghy weet wat u de Staten hebben gepresen-

enteert/ ick hope wy sullen nu eens een eynde
naken van het oproer dat ghy-lieden in het
andt aenrecht. Ick seyde / ick wiste van geen
oproer / ick reysde na Amsterdam om mijn ey-
gen saken / welcke hem wel bekent waren: en
eyde / mijn heer 't waer beter dat ghy my liet
loopen: doch hy vol bitterheydt / seyde tot den
Waert / haest u ende haelt my den Schout / de-
welcke in de predikatie zijnde / is gekomen / en
heeft hem belast van wegen de Staten Gene-
rael my te verseekeren / wel toe te sien / dat hy
my wel bewaerde / alsoo hy van mijn persoon
soude moeten rekenschap geven / ende belaste
dat hy my brengen soude tot Amsterdam: daer
op de jonghman seyde / dit is een van de Sta-
ten Generael selve die het u gebiet. De Schout
heeft my datelijck mijn papier afgenomen / en-
de mijn sacken betast / my afnemende mijn
mes / heeft touwen geeyscht om my te vleuge-
len; daer op Bruyninck seyde / 't en is niet
noodich / hy sal wel mede gaen. Daer mede
scheydende / belaste hem noch eenmael om my
wel in verseeckeringe te brengen; dewelcke ant-
woorde / wy hebben hier onse besonder recht en
heerlijckheyt / dit dorp hoort onder Mydrecht:
het was evenveel seyde hy / waer hy my brocht
als hy my wel bewaerde. Datelijck heeft de
Schout een schuytjen laten huyren / en droe-
vich zijnde met de tranen in de oogen / seyde/
lieve man / wat doet ghy doch in 't landt / daer
ghy weet dat het u niet is geoorloft te komen?
och dat ick soo ongeluckigh ben / dat ick een
predikant moet gevangen nemen? Ick seyde/
hy soude doen dat hem belast was / ick wist 'et
hem niet te wijten. Terstont quam het huys
vol volcx / om my te sien / en vraechden wie ick

was : ick seyde / ick was een predikant geweest. De luyden betoonden alle-te-samen groot miscontentement. Daer na ben ick gebracht door de soon van de Schout met twee boeren / ten huyse van de Schout; alwaer ick wat gerust ende eens ghedroncken hebbe. Daer waren de huysvrouw ende dochter niet wel te vreden / schreyden bitterlijck / ende begeerden dat men my soude laten loopen / (daer is oock by my gekomen de broeder van D. Lindenius / die daer schoolmeester was/) de soon seyde / lieten wy hem loopen soo was het gedaen met ons officij / hy is ons al te hooch bevolen. Weynich daer na zijn wy over een water gevaren / ende alsoo voort te voet gegaen na Mydrecht; daer ben ick gebracht ten huyse van den Schout / dewelcke my wel getracteert heeft; daer is by my gekomen de predikant van die plaetse / genaemt Oukoop / dewelcke my de handt gevende my seer beklaechde / seggende / dat hy my van wegen de oude kennisse moste komen aenspreecken / ende dat het hem jammerde dat hy my in sulcken staet moste komen besoecken. Ick danckte hem / soo veel als mijn besoeckinge aenginch: maer grootelijcx my te beklagen was onnoodich ; alsoo ick gevangen was niet als misdadiger / maer alleenlijck om dat ick boven mijn bannissement in 't landt gekomen was: daer toe ick reden hadde gehadt. Hy quam met my in dispuyt van de macht der Overigheydt : ick badt hem / dat hy dat niet soude willen roeren / alsoo een gevangen man genoech beswaert was. Ick myde de disputen oock dies te meer / om dat ick soo veel woorden in hem bevont met sulcken onwetenheyt vermenght/
dat

dat hy altemet een quartier-uyrs oreerde / sonder dat ick verstaen koste wat hy seggen wilde: handelende quamen wy daer toe / dat hy my vraechde / of ick my inbeelde dat ick ontschuldich leet? ick seyde ja / dat hy / noch iemandt anders / my van eenich quaet soude konnen overtuygen. Hy seyde / hoe na meynt ghy dat ghy als een martelaer lijdt? Ick seyde ja: hy antwoorde / het waren niet al martelaers die haer sulcks inbeelden / alsoo daer oock vele Pseudo Martyres waren: ick antwoorde / dat ick verseckert was dat'er oock Pseudo Christiani waren; ende of die gene / die om haer conscientie alleen waren gedoot / Pseudo Martyres waren / dat hy / noch geen mensche / sulcx toestondt te oordeelen / maer alleen Godt: dat het seker was dat de Christelijcke religie niet mede bracht dat men iemant om sijn gevoelen soude lijden ende verdruckinge aendoen. Hy vraechde of men dan geen ketters soude mogen dooden? Ick seyde neen / dat hy sulcx noyt in den Evangelio soude konnen bewijsen: ende dat men oock eerst iemant soude moeten overtuygen / dat hy een ketter ware. Hy seyde / dat ick my 't gemeen gevoelen der kercke behoorde t' onderwerpen / dat op de Synode soo veel treffelijcke mannen waren geweest / die oock soo beleefdelijck hadden met ons gehandeldt / soo geern ons souden hebben onderrecht; ende dat wy ons niet wilden verklaren: ick seyde dat'er gantsch niet aen en was / dat de Synodus ons niet begeerde te hooren / dat wy ons niet mochten verklaren / ende dat de Synodus de defentie van onse saecke / wilde binden aen eenige interrogatoria: dat wy begeerden eerst ons gevoelen te verdedigen / als wy noodich

Valsche martelaers.

Valsche Christenen.

Vragen.

souden achten/ na luyt van de brieven van citatie; ende so daer dan noch ietwes aen ontbrack/ dat wy dan souden antwoorden/ op alle vragen die men ons soude voorstellen / al waren 't oock duysent; en badt hem dat hy doch van die sake niet meer soude roeren / want hy gantsch onwetende was van 't geen daer gepasseert was: dus is hy eyndelijck gegaen/ seyde dat hy Godt wilde bidden / dat hy my soude willen bekeeren. Ick antwoorde / dat ick wenschte dat hy niet soo seer wilde sien op sijn gemack en werelts profijt / als wel op de waerheydt. Daer na sijn wy gaen eten / ende ben met alle beleeftheydt wel getracteert. Gegeten hebbende / quam de Schout seggen als het my beliefde / ick mochte wel gaen slapen / daer was een bedde gespreyt. Ick ginck; ende soo ick my ten naestenby hadde ontkleet / soo is gekomen de Schout die my te voren hadde geapprehendeert / door last van Bruyninck / ende heeft my belast my weder te kleeden en by hem te komen: ick hebbe het gedaen; komende / groete my beleefdelijck / ende seyde / lieve heer wat raedt? ghy sult het niet qualijck nemen / ghy zijt my soo scharp belast/ ghy sult moeten met my in de kamer gaen; want dat ghy 't ontquaemt / ick soude in den grondt bedorven zijn / men soudet op my verhalen. Ick ging met hem; daer zijnde / vraechde of ick noch eens begeerde te drincken? ick seyde neen; evenwel brocht my noch een dronck / ende seyde / ick mochte in de kamer wel in mijn kleeren leggen slapen als het my geliefde. Ick dede het / ende worde dien nacht bewaert met drie Schouten / ende met de soon / ende des dorps van Mydrechts bode; sy saten en droncken den geheelen nacht / doch ick sliep gerustelijck

lijck/ daer over sy alle verwondert waren. Des anderen daechs/ wesende den 4. Mey/ is de Schout van Mydrecht/ met de soon van de Schout van Kuydelsteert/ met een wagen na Utrecht gereden/ nemende vriendelijck haer afscheydt van my/ seggende dat sy-luyden geen aengename tydinge souden brengen aen de heer van Mydrecht/ dat sy daer af versekert waren/ en dat sy het doen moesten uyt kracht van haer officij/ om te hooren wat de heer van Mydrecht met my wilde gedaen hebben. Daerentusschen sy-luyden gereden zijnde/ worde ick noch bewaert van de twee Schouten/ daer van den eenen was een rijck man/ doch extreem godloos/ daer van ick veel schamperheden moeste verdragen/ die ick alles geduldich verstonde/ sonder hem nochtans ietwes te antwoorden: daerentusschen disputeerden sy onder malkanderen wie my bewaren soude/ d'een hadde dit te doen/ de ander dat/ de bode klaechde dat hy soo vele versuymde; eyndelijck men vondt goet my de kluysters aen de beenen te doen; ende soo ick swaerlijck geboeyt was/ belasten sy evenwel den bode by my te blijven. vraechden my of ick wat begeerde te ontbijten: seyde/ geen lust te hebben om te eten; doch evenwel lieten sy de tafel decken: ick seyde als het haer alsoo geliefde/ dat sy my daerentusschen de kluysters wilden van mijn beenen doen: het geschiede. Hier hebbe ick gemerckt dat de Schout van Kuydelsteert gestadich snockte ende schreyde/ dat hem de tranen over de oogen biggelden/ de ander liet niet van schimpen ende spotten af. Hy vraechde my of ick een dronck wijns begeerde? ick seyde neen: wat/ seyde hy/ het sal u hert versterckẽn. Gegeten hebbende/ zijn de beyde

Schou-

Schouten gegaen / den eenen soo hertelijck schreyende dat hy niet spreken koste : na de middach soo seyde de bode hy wilde gaen liggen slapen / ende dede my de kluysters wederom aen. Een tijt lanck daer na komt de broeder van de Schout van Mydrecht in de kamer / ende / my soo siende sitten / kreech medelijden / ende seyde tegen den bode / doet de man de kluysters af : als ghy het my gebiet / seyde de ander / ick sal het wel doen : aldus wat verlicht zijnde / ginck ick wat wandelen : een weynich daer naer zijn my vele luyden mans ende vrouwen komen besoecken / die my rieden dat ick het ontloopen soude ; ick seyde / ick wist geen uytkomst / alsoo het rondt-om water was / ende ick de wech niet en kende ; sy beschreven my den wech : maer alsoo ick daer noyt geweest was / wiste ick dien niet te vinden / ende ginck eyndelijcken loopen ; maer worde van de bode vervolcht / die my achterhaelde ; doch hadde ick soo wel recht uytgeloopen / omtrent een half quartier-uyrs / soo hadde ick in een ander heerlickheydt geweest / ende hy soude my niet dorven hebben apprehenderen. Daer mede kreech ick de kluysters wederom aen mijn beenen / ende hebbe die aengehouden voort dien avont / de gantsche nacht / ende des anderen daechs omtrent tien uyren / daerentusschen quam de Schout van Mydrecht wederom van Utrecht / ende seyde my dat hy last hadde om my tot Utrecht te brengen in de gysel-kamer ; wy zijn den 5. Mey / in het kriecken van den dage / na Utrecht gevaren / daer komende zijn my de boeyen afgedaen / ben in de gysel-kamer gebracht / daer is by my gekomen de procureur generael Leeuwen / ende vraechde

my

my na mijn naem; hebbe hem die geseyt: na den middach omtrent vier uyren is de procureur weder gekomen / seggende dat hy last hadde my in den Hage te brengen / de wagen was gereet / ende ick ben van den procureur generael met sijn dienaer ende de onder-procureur ende een diefleyder na den Hage gevoert / los ende ongebonden / ende zijn des nachts te Bodegraven gebleven / daer ben ick seer beleefdelijck getracteert / en gaende slapen ben ick van de dienaer ende diefleyder bewaert: des anderen daechs zijn wy door Leyden gereden / en hebben tot Meist Joosten ontbeten / daer weder beleefdelijck met wijn ende bier wel getracteert / ende zijn in den Hage gearriveert omtrent ten twee uyren / ende gebracht in een herberge daer de wagens staen: ondertusschen is de procureur generael uytgegaen / terwijlen is by my gekomen de Secretaris van Woerden / ende eenige andere die ick niet en kende; de Secretaris was seer met my beweecht / gaende druckte my aen mijn handt / wenschende kloeckheyt ende voorsichtigheyt: na eenige uren is de procureur generael wederom gekomen / was by sijn Excie soo hy seyde geweest / ende by de heeren / dewelcke lang hadden gedisputeert of men my wederom na Utrecht soude brengen / seyde last te hebben om my op de gevangen-poort te brengen / en wy zijn omtrent te seven uyren uyt de herberge gegaen / aen de sijde van de procureur generael / sonder dat eenich mensch ons na sach oft eenige suspicie hadde: op de gevangen-poorte komende / seyde de procureur generael tot den cipier / ick hebbe last dese hier te brengen / doch verleent hem een plaets na de qualiteyt van sijn persoon; en heeft my geleydt tot de kamer die voor

my

my bereyt was/ daer haer afscheyt nemende/ s
heeft de onder-procureur met de tranen in de oo
gen/ mijn handt hartelijck druckende geseyt/ d
Heer vertrooste u/ gy sult u selven beter troosten
als ick. Des anderen daechs ben ick verhoor
van drie commissarisen der Staten Generael,
Voocht / Muys en Ploos / geaccompaigneert
met de Fiscael / ende een Secretaris die ick niet
en kenne: Voogt presideerde / ende seyde / ick
soude gaen sitten op een schabelle/welcke stondt
aen het eynde van de tafel; het welcke ick ge-
daen hebbe: seggende vorder / Vezeki / de Sta-
ten Generael hebben ons gecommitteert / ende
Vragen. ons belast u voor te stellen eenige Interrogato-
ria: Ick antwoorde / dat ick wenschte te we-
ten mijn beschuldigingen / en waerom ick ge-
vangen was: daer op de Fiscael seyde / dat hy
my beschuldichde / ende dat ick mijn beschuldi-
gingen soude hooren / in 't gene my de heeren
souden voor houden. Ick eyschte copie van de
interrogatoria: daer op de Fiscael antwoorde/
Het En is geen stijl. non est stili. Ick seyde ja / voornemelijck de-
wijl men daer op soude proces ende sententij
formeren tegen my: My worde evenwel belast
Op staende voet. ex tempore te antwoorden; ick excipieerde
dat het tegen rechten was. Het schijnt dat ghy
Uyt de rechten. hier ex jure met ons sult willen disputeren/
antwoorde de Fiscael / ghy moet al mede in ju-
In de rechten. re hebben gestudeert: Ick seyde / dat ick soo
veel wiste dat mijn begeerte billick ende behoor-
lick was. De interrogatoria waren dese / soo
veel als ick hebbe konnen onthouden: 1. hoe
mijn naem was? Bernherus Vesekius. 2. hoe
oud van jaren? vijf-en-dertich. 3. waer ick pre-
dikant geweest was? tot Echtelt in Gelder-
landt. 4. of ick wel wiste dat ick van wegen de
Staten

Staten Generael uyt alle de geunieerde pro-
uintien was uytgeleyt? (hier merckte ick groo-
e onwetenheydt in de heeren / daer was nie-
nandt die wiste den tijdt wanneer de resolutie
genomen was / d' een seyde in Junio / d' ander
n Augusto ; ick seyde dat het was geweest
den 5. Julij) antwoorde ja / maer dat ick ge-
bannen was niet als misdadiger / maer (gelijck
de resolutie selfs vermelt) om een sake van con-
scientie. Waerom ick dan wederom in het
landt gekomen was? om dat ick 'er te doen
hadde / te weten / dat ick sekere rente op de stadt
van Enchuysen staende hadde / het welcke de
Secretaris Bruynink / die my geapprehendeert
hadde / selve wel bewust was / die my oock te
vooren alle behulp pleegh te betoonen. Hier
wast hau / snau / het was niet waer dat my
Bruyninck hadde geapprehendeert : Ick seyde
het was al waer : Muys seyde / 't is een voer-
man geweest : ick seyde daer is voerman noch
voermans gelijck in huys geweest : nochtans
(seyde Muys) heeft de voerman request over-
gelevert / ende heeft 500 gulden getrocken: Ick
seyde / dat se de voerman niet behoorde te heb-
ben / maer dat se Bruyninck toe quamen.
ghy behoorde evenwel sonder consent niet in
het landt gekomen te hebben / ghy haddet be-
hooren te versoecken / de Heeren Staten sou-
den 't niet geweygert hebben / als ghy om u ey-
gen saecken alleen hadt willen in 't landt ko-
men. Hier op gaf ick geen antwoort. Men
vraechde my / of ick meynde naer Enchuysen
te reysen? seyde neen / maer op Amsterdam /
daer ick meynde soo lange te latiteren / totter
tijdt toe dat ick aen mijn vrienden hadde ge-
schreven / en mijn gelt ontfangen. De Fiscael
vraechde

vraechde my vorder / hoe groot is de rent? antwoorde hondert daelders. Dat is / seyde hy een goede rent. Het is / seyde ick / een lijf-rente. Sulcke dingen / seyde Muys / heeft hy noch al meer ; sy schamen haer geen dingen te doen / Isaacus bedrooch my / en ginck boven arrest predicken / Sapma desgelijcx / en ghy te Rotterdam. Onder correctie mijn heer / seyde ick / 't is u vergeten / ick ben boven arrest niet van Dordrecht geweest. Hebt ghy dan niet te Rotterdam op de beurs gepredickt? Ja seyde ick : maer voor het arrest / eer wy waren gearresteert / het arrest is daer na gevolght. Het was niet waer / seyde hy. Ick seyde / het was al waer. Daer op seyde de Fiscael / waer toe over die dingen woorden gemaeckt die al afgedaen zijn? Men vraeghde my of ick geen commissie en hadde? seyde neen : of ick geen gehadt hadde? seyde niet gehouden te zijn daer op te antwoorden / dat de heeren my sulcx niet souden konnen bewijsen. Hierop seyde Muys / al per ambages is dat ghy antwoordt ; soo hebben se te Dordrecht oock al gehandelt ; voegende daer by met sulcken ongestuymigheydt / dat hy geen contenancie en hielt : Och mijn heeren dat ghy wist wat ick al van dat volcxken heb moeten verdragen / 't is ongelooffelijcken : alsse met eenige beuselingen de heeren laugh hadden opgehouden / dan was 't dies, diem docet. Dit hadde hy altijt in den mont ; en wanneer dan ietwes was dat niet na haer sin was geantwoort / soo was het altijt het selve dies diem docet. Ick vraeghde hem / mijn heer meynt ghy dat een predikant niet en behoort toe te nemen / ende dat een predikant metten eersten soo veel weet als daer na als hy wat meer in de

Voor onwegen.

D'een dach leert den anderen.

Schrif-

Schrifture geoeffent is? Ick hoore wel seyde
hy / men moet altijdt twijffelen. Ick seyde/
men moet oock soo lichtveerdigh een ding niet
aen-nemen / eer men het te degen ondersocht
heeft / ende men neemt wel jonck zijnde / ietwes
voor waer aen / het welcke men daer na weder/
de sake wel geexamineert hebbende / verwerpt:
Ick duchte dat de heeren nu oock wel sien en ver-
staen / 't geen sy over eenigen tijdt niet en ver-
stonden. D. Vezeki / seyde Ploos / waerom wilt
ghy daer op niet antwoorden / de heeren we-
ten 't doch wel? Ick seyde / weten 't de heeren
wel / soo en behoeve ick niet te antwoorden/
laet my sien wat wetenschap de heeren daer van
hebben / ende waer mede dat se het bewijsen.
Ongehouden / seyden se. Ongehouden oock /
seyde ick / mijn selve te beswaren. Ende op dat
ghy weet Vezeki / dat 'er de heeren kennisse af
hebben / men sal u den brief van commissie wel
voor-lesen: mits dien las hy / even of se aen my
geschreven ware; ende komende aen de plaet-
se / seyde / &c. Ick vraechde / is die brief aen
my geschreven? ick ontkent. Ja Vezeki / sey-
de Ploos / de heeren weten meer van dese saec-
ke dan ghy meent: ende seyde voorder / wat re-
denen moveerden u / dat ghy u excuseerden
waerom dat ghy niet en woudt in het landt
gaen / doen ghy-lieden swarigheydt maeckte
ick sijn redenen in de volle vergaderinge te
verklaren / maer dat deedt alleen in het secreet
voor die drie die daer toe last hadden? (Hoe de
heeren dit weten / broeders / ben ick verwon-
dert). Ick seyde dat dat waer was / dat ick
noch wat in het landt te doen hadde / ende dat
dat bevestichde mijn antwoordt te voren gege-
ven / dat ick om mijn eygen saken in het landt

gekomen ben. Men vraechde my / hoe ick mijn reyse genomen hadde? Ick antwoorde / die my 't veylichste ende secreetste docht. My dunckt / seyden sy / ghy spot met de heeren. Ick doe niet / seyde ick. Wie hebt ghy onder wege aengesproken / vraechden sy? Ick antwoorde / dat ick niet gehouden was iemandt te beswaren / ende derhalven daer niet kost op antwoorden. Secht dat ghy niet en wilt / seyde Muys; waerom kondt ghy niet? Om dat ick swarigheydt maecke van conscientie wegen mijn even-naesten in lijden te brengen. Men sal 't u nochtans wel doen seggen seyde Voogt. Wanneer men het my doet seggen / mijn heeren / dan sal ick het oock seggen; maer ick hope / ende sal Godt bidden / dat hy my stercke te sal verleenen om liever alles te lijden / dan die leelickheyt te bedryven. Soudt ghy niet gehouden zijn Vezeki / seyde Muys / dat ghy een dootslach saecht geschieden (dit was haer eenich argument) tot hanthoudinge van de justicie sulcks aen te brengen? Ick seyde dat was wat anders. Waerom wat anders? seyden sy. Om dat ick verstont dat dat qualijck gedaen en strafwaerdigh was / maer dat ick hier / om een goede daet en werck der liefde / soude mijn even-naesten in swarigheydt brengen: ende oock ben ick niet gehouden een doodtslach aen te brengen; daer toe hadden de heeren haer Schouten ende Officiers / dien het haer werck was. Ghy disputeert / seyden sy / als de Mennisten. Ploos vraechde my / waer ick Assuerum Mathisium lest gesproken hadde? Antwoorde als voren. Doe quamen de heeren tot de vergaderinge tot Antwerpen / en vraechden my of ick wel wiste dat'er een vergaderinge tot

Ant-

Antwerpen gehouden was? Ick ſeyde ja. Wanneer? Seyde/ſulcks eygentlijck niet te weten; dat het my vergeten was. Of het niet was in October? Seyde wel te konnen weſen. In wat huys? Seyde het huys niet te kennen. Men vraecht u dat niet/ſeyden de heeren/wie het huys toekomt/maer wie daer woonde? is het niet Cupi wooninge geweeſt? Of'er Cupus woonde wiſt ick niet/maer dat'er Joannes Uytenbogaert doe noch woonde. Of ick'er ſelfs mede geweeſt was? Seyde ja. Wat'er gearreſteert was? Niets dat het landt aenginck/want wy landtſaten ende liefhebbers van ons vaderlandt waren; maer alleenlijck de voortplantinge van de waerheydt. Of ick Staden wel hadt hooren noemen? Ick ſeyde dat'er wel andere ſteden meer waren die ick had hooren noemen. Of wy in zin hadden daer te gaen woonen? Seyde/daer gantſch niet af te weten; nochtans dat'et niet vreemt was/dewijl wy ergens moſten woonen; beſonder als men ons eenige vryheydt wilde conſenteren. Of wy meynden aldaer de principaelſte koopluyden tot ons te trecken? Ick ſeyde/niet te weten dat'er van geſproken was. Dezeki/ſeyde Ploos/wat redenen moveerden u in de vergaderinge t'Antwerpen/waerom dat'er geen confeſſie ſoude geſtelt worden? Ick vraegde de heeren wederom/of ſy noyt ietwes in hare vergaderinge debatteerden? Ghy wilt/ſeyde Voogt/de heeren al vragen/ſy zitten om u te vragen. Ick antwoorde/met vragen (mijn heeren) wordt oock een vrage beantwoordt: ick hebbe mijn redenen gehadt; maer evenwel hebbe by proviſie goet gevonden dat men een confeſſie ſtellen ſoude; maer dat ick'er niet wilde aengebonden zijn; maer al-

leen aen Godts woort. Wat redenen hebt ghy gehadt? Ick seyde dat ick meende dat ons ge voelen genoughsaem was uytgedruckt in de vijf bekende articulen in de Haechsche conferentie. Siet ghy wel/ seyde Muys/ en nochtans woud ghy daer niet uyt geoordeelt worden. 't En was geen wonder / mijn heeren/ wy waren geciteert met malkanderen om ons gevoelen voor te stellen / te verklaren / en te verdedigen als wy noodich souden achten / en niet om uyt de schriften geoordeelt te worden : anders had men ons niet behoeven te citeren. Daer waren oock vele scripta particularia die ons niet aen en gingen/ daer wy niet en behoefden voor in te treden : vele van ons en hadden niet geschreven : ende alsoo als ick wilde voortgaen/ seyde Muys / dies, diem docet, al genoech daer van/ wy sitten hier niet met u te disputeren. Sy insteerden seer dat ick haer beter contentement soude geven. Ick seyde/ ick kost de heeren anders geen contentement doen. Soo souden sy / seyden se/ anderen raet moeten schaffen. Ick seyde patientie : ick was met Godes hulpe geresolveert. Sy begeerden ick soude onderteekenen 't gene ick had gedeposeert/ men soude 't my noch eens voorlesen. Ick versochte dat ick het selve soude mogen lesen : 't worde my vergunt. Gelesen hebbende/ heb ick geteekent : daerom alleenelijck/ om dat ick wiste dat het de bitterste waren / die mijn woorden souden verdraeyen en ten quaetsten rapporteren / dat in allen gevalle niet soude mogen werden gehouden voor mijn confessie / dan 't geen ick selve hadde geteekent. En geschiet zijnde/ hebbense geschelt en den cipier belast / my wederom te brengen in mijn plaetse. 's Anderen daechs ben ick wederom ontboden / en heb gevonden deselve heeren/

Particuliere schriften.

d' Een dach leert den anderen.

sonder

ouder den Procureur Fiſcael/men ſeyde weder-
om 'k ſoude gaen ſitten. Daer na ſeyde Voogt/
dat ſy hadden rapoꝛt gedaen aen hare Ho: Mo:
ende dat die met mijn antwoort niet waren te
vreden; dewelcke haer hadden belaſt/om my af
te vragen ofte ick categorice ſoude willen ant-
woorden ofte niet/ op 't geen men my ſoude vra-
gen? Ick antwoorde/dat ick hadde geantwoort
ſo vele als ick met goeder conſcientie koſte ant-
woorden: badt dat ſe my niet hooger wilden be-
waren. Dit worde van de Secretaris geteec-
kent. Men ſeyde/ick ſoude my wel bedencken/
op dat ick my ſelven in geen meerder lijden en
bracht/ het was haer leet. Ende alſoo ick perſi-
ſteerde/heeft men my dat doen onderteyckenen:
't welck gedaen zijnde/ heeft men geſchelt/ en
den cipier belaſt/ hy ſoude mijn plaetſe verande-
ren/ en brengen in de giol/ en tracteren na de
gerechtigheyt van die plaetſe. Ick ſeyde in het
ſcheyden/ de Heere hope ick/ ſal de heeren dit
quaet/ dat ſe my doen/niet toereeckenen. In 't
gaen vermaende my de cipier/ ick ſoude al doen
wat mogelijck was. Ick antwoorde/ dat ick
liever het uyterſte wilde lijden/ als doen 't geen
de heeren van my begeerden. Hy heeft my ge-
leyt na de giole; en daer komende/ ſeyde/ hier
moet ghy weſen. Ick vraechde hem/ wat de
gerechtigheydt van die plaetſe was/ ofte ick
geen bedde ſoude mogen hebben? hy ſeyde neen/
noch ſtoel/ noch banck/ ick moſte my behelpen
met 't geen ick by my hadde. Ofte ick dan op
mijn koſten niet ſoud mogen een bedde laten ko-
men? Hy ſeyde neen. Hoe hy my ſoude tracte-
ren in ſpijs en dranck? Hy antwoorde/met lab-
berdaen/ſtockviſch/altemet een ſchelviſch. Ick
bad hem dat hy my ſoude een deken leenen. Hy

seyde daer van de heeren wel te willen spreken/ maer sulcks op sijn eygen ban en boet niet te dorven doen; doch dat hy alles wilde doen behoudens eer en eedt. Ick begeerde niet dat hy om mijnent wil sijn eedt beswaren soude/ doch ick begeerde vriendelijck dat hy my voor mijn eygen geldt een dronck goet biers of romen wijns soude willen tappen. Hy antwoorde dat hy dat niet en dorste doen: doch evenwel heeft my/ als hy my eten bracht/ twee dekens en een oor-kussen gedaen/ ende een kan goedt bier/ seggende/ ick soude my dien avont my behelpen; wat hy vorder daer na koste doen/ soude hy doen. Daer hebbe ick dien nacht in het stroo geslapen/ des anderen daechs versocht ick een paer laekens/ om uyt mijn kleeren te mogen gaen: De soon seyde/ hy soudet sijn moeder seggen/ maer het moste geschieden sonder kennisse van sijn vader. Een weynich daer nae heeft hy my de lakens gebracht/ daer ick te voren op geslapen hadt/ en ben uyt mijn kleeren gegaen/ doch slapende in het stroo. Des daechs daer aen vraechde ick de soon om een kussen ofte twee; hy bracht my een peluwe; ende soo heb ick my acht dagen beholpen; doch dat was kleyn/ want dat was ick haest gewent; maer de stanck die ick geleden hebbe/ is onverdraechlijck geweest; en't en ware de cipier medelijden had gehadt met my/ en des nachts my hadde gebracht in mijn leger een dronck alsen-wijns en bier met wat wierooch/ ick soude hebben moeten versticken. Acht ofte negen dagen daer naer/ zijnde den 16. Mey/ ben ick wederom verhoort/ in tegenwoordigheyt van de Procureur/ Fiscael/ en de Griffier Pots. Hier was wederom het selve. Ick antwoorde/ dat ick

wenste

jenste dat de heeren tegen my beliefden te pro-
ederen met beschuldigingen en bewijs / voech-
e daer by 't gene Paulus tot Felicem seyde
Act. 24. Niemandt heeft my bevonden in den
empel spreeckende / ofte doende het volck by
malkanderen loopen: ende niemandt is mach-
ich sulcx te bewijsen. Hier op seyde Muys / doe
er tijdt hebben sy hare wetten gehadt / nu heb-
en wy andere wetten. Ick begeerde nae die
oetten die se hadden geoordeelt te worden.
Daer op de Fiscael seyde; de Staten vinden
iet goet ordinarie met u te procederen / maer
xtra ordinarie. Ick antwoorde / hoe men pro-
edeert / in allen gevalle ick ben niet gehouden
nijn selven te beswaren / ofte oock iemandt
nders: voechde daer by / dat de waerheydt be-
tonde in de mont van twee ofte drie getuygen:
vanneer ick merckte dat de heeren op sulcke
vijse kosten my overtuygen / dat ick alsdan
hoopte de heeren contentement te doen. Men
vraechde my of ick dan niet gehouden was ge-
uygenis der waerheydt te geven? Ick seyde
neen / wanneer daer door iemandt soude in
swarigheyt komen. Muys vraechde my / waer
mede bewijst ghy dat? Om dat ons geboden
wort ons leven te laten voor ons even-naesten:
dat men derhalven niet behoorde in lijden te
brengen: Dat ick oock wiste dat sommige wet-
ten sulcx expresselijck caveerden / dat geen predi-
kant / selfs met geen form van rechten / soude
konnen werden geconstringeert om getuyge-
nis der waerheydt te geven; alsoo haer dienst
mede brocht stichtinge en niet verwoestinge /
vrede te maecken en niet iemandt beswaren.
Hier was't / ghy zijt geen predikant. Ick seyde
ja. Ick was van de kercke gedeporteert / sey-

den de heeren. Ick antwoorde dat die geen macht hadden om my te deporteren. Ick bekende wel dat de Overheyt macht hadde om my van den publijcken dienst te deporteren / de gagie te ontrecken: maer dat ick een ander beroep van Godt hadde / 't welck van meerder gewichte was / en het bleef soo lange ick leefde: dit bevestichde ick met het formulier selfs / alwaer een predikant moet eerst betuygen / dat hy in conscientie verseker t is / dat hy niet alleenelijck van de gemeente / maer oock van Godt selfs tot den heyligen dienst geroepen is: Ende oock als de heeren wilden sien op het uyterlijck beroep / dat ick van mijn gemeynte beroepen was / die my niet hadden ontslagen / dien het oock leet was / dat ick haer ontnomen was. Hier op seyde Voocht / noch Veseki? Ja seyde ick. Hy wiste beter. Ick seyde / hy wiste niet beter. Dies heeft men my wederom het selve kortelijck doen onderteyckenen / te weten / dat ick niet gehouden was my selven / ofte iemandt anders te beswaren. Daer zijn noch eenige woorden over ende weder gepasseert / die ick niet alle hebbe konnen onthouden: doch dit is het voornaemste. Ende sy hebben my swaerlijck gedreycht. Ick antwoorde in het gaen / si fractus illabatur orbis impavidum ferient ruinæ: ende ben wederom gebracht in mijn giole / daer ick nu hebbe gelegen over de drie weecken sonder meer verhoort te worden. Dit is / weerde broeders / dat ick uwe W. hebbe willen oversenden / op dat in alle voorvallende swarigheyt uwe W. W. soude weten de rechte waerheyt van 't gene my is bejegent. In 't jaer 1620.

Of schoon de gantsche wereelt op my viel / ick sal my niet ontsetten.

JOAN-

JOANNES UYTENBOGAERT

AEN

N. N.

Seer beminde vriendinne:

Verdediginge tegens Rosæi en andere lasteringen.

HOewel ick soodanige lasteringen als Roseus wederom tegens u-l. heeft uytgespogen van my / al lang voor desen gewoon ben/ oock de selve dickwils heb beantwoort / kan nochtans niet voor-by gaen noch een weynich daer op te seggen. Wie de getrouste harder is geweest / hy of ick / sal de opperharder Christus oordeelen. Hy heeft de gemeente gescheurt/ ende / verdeylende Christi lichaem / 't een deel verlaten / ende met het ander deel twist tweedracht ende scheuringe in de kercke / factie ende partyschap in de politie aengerecht / niet willende volgen dan sijn eygen hooft / verwerpende alle goede vermaningen / voorslagen ende middelen tot eenigheydt ende vrede die hem gedaen zijn geweest / ten deele by de kerckenraet / ten deele by d' overheydt / die hy beyde moet bekennen wettige kerckenraet ende overheydt geweest te zijn : want de kerckenraedt hadt hy selve helpen stellen / ende hadde de meeste hoop aen sijne zijde / ende d' overheydt was de selve die hem hadde aengenomen / ende betaelde / al is die naderhandt / tegen de rechten van 't landt / afgeset / soo hebben hun de af-

setters selve evenwel dit getuygenis gegeven dat sy se hielden voor luyden met eeren. Hy en heeft sich niet gedragen onder de kudde als een harder / maer als een wolf / scheurende / bijtende / snauwende / stampende / tierende / trotsende all' wat na sijn sin niet en was / bravereerende selve hare collegien / als die van de reken-kamer ende andere / over de betalinge van de penningen die hy schuldich was. Ick late noch staen sijne geveynsde handelingen in 't innekomen in den dienst / hem gelatende tot alle matigheydt / ende toestaende verscheyde saccken die hy nu verwerpt / verwerpende dat hy nu aenneemt / ende diergelijcke meer. Ick late staen sijne schandelijcke ondanckbaerheydt tegen hem die sijn vader ende hy voor haer vader hebben gehouden &c. Wat aengaet de kennisse die u-l. of hy van my soude mogen hebben / Godt kent my best: hem mede: all' het uytterlijcke dat men aen hem of my siet / kan bedriegen / maer Godt kent het herte / ende en kan niet bedrogen worden. Of ick gelaeckt ende hy gepresen wort van de menschen / 't en sal daer niet op aen komen; dat is de rechte Jode welckers lof is niet van de menschen maer van Gode. Rom. 2. Oft hy ende andere my laecken of niet / daer pas ick niet op / ende en acht niet op 't menschelijck oordeel of op den menschelijcken dach / maer Godt sal ons alle oordeelen ende loon na werck geven / hem ende my / ick sal sijne reeckeninge niet maecken / maer de mijne / maer hy pas vry daer op / hy sal genoech te doen hebben. Mijne trouwigheyt meyn ick genoech te hebben doen blijcken aen mijne schapen / na mijne swackheyt / weydende deselve met Godts woordt in oprechtigheydt

heydt ende na mijne beste wetenschap/ tot stichtinge die na de godtsaligheyt is / sonder aen te sien de groote swarigheydt / die ick voorsach ende voorseyde (soo u-l. weet) dat my daer over boven 't hooft hingh / ende dat ick geschapen was alle de wereltsche eere ende aensienlijckheydt die ick mochte hebben / oock alle mijn tijdelijck welvaren om de waerheydt Godts te sullen verliesen / evenwel ben ick voort gegaen/ alle tijt twee dingen te samen voegende / namelijck de behoudenis der waerheydt in eene goede conscientie / ende de betrachtinge van vrede/ om welcker wille ick van dien trotsigen hoveerdigen mensch verdragen heb dat onverdragelijk was. Dat hy van sijn dienst is gesuspendeert/ is niet geweest om sijn leer / maer om sijn oproerich predicken ende ongehoorsaemheydt in billijcke redelijcke bevelen sijner wettiger Overheydt / evenwel heeft hy sijne gagie genoten/ ende leckerlijck geleeft/ hem selven voedende sonder vreese / sijn ledigen tijdt emploierende om sijne factie ende aenhanck te stercker te maken / om naderhandt met gewelt sijne medebroederen den voet op de keel te setten ende te domineren over de kudden des Heeren / soo hy doet / na sijn wel gevallen. Ick en was aen de gemeynte aldaer / willende mijn recht volgen/ niet langer verbonden / blyvende meer by goede wille als uyt schuldige plicht / alle swarigheden uytstaende tot op 't uyterste / zijnde gebleven op 't bidden ende smeecken van de gemeynte / anders waer ick langh gegaen / soo u-l. weet. Dit had ick al eenige maenden te voren den kerckenraet te kennen gegeven / die my dat oock hadde toegestaen. Ick ben gegaen als ick sach dat men my na lijf ende leven

trachte/

trachte / volgende den raet Christi / als men u vervolcht in d' een stadt / vliedt in d' ander. Ick sach dat voor my geen recht en was / maer dat alles met gewelt toeginck / ben derhalven gegaen om mijne gemeynte te dienen beter van verre als van na-by / gelijck ick gedaen hebbe ende noch doe. Hy heeft de gemeynte verdruckt; dese verdruckte gemeynte trooste ende helpe ick / soo met schrijven / als door andere / die bewillicht worden deselve stemmelijck te onderwijsen: Is dat de kudde verlaten? Hy en heeft my geenen val voorseydt / maer wel een hoop injurien / als een bitter vileynich quaetspreker aengeseyt. Dat is geen konst / de meeste spuyboeven konnen 't alderbest. Hy maeckte het soo grof dat sijn lieve sieckbesoecker selve sich des schaemde / ende vreesde voor swarigheyt over Roseus / by aldien ick daer van attestatie van hem hadt willen nemen. Men vrage het Schuyl daer tegen het Letting heeft bekent. Heeft hy oock mijnen val voorseydt / soo heeft hy als een valsch Propheet gelogen / want ick en ben niet gevallen / maer stae noch door de genade Godts / op dewelcke ick voort vertrouwe dat hy mijn beenen van vallen ende mijn voeten van struyckelen bewaren sal. Noemt hy val dat ick gebannen ben ende mijn goeden zijn geconfisqueert / ende alsoo met swaer kruys besocht ben van den Heere / daer in doet hy de Propheten / Christo / sijne lieve Apostelen / ende alle vrome Martelaren / die oock alsoo besocht ende als uytvaechselen voor de werelt gehouden zijn / groot ongelijck. Soude men niet geseyt hebben dat het een groote val was voor onsen Salichmaker / dat hy / over den welcken men geroepen hadde: Osanna den soon Da-

vids

vids de Koninck Iſraels, geſegent zy hy die daer komt in den naem des Heeren, Oſanna in de hoochſte, niet lang daer na als een verleyder ende oproermaecker veroordeelt ende tuſſchen twee moorders als de meeſte quaetdoender gehangen wierdt? En de nochtans en was het geen val: maer eerſt Chriſti / daer naer onſer aller opſtandinge ende verhooginge. Foey hem die ſoo oordeelt van 't kruys der armen ende ellendigen / ende niet te vreden zijnde deſelve aen 't kruys geholpen te hebben metten ſchrift-geleerden / ſtaet my ende mijns gelijcke noch ſchamperlijck beſpotten. Godt ſal hem wel vinden ſoo hy hem niet en bekeert. Ick en wenſch hem geen quaet / maer dat ſijn hoochmoet ende trotſheydt mach gebroken worden / tot ſijner beteringe / anders wil ſijnen val groot worden / want hy timmert op een dryſſant / ende en ſal niet ſtaen konnen tegen de ſware tempeeſten die hem ende ſijns gelijcke noch boven 't hooft hangen : dat hy daer vry op verdacht zy. Dat wy ons onder 't Pauſdom verbergen is onwaerachtich / wy en hebben met het Pauſdom niet te doen. Hoſei ende der Calviniſten Pauſdom daer / ende 't Pauſdom hier / ſchuwen wy beyde / wy woonen ende verbergen ons hier onder eene wettige regeringe / die ons ſonder ons in onſe conſcientie te moleſteren laet woonen. Hoſei lieve gereformeerde Calviniſten woonen hier met menichten / verbergen haer die dan oock onder 't Pauſdom? Is 't hun geoorloft / waerom ons niet? Maer 't is ſijn bloetdorſtich bitter gemoet dat hem ſoo doet ſpreken / om dat wy zijn ter plaetſe daer ſy haren moet over ons niet koelen en konnen / gelijck ſy hebben gedaen over den heer van Moerſbergen en-

de over Grevinnen / die sy beyde uyt anderer heeren landen hebben gehaelt / ende alle gewelt tegen deselve bedreven. Dit souden se oock noch doen / wanneer sy ons hadden in plaetsen daer sy iet vermogen. Soo dancken wy dan Godt dat hy onse vyanden tot vrienden maeckt / ende David onder de Philisteen herberge verleent/ terwijlen hy van Saul vervolcht wierdt. Hy seydt / laetse dan haer pondt in 't werck stellen: Ick antwoorde dat wy dat doen ende meer dan hem lief is / ende hy verneemt het wel. Maer 't en is hem niet gedaen uyt liefde die hy draecht tot de winninge die wy Christo souden mogen doen/ maer dat hy ons gaerne sage van hier soo wel verdreven als van daer / wanneer wy hier wat deden dat onbetamelijck ware. Wy weten wat onse meester ons belast heeft / ende sullen doen soo het die verstaet en beveelt / niet soo Roseus ende diergelijcke swaert-geesten ende conscientie-dwingers willen. Ons beroep is niet hier / maer daer / dat volgen wy trouwelijck/ ons selven in geen deel verschoonende/ soo voor alle de werelt blijckt. Hy mach daer mede spotten soo hy wil / Godt sal hem weder bespotten/ ende ick weet wel dat'et hum degelijck smert. Ghy hebt hem dan op dat stuck seer wel geantwoordt. Ick kan my niet genoech verwonderen / hoe die vleyschelijcke mensche noch mach spotten met mijn suchten ende karmen als ghy daer van spraeckt / seggende dat vrome luyden niet en suchten. Ja sulcke vrome niet als hy ende sijns gelijcke / die noch Godt noch menschen en vreesen / gelijck d' onrechtvaerdige rechter dede. Suchten de vrome niet / soo en was dan David niet vroom als hy nachten en dagen over karmde, ende suchte / niet alleen
over

over syne sonden / maer oock over den laster der godtloosen die vraechden waer is u Godt? Suchten de vrome niet / soo en was Paulus niet vroom / als hem de ancxt der kercken trefte boven alle andere dingen. Suchten de vrome niet / soo en wercken sy hare saligheydt niet in vreesen ende beven. Alle creaturen suchten mede / ende zijn benaut tot nu toe / seyt Paulus Rom. 8. Suchten dan de vrome niet? Ick laet noch Christi weenen ende droefheydt staen. Die man is soo vol galle / dat oock 't gemeyn verstant van de zelve overvallen wordt / hy en weet niet wat hy seyt. O mensche wat seght ghy! suchten de vrome niet? Wel aen: Rosæe / soo ghy u niet en betert / zijt seecker / dat ghy huylen / suchten / weenen ende karmen sult als Godt onse tranen van onse oogen af wasschen ende ons verblijden sal. Aengaende Episcopij brief / Episcopius sal korts wel vertoonen (wilt God) dat sy geen reden en hebben om daer op so seer te stoffen; daer op laet ick de beantwoordinge van dat stuck staen / ende bidde u-l. soo laugh de patientie te hebben. Middeler-tijdt sende ick u-l. desen brief te lesen die hier mede gaet / neemt dat by provisie tot dat het ander volge. Wat Bertium belangt / 't is waer / hy is af gevallen tot het Pausdom; maer indien Roseus rechte liefde hadt / hy sou sich hier over niet verblijden maer bedroeven. 't Is hun gelijcke veel hoe sy het maecken / als sy maer de vlagge voeren mogen over hare partije. Maer weet Roseus wel / dat Bertius al voor jaer ende dagh van ons geweken was / ende tot de Contraremonstranten dagelijcks te predikatien ginck / versoeckende oock met hum ten Avontmael te gaen hadden sy hem willen toelaten? Bertius.

soo

soo en is hy dan niet Papist geworden Remonstrant maer Contraremonstrant zijnde: hy is niet van ons maer van hun tot het Pausdom gegaen. Oock zijn sy in de waerheydt 't Pausdom veel naerder als wy / indien men siet op hare kercken-regeringe ende conscientie-dwanck. Hoe menich Calvinist is voor desen Papist geworden? Roseus is noch niet ter preuve gestelt / hy sit in sijns moeders schoot / wordt geadoreert als een afgodt / maer laet hem eens de mate soo-na geleydt worden als ons / ende dat hy dan toone wat hy in de lever heeft. 't Is noch te vroech te roemen / hy en is noch noyt in de persse geweest. Is'er wel een van de uytgesette Remonstranten Papist geworden? Vertij stuck wort van ons mispresen soo wel als van hem: maer wat staet'er geschreven? Verheft u niet / maer vreest. Item die sich laet duncken dat hy staet / dat hy toesie dat hy niet en valle. Ick most dese klappernye van desen verwaenden mensche aldus een weynich beantwoorden / lieve suster in den Heere; niet dat ick in't minste twijfelde aen u-l. standvastigheydt / of dachte dat u-l. daer door soude zijn verswackt / gantsch niet; maer om wat levendich te vertoonen d' ongerijmtheydt van al sijn geral / ende hoe weynich fondaments daer in is: men soude haest van dien mensche mogen seggen dat Petrus tegen Simon den toovenaer seyde / Actor. 8. Ick sie dat ghy zijt in bittere galle ende t' samenknoopinge der ongerechtigheydt. Voorts neem ick niet qualijck lieve suster dat ghy my dit schrijft / maer ick danck u daer van. 't En bedroeft my oock gantsch niet / my aengaende / maer verblijde my daer over dat sulck een gesel quaedt

van

van my spreeckt/liegende om des naems Christi wille. Dat ghy uwen noodt my klaecht/mach u-l. wel doen/ ende ick heb 't gaerne. Maer lieve suster / hout dit voor geenen noot. Wat noot kan doch een quaedspreker ende vyandich mensche met sijne valsche tonge een Christen toebrengen / die in Godt en sijn woordt wel gefondeert is? gantsch niet/mijns beduynckens. Hare valsche leere ende quade daden gapen als een oven / geen vrome ziele en kome in haren raet/ ende en sal by haer bloet-offeren niet bevonden zijn. Soo en sal oock uwe ziel niet / soo ick vertrouwe. 't Is nu al weder met een hoop nieuwe logenen te doen van my soo ick hoore/ al om 't volck gaende te houden ; ick ben raet van den Eertshertoch / ick ben hier in den krijchs-raet/ niemandt en weet waer desen tocht heen sal als den hertoch Spinola en Uytenbogaert / die alle daech by de Jesuiten is en de Jesuiten by hem: Item dat Uytenbogaert haest Bertium volgen en Paeps worden sal/ en duysent diergelijcke logenenen meer. Nu wil men nieuwe placcaten maecken / ons voor vyanden van 't landt verklaren / die met ons correspondentie houden haer goet confisqueren / &c. laet se al soo voort gaen ; als sy 't op 't hartste grijpen aen/soo gaet doch Godt een ander baen/ seyde Luther. Zijt van herten met u-l. man gegroet ende al de vrienden : sonderlingh u-l. groetenissen heb ick gedaen/ sy doen u-l. al te samen weder groeten. Ick sie dat u-l. bekent voldaen te wesen voor ditmael. Die clausule heeft wat in. Ick hope toe te sien dat ick geen nieuwe schult maecke. vaert wel. Den 16. July 1620.

U-l. goede vriendt

JOANNES UYTENBOGAERT.

JOANNES UYTENBOGAERT
AEN
JUF^r. COMANS,
Weduwe van den Commissaris Comans.

Christelijcke jufvrouwe / beminde suster in den Heere:

Vermaninge tot stantvastigheyt.

ICk en weet niet of het u of mijn ongeluck is geweest / dat ick in den Hage noch wonende ende leerende / soo weynich kennisse met u E. hebbe gehadt. Ick schrijve het toe mijne seer menichvuldige ende sware occupatien / die my in de leste droevige jaren mijner bedieninge dermaten hebben overvallen / dat ick niet de helft en hebbe konnen verrichten van 't geen my te verrichten stont. Nu verneme ick evenwel met vreuchde mijns gemoedts / dat u E. stantvastich blijft by de leere der waerheyt die na de godtsaligheydt is / ende nu soo seer vervolcht wort: ende dat u E. betoont dat u geloove krachtich is door de liefde / in 't mede-deelen aen den noot der heyligen / die om de selve waerheyt vervolcht worden. Dit verbint my dermaten aen u beminde suster in den Heere / dat ick my niet alleen bewogen vondt desen aen u E. te schrijven / maer oock den Heere voor u E. te bidden dat hy dit Christelijck gemoet in u meer ende meer versterken wil. Verslapt dan niet / beminde suster / noch in 't gehoor van Godts woort / al geschiet het met gevaer / noch in de andere goddelijcke wercken die daer aenhangen / maer toont u vierich in den geest / oock

voeck om andere met u exempel voor te gaen. En laet ons den moet niet verloren geven / al sparren de boose menschen hare monden op tot lasteringen tegen de vrome / ende gebruycken haer gewelt om de waerheyt te onderdrucken: de waerheyt en is daerom niet min waerheyt / ende de logen niet min logen. Dese en sal met geen gewelt staende gehouden konnen worden / want Godt sal se ter schande maken: die / namelijck de waerheydt / en sal met geen geweldt onderdruckt konnen worden / want Godt sal se de hant bieden / ende waer maecken 't seggen van den jongen edelman in 't hof van den koninck Darius / 't welck was / de waerheydt overwint. Laet het ons dan met de overwinnende ende triumpherende waerheydt houden / ende daer van niet wijcken noch om leven noch om sterven. Ende al triumpheert se nu onder 't kruys ende staet gelijck de lelie onder de doornen / dat en sal haer haren glants niet benemen / maer doet haer te heerlijcker blincken / tot dat de Heere ende Godt der waerheyt haer eyndelijck het hooft doe op heffen / ende de logen volkomelijck onder hare voeten vertreden. Alsdan sullen alle belijders der waerheyt mede triumpheren / ende met de rechtveerdige blincken als de sonne in 't firmament des hemels. Hierom moeten wy lijden / hierom moeten wy strijden / beminde suster in den Heere / om uyt de strijdende kercke in de triumpherende overgeset / ende met Christo Jesu onsen koninck eeuwelijck verheerlijckt te worden. Dit brieffken heb ick aldus u E. tot versterckinge in 't goede willen toeschicken / en daer mede den Heere in genade bevelen. Desen 6. Dec. 1620.

U E. dienstwillige
JOANNES UYTENBOGAERT.

ROMBOUT HOGERBEETS

AEN

Sijn suster.

Seer waerde / lieve suster:

Verhael van de harde proce-duren.

U-L. schrijvens van den xj. Juny voorle-den hebbe ick alhier wel ontfangen / ver-blijde my in uwer ende aller vrienden goede ge-sontheydt. Mijnenthalven dancke ick Godt almachtich voor sijn genadige bystandt in dit mijn kruys en verdriet / ende voornamelijck dat 't gene my de menschen alleene tot straffe op-geleydt hebben / hy met sijn wijsheydt sulcks is bestierende / dat 't selfde tot mijn sonderlinge vermaeckelijckheyt is streckende: mitsdien ick dese mijne eensaemheydt gebruycke om met meerder vlijt ende neerstigheydt Godts woordt te lesen / overdencken ende behartigen / als ick wel hier voortijdts in de wereltsche bekommer-nissen gedaen hebbe. Vertrouwende daerom ernstelijck / dat dese des Heeren besoeckinge my tot saligheydt ende ten hoochsten besten is ge-dijende. 't Is my seer lief geweest / dat de heer Soop mijner noch gedencke in 't te doen groe-ten / wilt hem uyt mijnen naem daer voren be-dancken / ende hem seggen dat naer hertelijc-ke weder-groetenisse / ick Godt almachtich bid-de / dat hy sijne E. ende andere de oogen des verstants wil verlichten / op dat sy in de ken-nisse des waerheydts / vierige liefde totte ge-rechtigheydt / ende christelijcke voorstant van de verdruckten dagelijcks mogen toenemen/

ende meer en meer bekrachticht werden. Wat aengaet mijn persoon alhier / segt hem dat ick / niet tegenstaende het menschelijck oordeel tegens my uytgesproken / my selven innerlijck seer wel gerust vinde / my verlatende op 't goede getuychnisse van mijn onbekommert gemoedt / 't welck sich aen geen quade stucken schuldich kent / danckende Godt almachtich / dat hy my weerdich kent om voor soo een goede saecke te lijden / ende mijnen hoofde ende getrouwen leytsman Jesu Christi gelijckformich te worden; weshalven ick oock niet en twijfsele / of hy sal my na dit kort ende tijdtlijck lijden / hier na wederom uyt genaden met die eeuwige vreuchde verheerlijcken. Wat benautheden dat ick in de eerste by-naest negen maenden gevanckenisse gehadt hebbe / als noch mijn huysvrouwe za: noch kinderen / noch iemandt tot raedt ofte troost by my mochten komen / en wat beschamenissen my by de sententie aengedaen zijn / daer van en wil ick geen vermaen doen / stelle al 't selfde in handen van den grooten rechter / die voor de deure staet om den verdruckten eens uyt haren noodt te helpen ende te verlossen. Alleen moet ick dat vermanen / dat Arent Meynertse hem uytermaten hart tegens mijn huysvrouwe za: vertoonde / als sy hem (rechter wesende) de saecke quam recommanderen. Sijn tijdt is kort / ick hope dat hy hem sal bedencken. Daerinne zijn wy nu het als twee jaren geleden alhier gebracht: eerst onder de bewaernisse van een beleest persoon: dan dese en mochten wy niet langer bevolen zijn / 't moeste een ander wesen / die met meerder hardigheydt ons het leven soude moede maken. Hier toe werde verkozen een Brabander / de

soon van Deventer / die by tijden van de graef van Lycester tot Utrecht de principaelste roervinck was van de Lycestersche factie / daer op hy oock van sijn onwettige aengenomen regieringe afgestelt wesende / een tijdt lanck in gevanckenisse gestelt wierde. Den soon gaf oock met den eersten voor / dat hy aen ons sijn vaders leedt soude wreken / daer toe hy sijn beste wel gedaen heeft : want terstont in d' aenvanck / te weten op S. Jans dach / anno 1619 / quam hy mijn huysvrouw ende kinderen aenseggen / dat sy van my souden moeten vertrecken / ofte anders by my op die kamer gevangen blijven tot naerder consent. Daer op mijn kinderen datelijck van my vertrocken / ende mijn zal: huysvrouw is alleen by my gebleven. Na eenigen tijdt vervolchs verkregen sy eerst alleen consent van alle weke eens / en daer na oock om tweemael 's weecks tot Gorchum te marckt te mogen gaen / 't welck sy na ons commandeurs welgevallen genoten hebben tot in Mayo 1620 / doen worden mijn huysvrou za: en kinderen belast op 't huys te moeten blijven tot naerder last / ende niet tegenstaende dat mijn huysvrouw gereedt was om af te gaen ende haer in den Hage by de generale Staten te presenteren / soo en heeft sy daer toe van den commandeur geen consent mogen verkrijgen / soo dat sy hier op mijn kamer / en een van mijn kinderen beneden in 't huys van ons verscheyden moesten blijven tot in Augusto daer aenvolgende. Ondertusschen is mijn huysvrouw overvallen van de sieckte / daer van sy in October daer aen quam te overlijden. Suicks wesende versocht jufvrou de Groot eerst om toegelaten te werden haer te mogen besoecken / daer
na

na om mijn kinderen in 't weenen wat te vertroosten: dan de commandeur sloech alles af: een saecke die my dunckt gantsch barbarisch ende ongehoordt te zijn/ dat men in tijdt van noot sulcx sal weygeren. Evenwel heeft men desen man om dese sijne deuchden/ soo 't schijnt/ noch versien met een capiteynschap. Ende hoewel hy hem nu behoorde te begeven ter plaetse/ daer sijn compagnie is liggende/ soo moet hy efter om sijn sonderlinge qualiteyten noch hier blijven/ al is 't soo dat de heer Grotius door Godes genadige verlossinge ontkomen is/ ende ick nu alleen hier overich ben. Hy doet my alleen immers soo naeu bewaren als van te voren ons beyde. Doch 't sal niet langer dueren/ dan als 't den Heere gelieft. Soo lange wy hier te samen geweest zijn de heer Grotius ende ick/ en hebben wy malkanderen niet mogen sien noch spreken/ noch iemant anders/ dan alleen huysvrouwen ende kinderen/ ende de heer Grotius altemet sijn moeder. Mijn soon/ als hy geen speciael consent en hadde om by my te komen/ mocht my van buyten-staende niet eens aenspreken. Nu/ dit alles dient om onsen ouden mensch te dooden/ ende met christelijcke lijdtsaemheydt ons te wapenen. Sedert het pronuncieren van de sententie/ heeft men alle/ soo mijne als mijne za: huysvrouwen goederen aengeslagen/ sonder dat mijn kinderen nu in die twee jaren daer van helder of penning hebben ontfangen/ sy meynden haer met het privilegie der stadt Leyden te behelpen/ maer den Fiscael betaelt haer met een proces/ soo dat sy het naloopen hebben/ daerentusschen moeten sy middelen soecken niet alleen om selfs te leven/ maer oock om my te onderhouden.

Dit zijn de procedueren / die met een oudt Hollander in Hollandt gehouden worden. Wat andere onpartydige ende onse nakomelingen hier van oordeelen sullen / sal den tijdt leeren. Ick hope dat Godt almachtich my den korten tijdt mijns levens voorts sal bystaen / ende met de kracht sijns H. Geests stercken ende troosten / op dat ick tot den eynde toe in 't goede volherdende / met vreuchde in de eeuwige heerlijckheydt moge gestelt worden. En daer mede desen sluytende / gebiede ick my seer hertelijck aen u-l. en u-l. kinderen. Groetet doch &c. &c.

Uyt mijn gevanckenisse,
desen 11. July 1621.

Uwe seer lieve en dienstwillige
broeder,

ROMBOUT HOGERBEETS.

DOMINICUS SAPMA

AEN

De Remonstrantsche gemeente.

Eerweerdige / godtsalige / wel-beminde mede-broeders / broeders ende susters in den Heere Jesu Christo:

Verhael van sijn gevangen-neminge en examinatie,

HEt heeft den goedertieren Godt believt my eens te laten over-komen 't gene ick anderen menichmael gepredickt ende voor-gehouden hebbe / dat niet anders dan voor genade by Godt ende groote vreuchde en zy te achten. Heeft my de Heere sulcks laten over-komen

tot mijner beproevinge / hy heeft my (gelooft moet sijnen heyligen naem zijn in eeuwigheyt) daer in tot noch toe oprecht ende getrou bevonden. Van mijn over-groote kloeckmoedigheyt en wil ick niet roemen: ick ben oock een mensche ende gevoele mijn swackheyt: mede is 't noch maer een begin: maer in den Heere mach ick roemen / ende met waerheyt verklaren / dat ick my noyt mijn dagen (die noch niet veel en zijn) soo verheucht van gemoet en hebbe bevonden / noch in soo geluckigen standt en hebbe geacht te wesen als dese voor-leden saterdach 's nachts / doen my de schouts-dienaer het ysere pater-noster (soo men 't noemt) om de handt dede / ende ick daer na met vele bespottinge ende versmaetheydt / tusschen twee schouten / Vlas ende Haen / omtrent ten twee uren in de nacht na de boeyen wierdt geleyt / ende aldaer in een naer gat ende strickte gevanckenisse opgesloten / na dat men my de sacken uytgeschut ende alles af-genomen hadde wat men goedt vondt. Van 't pater-noster dacht ick; Heere Jesu / dit zijn uwe goude braseletten ende kostelijcke arm-ringen: gaende na de boeyen / seyde een van de stoep-wacht / die met een hoop ruyge maets al spottende ende smadende / met piecken / stocken / en staven achter ons gingen; wy gaen hier gelijck de krijchs-knechten die Christum gevangen hadden. Ick seyde daer op tegen schout Haen / die aen mijn rechter zijde ginck; hoort mijn heer wel wat de boeven seggen? hoe onwetende barst veeltijdts de waerheydt uyt? Die schudde 't hooft / ende trock de schouderen. In de boeye tredende / dacht ick; O Heere / dit zijn uwe goude voor-salen / daer door ghy ons met uwe

H. Apostelen ende liefste vrienden voor-getreden zijt: dat 's u na liefste bruydegom / ende u voor / mijn lieve ende weerde vrienden in den Heere / die misschien niet veel beters en staet te verwachten / immer en heb ick niemandt van u allen / als een trouw dienaer in den huyse mijns Heeren opt iets beters van sijnen 't wegen toegesept / gelijck ick niet en konde: waerom ick oock met Paulo mach seggen; doe wy
1 Thess. 3.4. by u waren / voorseyden wy u / dat wy souden verdruckt worden / gelijck het oock geschiedt is / ende ghy wetet op dat niemandt beweecht en worde in dese verdruckinge. Ick bidde u E. E. dat de selve haer doch niet al te seer en verslaen / noch en bedroeven in dese mijne banden / die mijn ziele een rechte ende gewenschte vryheydt geven: niemandt en misgunne my dit geluck / alleen strijdt met my in uwe gebeden tot Godt / niet soo seer om verlossinge (mijn dienst ende hulp is kleyn die ick de gemeynte doen kan) als wel om lijdtsaemheydt / sterckte / ende kloeckmoedigheydt voor my / ende een bekeert herte voor mijne verdruckers. Ick achte dat uw' E. E. eenichsins verlangen sullen te verstaen wat my in de gevanckenisse / ende voornamelijck in 't ondersoeck voor de heeren / al bejegent zy: dese diende principalijck tot dien eynde om uw' E. E. daer van eenich bericht te
Den 29. Augusti. doen. Ick ben nu tot driemael verhoort: de eerste mael op sondach omtrent ten elf uren van twee schepenen / waer van d'eene was de vicepreces / die vraechde my met een groote strafheydt; wie my soo stout riedt / dat ick tegen will en danck van de Magistraten daer in de stadt quam predicken / en sulcken oproer maken? Ik antwoorde / om te komen predicken / dat my

daer

daer toe verstout hadde de selve Godt ende Heer die de eerste Gereformeerde kloeckmoedigheyt hadde gegeven sulcx hier te lande tegen wil en danck van de Magistraten te doen: ende dat wy geen oproer maeckten / maer die sulcx te- gens de conscientie ende vryheyt van 't landt daer men goet ende bloedt by hadde opgeset/ sochten met gewelt te verhinderen: waer over noch verscheyden propoosten vielen hier te lang te verhalen. Daer na vraechde de vice-preses na mijn commissie. Ick seyde / dat ick se niet en hadde / oock niet en wiste. De vice-preses repliceerde / wy sullen se u wel doen weten ende doen geven / de heeren willen se hebben / Ec. Eyndelijck vraechde de vice-preses waer ick t' huys gelegen ende gepredickt hadde. Ick badt dat my de heeren niet en wilden qualijck afne- men / dat ick haer sulcx niet en konde seggen/ vermits het strecken soude / niet alleen tot be- swaringe van die goede luyden / maer oock van mijn heeren selfs / die de selve daer over licht onbehoorlijck souden beswaren. Hier op sey- de de heer schepen ; ghy zijt gehouden de hee- ren de waerheydt te seggen. Ick seyde ; neen mijn heeren / niet altijt noch van alle saken/ maer ter contrarie is men dickwils gehouden de waerheyt van verscheyden saken te verswij- gen / na 't exempel Christi ende veler Marte- laren. Dese antwoordt namen de heeren seer vreemt / ende vraechden met vele spijtige woor- den ; of ick dan geloofde dat Christus niet al- tijt de waerheyt hadde geseyt? Ick antwoor- de ; ja / dat ick dat geloofde / ende overbodich was te bewijsen / dat Christus ettelijcke malen de waerheydt daer hy na gevraecht wierd' niet en heeft geseyt / maer geswegen / als Joh. 18.

ende 19. Item Luc. 23. 't selfde / seyd' ick / dat de heeren oock wel behoorden van verscheyden Martelaers te weten / indien de selve anders het Martelaers-boeck hadden gelesen. Hier op wierd' ick wederom van de vice-preses dapper begrauwt / seggende / dat hy 't Martelaers-boeck beter en meer gelesen hadde dan ick / &c. met veel meer andere propoosten / my schel-dende voor een guyt / voor een landt-looper en-de oproer-maker / &c. Waer op als ick ant-woorde / dat de knecht niet beter was dan sijn heer / ende dat ick mijnen Heere Christo Jesu wel hondert mael meer schuldich was om sijnen 't wille te lijden / soo spottede de vice-preses daer mede / my noemende een schijn-heylich / wiens guyterijen nochtans genoechsaem be-kent waren: dit dede my in 't herte wee / ende bry wat ernstich seggen / dat de heer schepen noch niemandt ter wereldt sulcx in eeuwigheyt souden bewaerheyden. Daer mede dede men my wederom in mijn hock brengen / met felle dreygingen / dat men my wel een ander lietjen soude doen singen. Onder dit examen is mede geproduceert een briefjen in mijn sack gevon-den / zijnde een specificatie van eenich geldt by mijn huysvrou van Jan Broersz ontfangen uyt sake van eenige meubelen voor ons ver-kocht. Voor de tweede mael ben ick wederom in schepens-kamer ontboden ende geleydt / op dijnsdach / ontrent te half negenen 's morgens / alwaer ick meer heeren vond' beneffens de heer Officier (die van huys was geweest) doch niet sittende op hare plaetse: inkomende / riepen ee-nige; dat is de beugel / een van de principaelste roer-vincken ende oproer-makers: ende vie-len met haer tween ofte drien op my aen / niet an-

anders dan of se my verscheuren wilden / vragende wederom / voor eerst de vice-preses ; hoe lange ick t' Amsterdam hadde geweest ? Terwijl ick my wat stond' en bedacht om recht na waerheyt te antwoorden / seyden se ; hy slacht de dieven / nu bedenckt hy hem vast hoe hy best liegen sal. Ick seyde ; neen / mijn heeren / maer op dat ick niet en liege. Ja / seyde de vice-preses / ghy gelooft doch dat men niet en is gehouden altijdt de waerheydt te seggen / ende derft seggen dat Christus niet altijt en heeft de waerheyt geseyt. Ick antwoorde ; dat is soo / maer de heeren verstaen 't qualijck / want mijn meeningh noyt en is geweest te seggen / dat men liegen mach of dat Christus oyt gelogen heeft / geensins / daer hoede my Godt voor / maer dat men de waerheyt wel swijgen mach van 't gene daer men somwijlen na gevraecht wordt / ja dat men die dickwils gehouden is te swijgen : hier toe hebbe ick het exempel Christi ende der Martelaren geallegeert. Nu wel / kom kom / seyden se / segt ons / hoe lange zijt ghy hier geweest ? Ick antwoorde ; het naust mijn heeren en soud' ick soo op staende voet niet konnen seggen / maer wel drie maenden. Drie maenden ? (seyden se) wel nu moet ghy ons seggen waer ghy in die drie maenden gelogeert zijt geweest / gepredickt hebt / ende voor wat toehoorders. Ick antwoorde ; daer behoede my Godt voor / beter waer 't my te sterven / ick hope oock dat my de heeren daer op niet en sullen dringen. Hier vielen wederom eenige heeren fel op my aen / seggende ; de heeren willen 't ende sullen het van u weten / ghy stouten veugel / al souden se u pijnigen ende recken van lidt tot lidt : den Officier voeghden 'er by ; men sal u niet han-

handelen als vrome luyden / maeckt daer geen facit op / maer als fielten en booswichten / die ghy zijt. Ick hope (seyd' ick) ende wil Godt bidden / dat de heeren beter gedachten mogen krijgen : ende soo niet / dat hy my gelieve sterckte te geven om liever alles te verdragen / dan mijn even-naesten in 't verdriet te helpen / ende daer toe en heeft my Godt de tonge ende mont niet geschapen. Den Officier seyde / mijn heeren / hy spreeckt nu stijf en stout / de heeren willen 't haer niet belgen / ick sal 't hem wel doen vergaen / ick sal hem by gedt doen reeken dat hem de pocken hale. Daer mede dede men my wederom na mijn hock brengen. Hier over (gelijck u E. E. licht kunnen dencken) was ick vry wat weemoedich / ende bracht dien morgen voort over met schreyen / smeecken / ende vyerige gebeden tot Godt ende mijnen Salichmaecker Jesum Christum / die ick sijne gelijcke versoeckinge indachtich maeckte / ende daerom als een getrouwe hooge-priester / die selfs in alles versocht zijnde sonderlinge medelijden met onse swackheden kan hebben / in die hooge nood om hulpe aenriep : die my oock datelijck verhoorde / ende een nieuwe couragie gaf als een leeuw. Ten derdenmale ben ick wederom geroepen des selven daechs 's middaechs omtrent ten half twaelf uren / ende van de schouts dienaers geleydt in de pijn-kamer / daer eenige van de heeren schepenen waren / met schout Haen. De heeren vraechden my (den vice-preses dede wederom 't woordt / doch beleefder ende bedaerder dan te voren) hoe ick my beraden hadde ? Ick antwoorde ; niet anders / mijn heeren / ende hope oock dat de heeren haer beter sullen hebben beraden / om my daer op niet te pers-

sen.

sen. Hier vielen wederom verscheyden discoursen van te moeten de waerheydt altijdt seggen/ of wy oproer in 't landt maecken/ &c. doch niet meerder beleeftheydt dan te vooren. Voor mijn af-scheydt badt ick de heeren/ gelijck ick oock te voren gedaen hadde/ om te mogen een Martelaers-boeck hebben behalven het Nieuwe Testament en Psalmboeck/ dat my de cipier gelangt hadde: maer neen/ 't en mocht niet wesen (sy vreesden misschien dat ick haer daer in voor-gangers wijsen soude/ die se niet en willen weten dat se volgen) den vice-preses seyde; hoe na meent ghy dat ghy een martelaer zijt? daer mede spottende. Ick antwoorde; ja mijn heer/ noyt en hielden de verdruckers ende vervolgers voor martelaers die gene die sy martelden: maer de Heere weet dat wy om sijnen name/ voor sijne waerheydt/ ende weldoende lijden/ die sal 't oordeelen: mach ick dan nu dat boeck niet hebben? patientie. Hier mede deden my de heeren wederom na mijn hoeck leyden/ daer ick dien dach voort met vasten ende bidden den Heere heylichde. Dit is/ weerde broeders ende susters/ het gene ick uw' E. E. voor dees tijdt op dese stuckjes ende stolletjes papiers hebbe kunnen laten weten van mijn wedervaren: meerder papier mogende bekomen/ hope ick wat meerder ende naerder van alles te schrijven. Hier-en-tusschen wil ick u E. E. vriendelijck gebeden hebben/ dit selve niet dan met goede discretie te communiceren. Verwacht van my niet anders dan het gene een getrou dienstknecht Jesu Christi toestaet. De Heere is mijn hulper/ dies segge ick met een vast vertrouwen; ick en sal niet vreesen wat my de menschen doen mogen: alleen mijne Heb. 13, 6.

lieve

lieve ende weerde vrienden / niemandt en word de kleynmoedich / noch en schame hem mijner banden. Ghy hebt doorsien mijn leere / maniere van leven / voornemen / geloove / lanckmoedigheydt / liefde / lijdtsaemheydt / vervolgingen / verdruckingen / ende de Heere heeft my uyt allen verlost. Dit leste voech ick'er noch met den Apostel by / want hoewel ick noch na den lichame gebangen ben / soo ben ick nochtans een vry-gelaten des Heeren. De Godt des vredes / die van den dooden wedergebracht heeft den grooten herder der schapen / door het bloedt des nieuwen Testaments / Jesum Christum / die volmaecke u in alle goede wercken / om sijnen wille te doen / makende in u dat voor hem behaechlijck is / door Jesum Christum / den welcken zy de heerlijckheydt van eeuwigheydt tot eeuwigheydt / Amen. Groet malkanderen met eenen heyligen kusse / ende en vergeet doch mijne lieve huysvrouwe niet in vertroostinge ende versterckinge. Datum in mijne gevanckenisse / desen 3. September / anno 1621.

2 Tim. 3. 10.
1 Cor. 7. 22.
Heb. 13. 20, 21.

Uwer EE. dienstwillige broeder in Christo,

DOMINICUS SAPMA.

Was geschreven op vier scheur-papiertjes, die de gevangen noch in sijn sack hadde behouden.

DO-

DOMINICUS SAPMA
AEN
De Remonstrantsche gemeente.

Eerweerde / seer lieve ende wel-gunstige mede-broeders / broeders en susters in Christo Jesu:

ICk hope dat uwe E.E. mijne voorgaende / op stuckjes en stolletjes papiers / na de beste gelegentheydt geschreven die ick doemael hebben konde / wel sal ter handen gekomen zijn: sedert dien tijdt / ben ick noch verscheyden malen boven geroepen voor de heeren / ende in verscheyden discoursen met de selve geweest / soo over 't stuck van de leere / als mede over de proceduren / waer van ick uwe E. E. hier na wat specialer vertellinge sal doen. Doch tot het principaelste examen ben ick geroepen geweest voorleden saterdach 's namiddaechs / den 4. deser / op de pijn-kamer / alwaer ick alleen vondt den heer Officier / met een van de schepenen / ende een secretaris: den heer Officier seyde; D. Sapma / de heeren willen dat ghy ons de waerheyt sult seggen op al het gene wy u vragen sullen / sonder eenige tergiversatie / ende categorice sult antwoorden. Waer op ick antwoorde; wat ick de heeren met goeder conscientie kan seggen op hare vragen / sal ick geern doen. Daer na vraechden se / mijn naem / van waer geboortich / ouderdom / qualiteyt voor desen / hoe lange ick hier geweest hadde? Waer op ick haer na waerheyt hebbe geantwoort. Daer na; waer ick was gelogeert geweest / waer ick hadde gepredickt /

Verhaelt het vervolch van sijn examinatie.

predickt / van wie ick mijn commissie hadde, waer die was / aen wien ick die vertoont hadde / van wat personen ick geldt hadde ontfangen / wat predikanten hier meer waren? &c. daer op ick antwoort weygerde / ende wederom de heeren als voor desen badt / dat se daer op niet en wilden verder perssen / alsoo ick daer op niet en soude kunnen antwoorden sonder merckelijcke beswaernisse van mijn even-naesten, ende dat over haer weldoen / waer door ick mijn conscientie ten hoochsten beswaren / ende de Magistraet licht oorsaeck geven soude haer aen andere weldoenders meer te vergrijpen. Hier spotteden sy mede / ende vielen met my wederom in 't oude dispuyt / of men altijdt gehouden is de waerheyt te seggen: ende deden dit in forma van den Secretaris uyt mijn mondt teyckenen; Sapma gevraeght zijnde of men niet schuldich en is de Magistraet de waerheyt te seggen? antwoort; niet altijdt noch van alle saken / maer dat men dickwils gehouden is de waerheyt te swijgen / na 't exempel Christi ende veler Martelaren: waer by ick voechde; niet mijn heeren dat ick seggen wil / dat men de Magistraten mach voor-liegen: maer houde 't evenwel voor minder sonde / dat men een leugentje liecht / dan dat men met de waerheyt te seggen sijn even-naesten onschuldich om den hals brenght: allegerende 't exempel van de Egyptische vroe-vrouwen. Waer op een van de schepenen seyde; daer was maer bevel van een sterffelijck koninck / maer hier van den onsterffelijcken Godt / dat men niet liegen en sal. Ick antwoorde; mijn heer schepen verabuseert hem: daer was bevel van Godt van niet te liegen / soo is hier mede / maer daer was bevel van

van den koningh den even-naesten onschuldich te beschadigen / de onnoosele kinderkens te dooden / 't welck de vroe-vroutjens sonder een kleyn leugentje te liegen niet wel en konden ontgaen: tot die noodt hope ick en sullen ons de heeren niet brengen. De heer schepen sijn abuys merckende / seyde; 't is waer / 't is waer / D. Sapma. Onder dit examen / gelijck oock voornemelijck / daer na / moveerden de heeren (waer toe sy oock seyden haer geset te hebben) verscheyden discourssen: onder anderen vraechde den Officier; waer toe wy in 't landt quamen predicken ende aparte vergaderingen maeckten / daer wy doch voor desen wel geseydt hadden / dat aen de verschillen tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten het schrapsel van een nagel niet en waer gelegen / dat het niet meer en verschilde dan een sieck wijf ende krancke vrouw / ende wy doch verstonden dat men met dat gevoelen wel koude salich worden / etc. Hier op antwoorde ick / 1. Niet te weten dat sulcx alsoo simpelijck van iemandt der Remonstranten opt ware geseyt: ende of 't al van iemant mochte geseyt zijn / dat ick evenwel ten aensien van het eerste ende tweede noyt in dat gevoelen was geweest: belangende het derde / dat ick wel geloove / dat de Contraremonstranten met haer gevoelen kunnen salich worden / als sy 't niet en beleven / maer andersins dat ick niet en kan verstaen hoe uyt het Contraremonstrantsch gevoelen een godtsalich leven spruyten kan. 2. Dat de Contraremonstranten haer nu vry verder hadden geopenbaert / ende veel grouwelijcker leer-stucken / als leere der kercke / verdedicht / dan sy in de Haechsche conferentie gedaen hadden; dat se nu van haer

gevoelen noodtsaeckelijcke artijckelen des geloofs hadden gemaeckt etc. 3. Vraechd' ick den heer Officier wederom; dewijle de Calvinisten verstaen dat het verschil seer kleyn is tusschen haer ende de Luterschen/soo dat se haer oock menichmael hebben de broederschap aengeboden/ende houden oock dat de Lutersche alsoo wel als sy met haer gevoelen kunnen salich worden: waerom dan de Calvinisten oock haer rust niet en houden/maer komen in verscheyden plaetsen predicken/en aparte vergaderingen maecken/tegens wil en danck van de Luterschen/ja verdringen ende drijvense wel uyt hare plaetsen? Hier op en heeft my d' Officier niet een woordt/dat ick hebbe kunnen verstaen geantwoordt: op het andere vielen verscheyden discoursen tusschen beyden/die ick niet al en soude kunnen verhalen. De heer Officier vraechde voorder; waerom ick met de kerck niet en konde gemeenschap houden? Ick antwoorde; om haer vreemde ende schadelijcke leeringen/ende onchristelijcke proceduren. Welcke die leeringen waren? Antwoorde verscheyden: ten eersten/dat Christus niet en soude zijn gestorven voor alle menschen/maer alleen voor die gene die salich sullen worden. Hier voer den Officier seer stijf tegens in/seggende; wilt ghy dan hebben dat men gelooven sal dat Christus oock gestorven zy voor die gene die hy voorweten heeft dat haer leven noch in eeuwigheydt geen profijt ofte nuttigheyt uyt sijn doot souden scheppen/voor de Indianen/etc. die haer leven van Christo ende het Euangelium niet gehoort en hebben? Ick antwoorde; gelooven dat lesie/namelijck dat oock Christus voor de Indianen gestorven zy/de H.H. Bewinthebbers niet/
soo

soo doen se seer onwijsselijck dat se derwaerts
ock predikanten senden / ende de predikanten
moeten / ofte in dien deele Arminiaens zijn (soo
men 't noemt) of sy moeten daer henen trec-
ken / om dat arme onverstandige volckje leu-
genen te predicken / ende te vermanen dat se ge-
looven in Jesum Christum als voor haer ge-
storven / 't welck sy nochtans selfs niet en ge-
looven: maer (seyd' ick) mijn heer / wy en be-
hoeven soo verre niet te seylen / laet ons blijven
op de gene die 't Euangelium gepredickt wort /
op exempel Judam. Wel / seyde de heer Offi-
cier / gelooft ghy dat Christus oock voor dien
godtloosen Juda gestorven zy? Ick antwoor-
de; ja ick in trouwen / ende dat Judas daerom
al verdoemt worden ende in den hemel niet
komen om dat hy in Jesum Christum niet en
heeft gelooft. Dat geloof ick mede / seyde daer
op den Officier. Soo gelooft dan (repliceerde
ick) mijn heer Officier / dat Judas was ge-
houden op verbeurte van sijn saligheyt te geloo-
ven in Jesum Christum / dat is onder anderen
mede / dat Christus sijn Salichmaker was /
ende voor hem oock de doot sterven soude. Ja /
seyde de heer Officier. Ende nochtans (repli-
ceerd' ick) seydt mijn heer dat Christus / Judas
Salichmaker noyt en zy geweest noch voor
hem gestorven zy. Soo heeft dan Judas (na
mijn heers verstandt) moeten gelooven / ende
al verdoemt zijn / om dat hy niet en heeft ge-
looft / 't gene doch onwaerachtig was / na mijn
heers eygen seggen ende geloof. Hier was de
heer Officier rechtschapen bedraeyt / ende hield'
hem of hy 't niet en verstont / ick verhaeld' et op
t duydelijckst ick konde tot een / twee / driemael
toe / vragende ondertusschen den heer schepen /

of sijne E. niet wel en konde verstaen wa
ick infereerde: die my oock t' elckens antwoo
de; ja Sapma / ja / ick verstae 't wel: gelijc
het oock de heer Secretaris wel scheen te ve
staen / die nochtans geen van beyden den Off
cier uyt den noot hielpen. Ick urgeerde wa
stijf / hoe ongerijmt het zy te sustineren / dat me
na 't Evangelium / soude gehouden zijn / end
dat noch op verbeurte van sijne salighevt / sul
ken plompen leugen te gelooven / etc. Soo sey
de de heer Officier eyndelijck; gehouden of nie
gehouden / en wil ick hier soo nau niet dispute
ren. Hier viel een van de schepenen tusschen,
en moveerde een andere questie / die sijne E
seyde / dat hy voor desen oock een van de prin
cipaelste onder de Remonstranten hadde voor
gestelt / versoeckende op my dat ick hem dae
op rondelijck wilde antwoorden / met belofte,
dat sijne E. my oock wederom soude ronde ant
woort geven op het gene ick hem vragen soude
Ick beloofde 't / ende dachte by my selven
wat mach dit doch voor een vrage wesen? D
vrage stelde de heer schepen aldus voor; of Go
eenich mensche die geheel in blintheyt steeckt,
by exempel / Paeps of Joodtsch / of oock
Turcx zijnde / wilde uyt die blindtheydt verlos
sen / brengende de selve eerst tot een gemeen
kennisse des Evangeliums / daer na noch wa
verder / ende alsoo voort by graden ofte trappe
tot een geheel Apostolische kennisse / geloof,
ende leven: kan die mensch sulcks wel weder
staen? Ick antwoorde; ick verstae ja hy
Daer op seyde de heer schepen; soo moet dan
die mensche machtiger zijn dan Godt? Ick
antwoorde wederom; sulcx en volcht niet / mijn
heer / maer soude volgen / indien Godt / sonder
tus-

tusschen-komen van de wille des menschen ter gehoorsaemheyt tot sulcx met macht een mensche soude willen dringen: verstaet dit mijn heer soo / soo beken ick geern dat de mensche sulcken wille Godts niet en kan wederstaen: maer ontkenne dan wederom wel expresselijck dat Godt de Heere op soodanigen wijse / na stijl des Evangeliums / der menschen geloove ende bekeeringe wil wercken. Wel (seyde daer op de heer schepen) heeft dan de mensche sijn vrye wille / om te glooven ende hem te bekeeren als hy wil? Ick antwoorde; neen hy: maer om sijn geloove en bekeeringe te verhinderen / daer toe heeft hy een vrye wille: ende sulx komt hier uyt; sal de mensche glooven / soo moetender twee willen zijn / Godt moet willen het geloove geven / ende de mensche moet willen glooven: maer tot ongeloof is alleen de wille (of liever de onwille) des menschen genoech. Soo en kan ick al wederom (seyde de heer schepen) niet verstaen / of de mensche moet dan machtiger zijn als Godt. Ick antw: sulcx hope ick mijn heer wel licht te doen verstaen / en vraechde voorder; gelooft mijn heer niet dat 'er veel dingen in de werelt / als overspel / moort / dootslach / en andere sonden / tegen Gods wil geschieden? of verstaet mijn heer dat alles wat'er in de werelt geschiet na Gods wille geschiet? Hier was de heer schepen / merckende (soo my docht) de slagh / wat trager in 't antwoorden. De Officier vatten 't op / seggende; wie is soo godtloos die dat seggen soude? 't Gene Godt verbiet en wil hy niet dat men doen sal / als doe Herodes die kleyne kinderkens te Bethlehem dede vermoorden. Wel (antwoorden ick daer op) nu sette ick mijn heer schepens besluyt / tegen den heer Officier / aldus;

dus; Godt en wilde niet dat Herodes of iemant ter werelt die kleyne kinderkens te Bethlehem dooden soude / ende Herodes evenwel tegen Godts wil (soo de heer Officier bekent) heeft se gedoodt: ergo (sal de heer schepen na sijn verstandt besluyten) is Herodes stercker ofte machtiger geweest dan Godt. Hier riepen de heeren beyde; dat en volcht niet / want Godt liet 't toe. Ick antwoorde; sien de heeren nu niet dat se voor mijn antwoorden? Ick seyde oock dat het niet en volchde: ende hoe laet 't Godt toe? Wil hy dan / of is 't sijn sin dat het geschiede? Geensins / want hy verbiedt het straffelijcke / maer hy en wilt met macht ofte gewelt niet verhinderen: alsoo segge ick mede/ laet Godt de wederstandt van den mensch toe/ die hy wel straffelijck verbiet / maer evenwel met macht ofte gewelt niet en wil verhinderen: hier by dede ick wat breeder verklaringe / na mijn geringh verstandt / van het onderschept tusschen de wille Godts / wanneer hy iets absolutelijck wil / als in de scheppinge / dat het licht werde etc. Ende wanneer hy iets wil daer des menschen vrywillige gehoorsaemheyt moet tusschen komen / als in 't geloove ende bekeeringe.

Dit waren soo de voornaemste discoursen die wy hadden over de leere. Over de proceduren: de heeren seyden / dat ons van de heeren Staten vol genoech was geboden / als men ons gebiedende stil te sitten / gagie nochtans toe leyde. Ick antwoorde; indien wy dat hadden aengegaen / soo hadden ons de heeren met recht voor een deel buyck-dienaers gescholden: ende vraechde voorder / of sulcx hare predikanten wierde gevergt / ende sy sulcx aengingen / wat

s'er

s'er van houden souden? Hier op mees-muylden se / ende seyden; dat waer een ander saeck. Noch vraechden de heeren; waerom wy ons niet liever in ons eygen vaderlandt wilden stil houden dan daer buyten onder de Papisten/ daer wy ons doch hadden moeten stil houden. Ick antwoorde / dat wy de heeren niet geern biechten en souden / hoe stil ofte onstil wy ons in Brabandt hadden gehouden / dat het oock aen my ende andere gevangen broeders droeffelijck genoech bleeck / hoe wy ons in Brabandt hebben onthouden / oock dat men ons in Brabandt sulcke beloften te doen niet en hadde gevercht / als men in 't vaderlant dede / etc. Onder dit examen ofte discours heeft de heer Officier oock uyt mijn mondt doen aenteyckenen/ 1. Dat de genade tot het geloove voorgaet de verkiesinge ter saligheyt / als een groote kettery. Noch 2. dat ick houde dat'er hondert ende hondert onder 't gemeene volck zijn die de verschillen op het nauste niet en verstaen / maer principalijck om de harde ende vremde proceduren haer van de Contraremonstranten afgesondert houden. Item / 3. dat ick my niet en wilde beroemen / de verschillen tusschen de Remonstranten ende Contraremonstranten al te samen op het grondichste te verstaen. Dit is (na mijn beste onthoudt) het principaelste doemael tusschen ons verhandelt: het duerde wel drie uyren langh / in 't welck alles ick niet en wete mijn even-naesten / de waerheydt / ofte onse goede saecke iets te kort gesproken te hebben. De Heer zy danck voor zijne sonderlinge genade / die my trouwelijck in de verantwoordinge bygestaen heeft / ende noch soo merckelijck bystaet ende vertroost / dat my de ge-

vanckenisse geen gevanckenisse / ja niet anders dan het beste studeer-kamertjen is dat ick mijn leven bewoont hebbe. Ick sette/beminde vrienden / het eene tegen het ander / twee jaren hebbe ick schier in 't landt geweest / over al met een groot ommesien/ soo dat ick my op verscheyden plaetsen niet eens en mochte laten hooren/ somwijle niet een stoel ja niet een voet verreppen/ ja niet eens kuchen of hoesten : nu ben ick daer van vry / ende singe dagelijcks den Heere met blijdtschap dat het in den hemel klinckt / waer toe my dese banden dickwils nieuwe oorsaeck geven. Die in de gevanckenisse met my ommegaen/ vermaen ick/leer ick/ende vertrooste ick/ sonder vreese dat my de schout daerom vangen/ of de soldaten daer over doodt schieten sullen : in summa / wat my particulier aengaet / ick reken my veel vryer ende geluckiger /dan ick oyt
Ioan. 8. 36. mijn leven geweest ben. Die de sone vry maeckt
Gal. 4. 30. is waerlijck vry/ ende sal met den sone der vryer erven. Tot een besluyt van desen / wil ick uwe E.E. altesamen wederom hertgrondelijck gebeden ende vermaent hebben / te willen goedts moedts zijn / ende sonder vreese voor menschen den Heere trouwelijck / een yder na sijne gaven ende beroepinge / dienen. Laet doch dese mijne banden / ende andere verdruckingen van ande-
Heb. 12. 12. ren / uwe E. E. niet verswacken / maer laet se wesen als banden ende spalcken daer mede de slappe handen ende trage knyen mogen opgebonden/ versterckt / ende meerder opgerecht worden/ om met de voeten rechte gangen te maecken / op dat het kreupele niet af en dwale. Dit vernemende / sal ick my in den Heere mogen verblijden / ende met verheuginge over den arbeydt/met soo grooten gevaer onder ende nef-

fens

sens uwe E. E. gedaen / mijnen tijdt komen passeren / geduerich aenhoudende in gebeden en smeeckingen tot Godt / dat hem gelieve uwe E. E. door sijne genade in het geloove te versterckten / ende in godtsaligheydt / als een vrucht onser leere ende gevoelen eygenst / te doen wassen en toenemen / waer door alderkrachtichst de monden der tegensprekers en bespotters onser leere kunnen gestopt en sy beschaemt gemaeckt worden. Wilt oock niet nalaten den Heere voor my te bidden / dat hy my mede meer ende meer in dit kruys gelieve te versiercken / ende na sijne trouwe beloften in alle voorvallende saecken / noch mondt ende wijsheydt geve / na de noodt ende gelegentheydt sal vereyschen. Ick bidde u E. E. desen / gelijck oock de voorgaende / de gemeynte van Hoorn te willen mede-deelen / die ick vreese dat na hare groote affectie t' mywaerts / over dese mijne banden haer al te grootelijcks sullen bedroeft hebben / op dat haer mijne versterckinge ende innerlijcke vertroostinge / mede wederom wat verquicken en verheugen mach. De Godt aller genade / die ons / wy die een weynich tijdts bedruckt zijn / geroepen heeft tot sijn eeuwige heerlijckheydt in Christo Jesu / deselve volmake / bevestige / versterckе / ende fondere u. Hem zy de eerlijckheyt ende macht van eeuwigheydt tot eeuwigheydt / Amen. Zijt altesamen hertelijck in den Heere gegroet / van (1 Pet. 5. 10.)

Uwer E. E. dienstwillige gevangen medebroeder en dienaer in den Heere,

DOMINICUS SAPMA.

Desen 9. September, anno 1621.

DO-

DOMINICUS SAPMA
AEN
De Remonstrantsche gemeente.

Weerde / godtsalige / wel-beminde broeders ende susters in den Heere:

ICk hebbe wel kunnen afnemen uyt de menichfuldige bewesene vriendtschap ende weldadigheydt / hoe over-groot uwer E. E. liefde ende goede genegentheyt t' mywaerts altijt geweest zy / ende daer uyt in dese mijne banden dickwils met tranen over-dacht / hoe hertelijck weemoedigh ende bedroeft u E. E. de tijdinge van dese mijne gevanckenisse sullen hebben ontfangen: niet dat die na mijn verstant daer toe rechte oorsaeck geeft: neen geensins / want anders en most ick selfs niet gelooven / het gene ick u E. E. soo dickwils ende ernstelijck uyt Godts woort hebbe voor-gedragen / namelijck dat men voor groote vreuchde heeft te achten / als men wel-doende in velerhande versoeckingen komt / ende genade by Godt is om der godtlijcker conscientie wille lijden. Ick hebt soo genomen / ende kan 't oock (Godt lof) als noch soo wel verstaen: maer ick hebbe gevreest dat in u E. E. de natuer (soo men seyt) wel boven de leere mocht gaen / ende droeflijck doen versuchten het gene de Evangelische leere seyt overvloedige oorsaeck van vreuchde ende blijtschap te geven. Heb ick te vergeefs dit gevreest? Ick sorgh neen: my dunckt / liefste vrienden / dat ick noch uwe bedroefde aensichten sie / en de tranen over de wangen rollen. Soo dient dese / gelijck

Jac. 1. 2.
1 Pet. 2. 19. 20.

gelijck oock de voorgaende / ter nauwer noodt uyt dit hockje gesonden (die ick versocht hebbe dat u E. E. oock op 't spoedichste mochten mede-gedeelt worden) tot geen ander eynde dan u E. E. altesamen ende elck in 't bysonder te laten weten / dat ick (Godt lof) na ziel en lichaem soo wel daer aen ben / als ick noch mijn leven geweest hebbe: door bevindinge gevoel ick nu het geluck der gemeynschap des lijdens Christi / ende de volkomen kracht ende waerheydt der beloften Godts: soo dat ick nu eerst te degen verstae / waerom de Apostel Paulus seyde (2 Cor. 12. 10.) Ick hebbe een behagen in kranckheden / in versmaedtheden / in nooden / in vervolgingen / in benautheden / om Christi wille: want als ick kranck ben dan ben ick sterck. O waerachtige reden / die my de geest tegen het verstandt des vleeschs / soo klaerlijck doet verstaen ende gevoelen / als noch iets. Derhalven ick u E. E. altesamen wederom hert-grondelijck wil om Christi wille gebeden ende vermaent hebben / dat de selve haer over my ende dese mijne banden niet meer en willen bedroeven / sy sullen ontwijffelijck tot grootmakinge van Godts eere / tot voortplantinge van sijn heylige waerheyt / ende versterckinge der geloovige gedyen: alleen bidt den Heere voor my / dat my voorder kloeckmoedigheydt / mondt ende wijsheydt gegeven werde / om de waerheydt Jesu Christi standtvastelijck na hare weerde met bescheydenheydt ende christelijcke sachtmoedigheydt te verdedigen / tegen alle de gene die de selve nu / by gebreck van redenen / met macht ende gheweldt soecken te verdempen: ende wilt doch met alle neerstigheydt gehoor-

saem-

saemlijck betrachten het woordt dat oock door
mijnen geringen dienst in u geplant is/het welc-
Jac. 1. 21. ke uwe zielen kan saligh maken: wilt u selven
nu indachtich maken / hoe dierbaer het woordt
Godts tegenwoordich voor u in den lande zy/
ende met hoe grooten gevaer het selve uwer
E. E. dagelijcx wordt voorgedragen: al dat ge-
vaer / al dat lijden / liefste vrienden / en is voor
ons niet met allen / meugen wy slechts ver-
mercken dat onsen arbeydt aen u niet en zy te
1 Thess. 2. 19. vergeefs: want wat is onse hope/ of blijtschap/
of kroone des roems? Zijt ghy het oock niet
voor onsen Heere Jesu Christo / in sijn toekom-
ste? want ghy zijt onse heerlijckheydt ende blijt-
2 Thess. 3. 4. schap. Wy vertrouwen van u in den Heere/
dat ghy doet ende doen sult / dat wy u bidden.
1 Thess. 3. 12. De Heere vervulle u ende maecke u overvloe-
digh in de liefde tot malkanderen ende tot eenen
ygelijcken / gelijck wy oock zijn tot u / op dat
hy uwe onstraffelijcke herten versterckte tot hey-
ligheydt voor onsen Godt ende Vader in de toe-
komste onses Heeren Jesu Christi / met alle sijn
heyligen. Sedert het gene ick laetst hebbe uyt-
geschreven / ben ick voorleden saterdagh / den
11. deser / wederom boven voor de heeren ont-
boden / alwaer ick vond' den heer Officier/
een schepen / met een secretaris / ende een van
de onder-schouten. De heer Officier toonde
schrijven uyt den Hage om my op eenige poinc-
ten wat naerder te examineren / ende waren
dese: 1. Van wie ick mijn commissie hadde?
Ick antwoorde als voren / dat wy de gewoon-
te niet en hadden commissien te geven. Wie
my dan aengeschreven hadde hier te komen?
dat Simon Luce / Uytenbogaert / Episco-
pium / ende Grevinchovium hadde genoemt/
of't

of 't die selve niet en waren? Ick antwoorde/ niemant te mogen beswaren. 2. Van wien ick geldt hadde ontfangen? Antwoorde als vooren. 3. Hoe veel jaerlijcks wel genoten? Antwoorde; drie hondert vijf-en-twintich gulden: daer op de heeren seyden/ dat is seecker sober genoech. 4. Of de broeders noch t' Antwerpen waren? Antwoorde/ dat ick hielde neen. Uyt wat reden ick het daer voor hielde? Antwoorde; overmits wy nu met die van Brabandt in openbaren oorloch traden/ en ick niet en meende dat se haer by den vyandt van 't vaderlandt souden willen ofte meugen onthouden: dit scheen haer noch wel te doen. De heeren toonden haer in dit examen tegens my seer beleeft/ ende gaven genoechsaem te kennen dat se met my verlegen waren/ wenschende dat ick over hondert mijlen ware: ick seyde dat ick de heeren danckte over de onverdiende affectie t' mywaerts/ dat het met my een kleyne sake was/ zijnde de Heere Jesus ende sijne waerheydt my noch wel duysent mael meer weerdt: maer dat ick de heeren badt doch medelijden te willen hebben met haer selven/ ende hare conscientien geen gewelt te willen aendoen. De heeren seyden/ sy en kondender niet in doen/ 't moeste by 't geheele collegie van schepenen geschieden/ en oock lach daer het placcaet. Ick antwoorde; dat ick niet verder en versocht/ dan dat de heeren geliefden hare conscientien te quijten: aengaende het placcaet/ dat'er wel meer placcaten waren/ die oock ten uytersten niet en wierden gevolcht/ allegerende de exempelen/ die ick nu twee/ drie dagen voor mijn oogen hadde gesien/ dat namelijck/ hoeren/ dieven/ overspeelders/ die drie vrouwen getrouwt ende beslapen hadden/

den / &c. wierden gepardonneert/ende los/ vry/ en vranck uytgelaten. De heeren trocken de schouderen ende bekenden 't. Ick seyde eyndelijck; mijn heeren / 't is het oude spel / voor alle misdaders is genade ende pardon/uytgenomen alleen de ketters : maer hier staet nu wel te letten / dat het meest de grootste ketters zijn geweest/die andere als ketters hebben doen executeren. Hier raeckten wy weder in dispuyt over de leere: den heer Officier vraechde my wat ongerijmde leeringen de Contraremonstranten doch hadden? Ick antwoorde; 'k salder tegenwoordich maer twee voorstellen / de ongerijmste ter wereit: 1. dat alle de inwoonders deser landen / die niet salich en sullen worden / gehouden zijn op verbeurte harer saligheydt te gelooven / het gene de Contraremonstranten het volck dagelijcks leeren niet waer te wesen / te weten / dat Christus voor haer gestorven zy : 2. dat al die in de genaemde gereformeerde kerck in haer jonckheydt gedoopt worden / sy leven dan soo sy leven / niet en kunnen verloren gaen of verdoemt worden / na het formulier des doops / en haer gevoelen / dat alle die voor welcke Christus waerlijck gestorven is niet en kunnen verloren gaen. Over het eerste viel soo veel dispuyts / dat wy van het tweede niet veel en konden spreecken. Eyndelijck / seyde de heer Officier dat hy wel lustich zijn soude te sien hoe wy catenam salutis, dat is een rechte t' samen-hanginge van de leere der salighevt souden kunnen stellen / ende laste my dat ick het eens schriftelijck stellen ende hem behandigen soude; het welck ick blijdelijck aen-nam. Gister op donderdagh / den sestienden deser / wierd' ick wederom boven ontboden / om in pre-

presentie van den heer Officier / met een substituyt / ende de president van schepenen mijn huysvrou ende suster eens te spreecken: boven komende / gaf ick eerst de heeren over seeckere remonstrantie ofte supplicatie / by my hier in de gevanckenisse gestelt / aen de H. H. Burgemeesteren / schout / ende schepenen deser stede Amsterdam / met noch eenige stucken annex daer die remonstrantie op-slaet: mitsgaders oock die schriftelijcke t' samen-hanginge van de leere der salighheydt. Dese overgelevert zijnde / in plaetse dat ick met mijn huysvrou ende suster wat spreecken soude / geraeckten ick met den heere president in seer hooge contestatie / sijne E. my met groote hevigheydt tot ettelijcke malen scheldende voor een oproer-maecker / voor een guyt / rabauwt / fielt / renegado / ja moordenaer / etc. Waer op ick oock niet en sweegh / maer seyde den heere president / al was hy schepen / en ick gevangen / ick was soo vroom als hy / dat hy sijn seggen in eeuwigheyt niet en soude waer maecken / dat ick wiste wien ick getrouwelijck gedient hadde / voor wiens richterstoel ick bereyt was oock op die ure met hem te verschijnen / dien hy oock weten moste dat hy van sulck seggen rekenschap geven soude in dien dage: de president seyde van gelijcken dat hy daer toe mede bereydt was / etc. Wy raeckten oock wederom in dispuyt van de leere. De heer president vraechde my / of ick geloofde dat iemant Godts wille konde wederstaen? Ick antwoorde: ja ick in trouwen / en geloofd' ick dat niet / 'k en geloofde niet dat'er sonden in de wereldt geschieden: ende vraechde voorder / of de doodt-slagers / moordenaers ende andere quaetdoenders / die de heeren straffen / doende

 dat

dat Godt soo hoochlijck verbiedt / Godts wil niet wederstaen? Hier was 'er de goede oude man uyt. Daer vielen noch verscheyden andere propoosten hier te langh om te verhalen: onder anderen dit mede. De heeren wenschten dat ick noyt in hare handen en waer gekomen. Ick seyde; ja mijn heeren / Pilatus was met Christum oock verlegen / maer hy woude keysers vriendt blijven. De heer Officier antwoorde; alle exempelen sijn odieus. Neen / mijn heer / seyd' ick / dat exempel is leersaem. Wy en willen (seyde de heer Officier) van u by Pilatum niet vergeleken zijn. Soo en mosten dan de heeren (antwoorde ick) Pilatum niet volgen: de heeren seggen vast / de saecke en gaet haer niet aen / sy en hebbender geen seggen in / sy en kunnender niet in doen / etc. Ick sorgh dat se met Pilato slechts haer handen wasschen / helpende hier-en-tusschen al mede Christum verwijsen. Wilt ghy u (seyden de heeren) by Christum vergelijcken? Ja ick / mijn heeren (antwoorde ick) voor soo veel ick als een Christen lijde. Ghy by Christum (seyde de heer president) daer en wil ick jou niet by gelijcken / noch en houd' u daer voor met. Ick antwoorde; dat geloof ick wel / mijn heer / Pilatus noch de Joden en hielden Christum oock niet voor de gene die hy was / andersins (staet'er) en haddense den
1 Cor, 2, 2, Heere der heerlijckheyt geensins gekruyst / etc. Wy versochten dat mijn huysvrou ende suster met my mochten een half-uyrtjen alleen wat spreken; 't en mocht niet zijn: dat mijn soontjen ('t welck onnoosel met het hoetjen in de handt by my stondt) altemet wat mochte by my zijn / dat worde geconsenteert: dat mijn gevanckenisse / zijnde soo eng ende naer / wat
mochte

mochte gerelaxeert worden / om wat meer te mogen aessem scheppen: 't en mocht mede niet wesen. Eyndelijck de tijdt verloopen zijnde/ most ick wederom achter of / ende mochte mijn huysvrou ende suster nauwlijcks adieu toeroepen/ soo straf stouden my de diefleyders voort: mijn soontjen gingh aen mijn handt mede beneden/ dat scheurden se van mijn handt ende en mocht niet met my in 't hockje gaen / seggende 't was niet geconsenteert. Ick most het lijden / ende gingh bedroeft wederom na mijn kluysje: doch heeft my de Heere haest wederom vertroost ende verblijdt / door de genadige bystant sijnes geests. Dit is / weerde broeders ende susters/ mijn wedervaren tot hier toe. Hoe 't voort gaen sal / ende waer ick noch sal belanden/ weet de lieve Godt / in wiens handen ick my geern en gewillich overgeve/deselve wil u E.E. altsamen meer ende meer in 't geloove versterc-ken / ende voor alle schade na ziel ende lichaem behoeden. Zijt alle ende yder in 't bysonder hertelijck gegroet / neffens de dienaren des woordts aldaer / mijne seer lieve ende weerde mede-broeders / van

Uwer E.E. dienstwillige dienaer in Christo,

DOMINICUS SAPMA.

Desen 17. September, anno 1621.

DOMINICUS SAPMA AEN N. N.

E. gunstige/hert-lieve vriendt/ende weerde mede-broeder in Christo/N. N.

Vorhael van sijn geluckige verlossinge.

ICk en hebbe niet wel de gelegentheyt gehadt u E. mijn voor-gaende droefheydt (hoewel maer na den lichame ende uyterlijcken mensche) te klagen: nu vind' ick (Godt lof) gelegentheydt genoech de selve mijn geluck ende blijtschap te bogen/soo om dat de slooten van de boeyen mijn brieven niet meer en schutten/die te voren door een spleetje naulijcx mochten uyt-kruypen/ende nu te post mogen rondtom wandelen: als mede overmidts het den goeden Godt belieft heeft my soo genadelijken/soo onverwacht/ende door soo slechten middel uyt dese banden ende verwachtinge van een eeuwige gevanckenisse by de boeven in 't tuchthuys/te verlossen. Dien de Sone vry-maeckt/mijn vriendt/is die niet waerlijck vry? Soo ben ick dan immer waerlijck vry; ende evenwel sit ick noch en dut/als of ick droomde/of in een duyselingh lagh/niet kunnende schier gelooven het gene ick sie ende in der daedt bevinde. De Heere overschut/ende loopt met sijne weldadigheydt soo vol-loops over my henen/dat ick hem met het geloove niet en kan volgen: ja schier niet en kan na-oogen/die ick behoorde met het geloove voor uyt te wesen: doch hope ick dat sijne goedigheydt my dese swackheydt wel ten goeden sal afnemen: want ick my noyt soodaniger heerlijcker weldadigheyt ende uytnemende vriendtschap Godts hebbe kunnen

weer-

weerdigh achten. Gedanckt ende geloofst moet wesen zijn heyligen naem voor soo schielijcken ende genadigen verlossinge. 's Nachts voor Amsterdammer kermis gaf't my de Heere eerst in 't sin: 's maendachs communiceerd' ick het mijn suster ende huysvroutje: ende 's woensdaechs 's avonts tusschen half seven ende seven uyren / soo de poort-klock luyde / was icker al uyt. Hoe ick uyt gekomen ben sal u E. (acht ick) al wel gehoort hebben: sonder slot of muer te breken / sonder oock de Cypier / of yemant ter werelt daer toe om te koopen. Ick hadde mijn huysvroutje met een doeck om de mondt / als offe tandt-pijn hadde / ende voorts toegestelt gelijck ick meende uyt te gaen / vergeselschapt met mijn suster (die beyde verlof hadden my te mogen besoecken) doen by my komen 's na-middaechs ontrent te vier uyren: doe toefden wy tot schemer-avondt / handelende van onsen aenslach / ende Godt biddende om zegen ende voorspoet tot ons voornemen. De doncker beginnende te vallen / onder 't luyen van de poort-klock / trock ick over mijn kleederen een rock met een jackjen aen / dat bindende met de schorteldoecks-banden in mijn zijd' toe; daer by deed' ick over mijn mouwen twee swarte mors-mouwetjes aen / setten een huyf op / met een doeck om de kin / ende een Signet-ringh aen de hant / daer ick de neus-doeck mede voor de mondt houden soude: ende als ons dochte dat sich de gelegentheyt best presenteerde / settede ick de huyck op / ende ginck met mijn suster behendichjes af / latende mijn huysvroutje in mijn plaets / die ons vast deerlijck na-ooghde / ende daer na wat ging' trantelen (soo was 't geseyt) tusschen hope ende duysent vreesen.

Mijn suster voor af zijnde / quam ick een weynichje na / terwijle was besteemoer (die andersins een loose ende deurtrapte vrouw is / waer voor ick oock daerom meest hadde gevreest / ende dickwils gewenscht dat ons liever de man hadde uytgelaten / die en soude / docht my / op mijn vrouwelijcke postuere soo nauw niet gelet hebben) met de sleutels voor henen / ende liet ons t' samen fijntjes uyt: weynich denckende wie sy uyt liet. Ick en kan u E. niet seggen / mijn vriendt / hoe ick altereerde / doen ick de buyten-deur van de boeyen (soo men hier die gevanckenisse noemt) achter my hoorde sluyten: ick en was noyt soo gealtereert in mijn vangen ende andere swarigheydt. Ick dachte / lieve Heer / hoe omvanght my aldus uwe goetheyt / ende set my wederom als met'er handt / sonder slagh of stoot / soo gemackelijck buyten soo veel grendels en slooten / onder desen vryen hemel! In dit ende diergelijcke gepeyns / nauwelijcks voelende dat ick aerd' raeckte / most ick lange mensch in dat vrouwelijk gewaet / met de huyck op 't hooft / my soo veel inbuygende als ick mochte / noch eenige straten deur schooyen / ende voorby veel volcks / eer ick quam daer 't gemunt was: alwaer ick oock haest / door Godts hulpe (die ick voor dese sijne weldadigheydt nimmermeer ten vollen noch genoechsaem dancken kan) veyligh ingeraeckte. Latende mijn huysvroutjen in mijn plaets / bleef ick noch meer dan half gevangen / gelijck ick noch ben: doch hopen wy dat het de Heere voort haest blijdelijck uytvoeren sal. Daer en mach van d' onse niemandt by haer komen: men seyt ons / dat se gister voor Schepenen is verhoort / die haer misschien wat begrauwt hebben / maer even=

evenwel in haer herte haer trouwe daedt moe-
ten loven en lof-weerdich achten. Op huyden
heeft men een requeft van haren 't wegen aen
de heeren Schepenen ingelangt / doch en heeft
niet geopereert / maer ter contrarie (na men
verftaet) meerder offenfie aen de heeren gege-
ven/vermits daer onder anderen in gefeyt wort/
dat ick door de fegeninge Godts uyt de gevanc-
kenisse was gegaen. Hoe licht moeten se geof-
fenfeert worden / ende met wat een fiecke con-
fcientie moeten fe gequelt gaen / die haer aen
Godts zegen ftooten / foo merckelijck blijcken-
de in defe mijne verloffinge : immer hebben de
H.H. Schepenen wel te dencken / dat wy 't niet
anders dan voor een fonderlinge ende genadige
zegen ende weldaet / ja beleydt Godts en kun-
nen achten / die wy fulcks / niet dan met Godt
aengevangen / met yverige gebeden in 't werck
geftelt / ende met gevoel fijner godtlijcker ze-
geninge hebben uytgevoert. Doch ware te
wenfchen ('t welck ick oock van herten mijnen
verloffer bidde) dat hare E. E. ende alle over-
heden onfes vaderlandts / eenmael noch om-
mefagen / ende beter gedachten kregen / om
hare regieringe ende raedt-flagen foo aen te ftel-
len / dat fe haer niet en behoefden aen dufdani-
ge harer getrouwe onderdanen foo merckelijc-
ke fegeningen ende byftandt Godts te offenfe-
ren : want fulcx niet en paft dan den genen die
tegens Godt worftelen / waer van dit dagelijcx
vangen / fpannen / doodt-fchieten / plunderen /
ende in eeuwige gevanckenisse in 't tucht-huys
fetten der vromen (Godt betert) niet vremdt en
is. De goede Godt wil fich onfes lieve vader-
landts erbarmen / fijner verdruckte gemeyn-
ten beden ende klachten verhooren / fijner ge-
 trou-

trouwe dienst-knechten arbeydt segenen / ende ons al t' samen wederom eenmael (is 't ons salich) uyt dese menichvuldige swaricheden verlossen. Wiens H. hoede ick u E. neffens mijne hertelijcke groetenisse aen de gemeynte aldaer / wil bevelen. Datum op Vlielandt desen 25. Septemb. anno 1621.

Uwer E. dienstwillige dienaer ende medebroeder in Christo,

DOMINICUS SAPMA.

N. N. AEN
DOMINICUS SAPMA.

Eersame / gunstige heer en vriendt / waerde mede-broeder in Christo:

U E. aengenaem schrijven van den vijffen-twintichsten deser hebbe ick wel ontfangen. Aengenaem schrijven / segge ick / niet alleen om dat het quam van soo een goet vrient: maer oock veel meer om dat het van hem quam / als soodanige / die de stricken des ja-
Psal. 91, 3. gers soo op verscher daedt ontvloden was / ende die my selver de volkomene tijdinge daer van bracht. Ick hadde van te voren de tijdinge daer
Act. 12, 13. van / door de dienst-maecht Rhode / ofte door het gemeyn geruchte der lief-hebberen / die ons sulcks in der haest quamen bootschappen / wel eenichsins vernomen. Maer indien u lieden dien het selve in persoon wedervaren is / noch als in eenen droom ende duyselingh liggende / schier

schier niet en kond gelooven 't gene u lieden siet/ ende in der daedt bevindt (even gelijck Petrus met den eersten niet en wiste dat het gene door den Engel geschiede waerachtigh was/ maer meynde dat hy een gesichte sach/ doch daer na eerst tot hem selven gekomen zijnde/ waerachtelijck wist/ dat de Heere zijnen Engel uytgesonden hadde/ ende hem verlost uyt de handt Herodis/ende uyt alle verwachtinge des Joodschen volcks) soo gelooft vryelijck/ dat ick ende meer andere met my/ metten eersten niet meer hoorende/ dan het gene dat de loopende maere ter vlucht door het klinck-gat geluystert/ maer van blijdtschap het recht beschept noch niet met open deuren doorsien hebbende/ ons quam aenseggen/ met verwonderinge alsoo hebben gestaen gelijck die gene die tot Rhoden seyden/ ghy zijt uytsinnich: ende alhoewel dat geruchte bleef/ ende dagelijcks noch meer bevesticht wiert/ soo souden wy evenwel schier eer geloofst hebben/ dat het uwen Engel hadde geweest (soo wy sulck een gevoelen hadden) dan uwe E. selfs. Hoe? Souden wy dencken dat uwe E. die soo nauw bewaerdt wierdt/ die met sulcke harde partyen te doen hadde/ die misschien oock na het kermis-feest (feest 't welck gehouden wordt in den ouden suer-deessem der boosheydt ende listigheydt/ ende niet in den ongesuerden broode der oprechtigheyt ende waerheyt) tot contemplatie ende wel-behagen van de Joden/ de selfste gangen soude gegaen hebben/ die onse W. W. broeders Samuel de Prince ende Johannes Grevius al over lange (leyder) ingetreden zijn/ in het midden van dat selve feest/ soo schielijck ende wonderbaerlijck uyt den muyl des leeuws soude verlost worden?

Vers. 9. · Vers. 11. · Vers. 15. · 1 Cor. 5. 1.

Daer werden wel over al van de gemeynten/ gelijck oock hier by ons voor uwe E. als mede voor de andere broeders die in de gevanckenisse gehouden wierden ende sommige noch worden/ gedurige gebeden tot Godt gedaen/ met vertrouwen dat hy ons d' een tijdt of d' ander verhooren soude: maer soo haest en hadden wy het evenwel in niemanden verwacht. De Heere is ons met zijne genade voorgekomen/ buyten verwachten is hy tot onser hulpe soo haest verschenen: ende daerom konden wy het soo qualijck ons selven laten voorstaen: oock te meer om dat ons maer twee dagen te voren de verlossinge onses lieven broeders Desekij soo liberalijck vergunt was. Ons docht dat sulcks alleen meer was dan wy wenschen mochten: ende nu dit noch soo haest daer boven op? 't Is overtollige genade. Het scheen ons by na ongeloofelijck. Maer wat sal ick seggen/ broeder? Petrus blijft kloppende/ het gerucht hout aen:
Act. 12. 16, 17. de deure wordt open gedaen/ alles wordt klaerder ontdeckt: uwe vrienden sien u/ die van den huyse Marie ende Johannis Marci omhelsen u ende verschricken: sy roepen by na uyt van blijdtschap met luyder keelen: maer u lieden wenckt haer dat se swijgen souden (op dat het de vervolgers niet en hooren) ende vertelt haer hoe de Heere u uyt de gevanckenisse geleydt heeft: ende niet alleenlijck dat/ maer laet het oock door uwe brieven boodtschappen/ aen de broederen/ aen Desekium/ ende onder anderen oock aen my. Ick ontfang' die/ leese/ ende her-leese die met verwonderinge ende verheuginge/ speurende eene sonderlinge directie ende beleydinge des Heeren: eene aengename aerdigheyt in 't geheele werck/ voorsichtigheydt

ende

ende couragie in uwe E. getrouwigheydt in u lieve suster / maer met namen in u lieve huysvrouwe / dommigheydt in de beste-moeder etc. Kortelijck ick bemercke metter daedt / dat het niet te vergeefs en is / dat de Heere Christus ons in de Openbaringe Johannis afgebeeldt wordt / als die gene die de seven sterren in sijn rechter-handt draecht: de seven sterren zijn de Engelen ofte dienaren der seven gemeynten in Asien (vers. 20.) want gelijckerwijs hy die seven dienaren in sijne handt gedragen / dat is / tegen alle quaedt beschermt / ende uyt alle gevaer verlost heeft: alsoo wordt daer mede aengewesen / dat hy alle de getrouwe dienaren des woorts / die doorgaens in de Schriftuer door de starren beteeckent worden / in sijner rechterhandt draecht / de selve onder sijne vleugelen beschuttet / ende bewaert: dat bevinden ende experimenteren wy nu dagelijcks. Daeromme / broeder / en laet ons niet meer dutten / 't en is geenen droom / 't is waerheyt. Laet ons den Heere dancken voor dese sijne geexperimenteerde genade / ende daer op dies te meer vertrouwende / sijn werck oock dies te yveriger met aller voorsichtigheyt ende ernst voltrecken / den loop volstandichlijck af-loopen / ende den kamp vol kampen / tot dat wy den selven volbracht hebbende / de kroone der glorie mogen winnen ende beërven / Amen. Ick verhope dat uwe E. nu geheel volkomentlijck / dat is / niet alleen in uwe persoon / maer oock in de persoon van uwe lieve huysvrouwe verlost zy. De Heere en sal niet toelaten dat soodanigen deught langh in den karcker versmoort blijve. Sy is uwe E. getrouwer geweest / als Michal aen David / doen hy de handen Sauls ont-

Apoc. 1. 16.

vluch-

vluchtede: want Michal nam een beeldt / ende
leyde dat in sijn plaetse / ende leyde (staeter)
een geyten-vel tot zijnen hoofde / ende deckte
het met kleederen toe: maer u lieve huysvrouw
1 Sam. 19. 13. is selver in uwe plaetse blijven sitten. O vro-
Prov. 31. migheyt / weerdich om van den koninck La-
muel onder de deughden der loffelijcke vrouwen
gestelt ende gepresen te worden. Hoe ende op
wat maniere onse lieve broeder Veseltius ver-
lost is / sal uwe E. met sijn eygen schrijven
(hier neffens gaende) best verstaen: soude daer
anders wat van verhalen: maer de man dien
het selver in persoon aengaet / kan sulcx alder-
levendighst doen. Uwe E. sal daer mede eene
sonderlinge regeringe Godts in speuren. Jas-
perijntge / zijner E. huysvrouwe / die aen haers
mans plaetse in 't tucht-huys was gevangen
geleyt / is voorleden Saterdagh / door instan-
telijcke intercessie van de gebueren (alsoo hare
dienst-maeght in de kelder van 't tucht-huys
gevallen / ende haer grootelijcks verseert heeft)
op borge der selver ter nauwer noot uytgegaen.
Anders jegenwoordich niet hebbende / wil ick
uwe E. met des selven lieve huysvrouwe / su-
ster / midtsgaders alle de broeders ende vrien-
den / den almogenden Heere / die uwer aller
schut ende scherm tegen alle partydige men-
schen wesen wil / bevelen. Alle de broeders en-
de vrienden allhier doen uwe E. seer hertelijck
groeten / die ick met u lieve brief sonderling'
vermaeckt hebbe. Vaert wel. Desen 29. Sep-
tembris / anno 1621.

Uwer E. dienstwillige mede-
broeder N. N.

JOAN-

JOANNES UYTENBOGAERT

AEN DEN HEERE

LAURENS REAEL,

Oudt Generael in Oost-Indien.

Mijn heer:

SOo haest ick uwer E. voorspoedige wederkomste in 't vaderlandt vernam / vondt ick my bewogen u E. met een briefjen te verwellekomen / gedenckende de vorige kennisse / maer wierdt door contrarie gedachten wederhouden. Ick wist niet of u E. vernemende dat ick als een verstoorder / ja schelm ende verrader des landts by sommige uytgeschreydt / ende als een die 't sware crimen van gequetste Majesteyt begaen hadde / door mondt van vier-en-twintich Rechters ten eeuwigen dagen uyt het landt gebannen was / met confiscatie van alle mijne goederen / mijn schrijven soude aengenaem houden: want wat eerlijck man soude willen de minste communie / laet staen door brieven / (telle quelle bewijsingen van eenige familiare vriendschap) willen houden met een booswicht? Ick weet wel sekerlijck dat ick 't niet en ben / ende soude / sonder roem gesproken / na mijne gelegentheydt ende sonder hatelijcke vergelijckinge te maecken / oock den genen die haer in dese materie voor de vroomste uytgeven / wel derren trots bieden : maer wetende hoe weynich gelt 't getuygenis dat iemandt geeft in sijn eygen saeck / bysonder daer 't prejudicie van soo vele / vroom wijs en godsalich / gebleyde en ge-

Verwellekomt hem over sijn komste in 't vaderlandt.

roemde

De stemme des volcks de stemme Gods. Des duyvels.

roemde mannen my tegen was/neffens 't geral een deel van heer omnes maechschap/'t welck wil dat vox populi vox Dei zy/ (een ander seyde diaboli): soo twijffel ick/ of ick niet liever behoorde mijn meester volgende/en al swijgende/hijgende/ende stenende 't kruys te sleypen na Calvarien toe/dan my noch meer quellinge te verwecken/ wanneer u E. my/ als een arm vervloeckt verbannen landtlooper/ aenspraeck weygerende den rugge gekeert mocht hebben. Wat konde ick weten wat men u E. mocht hebben aengepreeckt? Ende of ick u E. noyt soo swack van herssenen geoordeelt en hebbe/ dat deselve haer lichtelijck soude laten dietsi maken dat waerheydt logen/deuchde ondeuchde is/soo was my evenwel onbekent of den sterck-afdrijvenden stroom van wereltsche consideratien/die soo menich eerlijk man sedert eenige jaren willens onwillens heeft mede gesleept/u E. oock niet wech rucken soude om ten minsten te seggen/Ick en ken hem niet. Ick beken dat 't rapport van uwer E. niet min wijse oordeelen als dappere daden/neffens de onbesprokene vromigheydt van u E. geslacht my beter van u E. dede hopen: maer hout my ten besten mijn heere/indien mijn oordeel sich soo dickwils bedrogen gevonden hebbende/ oock in sulcke die ick meynde bykans soo wel te kennen als my selve/ nu wat meer dubt dan het plach/ende altemet vraecht of men oock voortaen sijn vijf sinnen gelooven mach. Hebbe derhalven wat getemporiseert/tot dat eenige/die ick meyne wel te kennen/my getuychden dat ick u E. niet alleen wel aenspreken mocht sonder eenige vreese van 't geimagineerde ongemack/ maer oock dat het u E. soude aengenaem

naem zijn. Ende of ick schoon hier inne hadde mogen bedrogen zijn / soo dacht ick evenwel beter te zijn een kinnebakslach te wagen op nieus (want ick'er soo veel ontfangen hebbe / dat my de koonen heel dick geswollen zijn) dan te faelgeren in't gene my ontboden wierdt mijn schuldige plicht te zijn: 't welck was u E. van herten wellekom te heeten op't oude geloove. Ick segh op't oude geloove / Apostolisch in religie / Hollandts in trouwe / oprecht in bestendige onveranderlijcke vriendtschap met die gene / die noch overich zijn in bloedt ende verwantschap van dien man / die ick by sijn leven als mijn eygen ziele bemindt / na sijn overlijden in weerdige gedachtenisse gehouden / ende in naem ende faem aengeblaft zijnde na uyterste vermogen hebbe helpen voor staen ende beschermen; ende dat alleen om de waerheydt waer van hy een leeraer was / ende om des Heeren wille welcks getrou dienaer hy was. Op dat oude geloove / mijn heer / heet ick u wellekom: en geloost derhalven niet den genen die my van ende over nieuwigheydt eer beschuldicht dan achterhaelt / eer veroordeelt dan overtuycht / eer gestraft hebben dan bewesen dat ick daer aen plichtich was. Hoewel niet de naem van oudt of nieuw / maer alleen 't wesen der waerheydt het lootjen leggen ende de saecken wech dragen moeten. Ick heet uw' E. wellekom van soo eene verre / lanckduerige / moeyelijcke ende gevaerlijcke reyse / die ick niet en weet of u E. veel rijckdom heeft toegebracht; maer dit weet ick / dat se u E. veel laurier-kroonen heeft op 't hooft geset by alle vrome patriotten / die ick weet van herten te helpen wenschen dat uwer E. groote diensten na behooren erkent / ende deselve nu binnen

D. Jacobus Arminius.

't vader-

't vaderlandt soo wel als te voren buyten / m
soo wel in den raedt als te voren in den krijch
oock besteedt mochten werden. Ick en presen
teer u E. geen dienst / niet by gebreck van mijn
affectie of u E. verdienste / maer om dat ick
niet in standt en ben om u E. dienst te konnen
doen / zijnde tot een loon van mijne voorgaen-
de diensten den vaderlande gedaen / verworpen
als onnut / ja / soo eenige schrijven / omgedreven
als een beusel-kloot in wijden lande / om mijn
leven in ellende ende mijn dagen in treuren door
te brengen / indien 't na haren zin ginck : maer
gedanckt zy de Heere / die my troost ende
sterckt in mijne oude / anders verdrietige da-
gen / ende geeft na den geest dat my na den
vleesche benomen is / in vrolijcke verwachtin-
ge van mijns lichaems verlossinge / ende sekere
hope der eeuwige onsterffelijckheyt in oneynde-
lijcke vreuchde. Mijnen staet evenwel zijnde
soodanich na de werelt als nu is verhaelt / bidt
ick u E. dese mijne onhoosselijckheydt ten goe-
de te houden / ende toe te schrijven 't gebreck
niet van wil / maer van macht. Hoe het my se-
dert u E. vertreck uyt den lande gegaen is /
heeft u E. mogelijck al in Indien gehoort / doch
veel nader geloove ick na 't wederkeeren in 't
landt. Wat andere daer van seggen met on-
waerheydt / behoeve ick hier niet te verhalen /
wat de saecke is na waerheydt / is by my in 't
korte vervatet in sekeren brief aen wijlen u E.
oom den heer Burgermeester Reael / nader-
handt in 't landt gedruckt buyten mijn bedrijf.
Verbannen ende van 't mijne berooft zijnde /
heb ick my t' Antwerpen gehouden onder 't be-
neficie van tresves ; dese eyndende begaf ick
my in Franckrijck / ende hebbe met noch een
goedt

goedt vriendt of twee van mijne conditie / mijne winter residentie genomen alhier tot Rouen / alwaer ick leve in chambre garnie, soo men 't hier noemt / doende mijn eygen kost / soo hier veel de manier is. Ick kan wel dencken dat dit te weten of niet te weten u E. niet veel aen of af en draecht : gelijck het oock in der waerheyt niet veel om 't lijf en heeft : willende nochtans uw' E. verwillekomen / ende denckende dat het te bloot soude staen simpelijck te seggen / Ick heet u E. wellekom / doe ick dit daer by / om gelijk men somtijts pleech de tafel te vullen met een banquet van hasenoten / alsoo oock dit papier te vullen met een slecht praetjen ; waer by ick alleen noch dit sal seggen aengaende mijne occupatien / dat ick niet en doe dan tot mijn eygen onderwijs ende vermaeck somtijts wat lesen / altemet een briefjen aen de vrienden schrijven / my tot mijn sterfdach bereyden / ende voor den bedroefden standt soo des vaderlandts ende der verdruckter kercken in 't gemeyn / als voor den vromen gevangenen heeren broederen / ende verdruckte Christenen / den Vader der barmhertigheydt ende vertroostinge na mijn geringe vermogen te bidden. Met nieuwe tijdingen te schrijven en bemoeye ick my niet ; ende al wilde ick / ick en weet niet anders dan dat het in dit koninckrijck niet wel en staet / door d' oorloge des koninckx ende die van de religie : niet om die van de religie hare vergonste exercitie te benemen / soo sijne Majesteyt protesteert / maer om de rebellen van Rochelle met haren aenhanck (soo die worden gequalificeert) tot gehoorsaemheydt te brengen. Daer tegen d' andere laten verluyden / dat het om de extirpatie van de religie te doen is / ende dat hun

derhalven geoorloft is de wapenen tegen haren koninck tot haer defensie te voeren. Of dit aen d'een of d'ander/ of aen beyde zijden/ pretexten of waerheyden zijn/ wil ick de politijcken dies kennisse hebbende/ ende of het den onderdanen geoorloft is in sulcken cas de wapenen tegen haer wettige overheyt aen te nemen/ den theologanten tot oordeel stellen. Tot Parijs was onlangs doe ick noch daer was in een hoeck van de stadt wat rumoers/ daer over eenige doot bleven ende een huys of twee geplondert wiert. Het scheen gemunt te zijn op die van de religie/ welckers tempel tot Charenton in brandt gestecken wierdt; maer alsoo het maer was 't bedrijf van eenige studenten/ verselschapt met canaille/ ende d'overheydt terstondt ordre stelde/ ende eenige op de daedt dede hangen/ geesselen/ bannen ende anders/ was het haest gestilt; evenwel hebben haer de predikanten wech gemaeckt; ende hoewel die van de religie met hare exercitie by openbare publicatie van 't Parlement in de protectie des koninckx wierden genomen/ ende den gouverneur selve/ 't welck is den hertoge van Monbazon/ hun vermaent heeft om haer exercitie niet na te laten/ presenterende selve in persoon haer te beschermen met sijn volck/ en hebben sy evenwel sedert dien tijdt noyt wederom willen vergaderen/ daer op verscheydelijck gediscoureert werdt. Hier is 't stil/ ende continueren die van de religie in hare oeffeninge gelijck voor henen/ sonder eenige swarigheydt. Mochten de arme Remonstranten soo veel in haer vaderlandt genieten/ sy souden Godt dancken/ die te bidden staet dat hy de tyrannije weere/ de gerechtigheydt voorsta/ de waerheydt de handt biede/ de godtsaligheydt
vordere/

vorderc / ende 't vaderlandt beware: waer by ick noch wil doen dit kleyn gebedt / dat hy u E. mijn heer / ende allen den uwen geve wat salich is. In Rouen desen . . Octobris 1621.

Uwe E. oude dienaer ende vriendt, nu om de voorstandt der waerheydt ende vaderlandtsche vryheydt gebannen,

JOANNES UYTENBOGAERT.

SIMON EPISCOPIUS AEN REM EGB. BISSCHOP.

Lieve Godt! wat godloos stuck komt ons alhier ter ooren? Is het mogelijck dat sich daer mede gemoeyt hebben luyden van onse soorte? Och! wat wil dit een quade reuck voor ons geven deur de geheele werelt? wat schandelijcke vlecke voor onse lieve Societeyt! Sal dan de Heere die willen laten overdeckt worden met schande / na dat se soo lange als overstelpt gelegen heeft met kruys en tegenspoet? Ick weet dat sy onschuldich is / ende alle die genen die vroomheydt en godtvruchtigheydt beminnen: maer wie sal konnen afwasschen al 't gene haer by dese schandelijcke occasie opgeworpen sal worden? Wat water sal genoech wesen om die te suyveren? Ick sie dunckt my dat de Heere over haer vertoornt is / ende dat hy die niet heeft willen zegenen / om dat 'er onder zijn geweest die hare herten en handen met bloedt der men-

Beklach over de grouwelijcke conspiratie.

menschen hebben willen besoedelen. Moge
lijck sal hy sich over ons ontfermen als wy van
die wraeck en bloedt-dorstige luyden gesuyver
sullen zijn / ende hier deur ons laten leeren d
tijt af te wachten tot dat onse patientie verbul
zy / of dat de Heere selve met ordre als betaem
ons een open lucht en vryheyt weder geve on
sijn waerheyt te verbreyden/en in 't openbaer t
verkondigen : hier-en-tusschen soo hope ick da
vrome en eerlijcke luyden niet en sullen het ge-
heele corpus van de Remonstranten wijten
het gene sommige godtloose en desperate men-
schen hebben bestaen te doen : immers sy be-
hooren dat te doen/ dewijle het seecker is dat'er
noyt by na eenige secte ofte societeyt ter werelt
is gevonden / daer onder niet gevonden en is
kaf ende gruys van menschen / selfs onder de
twaelf Apostelen was niet alleen Petrus die
sijn meester willende voorstaen den dienaer van
den hoogepriester na 't lijf hiel / (want ick denc-
ke niet dat hy juyst na 't oor heeft genickt)
maer oock Judas die sijn eygen meester verriet
die hem soo veel goets gedaen hadde / ende daer
hy soo vriendelijck van bejegent was : de Ca-
tholijcken hebben hare Monnicken ende haren
laetsten Ravillac / die hare natuyrlijcke souve-
raine wettige princen hebben vermoort : die van
de religie haren Poltrot ende anderen / die hare
handen besmet hebben met het bloet van heeren
en princen die haer niet en hadden misdaen : de
Mennisten hebben hare Munstersche mon-
sters en Amsterdamsche naecktloopers : en soo
voort elck een de sijne : is 't wonder dan dat in
het net van de Remonstranten mede een deel
quade vissen opgehaelt zijn / ofte dat'er sweert-
vissen in hare suyck ingeslopen zijn ? de leere
behoor-

behoort daerom te minder niet geacht te wor-
den noch de sake te onrechtveerdiger. Ick late
nu staen dat in sulcke getroubleerde staten/daer
de luyden soo lang en soo hart tegen alle recht
en reden geperst/gedruckt/gevangen/gespan-
nen/gekerckert ende vervolght worden/veel-
tijdts quade humeuren vergadert worden/die
dickmaels schrickelijcke en droevige accidenten
veroorsaken. Men heeft by na noyt gesien dat
sulcke veranderingen van regeringen vergesel-
schapt gemeenlijck met rigoreuse proceduy-
ren sonder schadelijcke koortsen en convulsien
afgeloopen zijn. Niet dat ick wil seggen dat se
daerom te excuseren zijn/dat zy verre/maer dat
het te wenschen ware dat soodanige oorsaecken
niet waren voorgegaen/ofte immers als noch
nochten ophouden: want of wel vrome ende
godvruchtige luyden hare sielen in patientie dan
besitten/nochtans die gene die ofte geinteres-
seert zijn/ofte andersins tot soo grooten verloop
van saecken gekomen zijn dat se desperaet zijn/
trocken altijdt lichtelijck weder/ende begeven
haer alweder tot desperate aenslagen: ick hope
dat dit de heeren bedencken sullen tot welstant
van onse lieve vaderlandt. My geeft wonder
dat ick in soo lang geen schrijven van u-liede
hebbe bekomen: de goede occasie van uwen
neef Voskuyl/die alhier met my een stuck
broodts heeft gegeten/en sijn dienst presenteer-
de om een briefjen aen u-l. mede te nemen/heb-
be ick niet willen laten voorby gaen: den uwen
van den 30. January is my wel behandicht
met de ingeslotenen. Wy hebben sedert uyt
schipper Dirck verstaen sijne vrome en goede
resolutie om na de apprehensie van onse twee
mede-broeders de handt van de ploech niet te
 trecken/

trecken / maer getrouwelijck voort te gaen in het bevorderen van de waerheydt die na de godsaligheydt is: dat heeft ons niet weynich vermaeckt tegen den swaren slach van die gevanckenisse van de twee broederen: maer dese droevige ende schandelijcke aenslach (indien se waer is) heeft ons soo gealtereert / dat wy niet weten by-na waer wy zijn: 't en ware dat de tijdingen soo sterck d' een op d' ander quamen / ick soude by-na seggen dat het onmogelijck is dat het soo zy als men voor-geeft / ofte dat het ongeloovelijck is: want wat eynde souden doch voor gehadt hebben die genen die den Prins van Orangien souden hebben willen vermoorden; want 't ging hoe 't daer na wilde sy souden immers doode ende ellendige menschen zijn geweest? want wie soude sulcken moordt ongewroken hebben gelaten? soude men sulcke luyden niet voor dwase luyden of voor ontsinnige houden? ick hope dat het so swaer niet sal zijn; dan wat sal men seggen / wy worden overvallen van allerley kanten met tijdingen / en by-na met de boosdoenders gerekent / alhoewel wy hier in geen swarigheydt maecken / dewijle dit mede den Heere Jesu selve is gebeurt. Wat sullen wy doen? Wy moeten en willen swijgen tot dat de tijdt alles openbare. De Staten hebben aen haren ambassadeur noch anders niet geschreven als van een conspiratie tegen den staet van 't landt. De griffier Aerssens schrijft van een attentaet op de persoon van den Prins van Orangien. Anderen van steden / schepen / en kercken te branden / met poeder op te laten springen; in somma / al 't grouwelijckste dat een mensch bedencken kan. De beste advijsen zijn van een aenslach om de twee gevangenen

los te maecken. Dit hope ick dat waer sal zijn: want dit crimen wel het minste soude zijn/ende van velen noch wel geroemt soude worden als een Romeyns heroicq stuck; alhoewel ick het niet en prijse. Van de verkiesinge van burgermeesteren ende schepenen/t'uwent gedaen den tweeden deser/heb ick uyt mijn heer de Groot verstaen: ick ben blijde dat men aldaer wat meer begint te civiliseren/ende na matige luyden uyt te sien: 't ware te wenschen dat dit in tijdts ware gedaen. dan die noch toesach. met lanckheyt van tijden kan weder bekomen worden 't geen inder haest verloren en versuymt is. Desen brief meenden ick u-l. over vier dagen al gesonden te hebben met Vos kuyl/dan dewijle hy hier noch eenige dagen vertoeft/soo is se blijven leggen: daerentusschen is my den uwen sonder dato (dat my seer moeyde) behandicht/ vervatende eene rechtveerdige droefheydt over 't gene aldaer geseydt wordt gebeurt te zijn/ nochtans hope van dat het wat anders soude mogen zijn/namelijck een opset om de twee gevangens te verlossen: de Heere geve dat de hope waer zy/en dat die gene die sulcken opset alleen mogen hebben gehadt/uyt de handen mogen blijven/en door violentie van pijnigen niemandt in swarigheydt kome die onschuldich is. Ick sal van tijdt tot tijdt pertinent bescheydt wachten: bidde hier inne met alle neerstigheydt te willen arbeyden dat het my onder de eersten gewerde. Indien wy verstaen dat de predikanten haer gemoeyt hebben met sulcken enormen aenslach te bestaen/soo sullen wy metten alder-eersten doen 't gene wy konnen ten besten van onse societeyt: maer de saecke noch niet wel wetende/sullen wy wachten tot dat wy seker-

heydt hebben. Ick hope dat de predikanten (maer wat segge ick predikanten indien sy schuldich zijn?) selfs hare apologie sullen doen indien se uyt de handen blijven en onschuldich zijn: soo ick hope: hier-en-tusschen frere soo blijft doch die ghy altijt zijt geweest in 't stuck van de waerheydt: laet u dusdanige schandalen niet vervreemden van de leere die na de godtsaligheydt is: helpt anderen stercken in de selve/ en houden wat 'er te houden is/ op dat immers de getrouwe broeders niet genoodtsaeckt worden de spade op den dijck te steecken ende de moet verlooren te geven/ in 't behouden van eene soo heylsame ende nutte waerheydt: de personen moet men om de waerheydt beminnen maer niet de waerheydt om der personen wille/ want dese konnen veranderen/ maer die blijft altijdt de selvige/ ende sal in 't midden van hare vyanden altijt noch een lieve reucke van haer geven al is 't dat se om dese en diergelijcke saecken gelastert en meer als opt te voren beeladdet sal worden. Hier mede weerde beminde broeder/ soo bevele ick u-l. in de bescherminge des alderhoochsten met uwe lieve huysvrouwe en familie/ beneffens de twee nieugehoude/ ende Jan broeder met alle de sijne; van de vrienden die hier zijn/ en insonderheydt van my

U-l. dienstwillige broeder,

SIMON EPISCOPIUS.

Parijs, den 28. Febr. 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN REM EGB. BISSCHOP.

Weerde beminde broeder:

OP gisteren is my den uwen (wederom sonder date / dat nu soo moeyelijck valt / dewijle wy allhier gaerne de laetste advijsen rekenen) wel behandicht: ick vreese uyt alle het gene ick tot noch toe hoore en 't gene u-l. schrijft dat eenige vleeschelijcke menschen / die met den naem van Remonstranten worden bekleet / een schandelijcke ende grouwelijcke entrepriyse hebben voorgehad: de advijsen zijn te sterck ende te eenparich dan dat ick anders soude derven hopen ofte dencken. Och Godt! wat kost ons dit suchtens ende weenens dat onder ons / die nu alreede een lieffelijcken reuck by alle de werelt begonnen te krijgen van wegen onse gedult ende verdraechsaemheyt / gevonden zijn luyden die met soo een wreeden ende wraeckgierigen geest alle die goede renommee als op een oogenblick hebben in een eeuwige schande doen veranderen / en mogelijck de deure voor altijt toegesloten om immermeer eenige vryheydt in onse lieve vaderlandt te verwerven! 't Hert breeckt ons als wy hier om dencken / want wy weten dat hier aen schuldich sullen worden gemaeckt soo wel onschuldige als schuldige / ende dat het geheele corpus sal moeten dragen 't gene sommigen alleen op haer eygen hant hebben bestaen: den haet die men ons toedraecht laet het niet toe dat'er iets anders geschiede. Ick vermercke

Verfoejinge van de conspiratie, en vertooninge van de onschult der Remonstrantsche societeyt.

Lithaeim.

mercke uyt uwe schrijven dat ghy 't daer al gewaer wort. Is 't wonder? wy komen het hier gewaer worden: Tresel kan het te Rouen nauwlijcx harden/doch schijnt 'er hem met couragie deur te sullen redden/ heeft attestatie doen beleggen tegen eenige/die hy soo alreede heeft deur gedreven dat sy wat beter koope beginnen te geven. Hier spreecken sommige vuyr en vlam tegen ons; dan de wijsse het een stadt vol volcks is/geeft het alhier soo geen esclat. Ick twijffele niet of onse namen loopen al mede daer op de tonge. Wat sullen wy doen? Een goede conscientie is een goede oor-kussen; de Heere weet dat wy gantsch onschuldich hier in zijn/gelijck ick mede vertrouwe van onse geheele societeyt. Worden wy dan noch geslagen/ wat sullen wy doen? Wy sullen met den Heere Jesu seggen/waerom slaet ghy my? Wil dat niet helpen/soo sullen wy moeten dencken dat in ons mede moet vervult worden 't gene den Heere Jesu selve geschiet is/ dat wy met den boosdoenders gerekent moeten worden: daer-en-tusschen sal de Heere Jesus en de tijdt onse onnooselheydt ende onschult wel aen den dach brengen: wy sullen oock niet nalaten 't gene daer toe dient/soo haest wy sullen de rechte gelegentheydt van alles verstaen hebben. 't Plackaet van Uytrecht geeft goede stoffe genoech om te seggen 't gene by dese occasie dient geseyt tot betoon van de onnooselheyt van de geheele societeyt: want ick versekert ben dat in de vergaderingen die de Remonstranten gehouden hebben (want ick in alle geweest ben soo veel my bekent is) nimmermeer dat poinct/of de gemeynten hare saecken by dateijckheden niet en vermogen te rechten/gebracht of geventileert

tileert is geweeſt : 't Gene ter contrarien is gedaen / ſal ſoo klaer blijcken als den dach : wat particulieren mogen geſchreven hebben aen malkanderen weet ick niet / wil daer oock niet voor ſtaen / maer dat weet ick dat ſulckx noyt in vergaderinge is gebracht geweeſt : wy die hier zijn weten oock ſeer wel dat ons ſulcks noyt in den ſin is gekomen te ſchrijven / maer dat wy ter contrarien van tijt tot tijt niet anders hebben geſchreven aen de broeders en de gemeenten / dan dat ſy de goede ſaecke behooren te hanthaven ſonder eenige tijdelijcke ofte wereltſche inſicht : is ſe goddelijck en goet / datmen ſe daerom alleen behoort te helpen maintenere / ende met patientie verwachten tot dat de Heere ſelve eenige uytkomſte gelieve te verleenen : dit is onſe tale en ſtijle altijt geweeſt : 't ſelvige weten wy dat mede gedaen hebben de binnen directeurs : willen onſe partyen de queſtie van het ampt der overheyt die u E. bekent is / ſoo verre trecken dat wy daer mede ſouden willen hebben een gront leggen van dat de gemeente met dadelijckheyt ſouden vermogen hare ſaken te rechten / ſoo doen ſy ons ongelijck : en ſal ick inſgelijcks mede tegen haer mogen ſeggen dat ſy het mede dan ſoo verſtaen / dewijl ſy oock houden dat een Chriſten het ampt der overheydt wel mach bedienen : dan aldus worden wy ten wederzijden geſlagen : hadden wy de opinie dat een Chriſten geen overheyt mach zijn / ſoo ſouden wy in dat deel Socinianen ofte Menniſten zijn / en de deur open doen voor de Spangiaerden om die in 't lant te doen komen / als Plancius ſeyde doen Geeſteranus t' Alckmaer over dat poinct twijffelachtich alleen ſijn meeninge hadde verklaert. Nu wy het anders

verſtaen

verstaen nu leggen wy fondamenten van dadelijckheden ende moorderyen : hoe sullen wy het eyndelijck maecken dat het wel is? Wy moeten al wederom onse toevlucht nemen tot onse goede conscientie ende de leere selve die wy voorstaen ende verdedigen / die moet ons justificeren: dat 'er onder die gene die die leere met ons gemeen hebben / luyden in-kruypen die contrarie die leere doen / konnen wy niet beteren / wy hebben dat gemeen met alle societeyten dieder oyt in de wereldt geweest zijn / of immermeer wesen sullen : het is genoech als wy maecken dat wy onse handen in onschuldt wasschen voor Godt / ende soodanige attentaten niet alleen niet toe-en-staen / maer detesteren en anathema seggen. Ick weet dat dit de partyen niet en sal genoech doen ; maer wie sal haer genoech doen? Als 't redelijcke ende eerlijcke luyden alleen voldoet/ dat sal ons genoech zijn. Ick weet oock wel dat die gene / die uyt eenige wereltsche insichten en vleeschelijcke consideratien de leere der Remonstranten hebben tot noch toe willen schijnen toegedaen te zijn / hier mede niet sullen verhindert worden om die nu te verlaten : maer wy en zijn om die niet bekommert : wordt dat kaf uytgewijt ofte wijt het sijn selfs / dat sal het koorn niet dan te schoonder maecken : dat zijn al vlecken en smetten in onse vergaderingen/ die de Heere mogelijck met dese looge uyt-suyveren wil : het sal ons genoech zijn als wy de vroomste en beste behouden. Met die sullen wy moeten verbeteren 't gene met dese verdorven is : om deser wille hope ick oock dat de Heere ons noch wederom sijn vriendelijcke aensicht toonen sal/ ende ons wederom een goede reucke

doen

doen hebben / ſelfs by die gene die ons nu haten / daer-en-tuſſchen mochten wy wel een generale vaſten ende bidden houden / om den Heere over dit ſtuck te verſoenen : ick bidde ſijne goddelijcke Majeſteyt dagelijcks / dat hy u-l. ende alle vromen in 't landt wil bewaren voor alle onheyl / want ick weet in hoe grooten gevaer ende perijckel dat ghy tegenwoordich zijt : de predikanten ſouden veel konnen beletten indien ſy hare toehoorders in de publijcque kercken vermaenden tot beſcheydenheydt / maer ick duchte dat ſommige daer weynich om dencken / ende veel liever ſouden ſien dat de onnooſelen ende ſchuldigen beyde te gelijck het gelach betaelen / op dat ſy eyndelijck als het rechte Iſrael alleen ſouden mogen woonen : ick hebbe oorſaeck dit te vreeſen in uwe ſtaet / dewijle ick wete wat devoir dat ſy deden doe uw' huys werde geplondert / en doe ghy nochtans gantſch onſchuldich waert van vergaderinge t' uwen huyſe geleydt te hebben / of al ſchuldich zijnde daer aen geweeſt niet en verdiende alſoo van 't graeu getracteert te worden; doch de Heere hope ick / ſal de regenten die der nu zijn een ander ooch in 't ſeyl doen houden als doe ter tijdt geſchiede : hier-en-tuſſchen weerde broeder / ſoo en kunnen wy niet beter doen als ons Gode bevelen ende ſijne goddelijcke protectie / die wee ſpreeckt over den genen die den onſchuldigen verdoemt ende de ſchuldigen vry ſpreeckt / ende onſe ſielen in patientie beſitten / indien onſe wegen hem behagen hy ſal onſe vyanden ons tot vrienden maecken / ende onſe onſchuldt te ſijner tijdt als den middach doen voortbreecken / ende die gene die ons t' onrecht be-

swaren te schande maken : lijden wy wat om een soo wreet en grouwelijck stuck / dat by eenige van de onse begaen is / wy mogen dencken dat het stuck soo grof is dat wy daer wel wat om mede behooren te lijden / en dat ons patientie noodich is / alhoewel dat die gene die ons het lijden aendoen daerom niet onschuldich en zijn / dewijle sy het de onnoosele aendoen. Hier zijnde gekomen in 't schrijven / krijgen wy tijdinge van verscheyden vrienden / van de executie van vier personen / van de apprehensie van de Blancherts / van de verswaernisse van de gevanckenisse van Groenevelt / 't welcke schijnt te kennen te geven dat hy mede plichtich is geweest van desen aenslach / daer aen men hem te voren alhier oordeelde na het schrijven dat 'er uyt het landt quam onschuldich te zijn : de tijt sal alles noch naerder openbaren : maer frere ick soude u niet konnen schrijven hoe seer ons bedroeft heeft dat Slatius / soo geschreven wort / deurgaens staet en pronckt in de sententie vande vier geexecuteerden: och Slaet! hoe lang hebt ghy verdriet aengedaen onse societeyt? hoe moeyelijck en lastich zijt ghy haer gevallen den heele tijdt by-na dat ghy by haer hebt geweest? Moet se nu noch dese bloedige schande van u erven? Maer wat is 't? waer 't by hem alleene gebleven / noch souder middel wesen om de societeyt van sulcken vleck te suyveren / want elck weet wie Slatius is geweest : och! waren die andere twee daer van vry : ick wil 't hopen : immers hoore ick noch niet dat sy beswaert zijn geworden in de sententie. Is 'et soo dat se onnoosel zijn / soo hope ick dat hare onnooselheydt aen den dach sal komen tot verlichtinge van onse societeyt / en wechne-

minge

minge van de blame die ons nu met een schijn na gegeven wort / ende daer onse partijen hare tanden mede stoken. Dat de Barnevelden en anderen haer geinteresseert vindende / ende houdende ten hoochsten geinjurieert / ietwes hebben gemachineert om haer te wreken en hare wraecklust te boeten / dat sal by velen / alhoewel dat het geheel onchristelijck is / nochtans niet vreemt gevonden worden: in veranderinge van staten en politijcke factien is dit by-na ordinair / de historien zijnder vol van: maer dat predikanten haer daer inne soo verre bemoeyen dat sy selve het moorden van princen toestaen en advoueren / dat is inexcusabel: nietteniin 't is onredelijck dat 't selvige 't geheele corpus soude moeten dragen: de Heere hope ick sal 't oock niet toelaten dat het geschiede / ofte soo hy 't toelaet dat hy 't tot voorderinge van sijne waerheydt / en beproevinge der rechtgesinden sal laten gedijen. Maer wat wonders hooren wy hier? Men seydt dat de remonstrantsche teyckenaers wel haest nochten weder in de publijcke kercken toegelaten worden neffens de andere contraremonstrantsche predikanten / onder sekere conditien die haer voorgedragen sullen worden / dienende tot onderhoudinge van onderlinge vrede en vriendschap in den publijcken dienst / ende dat die gene die geweygert hebben te teeckenen / op lijf-straffe sal verboden worden eenige vergaderingen apart te maken. Soude dit wel waer zijn? ick wensche het te verstaen. 't Soude my wel vreemt duncken dat men eyndelijck noch soude ingaen den voet die die heeren altijdt hebben goet gevonden / doe men soo hart en wreedt voor desen heeft gehandelt / alhoewel ick wel wete dat men het kindt

wel

wel sal weten een anderen naem te geven / dat het wat anders schijne te zijn. Yets sekers vernemende laet het my doch weten. Hier is niet bysonders: dan op huyden heeft men hier in 't seecker verstaen dat de Prince van Wallis op voorleden vrydach alhier uyt Engelant met sijner vijf ofte ses aengekomen is / ende heeft de preuve van het ballet de la Reyne mere saterdaechs daer aen gesien / en mede des selvigen daechs in 't cabinet van den koninck geweest al onbekent / en hem gesien: en is daechs daer aen te post vertrocken na Bordeaux om te ontmoeten te Bajonne op de frontieren van Spanjen de princesse van Spanjen sijne bruyt / en die in Engelant te brengen; niemant heeft hier af geweten: item dat den Beyer het electoraet van de Palts by eendrachtige stemmen der Keurvorsten van den keyser gegeven is: hier staet alles in drie bochten / sommige sagen gaerne den oorloch tegen den Sanjaert in de Valtelline / sommige sagen gaerne den oorloch tegen die van de religie / sommige raden tot de vrede: alles blijft noch onseker: daer-en-tusschen houdt men dat 'er geresolveert is / dat geene luyden van de religie / tot eenige staten / digniteyten / oft ampten gevordert sullen worden / maer dat men die allengskens meer en meer uyt alle staten helpen sal / en alsoo met een lancksaem vuyr verteeren: men seyt dat 'er vele al beginnen om die oorsake na de Catholijcke religie te luysteren: doch de tijdt leerdt ons alles. Hier mede weerde beminde broeder / bevele ick u-l. met uwe lieve huysvrouwe en kinderen / mitsgaders de nieugehouwede / in de bescherminge des alderhoochsten / met groetenisse van alle de vrienden alhier / die met u-l. en alle vromen in het

landt /

landt / ten hoochsten bekommert zijn / van wegen den grooten haet die deur dit leelick feyt tegen alle de Remonstrants-gesinden / of se onnoosel zijn of niet / ontsteken is: de Heere Jesus behoede en beware u-l. deur sijne heylige Engelen. Amen.

U-l. dienstwillige broeder,

Simon Bisschop.

In Parijs den 8 Martij 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN FRANS van LIMBORCH.

Weerde beminde cousijn;

HOe grootelijcks dat ons bedroeft hebben de vleeschelijcke en heyl-loose aenslagen die onlancks sommige onder den naem van Remonstranten schuylende ongoddelijcke menschen voor genomen hebben in onse lieve vaderlandt / heb ick voor desen aen mijn broeder geschreven: 't principaelste dat ons 't herte raeckt en aldermeest wee doet / is 't gene my desen tegenwoordigen doet schrijven / als namelijck / dat alhier aen eenige geschreven is op gisteren / dat in seeckere vergaderingen van Remonstrantsche predikanten tot Haerlem ofte tot Uytrecht / gedelibereert soude zijn geweest / of men nu na lange patientie en verdraechsaemheydt / niet en soude mogen rechten de goede saecke der Remonstranten by dadelijckheydt; en dat / al-hoe-wel niet sonder groote oppositie

Van de conspiratie.

en contradictie van sommigen / by pluraliteyt van stemmen soude geconcludeert zijn / dat men sulcks wel mochte doen: dat hier van de principaelste aendrijver soude zijn geweest Slatius en dan noch een: dat dit selfde soude beleden zijn van de twee gevangene broeders tot Haerlem / die verklaert souden hebben dat sy daer inne niet geconsenteert maer ten hoochsten daer tegen waren geweest: dit wort als seker geschreven tot bevestinge van 't geene in 't plackaet van Uytrecht donckerlijck te kennen wort gegeven. Het dunckt ons een donderslach te zijn; ick voor mijn deel houde het niet alleen niet waer maer ongelooffelijck te zijn. 't Is te verre van onse maximen die wy tot noch toe altijdt gevolcht hebben: de leere Jesu Christi strijt geheel tegen soodanige conclusien: ick kenne oock de afkeerigheydt van meest alle de Remonstranten van het humeur van Slatius / dencke niet dat sy met hem in vergaderingen souden hebben willen compareren / veel min over soodanige niet alleen onbetamelijcke maer oock sorge'ijcke en ten hoochsten schadelijcke propositien delibereren. Niettemin dewijle dit aldus geschreven wort / soo weten wy niet wat dencken: ick schrijve oock niet aen u-l. om van u-l. te verstaen wat van de saecke zijn mach: want ick wete hoe vreemt dat uwe ziele is van soodanige raedtslagen / ende dat ghy van soodanige vergaderingen der Remonstranten ten hoochsten afkeerich zijt / ja gantsch niet en weet: alleenlijck dient desen om u-l. te bidden dat ghy doch desen ingesloten / houdende aen D. Borrhium / wilt behandigen: wy hooren dat hy na Holsteyn gereyst soude zijn: u-l. sult sulcks mogelijck wel verstaen hebben / ofte uyt

zijn soon ofte elders konnen vernemen: indien ja/soo sendt se derwaerts metten aldereersten. Wy weten niemant uyt den welcken wy naerder konnen vernemen wat van dese sake mach zijn: want wy verstaen dat sijne E. mede tot Haerlem soude zijn geweest. Sijne E. sal 't ons oock wel rondelijck schrijven wat 'er van is: want ick weet indien 't al soude mogen zijn geschiet/gelijck ick houde van neen/dat sijne E. daer met handen en voeten tegen is geweest/en niet gedoocht heeft dat 'et in deliberatie geleydt soude worden: want wat betaemt'er min in vergaderinge van dienaers Jesu Christi geproponeert als soodanige eene ongoddelijcke sake? ick houde oock de broeders te wijs dan dat sy daer over souden hebben willen sittē: wy hebben oock voor desen het alderminste daer van niet gehoort dat het geschiet soude zijn. Liever Godt! souden onse vyanden dusdanige stof tegen ons hebben? ick houde neen: maer wy hebben tot noch toe gehouden/ende wy weten dat het waer is/dat dit hare maxime is/die sy voor seker houden/en daer sy haer na reguleren als sy in noodt zijn: 't blijckt in het boecksken Mileterij onlangs gedruckt tot Leyden/en by andere schriften meer: wy moeten weten wat van dese saecke is: en bevinden wy dat 'er iets aen is/betoonen dat het ons leet is; indien oock niet/betoonen dat het ons niet min leet en is. Ick twijffel niet of het wort uytgestropt om de Remonstranten nu voort in een vollen haet te brengen/en/soo 't doenlijck is/uyt te roeyen. Den boom leydt half onder de voet/men moet'er nu voort met bijlen en hou-messen op zitten. 't Is te beklagen dat wy een deel verdient hebben met sommiger onder den on-

sen impatientie en vleeschelijcke wraeckgierigheyt: maer de Heer leeft / die sal de onnooselen en onschuldigen sijne hulpe niet weygeren/ende sijne heylsame waerheyt om sommiger booser menschen wil niet gantsch vertreden laten; wy bidden hem daerom nacht en dach/en twijffelen niet of alle vrome en oprechte liefhebbers der waerheyt doen over al sulcks met ons. Hy sal ons verhooren in den bequamen tijt der hulpe: ick bevele u-l. in sijne heylige beschuttinge met mijne lieve nichte u-l. huysvrouwe / benefsens beyde mijn broeders / hare huysgesinnen/ en alle bekenden vrienden. Geschreven in grooten haest / met bede om my te willen advijseren wat hert ende moet dat'er noch is by de vromen / die dit moordadich stuck van herten versoeyen / ende daer-en-tusschen de waerheydt Jesu Christi toegedaen blijven: want my dunckt dat het nu by na gaet als eertijts in Israel doeder niet een smit te vinden en was: 't is by na al doot wat'er is. Niemant schrijft ons: doet ghy 't / en blijft gunstich

U-l. getrouwe en hertelijck-toegedane oom

SIMON EPISCOPIUS.

In Parijs, den 17. Martij 1623.

SI-

SIMON EPISCOPIUS
AEN
REM EGB. BISSCHOP.

Weerde beminde broeder:

DEn uwen van den 27. Maert met de bygevoechde van Limburch neef is my wel geworden: de droevige toestant van uwe huysgesin heb ick met hertelijck leedtwesen daer uyt verstaen. 't Schijnt dat het eene kruys niet alleen en komt of niet genoech en is om u-l. te beproeven / 't moet dubbelt gedragen zijn / op dat mogelijck de beproevinge uwes geloofs veel kostelijcker zijnde als gout dat vergaet en nochtans met den vuyre beproeft wordt / bevonden werde u-l. te strecken tot lof / prijs / en eere in de verschijninge Jesu Christi: ofte op dat u-l. geconfijt werde in 't lijden / ende alsoo tot noch meerder kruys te dragen ter eeren Godes en sijne waerheyt / bequaem werde gemaeckt: patientie dan en verdraechsaemheyt is u van nooden / op dat ghy de wille Godes gedaen hebbende / de belofte verkrijgt / en door verdraechsaemheyt bekomt bevindinge / en door bevindinge de hope die niet en beschaemt / door welcke wy salich geworden zijn. Dit schrijve ick frere / dewijle my dunckt dat het noch een swaren tijdt wil worden / tegen de welcke men wel sal dienen gewapent te zijn: veler menschen herten-gedachten sullen geopent wordē / want het sweert van sware aenvechtingen salder deur henen gaen / ende het binnenste van dien doorsnijden; die gene die de waerheydt tot noch toe hebben te-

Vertroostinge over de bedroefde stant der Remonstransche kercken.

tegengestaen/ hebben tegenwoordich het hest in de handt: vele die daerom niet en behoorden te beswijcken maer anderen met couragie voor te gaen ende te onderstutten/ja daer tegen te stercken en te wapenen/ laten alder-eerst de moet vallen/ en door vertsaechtheyt of kleynmoedigheyt hare herten wonden/ tot groote nadeel en schade van anderen die op haer sien: of de Heere daer mede niet en ontdeckt dat 't gene in soodanige luyden herten geschoolen heeft meer wat tijdelijcks is geweest als rechte liefde van waerheyt laet ick den vromen oordeelen: 's menschen herte leyt diep ende is veel dubbelt: wie kan het ondertasten? 't Sal aen valsche broeders mogelijck oock niet ontbreecken die haer peys op vreemde wegen sullen soecken te maecken: de exempelen van Thomas ende van die van Nimwegen sullen veel volcks na haer slepen: ick sie dat de wech daer toe gebaent wort/ ende dat het niet te stuyten sal zijn: pretexten en vygebladeren worden gesocht en met gewelt byeen geraept/ om de schande die men doch niet kan bedecken/ met een schijn te bekleeden: en de Heere weet welcke het principale motijf zy. Liever Godt! is dan door dit moordadich stuck de saecke verandert/ende de waerheyt/ daerom soo veel geleden is tot noch toe/ omgekeert? Is sy tot noch toe besoedelt geweest door het geselschap en bywoonen van sulcke geweldigers/ laet ons Godt de eere geven die met dese wan die gesuyvert heeft/ ende 't kaf uyt het kooren heeft gewijt/en vreesen sijne oordeelen: de waerheyt is niet dan te suyverder/ en de saecke niet dan te beter: die de waerheyt lief heeft om dat het waerheyt is/ die sal 't en moet het dan toonen als 't op haer alleen aenkomt/ als die ont-

kleet

kleet en naekt gestelt wort sonder omhangselen van personen ofte van eenige uyterlijcken schijn en bevalligheydt voor het vleesch: die anders de waerheydt aenhangt is niet weerdich dat hy se vint / of gevonden hebbende dat hy se behout. Willen wy dan frere / de rechte waerheyt en met de waerheyt Godt soecken / ofte gevonden hebbende behouden / soo moeten wy na geen menschen omme sien al souden wy weynich in getale worden / ja een uytveechsel van alle de werelt: moet ghy dan oock daerom veel lijden / so denckt dat dat de sauce is daer mede de waerheyt ons van Christo voorgestelt en gerecommandeert is: wy mogen het lam der waerheydt niet eten sonder bittere kruyden: en wie weet oock of wy noch niet en sullen moeten onse dorpelen met bloet bestrijcken op dat wy van het verderf vry zijn mogen? de Heere Jesus stercke ons is 't syne heylige wille: hier na een beter. Op gisteren hebben wy alhier de sententien van Groenevelt en de twee Secretarissen gesien / ons was geseyt dat'er mentie van de directeurs in worde gemaeckt / wy hebben bevonden dat het niet waer en is: och hoe gaerne hadmen dat'er die aen schuldich waren! Duinglo wort van Groenevelt en sijn eygen swager seer beswaert / 't welck wederom een nieuwen krack sal geven ten zy dat hy hem weet bequamelijck daer van te purgeren. Liever God wat hebben de luyden in 't landt derven bestaen? waer mede hebben haer predikanten gemoeyt? wat wil dit voor een verwoestinge maken? de Heere wil redden en helpen 't gene dat menschelijcker wijse onreddelijck schijnt te zijn. Smoutij moordt-predikatie geeft te kennen wiens geestes kint hy zy: ick dencke dat hy met
 Elia

Elia en de discipulen Christi wel soude bidden dat het vuyr van den hemel viel en verslinde die dertien onbekeerlijcke mannen: bidt hy 't niet hy stoockt het vuyr soo veel hy kan onder de gemeene man met sulcke manieren van doen: de Heere hope ick sal niet toelaten dat sijne en sijnes herten wensch volbracht werde: wat Polyander beweecht heeft om so verscheydelijcken 't een tegen het andere te seggen/ weet ick niet; dit weet ick/ dat in plaetse dat Uytenbogaert/ Episcopius/ en Cupus/ souden gesackt zijn geweest na de frontieren tegen dat den aenslach aengaen soude/ sy daer niet van geweten hebben/ ende ter contrarien van Rouen na Parijs/ dat is dieper in Vranckrijck/ zijn gegaen. Hier mede wel-beminde broeder/ bevele ick u-l. met Lijsbet suster en alle den uwen/ specialijck coussijn Limborch met Geertruyt en Baefien/ in de bescherminge des alderhoochsten/ die u-l. stercken wil in desen swaren tijdt tegen allerley kruys/ ende bereyden met alle heyligen tot sijne salige rijck/ en de gewenschte opstandinge der dooden/ daer wy doch deur desen weg alleen moeten toekomen: excuseert my by Mr. Limburgh dat ick aen hem nu niet en schrijve/ de tijdt laet het niet toe: Jan broeder met sijne huysvrouwe en familie moeten hertelijck/ benessens alle goede vrienden/ zijn gegroet.

U-l. dienstwillige broeder,

SIMON BISSCHOP.

Den 14. April 1623.

SI-

SIMON EPISCOPIUS
AEN
REM EGB. BISSCHOP.

Weerde beminde broeder:

DEn uwen door Wouter Syvertse / ende van den 23. April met alle de bywoechsselen zijn my wel behandicht. Godt sy gelooft dat ghy alle nu wederom in goeden doene zijt / ende / 't welcke my aldermeest verheucht / wel gemoet blijft in 't midden van dese soo sware en menichvuldige besoeckingen. Dit is nu by-na mijn eenige vreuchde die my in dese verdrietige / ende / dat ick nu wel aldermeest gewaer worde / pijnelijcke ballingschap / principalijck in dese verschrickelijke verslagentheyt bejegent. Mijn gebedt tot Godt is dagelijcks voor u-l. alle-tesamen / dat hem gelieve u-l. te stercken in soo een heylige resolutie / vergeselschapt met eene onnoosele ende oprechte vromigheydt / die voor hem alleen aengenaem en kostelijck is / ende tot een getuygenisse dienen kan den genen die u sonder reden en oorsaeck haten of tegen zijn. Dit bidt ick te ernstiger / dewijle my dunckt dat het nu de rechte tijdt is; want soo 't immermeer tijdt is geweest 't is nu tijdt dat men segge / d' een tot den anderen / waeckt ende bidt op dat ghy niet in besoeckinge en komt. Alle de besoeckingen komen by-na seffens op ons aen. 't Eene wee is niet voorby of 't ander is op handen. 't Is slach op slach / wonde op wonde / en daer is by-na geen medicijn-meester in Israel die het gewonde verbindt ofte het gequetste heelt.

Beklach over de bedroefde stant der Remonstrantsche kercken, en vertroostinge daer tegen.

heelt. D'eene herder voor d'ander na versteekt sich / ende de schapen worden verstroyt op de bergen / ende loopen hier en daer de wolven / die alleen haer vleesch soecken / in de mondt. My jammert als ick denck aen dien vromen man die tot Campen soo schierlijck overloopen is; hy heeft sijn ziele niet kostelijck geacht in dese
Linde-nius.
swaere tijden : sijn sieckte konde hem genoech voor excuse hebben gedient / maer sijn geest is willich geweest om met de weynigen die noch overich zijn gebleven het werck des Heeren te bevorderen : de Heere wil hem stercken / en niet toelaten dat sijne vyanden in dese droevige en suspicieuse tijden hem beswaren boven sijn vermogen : sijne onnoooselheydt en onschuldt sal / hope ick / een nieuwe luyster geven voor onse societeyt : de Heere wil mogelijck hier van overtuygen onse partijen / deur levendige preuven. Ons is lief ende uytermaten aengenaem / dat die'r twee'r trouwer helden (tot Haerlem) onschuldt en onnooselheydt is gebleken. Dit is een weynich olye in de wonde die ons dus lange soo seer heeft gedaen. Men wilde per force dese twee schuldich hebben aen dat grouwelijck stuck : nu blijckt het anders / Godt zy gelooft die een patroon der onnooselen is : hare gevanckenisse sal nu een preeckstoel wesen by hare gemeenten ende alle vromen : deur haer sal wederom hope ick een lieffelijcken reuck verspreyt worden over het lichaem dat nu stinckende byna geworden is by grooten ende kleynen. De Heere zy met haer / en trooste haer in hare eensaemheydt. Met'er tijdt hope ick sal de onnooselheydt van anderen noch meer blijcken : de schrick en verslagentheydt houdt velen binnen / die met'er tijdt spreken sullen; dese tijdt weten
de

de partijen waer te nemen. Tot noch toe heeft men geswegen / en de penne t'huys gehouden: nu men siet dat de boom als onder de voet leyt nu valt men aen 't houwen en aen 't hacken: nu men siet dat ons alle middel by-na benomen is om te antwoorden of onse antwoort in 't licht te brengen sonder nieuwe en meerdere swarigheyt / nu komt men ons bestormen met out verroest geweer dat men te voren niet meer soude hebben derven voor den dach brengen. Nu der geen smit byna in Israel en is nu heeft men onder de Philistijnen het ja veyl: niettemin ick hope dat 'er noch een Jonathan met sijn wapen-drager sal zijn die dat heyr aentasten sal / en met eere wederkeeren sal tot de gemeenten / om te toonen hoe swack dat die luyden zijn die nu over ons soo schamperlijck roemen en juychen: mogen de vromen alleen de patientie hebben / Triglandus sal wel gewaer worden dat sijne vermaninge een senuwloos werck is / dat 'er andere wapenen moeten zijn om klare en naeckte waerheydt uyt te roepen / ende een rechtveerdige saecke te dempen of te verdonckeren: hy soude licht met sijn eygen penningen betaelt konnen worden: dan daer sijn vele dingen in die ontdeckt zijnde / hem sullen doen schamen over sijn werck / indien hy schaemte heeft / en veeler oogen open doen. Ick ben blijde dat ick hier occasie hebbe gehadt om het werck te zien en te lesen: hadden wy nu 't gene Slatius seyt en schrijft / soo souden wy meenen te hebben al 't gene daer 't principalijck op aenkomt / ende souden met fondament mogen gaen: dan ick hoore dat het alles secreet wordt gehouden / ende dat hy soo veel schrijft dat hy meent daer mede sijn leven te salveren / 'twelcke

dan

dan al sal wesen dat hy sal sien daer de heeren mede gedient sullen wesen. 't Moet gewacht zijn: hierentusschen geloove ick wel dat het slap en flaeuw toegaet in vele gemeenten / dat elck een op de uytkomste wacht / en noch swaerder plagen vreest. 't Ware te wenschen dat het anders waer: maer wie weet waer toe dat 'et met 'er tijt noch dienen kan? 't Lant moet somtijts een tijt lanck braeck leggen op dat het daer na wederom te beter vruchten dragen soude: met vasten wordt den appetijt en den honger vermeerdert / en daer na smaeckt de kost te beter: als de affectien alleen niet t' eenemael verbreemden / en de gemoederen niet gantsch verkouwen / soo hopen wy dat alles noch wederom te rechten sal zijn: is 't niet so ruym en breet als voor desen / 't sal mogelijck suyverder en beter zijn. Hier is niet nieuws: den koninck hout hem omtrent Fontainebleau: men meent niet dat hy van de somer hier weder komt: sommige seggen dat het in eenige plaetsen hier begint te ontsteken: en dat daerom sijne Majesteyt niet wederkeeren sal: de peys houtmen nu versekert. 't Huwelijck van Spangien en Engelant seyt men dat wat hapert / om dat de Infante van Spangien difficulteyt maeckt met een ketter te trouwen / doch 't wordt niet gelooft. De oorloge in de Valtellina is weder af. Somma niet sekers. Hier mede weerde beminde broeder / bevele ick u-l. met Lijsbet suster / neef Limburg met Geertruyt en Baefien / Geertjen nicht / Crijntien / Jan Willemse / insonderheydt Jan broer met Hillegont suster / en alle kinderen / in de bescherminge des alderhoochsten Godts: hy zegene en stercke u altesamen met sijn H. geest tegen alle wederweerdigheden / op dat gy staen-
de

de meucht blijven in dese boose dagen / en anderen een exempel meucht zijn van gedult en volstandigheydt / amen. Uytenbogaert is wel te pas Godt lof. Cupus doet u-l. mede hartelijck groeten. Ick blijve altijdt

U-l. dienstwillige broeder,

SIMON EPISCOPIUS.

Parijs, den 5. Mey 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN FRANS VAN LIMBORCH.

Beminde neef:

ICk dancke u voor uwe troostelijck schrijven. 't Is my lief dat ghy wederom wel te pas zijt na den lichaem / doch principalijck dat ghy noch sterck blijft na den geest in dese swaere en boose dagen / en den moet niet laet vallen in 't midden van soo veelderley schandalen en ergernissen. Ghy soeckt noch meerder versterckinge van my : ick wenschte dat ick se u konde mededeelen / want ick gevoele selfs aen my hoe swaer het valt sterck te blijven in soo harde slagen en aenstooten / die ons altijt wederom als vlijmen het herte doorsnijden / en nu met d'eene dan met d' andere quellinge tot Godt doen suchten : waer't dat 'et alleen kruys en onnoosele vervolginge was die om de belijdenisse der waerheyt alleen aengedaen wort / gelijck ons tot noch toe bejegent

Vertroostinge tegen de swaere verdruckinge.

besegent is / ick soude dunckt my met Paulo derven seggen : Ick verheuge my in swackheden / in smaetheden / in nooden / in vervolgingen / in benautheden om Christi wille ; want als ick swack ben dan ben ick sterck : maer het gene mijn herte dickmael wee doet en slaeu maeckt / is datmen den onsen het lijden voortaen niet als Christenē maer als moorders soekt aen te doen / ende alsoo onse goede saecke die de saecke onses Heeren Jesu is / en nu soo schoon over al begon te staen / alle hare loffelijcke luyster en glans beneemt. Dese kelck valt swaer te drincken : niet om onsent willen / want ick weet dat wy onschuldich zijn / maer om soo veler vromen wille die ick weet dat hier over bedroeft zijn en leet dragen : wat raet ? Onse onnooselheydt moet ons voor eerst troosten / en wy moeten alles overdenckende / sien malkanderen nieuwe moet te geven / niet twijffelende of de Heere wil ons en onse saecke hier mede op een van de seeckerste toetsteenen leggen. 't Gebrack onse partyen aen desen stock om ons te slaen : tot noch toe hadden sy ons sonder alle schijn van reden of recht verdruckt : den schijn moester noch gegeven worden / om in hare hardigheyt tegen ons gestijft te worden / en om onse patientie en volstandigheyt in het voorstaen van de waerheydt en de saecke Jesu Christi te beter te beproeven. Wy moesten noch onder de moordenaers gerekent worden / en sy moesten een schijnbaer pretext hebben voor hare tyrannie / dat sy namelijk ons / niet als Christenen ende conscientieuse vrome luyden / maer als moordadige verraders vervolgen : hier is nu de verdraechsaemheyt der heyligen / hier is het geloove ende het gedult van nooden. Ick verheuge my als ick u ende

de

de vrienden die my aldernaest om 't hert liggen hier inne geresolveert sie. Laet ons soo voortgaen: wy moeten deur een goede en quade naem henen gaen / en hebbende een goede conscientie / die smaetheyt om sommiger willen die als aposteumen in onse lichaem gelegen hebben / met lijtsaemheyt overkomen / en betoonen met contrarie wercken dat wy andere luyden zijn en andere maximen en regulen volgen als die gedaen hebben: onse exempel kan veel doen om te stercken 't geen dat sterven wil en te behouden 't gene soude mogen af-dwalen: wy moeten dus doende onse wercken vol maken voor Godt / op dat wy mogen staende blijven voor het lam in dien dage / ende 't gene andere met hare exempel en boose wercken omgestooten hebben / wederom opgerecht hebbende / met ons brengen in de salige onsterffelijckheydt. Dit sal onse eere en onse vreuchde wesen: moeten wy dan hierommme noch lijden / scha baet. Die ons daeromme meent leet aen te doen / die is gelijck den genen / die / als een ouden schrijver wel seyt / een vischken meent te verdrencken en leet aen te doen als hy 't uyt quaetheyt in 't water werpt: deur dien wech moeten wy behouden worden: ick bidde Godt dat hy u en ons allen steets met dese gedachten stercke. Uwe conferentie met Smoutius gevalt my seer wel. Ghy hebt hem gebracht ad terminos non loqui. 't Is een arme Theologie die soo swacke fundamenten heeft / of soo onbequame voorstanders: in 't stuck van de eerste invallen / dunckt my dat ghy hem met Adam voor den val gedrongen kondet hebben doen hy soo slechte uytvluchten socht op het exempel Christi. Dan wat is 't? 't Is sulcke luyden om de waerheyt niet

Dat hy niet meer en wist te seggen.

niet te doen: sy zijn soo verblint in de erfsonde dat sy hare eygene gebreken niet en sien. Jan broeder heeft hem mede wel gedragen dat hy hem soo buytens schoots gehouden heeft: dan ghy brocht seer wel den hypotheticum syllogismum tot den categoricum: Ick sal verlangen het breeder narré van de geheele saecke uyt uwe naeste te verstaen: den tijt overloopt my nu ick moet afbreken: bevelende u-l. in de bescherminge des alderhoochsten met uwe lieve huysvrouwe/ die ick weet dat my lief heeft gehadt van jongs aen. De Heere laet u met lief en in vrede lang met haer leven: groet haer mijnen 't wegen beneffens alle de vrienden/ en zijt hertelijck gegroet van die hier zijn en van my

U-l. dienstwillige oom

SIMON EPISCOPIUS.

Den 5. Mey 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN REM EGB. BISSCHOP.

Weerde beminde broeder:

Van de toestand der Remonstrantsche sake.

HEt packjen met boecken is my wel ter hant gekomen op eergisteren. 't Hadde tot Pietersz en Dircksz gelegen sonder dat sy wisten wien het toequam: 't is noch al seer aengenaem geweest als 't quam/ al quam 't wat laet. Op gisteren is my den uwen van den acht=

achtsten deser mede wel geworden / dancke u-l. voor het advijs van alles / en specialijck voor het bygevoechden van Triglandus: desen Goliath komt nu weder trotselijck voor den dach nu hy siet dat hy 't jae veyl en het velt alleen in heeft / terwijle dat noch de schavotten / raderen en staken warm zijn van het bloet van sommige die haer met den naem van sijne partyen bekleet hebben. 't Is den rechten tijdt dat men op den boom met bijlen en hackmessen valt als se onder de voet leyt / ende dat men genade doet versoecken den genen die men de pongiaert en de pistool op 't hert heeft staen: dan laet hem niet trotsen / hy sal eer lang sijn man vinden en mogelijck een slingerslach krijgen van den genen die hy nu meent niet te vreesen te zijn: nieuwe wapenen van Saul zijnder niet van doen: den ouden slinger en harder-stock / die nu soo lange gebruyckt is / sal hem lichtelijck vellen / en sijn eygen beste vrienden sullen het haer beklagen dat hy soo vroech op de been ende soo ontijdelijck gebraveert heeft. Den inhout van de sententie van Slatius / en 't gene in de executie is gebeurt / hebben wy byna pertinentelijck al verstaen / verlangen niettemin na de sententie selve: nu vermercken wy dat vele van Slatius is geseyt dat niet waer en is / dat hy hem anders in sijne gevanckenisse heeft gedragen als wel uytgestroyt is: hy heeft sich selven soo 't schijnt tot den eynde toe gelijck geweest / ende is gestorven soo als hy geleeft heeft: ick hope dat hy Godt om genade ernstelijck gebeden ende genade van hem verworven heeft / gelijck oock de anderen. Als u-l. den diaken / ende den man die met Slatio te voren gesproken heeft sult hebben gehoort / soo laet ons

doch weten wat sijn propoosten met haer zijn geweest. Hier mede meen ick nu dat de tragedie een eynde sal hebben die wel bloedich is geweest: al wat in handen is gekomen dat is om gebracht: Godt beware andere die noch uyt de handen zijn / ende geve haer wijsheydt om op haer doen beter te letten en hare zielen te behouden van het eeuwich verderf. Wy beginnen wederom wat moets en hope te krijgen tot onse goede saecke: na dese dicke duysternisse hopen wy dat de Heere ons noch al wederom wat licht sal sien laten. 't Blijckt genoech dat het stuck niet dan personeel is/ en sommige alleen aengaet: dit sal mogelijck sommige noch ophouden die andersins al neychden na veranderinge. Gave Godt dat dat ergerlijck exempel van Nimwegen daer by niet en was gekomen: Isaacks vertooch sal meer goets doen als sijne voorgaende vertsaechtheydt quaets heeft gedaen: 't ware te wenschen dat die van Nimwegen sijn voetstappen wilden volgen: maer ick vreese dat de liefde van de uyterlijcke ruste / vrede / gemack / eere / etc. vele lieden te diep in 't herte gewortelt is / die noch de rechte kennisse Jesu Christi / en de rechte smaeck van sijne leere niet hebben: ick verlange te sien 't gene tot harer onderrichtinge en tot sterckinge van de swacken / tegen hare schandaleuse accoort / gedaen is. Mijn heer de Groot heeft 'er een groot miscontentement in / en kan niet wel vaten met wat conscientie soodanich een accoort gemaeckt zy. Den koninck is noch tot Fontainebleau: vele meenen dat 'er secretelijcken wat gaende is tegen Rochelle. 't Stuck van Valtelline houdt men dat noch sal gemiddelt worden. Hier zijn vier duysent man ge-

sicht die na Mansvelt gaen: den koninck stijft hem met geldt en volck. Stoutenburch is in protexie genomen van de Infante met een expresse acte. Van het ontbieden D. Grootij in Engelandt/ is gantsch niet: sijne E. heeft voor aen sijn boeck een dedicatie aen den Cancelier seer cordatelijck ingestelt/ 't welcke ick meene dat anders smaecken sal in Hollandt als 't hier doet. Belooft oock in sijne voor-reden/ dat hy in sijne historie breeder sal afwasschen de leugenen daer mede by sommigen is besmet geworden de saecke van de gecondemneerden. Van de ambassade herwaerts aen/ hooren wy nu niet meer. Komen de selvige weder die hier geweest zijn/ soo mogen sy wel dencken dat sy niet wellekom sullen zijn: anderen sullen oock niet vinden soodanige affectie als men wel meent: doch dewijle nu gelt van hier gesonden is soo sal mogelijck de ambassade onnoodich zijn. Hier mede weerde beminde broeder bevele ick u-l. Gode in genade en bescherminge/ met hertelijcke groetenisse aen Lijsbet suster/ Limborch neef/ Geertruyt en Baesjen/ oock Jan broeder/ Hillegont suster met haer geheele huysgesin/ beneffens alle de vrienden: die hier zijn groeten u-l. met dancksegginge voor alle sorchvuldige vlijt en devoir die ghy niet tegen-staende alle dese ergernissen/ alleen by-na en onvermoeyt/ 't onsen dienst doet: gedenckt dat wy uwer gedachtich zijn in onse gebeden/ insonderheyt ick die u specialijck ben geobligeert en sal blyven altijt

U-l. dienwillige broeder,

SIMON EPISCOPIUS.

Den 19. Mey 1623. in Parijs.

SIMON EPISCOPIUS
AEN
FRANS VAN LIMBORCH.

Weerde beminde neef:

Christelijcke aenmaninge tot standvastigheyt.

My is lief dat ghy met uwe alderliefste en met vader en moeder te Capel uwe adem wat hebt opgehaelt / in 't midden van dese droefheden en benautheden : waer ick by u-l. geweest / wy souden malkanderen oorsaeck gegeven hebben / om Godt te dancken / die den sijnen noch somtijts aemtocht geeft om haer wat te verquicken / ofte veel eer om ons in den Heere te verblijden : ick dancke u / uwe lieve huysvrouwe en de vrienden voor haren wensch : de tijdt kan komen / Godt is wonderlijck. 't Weer siet 'er wel bang en benauwt uyt. Het waeyt en stormt by na tot verdrenckens toe / en in 't midden van dese donckerheydt en verbolgentheyt schijnt de Heere Jesus te slapen in 't schip daer in wy zijn : hy wil mogelijck niet helpen / dan opgeweckt zijnde met onse stercke roepingen en heete tranen / wetende dat hy daer mede selfs in de dagen sijnes vleeschs sich beholpen heeft en verhoort is geworden uyt de vreese des doots : hy laet daerom de noot op 't hooghste komen / en het water tot aen de lippen / op dat wy immers hem niet en souden laten slapen / maer roepen tot dat hy wacker wordt. Daer moet niet simpelijck gebeden / maer hart en lanck om hulpe geroepen worden.

En

En mogelijck sal dit noch al te vergeefs zijn/ 't en zy dat wy elck onse schip wel doorsoecken/ of 'er geen Jonassen en zijn die eerst over boort in zee geworpen moeten worden / die oorsaecken zijn van 't tempeest / en die beletten dat onse gebeden niet verhoort en worden. De Heere selve heeft 'er eenige uytgeworpen / en met sijne wan van toorne gesiftet. Nu is 't tijt dat wy elck van ons beginnen ende den Heere volgen. Dit moet gedaen zijn. Daer na sal mogelijck de kalmte onverwacht komen / ende onse gerechtigheydt als de helderen middach voortbreken. Geschiet het dan noch niet / maer laet de Heere het droevich doncker onweder noch aenhouden dat wy met Mose de heerlijckheyt des Heeren in dit leven niet komen te zien/ soo hopen wy dat wyse hier na sien sullen / en eene veel beter als Moses sach / die het achterste alleen van de heerlijckheyt des Heeren sach/ want se ginck schielijck voor-by / en die alleen van verre het lant aenschoude daer de heerlijckheyt des Heeren rusten en wonen wilde/ tot dat de tijden der verbeteringen souden gekomen zijn/ in welcke wy de heerlijckheydt des Heeren met ongedeckten aengesichte / in Jesu Christo/ die het beelt des heerlijckheyt Godes is / souden aenschouwen / en door sijn geest verandert worden van klaerheyt tot klaerheyt / ter tijden toe dat wy overgeset zijnde in de volle vryheydt der heerlijckheydt der kinderen Godes / Godt selve souden sien en den Heere Jesum soo hy is. Onder dese hope vermogen wy alles/ en zijn meer als verwinners. Patientie alleen is ons van nooden / op dat wy de belofte verkrijgen ende vreedtsame heylicheydt/ sonder welcke niemant de Heere sien en zal. Godt zy gelooft die

u sterckt en vertroost met dese hope: ick ben seer blijde dat Lucius nu mede soo versterckt is dat hy anderen hert en moet begint in te spreken. De Heere Jesus seyde tot Petrum / tu conversus confirma fratres: gy kont veel by hem doen. Mijn lieve neef helpt hem op dat hy sterck blijve. 't Getal der helden die nu strijden in 't landt voor de heylsame waerheyt Jesu / is kleyn geworden: 't schijnt dat den herder by na van de Heere geslagen is / en dat het tot weynige gekomen is onder de helden Gedeons: mogelijck sullen 't die wesen die de Heere gebruycken wil tegen de Midianiten / al zijn se veel en bitter. Dese sullen het gebreck van de andere verbullen / en na dat de steene kruycken sullen gebroken zijn hare lampen al brandende toonen met vromigheyt en yver voor het heyr der helden / roepende alleen / siet hier Gedeon en de Heere. De Heere zy met haer: terwijle zy strijden soo sullen wy haer helpen met onse gebeden / als Moses Josua dede; ick hope dat onse armen niet moede sullen worden. Doet ghy mede soo neef / en gelijck ghy tot noch toe altijdt hebt gedaen / volhart in 't geloove / en doet tot u geloove deucht / tot deucht wetenschap / tot wetenschap matigheydt / tot matigheydt verdraechsaemheyt / tot verdraechsaemheyt godtvreesentsentheydt / tot godtvreesentheydt broederlijcke liefde / tot broederlijcke liefde / de liefde / die haer oock tot de vyanden uytstreckt; insonderheydt arbeyt doch op dat ghy / soo veel in u is / met uwe exempel ende vermaningen mijn nichte uwe lieve huysvrouwe eeuwich behout. Hier mede bevele ick u den grooten Godt en het woort sijner genade: groet uwe lieve huysvrouwe / mijn broeders met hare huysgesinnen / ende alle de vrien-

Ghy bekeert zijnde versterckt uwe broeders.

vrienden: die hier zijn groeten u-l. hertelijck/insonderheyt ick

U-l. dienstwillige,

SIMON EPISCOPIUS.

Den 2. Junij. 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN GEERTRUYT BISSCHOP.

Ick dancke u seer hertelijck/ mijn lieve nichte/ voor uwe mee-warige en troostelijcke brief/ die ick gevoelt hebbe dat mijn hert wel heeft gedaen/ dewijle sy vol is/ niet alleen van eene hertgrondige goetwilligheyt t' mywaerts/ maer insonderheyt van een aert die nae rechte vromigheyt en godtvruchtigheyt smaeckt/ daer over ick my ten hoochsten verblijde; altijt wenschende en Godt biddende in mijne ballingschap/ dat die gene die my lief hebben/ ende insonderheyt mijne naeste en beste vrienden die my soo na om 't hert liggen/ Godt voor al lief hebben en sijnen Sone Jesum/ op dat sy hier na part en deel mogen hebben met de geheylichde in het licht der eeuwiger heerlijckheyt/ en den onsterffelijcken Godt selver sien en hem gelijck worden. Ick sie doch dat dit leven soo kort is/ soo veel veranderings/ soo veel verdriets/ en jammers onderworpen is/ soo onseker en ongestadich is/ dat die geluckich zijn die van jongs aen om een ander leven dencken

Aenmaninge tot een Christelijcken wandel.

en daer na trachten: de Heere schijnt het oock den sijnen deur veelderley kruys en verdriet/ deur versmaetheydt en verachtinge/ deur verdruckinge en benautheyt/ tegen te willen maken/ op dat sy na een beter souden verlangen/ en daerom haer vast houden op dien wech die daer na toeleyt. Ghy sult wel doen/ lieve nichtgen indien ghy van jongs aen hier op let/ en vroech het jock des Heeren vrolijck resolveert te dragen. Ghy versucht dickmael/ secht ghy/ als ghy aen mijne droevige ballinghschap denckt: ick kenne uwe herte/ ick weet dat ghy 't uyt liefde doet. Maer sucht doch hierom niet/ maer helpt my bidden dat ick die geest krijge die voor my by Godt bidt met onuytsprekelijcke suchten/ want die heb ick meest van doen: als wy die hebben/ soo is 't genade/ ja vreuchde en roem/ dat wy om der goeder conscientien wille wat lijden: want soo worden wy weerdich gemaeckt die toekomende eeuwe der kinderen Godes/ daer onsen hertoch en voorlooper niet ingegaen is voor en al eer dat hy deur veel lijden geheylicht was geweest. 't Is noch weynich dat wy lijden: de kelck valt noch licht te drincken voor ons die de Heere met het tijdelijcke soo wel gesegent heeft: wy verlaten noch niet al 't gene dat Christus wil dat wy verlaten sullen als 't 'er op aen komt: wy zijn noch verre van de patientie van Job: ons gebreeckt noch veel om het geloove van Abraham te hebben/ die niet sonder reden een vader der geloovigen wort genoemt/ en nochtans soo beleven wy veel beter tijden; wy hebben hare exempelen voor oogen/ en weten wat een geluckigen uytkomste dat sy gehadt hebben na haer lijden: en boven dit al/ soo hebben wy den Heere

ce Jesum selve / die ons voorgegaen is / en heeft ons gewesen dat dit den rechten wech is daer deur men tot de salige onsterffelijckheyt kan komen: om die vreuchde te bekomen / soo heeft hy het kruys verdragen / de schande veracht / en is ter rechter-hant der majesteyt Godts geseten; en dat alles op dat wy op hem siende vast souden gaen en niet flauhertich worden in 't volgen: gedanckt zy Godt die onse swackheyt mogelijck kent / en ons niet wil versoecken boven ons vermogen. Mogelijck stercker geworden zijnde sal hy ons meer op leggen. Sijne wille geschiede: patientie is ons altijt van nooden: ghy doet wel dat ghy my die toewenscht. Ick leere by experientie dat ick se van doen hebbe in vele dingen / en dencke dickmael aen het gene in den brief tot den Hebreen staet / dat de Sone Godes selve geleert heeft gehoorsaemheydt uyt het gene dat hy geleden heeft: ons komt veel hertseer en verdriet over / dat ons somtijts dieper knaecht in 't herte als vele wel dencken, maer 't is over te komen met gedult / als die met de hope der heerlijckheydt der kinderen Godes / en met een vuyrich gebedt onderstut is. Ick dancke u dat ghy my daer mede helpt. Als ghy met uwe lieve man Godt aenroept / 't zy ordinaris / 't zy extraordinaris / soo gedenckt altijt mijner / want daer verwachte ick seeckere vrucht van: ick doe dagelijcks oock soo voor u. Dat ghy my dickmael wenscht in 't lant by de vrienden / daer voor dancke ick u. Ick verlange mede daer na / niet om daer beter en gemackelijcker te wesen / want dat soude my konnen schaden / maer op dat ick soude mogen mijnen Godt en Heere meerder dienst doen eer ick sterve. Ick woone hier in een lant

daer wy niet bequaem zijn om te leeren / en daer de luyden niet seer geschikt zijn tot het eeuwige leven om geleert te worden: gelief de het Godt dat ick by u en de vrienden weder mochte komen / ick soude arbeyden om mijn talentpont in 't werck te stellen / op dat ick geen onnutte dienstknecht bevonden en werde. Maer indien 't hem niet en gelieft / patientie; al doode hy my / ick sal dan noch op hem hopen. Hier-en-tusschen mijn lieve nichte soo gaet al voort van deucht tot deucht: hout u reyn van de werelt: weest kleyn en nederich in uwe eygen oogen / onderdanigh uwe meerdere / minnelijck by uw's gelijcken / en goedertieren by uwe minderen. Spiegelt u dagelijcks aen het exempel van uwe lieve man / en uwe sorchdragende ouders: volcht hare voetstappen en goeden raet. Staet altijt na vrede en jaecht die na / want salich zijn de vredemaeckers: weest goetdadich aen den armen van uwe middelen die u de Heere rijckelijck / en / gelijck als my / al slapende heeft gegeven; maeckt u in tijts vrienden/op dat sy u in de eeuwige tabernakelen mogen ontfangen: gaet uwe lieve suster en nichten voor met een soet ende vriendelijck exempel; en soo u de Heere kinderen geeft / soo siet toe dat ghy der goede Christenen van maeckt: want dan sult ghy een rechte ja dobbele moeder zijn / want wat sijn kinderen als se geen kinderen Godts en zijn? Mijn hert is vol lieve nichte / en de tijdt ontbreeckt my: ick weet dat ghy alle dese vermaningen niet van nooden hebt / want ick kenne uwe goeden en vriendelijcken naturel / maer ick vertrouwe dat het u niettemin aengenaem sal zijn: denckt indien dese dingen in u zijn / dat ick dan uwe deuchden

den gepresen heb / en u daer toe niet vermaent. Ick moet af breken: de Heere Jesus zy met u mijn lieve nichte / en stiere u met sijnen geest in sijne wegen / amen. Groet u-l. man / vader en moeder / suster Baefjen / Jan oom / Hillegont suster met haer geheele huysgesin / ende alle de vrienden / van my

U-l. oom, die u lief heeft,

SIMON EPISCOPIUS.

Den 2. Junij 1623.

SIMON EPISCOPIUS AEN REM EGB. BISSCHOP.

Gunstige / wel beminde broeder:

DEn uwen van den 29. Mey met de bygaende is my wel geworden: dancke u-l. voor het pertinent advijs van alles. My jammert als ick dencke aen den vromen Lindenius / en noch meer als ick dencke aen die twee helden die soo trouwelijck en mannelijck aen het roer van dat swaere schip dat soo overballast en overladen was van quade waren / gestaen hebben / dat die soo levende in een eeuwige kercker gedolven oft begraven worden. O wreetheyt! Dan wie weet of de Heere niet wil dat sulcke exemplare wreetheyt diene tot bevorderinge sijner waerheyt / en tot af breuck der genen die daer mede voordeel soecken te doen! De oordeelen Godes zijn wonderlijck: de voorgangt

Van de harde handelingen in 't lant gepleecht.

Niellius. Poppius.

gentheydt van de harde handelinge der genen die men weet dat vrome / eerlijcke / onnoosele luyden zijn / doet vrome lieden omme sien en verder dencken / en is een gestadige worm en pijnbanck in 't herte der genen dieder oorsaeck van zijn : want sy weten dat het niet dan bitterheydt en een doodelijcken haet baert en voet in hare partyen ; en dat of het wel politijck schijnt / met de billijckheyt / veel min met de geboden Jesu Christi en de voorgaende practijcke der Christenen / nochtans gantsch niet overeen en komt / 't en zy dat sy de conscientie afgebrandt ende in een verkeerden zin overgegeven zijn : de Heere sal 't oordeelen. Aengaende 't gene u-l. schrijft van Triglandi vermaninge / dat is waer dat hy roemt van de vryheydt der secten / maer dat en moet hem geen danck geweten worden : 't gebreeckt hem en den sijnen niet aen de wil om die te beletten. 't Schijnt nu wel dat men het alleen op de Remonstranten heeft geladen : maer waren die wech / dan soude men sien over wat kam dat sy souden soecken te scheeren de andere / die men nu / om een erger te verhoeden / met inwendige hertseer toelaet ; ick en twijffele niet of het soude haest gaen op desen voet : 't soude op de vrijheyt van conscientie voor elck in sijn eygen huys gebracht worden ; en dat soude noch gratie zijn. De Heere laete het daer toe niet komen : wacht u voor dat vleeschelijcke Israel / dat het landt van Canaan alleen wil hebben : 't is al een verbannen hoop wat daer niet toebehoort : reyn af / reyn af / dat 's haer liedeken. De aenteeckeningen die u-l. sendt zijn goedt / maer komen te laet / de stucken zijn nu alreede in handen van Herman Davidse soo ick hope : hy heeft consent om by

en

n af te doen/ uyt en in te setten/ wat hem goedt
dunckt : raedt hem en doet soo 't u-l. dunckt
noodich en dienstich te zijn. Na de afbeeldinge
tracht ick niet : ick soecke niet voor mijn oogen
't gene ick wensche en arbeyde uyt mijn hert te
verdrijven. Ick kan my niet genoech verwonderen
over de groote onbarmhertigheydt van
die luyden die daer lust in scheppen. 't Is niet
genoech dat men de luyden eens gedoodt heeft/
men wil dat hare doodinge en schandelijcke
ombrenginge altijdt duyrt / en gelijck voor de
oogen stae / niet om anderen van gelijcke quade
feyten af te schricken / want dat soude noch
een schijn van reden hebben / maer om spijt aen
te doen / en te tergen die gene die onnoosel zijn/
ja om een eeuwigen haet tusschen d'een en d'ander
te voeden en te onderhouden. Hoe verre is
dit van Christi leere en aert? Hoe weynich
komt het met de onnooselheydt van schapen/
met de simpelheydt van duyven / met de kleynigheydt
van kinderen over-een? En nochtans
moeten wy die gelijck worden willen wy het
eeuwige rijck der hemelen deelachtich worden.
Sr. van Nieuweveen is noch te Roüen. Mijn
geselschap dat ick tot noch toe gehadt heb / gaet
den 13. deser na Cales / om sijn vrouwe aldaer
te verwachten/en niet haer hier te komen. Ick
denck dat ick hem tot Roüen sal geleyden / en
dan met Nieuweveen weder hier komen. Dit
sal my wederom een nieuwe kruys en affictie
zijn. Ick vreese voor de eensaemheydt / en soude
nochtans niet gaerne met ander geselschap
inspannen. Wat raedt? de tijt en de experientie
sal my leeren : 't moet op alle manieren besocht
worden/ soo sullen wy leeren wat het is gehoorsamen.
Hier is niet bysonders: alles is een doen:
dan

dan die van de religie worden dagelijcx meer en meer gemuytbant / en beginnen te gevoelen dat sy haer selfs in de wege zijn geweest. De koning heeft een declaratie uyt laten gaen / daer mede hy die van de religie wel stricktelijck verbiedt in hare kerckelijcke vergaderingen / die haer by edicten toegelaten zijn / eenige andere personen als ouderlingen en predikanten toe te laten / en andere dingen te handelen als 't gene aengaet hare religie of het reglement van de selve / op pene van te vervallen van soodanige gratie / indien anders geschiet. En alsoo hier tegen dickmael gedaen is / tot groote nadeel van de gemeene ruste / en daer tegen versien dient / soo ordineert hy dat in alle de vergaderingen van die van de religie / een gecommitteerde van sijnent wegen (zijnde van de religie / 't welcke noch gratie is) tegenwoordich sal zijn / die lette en acht neme op alles wat 'er gehandelt wordt / en daer van rapoort doe: dat geene vergaderingen voortaen sullen mogen geleydt ofte gehouden worden / sonder dat alvoren by hem ofte sijn gouverneurs en lieutenants generaels van elcke provincie / een commissaris genoemt en gedeputeert zy / die daer sitte / ende dat die sonder eenige contradictie ofte belet sal toegelaten moeten worden. Hier by gaet een brieflken aen Jan broers dochter: wilt het haer geven. Ick hope dat sijn zoontjen weder wel is / en bidde Godt dat hy u-l. met Lijsbet suster / Mr. Limburch / en alle de vrienden en broeders / neme in sijn H. protectie / en beware voor alle onheyl aen lijf en ziele. D. Cupus groet u-l. hartelijck: insonderheydt ick / die ben

U-l. dienstwillige broeder,
SIMON EPISCOPIUS.

Parijs, den 9. Junij 1623.

SIMON

SIMON EPISCOPIUS
AEN
REM EGB. BISSCHOP.

Weerde beminde broeder:

DEn uwen van den 19. en 26. Junij zijn my wel behandicht met al het gene daer by was gevoecht: ick sie dat u-l. wat bekommert schrijft over mijn eensaem leven dat ick nu leven moet deur het vertreck van Cupus/ daer ick tot noch toe geselschap aen hebbe gehadt: ick wenschte dat ick'er u-l. niet van hadde geschreven. Dan het stont my vry wat swaer voor: 't is oock in der waerheyt een verdrietich leven: ick bevinde het deur experientie: dan de noot leert ons veel dragen: 't kan anders niet wel zijn: 't sal mogelijck oock onder de handt beteren en aensoeten. By anderen in te gaen wil qualijck vallen: sommiger geselschap is my niet lief: anderen mogelijck niet het mijne/ insonderheyt hier in Vranckrijck daer elck een geerne by sijns gelijcken is. Onder de Francoysen gaet het te ydel ende godtloos toe/ soo dat ick'er een schrick af hebbe. Siet/ deur dese redenen ende de noodt/ maeckt my de Heere allengskens soet het eensaem leven: sulcks dat ick het verkiese boven andere/ die hier te vinden zijn. Komt D. Cupi huysvrouwe/ soo hope ick dat ick'er haest van sal ontslagen zijn. Hier-en-tusschen patientie. Dat u-l. noch lichtelijck na Dantsick sult moeten gaen om dat oude proces/ verdriet my ten deele: ick hope wel neen; dan als het immers sal moeten zijn/ soo

Versterckinge tegen de dreygementen van den kerckelijcken ban.

soo hope ick dat uwe komste aldaer haest 't sel-
bige sal ten eynde doen loopen tot uwe conten-
tement: wie weet of de Heere u-l. niet als ee-
nen Joseph daer sal willen hebben/ op dat ghy
ons aldaer een plaetse van toevlucht soudet be-
reyden: 't siet 'er in 't lant droevich uyt/ ende de
hant des Heeren mochte wel swaer daer over
worden: want Christi Jesu geest wort'er ge-
heel uytgebannen ende met geweldt onder-
druckt: des bloetvergietens is geen eynde: al
wat gevangen wort moet sterven sonder barm-
hertigheyt. Daer te voren soo menich moor-
denaers bloet gespaert is/ daer wort nu 't bloet
vergoten van die gene die alleene kennisse heb-
ben gehadt van een moort die niet gedaen maer
voorgenomen was van anderen/ die de injuri-
en die sy meenden haer aengedaen te zijn niet
en konden verdragen: dit gaet dunckt my te
streng/ en kan mijns oordeels met geen godde-
lijcke rechten ofte redenen verdedicht worden/
alhoewel dat ick wete dat de princen/ en al-
dereerst de tyrannen/ tot versekeringe van ha-
re personen en staet/ dien voet van strengigheyt
goetgevonden hebben/ ende dat die overal by-
na selfs in de Christenheyt gepractiseert is ge-
worden. De Heere sal alles oordeelen. De kerc-
kelijcke gaen mede den selven wech in: sy doen
mede wat sy kunnen/ en geven te kennen dat
het haer aen de wille niet en ontbreeckt om ver-
der te gaen dorsten sy. My is lief dat ghy hare
blixemen soo kleyn acht/ en dat ghy u wapent
tegen alle het leet dat u overkomt met gedult/
besich zijnde om een goede conscientie te behou-
den voor Godt. 't Is my een kleyne/ ja een nie-
tige saecke/ seyde Paulus/ van den menschelijc-
ken dach geoordeelt te worden. Dit moeten
wy

op alle tijt dencken 't zy dat de menſchen ons prijſen 't zy dat ſe ons laecken. De Heere is alleen een rechter / op wiens oordeel het aenkomen moet. En hem zy lof dat ghy om geen ſchelmſtucken / moorderyen / verongelijckingen / quaet leven / ofte andere wercken des vleeſchs veroordeelt wordt / en van geen ſoodanige menſchen welckers oordeel met recht in weerden gehouden wordt by vrome beſcheydene en verſtandige luyden ; maer om dat ghy ſijne heylſame en vreedſame waerheyt zijt by gebleven / ende geen gemeenſchap hebt willen houden met de werckers der ongerechtigheyt / na dat ſy Godes zalichmaeckende waerheydt veroordeelt / ende de belijders van dien die bereyt waren haer met alle vrede en minnelijckheydt te bejegenen / tegen alle recht en reden verdruckt / verjaecht / ende met alle gewelt en overlaſt tot'er doodt toe vervolcht hadden / en noch dagelijcks niet nalaten te vervolgen / ſoo veel in haer is. De Heere ſtercke u-l. en alle die met u-l. zijn met ſijn heylige couragie / en geve u-l. dat ghy met de wapenen der waerheydt en onnooſelheydt ter rechter en ter ſlincker-handt betoonen meucht en overtuygen de herten der genen die u dit leedt aendoen / dat ghy luyden zijt die Godts vriendtſchap liever hebt als alle de ſchatten van de wereldt / ende dat ghy hare vreeſe niet en vreeſt / maer den Heere heylicht met uwe vreeſe / in uwen handel en wandel / oordeel en gevoelen / en al dat ghy voorneemt : de Heere ſal mogelijck haren vloeck in zegen veranderen / ende deur uwe exempel als deur vyrige kolen hare raeuwe en harde herten murw maecken tot ſijner eeren. Ick bidde Godt dagelijcks dat hy my ſtercke / op dat ick

haer niet en hate: want 't is kunst en arbeydt sich daer van te onthouden. 't Is een al te vleeschelijck volck / daer de wijsheydt by logeert die Jacobus aerdtsch en duyvels noemt / vol oproers en quade wercken. Rochel meent men dat hier gemeent wort / en dat het niet deur gewelt maer allengskens wel sal te brengen wesen tot gehoorsaemheyt. Het fort daer omtrent wordt niet alleen niet gedemolieert / maer dagelijcks meer en meer versterckt: komt 'er dan noch een fort dat de stadt commandeert t' zeewaerts / so soude wel mogen groote benautheyt volgen. Die van de religie zijn vry wat laech geworden hier in Vranckrijck / en raecken vast alle hare sterckten en steunselen quijt: hare hoofden ontvallen haer / ofte beginnen te wanckelen en te hangen na de Catholijcke zijde / daer alleen staten en officien te bekomen zijn. Voor Rochel beginnen sy te vreesen. Sy zijn oock onder malkanderen gedeelt geworden sedert dese laetste oorloge. Hier mede dan / weerde beminde broeder / soo bevele ick u-l. met alle uwe huysgesin / Jan broeder ende het sijne / in Godes genadige bescherminge. De vrienden groeten u-l. hertelijck. Groet doch alle die by u zijn hertelijck / van my

U-l. dienstwillige broeder,

SIMON EPISCOPIUS.

Den 7. Julij 1623. in Parijs.

NI-

NICOLAUS GREVINCHOVIUS
AEN
Eenige Remonſtrantſche ledematen tot
ROTTERDAM.

Seer lieve waerde broeders ende ſuſters in den Heere:

GElijck als dit de kroone en heerlijckheydt
der Chriſtenen is / dat ſy lijden om Chri-
ſti ende om der gerechtigheyt wille / alſoo en is
jaer geen dinck onbetaemlijcker noch ſchan-
delijcker / dan dat ſy het kruyce Chriſti met
jewelt van haren hals ſoecken af te werpen/
nde om tijtlijcke ruſte te bekomen hare handen
iytſteken tot ongerechtigheyt: daerom het my
jeen kleyne ſmerte geweeſt is / als ick gehoort
iebbe / dat eenige van den onſen t' ſamen be-
ſloten hadden hare handen te leggen aen den
erſone van ſijne Excellentie / om door ſijne
oot / ſoo ick achte / een eynde te maken van
e ſware verbolginge die haer druckte / ende
ns allen noch druckt; welck ongoddelijck
iddel de rechtveerdige Godt te ſchande ge-
acht heeft / ende ſy hebben hare ſtraffe ge-
agen: maer hier mede en is mijne ſmerte
och niet geneſen / want als ick overdencke/
de dat men ons nu alomme ſchelt ende onſe
meenten vervolcht onder den name van
rincen-moordenaers ende verraders / ſoo
uckt my 't herte te berſten / ſiende dat ons
kroone van 't hooft genomen is / dat is / dien

Bewijs van des Societeyts, en met namen ſijn eygen onſchuld. aengaende conſpiratie.

roem / die wy te vooren hadden voor al de werelt / dat wy leden ende dat men ons vervolchde / alleen om der goddelijcker conscientie ende om de ware religie wille; immers men hadde geen pretext / noch andere name / waer onder of waerom dat men ons vervolgen konde, gelijck noch in der waerheydt dit de eenige oorsaecke is / hoe wel 't onse partye nu eenen anderen name geeft / om hare tyrannie ende conscientie-dwang daer mede te verschoonen want is 't niet genoech / dat die gene / die aen dat feyt schuldich bevonden zijn geweest / hare straffe gedragen hebben? of moeten nu oock de onschuldige daerom lijden? of sal men seggen, dat alle onse gemeenten ende leden van de selve gemeenten hier aen schuldich zijn / of immers dit werck toestaen ende prijsen? Maer onse vervolgers selfs sullen haer schamen dat te seggen / want de vromigheydt van vele duysenden onder den onsen / ende hare openbare protestatien ter contrarie gedaen / zijn al te bekent. Doch dat onse vyanden ons schelden ende me onrecht vervolgen / en smert my noch soo seer niet / als wel dat sommige van onse vrienden broeders ende susters in den Heere / haer selven soo verde hier door hebben laten vervrucken / da sy op hare trouwe ende vrome herders / die haer leven tot noch toe voor de kudde Christi niet dierbaer en hebben geacht / een quaet vermoeden genomen hebben / als of sy by-na alle-te-samen aen dit stuck schuldich waren; oock soo verde / dat sommige daer over haer gelaster hebben / andere van haer zijn afgeweken / ende tot de partije haer selven begeven hebben: ende waerom doch? om dat eenen van onse ordre te weten Slatius / daer aen schuldich is bevon

Der

en geweest / welcken Slatius nochtans noyt
onse societeyt in eenigen dienst gebruyckt en
geweest : maer genomen hy ware een van
nse principaelste geweest / souden wy daerom
lle te samen sijne misdaet moeten dragen ? soo
ude onse partije dan oock recht hebben om u
yden alle-te-samen met dit verraderlijck stuck
belasten : want was Slatius een Remon-
trant / daer zijn oock andere aen 't selfde stuck
huldich verklaert die Remonstrants-gesinde
aren / dat is / met u luyden van de selfde reli-
e ende gesintheydt. Beroept ghy-luyden u
lven op uwe onschuldt ende onnooselheydt /
lijck ghy doet met recht ende reden ; wy doen
ck het selfde immers met soo goeden reden :
ant wat belangt de Remonstranten in 't ge-
een / ick houde dat sy soo onschuldich hier aen
in als ghy-luyden : sommige hebben hare on-
huldt alreede in geschrift aen de HH. Staten
de sijne Excellentie / ende daer na door den
uck voor alle de werelt vertoont. Die gene /
elckers namen neffens den name Slatij in
placcaten staen uytgedruckt / protesteren en-
verklaren heylichlijck (gelijck ick 't selfs ee-
ge van hun hebbe hooren verklaren) dat men
er onrecht ende gewelt heeft gedaen / 't welck
oock eer lang voor een ygelijck hopen te doen
ijcken. Ende indien de placcaten van de HH.
taten of Hoven genoech zijn om ons schul-
ch te maecken / wie van u allen sal onschul-
ch zijn van factie / seditie / ende beroerte des
ndts ? want voor soodanige werdt ghy-luy-
n ende alle onse gemeenten mede verklaert in
rscheydene placcaten. Gelijck ghy-luyden
niet en wilt dat men dit van u-luyden geloo-
n sal / om der placcaten wille / alsoo en behoo-

ren oock de selfde placcaten by u-l. geen geloo
te vinden tegen uwe trouwe harders ende le
raers. Ende hoe vele zijnder / die selfs by d
placcaten niet beschuldicht en worden? waer
om sullen wy dan alle-te-samen by u-luyde
als schuldich verdacht ofte gehouden worden
Lieve doch / en oordeelt niet op dat ghy niet g
oordeelt en wordt. Wat mijne persoon belangt
ick verstae dat sommige van onse gemeent
selfs / op my een quade ooge geworpen hebben
als of ick ten minsten kennisse van die consp
ratie hadde gehadt; maer indien ghy-luyden
my opt voor een man met eere gekent hebt / en
de soo ick noch eenich credijt by u-l. gehouden
hebbe / soo bidde ick u-l. gelooft my / dat ick self
niet de alderminste kennisse daer van gehad
en hebbe / veel min eenigen raedt of daedt dae
toe gegeven hebbe / soo weynich als de onschul
dichste van u allen: gelijck ick u-l. dan oocl
verklare by desen / dat ick noch op deser ure een
afgrijsen hebbe van soodanigen werck / ende lie
ver wil altijdt het vaderlandt ende de vryheyd
ontbeeren / dan dat ick se door sulcken midde
soude bekomen. Mach dese mijne verklaring
niet helpen tot mijne onschuldt / wat raedt dan
Die gene dan / die my beschuldigen of verdach
houden willen / die moeten daer van reden ende
bewijs geven / 't welck my tot noch toe niet en
is voorgekomen / ende als 't my voorkomt / sa
my met Godes hulpe soo daer tegen weten te
verantwoorden / dat sy beschaemt sullen staen
Ick weet wel dat men daer veel geroepen heeft
van eenen brief / die ick eertijdts soude geschre-
ven hebben / ende die onder de papieren van
Wittius soude gevonden zijn: de commissaris-
sen van 't hof hebben oock Narsius / als hy
daer

daer gevangen was / een regel twee of drie daer upt voorgelesen; maer hoe doch? alsoo / dat sy hem den geheelen brief niet en wilden laten lesen / noch oock selfs voorlesen / maer hielden hem wel dicht toegevouwen / sorchvuldige acht daer op gevende / dat hy doch den brief niet eens en soude mogen insien: oordeelt nu selfs / of dat niet teeckens genoech is / dat sy daer in niet getrouwelijck noch oprechtelijck en handelden? Wie sal oock gelooven / dat sy nu al over jaer en dach sulcken brief van my in handen souden gehadt hebben / sonder dien aen 't licht te brengen? of dat daer van / noch by de Staten in hare laetste placcaten / noch by Triglandius in sijne vermaninge / daer hy 't al t'samen raept wat hy weet by te brengen / eenige soude mentie gemaeckt zijn; so verklare ick u-l. dan wederom / als te voren / dat ick noyt aen Wittium / of iemandt anders soodanigen brief geschreven hebbe / die (soo men seyt) soude strecken / of tot eenich attentatie / of om de gemeente op te roepen tegen de Overheydt / om de selfde met gewelt te wederstaen: indien iemandt / wie hy oock zy / sulcken brief van my seyt te hebben / ick trotse ende dage hem / dat hy hem te voorschijn brenge / soo mach de waerheydt eens aen den dach komen; ende soo lang hy sulcks niet en doet / soo houde ick hem voor een leugenaer ende lasteraer / die daer van rekenschap geven sal in Godts oordeel. Dewijl nu dan geen reden ter werelt en is / waerom men ons schuldich soude achten aen dese conspiratie / voorwaer soo en betaemt het oock / noch u-l. noch eenich mensch / hierom van ons een afkeer te nemen / veel min van onse predikatien / ende van die gemeente / van de welcke ghy

luyden leden zijt / ende wy harders / welckers oprechtigheyt / vromigheydt ende trouwe ghy luyden soo vele jaren lang beproeft ende gekent hebt. Ghy weet oock / dat de predikatien / die men u luyden tot noch toe onder 't kruyce gedaen heeft / daer toe niet gestreckt en hebben / maer in 't tegendeel / om u-l. te wapenen met gedult ende lijdtsaemheydt tot dat Godt eene wettelijcke uytkomste verleenen soude. Of nu eenen Slatius hem selven hier in vergrepen mach hebben / sullen wy alle te samen daerom moeten gehouden worden voor sulcke hypocriten / die u-l. de patientie gepredickt ende geleert hebben / ende daer-en-tusschen sulcken verradelijken aenslach in onse herten gevoedt hebben? of sal nu om sijns misdaets wille / de waerheyt tot onwaerheyt / ende die goede saecke (die ghy luyden selfs voor goet kent / ende voor de welcke ghy / met ons / soo vele geleden hebt / ende noch lijdt) quaet moeten geworden zijn? Ick vertrouwe / dat ghy luyden anders ende beter oordeelt: wy verstaen wel / dat onse partye / te weten hare predikanten ende ouderlingen / vele van u-l. hier op hebben aengesproken / ende by dese occasie gesocht hebben tot hare kercke te trecken; gelijck oock eenige haer selven daer toe hebben laten trecken; maer oock verstaen wy met blijdtschap / dat sy noch op u-l. noch op de meeste menichte van onse gemeente niet gewonnen hebben / maer met schaemte wederom te rugge gekeert zijn; daer over wy Godt van herten dancken / die u-l. ende anderen sulcken hert / wijsheydt ende volstandigheydt gegeven heeft; biddende / dat hy u-l. daer in wille stercken ende behouden tot den eynde toe. Ende alles overleydt zijnde /

soude u-l. doch nu meer bewegen om tot hare predikatien te gaen / als voor desen? Genomen wy waren verraders / dat wy / Godt lof / niet en zijn; maer daerom en souden sy dan noch geen rechte harders noch leeraers zijn / die 't u-l. nu vryer soude staen te hooren / als voor desen: ghy luyden hebt hare leere voor ongoddelijck / ende hare proceduren voor onchristelijck tot noch toe gehouden: ick vrage of sy nu in hare leere verandert zijn / of dat sy leetwesen toonen over hare proceduren / ende van hare wreetheyt ophouden? soo niet / wat reden dan / waerom nu uwe conscientie meer soude toelaten haer als leeraers der waerheydt ende als christelijcke harders te gaen hooren ende te volgen / als voor 't ontdecken van dese conspiratie? Ick bidde u-l. om Christi wille / dit wel te overleggen / sonder u selven met vleesch ende bloet / dat niet dan rust ende gemack soeckt / hier in te beraden: och of ick hier in miste / dat niet eenige haer selven tot de predikatien van de partye begeven hebben / wel onder schijn van dese ontdeckte conspiratie / maer inder waerheyt / om dat sy 't krijgs moede zijnde / gemack ende ruste sochten. Doch hoe onchristelijck dat het is / om tijdelijck gemacks wille de waerheyt Godts ende de trouwe leeraers van de selve te verlaten / ende de leugen daer-en-tegen aen te hangen / dat en behoef ick u-l. niet te leeren / noch te bewijsen / ghy luyden weet het selfs: Godt wil 't haer vergeven: maer 't en zy dat sy uyt haren val wederom opstaen / ende de ergernisse / die sy gegeven hebben / verbeteren / soo wil 't haer swaer vallen in dien dage / als Christus hem schamen sal over die gene / die hem ende sijne waerheyt niet vrymoe-

delijck beleden hebben tot den eynde toe / ende als hy alle ergernissen sal doen vergaderen uyt sijn rijcke / ende de selfde als kaf doen verbranden met een onuytblusschelijck vier. Princen te vermoorden is een ongoddelijck werck / dat van onse herten ende leere soo verde is / als den hemel van de aerde : maer als men de leere van onse partye wel insiet / soo is die het rechte fundament / om de menschen tot sulcke grouwelen te brengen ; want na hare leere / soo en konnen de wedergeborene door geen sonde vallen uyt de salighteyt ; en alles wat de menschen doen / dat moeten sy soo doen / sonder dat te konnen nalaten / om dat het Godt soo geordineert heeft / wiens ordinantie sy niet en konnen oyt ontgaen / noch wederstaen : is dat soo / soo en is 'er dan geen conscientie / noch vreese van verdoemenisse / die den mensche kan ophouden van alsulcke grouwelen te plegen ; of als hy se doet / daer van eenich berouw te hebben. Maer boven dit soo zijnder oock leeraers onder haer / die opentlijck drijven / dat het somtijts den onderdanen wel geoorloft is den tyrannen met geweldt te wederstaen / gelijck te sien is by Pareum over het 13. cap. tot den Romeynen : andere gaen noch verder / invoegen dat niemant / die of de Christelijcke lijdtsaemheydt / of de rechte onderdanigheydt ende trouwe der ondersaten tegen hare overheden / selfs oock als sy tyrannen zijn / van herten meent ende lief heeft / hem selven kan of behoort te begeven tot onse partye / maer liever een afkeer van haer te hebben / als van vyanden der godtsaligheydt / ende voeders van rebellie ende oproer tegen de overheden / gelijck sulcks oock uyt haer doen voor desen in onse vaderlandt gebleken

ken

ken is. Hier tegen sal mogelijck iemant dencken / dat wy selfs nochtans haer de verdraechsaemheyt hebben aengeboden / ende haer voor onse broeders hebben willen erkennen. Ick antwoorde / dat wy haer noyt iet anders en hebben aengeboden dan onderlinge verdraechsaemheyt / dat is / dat sy ons soo wel in de vryheyt van onse leere / als wy haer in de hare souden dragen ; ende dat dan noch met dese restrictie / dat sy in't leeren souden mijden alles wat de godtsaligheydt ende stichtinge nadeelich mochte zijn / gelijck in 't Haechsche gespreck ende elders meer te lesen is : maer dat sy soo onbesnoeyt souden leeren / als sy nu eenige jaren herwaerts in hare boecken geschreven hebben / ende alle grouwelickheden ende lasterlijcke redenen van hare meesters gesocht hebben te verdedigen ; ende dan noch ons ende onse leere / als onverdragelijck verbannen souden / gelijck sy in de Dortsche Synode gedaen hebben / ende dat wy haer sulcks doende dan noch evenwel de verdraechsaemheydt ende broederschap souden gepresenteert of toegestaen hebben / dat en sal in der eeuwigheyt niet blijcken : daerom dan oock op onse voorgaende presentatie nu ter tijdt geen voet te nemen en is / om haer voor broeders te kennen of broederlijcke gemeenschap met haer te houden. Ende of noch al hare leere verdragelijck ware / soo zijn doch hare proceduren in wreetheydt ende vervolginge tegen de vrome Christenen / alleen om harer religie wille / sulcks geweest eenige jaren herwaerts / dat niemandt met haer broederschap houden en kan dan die haerder sonden en plagen wil deelachtich worden. Daerom dan mijne seer lieve broeders ende susters / onthoudt

u van

u van haer / als van ongeregelde ende verkeer-
de menschen / ende wijckt van hun / volgens
de vermaninge des Apostels Pauli tot de Ro-
meynen in 't 16. Capittel / als van die gene /
die tweedracht ende ergernisse maken tegen de
leere / die ghy geleert hebt / maer houdt u aen
uwe trouwe leeraers / die u geleert hebben en-
de noch leeren de rechte leere der waerheyt / die
na de Godtsaligheyt is / die oock voor de selve
strijden tot ballingschap / armoede / smaetheyt
ende eeuwige gevanckenisse toe / ja bereyt sijn
tot den bloede toe / als 't den Heere soo believen
sal / voor de selfde te strijden. Dit is uwe eere
ende kroone / dat ghy sulcke trouwe herders
hebt / maer ghy luyden siet wel toe / dat ghyse
door afvalligheydt ende afwijckinge niet en
bedroeft / op dat sy daer over tot den Heere niet
en suchten / want u dat niet profijtelijck en sou-
de zijn : schaemt u harer banden niet / die sy voor
Christo ende sijne waerheydt dragen / maer bidt
den Heere voor haer / dat hy se stercke ende troo-
ste / om met vreuchde alles te overwinnen in de
kracht Gods. Ghyluyden oock selfs neemt aen
haer een exempel / om de waerheydt liever te
hebben / dan alle de ruste deses levens / soo sal
u de waerheydt oock vry maecken / ende een
gerustheyt der sielen toebrengen die alle verstant
te boven gaet : weest getrouwe tot der doot / en
de Heere sal u de kroone des levens geven / by
de welcke alle het lijden deses levens niet en is
te vergelijcken. Dit hebbe ick u-l. mijn waer-
de broeders ende lieve susters in den Heere ge-
samentlijck willen toeschicken / om my selven
niet te beswaren / met een ding aen elck in 't by-
sonder te schrijven ; het gaet u allen in 't ge-
meen aen / ontfanght het dan oock in 't ge-
meen /

meen / met sulcken gemoet als het van my tot u komt / soo sal 't u-l. tot stichtinge ende versterckinge in 't geloove dienen: deelt het malkanderen mede ende oock byp anderen die ghy meent dat het noodich of dienstich wesen kan. De Godt des vredes volmaecke u luyden in alle goede wercken / om sijnen wille te doen / ende heylige u geheel volmaecktelijck ende beware uwen geest / ende siele ende lichaem onstrafselijck / in de toekomste onses Heeren Jesu Christi; hy die u geroepen heeft / is getrouwe / de welcke het oock doen sal: weest t' samen hertelijck gegroet / ende groet alle onse lieve broeders ende susters in den Heere.

U-l. dienstwillige broeder, in den Heere,

NICOLAES GREVINCHOVEN.

In Tonningen den 29. Juny 1623.

SIMON EPISCOPIUS
AEN
ASSUERUS MATTHISIUS.

Waerde beminde broeder in Christo. Genade ende vrede zy u.

ICk hebbe voor een dach drie ofte vier een copije van een brief deur mijn broeder ontfangen die van u-l. aen hem was geschreven / verhatende seecker antwoordt op de sijne voor henen aen u-l. gesonden / die u-l. schrijft met sulcke meeninge geschreven te zijn dat hy die met ons

Klaer bewijs dat de Remonstrantsche societeyt onschuldich is

aen de conspiratie; en dat niemant om deselve, den Remonstranten mach verlaten.

ons alhier in Vranckrijck wel mocht communiceren. 't Is my sonderling lief geweest dat ick die gelesen hebbe/ zie daer uyt uwe oprechtigheyt en scrupuleusheyt in materie van conscientie/ die ick wenschte dat by alle de broeders gevonden wiert/ om niet te bestaen in saecken van gewichte/ sonder voorgaende rijpe raedt ende advijs oock van de alderminste ende geringste broederen/ die men vertrout dat de vorderinge van 't gemeene beste/ ende de stichtinge der gemeenten principalijck voor oogen hebben: oock gevalt my sonderling uwe vrymoedigheyt en roudigheyt om de swarigheden die u-l. in de wege zijn/ naecktelick voor te stellen/ ende sonder bewimpelingen te verklaeren waer u-l. de schoe wringt. Ick wenschte van ganscher herten dat die van Nimmegen/ ende uwen Thomas ende N. N. dien selven wech waeren ingegaen. Sy souden/ mijns bedunckens/ haer eygen gemoederen ende vele vromen/ ander contentement gegeven hebben. In saecken van gewichte ende van consequentie/ insonderheyt die met groot perijckel van ergernisse vergeselschapt gaen/ kan men niet scrupuleus genoech gaen: si unquam alias tum inprimis diu deliberandum est quod faciendum est semel. Doch ick oordeele haer niet. Sy staen ende vallen haren Heere/ die alleen de herten ende nieren ondersoeckt/ ende de verborgentheyt der gemoederen kent. niettemin dese uwe maniere van doen kan ick niet nalaten te prijsen. Die een goede/ ja de alderbeste conscientie voor Godt en de menschen wil hebben/ die moet arbeyden om goede ja de beste kennisse en wetenschap te hebbē van't gene hy doen wil: die de beste kennisse wil hebben moet niet op sijn

Indien immermeer/soo moetmen insonderheyt dan langeberaden over een sake die men maer eens doē kan.

eygen

eygen oordeel staen/ maer sich beraden soo veel hy kan met anderen die bereyt zijn hem met goede redenen te onderrichten / om dan eyndelick te oordeelen wat best dient gedaen. Dit heeft my oock beweecht / lieve broeder / om op u-l. brief met aendacht te letten ende het ghewicht van uwe redenen te overwegen / of misschien die oock my konden dienen in dese gelegentheyt om op mijn stuck mede wat naerder te letten met goeder conscientie. Ende alles overwogen hebbende / soo hebbe ick mede de vrymoedigheyt genomen om u-l. mijne bedenckingen beyde over u-l. voornemen als over de redenen die u-l. daer toe nu meer als wel voor henen bewegen / over te zenden ; vertrouwende dat u-l. dit mijn doen in 't goede zult nemen/ als spruytende uyt een hertelijcke affectie/ niet soo seer om u-l. te onderrichten als om selfs op mijne bedenckingen / indien het u-l. geraden dunckt / beter onderricht te worden.

Voor eerst soo is my lief dat u-l. de acte van stilstandt niet en zijt geresolveert te teeckenen/ wanneerse mede soude brengen een verloovinge van dienst/ niet voor een tijt maer voor altijt: en ten tweeden dat u-l. dienvolgens het factum van die van Nimmegen ende Campen niet alleen improbeert / maer van harten / soo u-l. schrijft/ tegen staet/ als mede brengende sodanige eene eeuwige verloovinge. Dat's oprecht en rondt gegaen. Wy hebben 't alle voor desen soo verstaen om verscheyden gewichtige redenen/ die my dunckt dat nu niet minder by ons behooren te gelden als voor henen. Maer u-l. meent dat het anders gelegen is met het teeckenen van de acte als men belooft stille te staen van den dienst/niet voor altijt/maer voor so lan-

ge alleen tot dat men in conscientie verstaet da[t] by gebreck van anderen onsen dienst wederom soude worden vereyscht. Ick bekenne gaern dat dusdanich teeckenen wat meer schijns van reden heeft/ en veel verscheelt van de voorgaen de. Maer behalven dat my dunckt / dat nie mant lichtelick op dusdanigen voet toegelaten sal worden te teeckenen/ om redenen van swa re consequentien / soo kan ick niet nalaten hier op mede mijn bedencken te seggen. Die aldus teeckent/ kan beweecht worden of door seeckere 't zy noodt 't zy reden / die hem perst tegen sijn danck stille te staen / daer hy andersins liever soude willen in den dienst als voren continue-ren ende voortgaen : of buyten noot / alleenlijck om dat hy oordeelt by sijn selven dat hy wel stil-le mach staen / en dat'er geen noot en is / noch geen nootsaeckelicke reden die hem perst om te dienen. Die op de eerste wijse beweecht wor-den / die mogen sonder eenige beswaernisse haers gemoets stille staen / ende beloven te teec-kenen als boven. Want die sulcx doen / die doen het niet gaerne ofte met haren wil/ maer ongaerne / om dat sy anders doch souden moe-ten stille staen / ende gantsch geen vrucht kon-nen doen. Als by exempel / wanneer de ge-meenten / of dien de sorge van de gemeenten be-volen is / geen middel siende om hare herders te herbergen ofte te onderhouden / op haer ver-soecken dat sy willen stilstaen en teeckenen etc. Die op de tweede wijse teeckenen / dat is / die beloven stil te staen vrywillich sonder eenige ey-gentlicke noot of sware redenen / alleenlick om dat sy selfs oordeelen dat haren dienst voor seec-keren tijdt niet noodich en is / door dien dat het getal der dienaren groot genoech is / sonder dat

het

het de gemeynte oft versorgers van dien ofte versoecken ofte toestaen (op dat ick niet meer en segge) van desen is 't bedenckelijck of sy het met goeder conscientie doen mogen (insonderheyt als de beginselen van de opbouwinge van de gemeente noch teer en swack zijn. 2. Als het perijkel van consequentie daer uyt te vreesen staet. 3. Als de gemeenten ende andere herders deur exempel van couragie wel dienen gesterckt en onderhouden. 4. Als daer uyt ergernissen en schandalen oogenschijnelick te verwachten staen.) De redenen van bedencken zijn dese: I. om dat een vrome ziele ende getrouwe dienst-knecht Jesu Christi meer letten moet op het oordeel van de gemeenten/ of der genen die de sorge der gemeenten bevolen is / als op sijn eygen. Die dient die moet geheel dienen. Eygen oordeel is veeltijts blindt / en moet altijt/ insonderheyt als het streckt/ soo niet in 't geheel immers ten deel tot eygen rust en gemack/ suspect gehouden worden als een raet die van het vleesch dat tegen de siele strijdt/ voort komt. II. om dat niemant sich selven mach of kan verseeckeeren dat sijnen dienst voor sekeren tijt niet noodich en is. De tijden zijn veranderlijck/ de accidenten ende toevallen zijn te menichvuldich en te schielick/ de confusien / de verstropingen / de verwarringen zijn te licht gekomen / insonderheydt in soo teere beginselen / soo dat'er hulp en raet van doen kan vallen als op een oogenblick; waer soude men dan soecken die soo voor een tijt belooft hebben stil te staen / ende elcks haers weechs / suyden en noorden / waren opgetrocken? Dese reden moet dies te meer gelden / om dat een dienaer Christi niet alleen tot het leeren en predicken/

maer tot andere vele ende verscheydene diensten bereydt moet zijn. Predicken is by-na het minste. Daer zijn andere sware / noodige / ende nutte saecken die tot het ampt van een dienaer Jesu Christi behooren / ende die alle oogenblick voor-vallen konnen: die het eene verlooft voor een tijdt / verlooft de reste mede al voor een tijt / volgens den inhoudt van de acte. Nu dese konnen niet verlooft worden of ghy soudt moeten alle dagen ja alle oogenblick wederom mogen op-seggen de teeckeninge. Te seggen dat dit niet te vreesen en is wanneer de gemeynten met predikanten niet alleen na noodtdruft versorcht maer oock by-na overladen zijn / en gelt hier niet: want onder vele predikanten konnender weynich zijn welckers dienst aldernoodichst ende nuttichst is. Onder vele konnender eenige zijn die meer tot last als tot dienst zijn: onder vele konnen lichtelick sware confusien ende ongeneesselicke onlusten vallen / die deur weyniger presentie en discretie verhoedt ende wech genomen konnen worden. Onder vele zijnder somtijts veel onbequame / onreckelijcke ende quastige / die deur de bescheydenheydt van weynigen in toom moeten gehouden worden. Onder vele zijnder somtijts onvoorsichtige / ergerlijcke / onstichtelijcke menschen / die met hare propoosten ende maniere van leven veel souden bederven / ende de geheele societeyt by den vromen stinckende maecken / die deur het exempel / dienst / en by-wesen van sommigen / als met sout bewaert worden tegen de verrottinge. Ende genomen dese weynige gingen gelijckelijck haren dienst verloven voor een tijt / latende noch genoech predikanten tot dienst van de gemeente / wat soude daer uyt

te

te verwachten zijn? Te seggen / ick weet dat het anders gestelt is met onse societeyt / ende daerom belove ick voor een tijdt stille te staen / is te veel geseyt. Dat oordeel komt anderen toe die over het suyvel gegaen hebben. Ick wenschte dat de experientie haer niet en hadde anders doen gelooven / ende daerom dit argument onder anderen gebruyckten. Voecht hier by ten III. dat dit exempel van seer quade consequentie is / soo in regard van andere dienaren / welckers dienst men qualijck of niet ontberen kan om hare singuliere gaven daer mede sy van Gode begaeft zijn : Want waerom souden die niet even soo wel als gene op de selve tijt voor-nemen mogen stil te staen? als in regard van andere lidmaten Jesu Christi / die oorsaecke gegeven wort om mede aen hare sijde voor te nemen de vergaderingen ende 't gene tot onderhoudinge van die behoort voor een tijt te verlaten ende te verloven / om dat'er doch genoech zijn die daer toe komen en contribueren. Want dusdanige eene consequentie maeckt lichtelijck een gemeyn man / en niet sonder groote schijn van reden. Mach een predikant voor een tijt verloven stil te staen van den dienst en 't gene daer aen dependeert / dat is verloven te leeren / 't geen sijn ampt is / om dat 'er andere predikanten genoech zijn / waerom soude een gemeen lidtmaet niet mogen verloven te komen in de vergaderingen om geleert te worden al is 't zijn ampt / nadien daer andere genoech zijn dieder komen? Dit zijn waerde broeder de redenen van mijn bedenckinge over dit stuck : of een dienaer Christi sijn dienst wel mach voor een tijt vrywillich verloven op den voet die u-l. voorslaet. Ick stelse soo scherp als

ick kan om dat se de conscientie aengaen/ ende ick weet dat ick met een teer gemoet te doen hebbe/ 't welcke ick vertrouwe dat liever sijne schuldige plicht/ daer mede hy aen sijnen Heere Jesum verbonden is/ tot het minste aesgen toe wil wegen om in dien dach getrouw bevonden te worden/ als sich selven met een generael of onseecker concept te pluymstrijcken. Niettemin mijn oochmerck is hier niet om u-l. verder te perssen. U-l. kondt redenen hebben die particulier zijn/ ende die uwe conscientie swaerder drucken als ick my inbeelden kan. U-l. kan misschien de gelegentheyt van onse Societeyt in 't landt beter doorsien hebben als ick weet. U eygen gemoet houde ick dat u-l. alderbest de wet sal stellen. 't Is my genoech dat ick u-l. mijn advijs geseyt hebbe. Ick sal vorder gaen ende komen tot het principaelste van u-l. brief/ vervatende de redenen om de welcke u-l. meent dat ghy nu wel soudet in goeder conscientie de acte van stil-stant (voor een tijt) mogen teeckenen/ daer ghy te voren 't selve geweygert hebt te doen. Om dat (secht u-l.) de tijden onderscheyden moeten worden/ ende de saecken in 't begin vry wat anders gestelt waren als se nu tegenwoordich wel bevonden worden. Hoe soo doch? Voor eerst in 't begin (seght u-l.) weet ick niet dat men iets anders voor heeft gehadt als beneffens de voortplantinge van de waerheydt die na de godtsaligheydt is/ de verdruckte gemeenten te vermanen tot gehoorsaemheyt harer tegenwoordige Magistraten/ oock soo verre dat sy om Christi wille bereydt zijn 't ongelijck ende de vervolgingen die hun van den selfden wierden aengedaen met gebeden/ den vloeck met segen/ ende den haet met

liefde

liefde te vergelden. Dit is waer. Ick en weet
oock niet dat men in 't begin iets anders voor
heeft gehadt te doen: want dit was alleen on-
se officie. Maer daer mede en wordt niet ge-
loochent dat men in 't begin noch op iet anders
heeft gesien / noch wat meer gehoopt ende wat
beters verwacht heeft. Want wie isser onder
ons geweest die niet en heeft gehoopt / die niet
en heeft verlangt deur dien wech tot een vreed-
same ende onbekommerde vryheyt weder te ge-
raecken in het vaderlandt? Is 'er iemant die
gewenscht of gehoopt heeft dat wy altijt onder
dat swaere jock souden blijven sitten en suchten
sonder verlichtinge? Voor mijn deel ick beken-
ne gaerne dat ick gehoopt hebbe dat wy alsoo
doende als geseyt is / of Godt onsen Heere sou-
den bewegen tot medelijden om ons een ge-
wenschte uytkomste te geven / ja selfs onse bit-
terste vyanden tot onse vrienden te maecken /
ofte dat wy met onse gedult ende constantie
als vyerige kolen souden op het hooft van onse
vervolgers vergaderen / daer door sy soo verre
souden mogen worden vermorwet / dat sy ofte
van selfs geraden souden vinden den staet we-
derom op den ouden voet te brengen / ofte soo te
stellen dat ons daer inne een vredige possessie
soude werden vergunt: dit is mijn oochmerck
geweest. En hier toe meende ick dat noodich
was de gestadige onderhoudinge van onse ge-
meenten in het vaderlandt: achte oock dat dit
het oochmerck van de geheele Societeyt in 't
gros is geweest / latende altijdt daer-en-tus-
schen Gode ende sijne voorsienigheydt bevolen
de souveraine directie van verscheyden andere
middelen die hy soude mogen gebruycken tot
onser verlossinge / niet op dat wy daer door ru-

ste ende gemack voor ons vleesch souden beko-
men / veel min met onse oogen sien de wraeck
over onse vyanden / maer op dat de waerheydt
een wijde deure soude geopent werden to
voort-plantinge van godtvruchtigheydt ende
vredelieventheyt onder de gedeelde Christenen,
ende insonderheydt in ons lieve vaderlandt
Dus verre dencke ick dan / dat wy noch alle in
een schip met de Societeyt zijn. Maer u-l
seght vorder: by verloop van tijt heb ick niet al-
leen gemerckt hoe weynich dat'er met alle de
predikatien tot oeffeninge van de ware godt-
saligheydt wierde gevordert. Dit is te bekla-
gen: maer waer by is dit gekomen? Isser niet
gevordert met alle de predikatien tot oeffenin-
ge van de ware godtsaligheyt / soo is dan im-
mers de oeffeninge van de ware godtsaligheydt
by de broeders van de Societeyt ghepredickt.
Soo en heeft het dan dus verre aen de Socie-
teyt niet geschort dat de ware godtsaligheydt
niet en is gevordert. Sy hebben dan gedaen
conform d'eerste intentie die de Societeyt in 't
begin heeft gehadt. Waer heeft het dan aen
gebroocken? Of wil u-l. mogelijck seggen / dat
eenige onder de handt de gemeenten anders
hebben geleert als sy wel in 't openbaer deden.
Dat moest blijcken. 2. Dat is niet waerschij-
nelick. Want wie soude sulcke leeraers geloo-
ven of hooren willen die met twee tongen spreec-
ken? 't Moet elders anders van daen komen.
Ende dit is geloovelijck. Men wil de oorsaec-
ke precijs hier of daer soecken. Dan 't komt
op dese of die juyst niet aen. De vorderinge
van de ware godtvruchtigheydt is t' allen ty-
den swaer gevallen / selfs onder den genen die
niet dan van liefde ende vrede predickten. Sy en
gaet

gaet soo glat niet voort alsmen meent. Duysenderhande beletselen zijnder die in de wege konnen komen. 't Gebreeckt nu aen de toehoorders / dan aen de predickers selfs / oock als sy anders niet dan van godtsaligheydt ende verbiedinge van allerley tegenstant en predicken. 't Is kunst de godtvruchtigheydt wel te leeren / ende noch swaerder kunst die te practiseren. Met recht eyscht den Apostel van een bisschop dat hy διδακτικὸς zy / en het woort Godts recht snijde. 't Gebreeckt desen aen oordeel / genen aen voorsichtigheydt / een ander aen bequaemheyt om die in te drucken en aen te prijsen. Daer zijn vele jonge / veel opiniastre / veel onwijse leeraers die met de eene handt omstooten dat sy met de andere bouwen. Sy soecken de oorsaecken buyten haer ende sy zijn dickmael binnen haer. Doch sal u-l. seggen: dit is waer / maer daer komen oock andere oorsaecken zijn. Ick beken 't gaerne. Maer welcke zijn die doch na u oordeel? U-l. seght / ick ben in groot nadencken gekomen of men niet en soude mogen voor hebben gehadt deur de vergaderinge de gemeenten by een te houden / om door haer middel den staet des lants te sijner tijt door dadelickheyt te versetten. Hier wenschte ick lieve broeder dat u-l. klaerlick haddet uytgedruckt wie die gene zijn geweest / daer u-l. bedencken op hebt gehadt dat dit souden hebben voorgehadt. Want wat sommige souden mogen hebben voorgehadt in tijt en wijsen door eenen onchristelijcken / voorbarigen ende wraeckgierigen yver te doen / weet ick niet. De droevige ende heylloose conspiratie dieder op gevolcht is / heeft ons geleert dat'er zijn geweest die dese occasie / tot groot nadeel van onse Chri-

Bequaem om te leeren.

stelijcke saecke en Societeyt / hebben gesocht t
misbruycken: indien u-l. door de soodanige d
Societeyt (gelijck schijnt uyt het besluyt va
uwen brief / daer uwe E. bidt / dat u ten go
den gehouden worde indien uw' E. soude
mogen schijnen ergens in de Societeyt te na t
spreken) of een groot deel van dien verstaet / oft
immers de Directeurs van de Societeyt / eve
als of hare intentie soude zijn geweest deur d
gemeenten haer per force meester te maecke
van hare partyen / en met geweldiger hant de
staet wederom te versetten; soo hebt ghy hae
(hout het my te goede dat ick soo spreke) groo
ongelijck met dit u bedencken aengedaen: s
hebben het tegendeel menich-maelen wel ex-
presselijck in verscheyden brieven en addvijsen te
kennen gegeven: haere leere / daer mede sy ver-
klaren dit recht de gemeenten ofte onderdanen /
en daer onder insonderheydt de dienaren Je-
su Christi niet te competeren / de perijckelen
die met een soodanige intentie ofte executie van
intentie vergeselschapt souden zijn / laten niet
toe dat men haer met een soo grooten ende
snooden bedencken beswäre. Dat'er eenige / of
oock vele mogelijck onder de Societeyt geweest
zijn die gehoopt hebben / dat'er na eene soo lang-
duyrige ende volstandige patientie der ge-
meente / met verloop van tijden / versterven
van partijdige ende geinteresseerde / met be-
hoorlijcke ende wettige ordre sonder bloetstor-
tinge / confusie ofte weer-wraeck / wederom
een veranderinge van soo een wreeden staet in
een sachter / redelijcker / ende bescheydelijcker
soude mogen volgen / ende deur Godes gena-
dige segeninge te verwachten stondt / kan wel
zijn. Sy hebben mijns oordeels sulcks wel mo-
gen

gen hopen / verlangen / wenschen / ja bidden van Godt almachtich / maer dat sy intentie souden hebben gehadt om sulcks met gewelt ende dadelijckheydt selfs te wege te brengen / is buyten alle reden ende bescheydt. Doch laet ons sien waer op dat uwe bedencken is gegront geweest.

Eersteliјck / seght ghy / indien het anders waer is dat men in de sententien / over den conspiranten uytgesprooken / niet alleen Dwingloni toeschrijft / maer oock daerenboven voorgeest van verscheyden Remonstrantsche predikanten gehoort te zijn / dat men voorhebbens was sijn Princelijcke Excellentie buyten te houden als hy in Brabant was. Ick antwoorde: I. u-l. seght wel / indien het waer is / want partye is niet gehoort. Dwinglo wordt alleen genoemt. Doch sijne bekentenisse en is 'er niet. Andere predikanten worden niet genoemt. Waren se genoemt so mochtmen weten wie het zijn geweest / ende hoe veel. Ick meene ware het bekent geweest sy souden met hare namen wel uytdruckelick mede in de sententien hebben staen proncken / ende met meerder reden en schijn als Uytenbogaert / Episcopius / en Grevinchovius daer in uytgedruckt staen. Dan by gebreck van namen en blijck soo is 't genoech dat men indefinite seyt / verscheyden andere. Want dat kan de Remonstrantsche Societeyt meer beswaren als de namen van een / twee / ofte drie. Ick moest ander blijck hebben als ick het soude gelooven. 't Kan soo waer wesen als het waer is dat Geysteranus op het geluckige succes van de reyse van Slatij swager gedroncken heeft / daer hy noch by noch omtrent het geselschap is geweest : oock soo

waer / als het waer was / dat de Staten van Uytrecht in haer placcaet / en daer na die van Vrieslant mede verklaerden / by seeckere goede informatien haer gebleecken te zijn van de vergaderinge van de vier-en-twintich Remonstrantsche predikanten in hare stadt gehouden / dat men weet notoirlick valsch ende verdicht te zijn. Maer genomen schoon 't ware soo: Wat is 't dat de sententien dese predikanten te laste leggen? dat sy voor hadden sijne Excellentie buyten te houden door middel van hare gemeenten? Neen. Wat dan? Dat men 't selve voor hadde / of / gelijck Slatij sententie luydt / dat sy luyden kennisse hadden dat'er voorgenomen was sijn Excellentie / die doen ter tijt met het leger in Brabant was / uyt te sluyten of buyten te houden / en den staet van 't lant te veranderen. Tusschen kennisse gekregen te hebben / ende tusschen eygenwillich opset / raedtgevinge / aenporringe is groot onderschept. Kennisse kan den onnooselsten tegen sijn danck en wil oock somtijts krijgen. Doch genomen mede dat het waer was dat eenige predikanten selfs aen dit voornemen schuldich waren geweest / wat reden isser om daerom de geheele Societeyt of immers de beleyders van dien met die selve suspicie te beswaren? Moet de geheele Societeyt den last van weynige of sommige dragen? Konnen niet verscheyden leden haer vergrijpen sonder kennisse / ja tegen de generale intentie van het corpus? Nu dat dit alsoo geschiet zy (tegen de intentie van de Societeyt) heeft u-we-liede konnen weten langh te voren dat u-l. desen brief geschreven heeft / beyde uyt een brief die de Remonstranten tot harer ontschuldinge na dat de conspiratie uytgekomen

was

was in't licht hebben gegeven/ ende het requeſt dat ſy de Staten ende den Prins van Orangien hebben overgelevert korts daer naer. Deſe ronde ende openbare remonſtrantien behooren by u-l. onder correctie meer te gelden om het corpus der Remonſtranten aen ſulcker weyniger intentie onſchuldich te houden als eene blinde ende donckere bekenteniſſe van Slatius/ gevangen zijnde/ en de Heeren/ in 't gene hy wiſte haer lief was/ ſoeckende te gelieven om het pijnigen te ontgaen/ ſoo hy ſelve heeft bekent/ by u-l. behoort te gelden om bedencken te ſcheppen over het geheele corpus der Remonſtranten uyt ſommiger harerlieden particulier opſet ende voornemen. Voecht hier by dat die twee gevangene broeders directeurs/ die de Heere trooſte in hare banden/ op dit ſtuck lang ende ſcherp zijnde geexamineert/ gelijck oock op 't geheele ſtuck van de intentie om met dadelickheydt deur de gemeenten iets tegen den ſtaet van 't landt voor te nemen/ de Commiſſariſſen ſoodanigen ſatiſfactie ende contentement hebben gegeven/ dat ſy ontſchuldich en onnooſel zijn bevonden/ en haer in hare ſententie deſ halven in 't alderminſte niet en is te laſt geleyt.

De tweede reden die u-l. gebruyckt/ is/ dat men voor deſen weygerich is geweeſt de vrye oeffeninge te verſoecken by requeſte/ onder anderen om dies wille dat men de tegenwoordige Magiſtraet niet voor wettelijck kennen wil. Antwoort: Heeft de Societeyt deſe reden immermeer gebruyckt? Is die in hare vergaderingen/ daer men gedebateert heeft of men niet en behoorde met requeſten vrye exercitie te verſoecken/ oyt geallegeert en voor goet aengeno-

genomen? Waer ende wanneer? Ick hebbe in alle de vergaderingen geweest ende het stuck hooren debateren / maer my en staet niet voor dat dese reden oyt te berde gebracht is / veel min aengenomen. Ende hoe? is het oock te gelooven / broeder / dat de Societeyt of luyden van gesonden oordeel / dit argument gebruyckt hebben? Want wat consequentie isser doch in dit argument: de Magistraten zijn onwettich / ergo mach men of behoort men hen geen requesten over te leveren. 't Sluyt niet. De broeders van de Societeyt of de Societeyt presenteert nu requesten aen de Magistraet / volgt daer uyt dat sy nu daerom of de Magistraten voor wettelijck ingekomene Magistraten houden / of dat sy doen 't gene dat niet en betaemt gedaen te werden? Die requesten presenteren / plegen die te presenteren aen de gene die de macht heeft om apostil daer op te geven / sonder consideratie hoe ende op wat wijse dat hy daer toe gekomen / ja al weet hy dat hy daer toe met onbehoorlijcke middelen gekomen is. Men gehoorsaemt / men supplicéert aen de machtichste / niet juyst aen die wettich behooren de macht in handen te hebben. Wat nu van de tegenwoordige Magistraten te oordeelen zy / late ick daer. Alleenlijck wenschte ick dat u-l in de vergaderingen van Antwerpen tegenwoordich waert geweest. Daer soude u-l. gehoort hebben redenen van ander gewichte / die doe alle de broeders gelijckelijck beweeghden om tot geen requeste te verstaen. 't Kan zijn dat iemant voor sijn particulier naderhandt / buyten die vergaderinge / soodanige eene reden als u-l. stelt gebruyckt heeft. Maer sal men 't gene by dese of die in 't particulier by de-
se

e of die occasie is geseyt opnemen als van de geheele Societeyt geseydt / soo soude de Societeyt wel qualick daer aen zijn.

De derde reden is / dat men de gemeenten / oock als sy in 't begin om de vervolginge te ontgaen niet qualijck gesint waren te vertrecken / tot blijven vermaent heeft / mits haer gevende groote hope van veranderinge. Antwoordt: Dat de gemeenten in 't begin vermaent zijn liever te blijven in 't landt als daer uyt te vertrecken / geloove ick wel. Daer waren redenen van importantie die daer toe dienden. Dat oock de gemeenten hope is gegeven van veranderinge kan mede wel zijn. 't Is natuyrlijck / 't is goddelijck / 't is redelijck de luyden onder 't kruys sittende tot gedult en patientie te vermanen / onder hoop van metter tijt een gewenschte uytkomste en veranderinge door Godts segen te verkrijgen: daer waren oock redenen om dese hoop te scheppen ende te geven wanneer de gemeenten rontom in soo grooten getal in 't lant blijvende / haer geresolveert betoonen souden om te blijven by de professie van de waerheyt / ende liever alle overlast verdragen en uytstaen als daer in beswijcken ende verslauwen. De goede saecke / het groote getal / de onnoosele patientie / de lanckduyrige constantie konden de gemeenten considerabel maecken ende by-na van eenige goede uytkomste verseeckeren. Maer dat de gemeenten hope soude zijn gegeven / ja groote hope van veranderinge die sy selve met geweldiger handt souden doen / ende niet in gedult verwachten van Godt ende den tijt / is buyten alle reden dat de Societeyt worde te laste geleydt. 't Contrarie blijckt als den dach uyt verscheydene bris-

brieven en advijsen / die de buyten ende binnen Directeurs over ende weder geschreven hebben aen malkanderen / daer van meest alle de broeders kennisse hebben gehadt soo wy vertrouwen. Ick sende u-l. alleen een staeltjen van een seeckeren brief die de buyten-directeurs aen de binnen-directeurs gesonden ende onderteeckent hebben den 24. Novembris 1622.

DE ydele hope van verlossinge meenen wy nu al verdwenen te zijn, en vreesen daer uyt even de selfde consequentie die uwe W.W. vreesen, wenschende om veelen dat de luyden haer selven daer mede niet geaescht en hadden, of van anderen en waeren. Wy zijn daer in onschuldich, gelijck wy voor desen noch hebben geschreven, ende en willen daer in in 't minste niet bedacht werden: ons soude daer in onghelijck gheschieden. Hebben oock noyt konnen begrypen (als wy somtyts iet van verre daer van hebben vernomen) dat die hope eenich waerschijnlijck, laeten staen waerachtigh fondament hadde. Wy houden evenwel dat Godt verlossinge verleenen sal, dat is, dat sijne goetheyt ende waerheyt dese onse goede saecke niet sal laeten onderdrucken; maer dat hy de selfde in 't vaderlant meerder ruymte ende vryheyt geven sal, indien wy, een yder in 't sijne, ons devoir doen, de saecke met alle mogelijcke vlijt ende geoorlofde middelen aenhouden, maer en weten van de tijt en maniere niet te spreecken: willen oock niemant daer op troosten, maer vermanen een ygelijk dat hy, alle menschelijcke hope latende varen, alleen op Godt sie, en hulpe van hem verwachte, ende middelertijt de hant aen de ploech houde,

sonder

ſonder te rugghe te ſien, voortgaende door dick door dun, ende doorbrekende met de wapenen der gerechtigheyt ter rechter en ter ſlinckerhant door alle obſtaculen, geen andere verloſſinge verwachtende als ſodanige die ſtreckt tot behoudeniſſe en vorderinge der waerheyt die na de godtſalicheydt is, en door de ſelve tot eeuwige ſaligheyt: die op wat anders ſien bedrieghen haer ſelfs, jae ſtooten altemet te rugge door ongeloof, dat altemael na-by is wan wy den Heere vertroudē. De broederen dienen alomme vermaent dit de luyden wel in te ſcherpen, op dat ſy ſoo veel op de aerde niet en ſien dat ſy den hemel vergeten. Indien wy oock hier inne iets goet konnen doen met ſchriftelicke vermaningen na u W.W. oordeel, ſullen daer in niet ſuymich zijn. Die de luyden andere fantaſijen in't hooft hebben gebracht, byſonder *ſi noſtri ſint ordinis*, ſoo uwe W.W. ſchijnen te kennen te geven, hebben ſeer qualijck gedaen. Doch meenen wy dat de luyden uyt een woort een geheel boeck gemaeckt, oock altemet vleeſchelijck genomen hebben dat geeſtelijck te verſtaen was, en alſoo hun ſelven meeſt met hare eygene imaginatien hebben gevoedt, ende dat ſy de auteuren van deſe hope buyten hare eygene ongegronde opinien qualijck ſouden weten te vinden, &c.

Indien ſe van onſe order zijn.

Dit zijn de woorden van den brief in forma. Oordeelt nu ſelve hier uyt wat van de hoop-gevinge zy / die u-l. tot een fondament ſtelt van u bedencken op de Societeyt.

De vierde reden is: dat men eenige predikanten ſomtijts daer over heeft beſtraft / dat ſy in haere brieven de gemeente ſeer tot lijden tegen

allor=

allerley wederwaeck souden vermaent hebben. Antwoort: Men moet klaerder spreken in soo gewichtige saecken. De maniere van spreecken dat men, dat men, is generael. Lieve segt my doch? heeft dit de Societeyt gedaen? heeft dit den meesten hoop van de Societeyt gedaen? hebben het de buyten of binnen-directeurs gedaen? Wie zijn het doch die bestraft zijn ende die bestraft hebben? men moest man en paert noemen. Wilt ghy ick sal u-l. het tegendeel tot verdedinginge van de Societeyt en de directeurs met meer dan vijf-en-twintich brieven doen tasten ende gevoelen. Mogelijck sult ghy my een of twee / of oock eenige meer uyt den hoop noemen. Maer eerstelick wat geeft dat om daer op soo een odieuse consequentie tot last van de Societeyt te formeren? 2. Zijnder eenige geweest die bestraft hebben / daer zijnder oock geweest volgens u-l. eygen seggen die bestraft zijn geweest. Waerom bedenckt men de Societeyt meer om 't seggen der bestraffers als men se ontlast of niet en bedenckt om 't seggen der genen die bestraft zijn? Ten 3. is 't wel geloofflick broeder / dat'er eenige soo verre onder de broeders met haere sinnen verseylt zouden zijn geweest / dat sy souden hebben dorven niet alleen bestraffen de vermaninge tot lijdtsaemheyt / maer oock sustineren dat de gemeenten haer wel souden mogen wreken over 't ongelijck dat haer aengedaen is? 't Is te grof en te regelrecht strijdende tegen het gebod des Heeren Jesu. De confessie van de Societeyt isser mede directelijck tegen. 't Moeten dan of heel groote slechthoofden / of gantsch vleeschelijcke / oploopige / bittere menschen zijn / die soo plomp dat derren seggen en sustineren: 't welcks dan redens genoech

noech is om de Societeyt daer over niet te bedencken / 't en sy dat men haer eene soo groote slechticheyt of bitterheyt soude willen toeschrijven. Doch ick geloove vastelijck dat sommiger woorden te verre uytgebreydet worden / of indien sy tot soo extreme propoosten verruckt zijn geworden / dat het selvige bygekomen is door 't inportuyn spreken en drijven van sommige / die / wanneer se van het lijden der Christenen komen te spreken / soo verre gaen / dat sy drijven dat het ongeoorloft is voor een Christen niet alleen het ampt van een Magistraet te bedienen / in sulcker voegen dat sy verstaen dat hy doodelick sondigt / wanneer hy iemant / al waer't oock de aldersnootste schelm ende moordenaer / eenige lichamelicke straffe soude aendoen / ofte sijn mede-borgers tegen het gewelt van eenige boosdoenders soude soecken te beschermen / maer oock dat het ongeoorloft is voor een Christelijcke vader sijn kint als het tot sijne jaren gekomen is met eenige lichamelijcke straffe te tuchtigen / Godt geve om wat schelmstuck dat het oock soude mogen wesen : in somma / die van het lijden der Christenen ick weet niet wat maecken. Dusdanige luyden hare onredelijcke ende buyten alle spoor van bescheyt loopende propoosten konnen veroorsaeckt hebben ter contrarien andere propoosten die wederom tot de andere extremiteyt loopen : in beyde wordt grootelijcks gesondicht. Ick soude nauwelicks derven seggen welckers seggen voor de Christenheyt sorgelicker en schadelicker is / deser of dier. Doch 't sy hoe het sy / noch deser noch gener seggen behoort de heele Societeyt te boeten. Wat geeft het dan broeder dat een tot Norden / soo n-l. verhaelt / geseyt mach hebben / niet te

willen predicken dan voor luyden die handen en voeten hebben. Want 1. een bontekray maeckt geen winter. 2. men moest sien in wat sin / by wat occasie dat het geseyt is. 't Kan soo geseyt sijn dat het niet alleen onbetamelijck maer oock seditieus soude geseyt zijn. 't Kan oock soo geseyt sijn dat het een goeden sin heeft. Want daer konnen tijden komen dat de gemeenten handen ende voeten mogen / ja behooren te hebben om hare wettige Princen ende Magistraten / in 't bevorderen van hare ampt tot onderhoudinge van recht ende justitie etc. tegen allerley moetwillige menschen te helpen. Want is dit ongeoorloft soo is de Magistraet in een republijcke niet anders dan een molick in een kersseboom / ende alle hare regieringe niet meer waert als een blaes met boonen. Doch tot een besluyt: salmen alle personalia dicta & facta willen oprapen om daer van een gemeene querelle te maecken soo sal 't nimmermeer eynde zijn. De liefde moet veel oversien en niet lichtelijck quaet dencken maer veel eer 't gene qualick soude genomen konnen worden / ten besten duyden / soo vele doenlick is. Alle extremiteyten sijn sorgelijck. Men moet somtijts de tijden / somtijts de humeuren / somtijts de hitte van de dispute wat toegeven / ende alsoo malkanderen te gemoet gaen. Uyt een verblogen woort van dese of die een vaste suspicie te formeren is te verre gegaen. 't Blijckt hier in. Want genomen daer is een ofte daer sijnder eenige van de Societeyt die aldus gesproken hebben wat suspicie kan dat geven? Isser wel iemant gevonden onder de broederen die in soodanige termen tot sijne gemeente gesproken heeft? Isser iemant geweest die vermaent heeft

Personele woorden en daden.

de

de gemeenten handen en voeten gereet te houden ofte in 't werck te stellen om tegenstant/ ick late staen weder-wraeck te doen/ tegen den genen die haer leet sochten aen te doen? Ick hebbe tot noch toe sulcks in 't alderminste niet gehoort. De practijcke ende experientie getuygen oock het contrarie: insonderheydt de generale klachte van sommige vleeschelijcke menschen/ die dan als onkruyt onder het kooren alsoo mede onder den Remonstranten loopen ende haer vermengen/ over het predicken tot lijden ende verdragen. Doch u-l. doet hier by: datmen gesien heeft dat oock de vergaderingen van de Officieren met gewapender hant tegen gehouden zijn. Dit is waer. Maer ten volcht niet dat den Officieren oorsaecke daer toe gegeven is van de Societeyt ofte van de vergaderingen. 't Kan uyt vreese sonder reden geschiet sijn alleenlijck om dat de vergaderingen groot ende sterck waren. 't Kan geschiet sijn door dien dat de Calvinisten noch in versche gheheuchenisse hadden hoe sy hare vergaderingen in Duytschlant Vranckrijck ende in Nederlant plegen te houden/ met intentie en resolutie om weer te bieden aen den genen/ die die soude willen verstoren. Dat was doe reformeren. 't Kan oock politice sijn gedaen om de Remonstranten te odieuser te maecken ende een nieuwe lack van seditie op te werpen. 't Kan oock sijn datter onder de vergaderingen haer gemengt hebben luyden die wat anders als Religie gesocht hebben en gaerne in troubel water gevischt souden hebben. Wie kan dat beteren? Dat kan gebeuren sonder kennisse ja tegen wil en danck van de dienaers ende van de gemeenten. Ende waer 't by aldien dat de

predikanten ende gemeenten hadden verstaen dat sy handen en voeten mochten ja behoorden te gebruycken / wat souden doch die weynige Officiers met hare dienaers hebben doen konnen om haer te beletten? Buyten twijffel het vertrouwen dat sy hadden van onse vergaderingen dat se geresolveert waren te lijden en niet te wreecken beschermde haer meer als hare wapenen ende geweer dat sy mede brochten.

De vijfde reden schijnt u-l. te nemen van de conspiratie die onlancks ontdeckt is / want daer door (seght ghy) ben ick niet weynich in mijn bedencken ende voornemen gesterckt. 't Was my leedt ende het dede my seer als ick dit las. Heeft dan / lieve broeder / den gedruckten brief van den Remonstranten in 't licht gegeven voor alle de werelt / de requeste van de broederen op der Societeyts name den H. H. Staten ende den Prins van Orangien overgelevert/de onnooselheyt der twee gevangenen mede-directeurs soo veel by u-l. niet vermogen dat gy dit bedencken hebt laten varen? zijt gy noch selfs in uwe bedencken gesterckt geweest als ghy desen brief schreeft? Dit heeft my vry wat vreemt gedacht. Want wat gemeenschap heeft de Societeyt met dese conspiratie? Wie zijn daer aen schuldich geweest? 't Komt op Slatius en Blancert aen. Velsius ende Geesteranus sijn noch beleyders noch aendrijvers noch medegenoten geweest / al is 't dat sy in het billiet soo worden gequalificeert. De sententien geven het genoech te kennen. Van Velsio weet ick 't. Van Geesterano blijckt het/ om dat hem alleen te laste wort geleyt dat hy op het goede succes van de moordt mede gedroncken heeft/ daer hy nochtans daer noch by noch ontrent

is geweest. Dwinglori wordt de conspiratie niet te laste geleyt. Nu Slatius ende Blancert die se te laste wort geleyt/ siet men uyt de sententien hoe daer toe gebracht zijn. De Societeyt komt'er noch om heyne noch om verre op. Wat reden dan om in sijn bedencken op de Societeyt door de conspiratie versterckt te worden? Doch ick wil hier op niet insisteren. 't Gaept als een ooven dat hier mede de Societeyt ongelijck geschiet. U-l. bekent oock selve dat ghy daerom niet en zijt versterckt geworden in u voornemen om dat een of twee predikanten sich daer mede hebben gemengt. Want die hebben het selfde uyt loutere wraeckgierigheyt voorgenomen en op haer particulier. Maer waerom dan? Om dat (seght u-l.) de opinie van de Staet des lants te mogen verset-ten met dadelijckheyt daer toe geen kleyne aenleydinge heeft gegeven. Maer lieve doch kan een opinie tot beswaringe van een Societeyt strecken 't en zy dat het blijcke dat de Societeyt die opinie den luyden ingegeven ofte die in den luyden gesterckt ende bevesticht heeft? Is dit geschiet/ soo bidde ick u-l. noemt de luyden. Want wat kan de Societeyt beteren dat de luyden een opinie van haer selfs of uyt de lucht of uyt eenige qualijck verstaen woorden scheppen en raepen? Nochtans sult ghy seggen/ de opinie was by velen onder de gemeente. Ick antwoorde/ 't kan zijn. Maer was de opinie van een tijdtlijck rijck niet onder de Apostelen en Discipelen Christi? en bleef se niet onder haer tot den doot Christi toe/ ja selfs tot na sijn verrijsenisse? Sal men daerom seggen dat se Christus hun ingegeven heeft/ of hun daer in versterckt als hy haer met de hope van

een Koninckrijck / van het sitten op de twaelf troonen om te oordeelen de twaelf geslachten Israëls opgeweckt heeft? Een soete aengename opinie valt licht van selfs in 't herte / ende eens geset sijnde blijft'er lang in. Doch hier is voor-henen genoech op geseyt.

Rest nu alleen dat ick een woort ofte twee segge op 't gene u-l. schrijft u-l. ingevallen te sijn uyt het schrift dat Triglandius onlancks in 't licht gegeven heeft en daer u-l. meent dat op gelet dient: als namelijck / wanneermen juyst niet wilde staen op het recht van gehouden te worden voor eene Gereformeerde Kercke de Magistraten dan mochten besien wat vryheyt dat se ons nessens andere secten mochten gunnen. Dit schijnt wat te wesen / maer heeft, mijns oordeels / niet om 't lijf. Want het komt op den naem niet aen. Triglandius weet wel dat wy op dien naem niet amoureus en zijn: dat wy der noyt op gestaen of gedrongen hebben: dat wy haer gaern den tijtel willen laten als wy de daet mogen hebben: dat tijtelen niet en geven die wy ons selven toeschrijven: dat elcke secte oordeelt desen tijtel sich te competeren al draecht sy se met name niet. 't Is Triglandio hierom niet te doen / of hy toont anders wel dat hy een slechthooft is. Ick dencke dat hy gaerne dien roof ons onthalen soude / ende daer-en-tusschen ons met een odieuse naem van Socinus of Samosatenus bekleet sien / om ons te hatiger te maecken ende de Synodale procedueren een coleur te geven. De reden is. Want indien dat het op desen naem aenkomt / waerom laet men vryheydt van exercitie den Luterschen die haer selven desen tijtel toeschrijven?
II. Waerom versoecken de Calvinisten vry-
heyt

ept van exercitie onder den tijtel van Gereformeerden in Duytschlant ende andere plaetsen daer de Luterschen als de eerste reformateurs het seggen hebben? Waerom en maecktense geen Sect apart ende qualificeeren haer als soodanige / daer sy doch van de Lutersche afgeweecken sijn sonder van hun in 't fondament te verschelen? Willen sy anderen een wet stellen en selver geen ontfangen? Doch / gelijck ick geseyt hebbe / 't komt hier niet op aen. Onse vryheydt is ons soo na by niet dat wy se niet quijtinge van een ydele naem (daer wy de daet doch van willen behouden) bekomen sullen. Anders waer se haest verkregen. 't Sijn niet van doecxkens voor 't bloeden. 't Sal blijcken als onse antwoort op sijne vermaninge sal uytkomen / daer inne den tijtel gewillichlijcken verlaten wort / ende verklaert dat wy gaerne een secte apart maken willen indien wy daer mede eenige vrijheyt verwerven konnen.

Ick kome tot het besluyt uyt allen desen. De saecken staen in gelijcke termen als in het begin. Het selfde eynde ende oogmerck isser als noch dat 'er van aenbeginne is geweest. De selve accidenten sijnder. Want het getal der werck-luyden is kleyn. Eenige hebben geteeckent. Eenige sijn gevlucht om niet weder te keeren. Eenige sijn gestorven. Eenige sitten gevangen. Ick laet u-l. de conclusie verder maecken.

Hier hebt ghy nu lieve ende waerde medebroeder mijne antwoordt op de principalen inhout van u-l. brief. 't Is onder de hant langer gevallen als ick meende. De saecken meriteerden het somtijts / uwe redenen vereyschten het altemet / en dickmael is den yver en de penne

verder geloopen als de noot ofte de saecke ver-eyschte. Ick vertrouwe dat het u-l. ten besten sult nemen / en beyde de lanckheyt ende mijne gewoonlijcke vrymoedicheydt my ten goede houden. Ick sal u-l. antwoordt hier op verwachten / ende daer-en-tusschen Godt bidden dat hy u-l. met den geest der wijsheydt en discretie begenadige / ten eynde dat ghy alles wijselijck oordeelen en onderscheyden meucht / en daer na doen 't geen voor sijne goddelijcke oogen aengenaem ende welbehaechelijck is. De Heere Jesus zy met u-l. Alle de vrienden / insonderheyt D. Uytenbogaert en Goulartius groeten u-l. hertelijck. D. Uytenbogaert heeft desen gelesen / en goet gevonden dat se u-l. soude toegesonden worden. Groet de broeders en vrienden die by u-l. zijn van my / die ben en blijve

U-l. dienstwillige

SIMON EPISCOPIUS.

In Parijs, den 4. Augusti 1623.

CAROLUS NIELLIUS
AEN
ROMBOUT HOGERBEETS.

Achtbare / wijse / godtsalige heer / ende waerde medegenoot in dit ons geluckſalich lijden:

Van het rechte oogwit dat de

DAt uw' E. mijne arme rapsodijen / die ick hier onder het geraes van kleyne kinderen op 't papier werpe / hem laet gevallen / sulcks

is my van herten lief. Jck weet wel dat'er niet singuliers / ja nauwelijcks iets dat middelmatich is van my kan komen / sal daerom sulcke liberale minnelijcke oordeelen toeschrijven de benevolentie / die ick geloove dat uw' E. uyt Christelijcke liefde is toedragende alle den genen / die met uw' E. het van herten geerne wel sagen soo wel met haer lieve vaderlandt als met de gantsche Christenheydt in't gemeyn; welckers verwerde ende bedroefden staet / van wegen de vervolgingen / bloedige oorlogen ende veelvoudige scheuringen / geen Christelijck hert sonder innerlijcke beweginge ende tranen kan aenschouwen noch rijpelijck overwegen. Jck mercke uyt de couranten / die wy ons alle weecke laten brengen / dat onse yveraers van gewaende suyverheydt hier te lande / een groot deel van hare hopeningen stellen op het inbreecken van Gabor met de hulpe van Turcken ende Tartaren: gelijck se voor twee jaren met verheugenisse hoopten dat het Koninckrijck Polen by den Turck overmeestert soude worden. Waer dat niet een schoonen troost / daer Christelijcke herten wel nae behooren te verlangen? Jck schrick ende ontsette my als ick daer aen denck / ende mijn herte weent in my als ick uyt de oude historien overlegge / wat de oorsaecke is geweest van de vernielinge der bloeyende Christenheyt in de grootste ende uytnemenste deelen van den gantschen aerdbodem / ende van den voortganck der barbarischer Mahometischer wet / ende des Turckschen rijcks in plaets van dien. Hebben verstandige menschen niet wel oorsaeck te gelooven dat den Turck met sijn macht ende op sijn kosten den Keyser uyt Hongaryen / Oostenrijck /

Remonstranten in alle hare handelingen hebben voor-gohad.

rijck / Bohemen / Silesien / &c. sal komen verstooten / om die landen van den heere Palsgrave en Gabor in te ruymen / ende in plaetse van 't Pausdom aldaer eene betere reformatie in te voeren? Och! hoe jammerlijck laten sich de arme menschen door hare blinde domme passien verleyden. De heelinge van de swave doot-wonde des lieven Christendoms en moet men van die kerck geensins verwachten; maer door andere middelen die Goddelijck ende Christelijck zijn: waer van Neageorgius / by uw' E. geallegeert / neffens verscheyden andere godtsalige verstandige mannen (onder de welcke ick insonderheydt mede stelle Savonarolam in sijn treffelijck boeckjen / de simplicitate fidei Christianæ) seer goede stichtelijcke consideratien hebben gehadt; gelijck oock het voornaemste ooghmerck van onse Christelijcke sake daer henen heeft gestreckt / dat wy een wech mochten openen / om alle oprechte vrome Christenen / die Christum met oprechter herten voor haren eenigen Heer en Salichmaker houden / ende sijne leere na haer beste verstant en wetenschap soecken te volgen en te gehoorsamen / 't welck tot de saligheydt noodich is: dat wy (segge ick) alle sulcke met malkanderen mochten helpen vereenigen / ende maken dat hare verschillende oordeelen van eenige particuliere poincten of ceremonien / de liefde / die het grootste gebodt Christi is / niet uyt en blusscheden / noch verhinderden. Dit is het voornaemste ooghmerck geweest van alle de vroomste ende verstandichste onser broederschap / ende sochten daerom voor eerst uyt de wege te ruymen eenige particuliere opinien / die wy hielden ten hoochsten strijdich te zijn tegens de natuere Godts ende de natuere

Van de eenvoudigheyt des Christelijcken geloofs.

van

van alle religie ; de welcke zijnde een schuldige plicht / die Godt van de mensche onder beloften ende dreygementen is eyschende / soo kan het sulcken actie of werckinge niet zijn / die Godt selfs in de mensch door een onwederstaenlijcke kracht / ende onvermijdelijcke noodtwendigheydt te wege brengt ? Talis enim actio quam Deus solus per omnipotentiam irresistibilem in homine producit, nec verum hominis officium esse potest, nec ulla laude aut remuneratione digna judicabitur unquam, nec apud Deum nec apud homines. Wijl wy dan wisten dat de geheele oude ende tegenwoordige Christenheydt dese opinie met haren aenhanck voor eene Godts-lasterlijcke dolinge verfoeyde / soo hebben wy gesocht dien steen des aenstoots uyt de wege te nemen / ende dat op de aldersachtste ende gemackelijckste maniere / voorslaende het middel van onderlinge verdraechsaemheyt / niet twijffelende als de gemoederen wat souden bedaert zijn / ende dat de waerheyt mede mochte geleert worden / of die grove ongeschickte dolinge soude allengskens van selfs vervallen / ende de vroomste ende verstandigste leeraers souden lichtelijck navolgen het loffelijck exempel Melanchtonis : dewelcke dese grove opinien in sijn eerste schriften seer hebbende voorgestaen / oock met onbetamelijcke stoutigheydt ende verwerpinge van alle oude leeraers op het hartste gedreven / daer na selfs by 't leven ende in tegenwoordigheyt Lutheri / die t' onsen tijden de eerste autheur daer van was / de selvige met grooten yver ende neerstigheyt hadde uytgeroeyt. Dese verhinderinge dan wech-genomen zijnde / om de welcke de gereformeerde Calvinische kercke by alle an-

Want soodanige daed / die God alleen door een onwederstandelijcke almachtigheydt in den mensche te wege brengt / en kan geen ware plicht van een mensche zijn / nochte sal oyt eenige prijs of te beloninge waerdig geoordeelt werden / noch by Godt / noch by de menschen.

andere gedeelten der Christenheydt ten hooghsten wordt versocht / soude men tot de vordere vereeniginge anders geen fondament behoeft hebben / als dese spreucke Augustini / die als Godts woordt conform in alle de treffelijckste bevechters des Pausdoms ten hoochsten wort gepresen: In iis quæ clarè & apertè in Scripturis posita sunt, continentur omnia quæ spectant fidem & mores vivendi. Dese regel wordt van alle * tractatoribus controversiarum op het hooghste gepresen: welcke wel bekennen dat'er in de Schrifture vele saken doncker ende swaer te verstaen zijn; maer dat alles wat tot de saligheydt noodich is / soo klaer daer in uytgedruckt wordt / dat alle / oock de eenvoudichste godtvreesende herten / de selve daer uyt konnen vatten ende verstaen. De welcke onder twee generale hooftstucken konnen gebrocht worden: het geloof in Godt ende Jesum Christum / sonder welck geloof men Godt niet kan behagen; ende tot heyligheyt des levens / sonder de welcke niemandt Godt en sal zien. Soo soude men dan een † religionem verè catholicam konnen voor-stellen / ‡ quæ tantùm ea comprehenderet tanquam scitu, creditu, factu, speratu necessaria, quæ ubique, omni tempore, ab omnibus vere piis, & Deo gratis hominibus, agnita, recepta & observata fuerunt: & quæ omnes verè pii agnoscunt necessaria esse ad eum hominem constituendum, qui vere Christianus & Deo gratus futurus sit. Acontius heeft

In die dingen die klaer en duydelijck in de Schrifture sijn voorgestelt / wert begrepen alles wat behoort tot het geloove / en een godtsalig leven.

* Die de controversien verhandelen.

† Een recht catholijcke godtsdienst.

‡ Welcke alleen die dingen hervat als noodsaeckelijck om te weten / te gelooven / te hopen / te doen / dewelcke over al / t' allen tijden / en van alle godtvruchtige en Godt aengename menschen / sijn erkent / aengenomen en onderhouden geweest; en die alle ware godtvruchtige erkennen noodsakelijck te zyn / om die mensche toe te stellen / die een recht Christen en Godt aengenaem sal zyn.

heeft in sijn Stratagematis Sathanæ vele goede saecken hier toe by-gebracht. Maer 't is geen wonder dat onder soo veel* præjudicia en andere sware beletselen een man sulcken heylsamen werck niet en heeft komen beginnen ende voleynden. Koste men maer de luyden soo verre brengen / dat se sich schaemden dissentanea te seggen / ende 't een tegen 't ander te stellen; het waer een goedt beginsel. Maer kander meer dissentaneum zijn / als de boven-gestelde regul uyt Augustino ten hoochsten prijsen / en evenwel tegens de klare koninclijcke ende aldernoodichste wet van liefde stracks te haten ende te vervolgen die gene / die niet van alle saken tot de religie behoorende / eene meeninge en verstant met ons hebben. Ten exempel: men heeft in Engelandt / Switserlandt / ende elders meer / by de Gereformeerde verscheyden vrome Mennisten ten deel onthooft ten deele verbrandt / om hare opinie van den doop. Oock eenige verdroncken volgens dese onchristelijcke regel Zwinglij: Qui iterum mergit, mergatur. Sed hac ratione etiam mergendus fuisset Cyprianus cum magno numero Episcoporum Africanorum, qui in tribus Synodis, quarum singulæ nostram nationalem longe superarunt, statuerunt esse iterum baptizandos, qui ab hæreticis baptizati fuerunt: absurdum judicantes verum baptismum extra ecclesiam administrari. Maer lieve doch / soude Zwinglius of iemant anders den kinder-doop wel konnen vinden in

Arghlistigheden des Satans.

* Voor-oordeelen.

Tegenstrydende dingen.

Die herdoopt / dat die verdroncken werde. Maer op deze wijse soude oock Cyprianus met een groot ghetal Africaensche Bisschoppen hebben moeten verdroncken werden / die in drie synoden / van welcke een ieder onse Nationale verre overtreft heeft / hebben vast gestelt / dat men die gene die van de ketters waren gedoopt / moeste wederom doopen; oordeelende ongerijmt te zijn / dat de ware doop buyten de Kercke bedient werde.

iis

In die dingen/ die klaer en duydelijck in de Schrifture zijn voorgestelt.

iis quæ claré & apertè in Scripturis posita sunt? Sy bekennen immers dat 'er noch gebodt noch exempel van uytgedruckt is. Ende alwaer ick schoon noch soo seker dat de Mennisten in dit stuck doolen / evenwel uyt wat schrifte soude ick dan noch bewijsen dat dese dolinge van sulcken gewichte is / dat ick se daerom voor geen Christenen en moet houden / ja dat ick tegen de groote konincklijcke wet der liefde / die dolende luyden hierom mach bannen / vangen / spannen / vervolgen! 't Is een schrickelijcke verblindinge dat alleen de harde Calvinisten gelooven / dat niemandt haer rechtsinnich geloof kan bekomen / als die gene die Godt het onwederstaenlijck instort / ende dat selfs hare uytverkorene het geloof niet een ure voor die tijdt en konnen hebben / als Godt in haer onwederstaenlijck sal willen wercken; ende dan en sullen sy 't oock niet konnen verstooten; ende evenwel de luyden vervolgen ende dooden om het ontberen van een sake die Godt haer niet en heeft willen geven / ende die sy uyt haer selfs geensins en vermogen te krijgen. Sy seggen / dat het onbegrijpelijck is met wat recht of reden Godt de menschen eeuwich pijnicht om 't ontberen van een sake die hy haer nooit heeft willen geven; seggen oock dat dit is justitia Dei inenarrabilis, die van geen menschen kan verstaen / behoort oock van niemandt nagevolgt te worden. Ende evenwel en krijgen sy nergens de Magistraten tot haer wil / of sy willen terstondt dese incomprehensibilem justitiam Dei navolgen in 't vervolgen van de ketters / gelijck oock in 't Pausdom de Dominicanen de hartste predestinateurs / ende te gelijck de wreedtste Inquisiteurs zijn. Soude het wel wesen dat dese ty-

De onbegrijpelijcke rechtvaerdigheydt Godts.

rannige geesten door Godts rechtveerdich oordeel verstockt ende verblindt worden / dat se dese dwase verkeertheydt niet en konnen mercken? Doch hier van en sullen wy nu niet meer spreken. Ick en dochte oock uw' E. met soo langen brief niet wederom moeyelijck te vallen. Meende maer aen te roeren tot openinge van't geen uw' E. wederom voorstelde / waer op ick noch de gelegentheydt niet en hebbe iets met ordre te antwoorden / zijnde noch ontbloot van mijn meeste boecken ende annotatien ; oock kan ick niet wel iets met aendacht schrijven onder 't geraes van kleyne kinderen. Ick ben gewoon in stilheydt te moeten doen het seer weynige dat ick doen kan. Dit is d' oorsake dat ick my moet berooven van het aller-aengenaemste geselschap mijns soo lieven waerde mede-broeders / 't welck anders om geen oorsaeck ter werelt soude willen doen. Maer sonder gedurich lesen ende overdencken is my het leven beswaerlijck / ende onder de kinderen kan ick my niet gewennen iets met aendacht te mediteren. Daerom hebbe ick versocht de censaemheydt / die met mijne natuer seer over-eenkomt / te mogen genieten. Indien my nu mijn verblijf-plaetse onder uw' E. kamer wort geassigneert / sal het my seer aengenaem zijn dese begonnene communicatie te continueren / door het middel dat uw' E. met Lindenio heeft gebruyckt / als ick maer mach weten wat ure uw' E. best gelegen komt / sal ick in tijden van donckere mane daer wel op letten. Uw' E. kan my door eenich teecken van kloppen of andersins waerschouwen. Ick hope dat'er geen swarigheydt in en sal zijn. Ende blijft hier mede seer waerde heer ende broeder / met uwe E.

dochtes

dochter seer hertelijck van ons te samen gegroet / en Gode in sijne genadige protexie ende zegen bevolen. In haest / op Loevesteyn / desen 31. October 1623.

Uwer E. seer dienstwillige dienaer,

CAROLUS NIELLIUS.

CAROLUS NIELLIUS AEN ROMBOUT HOGERBEETS.

Achtbare / wijse / godtsalige heer / ende waerde broeder in Christo:

Beklag dat die gene de selfste vervolgers sijn, welcke gelooven dat een mensche het geloove niet anders als door een onwederstandelijcke werckinge Godes hebben kan.

IN het vergeten van 't bestellen mijner brieven en bedroeft my gantsch niet met allen / als dat uw' E. met overvloet van trouhertigheyt ende meewaerdigheyt sich daer over soo seer bekommert. Daer en is gantsch niet oft seer weynigh aen gelegen of de selve acht dagen vroeger of later worden voortgesonden / als sy maer wel ende sekerlijck bestelt worden. Over uw' E. goede memorie verwondere ick my noch / dat de selve in sulcken hoogen ouderdom / ende voor al na het uytstaen van soo veel droevige ende kommerlijcke swarigheyden soo vast is. Ick ben omtrent vijftien jaer jonger als uw' E. maer de mijne en blijft my na advenant soo trouwelijck niet by / ende begae wel andere fauten / als een brief by my te vergeten. Dat die aen Abraham Anthonissen wat haestiger was / hadde anders geen oorsaecke / als dat

dat ick hem bidde alle naerstigheydt te willen doen wat particulierder te vernemen / wat het voor presentatien ende groote beloften zijn/ die hy schrijft datmen ons doen sal/ ende op wat conditie de selve souden rusten: op dat wy ons hier by tijts met malkanderen daer op mogen beraden/om met goeden voortbedacht een antwoordt te geven / die in substantie accordeert. Dan is'er noch een in de sijne gesloten/ waer door ick een goet vrient versoecke te willen versorgen dat mijn twee jongste sonen / die ick lange niet gesien en hebbe / eens herrewaerts mogen komen. Maer dit laetste en komt op geen acht dagen aen. Ende wat het eerste aengaet/ achte ick dat het ongefondeerde geruchten sullen zijn. Bedancke voorts u E. seer hertelijck voor den goeden raet / my daer op mede gedeelt/ en verblijde my dat de insichten van u E. hier in met de mijne over-een-komen : oock verheught my / dat mijn waerde sitsdt-genoten alhier daer inne gantsch met my over-een-komen / te weten/ dat wy noch om onse vryigheyt te bekomen / noch om eenige beloften of insicht van wereits voordeel of gemack / iets moeten doen / waer door 1. of onse conscientie gequetst/ 2. of den swacken eenige billijcke oorsaeck van ergernisse ende aenstoot soude mogen gegeven worden. Als wy dese twee insichten vast houden / wat verscheydenheyt van woorden / of oock van goede redenen in onse antwoort voorders soude mogen vallen / soo hebbe ick goede hope dat wy in den gront ende ten principale genoech sullen accorderen. Hoe-wel/ gelijck voor verhaelt is / ick niet en meyne dat ons dese presentatien eens voor sullen komen / maer achte dat de waerschouwinge van Abraham Anthonissen

nissen

nissen op onsekere geruchten is gefondeert. Doch wat kan schaden datmen sich in allen gevalle daer tegen waepene. Abundans cautela non nocet. Ende door die occasien worde ick gepoorret om op een nieuw te overwegen/ de rechte oorsaecke mijner gevanckenisse/ te weten/ dat ick geweygert hebbe te doen een belostenisse/ die ick voor profaen ende goddeloos houde/ waer door ick soude moeten versweren den voorstandt van waerheyt/ ende de vorderinge van een leere/ die in de gantsche schriftu
re gegrondet/ die tot Godts eere seer noodigh/ tot grondige stichtinge seer profijtelijck is/ ende die alletijts in de kercke Godes van alle oprechte leeraers is geapprobeert/ ende hedensdaegs noch van de gantsche Christenheyt wort voor gestaen/ uytgenomen van eenige Inquisiteurs van Spanien/ of Jacobinen/ ende van de harde Calvinisten/ die beyde door een schrickelijcke blintheydt de luyden willen vervolght ende gedoodet hebben/ om het ontberen van een gave Godts/ die se selve seggen/ dat Godt van eeuwigheyt door een onveranderlijck besluyt heeft geresolveert maer seer weynigh menschen te geven. Ende ten tweeden dat hy 't dan noch geeft door een almachtige werckinge zijns Geestes/ die den mensche niet versuymen/ niet ontgaen noch verhinderen en kan. Dit laetste is een grouwelijcke dolinge/ door dese onse tijden al in de gantsche Christenheyt versoeyt/ ende nu den Calvinisten alleen eygen/ met seer weynige Paepsche Inquisiteurs/ daer de geleertste Jesuiten dapper tegen geschreven hebben en noch schrijven. Ick weet wel dat'er gaven zijn soo wel lichamelijcke als geestelijcke/ die Godt door een onwederstaenelijcke genade

Overtollige besorginge en schaed niet.

geest

geeft wien hy wil / ende daer de menſchen in dit leven wel om ge-eert ende geacht worden; maer by Godt / die een algoede / alwijſe / rechtveerdige rechter is / niet om en worden noch gepreſen noch door genadige wijſheydt geloont. Sulcke gaven zijn lichamelijcke ſchoonheydt / of ſtercktheydt / het onverhindert gebruyck van onſe vijf ſinnen / ende wat daer aenkleeft / met de behoorlijcke groothevt ende proportie onſer leden / ende wat diergelijcken meer is: welcke dingen onwederſtanelijck ſulcken gegeven worden als 't Godt behaeght / ſonder dat de menſch daer iets toe doen kan. Maer nochtans kan hy die gaven leelijck miſbruycken / of oock door onachtſaemheyt / gulſigheyt ende andere ſonden bederven: 't welck onſe tegen-partye in de religieuſe deuchden / die Godt onder hooge peyne ende met beloften ende dreygementen van allen afeyſcht / niet toe en ſtaen. Geeſtelijke gaven die onwederſtanelijck gegeven worden / zijn de gaven van met vreemde tongen te ſpreken / van miraculen te doen / van extraordinariſche prophetie / ende diergelijcken / met de welcke vele begaeft worden die Chriſtus getuyght dat hy ten jonghſten dage voor de ſijne niet kennen en ſal / Matt. vij. 22 / 23. Waer 't nu niet een ſchoone ſaeck / dat Godt de Heer alle menſchen opleyde te moeten propheteren / of miraculen te doen / ende die gene hart gingh dreygen ende ſtraffen die het niet doen en konden / om dat haer de Heer het niet geven en wil? Hoewel men mede ſoude mogen ſeggen / dat wy alle in Adam de gave van prophetie hebben gehadt ende door onſe ſchult verloren hebben / want Adam propheteerde voor den val. Maer de Magiſtraten mochten dan mede die

blint of gebreckelijck geboren worden / oock hart daer om pijnigen ende mishandelen / omme dat sy in Adam hebben konnen sien / ende alle haer gesonde leden gehadt / ende dat sy door de erfsonde die verloren hebben. Gewisselijck konnen dolende Christenen / of ketters / soomen se noemt / niet meer doen / om haer dolinge te verlaten / ende het suyvere alleen-saligh-makende geloof aen te nemen / als de blindt of doof of kreupele geborene tot verkrijginge van alle hare sinnen ende het gebruyck haerder ledenen / soo behoort men soo verre daer af te zijn / dat men de arme doolende menschen strafst ende pijnight / dat men ter contrarie niet minder medelijden haer behoorde te bewijsen / als die met de voorgaende lichamelijcke gebreken soo geboren worden / dat sy niet en konnen geholpen worden / als door de onverhinderlijcke kracht van Godts almachtigen arm. Treffelijck hebben de uytnemenste leeraers van de oude Christenheyt van dit schandelijcke gevoelen geseyt / dat indien het selvige waerachtigh is / dat'er dan geen deught noch ondeught in de werelt en is / ja dat'er geen oordeel Godes en kan te verwachten zijn. *Si non est gratia (seyt Augustinus) quomodo Deus salvat mundum? si non est liberum arbitrium, quomodo Deus judicat mundum? Ende op een andere plaets tegens de Manichæen / welcker schrickelijcke dolingh in dit stuck van onse tegen-partye ten deele gevolght / ten deele verergert wort / gebruyckt hy dese woorden: ‡Neque erant libri obscuri mihi scrutandi, unde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui id non faciat, quod facere non potest; nonne ista cantant & in montibus pastores, & in thea-

*Indien 'er geen genade is / hoe maeckt Godt de werelt saligh? indien'er geen vrye wille is / hoe oordeelt Godt de werelt?

‡Mochte ick en behoefde geen

tris

tris poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & antiſtites in ſacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Is 'et dan niet een ſaeke die ſchrickelijck is om dencken / dat hedensdaechs in de arme Christenheydt men de luyden niet alleen tot de helſche pijne en veroordeelt / om dat ſy niet en doen het gene men ſelfs ſuſtineert dat ſy niet doen en konnen / maer dat men ſe daerom noch vervolght / vangt / ſpant / ende indien men 't ſich niet ſchaemde / gaerne ter doodt wilde verwijſen / om een ſaecke daer Auguſtinus ſeydt / dat geleerde ende ongeleerde / ja alle reden-gebruyckende menſchen in de gantſche werelt van ſelfs wel weten ende roepen / dat niemandt miſprijſens of ſtrafwaerdich om zijn en kan? En is 'et niet een rechtvaerdige geeſtelijcke ſtraffe van onſe lieven Heer / dat juyſt die menſchen de ketters willen vervolght ende gedoodet hebben / die ſulcks ſuſtineren / waer door de ſelvige van alle reprehenſie ende ſtrafwaerdigheydt behooren bevrijdt te worden / ende dat volgens Auguſtini meyninge na het eenparigh oordeel van de gantſche werelt? My gedenckt doe wy te Waelwijck waren / korts na onſe uytvoeringh uyt het landt / dat de Biſſchop van den Boſch daer gekomen zijnde / wierden wy vermaent van den Heere van Waelwijck / dat wy ſijne eerwaerdigheyt moſten aenſpreken / om daer vryelijck te mogen blijven. D. Epiſcopius ende ick wierden hiertoe van ons geſelſchap verſocht: hy ontfinck ons minnelijck / bad dat wy ten Boſch komende hem ſouden beſoecken / excuſeerde ſich dat hy tot Waelwijck geen bequame gelegentheyt en hadde / om ons alle met malkanderen eens

duyſtere boecken te onderſoecken / waer uyt ick ſoude leeren / dat niemant beriſpinge of ſtraffe waerdigh is / die niet en doet dat gene / dat hy niet doen en kan: ſingē dat niet de herders op de bergē / en de poëten op de ſchouwburgen / en de ongeleerde op ſtraet / en de geleerde op haer ſtudeer-kamers / en de meeſters in de ſcholen / en de predikanten in de kercken / en alle menſchē over de gantſche werelt?

aen sijn tafel te nodigen/ doch begeerde met veel instantie dat men drie of vier uyt onse geheel geselschap soude deputeren/ om 's anderen daegs den middagh-mael met hem te houden in het Bagijnen klooster dat daer is/ ende tot visitatie van 't welcke hy daer gekomen was. Ick dede al wat my mogelijck was voor eerst om ons hier van te excuseren/ maer wy en kosten niet van hem geraecken/ of wy mosten hem sijn begeren inwilligen. 's Anderen daeghs/ tegens alle onse excusen ende protestatien/ wierden wy genoegh gedwongen met ons beyden by hem te gaen eeten. Ick was uyt'ermaten bevreest datmen ons hier over in 't landt met vele calummien soude beswaren/ dat wy by den Bisschop te gaste waren geweest &c. waer uyt ick vreesde dat ergens eenen Triglandius of sijns gelijck/ groote consequentien soude weten te spinnen/ tot nadeel van onse saeck ende oock van onse persoonen; soo dat ick liever in een jarige gevanckenisse soude gegaen hebben/ als die maeltijdt by te woonen. Doch het is lichter afgeloopen dan ick meende. Maer om tot mijn voornaemste intentie te komen/ soo was ick verwondert/ dat de Bisschop in tegenwoordigheyt van vier Theologanten die hy met hem hadde gebracht/ ons soo feestelijck ende minnelijck ontfinck: ons de handt gevende/ gebruyckte hy dese woorden: Weest hertelijck wellekom broeders, ick noeme u-l. broeders al is 't dat wy in vele poincten van de Religie verschillen, want wy doch alle door eenen Christum onse salighcyt soecken. Uwer-l. verdruckinge is my van herten leet: Duc d'Alba heeft de Catholijcksche Religie door harde placcaten, ende strenge vervolgingen de mee-

ste afbreuck gedaen, ende onse saecken groo-
telijcks beschadight. Sullen de Staten van uwe
sijde voordeel voor haer bejagen door de selve
middelen die ons bedurven hebben, dat sal my
verwonderen. Aen tafel sittende / na dat men
redelijck gegeten hadde / begost men minne-
lijck te discoureren van de proceduren tot Dor-
drecht met ons gehouden. De Bisschop seyde
dat ons het hooghste ongelijck was wedervaren
ren Ec. dat wy leden om een saecke die seer goet
ende licht was te verstaen. Dat het contrarie
gevoelen daer wy tegen waren / Gode op het
hooghste oneerlijck was / ende zijne al-goede
Majesteyt / onder pretext van genade tegens
weynige uytverkorene / opdichtede de alder-
versoeyelijckste tyrannije tegens het gantsche
menschelijcke geslacht. Dat hy van geene do-
linge ter werelt sulcken afgrijsen hadde Ec.
waer in hem de twee Jesuiten gelijck gaven/
maer de twee Dominicanen veranderden van
aengesicht / dat sy hem soo hoorden uytvaeren
tegens een gevoelen dat vele Inquisiteurs van
hare ordre in substantie mede toestaen / hoewel
sy 't in bedeckter termen voorstellen. Sy en ko-
sten sich niet onthouden van den Bisschop te
vermanen / dat men de Calvinische dolinge
met bescheydenheyt moeste tegenspreken / ende
wel toe-sien / dat men uyt yver van deselve te-
gen te staen / niet en quame te vervallen tot de
schadelijcke dolingen van Pelagius. Hy seyde/
dat hy hier in op geene subtiliteyten of diepsin-
nige speculatien en sach / maer dat hy voor een
gruwelijcke godts-lasteringe hielde te gelooven
dat Godt over de menschen toornt ende haer
verdoemt / om een schult / die 't haer niet mo-
gelijck en is te ontgaen. De twee Jesuiten

stonden hem dit volmondigh toe / toonden ons oock een vriendelijck bly gelaet : maer de Dominicanen swollen in haer aengesicht van hooshept / dorsten evenwel haer gevoelen niet voorstaen / om dat sy 't alleene tegen ons allen te quaet souden gehadt hebben. Maer sy brochten te wege dat de Pastoor van Waelwijck / mede in haer gevoelen staende / ons den volgenden sondach dapper over-haelden / scheldende ons voor half Pelagianen / vermanende het volck sich voor ons te wachten / ende dat wy veel looser / erger / ende periculeuser ketters waren / als de Calvinisten of eenige andere mochten zijn / &c. soo dat het gemeene volck aldaer / selfs de Papisten die ons in d' aenkomste groote beleeftheyt hadden getoont / (gelijck ick ettelijcke weecken aldaer tot een rijcke weduwe mijn slaep-kamer hadde / sonder dat sy opt een penninck daer voor wilde ontfangen) ons geheel tegen begosten te zijn / opgerupt ende verbittert door dese vinnige predikatien. De Heer van Waelwijck verboodt ettelijcke maelen desen Pastoor / ons soo voor 't volck over te halen / maer het en holp niet : soo dat hy sonder ons toe doen hier over klaeghde aen den Bisschop van den Bosch / die sich seer vaerdigh ende naerstigh toonde daer in te versien. Hy ontboot den Pastoor ende capittelden hem wel degelijck / maer alsoo hy een Monnick zijnde uyt het klooster van Tongerloo / sich beriep op sijnen Abt / seggende dat den Bisschop hem niet en hadde te prescriberen hoe hy zijn predikatien soude doen / &c. gaf hem de Bisschop tot antwoort / dat hy wel wiste dat Tongerlo een gepriviligieerde Abdije was / dat hy oock den Abt van die plaetse niet en wilde in sijn jurisdic-

dictie over sijne Monnicken verkorten. Doch dat de plaetse ende Parochie van Waelwijck onder de Maejery van den Bosch resorteerde. Ende daerom wilde dese Pastoor immers altijt besich zijn / met het schavotteren van sijne gefingeerde half-pelagianen / hy mochte na sijn klooster gaen / ende gaen aldaer dese oude langh verstorvene ketters lustigh te keer onder sijne Monnicken / soo lange als sy lust hebben souden hem te hooren Ec. Maer hy verboot hem meer te Waelwijck op stoel te komen / tot dat hy beloven soude sich hier van te onthouden. Ende niet alleen dat / maer de selve Bisschop sonde de volgende sondagh aldaer een Minne-broeder / die wel gestudeert hadde. Dese ginck ex professo wederleggen al wat de Pastoor tegen ons uytgesmeten hadde / vermaende sijne Catholijcken ons alle liefde ende meewaerdigheyt te toonen; seyde dat men ons het grootste ongelijck dede / dat wy geleerde eerlijcke vrome luyden waren / die wel in de Religie onse doolingen noch hadden / in de welcke onse ouders van kints op ons hadden gevoedet / maer even-wel dat het gevoelen daer wy om leden was een oude Catholijcke waerheyt. Hy gebruyckten onder andere dese formele propoosten: Toont, vrienden, dat ghy niet alleen een waerachtiger leere hebt als de ketters, maer dat ghy oock een Christelijcker leven leydet, ende dat de Catholijcke leeraers u-l. beter tot liefde, beleeftheyt, ende mededoogentheyt tegens den verdruckten onderwijsen ende vermanen, dan de ketterfche predikanten hare toehoorders doen. Alsmen in Hollant een Priester of Jesuyt die voor sulcks bekent is siet achter straten gaen, soo jaeght men haer de jongers

Door de handt.

op het lijf, ende de predikanten prenten haer volck ſulcken haet in tegens de geeſtelijcke perſonen van onſe zijde, dat groot ende kleen meenen een verdienſtigh werck te doen, met ons na te roepen ende te miſhandelen; toont ghy nu inder daet tegens deſe perſonen die onder u verkeeren, hoe veel ſediger ende beleefden dat ghy zijt als de vinnige ketters, &c. Chriſtus beveelt u uwe vyanden lief te hebben, ende goet te doen aen uwe vervolgers. Dat is verdienſtiger als of ghy uwe mede-Catholijcken goet dede. Want hier door wordt de leere der waerheyt, ſelfs onder de vyanden, ge-eert. Sijn vrienden goet te doen, dat betrachten de tollenaers en Heydenen, maer quaet met goet vergelden is den Chriſtenen eygen. Vermaende oock dat men ſich wel voor onſe andere dolingen moſte wachten/ ende dat ons verboden was den eenvoudigen met diſputeren niet moeſelijck te vallen &c. Dit verhaelde my de Monnick als hy my quam beſoecken/ gelijck hy andere broeders oock hadde gedaen: ſprack ſeer prompt ende goet Latijn/ ende was in lectione patrum wel ervaren. Ick teeckende ſijn propooſten voorverhaelt op mijn papier tot behulp van mijn memorie/ welck papier ick hier noch onder mijne andere kartebellen hebbe gebonden. Hy was oock veel liever van 't volck gehoort als den ordinaris Paſtoor/ de welcke weder in ſijn klooſter gekeert zijnde/ van ſijnen Abt/ ſoo wel als te voren van den Biſſchop wel dapper overgehaelt wierde/ ende keerde wederom met beloſte van onſe ſaecke voortaen ongeroert te laten. Dit hebbe ick in 't lange willen verhalen om te toonen dat 'er in de werelt geen liefdelooſer luyden/ of bitterder

In 't leſen der Oudt-vaders.

ver-

verbolgers en worden gevonden als even die/ welcke sustineren dat de ketters geen genoechsame genade van Godt wedervaert / om haer te konnen bekeeren / ende hare ketteryen te verlaten: scheldende voor half Pelagianen alle die de menschen niet tot stocken ende blocken en maecken / ende onder den schijn van genade Gode de onredelijckste wreetheyt niet opdichten. Men ginck hier te lande valschelijck versieren / dat wy te Waelwijck ende elders in vyanden lande de belofte van stille-stant hadden moeten doen / die wy hier te lande hadden geweygert. Mijn Heer N. N. wierp dat te Uytrecht met groote onwaerheydt onse medebroeders voor / doe die haer beswaerden de acte van stilstant te teyckenen. De waerheyt is / dat de Pastoor van Waelwijck den Bisschop gaerne hier toe hadde opgeruyt / om ons belofte af te eyschen / dat wy daer geen predikatien doen en souden / noch tegens de Catholijcke religie disputeren; 't welck ons dan noch daer draegelijcker mochte schijnen te beloven / daer doch niemant ons wilde hooren / als hier te lande / daer de luyden ons wel hooren willen / ende daer men alle secten vrijheyt geeft / ja daer wy onse wettige Gemeynten hebben / die ons noyt van onse diensten hebben ontslagen. Even-wel was de Bisschop soo redelijck / dat hy niet alleen ons tot dese belofte niet en heeft geperst / maer van selfs seyde / ons die niet eens te willen voorhouden / om dat hy selfs / soo wel als andere Catholijcken / sich beswaert soude vinden in Hollant of elders ter werelt suicke belofte te doen. Maer seyde alleen / dat wy wel wisten / onder wat wetten men in Brabant leefde / dat men ons daer niet meer vryheyt en koste

ste vergonnen onse opentlijcke Godts-dienst t
plegen / dan de Catholijcken in Hollandt had
den. Indien wy tegens de wetten misdeden
mosten wy soo wel als alle andere de straffen
uytstaen / die daer toe waren gestelt. Dat hy
ons daerom vermaende geen by-een-komsten
van gemeyn volck te houden. Onder ons by
malkanderen te komen / was ons toegelaten.
Maer wy en mosten de Catholijcken in onse
vergaderingen niet laten komen / oock de een-
voudige niet disputeren niet moejelijck vallen /
maer wilden wy met geleerde luyden / ende in
Theologische materien wel-ervarene man-
nen confereren / aengaende de religions-ver-
schillen / sulcks stonde ons vry / 't welck men
ons nu in Hollant niet eens en wil toelaten.
Maer hier van meer als genoech: want de
ure slaet / ende ick weet niet hoe ick desen gant-
schen morgen hebbe lust gehadt met uw' E.
door de penne soo in 't breede te spreecken. Ick
bedancke uw' E. voor de mede-deylinge van
tijdinge / ende wensche seer te weten of Juf-
vrouw Josijntjen niet sekers van N. N. me-
de-brenght / waer over ick seer bekommert ben.
Bidde uw' E. my mede te deelen 't gene u E.
daer van weet. Den locum Iohann. 1. sal ick
met beter gelegentheyt expenderen / en uw' E.
mijne gedachten daer van mede-deylen / hope
oock vrydach de apologie weder te senden / en
noch een brief op Amsterdam. Vaert wel mijn
seer waerde heer ende broeder / ende blijft Gode
met u-l. kinderen bevolen / aen de welcke ick /
neffens uw' E. mijne dienstige gebiedenissen
doe. In grooten haest / desen dingsdagh.

Uwer E. seer dienstwillige dienaer,

CAROLUS NIELLIUS.

JOANNES UYTENBOGAERT

AEN

N. LINDEMAN.

Eerſame ſeer waerde ende beminde zoon:

ICk ben uw' E. noch antwoordt ſchuldich op een deel van den uwen van den 21. Meert/ van welckers ontfangh u-l. voor langh geadviseert hebbende/ ſoude ick nu die ſchult gaerne afleggen/ hopende dat deſe uw' E. niet min aengenaem zijn ſal/ als die van den 1. Februarij/ die eerſt den uwen aen my/ ende nu deſen tweeden aen uw' E. deſe materie belangende/ heeft veroorſaeckt. 't Is waer/ dat eenige vrome lieden/ uwer E. ende mijne getrouwe vrienden/ my iet op 't geen aldaer in 't af-ſnijden &c. was gepaſſeert, hadden verwitticht, doch alles ten goeden/ ende uyt eene rechte Chriſtelijcke meeninge/ ſoo ick bemerckte/ ende vaſt geloove: derhalven ick uw' E. vriendelijck bidt 't ſelve niet anders te duyden/ ende daerom mette ſelve (indien ſe uw' E. bekent zijn) eer meer als minder vrientſchap te houden/ want hare converſatie uw' E. (mijns erachtens) niet dan ten goeden en kan gedyen. Dat uw' E. die lieden, die uw' E. quamen aenſpreken over de ſaeck, uw' E. bekent/ niet qualijck noch hart en heeft bejegent, maer afgeſet met ſoete woorden, verſoeckende datſe u wilden met vrede laten, &c. prijſe ick/ uw' E. biddende den ſelven voet noch voort te houden in gelijcke occaſie: het en is doch alle mans

Bewijs dat 't et voor een Remonſtrant ongeoorloft is ſich te begeven tot de Franſche kercke.

werck

werck niet met sulcke luyden te disputeren: ende in allen geval betaemt den Christenen alle sedigheyt / ende dat sy hare beantwoordingen doen met alle vriendelijckheyt / soo veel mogelijck is / ende soo veel den ernst / die men de Godtlijcke waerheyt ende goede Conscientie schuldigh is / eenichsints mach lijden. Maer dat uw' E. vorder seyt van 't verdriet dat deselve heeft met des Sondaeghs soo in huys te moeten blijven sonder geselschap, dient wat naerder overwogen. Ick beken dat eensaemheyt verdrietigh is / ende dat de mensch / als zijnde een gesellighe dier / gaerne geselschap heeft. Nochtans verveelt eenen dickwils 't geselschap dermaten / datmen vermaeck soeckt in de eensaemheyt. Spruyt uw' E. verdriet uyt het derven der kerckelijcker vergaderingen / 't en is niet vreemt. David klaegt dat hem 't herte smelt als hy dacht hoe hy voormaels plach te gaen met een hoop volcks daer te lande om den Heer te doen offerhande: hy troost sich evenwel hier in / dat Godt by hem was, op den welcken hy sijne hope stelde, hem biddende van hem niet te wijcken. Siet ende singht den Psalm. 42. Recht Christelijcke vergaderingen behoortmen te soecken. 't Is 't beste geselschap dat men mach hebben / want de Heer is daer in 't midden Matth. 18. 20. Maer daer zijn vergaderingen (oock kerckelijcke) diemen in alle manieren hoort te schuwen / al dragense schoon den naem van Christelijcke. Daer zijn lasteraers (seydt Christus) die seggen dat sy Joden zijn (dit was doe den naem van 't volck Gods / gelijck nu den naem van Christenen) ende zijn geene, maer zijn de vergaderinge des Duyvels. (Apocal. 2. 9. ende 3. 9.) Wat dunckt uw' E.
waer

waer het niet best sulcke vergaderingen te schuwen als een voet daer om te versetten? ende in plaets van daer te gaen liever in huys te blijven/ de deure na sich toe te sluyten (na den raedt Esa. 26. 20.) ende aldaer onsen Hemelschen Vader te bidden in 't verborgen? na Christi onderwijsingh Matth. 6. 6. Die dan in soodanige tijden/ als men nu in Hollant beleeft/ te huys in zijn kamer blijft als andere met groot gedruys totte kercke loopen/ daer blijvende zijn huysgesin by-een doet komen/ den Bybel op-slaet/ daer uyt voor hem selven ende sijn huysgesin wat stichtelijcks leest/ als een goet vader des huysgesins/ doende daer by/ de noodt sulcks vereyschende/ eene goede vermaninge aen sijn huysgesin/ lovende ende danckende Godt met gesangh der geestelijcker lofsangen of andersins/ oock met vierige gebeden ende smeeckinge tot Godt den hemelschen Vader door Jesum Christum in kracht des heyligen Geestes/ om genade ende vergevinge der zonden/ om kennisse van Godts wille/ om vermeerderingh des geloofs/ om versterckingh der hope/ om meerder brandt ende liefde tot Godt ende den naesten/ om meerder af keer/ haet/ ende ernstich vlieden der zonden/ om vierigheydt tot een godtsalich leven ende alle goede wercken/ om troost in lijden ende tegenspoedt/ om wijsheyt in sijn affairen/ om Godts segeningh over al sijn doen ende laten tot zaligheydt; met hertelijcke voorbiddingh voor de overheydt/ dat die ophoude Gods waerheyt te vervolgen; mede om kracht uyt den hemel tot troost ende versterckinge der gener die om de selve lijden. Wat dunckt u? die den sondach soo toebrengt binnen 's huys/ heeft die reden om verdriet te hebben

in eensaemheyt als of hy sonder geselschap wa-
re/ daer hy / benessens sijn huysgesin/ Godt den
Vader heeft en Jesum Christum sijnen Soon
die daer in 't midden is door sijnen H. Geest / die
min of meer wercht door soodanige heylige oef-
feninge in oprechte godtvruchtige herten / al en
waren daer maer twee of drie personen in geta-
le / soo de belofte by Matheus 18. klaer mede
brenght / neffens 't geselschap der H. Engelen/
die daer tegenwoordigh zijn (soo wel te geloo-
ven is / ende d' Apostel eenichsints te kennen
geeft 1 Cor. 11. 10. met de woorden om der En-
gelen wil, als sich in sulcke vergaderingh (hoe
wel onsiienlijck) gaerne latende vinden.) Men
kan geen heerlijcker / magnifijcker / treffelijc-
ker / vrolijcker / nutter / troostelijcker / heyli-
ger ende beter geselschap hebben. Evenwel is
oock waer / dat men / gelegentheydt hebbende
van andere ende meerder vergaderingen / daer
iemant is van Gode begaeft om Godts woort
of het woort der waerheyt met meerder gront
ende kracht voor te dragen ende recht te snijden
(2 Tim. 2. 15.) een goet dienaer Jesu Christi,
(segge ick) die sich oeffent in de Godtsaligheyt,
ende goet getuygenis heeft (1 Tim. 3. 7. ende
1 Tim. 4. 6/7.) sich houdende aen de gesonde
woorden onses Heeren Jesu Christi, ende de
leere die na de Godtsaligheyt is (1 Tim. 6. 4.)
tot stichtinge Godts (of Godtlijcke stichtinge)
die in den geloove is. (1 Tim. 1. 4.) 't Is waer
(segge ick) dat dit veel aengenamer / leerlijcker/
ende beter is: men wort in de selve beter geleert
ende getroost / ende dienen sulcke vergaderin-
gen veel meer tot groot-makinge van den name
Godts / ende voortplantinge der waerheydt/
wanneer men 't licht als op den kandelaer set
op

op dat het lichte alle die in den huyse zijn. (Math. 5. 15.) Of nu soodanige vergaderingen in de stadt uwer wooninge / buyten de openbare ende van de menschen toegelatene / te bekomen zijn / kan uw' E. daer best vernemen. Ick meyn (immers somwijlen) ja. In welcken gevalle men noch min oorsaeck heeft sich over 't sober geselschap te beklagen. Maer (seyt uw' E.) daer is geen apparentie van tolerantie, ende 't is bekommerlijck te moeten sien dat door d' aparte vergaderingen vast d' eene voor, d' ander na in swarigheyt ende gevangenisse geraecken. Dit stae ick uw' E. seer geerne toe / ende ben selve / sulcke tijdingen dickwils hoorende / niet weynich daer in bedroeft ende bekommert. Dit weet de Heer. Maer de vrage is / of men daerom die aperte vergaderingen in soodanige gelegentheyt als dese is / behoort na te laten? d' Apostelen Jesu Christi / de beste Christenen der eerster kercke / de vrome Martelaren by vele duysenden / uw' E. voorouders / oock de mijne / selve onse partyen wanneer hun de mate soo na geleyt ware / of (soo sy met onwaerheyt voor geven) onlancks geleyt is geweest / ja vele millioenen Christenen in alle hoecken der Christenheyt hebben anders geleert ende gedaen / seggende met de Apostelen / dat men Godt, meer moet gehoorsamen als de menschen (Act. 5. 29.) Ende wat de swarigheyden aengaet die men somwijlen daerom moet uytstaen / wy weten dat de waerheyt des Evangeliums doorgaens met kruys vergeselschapt is. Soo wie mijn discipel wesen wil (seyt onse Heer) die verloochene hemselven, neme sijn kruys op sich dagelijcks, ende volge my na: want wie zijn leven behouden wil die sal

'tverliesen, en wie sijn leven verliest om mijnent wil die sal 't behouden: wat baet het doch den mensch, dat hy de geheele werelt won ende hem selven verlore? want wie sich mijns ende mijner woorden schaemt, dien sal sich de soon des menschen schamen als hy komen sal in sijn heerlijckheyt ende des Vaders ende der H. Engelen. Leest hier van by Lucam Cap. 9. vs 24/25/26. Dan 't en gelt noch 't leven niet/ 't is al niet een gelt-boete te doen/ ende wat praets onderworpen te zijn onder de lieden/ ende dan (mogelijck) uyt de Calvijnsche Synagoge (gelijck andere vrome) uytgeworpen te worden. 't Is dan noch verre van totten bloede toe te wederstaen, strijdende tegen de sonde, soo d' Apostel spreeckt Hebr. 12. 6. Wat de gevanckenis belanght (dat gaet alleen de leeraers aen/ op de welcke men het voornementlijck gemunt heeft) als die dat getroost zijn/ heeft de gemeynte Godt te dancken dat hy hun soodanige leeraers toeschickt/die ook haer leven niet dierbaer en houden, al weten sy schoon dat hun banden en verdruckingen naken, op dat sy haren loop met blijtschap mogen vervullen, ende den dienst die sy van den Heere ontfangen hebben, om het Euangelium der genade Godts te betuygen (Act. 20. 23/24.) De lief hebbers der waerheydt behooren sulcke vrome leeraers lief te hebben als haer eygen oogen/ ende der selver in hare banden te gedencken als of sy mede gevangen waren, (Hebr. 13. 3.) oock Godt voor haer te bidden in de vergadering, gelijck de geloovige tot Jerusalem deden als Petrus gevangen was. (Act. 12. 12.) Maer sy en behooren hare vergaderingh daerom niet te verlaten, gelijck sommige gewoon zijn (seyt d' Apostel Hebr. 10. vs 25.)

ds 25.) maer malkanderen te vermanen. Dit s veel beter / waerde ende beminde soon / als te doen dat uw' E. seydt van sondaeghs in de Fransche kerck te gaen als Bassecour niet en preeckt. Wanneer uw' E. immers soude willen gaen in de openbare kerck (dat ick niet en hope) of dat dan geschiet in Duytsch of Walsch als dese of die predickt/ dat sal by Godt evenveel gelden : elck heeft zijn manier van leeren: maer 't is al een gront / ende gaet al op den Dortschen voet / sy mogen niet anders / of moeten van stoel / ende soo sy niet willen swijgen / te lande uyt / of na Louvesteyn / soo niet in 't tuchthuys. Staet uw' E. dien gront ende dien voet toe (dat Godt verhoede) soo swijge ick / ick wil u daerom niet haten / maer Godt voor uw' E. bidden dat hy u beter verstant geve / ende vergeve de sonde die uw' E. dan soude hebben begaen / van de waerheyt / daerom uw' moeder / ick / ende soo veel degelijcke lieden dese swaere verdruckinge lijden / niet beter ondersocht te hebben / indien uw' E. deselve waerheyt niet en kent: of indien uw' E. deselve kent/ deselve soo weynigh te achten / 't welck noch meerder sonde ware. Staet uw' E. dien gront ende voet niet toe (gelijck ick vast geloof / ende uw' E. brief te kennen geeft) soo en mach uw' E. in soodanige Duytsche of Fransche vergaderingen niet gaen / met een goede geruste conscientie / oock en sal uw' E. daer geen stichtinge halen tot de ware Godtsaligheyt / maer soude uw' E. dat doende / Godt vertoornen/ quaet exempel geven / sijn naesten argeren / ende u eygen gemoet beswaren. Ick weet wel hoe Trigl. met beyde sijne vermaningen de lieden soeckt aen te locken / maer ick heb oock

de trouwhertige aenwijsinge tegen sijne eerste/ ende 't goet bescheyt op sijne tweede vermaning (of dit gedruckt is of sal worden weet ick niet) gelesen / ende segh in oprechter conscientie / na mijn geringh oordeel / dat 't geen tegen Trigl. gestelt is / soo gewichtigh is / dat ick niet en sie hoe iemant / van haer gevoelen niet zijnde / in hare vergaderingen sich kan laten vinden met goeder conscientie / of eenige geestelijke gemeynschap met hun houden. Wil men seggen dat sy somtijts wel eenige goede vermaningen doen: soo doen de Papisten mede: 't en is daerom niet geoorloft der Papisten predikatien te frequenteren. Soo hier mede niet: want dat ware een teecken van approbatie der leere die sy leeren/ ende een specie van verloochening der waerheyt die men in 't herte voor goet hout ende by hunlieden vervolcht wort. Men gaet / of behoort te gaen ter kercken / om aldaer geleert ende gesticht te worden. Hoe kan dat geschieden daer de waerheydt die na de Godtsaligheyt is niet alleen niet geleert / maer oock tegen gesproken / ja te samen met hare leeraers gelastert ende vervolcht wort? Daer men vrome onbesproken lieden om de belijdenis derselver waerheyt bant ende afsnijt als Heydens ende tollenaers/ die aen Christum ende de saligheyt part noch deel en hebben? oock noch alle dage wreedelijck vervolcht die gene die om die leere te hooren stille by-een-komsten houden. Dit kan ick niet begrijpen. Wien te geval / soude uw' E. dan in die vergaderinge gaen? Den mensch? Waerom? Om niet meer in 't ooch te komen ende alle vordere swarigheyt te ontgaen? Lieve ende beminde soon / gedenckt doch eens voor al dat in saecken van Religie ende Godts-dienst geen

men-

menschelijcke consideratien plaets en mogen hebben. Soeck ick den mensche te behagen (seyde Paulus) soo en ben ick geen dienaer Christi (Gal. 1. 10.) Hy seyt dat van hem selve als een Apostel / maer 't gaet ons mede aen als Christenen / die vermaent worden te wandelen waerdighlijck den Heere in alle behagelijckheydt. Colosſ. 1. 10/11/12. Der wereldt vriendtschap is vyantschap tegen Godt, (seyt Jacobus cap. 4. 4.) die anders doet / ende daerom slinckx of rechts afwijckt / doet qualijck. Is 't dat iemandt wijckt, in den selven sal mijn ziel geen behagen hebben, (seyt de Heer Hebr. 10. 38.) Maer gelijck d' Apostel vertrouwt van de gene daer aen hy aldaer schrijft / namelijck / Dat sy niet en waren van de afwijckinge tot verdervinge, maer van den geloove tot saligheydt der sielen, vs 39. soo vertrouw ick mede van u E. Aengaende onse goede vrienden, by u E. gemelt / als die het gevoelen der Contraremonstranten niet toe en staen, ende evenwel niet en laten te gaen in hare vergaderingen ende noch vele duysenden met haer, daer op worde ick in conscientie gedwongen te seggen dat sy niet wel en doen. Gelijck van de tien melaetsche van Christo gereynicht, die eene eenige man, hoe wel een vremdelinck, Christo ongelijck aengenamer was als de andere negen, om dat hy wederkeerende, Godt danckte, ende Christo de eere gaf sijner reyniginghe met onbeschroomde belijdenis sijns naems / 't welk de andere niet en deden (Luc. 17. 12/ 13/ 14/ 15/ 16. Ec.) alsoo is een alleen die sich niet en ontsiet de kennisse der waerheyt van Gode ontfangen / tot reyniginge sijner zielen / te bekennen oock opentlijck / meer te prijsen / als vele duysenden die si-

muleren. Aen de goethertigheyt van die vrienden twijffel ick niet / ende bidde Godt dat hyse daer by behoude / maer wensche hen meerder yver en vierigheydt uyt vreese dat sy met de lauwe mochten uytgespogen worden. (Apocal. 3.15/16.) Niet d' exempelen maer de wetten/ dat is Godts woort / moet in desen zijn de regel van ons doen ende laten. d' Exempelen zijn prijsselijck alsse dat woort conform zijn/ anders machmense niet volgen. Uw' E. seyt / dat met het houden van aperte vergaderingen weynich apparentie is van uytkomste. Wat uytkomst meynt uw' E.? tot tijdelicke verlossingh? Ick houde oock dat daer toe geen apparentie en is. In vele jaren herwaerts heb ick die niet verwacht / verwachtse oock niet by mijn leven. Zijn ende werden d' aperte vergaderingen daer toe aengeleyt om daer door tijdelijcke uytkomste te obtineren, soo is men groot'lijcks geabuseert geweest. Die vergaderingen behooren niet aengeleydt te worden dan om in de waerheyt die na de Godtsaligheyt is beter onderrecht / in den geloove versterckt / ende meer ende meer tot een recht Godtvruchtigh ingetogen heyligh leven geprickelt te worden / om alsoo d' eeuwige salighept door de barmhertigheyt Jesu Christi te verkrijgen. Dit is d' uytkomst die wy soecken: ende waer de Christelijcke vergaderingen aparte of andere gehouden worden/ soo dat behoort / daer is die uytkomst alle tijdt seker / want de Heere heeftse beloofte / seggende niet alleen dat hy daer in't midden is (soo voor is verhaelt) maer oock datse salich zijn die Godts woort hooren en dat bewaren, Luc. 11.28. De vorder uytkomst moeten wy Godt bevelen / die (gelijck uw' E. seer wel seyt) door des Heeren

zegen,

gegen somwijlen aller naest is, als wy deselve alder minst konnen bespeuren. Dan ick en stae soo even juyst en alleen op die aperte vergaderingen niet om uw' E. daer toe te perssen: hoewel ick daer in ende in 't geen daer aenkleeft / vele vromen meer yvers toe wensche: want (soo ick seyde in den aenvanck) men kan oock den Godtsdienst oeffenen in zijn huys ende zijn huysgesin / ende aldaer den Vader aenbidden in den geest ende inder waerheyt (Joh. 4. 23.) Daerom oock een yder vader des huysgesins / die Godt vreest / bysonder in sulcke tijden als dese / voornamelijck als hy sich te swack ende te vreesachtigh vint om in soodanige aparte vergaderingen te verschijnen / sonderlinge vlijt behoort aen te wenden / om meer kennisse in Godts woort ende bequaemheyt te krijgen tot der sijner onderrechtinge / sonder nochtans na te laten te doen alles wat hy gevoegelijck kan tot stichtinge / vorderinge / ende onderhoudingh der aparte vergaderingen. Maer dat iemant die beter onderrecht is ende weet / uyt dese of die menschelijcke consideratien in eenige vergaderinge van die andere / Duytsche ofte Walsche / soude verschijnen / en kan ick noch Godtlijck noch eerlijck vinden. Uw' E. weet hoe weynigh ick voor desen gesocht hebbe deselve tot eenige partijschap te trecken / wil het oock noch niet doen: maer voor de waerheyt te staen ende mijn gemoet na den woorde Godts / daer toe veroorsaeckt zijnde recht uyt te spreecken / bysonder by uw' E. die my met den naem van vader eert / ende dien ick van herten beminne als mijn soon / ende eere als mijn sonderlinge vriendt. Paulus schrijft van de Joden, dat sy, die, die van haer eygen geslachte waren, vervolghden,

Gode niet en behaeghden ende stonden tegen alle menschen, verbiedende den Apostelen te spreecken tot de Heydenen op dat sy mochten saligh worden. Dit doende (seyde hy) vervullen sy hare sonden, ende de toorn Godts is over hen ten eynde toe, (1 Thessal. 2. 14/ 15/ 16.) Alsoo doen oock onse lants-lieden onse vervolgers. Dese verbieden ons mede Godts woort te spreken tot die gene die in hare onsuyvere schadelijcke leere geen behagen en hebben: uw' E. mach haer vry verseeckeren dat dese selve/ soo voorts gaende/ de mate harer sonden allencxkens vervullen/ ende den toorn Godts in de lenghte niet ontgaen en sullen soo sy hun by tijds niet en bekeeren. Dewijl ick mede dan door deselve vervolginge mijner landts-lieden van uw' E. ende de vrome vrienden aldaer berooft ben na den aensichte ende niet na 't herte, ende de satanas my verhindert tot u te komen (soo deselve Apostel vorder spreeckt op de selve plaets/ vs 17. ende 18.) soo wil ick uw' E. seer beminde soon/ ende alle godtvreesende Christenen die de waerheyt kennen ende beminnen/ vermanen met Petro (Act. 2. 40.) wort behouden van dien boosen geslachte: ende met Paulo/ gaet uyt den midden van onder hen, ende scheyt u af (2 Cor. 6. 17.) op dat ghy hare sonden niet deelachtigh en zijt ende hare plagen niet en ontfangt. Apoc. 18. 4. Uw' E. is al lang daer uyt geweest met 'et gemoet/ blijft daer uyt oock metten lichame/ 't en hout maer aen eene goede Christelijke resolutie: weest te vreden met 't geen tegenwoordigh is: want de Heer heeft geseyt/ ick en sal u niet begeven, noch en sal u niet verlaten, soo dat wy met een vertrouwen seggen, de Heere is mijn hulper, ick en sal

oock

oock niet vreesen wat my een mensche doen mach, (Hebr. 13. 5/6.) De Heer sal u versterc-ken/ niet de slappe maer de geweldige nemen 't rijck der hemelen in, (Matth. 11/12.) De poorte des levens is engh, arbeyt (seyt de Heer) om daer in te gaen, (Luc. 13. 14.) Met ons ge-mack te willen houden in de werelt/ is 't niet te doen. Wy moeten ons selven verloochenen en-de alle godtloosheyt ende wereltsche begeer-lijckheyden versaecken, om matighlijck, recht-veerdighlijck, ende godtvruchtelijck te leven in dese tegenwoordige werelt, verwachtende de salige hope ende heerlijcke verschijninge Je-su Christi, die hem-selven voor ons gegeven heeft op dat hy ons soude verlossen van alle on-gerechtigheyt, en hem-selven een eygen volck reynigen dat vierigh ware tot goede wercken, (Tit. 2. 12/ 13/ 14.) Soo moeten wy dan de trage handen, en slappe knien oprechten. (Hebr. 12. 12.) Ende dewijl wy een onbeweeglijck ko-ninckrijck ontfangen, laet ons die genade hou-den, door de welcke wy Godt behaeghlijck die-nen met eerweerdigheydt ende vreese, want Godt is een verterende vier. (Hebr. 12. 18/ 19.)

Voorts beminde en weerde soon/ bid voor my (ick gebruycke de woorden des Apostels Hebr. 13. 18.) want ick vertrouwe dat ick een goede conscientie hebbe, soeckende onder anderen wel te wandelen. Ick bidt u te meer dat ghy dat doet, of ick u mogelijck mocht weder gege-ven werden. Soo niet (gelijck ick 't niet en ver-wachte) Godts wil geschiede. De Godt des vre-des die van den dooden weder gebracht heeft den grooten herder der schapen door het bloet des eeuwigen Testaments, onsen Heere Jesum Christum, die volmake u in alle goede wercken

om ſijnen wille te doen, makende in u dat voor hem wel behagelijck is door Jeſum Chriſtum, den welcken zy de heerlijckheyt van eeuwigheyt tot eeuwigheyt, Amen. (Hebr. 13. 18/19/20/21.) Jck bidt uw' E. verdraecht dit woort der vermaninge aldus in 't kort geſchreven, (Hebr. 13. vs 12.) Hier mede &c.

CAROLUS NIELLIUS

AEN

ROMBOUT HOGERBEETS.

Seer achtbare/hoochgeleerde/godſalige heer/ ende waerde broeder:

Van de reformatie, en van de erf-ſonde.

ICk ſchame my dat uw' E. mijnen kleynen arbeydt uyt Chriſtelijcke liefde/ ende overvloet van trouhertige genegentheydt ſoo hooge verheft/ſeer wel wetende dat in my gantſch niet en is dat ſulcken lof ende medewaerdige danckſegginge kan verdienen. Het is my genoech/als ick na de kleyne mate mijnder gaven uw' E. kan toonen/dat ick een oprechte ende ſeer groote genegentheydt ſoude hebben iets te doen dat uw' E. aengenaem mochte zijn/ als het maer eenighſins in mijne macht ware. Ende het vermaeck dat ick ſcheppe/ in 't verhandelen van ſulcke ſaecken met oprecht vrome godtſalige ende judicieuſe perſonen/ is veel grooter als den arbeyt die ick daer in neme. Jck ſie met grooten luſt dat wy doorgaens van gevoelen ſeer over-een-komen. Ende al waer dat ſchoon niet

niet / nochtans hebbe ick sedert den tijdt dat ick tot mijne jaren ende eenige rijpigheyt van oordeel ben gekomen / seer veel gehouden van het seggen eenes seer geleerden mans van onsen tijt:

Non eadem sentire bonis de rebus iisdem
Incolumi licuit semper amicitia.

't Staet vrome luyden altijt vry / behoudens hare vrientschap / over de selfde sack niet het selfde gevoelen te hebben.

Och dat de goede groote Godt gave dat dese bescheydenheyt niet min billick ende rechtvaerdigh onder de Christenen (die immers haer niet en behooren toe te meten over andere luyden zielen ende conscientien heerschappye te willen oeffenen) als noodigh om vrientschap ende liefde te onderhouden onder alle menschen / wat meerder wierde behertight! ja dat die deught die de oude Grieckische leeraers noemen συγκατάβασιν, de welcke sy ten hooghsten prijsen / onder de voornaemste cieraeden ende juweelen van reformatie ware verheven / bemint / ende geoeffent geweest; ick meene / mijn heer / dat het rechte herte ende ziele des Antichristischen rijcks / bestaende in tyrannije / superstitie / ende blinden yver / lange soude onder de voet geweest hebben. De eerste beginselen Lutheri contra indulgentias waren treffelijck goet / ende soo lange hem de vreese van perijckel wat ingetogen ende omsichtigh maeckte / vielen hem over al de vroomste ende verstandichste luyden toe. Maer aen d' een zijde door menschelijcke swackheyt wech-geruckt zijnde door een onverwacht generael applausum generis humani, aen d' ander zijde gepickeert ende geirriteert door de onverstandige onhebbelijckheyt eeniger Paepsche schrijbenten / die doe ter tijt alleen / by gebreck

Tegen de af-laten.

Toestemmen van alle menschen.

breck van beter/de Pauselijcke macht voorstonden / soo wierp hy veel dingen uyt / die niet met behoorlijcke vreese ende eerbiedigheydt en waren overwogen. Hy hadde tot hulper Melanchthonem / een seer goet naturel ende uytnemend verstandt / maer die doe ter tijdt noch een jongelinck was / komende versch uytter scholen / alwaer hy hem wel seer geluckelijck in de spraecken / & humaniori litteratura hadde geoeffent/ maer gewisselijck in de Theologie noch geheel ongeoeffent / en sonder eenige ervarentheydt was. Dese smeet met een onbedachten yver/& juvenili ardore, alles uyt wat hem dochte tegens het gemeen gevoelen met eenige probabiliteyt te komen geseydt worden. Hadde hy iemandt gehadt / die de hitte sijner jonckheyt getempert / ende tot meerder omsichtigheydt hadde vermaent / men hadde de fondamenten van reformatie soo konnen stellen / dat alle die gene die de oprechte vreese des Heeren / ende de deugt ofte van herten meynden / ofte voor sulcks willen aengesien zijn / haer souden geschaemt hebben grove tastelijcke abuysen te willen voorstaen. Erasmus/Vives/Budeus/luyden van incomparabele geleertheydt / ende seer grooten oordeel / die haer alreede genoech verklaert hadden een weerzin te hebben in de groote abuysen ende tyrannije der geestelijcken / souden haer met alle macht daer by gevoecht hebben : ja selfs Koninck Franciscus / een groot fauteur ende lief hebber van alle goede verstanden / hadde alreede een groote genegentheydt om geleerde ongepassioneerde mannen van de reformatie te hooren spreecken. Ende daer aen is niet te twijffelen of andere potentaten souden mede seer geerne geluystert hebben na bequame middelen/

En jonge vierigheyt.

delen/ omme het swaere jock van de Pauselijcke tyrannije van hare halsen te werpen. Maer/ och laci! doen de verstandichste merckten dat Lutherus met de sijne alles overhoop wierp/ ende dat hy in plaetse van eenige gebreken des Pausdoms te beteren/ andere seer schadelijcke * paradoxa, als † de servo arbitrio, en diergelijcke als hooch-noodige articulen des geloofs wilde canoniseren; wederriepen verscheyden het goet getuyghenisse dat sy hem eerst gegeven hadden. Erasmus seyde/ als men doch van het eene quaet tot het andere moeste vervallen/ ‡ facilius esse ea mala tolerare quibus jam diu assueverit. Soo bleef hy in 't Pausdom. Van gelijcken deden die anderen; op welcker exempel veel duysent middelmatige verstanden het ooge hadden. Ende als men nu ter tijdt sal letten op de luyden van uytnemende wetenschap/ ende die met bescheydenheydt/ sinceriteyt/ onbesproken leven/ ende andere goede qualiteyten begaeft zijn/ men moet bekennen dat men sulcke hedensdaechs eer en meer in 't Pausdom sal vinden/ als onder de Euangelische. Ende hare scribenten vinde ick hier inne beter als veel andere/ dat se meer oprechtigheyts gebruycken/ ende consentanea seggen/ sonder haer-selve tegens te spreken; daer men in de andere dickwils vindt dat sy weynich conscientie maecken van haer eygen woorden te verdraeyen/ variis commentis de waerheydt van gepasseerde saecken te verdonckeren/ ende dickwils het eene tegen het andere verwerren ende haer selven tegen spreecken. Het welck een teecken is of van seer kleyn oordeel/ of van gebreeck van sinceriteyt/ die men immers voor alle andere deuchden ten hooghsten behoort te behertigen. Maer de party-

* Ongerijmde leer-stucken.

† Van de slaefsche wille.

‡ Soo is 't lichter te dulden die quaden/ daer aen men overlangh al gewent is.

Met veel versierselen.

tyſchappen ende paſſien en regneren nergens meer als onder de Theologanten / alwaer men deſelve / met het pretext van religie ende goddelijcken yver bekleet / wel degelijck weet in't werck te ſtellen. Soo en is't oock geen wonder / dat het in de arme Chriſtenheydt ſtaet / gelijck men hedensdaeghs ſiet / ende dat die in der daet de Pauſelijcke tyrannije meeſt vorderen / die de ſelve door ſulcke on-Chriſtelijcke middelen willen ſchijnen meeſt tegen te zijn. Doch hier van genoech; op dat ick uw' E. niet wederom met een langen brief en belade. De plaetſen die u E. uyt Nazianzeno heeft aengeteeckent / zijn my ſeer aengenaem geweeſt te leſen. Ick en hebbe ſoo gelucklgh niet geweeſt dat ick den arbeyt Jacobi Billij over dien autheur voor deſen hebbe geſien; den welcken ick achte een ſeer geleert man te zijn / ende hadde voorgenomen alles te koopen wat van hem gedaen was / indien ick in den dienſt ware gebleven. Ick hadde ſijne Anthologiam Sacram uyt de Grieckſche Outvaders meeſtendeel vergadert met een ſonderling vermaeck geleſen / en is my leet dat ick nu de ſelve niet by der hant en hebbe / om tot mijne ſtichtinge ende trooſt onderwijlen iets daer uyt te leſen / of oock te ſingen. Want de Hymni Ambroſiani met eenige andere komen daer achter in. Hy heeft my ſeer dickwils occaſie gegeven om eenige ſtichtelijcke meditatien in mijne predicatien te verhandelen op de welcke ick gaerne bekenne / dat ick uyt my ſelfs niet en ſoude gedocht hebben. Indien uw' E. iets meer in hem vint dat aenmerckens waerdigh is / ſal ick de communicatie van dien voor een ſonderlinge weldaet achten. In mijn laetſte ſchrift hadde ick vergeten aen te tekenen

Lofſangen van Ambroſius.

dat

dat de Patres als sy van de Erf-sonde handelen/gemeenlijck de apparente onbillijckheydt die daer schijnt te wesen in dat leer-poinct/ hier mede verschoonen: dat de straffe/die Godt hier over de kinderkens aendoet/ sulcks is dat hy sonder eenige schijn van onrechtvaerdigheyt met den mensche in 't generael soo hadde mogen handelen/ al waer 't schoon dat noch Adam/noch iemant opt gesondight en hadde: om dat hy geen mensche ter werelt het eeuwige leven te geven schuldigh is/ als uyt sijne vrywillige overvloedige genade ende belofte. Ja eenige seggen oock dat hy daerom Adam selve voor sijnen val het eeuwige leven/ of de hemelsche onsterffelijckheyt/niet belooft en heeft/noch oock in de gantsche wet Mosis de selvige niet klaerlijck voorgestelt/ op dat men weten soude/dat het een gave is/die Godt niemant schuldigh en is/ maer die puerlijck dependeert van zijn onverdiende genade in Christo Jesu ons verleent. D. Calvinus/ende vast alle die hem gemeenlijk volgen/vermengen dese twee verre-verschillende saecken onder malkanderen/het sy uyt onwetenheyt/het sy uyt loosheyt omme de schandelijke absurditeyt van hare absolupte reprobatie ad æternos cruciatus te bedecken. Sy vragen of Godt met zijn goederen niet en mach doen wat hy wil? Wie is'er doch soo onverstandigh die daer aen soude twijffelen? Maer dat en is de vrage geensins. Men siet door ervarentheyt dat Godt de grootste ende treffelijckste creaturen deses werelts noch leven/noch sinnen/noch verstant en heeft gegeven/gelijck de Sonne ende Maen/de hemelen ende de elementen/ die maer hebben het wesen dat den grooten schepper haer belieft heeft mede

Outvaders.

Tot de eeuwige pijnen.

mede te deylen. Ter contrarie den armen swacken mensch / die hier een lichaem vol swackheyt ende vuyligheyt is / heeft hy gegeven een leven/ met gebruyck van sinnen / ende met een vernuftige ziele bekleedet / waer in hy zonne ende sterren/ende alle de grootste/ geduerige/ heerlijckste creaturen te boven gaet / waer over David in den 8 Psalm ende elders hem soo seer met recht verwondert. Waer het niet een dwase vermetenheyt ende onbillickheyt / dat men met den grooten Schepper wilde expostuleren/ ende hem rekenschap doen geven waerom hy de zonne / sulcken heerlijcken schepsel / de sterren &c. geen leven of verstant gegeven en heeft/ liever als den armen swacken mensch? Calvinus vraecht / of Godt de verworpene hadde tot honden geschapen &c. wat sy daer tegen seggen wilden? Antwoort / gantsch niet: maer indien hy sulcke honden wilde gebieden te spreecken/ hem als menschen te kennen ende gehoorsamen / of als vogeltjens te vliegen / sonder haer vleugels te willen geven / ende dat hy daer over seer wilde toornen / ende dese honden met groote pijn ende straffe dreygen / ende oock haer aendoen / om dat sy noch spreken noch vliegen en konnen: dat ware een uytsinnig goochelspel/ niet min de wijsheyt / als de billickheyt/ rechtvaerdigheyt/ ende goetheyt Godes ten hoochsten onbetamelijck. De rechtvaerdige ontfermt hem oock over sijn beesten / seyt Salomon / ende de Heer heeft Ninive mede gespaert omme dat soo veel jonge kinderen daer in waren ende oock soo veel beesten / die nochtans tot geen eeuwige helsche pijne en souden veroordeelt hebben geweest. Soo is dan dit voorgeven Calvini geheel absurd / ende en raeckt de rechte

swa-

swarigheyt ten minsten niet eens aen. Prorsus aliud est non dare alicui beneficium indebitum, aliud irasci, conqueri, punire ob defectum ejus rei quam nisi beneficio tuo habere prorsus non potest, & quam tu ipsi nunquam voluisti donare. Qui hæc duo tam longe distantia quam cœlum à terra pro paribus habent & in unum idemque confundunt, eos profecto oportet vel magna ignorantia laborare, vel non bona conscientia in tantarum rerum tractatione versari. Een rijck man (seggen sy) mach den eenen armen mensch een almisse geven / de welcke hy den anderen weygert. Maer als beyde de arme menschen even behoeftig waren en even vroom of even boos / soo ware noch beter dat hy zijn weldaet in twee deelde ende elck de helfte gave. Of wil hy immers hier inne sijne volle authoriteyt gebruycken / soo is'et noch genoech indien hy den eenen alles geeft / den anderen gantsch niet. Maer wilde hy noch daer-en-boven over den genen 't onvreede zijn / die hy niet en heeft willen geven / ja den selven doen slaen of dooden omme dat hy niet en heeft ontfangen het geennen hem niet heeft willen geven / en hy van niemandt anders als van dien gever heeft konnen bekomen / dat ware niet alleene een groote persoon-sucht / maer oock een sotte wreetheyt / die ick niet en meen dat ergens in een gebonden is / die weert is geweest den name van mensche te dragen; ick geswijge dat men den almogenden / alwijse / algoede Godt sulcke klaerblijckende dwase onbillickheyt soude toeschrijven. Godt en is niet schuldigh den boomen

'tIs heel wat anders / iemant niet te geven een weldaet die men hem niet schuldigh is / wat anders / toornigh zijn / klagen / en hem straffen om 't ontberen van die saeck / die hy gantschelijck niet / dan alleen door uwe weldaet / verkrijgen kan / en die ghy hem nimmermeer hebt willen geven. Die dese twee dingen / soo verre van malkander verschillende als de hemel van de aerde / voor een houden / en met malkanderen vermengen / die moeten voorwaer of seer onwetende zijn / of met geen goede conscientie in 't verhandelen van soo hoogh-wichtige saecken te werck gaen.

voeten te geven gelijck menschen ende beesten/ die noodich hebben van plaetse te veranderen tot haren onderhout ende om voetsel te soecken; de boomen ende planten konnen op een plaetse blijvende haer voetsel uyt de aerde trecken; maer indien Godt de boomen wilde gebieden te wandelen/soo soude sijne wijse billickheydt eyschen dat hy haer voeten gave. Ick soude my ontsien van dese materien soo vrymoedigh te philosopheren/'t en ware dat my de voorverhaelde vrage van Calvino/welcker gelijcken van veel andere worden bygebrocht/daer toe oorsaeck ofte occasie hadde gegeven/ende hebbe hier mede wat naerder willen verklaren ende bevestigen het gene ick in mijn voorgaende hebbe verhandelt. Het overgesonden boeckskien hebbe ick met sonderlingen lust t'weemael doorlesen. Ick kan genoech sien van wien het komt/zijnde een uytnemend verstant/ die noch de Christenheyt grooten dienst sal konnen doen/ indien hem de Heere lange laet leven. Ick dencke het heden D. Bystero toe te senden/ ende sal arbeyden omme een exemplaer te bekomen. Ick bedancke uw' E. seer voor de communicatie/gelijck oock voor de vriendelijcke presentatie van uw' E. hulpe in 't bestellen van 't geen ick soude mogen af senden. Hope daer in door Godts genade soo veel voorsichtigheyts te gebruycken als mogelijck sal zijn/om uw' E. in sulcken hoogen ouderdom/ende langhdurigh swaer kruys/de swarigheyden niet te vermeerderen: ende mijn huysvrou stelle ick de periculen in dit stuck soo groot ende swaer voor oogen/dat sy uyt vreese van haer eygen meerdere schade/soo ick hope/haer voorsichtigh genoech dragen sal/hoewel ick my oock wel

wel sal wachten van in mijn brieven iets te stellen dat buyten mijn beroep soude mogen zijn: tusschen welcke palen blijvende / wy oorsaeck hebben op des Heeren vaderlijcke voorsienigheydt ende bescherminge te vertrouwen. Den welcken ick uw' E. nessens uw' E. lieve dochter van herten bevele met mijn seer dienstige gebiedenissen. Desen saterdach / den 27. July / 1624.

Uw' E. seer dienstwillige dienaer,

CAROLUS NIELLIUS.

CAROLUS NIELLIUS
AEN
ROMBOUT HOGERBEETS.

Seer achtbare / hoochgeleerde / godtsalige heer ende broeder:

Op uwen laetsten seer aengenamen soude ick van herten wenschen wat in 't breede ende na eysch van de materie / te mogen antwoorden / indien de tegenwoordige gelegentheyt sulcks koste toelaten. Maer behalven dat mijn huysvrouw seer qualijck te passe is / ende mijne gedachten door dese nieuwe swarigheydt wat seer verwart / soo hebbe ick dese gantsche nacht door een seer smertelijcke tandtpijne van mijn lichamelijcke rust byna gantsch berooft geweest / ende vast alle uren getelt: soo dat ick nu tot schrijven niet wel bequaem en ben. Ick

Bestraffinge over 't lichtvaerdig veroordeelen des eenē Christens van den anderen.

hebbe anders over langh al voor gehadt iets te stellen de amplitudine ecclesiæ vere Catholicæ in terris militantis, ende uyt Godts woordt ende de kercken-historien klaerlijck aen te wijsen/ hoe grof ende schadelijck die menschen dwalen/ die daer meynen dat men geen oprechte Christenen en vindt buyten dese of die secte. Ende indien ick op Triglandij tweede vermaninge soude iets gestelt hebben om in 't licht te geven/ was mijn meyninge niet *unâ continua oratione hem † κατὰ πόδας te volgen: 't welck my niet en dunckt soo profijtelijck te zijn/ als lanck ende tedieus voor den leser. Maer ick soude de gantsche materie in ‡ partes & capita verdeelt hebben/ ende was insonderheydt mijne meyninge den sectarisen schismatijcken geest heel naeckt van alle sijn valsche pretexten t'ontblooten/ ende een eygen caput oft gedeelte daer van te maken/ daer ick alles soude te samen gebracht hebben/ dat my hier toe het klaerste ende het bondichste soude hebben gedacht. Het soude my licht sijn geweest klaerlijck aen te wijsen/ dat dese meesterschap van uyt alle differente opinien te maecken noodige ende hooge articulen des geloofs/ ons alder-eerst het rechte Pausdom gebrocht heeft/ ende noch hedensdaechs het aldersterckste steunsel is van de Pauselijcke tyrannije: ende dat de Evangelische of Gereformeerde kercken niet en komen *consentanea spreken/ maer moeten ‡ turpiter haer-selven in een chaos van contradictien verwerren en verstricken/ soo lange sy het doen der Papisten navolgen/ die daer gelooven ende sustineren/ dat'er niemandt hope van salighevdt hebben en kan/ als die den Paus van Romen voor het sichtbare hooft der kercken erkennen; sluytende alsoo

uyt

Van de ruymheyt van de ware algemeyne kercke op der aerden stryden-de.

* Met een doorgaende reden.

† Stuck voor stuck.

‡ In deelen / en sekere capittelen.

* Dingen die met malkanderen over-een-komen.

‡ Schandelijck.

uyt het rijcke Christi / meest alle de Oostersche kercken / de Abyssinen / ende veel andere / die in getale de Roomsche Catholijcken verre te boven gaen / en in veel dingen van haer verschillende zijn ; onder welcke eenige met uyterlijck vier doopen / maeckende characteren in 't aengesicht / propter locum Euangelij ; hic baptizabit spiritu sancto & igni : andere doopen alle jaer ; andere behouden de besnijdenisse nessens den doop / gelijck in de eerste Apostolische kercke langen tijdt van velen is geschiet ; andere zijn in verscheyden articulen (na mijne meeninge) suyverder als de Papisten / namentlijck in 't stuck van de Transsubstantiatie / het huwelijck der geestelijcken / en veel andere poincten.

Om de plaetse des Euangeliums / dese sal doopen met den H. Geest / ende met vier.

Wat my aengaet / mijn heere / ick hebbe voor desen soo grooten weerzin niet in 't Pausdom gehadt / als sedert die tijdt dat ick t'Antwerpen ende Brussel de geheele grove afgoderije gesien hebbe / die daer doorgaens gepleecht wort / ende van de geestelijcke geapprobeert : van de welcke Vives *in Augustinum de civitate Dei rondt uyt heeft durven schrijven : ‡ se non videre quid differat cultus ille quem populus sive plebs Christiana defert sanctis & eorum imaginibus, ab eo quem Ethnici diis & deabus suis deferre solebant. (Scio hanc esse sententiam verborum ejus, etsi de verbis ipsis non tam certus, quod nec liber ejus ad manus est, nec scripta mea ubi annotavi) Ende boven dien wat kander doch absurder zijn als de Transsubstantiatie / door

* Over Augustinus van de stadt Godts.

‡ Dat hy niet en siet / waer in die dienst / die het gemeens volck onder de Christenen bewijst aen de heyligen en hare beelden / verscheelt van die / welcken de Heydenen hare goden ende godinnen plegen te betoonen. (Ick weet dat dit de sin is van sijn woorden / alhoewel ick niet seecker ben dat de woorden juyst soo luyden / om dat ick noch sijn boeck by der handt hebbe / noch mijn schriften daer ick het hebbe aengeteyckent.)

de welcke de Priester met vijf woorden uyt een stucksken broodt een Christum schept / ware Godt en ware mensch? van de welcke Scotus rondt uyt bekent / dat men se uyt de woorden des Euangelij niet en soude konnen bewijsen/ 't en ware de H. kercke het soo hadde gedetermineert / voegende daer noch by: mirandum esse, ecclesiam talem sensum voluisse in Christi verbis determinare, qui Christianos irrisui exponat omnibus qui rationem sequuntur: sed tamen quia ecclesia Romana omnium ecclesiarum magistra non potest errare, ideo rationes esse conquirendas quibus sententia ejus defendatur. Averroes/ een seer overvliegend verstandt / verwierp om dese eenige oorsaeck 't gantsche Christendom: seggende / dat 'er nimmermeer in de werelt (* horresco referens) sotter noch dwaser religie en was geweest als de Christelijke; ende besluyt met dese woorden: ‡ maneat anima mea cum Philosophis, quoniam Christiani, tanquam omnium hominum insanissimi, Deum esse credunt quod ipsi fecerunt & comedunt. Ick meene dat Cicero ergens seydt: † se non existimare ullam gentem esse tam insanam, quæ Deum esse serio credat, id quod comedit. Wat sal ick seggen / dat men in het Pausdom iemandt sal verbranden om vleesch op een vrydach gegeten te hebben / een Psalm gesongen/ een capittel in 't N. Testament gelesen te hebben / daer men in de plaets van de Schriftuere de luyden de gulde Legen-

Dat het te verwonderen is/ dat de kerck over de woorden Christi heeft vast gestelt sulcken sin/ die de Christenen tot een spot stelt by alle die gene die de reden volgen. Maer nochtans/ om dat de Roomse kerck/ de leermeesterse aller kercken / niet dolē kan/ dat men daerom oock moet redenen soecken / om haer gevoelen te verantwoorden.

* Ick schrick als ick 't verhael.

‡ Laet het dan mijn ziele houden met de Philosophen / want de Christenen / als de uytsinnigste aller menschen / glooven Godt te syn / 't gene sy selve hebben gemaeckt en opeten.

† Dat hy niet en glooft / datter eenig volck is soo uytsinnig / welcke in ernst glooft Godt te syn dat gene dat sy op eet.

Legende in de handen steeckt; van de welcke Vives met recht oordeelt/ authorem istius legendæ fuisse hominem plumbei cordis, & ferrei oris. Laet daer een geestelijck persoon zijn/ die sich selve soo gestelt vindt dat hy buyten den echten-staet sijn vat in reynigheydt niet besitten en kan/ gelijck den Apostel spreeckt/ hy en sal niet mogen trouwen/ of men sal hem als een ketter branden (uytgenomen als de Paus om eenige groote somme van penningen sulcks eenige Cardinalen of Bisschoppen toelaet)/ maer laet een Bisschop soo veel hoeren of concubinen houden als hy wil/ men sal hem niet eens suer daerom aensien. Is 'er wel in de leer iet soo grossselijck absurd/ dat sy souden willen beteren of veranderen al sien sy klaer voor oogen dat het met Godts uytgedruckte woordt strijdigh is? Uw' E. neme exempel aen het Sacrament dat sy soo hooge verheffen/ ende als Godt selve aenbidden. Hoe veel duysent Christenen zijn om 't leven gebrocht/ alleen om die controversie/ dat sy het Nachtmael onder beyde gestalt/ soo sy spreken/ begeerden te nuttigen? Hier tegens met een yseren voorhoofst het Concilium van Constants; Quanquam Christus sub utraque specie Sacramentum hoc instituit, & primitiva Ecclesia sic usurpavit &c, de Canon is uw' E. bekent. Laet binnen de stadt van Romen selfs iemant Godt wetens ende willens lasteren op het alderschrickelijckste/ ende daer by al sijn goet in oneerlijcke huysen verquisten/ in somma alle de geboden Godts met een overgegevene godtloosheyt willens ende wetens overtreden/ niemandt sal hem een woordt seggen: maer dat hy soo stout ware iets van des Pauses minste gedichtselen in twijffel te trecken/ of

Dat de auteur van die legende is geweest een man met een looden hert en yseren mondt. (dat is/ bot en onbeschaemt.)

Al-hoewel Christus dit Sacrament heeft ingestelt onder beyde gestalten/ ende de eerste kerck het alsoo heeft gebruyckt/ &c.

Godts gebod te gehoorsamen / van sijn woort te lesen en te overdencken / het soude hem sijn leven kosten. Daer doch Paulus Timotheum hooghlijck prijst / dat hy van kints op de H. Schrifturen geleert heeft / die hem tot salighept konnen wijs maken / ende de Heer Christus hier toe soo ernst'lijck vermaent: gelijck oock David Psal. 1. 19. 119. & alibi. Paulus Colloss. 3. 16. &c. Och / mijn heer / hadde men doch het Pausdom in dese ende diergelijcke materien alleen aengetast / ende dat met Christelijcke sachtmoedigen ernst / te vreden zijnde met die dingen te bestraffen / die nergens uyt gesproten zijn als uyt liefde des werelts / die een vyantschap is tegen Godt / uyt der Bisschoppen end' Pausen opgeblasenthept / gelt / eer ende wraeckgierighept / ende diergelijcke vleesschelijcke / ende ten deele duyvelsche affectien / wat en soude men niet uytgericht hebben! Ende daerom hebbe ick in mijn voorgaende gesept / dat Luther seer wel begonnen hadde / van het bevechten der Pauselijcker aflaten. Alle verstandige / redelijcke / deughtsame personen vielen hem hopenswijse toe boven zijn eygen verwachtinge / ende hadde hy soo voortgegaen / sonder iets te bestrijden als dat klaer ende notoirlijck in botte superstitien / ofte afgoderye / of gierigheydt ende tyrannye der geestelijcken / ende in de Pauselijcke opgeblasenthept was gesondeert / ick meene dat sonder soo veel oorlogen / sonder soo veel bloet-storten ende miserien / het rechte Pausdom lange in den gront verdelght ende te niet gedaen ware geweest. Maer zijn andere sotte paradoxa, ende zijn precisighept van niet te konnen lijden / dat iemant in 't minste een ander gevoelen hadde als hy; item de fante

van

van niet te onderscheyden de capita necessaria, daer anima pietatis & veri Christianismi in bestaet / ab iis quæ sine pietatis & salutis jactura ignorari vel aliter intelligi possunt, die fauten daer men noch heden met het grootste voordeel van 't Pausdom / ende perijckel van ruyne der gantscher reformatie in persisteert / die hebben dat goede werck vergiftight ende bedorven. Ende ick duchte dat het noch dese oorsaken sullen zijn / die het Pausdom geheel weder op de been helpen sullen / ende de vryheyt van dese soo wel als van andere landen in de gront ruyneeren. Want hoewel de dolingen van 't Pausdom ten deele seer grof ende met handen te tasten zijn / soo en weet ick nochtans niet of sy Gode soo oneerlijck / ende met de nature van de ware religie soo strijdigh zijn / als eenige opinien die Luther en Melanchthon eerst * contra omnem rationem & totius antiquitatis sententiam hebben op de bane gebrocht / ende daer na ten deele verlaten / ten deele bestreden / ten deele behouden / maer die men met behendige ende twijffelachtige manieren van spreken in het Dortsche Synode heeft gecanoniseert / ende die men nu met gewelt alle dienaren Christi wil opdringen. Indien men eens van die materien met tegenpartye moet komen te handelen / in sulcke plaetse daer redenen gelden / en daer † carceres & gladius carnificis de argumenten niet en mogen solveren / soo ben ick wel versekert / dat onse geloofs-heerschers sullen staen als boter in de son. Ick houde / hoe men het ook mach draeyen ende wenden / dat door de Calvinische religie Godt alleen / ende puerlijck alleen / gemaeckt wort autheur ende oorsaecke der sonden / ende dat men daer door de fondamenten

De noodsakelijcke hooftstucken / daer de siele der godtsaligheyt en des waren Christendoms in bestaet / van die / welcke sonder hinder aen de godtvruchtigheyt of saligheyt / kunnen of niet geweeten / of anders verstaen werden

* Tegen alle reden / en tegen 't gevoelen van de gantsche outheyt.

† De kerckers en de het swaert van de beul.

leydt tot loutere libertinisterije/ ende tot wechneminge van alle onderscheyt tusschen deught en ondeught. Ende Basilius Magnus seydt recht in oratione quod Deus non sit caussa peccati: Ejusdem esse dementiæ nullum Deum credere, vel eum credere Deum qui caussa peccati sit. Nu wort dit den Calvinisten te laste geleydt van alle andere gedeelten der Christenheydt/ ja sy leggen 't selve malkanderen mede te last; want Molineus en andere meer schrijven duydelijck/ dat die gene die de hooge predestinatie boven den val Adams drijven/ gelijck Beza/ Perkinsius/ Gomarus/ ende veel andere hier te lande ende elders/ niet en konnen ontgaen of sy maecken Godt nootwendich tot een autheur der sonde. Ende evenwel verdragen dese luyden malkanderen/ daer sy ons niet en hebben willen verdragen/ die met alle andere oude ende hedensdaechsche Christenen (uytgenomen hare secte alleen) dese sorgelijcke klippe met groote sorchvuldigheydt vermijden/ die in mijne oogen al veel leelijcker ende schadelijcker is als de Pauselijcke transsubstantiatie/ of diergelijcke/ die Godt niet toeschrijven dat soo afschuwelijck is.

In sijne oratie/ dat God niet en is oorsaeck der sonden: dat het even onredelijck is/ te gelooven dat 'er geen Godt is/ of gelooven dat die gene Godt is/ die een oorsaeck der sonde is.

Nu geloove ick evenwel dat Godt vele Gereformeerde/ soo wel herders als schapen/ dese doolinge genadigh vergeeft/ gelijck ick oock geloove dat hy onder de Papisten/ soo wel geestelijcke als wereltlijcke/ de sijne heeft: want geene sonden lichtelijcker van Godt vergeven worden/ als sonde van onwetentheydt/ gelijck oock David daerom biddet Psalm 19. 13. wanneer het niet en is affectata ignorantia & cum perversitate cordis conjuncta, cum homo veritatis lumen ultro se ingerens suffocat & exstinguit, propterea quod

Een gesochte onwetentheyt/ en verge-

ejus aperta receptio & professio carnalibus ejus affectibus adversatur. Sicut dicitur Johan. 12.42. Quod multi ex principibus convicti quidem fuerint de veritate doctrinæ Christi, non ausi tamen confiteri metu Pharisæorum, ne ejicerentur è Synagoga. Quia magis amaverunt gloriam hominum quam gloriam Dei. Dit en kan men van Vitriario/die Erasmus so hoogh prijst neffens Coletum / of van hares gelijcken geensins dencken / alsoo die luyden noch gemack/noch rijckdom/noch wereltsche eer en hebben gesocht. Wat heeft Origenes al swaere doolingen gehadt / die nochtans een spiegel van alle Christelijcke deughden is geweest: tot de welcke mede dese Vitriarius/ gelijck Erasmus verhaelt/een sonderlinge genegentheyt heeft gehadt. En dien vromen Coletus / die hy in eadem epistola *(nisi memoria ne fallit, nam liber ad manum non est) neffens Vitriarium soo hooge verheft / hadde daerom een natuerlijcke afkeerigheyt van Thoma Aquinate / om dat hy soo veel geloofs-articulen hadde stoutelijck gedecideert / als of een ieder nootwendigh so gelooven moeste. Ick achte dat niet alleen in 't Pausdom/ maer oock ‡ inter Abyssinos, Græcos, Armenos, & per totam Asiam & Africam Christus vele vrome lidtmaten heeft / die oprecht in hem al haer vertrouwen stellen / ende na haer beste verstant sijnen Euangelio soecken te gehoorsamen. Ende kan mijns erachtens

geen

selschappe met verkeertheyt des herten / als de mensche het licht der waerheyt / dat van self sich vertoont/ verdooft ende uytblust/ om dat des selfs opentlijke aenneminge ende belijdenisse strijd tegen sijne vleeschelijcke genegentheden: gelijck 'er staet Joan. 12. 42. dat veel van de overste wel sijn overtuyght geweest van de waerheydt der leere Christi / en nochtans hem niet hebben derven belijden / uyt vreese der Phariseen / op dat sy niet uyt de synagoge souden geworpen werden/ om dat sy de eere der menschen liever hadden als de eere Godts.

* (Soo ick wel onthouden hebbe / want het boeck hebbe ick niet by der hand.)

‡ Onder de Abyssinen / Griecken / Armeniers / en door geheel Asien en Africa.

geen sotter / opgeblasener / ende onchristelijker inbeeldinge zijn / als sich selve te laten voorstaen dat universalis Christi ecclesia alleen besloten is / aut inter Pontificios, aut inter sectatores sive Lutheri, sive Calvini, sive Mennonis, sive cujuscunque demum hominis, qui nostro seculo exortus sit. Achte oock niet dat iemant in grooter perijckel is van zijn salighe t te verliesen / als die hem selve de macht aenneemt andere vrome luyden te vervolgen / dooden / quellen &c. om dat hy juyst de Schrifture soo niet verstaet als dese of die secte doet. Van dese materie soude ick wel lust hebben / na mijn kleyn verstant iets op het papier te werpen / ende klaerlijck aen te wijsen dat dese dolinge niet alleen het Pausdom vorderlijck / de Euangelische seer schadelijck ende ten uytersten ruyneus is / maer oock dat de Gereformeerde de selve niet konnen staende houden sonder haer selve in vele contradictien te verwerren. Calvinus noemt S. Bernardum * pium scriptorem, die men nochtans wel weet dat Misse gedaen / de heyligen aengebeden / ende een groot voorstander van den Paus is geweest. Wittackerus noemt hem ‡ verè sanctum virum, ende gelooft dat hy eeuwigh saligh is geworden. Soo spreken vele van onse beste leeraers aengaende de vrome Papisten / dat sy saligh zijn geworden door de overblijfselen der leere Jesu Christi / die † in Papatu zijn gebleven als goet koorn onder seer veel kafs. Men sustineert dat Christus altijt sijne kercke heeft op aerden gehadt sedert sijne Hemelvaert / ende men heeft gedruckt groote ✱ Catalogos testium veritatis, die t' allen tijden de abuysen des Pausdoms hebben tegenge-

De algemeyne Kerck Christi alleen besloten is ofte onder de Papisten / ofte onder de nae volgers / 't sy van Lutherus / 't sy van Calvinus / 't sy van Menno / 't sy van eenig ander mensch wie het soude mogen sijn / die in onse eeuwe opgestaen is.

* Een godtvrugtig schrijver.

‡ Een recht heylig man.

† In 't Pausdom.

✱ Register van getuygen der waerheyt.

gesproken / van de welcke verre het meeste deel in 't Pausdom zijn gebleven. Ende ick soude wel durven sustineren dat men onder alle die getuygen / die men tegens het Pausdom voortbrenght / wel licht niet een eenige en sal vinden / die in alle articulen gelooft hebbe gelijck Calvinus of Lutherus. Hoe wil men die doch tanquam testes veritatis contra Papatum produceren / indien sy selfs in verdoemelijcke dolingen hebben gesteken? Ende hoe sal men proberen * continuitatem ecclesiæ Christi door sulcke getuygen / die van ons / ende van malkanderen dickwils soo seer verschillen / als wy van de Papisten / of van eenige anderen doen? Het ware weerdt dat ergens een uytnemend verstant dit werck by der handt name. Ick kenne mijn swackheydt ende mijn gebreken / ende boven dien ben ick hier outbloot van noodige instrumenten daer toe dienende. Men moeste een goede librarij by der handt hebben / Centurias Magdeburgenses, Annales Ecclesiasticos Baronij, ende meer andere volumina soude ick daer toe vereyschen / en wat meer bijigheydts van schrijven dan ick hier hebbe. Doch hier van genoech.

Als getuygen der waerheyt tegen het Pausdom.

* De gedurigheyt van de kercke Christi.

CAROLUS NIELLIUS
AEN
ROMBOUT HOGERBEETS.

Zeer achtbare / hoochgeleerde / godtsalige heer ende broeder:

Beklagh over de con-scientie-dwangh, &c.

ICk hadde tot nu toe uytgestelt op den laetsten seer aengenamen van uw' E. na mijne gewoonlijcke vrijighept wat in 't breede te antwoorden / 't welck ick daerom te liever soude doen / omme dat ick de communicatien met uw' E. voor my selve niet min vermakelijck als profijtelijck en vinde / wijl daer door occasie gegeven wordt verscheyden saken van gewichte wat meerder na te dencken ende grondiger te overleggen. Maer door een smertelijck accident dat mijn huysvrou overkomen is / hebbe ick dese twee laetste nachten niet veel rust gehadt / ende ben daer over nu tot schrijven niet wel bequaem. Ende sal daerom de vryheyt nemen bequamer gelegentheyt te wachten. Vinde anders uwer E. consideratien seer Christelijck / ende waerdigh omme wel behartight te worden. Lutherus ende Calvinus hebben selve tot haren tijdt seer geklaeght dat het gemeen volck sedert hare reformatie veel erger ende booser was geworden / als het opt te voren in 't Pausdom was geweest. Maer sy en hebben niet gesien / ofte willen bekennen dat eenige ongefondeerde paradoxa, by haerluyden eerst bedocht ende voor groote geheymenissen des geloofs uytgegeven / hier van oorsaeck waren. Ca-

stellio

stellio heeft sulcks die van Geneven in sijne uytgegeven schriften klaerlijck willen aenwijsen/ ende is daer over van haer seer onchristelijck bejegent/ ende wreedelijck vervolght geworden/ ja uytgekreten voor een goddeloos profaen Atheist/een dief ende ick weet niet wat al meer. Daer nochtans die van Basel/ende onder andere Polanus/een groot voorstander van de absolute prædestinatie/hem de titulen geven van een oprecht Israëlijt/ een heylich man/ ende van een uytnemende godtsaligheyt ende exemplaer leven hem ten hooghsten prijsen/gelijck hy oock in de religie seer stichtelijcke insichten heeft gehad; zijnde vyant geweest van alle vervolgingen om der conscientie willen. Maer het schijnt dat de vorst deses werelts altijdts door de verkeertheyt der menschen zijn instrumenten weet te vinden/die het onkruyt saeyen waer door de goede tarwe verstickt wordt/ ende de vroomste over al onderdruckt. Groote overvliegende verstanden dienen hem dickwils hier inne tot schadelijcke instrumenten/om dat sy lichtelijck neygen tot opgeblasentheyt/wraeckgierigheyt/ende begeerte van te mogen heerschen over conscientien van anderen. Ick en hebbe in het lesen van de schriften Calvini niets gevonden/dat hem meer by my in verdacht heeft gebrocht van dat hy sijne menschelijcke passien onder pretext van religie uytermaten vele toegegeven heeft/als wanneer hy handelt van Valentino Gentili/ende van het gantsche proces tegens hem uytgevoert/met immer soo groote onbarmhertigheydt/op dat ick niet en segge onmenschelijckheydt/als oyt in de swaerste tyrannije des Pausdoms tegens iemant is gebruyckt. Men wilde de man dwingen den

Cipier te betalen de onkosten van zijn gevan
kenisse / daer hy met waerheyt verklaerde nie
een stuyver in de wereldt te hebben / ende me
dwanck hem onder afgeperste eede in de stad
van Geneven te moeten blijven / alwaer hy i
't hemd met een aengesteken toortse ende me
blasende trompetten op alle hoecken van stra
ten hadde schuldt-bekenninge moeten doe
van zijn gepretendeerde ketteryen : daer moe
ste hy van sulcke luyden zijn noodigh voetsel be
delen / by de welcke hy soo swart was ge
maeckt / als of hy de boose geest selve ware ge
weest / ende de Cipier persten hem niet te mi
om zijn betalinge. Maer noch meer hebbe ic
my verwondert over Calvini eygen woorden
alwaer hy van Serveto handelende met expre
se termen seydt : quanquam fateor, non usqu
adeo fuisse me illi infensum, quin licuerit ve
sola modestiâ vitam redimere. Ick en sal * im
modestiam nimmermeer prijsen / hoewel ee
man die tot zijn onschuit gelooft gevangen t
zijn / ende veel geterght wort / wel uyt impa
tientie eenige harde woorden konnen ontva
len / waer van naeuwelijcks de alderv
maecktste vry konnen zijn. Maer dat immode
stia tegens de persoon van Calvino gebruyck
sulcken ‡ horrendum crimen soude zijn / dat he
niet anders als met een seer wreede doot en hee
konnen ge-expieert worden / is schrickelijck on
dencken / ende dat een man van sulcken groo
ten verstant ende aensien noch gelijck als to
roem van zijn authoriteyt in opentlijcken druk
door alle de werelt gaet uytroepen dese sijne op
geblasentheyt ende wraecgierigheyt / ende t
kennen geeft / hoe hy sulcke schandelijcke pa
sien onder pretext van ketteryen te doen stra
sen,

Al-hoewel ick bekenne dat ick soo seer niet op hem ben gebeten geweest / of het heeft in sijne macht geweest alleen door sedigheyt syn leven vry te koopen.

* Onsedigheyt.

‡ Schrickelijcke misdaet.

ſen / heeft weten in 't werck te ſtellen / daer over
hebbe ick my dickwils ten hooghſten verwon-
dert. Ick geloove dat alle oprecht vrome her-
ten voor ſulck doen een ſchrick behooren te heb-
ben. De plaetſe by uw' E. uyt Ludovico Vive
aengetekent is my ſeer aengenaem geweeſt / ſoo
om de ſake ſelfs / als om dat ick tot dien man
alle mijn leven een ſeer ſonderlinge genegent-
heyt hebbe gehadt. Hebbe oock alle ſijne ſchrif-
ten tot het minſte toe / onder mijne boecken / die
ick placht als ſonderlinge juweelen te houden /
propter judiciorum ejus ſanitatem ſimul & li-
bertatem, ac præterea graviſſimam dicendi pru-
dentiam ab omnibus ineptiis alienam, & clara
ſolidæ pietatis indicia præ ſe ferentem. De op-
rechte ſwaerſte gebreken / die in 't Pausdom
meeſt te verworpen zijn / heeft hy met behoor-
licken ernſt beſtraft / ende is even-wel onder de
Papiſten gebleven / om dat hem de onſtichte-
licke paradoxa, ende oock de ongeſtuymigheyt
van onſe Reformateurs niet en behaeghden.
Het Is in mijn gemoet een ſeer verſtandige vro-
me ſiele geweeſt / ende die vele ende ſeer verre
geſien heeft. Maer ick en hebbe ſijn boecken
niet hier / ende en hadde oock die vermaerde
plaetſe niet aengetekent / die by uw' E. ver-
haelt is / om dat ick op die materie ſoo naeuw
noch niet en hadde gelettet / doe ick ſijn boec-
ken las. Arnobius is mede wel een goet au-
theur ende onder de oudtſte / als die geleeft
heeft omtrent 300 jaren na Chriſti geboorte /
doch wordt in 't ſtuck van de leere geenſins ſoo
ſuyver gehouden als Nazianzenus / ende men
noteert in hem eenige particuliere opinien.
Voor de communicatie van tijdinge bedancke
ick uw' E. De Heer kan alles ten beſten wen-

Om de geſontheyt beyde en vryheyt ſijner oordeelen / en boven dat een ſeer deftige voorſichtigheyt van ſeggen / vreemt van alle beuzelingen / en vertoonende klare kentekenen van een rechte godtvruchtigheyt.

den/ wiens vaderlijcke protectie ick uw' E. met den uwen door mijne demoedige gebeden niet en sal ophouden te bevelen / my seer dienstelijck ende hertelijck gebiedende aen uw' E. dochter / die my met alle mogelijcke vriendtschap ten hooghsten obligeert. In haest / desen donderdagh / den 15. Augusti / 1624.

Uwer E. seer dienstwillige dienaer,

CAROLUS NIELLIUS

CAROLUS NIELLIUS AEN ROMBOUT HOGERBEETS.

Seer achtbare / hoochgeleerde / godtsalige heer ende waerde broeder:

ICk en soude in korte woorden niet genoegh konnen betoonen hoe lief en aengenaem my beyde uw' E. brieven zijn geweest / welcke niet alleen uytdrucken uw' E. sonderlinge goede affectie / ende meewaerdigheyt tot my ende de mijnen / waer van ick uw' E. seer hertgrondelijck bedancke: maer oock te gelijck betuygen uw' E. oprechte nederige sachtmoedigheydt / ende rechte Christelijcke lijtsaemheyt in dese nieuwe onverwachte verswaernissen van een soo lange ende gantsch onverdiende gevanckenisse. Wat tijden beleven wy / ende wat wedervaert ons in een lant daer men in 't gemeen soo sware lasten moet dragen / ende soo lange

ge oorlogen heeft uytgestaen voor de vryheyden/ ende omme Godt elck na zijn beste wetenschap met een geruste conscientie te mogen dienen! Dat uw' E. in desen hoogen ouderdom wat seer verslagen is/ ende van soo veelvoudige vexatien/ ende allerhande quellingen van over de ses gantsche jaren sich seer vermoeyt ende by na gants nedergeworpen vint/ is geensins te verwonderen. De uytnementste helden ende aldertreffelijckste mannen Godts zijn onderwijlen wel in minder tijdt soo ter neder geworpen geweest/ dat sy niet alleen gewenscht hebben te sterven/ gelijck men sien kan aen Elias den Propheet ende andere/ maer oock dat sy vervloeckt hebben den dach haerder geboorte/ ende gewenscht die sy nimmermeer het licht der sonnen aengeschouwet en hadden/ 't welck niet alleen die treffelijckte spiegel van gedult ende van wijsheyt Job (welckers recht Euangelische deughden in voorspoet ick by my selven immer soo hoogh achte als sijne patientie in tegenspoet) maer oock Jeremiæ den Propheet cap. 20. is wedervaren. Ende wat klachten doet den Apostel Paulus van de groote swarigheyden die hem by na tot verplettens toe gedruckt hebben: Wy hebben (seyt hy) in Asia boven maten beswaert geweest, ja boven onse macht, soo dat wy seer benaut waren, oock van den leven. Ja wy hebben ons behouden, als of wy in ons selven ontfangen hadden de vonnisse des doots, op dat wy niet op ons selven vertrouwen en souden, maer op Godt die de dooden wederom levendigh maeckt. De welcke ons van soo grooten doodt verlost heeft ende noch verlossen sal. In welcke woorden ick niet en meyne dat den Apostel noch alleen noch

voornamelijck siet / op de grootheyt van de uytwendige verdruckingen ende vervolgingen in haer selve / want hoewel die seer swaer ende veelvoudigh waren / nochtans waren de Apostelen met sulke overvloedige mate des H. Geestes vervult / dat sy haer daer inne kosten verheugen / gelijck wy lesen Act. 5. 41. Ende den Apostel betuyght sulcks van alle Christenen Rom. 5. 3. gelijck oock den Apostel Jacobus wil dat wy 't voor vreughde sullen achten, ja voor groote vreughde als wy in veelerhande versoeckingen komen. Jacobi 1. 3. Maer de Heer / omme de sijne te beproeven / en doet haer niet altijts in gelijcker manieren voelen de soetigheyt van sijne genadige bywooninge / hy kan haer dickwils ontrecken het dadelijck bevinden / ende het gevoel van sijne alderlieffelijckste vertroostingen / het welcke onsen gebenedyden Salighmaker selve wedervaren is korts voor zijn uyterste lijden / als hy in het hof Getsemane soo uytermaten droevigh ende weemoedigh wierde / dat hy selfs getuyght dat zijn siele bedroeft was tot der doot toe: ja oock / dat hy in banger aenvechtinge wesende, zijn sweet wiert gelijck druppelen bloets, ende dat een Engel uyt den hemel moeste komen om hem te versterck en, gelijck wy lesen Matth. 26. en Luc. 23. cap. In welcke staet ick niet en soude willen noch durven dencken dat de Heer Christus oyt eenigh / oock het minste wantrouwen aen sijns vaders liefde tot hem / ofte eenige vergetinge sijnes aengenomen ampteg heeft uytgestaen. Onse nieuwe Theologanten zijn hier in vry wat stout / ende na mijn kleyn oordeel wat seer onvoorsichtigh in alles uyt te geven wat haer eerst in 't sinne komt. In sulcke

ke wichtige materien draege ick my gaerne met een beschroomde eerbiedinge / ende met eene nederige vreese. Soo houde ick het met de voornaemste ende beste Theologanten onder de oude / daer meer liefde / meer heyligheyt / ende meer oprechte vruchten des Geestes Christi in wierden gespeurt / als in de luyden van onsen tijdt; ende houde de selve daerom oock veel wijser / al zijn sy in Cicerone ende in de bittere disputeerkonst niet soo ervaren als Calvinus ende Beza. Die seggen seer wel / dat de Heer Christus in zijn verstant altijdts gehadt heeft de wetenschap van zijn opgeleyde / ende by hem gaerne ende vrywilligh aengenomen officie. Dat hy oock noyt in 't minste aen de liefde ende goede gunste sijns hemelschen Vaders en heeft getwijffelt. (Ick houde sulcke opinien voor Godtslasterlijck; ende soude men de boecken van Calvino en Beza / by Bogerman over-gesettet / met voor-redenen gescherpt / ende tegens de doop-gesinde gedirigeert / ick segge haer boecken van 't ketter-dooden tegen alle die gene die Godt onwetende lasteren / moeten in 't werck stellen / ick duchte dat na 't oordeel der gantscher Christenheyt soo wel oude als tegenwoordige / nauwelijcks schandelijcker Godtslasteraers en souden gevonden worden / als de sectarisen van dese nieuwe meesters.) Maer dit seggen de treffelijckste onder de oude / dat Godt een tijdt lanck verhindert heeft / dat de wetenschap die in Christi verstant was van sijns Vaders onveranderlijcke gunste tot hem / alle de faculteyten sijner sielen niet en heeft met vreugde ende troost vervult / maer heeft zijn heyligh gemoet ende alle andere gedeelten sijner sielen een tijt lanck met de alderswaerste droefheyt /

bangigheyt ende weemoedigheydt gelijck als verdonckert ende overstolpt laten worden/ 't welck swaer lijden ende alderuyterste gehoorsaemheyt Christus uyt liefde tot het menschelijcke geslachte vrywilligh heeft aengenomen/ ende selfs niet en heeft begeert van sulcke groote schrickelijcke swaermoedigheydt verlost te worden/ als met onderwerpinge onder sijns hemelschen Vaders wille/ seggende in zijn gebedt tot driemael toe/ niet mijne, maer uwe wille, o Vader, geschiede. Dit heeft nu onsen hoochwaerdigen Heer ende Salighmaker willen lijden/ niet alleen om sijne volkomene gehoorsaemheyt tegens Godt/ sijne overgroote liefde tegens ons/ te betoonen/ maer oock hierom/ op dat sijne rechte discipulen ende navolgers/ gelijck alle Christenen moeten zijn/ niet en souden aen Gods liefde ende gunste mistrouwen noch wanhopen/ al waer 't dat sy schoon uyterlijck alles tegens haer quamen te hebben/ ende van alle haer vrienden verlaten/ van hare vyanden overweldight/ ende in de uyterste miserien wierden gebrocht/ maer al waer 't oock schoon/ dat sy van binnen geen troost noch vreughde voor een tijt lanck en vonden/ maer niet anders by haer en gevoelden/ of sy moesten van droefheyt versmachten/ gelijck het gebeuren kan dat de alderwijste ende vroomste in haren strijdt/ die sy hebben uyt te staen/ met swaermoedige melancholijcke humeuren/ ende met een suere bittere droefheyt/ soo worden ingenomen/ ende van alle kanten met bangigheyt ende weemoedigheyt vervult/ dat alle hare wetenschap alleen in haer verstant blijft/ sonder haer licht uyt te spreyen in hare wille/ genegentheyden ende affecten/ gelijck als de son-

sonne met een seer dicke wolcke overtrocken is/ ende noch klaerheyt noch warmte van haer uyt en sendet. Dit meene ick dat Paulo mede is wedervaren / ende dat hy hier op meest gesien heeft in de voorverhaelde plaetse 2 Cor. 1. gelijck oock mede in het 12. capittel van de selfde Epistel / al waer hy spreeckt van de spruyte in sijnen vleesche / den Engel des Sathans / die hem met vuysten sloech / waer van den Apostel den Heere verscheyden-mael gebeden hadde verlost te mogen zijn / maer hy seyde tot hem / mijn genade is u genoechsaem : want mijn macht wort in kranckheyt volbracht. De Apostel leyt selve desen Engel des Sathans soo uyt in de naestvolgende woorden : Soo wil ick dan (seyt hy) alderliefst in mijne kranckheyden roemen, op dat de macht Christi in my woone. Daerom hebbe ick een behagen in kranckheyden, in versmaetheyden, in nooden, in vervolgingen, in benautheden om Christi wille : want als ick kranck ben dan ben ick sterck. Dit meen ick dan dat den Apostel aldaer noemt een spruyt ofte een steekende smertachtige doorne in zijn vleesch / dat hy in zijn Apostel-ampt met velerhande vervolgingen doorgaens wierde gedruckt / ende dat daer dan noch by quam / dat hy in sijn gemoet met sware droefheyden tot het uyterste toe wierde geparst / soo dat hy niet altijts die vrede Godts die alle verstant te boven gaet / die vreughde ende vertroostinge des geestes in zijn siele en gevoelden. Gelijck wy oock sien dat David een oprecht voorbeelt Jesu Christi / in veel Psalmen daer over swaerlijcken klaeght / dat hy langen tijdt niet alleen van buyten swaerlijck is vervolght / maer oock van binnen in zijn ge-

moet met een donckere wolcke van uyterste droefheyt is overtrocken geweest / ja oock onderwijlen soo verde / dat hy seer aengevochten wierde / den wech der rechtvaerdigheyt te verlaten / ende sich by den godtloosen te vervoegen / Psalm. 73. 77. 22. 88. 102. Welcke Psalmen wel meest van andere Propheten zijn in-gestelt / maer even-wel blijckt soo wel uyt de historie / als doorgaens uyt de Psalmen / dat David doorgaens niet min door innerlijcke droeffenissen / als door uyterlijcke vervolgingen is beproeft geweest. Gelijck den 22. 69. ende seer veel anderen genoech te kennen geven. Ende gewisselijcken alles wat andere menschen tegens ons seggen / doen of voornemen / dat is in haerlieden / niet in ons. Veracht my iemant / het verachten is in hem ende niet in my. Worden wy van menschen gehaet / ende qualijck gewilt / den haet ende quade wil en is in ons niet / maer in haer / als wy maer ons wachten geen rechtvaerdige oorsaecke daer toe te geven. In ons kan maer zijn het gevoelen van 't quaet dat men ons aendoet / ende de droefheyt of swaermoedigheyt / die wy daer over scheppen / die op d' eene tydt grooter is uyt minder oorsaken / als op andere tijden / uyt veel swaerder tegenspoet. Indien wy nu gantsch niet en gevoelden het quaet dat ons andere menschen aendoen / ende indien onse herten altijt even vrolijck waren / lieve wat eere of prijs soude onse patientie hebben; wat gehoorsaemheyt soude het zijn die wy Gode ende sijnen Christo souden bewijsen / dat wy om voorstant van waerheyt of gerechtigheyt eenen last dragen / die wy gantsch niet en voelen; dat wy verswelgen het gene / daer gantsch geene bitterheyt in

in is gelegen? Maer hier in is een uytnemende gehoorsaemheyt / ende een seer prijselijcke lijtsaemheyt, dat wy seer wel gevoelende de swarigheyt van het kruys / dat ons opgeleyt is / even-wel daer onder worstelen / tegen onse swackheyt strijden / den Heere geduerigh aenroepen / bekennende dat hy de hooghste authoriteyt heeft ons op te leggen / niet wat wy wel liefst souden kiesen / maer wat hem believt; dat de lichamelijcke verdruckingen zijn medicijnen onser sielen / ende dat de hemelsche medecijn meester beter verstaet / wat geestelijcke sieckte wy onderworpen zijn / ende wat tot onse genesinge dient als wy selve. Wy moeten die eenige fonteyne alles goets die eere geven dat het goet is al wat van hem komt. Nu weten wy seer wel dat hy de menschen geensins tot het boose neyght / beweeght of drijft / veel minder daer toe noodtsaeckt / gelijck de harde Calvinisten opentlijck blasphemeren. Dat en doet de duyvel selve niet / hy en kan de menschen tot sondigen niet noodtsaecken / want het en soude geen sonde zijn / ende Godt en laet hem soo veel niet toe. Hoe veel meer moet hem een geloovich godtlievend' herte wachten Gode sulcks toe te schrijven / den Vader der lichten / van wien alle goede gaven tot ons nederdalen / ende by de welcke geen veranderinge / ofte veranderlijcke beschaduwinge en is / seydt den Apostel Jacobus / deweleke nochtans groot ende schrickelijck soude moeten zijn/indien hy die alleen aller goetheydts fonteyne is / iemandt soude tot sonde bewegen/ick late staen noodtsaecken. Daerom seydt de selve Apostel / dat niemandt en moet dencken of seggen dat hy van Godt tot quade versocht worde / maer een ygelijck wordt

versocht als hy van sijne eygene begeerlijckheyt af-getrocken ende verlockt wordt etc. Maer even-wel bestiert Godt mede door sijne wijse voorsienigheyt de sonden van de boose menschen: hy laet se vrywilligh toe / ende dirigeert se tot sulcke objecten / ende tot sulcke eynden als hem belieft. Om welcker oorsaeck David seyde / dat Godt Simei bevolen hadde David te vloecken. Niet dat hy 't hem door zijn woort hadde bevolen / want dan ware Simei ontschuldigh: noch veel ontschuldiger waer hy / indien hem Godt door zijn almachtige hant daer toe bewogen hadde / want Simei de selve alsoo weynigh behoorde / ende noch minder koste tegen-staen als Godts uytgedruckte woordt of bevel. Maer om dat hy den boosen wille Simei den toorn hadde los gelaten / ende David in sulcken veracht'lijcken staet gestelt / dat dese boose mensch nu onbeschroomt sijne boosheydt tegens hem dorste uytspouwen / die te voren wel even groot in hem was / maer door Davids authoriteyt ende koninckrijcke macht wierde in-gehouden ende gebreydelt. Laet ons mede sien op de handt Godes / dien het soo belieft onse lijtsaemheyt ende gehoorsaemheyt te beproeven / ende daer toe alsoo heylichlijck ende wijslijck weet te gebruycken den bitteren haet ende wreetheyt der Theologanten / met de vleeschelijcke passien van andere wereltsche menschen / als voor desen de venijnige boosheyt van Simei ende sijns gelijcken tegen David: die doe ter tijdt al mede oudt was gelijck uw' E. nu is / ende even-wel voor zijn eygen sone moeste vluchten / ende soo veel hertsieken van schrickelijcke droefheyden uytstaen. Het was om sijn groote sonden wille / dat 's waer / maer soo

soo veel te swaerder / ende uw' E. heeft in dit zijn lijden een soo veel geruster conscientie / die een innerlijck paradijs is / ende met recht van den ouden is genaemt dulcis nutricula senectutis. Gewisselijck wanneer ick in mijn gemoet my voorstel / hoe David van Godt is besocht geweest / wat hy niet alleen van zijn vyanden / maer van zijn eygen kinderen heeft moeten sien ende verdragen / soo bidde ick des te vieriger dat Godt my doch sulcke sware beproevingen niet en wille toesenden. My geeft groot wonder dat onsen goeden Bullingerus de Theologie van Seneca soo hooge heeft derven prijsen / ende de selve verheffen boven alle de leere der Scholastijcke Theologanten / daer doch dien schrijver / wel seer uytnemende vermaningen tot de deught heeft / maer de onsterffelijckheyt der sielen / ende het leven na dit leven geheel in twijffel stelt / jae meer inclineert de selve te lochenen als voor te staen. Hy spreeckt wel seer magnifijckelijck / ende meer als menschelijck van sijnen wijsen man ; die hy Godt gelijck maeckt / ja onderwijlen daer-en-boven noch verheft. Hy seyt dat in geen pijne / armoet / of tegenspoet eenigh quaet is gelegen : dat een wijs man op de pijnbanck even soo geluckigh is / als aen een welgedeckte tafel / ofte op een gemackelijck bedde. Ende evenwel laet hy toe / ja prijst dat sijn wijse man hem selve om 't leven brenge / omme te ontgaen die dingen daer hy leert dat gants geen quaet noch ongeluck in gelegen is. Hoe accordeert dit doch / dat een wijse man / welckers leven de menschen soo profijtelijck is / ende die soo groote exempelen van alle deughden in hem kan toonen / sich selven sal om 't leven

Een aengename voedster des ouderdoms.

ven brengen / omme te ontgaen het lijden van saecken / die noch goet noch quaet en zijn / ende die hem gantsch geen ellende noch ongeluck en konnen toe brengen? Hy seyt dat naeuwelijcks in veel jaren een wijs man in de werelt gesien wort. Dat het is als een mirakel. Ende sal sulcke dan zijn leven de werelt misgunnen / omme saecken te ontgaen daer gantsch geen quaet in is gelegē? en dit alles noch sonder eenige hope van een ander leven na desen? In somma ick sie wel dat de woorden seer blincken / maer in het geheele gebaer van die leere en kan ick gantsch geen vastigheyt vinden. Het is als Veneetsch glas dat schoonen schijn heeft / maer terstonts breeckt als men 't wat hart aentast. Ick vinde tusschen de patientie van David ende van Cato Uticensis / den welcken Seneca tot een volkomen patroon van een wijs mans oorstelt, / soo groot onderschept / als tusschen een kostelijcken diamant ende een stucksken broos glas. Cato soude hem noch wel thienmael omgebracht hebben / hadde hy in dien staet geweest / in de welcke David die treffelijcke Psalmen tot Godt songe / ick segge den 3. den 6. 22. 32. 38. 51. 69. 77. 130. 143. ende diergelijcken meer. D. Bullingerus is wel geluckigh geweest / dat hy de Theologia van dien autheur soo hooge boven de leere aller Scholastique Theologanten heeft mogen verheffen / ende hier over niet en is gevallen in sulcke ongenadige handen / van eenige oude of nieuwe Inquisiteurs / als Valentinus Gentilis / ende andere meer. Ick achte mede de schriften van Seneca uytnemende treffelijck in moralibus; maer sijne Theologia soude ick my seer ontsien hoogh te prijsen. Ende om bestandigen vasten troost in

In 't geen de zeden aengaet.

in leven ende sterven te vinden / die konnen wy nergens bekomen / als alleen in de leere des Heeren Jesu / die alleen de doot heeft te niet gemaeckt ende het leven in het licht gebracht, ende de onsterffelijckheyt door het Euangelium. Van hem ende van zijn Propheten ende Apostelen konnen wy alleen leeren de oprechte lijtsaemheyt / die ons niet toe en brenght een Stoische ongevoelijckheyt / noch ons wapent met hooghdravende woorden / maer in onse groote swackheyt alleen op den levendigen Godt leert vertrouwen / op zijn almachtige waerheyt doet steunen / die vaster is als hemel ende aerde / ende in alle tijden vastelijck doet gelooven / dat den genen die Godt lief hebben / alles ten goede mede werckt / door de genade die hy ons in Christo Jesu heeft laten wedervaren. Die doet ons in alle benauthepden met den Apostel seggen / dat wy wel vervolght worden, maer niet verlaten; ter neder geworpen, maer niet bedorven; de doodinge onses Heeren Jesu Christi altijts in onsen lichame ommedragende, om dat oock het leven onses Heeren Jesu in onsen lichame soude geopenbaert worden &c. Daerom en verflaeuwen wy niet: maer al is 't dat onsen uyterlijcke mensche verderft, soo wort nochtans onsen innerlijcken mensche vernieut van dage tot dage: want onse seer lichtelijck vergaende verdruckinge werckt in ons een boven maten onbegrijpelijcke groote der eeuwiger eerlijkheyt: dewijle wy niet en sien op het sienlijcke, maer op het onsienlijcke: want wat sienlijck is, dat is tijtlijck; maer wat onsienlijck is, dat is eeuwigh. &c. 2 Cor. cap. 4. en wat voorts in 't vijfde capittel naevolght. Welcke dingen ick niet en schrijve als

als of uw' E. die niet en wiste / geensins / maer om uw' E. voor te stellen / met wat gedachten ick mijn leet versachte ende door des Heeren genade overwinne. Het is wel een groote indignitept / als men op de personen lettet / van de welcke vrome luyden moeten lijden 't gene sy selve voor desen van groote Monarchen niet en hebben willen lijden. Maer als wy op Gods handt sien / soo is 't alleens wat instrumenten hem belieft te gebruycken / ofte om ons te kastijden / of te beproeven / ofte oock om ons occasie te geven voor zijn eer ende waerheyt standvastigh te strijden / ende te lijden. Ick en weet geen saecke ter werelt in het gantsche stuck van religie / daer ick liever om lijden wilde / als omme de saecke daer wy om vervolght worden / streckende tot voorstant van waerheyt / van billickheyt / ende vorderinge van liefde ende eenigheyt onder alle oprechte Christenen die Godt vreesen / ende op den H. Jesum vertrouwen. Hierom is de boose vyant besich / om de selve goede saecke door alle listen / gewelt / ende schrickelijcke ergernissen soo veel hem mogelijck is te dempen ende te vernietigen. Want hy weet dat de vorderinge daer van de gemeyne Christenheyt seer profijtelijck / ende het rijcke der duysternissen ten hooghsten schadelijck soude zijn. Het soude de twisten / oneenigheyden / vervolgingen / ende ontschuldigh bloetvergieten doen ophouden / de gemoederen bedaeren / om malkanderen te verstaen / ende vriendelijck te bejegenen. Hier is de duyvel tegen soo veel als hy mach: maer wy en mogen om de uytkomste niet verslaeuwen; want wy anders geen rekenschap hebben te geven als van onse schuldige plicht / ende van een oprechte conscientie / siende op dien Heer / die daer

daer boven sit / die ons alreede soo veel goets gedaen ende belooft heeft / dat al hadden wy duysent jaer lanck te lijden / nochtans souden wy niet konnen genoeghsaem ende na waerden onse danckbaerheydt tegens sijne algoede Majesteyt betoonen. De vervolgers konnen ons wel omme-brengen / maer konnen ons niet schaden. Seer wel ende troostelijck seyt Bernardus: Verè tuta pro Christo & cum Christo pugna, qua nec vulneratus, nec occisus, fraudaberis victoriâ. Capitis pœna nos possunt afficere, nocere non possunt, seyt Justinus Martyr. Ick hope mijn heer / hoe meer dat onse gevanckenisse beswaert wort / hoe eerder de Heer ons daer uyt verlossen sal / het sy in leven / of door een saligh af-scheyt uyt dit jammerdal. Ick buyge de knien mijns herten tot den Almogenden Godt / hem dagelijcks biddende / dat hy uw' E. met sijnen Geest meer ende meer verlichte / vertrooste ende versterckte / ende uw' E. met ons alle te samen vergonne / dat wy een goeden kamp mogen kampen / den loop voleynden / ende het geloove behouden tot den eynde toe. In welcken wensche ick desen sal eyndigen met mijn dienstige gebiedenisse ende seer hertelijcke groetenisse aen uw' E. ende uw' E. lieve dochter. Desen 2 Septembris.

't Is waerlijck een veylige strijt voor Christo / en met Christo / waer door gy / 't sy gewondt / 't sy gedoodt / niet en sult berooft werden van de overwinninge. Sy kunnen ons dooden / schaden kunnen sy ons niet.

Uw' E. seer dienstwillige vrient ende dienaer,

CAROLUS NIELLIUS.

EYNDE.

Druck-fauten.

Pag. 96. lin. 15. geweest. leest, doodt geweest.
Pag. 249. lin. 15. hy. leest, hem.
Pag. 262, lin. 12. laet uyt 't woort my.
Pag. 264. lin. 7. het bleef. leest, het welcke bleef.
Pag. 277. lin. 30. daerinne. leest, daer na.
Pag. 333. lin. 18. staet. leest, stadt.

De mindere druck-fauten / als oock de quade distinctien die hier en daer ingeslopen zijn / sal de goetwillige leser self gelieven te verbeteren.

